UNIVERSITATEA „VICTOR BABEŞ“, CLUJ

Donația Muzeului Limbii R.
21-II-

DACOROMANIA

BULETINUL „MUZEULUI LIMBII ROMÂNE“

Inv. Gen
Inv. Sp. 4908.

DIRECTORI:

ST. PAŞCA şi E. PETROVICI

VOLUMUL XI

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1948
TIPOGRAFIA „CARTEA ROMÂNEASCĂ“
CLUJ

PE DRUMURILE DICȚIONARULUI

PROBLEME DE SINTAXĂ: CONJUNCȚIILE ȘI INTERJECȚIILE *DE, CA* ȘI *CĂ, DACĂ* ȘI *DEC.*

N. Drăganu și-a încheiat partea întâia a studiului său „Conjuncțiunile *de* și *dacă* (Un capitol de sintaxă românească)" din Dacoromania III, pp. 251—284, cu următoarea notă subliniară: „În această parte a articolului nostru, deși aveam la îndemână fișele Dicționarului Academiei Române, intenționat n'am adaus decât prea puține exemple la cele date de Dimand și Tiktin în lucrările lor citate, pentru a arăta că, întrebuințând aceleași exemple, se poate ajunge la rezultate cu totul deosebite" (p. 272).

N. Drăganu are, firește, toată dreptatea. Când etimologia nu ne ajută să deslușim înțelesul inițial al unui cuvânt și când izbutim să descoperim în configurația lui semantică punți de trecere dela o funcțiune la alta, atunci negreșit că putem porni dela oricare dintre ele pentru a ajunge la celelalte, pe scara evoluției semantice care ni se pare mai probabilă, mai „firească" și mai puțin „capricioasă" sau mai puțin „artificială". Adevărul acesta se potrivește în deosebi, și chiar cu evidență sporită, pentru cuvinte de felul conjuncțiunilor, care numai prin structura lor fonică nu evocă nicio imagine, nu sunt legate de nicio idee (spre deosebire de cuvinte ca *om, cal, masă, mulțime*, etc.), ci-și lămuresc rosturile numai în frază. O regrupare a materialului documentar te poate duce adesea în asemenea cazuri la încheieri nouă privitoare la ordinea în care s'au desvoltat valorile funcționale ale cuvântului studiat. Și toate celelalte chestiuni în legătură cu etimologia lui primesc ușor o înfățișare nouă în lumina acelor încheieri. Deslegarea unei probleme controversate trebue să se reazime însă mai mult pe materiale nouă sau pe elemente nouă descoperite în materialul vechiu, decât pe o orânduire nouă a acestuia.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Şi părerea că evoluţia unui cuvânt începe de obiceiu cu o anumită şi unică valoare semantică sau funcţională, ar putea fi admisă doar pentru îndepărtate epoci preistorice. Cuvinte lipsite de orice variaţiune funcţională ar fi putut să existe însă, chiar şi în vremurile acelea, numai dacă imaginaţia tuturor indivizilor vorbitori ar fi lucrat la fel, deci numai într'o lume de indivizi nediferenţiaţi psihologiceşte, cu reacţiuni afective şi intelectuale identice. Aşa lume depăşeşte hotarele posibilităţilor deschise închipuirii noastre. Până şi atunci când aceeaşi expresie va fi intrat în uzul celor mai mulţi ca denumire a aceluiaşi lucru din lumea concretă şi materială, ea îşi va fi avut cel puţin câteodată nuanţele ei deosebitoare. Valoarea funcţională unică pe care o presupunem la începutul evoluţiunii unui cuvânt, e o abstracţiune care reprezintă ideea fundamentală desprinsă de noi din desfăşurarea istoriei lui funcţionale. Subt acest raport se înfăţişează la fel şi formaţiunea fonică imaginară numită „rădăcină" în terminologia linguiştilor, şi în deosebi a etimologiştilor, şi reconstruită din ce apare mai statornic prezent în structura fonică a unui cuvânt sau a unui grup de cuvinte, de-a-lungul evoluţiei ei prin tot felul de variaţiuni şi combinaţiuni (cf. şi observările mele în „V-me Congrès international des linguistes, 28 août—2 septembre 1939. Première publication. Supplément: Réponses au questionnaire, suite". Bruges, pp. 6—8).

Existenţa rădăcinii cu o valoare unică funcţională fiind aşadar cel puţin îndoielnică, trebue să ne ferim cu atât mai mult de a-i descoperi doar un singur sens unui cuvânt vechiu, cu trecut îndelungat, din care derivăm vreun cuvânt modern. De cele mai multe ori vom presupune deci că cuvântul latin, slav, etc., dela care pornesc investigaţiile noastre etimologice asupra vreunui cuvânt românesc de ex., nu poate să fi avut numai o valoare funcţională unică. Împrumuturile din alte limbi au uneori o configuraţie semantică cu variaţiuni explicabile numai prin limba lor de origine, dar care n'ar putea fi o creaţie a imaginaţiei acelora care şi le-au însuşit, introducându-le din acel izvor străin în uzul graiului lor (cf. d. ex. cazul rom. *dulap* < turc. *dolap* v. D. A.). Când pe de altă parte un cuvânt primeşte variate valori funcţionale nouă, de altă categorie gramaticală (d. ex. lat. *ille* devenind pro-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

nume personal sau articol, lat. *ipse* devenind pronume demonstrativ, conjuncțiune sau substantiv, o prepozițiune devenind conjuncțiune, etc.), atunci fără îndoială că ne găsim pe o cale mai bună cercetând dacă funcțiunile lui nouă se pot explica din cele pe care le-a avut și le mai are în vechea lui categorie gramaticală, decât admițând din capul locului că numai din vreuna dintre funcțiunile lui nouă trebue să se fi desvoltat toate celelalte. Chiar dacă am izbuti în cazul din urmă să așezăm funcțiunile nouă într'o ordine oarecare de succesiune și dependență, e mai probabil că afinitățile și interdependențele acestea își au originea în vechea configurație funcțională a cuvântului. Intre vechea și noua categorie gramaticală nu trebue să se găsească numai o singură punte de trecere, mai ales pentrucă hotarul dintre ele, de construcție teoretică-gramaticală, este inexistent pentru subiectul vorbitor și a fost, negreșit, inexistent cel puțin când înfățișările nouă gramaticale au început de abia să apară.

N. Drăganu trece în revistă mai întâi ce s'a spus despre conjuncția *de*, până la publicarea studiului său, de Al. Philippide („Principii de istoria limbii" I, Iași 1895, p. 52), de T. Raica („Studii literare", Ploești 1897, p. 145—162), de H. Schuchardt (în Literaturblatt, 1892, p. 204), de W. Meyer-Lübke („Romanische Grammatik" III, p. 604—605, 692), de Bernhard Dimand („Zur rumänischen Moduslehre", Wien 1904, p. 13—43), de Kr. Sandfeld-Jensen (în Zeitschr. f. rom. Phil., XXVIII p. 11—35)[1])

---

[1]) Kr. Sandfeld-Jensen amintește dintre autorii a căror părere n'a fost citată de N. Drăganu pe Jarník (Zeitschr. f. rom. Phil. XIX, p. 89: *de* a avut chiar din capul locului funcțiune consecutivă) și pe G. Weigand, Jahresber. VI p. 41 (din greșală de tipar se indică vol. IV, 41): *de* se traduce mai potrivit prin „und" sau „so dass" și numai sensibilității neromânului i-a părut conjuncțiune finală, iar în „Praktische Gramm. d. rum. Spr.": „*de* ist eine sehr häufig vorkommende und vielseitig verwendete Konj., die mit der Präp. *de* und der Interjektion *de!* 'nun, wohl' gleichlautet. Ihre Grundbedeutung ist 'und', alle anderen Bedeutungen... sind mehr vom grammatisch Denkenden hineingelegt worden, als dass sie in der naiven Vorstellung des rumänischen Bauern existierten" (citat de mine, după ed. II, Leipzig 1918, p. 170). Am pomenit părerile acestea, mai mult pentru completarea fișei bibliografice. Găsind că conj. *de* este de origine albaneză, G. Weigand

BCU Cluj / Central University Library Cluj

şi de H. Tiktin („Dicţionar român-german" p. 514). Păcat că n'a avut la îndemână şi studiul lui Mario Roques „Recherches sur les conjonctions conditionnelles *să, de, dacă,* en ancien roumain" (Sonderabdruck aus den Mélanges Chabaneau, Romanische Forschungen, Band XXIII, Erlangen 1907, p. 825—839), lucrare întemeiată pe un material prea redus, dar de precise şi foarte judicioase observaţii. Vorbeşte totuşi despre acest studiu în Dacoromania IV, pp. 916—922.

După părerea autorilor citaţi de N. Drăganu, conjuncţiunea *de* s'ar fi desvoltat din prepoziţia *de* sau trebue pusă în legătură cu alb. *δε, edε* şi *ede,* care ni-l reaminteşte şi pe turc. *de* „und, auch", sau îşi are originea în vreun vechiu element traco-dacic, înrudit cu particula albaneză citată aci. Se mai admite (H. Schuchardt), spre a înlătura cel puţin în parte dificultăţile care se opun acestor explicări, o eventuală influenţă a bulg. *da* „dass", acesta având de fapt asemănări mari în funcţiunile sale cu rom. *de* şi *dacă* (cf. E. Berneker „Slav. etym. Wb." p. 175). Pentru toţi se prezintă conj. *de* cu înfăţişări care îi fac să bănuiască sau chiar să afirme că este un element străvechiu şi toţi încearcă — şi aceasta mi se pare a fi o greşală esenţială — să-i descopere o anumită funcţiune sintatică iniţială, din care să poată explica toate celelalte funcţiuni ale ei. Cei care identifică conj. *de* cu prep. *de,* pornesc sau dela înţelesul de „despre", „în ce priveşte" (Al. Philippide) sau aşează începutul prefacerii lui *de* în conjuncţiune unde *de* l-a putut înlocui pe *ca,* în exemple ca *a trata ca amic,* etc. Ceialalţi (v. în deosebi B. Dimand, l. cit.) pun funcţiunea coordonatoare „şi" la baza evoluţiei conjuncţiunii *de.* Părerea din urmă, zice Mario Roques, nu cuprinde în sine nimic neverosimil, dar dsa arată totodată că argumente puternice par să o desmintă (op. cit., p. 825, 834). N. Drăganu iară e de părerea că *de* temporal, condiţional, cauzal şi concesiv „din *şi* nu se poate explica decât cu mare greutate şi în mod cu totul artificial", dar că dela acea-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

scrie în recensia pe care o face lucrării lui M. Roques, citate chiar în pagina aceasta: „Was ich im § 136 meiner prakt. Gram. über „de" gesagt habe, wird vollauf durch die Beispiele des Altrumänischen bestätigt; als Etymon für „*de*" bietet sich alb. *dhe* (auch *edhe*)=und"; (K. Vollmöllers „Kritischer Jahresbericht" XI, 1907/08, Erlangen 1910, p. 134).

stă funcţiune de „şi" s'a putut ajunge uşor la *de* consecutiv, final, relativ şi atributiv. Afirmând apoi că în căutarea unei deslegări pentru problemele pe care ni le pune conjuncţiunea *de* „trebue să plecăm dela sensul temporal", se apropie totuşi de Mario Roques, care crede că anumite lucruri se pricep mai bine, dacă admitem că *de* a fost temporal înainte de a fi ipotetic (op. cit., p. 834). După N. Drăganu alb. ðɛ şi *eðɛ, eðe* (al cărui *e-* ar fi < lat. *et),* ar avea „aceeaşi desvoltare semantică ca a lui *de* românesc", ale cărui funcţiuni sintactice ar porni toate dela cea temporală. Părerea aceasta l-a făcut să ajungă la concluziunea că alb. *ðɛ, eðɛ, eðe* „trebue să aibă la temelia sa acelaşi element latin care a dat naştere şi conjuncţiei româneşti". Acest element latin ar fi prep. *de.*

Mai greu i-a fost lui N. Drăganu să-i găsească lui *de* puntea de trecere dela funcţiunea de prepoziţie la cea de conjuncţiune. Din dificultatea aceasta şi-a construit următoarea ieşire. Prepoziţiunea *de* cu funcţiune temporală (aci ne trimite la exemple ca *de medio potare die, de nocte abii piscatum, non bonus somnust de prandio* ş. a.) ar fi devenit mai întâi adverb, iar din acest adverb pus în fruntea unei propoziţiuni s'ar fi desvoltat conjuncţiunea *de* cu funcţiune temporală, din aceasta derivând apoi toate celelalte funcţiuni de conjuncţiune ale lui *de.* Dintre construcţiunile prepoziţionale româneşti cu *de* temporal au primit în concepţia lui N. Drăganu o importanţă deosebită acelea în care se găsesc adverbe ca *acii(a), aici* sau *oară (<hora)* subt regimul lui *de,* aşadar *de aciia, deci* (explicat din *de+aici), de trei ori, de o mie de ori,* etc. Şirul exemplelor citate se încheie cu megl. *Ancă di nă oară si joc* (Weigand, Vl.-Megl., 71). „In această sintagmă", continua N. Drăganu, „*de* nici nu mai are funcţiunea de prepoziţie, ci pe aceea de adverb cu sensul 'din momentul în care s. de când s'a început'. Ca *de* latin şi romanic să se simtă adverb a contribuit mult analogia lui *ante* şi *post,* iar pentru trecerea prepoziţiei în adverb cf. exemplul: *eu sânt pentru, tu eşti contra* ş. a.". Pentru limbile romanice ne trimite în notă subliniară la „fr. *du matin au soir; de mémoire d'hommes*" (p. 256).

Faptul că o prepoziţiune se găseşte într'o locuţiune adverbială, nu face încă dintr'insa un adverb. Cu tot atâta dreptate

BCU Cluj / Central University Library Cluj

am putea numi în cazul acesta adverbe şi substantivele *matin* şi *mémoire*. Apoi chiar *ante* şi *post*, cele două adverbe care ar fi avut aici un rol atât de însemnat, n'au devenit conjuncţiuni. Nici analogia lui *eu sunt pentru, tu eşti contra*, locuţiune de factură nouă, purtând pecetea unui calc modern şi lipsită de răsunet popular şi de distincţie literară, nu trebuia invocată pentru explicarea unui fapt care ar fi trebuit să se petreacă în epoca începuturilor limbii române (cf. fr. *voter* s. *parier contre, parler pour et contre, discuter le pour et le contre*, germ. *ich bin dafür, du dagegen*, cf. lat. *contra dicere, contra liceri, contra ire*, rom. *pro şi contra, a fi contra cu cineva* v. DA s. v. c o n t r a, etc.). *De* nu are nicăiri „sensul" pe care i l-a dat N. Drăganu, ci îşi păstrează funcţiunea de prepoziţie lipsită de orice cuprins semantic particular şi în citaţiile pe care acesta şi-a întemeiat părerea.

Funcţiunile prepoziţiei *de* şi ale conjuncţiunii *de* pot să pară atât de îndepărtate unele de altele, încât ezitările sau chiar refuzul unor savanţi de a regăsi în amândouă particulele acelaşi cuvânt de origine sunt foarte explicabile. Ceilalţi, care cred în posibilitatea unei eventuale derivări a conjuncţiunii *de* din prepoziţia *de* sau susţin cu toată hotărîrea asemenea etimologie, au fost impresionaţi de desăvârşita omonimie a celor două particule şi vor fi observat şi oarecari afinităţi funcţionale între ele. Afinităţile acestea rămân uşor nebăgate în seamă, dacă d. ex., admiţând doar o metamorfoză gramaticală restrânsă la 2—3 cazuri speciale a prepoziţiei *de* în conjuncţiune, plecăm dela ideea preconcepută că altfel şi prepoziţia şi conjuncţiunea îşi au istoria lor cu totul deosebită. Greşala celor care am bănuit sau am fost convinşi că conj. *de* şi prep. *de* sunt la origine acelaşi cuvânt, este că n'am cuprins în minuţioase cercetări şi uzul prepoziţiunii *de*. Poate că nici autorul acestor rânduri nu s'ar fi supus ostenelii acesteia, dacă n'ar fi fost nevoit s'o facă pentru redactarea articolelor din Dicţionarul Academiei despre cele patru particule omonime *de*.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Desfăşurând în acest dicţionar tabloul aspectelor funcţionale ale conjuncţiunii *de*, am ajuns la încheierea următoare. Conjuncţiunea *de* s'a desvoltat din prepoziţia *de*. In istoria evoluţiei ei s'ar putea să se fi amestecat vreo particulă autohtonă omonimă sau

aproape omonimă, dar și particulele românești cu funcțiuni similare, în deosebi *să* și *dacă*, sau și vreo particulă din limbile vecine cu rosturi sintactice identice ca ale rom. *de* și poate apropiată de acesta și ca înfățișare morfologică.

Din materialul bogat al Dicționarului Academiei Române, din care se pot culege aci și alte informații de toată greutatea — cele dintâi coale din litera D se găsesc subt tipar — voiu cita numai vreo câteva exemple în sprijinul tezei noastre.

Constatăm mai întâi că între prep. *de* și conj. *de* există un larg paralelism funcțional. 1.) Construcțiunea prepozițională cu *de* și propoziținea secundară de subt regimul lui *de* sunt temporale și răspund la întrebarea c â n d: *Așa și de altă oară* (N. TEST., 1648: o a r e c â n d, BIBLIA, 1688: o d i n i o a r ă) *sfintele mueri .... înfrumșa si-re.* COD. VOR. 152/2. *Nu putuse oamenii ara de toamnă, fiind vremea oștirei, și de primăvară iarăși nu putea să are de vreme ...* LET. II 456/30. *Hai, frate, la biserică De sfânta Duminică.* ALECSANDRI, P.P. 182/8; v. și expresiile *de amiază, de noapte,* etc. — *Și de vădzu cel împărat acealea, și mânie-se.* CUV. D. BĂTR. II 149/5. *De întâlnea vrun om călare pe drum, întreba: „Departe-ai lăsat pe Vodă, voinice?"* CREANGĂ, P. 108. *Rece la gât când simțea Și puțin de se mișca Sfoara de pe gât sărea.* TEODORESCU, P.P. 540 b. 2.) *De* cauzal; întrebarea d e c e?: *Cârma flângea-se de greața undeloru* COD. VOR. 94/10. *Scârție de vânt fereasta.* EMINESCU, N. 42. *Rămânea cu gâtul strâmb de atâta uitat înapoi.* ISPIRESCU, L. 36; v. și expresiile *de aceea, de aia, deoarece,* etc. — *Mare au fost taina durerilor tale, De-ai lăsat în lacrimi, de-ai lăsat în jale Patrie, soție, rude și copii Ce te plâng pe malul tristei vecinicii.* ALECSANDRI, P. I 230. *Se vede că tot mai ai o leacă de noroc, de-ai nimerit tocmai la mine.* CREANGĂ, P. 90. *De-au ținut Mariia Sa leagea, fiind domn legei, dară cu cât mai vârtos să cade noaă a ținea leagea lui Dumnedzău ...?* VARLAAM, C. 366. 3.) *De* modal; întrebarea c u m s. î n c e f e l ?: *E ei aștepta elu că se va aprinde și va cădea de năprasnă* (N. TEST., 1648: *de pripă,* BIBLIA, 1688: f ă r ă v e a s t e) *mortu.* COD. VOR. 97/2. *De câtu ne e putearea, să slujim trebuința lor.* CORESI, EV. 43/13. *Mult i se părea tată-său de rău.* DELAVRANCEA, V. V.

Biblioteca Centrală Universitară Iași

25. *El te sudue de cruce.* DOINE, 73 — *Care nu puțin lucru au făcut Nicolai Vodă atunce, de au mers la gazda lui Dimitrașco Vodă.* LET. II 332. *Se sgudue tot domul de pare a fi de scânduri.* EMINESCU, P. 207. *Știu c'a nemerit-o bine, de ți-a pus numele Chirică.* CREANGĂ, P. 149/10. *Eu-s beteagă de-s mai moartă.* RETEGANUL, TR. 762. 4.) *De* final; întrebarea cu ce scop s. pentru ce?: *Această carte, evanghelie, scrisă iaste de învățătură.* CORESI, EV. 2/8. *Au venit poroncă la Dabija Vodă, de s'au gătit de oaste.* LET. II 213/16. *Chemat de cină, la o moșie.* I. VĂCĂRESCU, P. 329/11. *Fă focu' și pune de mămăligă.* N. REV. R. I 27. *Au prins voinicul să zică de joc.* SBIERA, P. 36/29 — *Și dzise* [miiașul] *cu rane se lu întreabe elu, de se* (N. TEST., 1648 și BIBLIA, 1688: casă) *înțeleagă dereptu care vină așa strigă.* COD. VOR. 43/13. *Nu trimease Dumnezeu fiiul său întru lumea, de să* (BIBLIA, 1688: casă) *judece lumea, ce să mântuiască lumea.* CORESI, EV. 460/23. *Când vor avea nește soții bani împreună și-i vor da la unul, de să* (MUNT. să) *li-i ție,...* PRAV. 147. 5.) *De* cu valoare funcțională apropiată de ceea a lui *și* ca particulă de coordonare: *Upuvăiiu în meserearea Dzeului în veacu și în veacu de veacu* (PSAL. HUR.: în veaci și în veacii veacului). CANDREA, PS. 101/12. *Sta Moscalii de pază din Cirimuș până în Iahurluc tot om de om.* LET. II 328/24. *N'ați plâns văzând cum trece'n sbor Spre miază-noapte nor de nor?* COȘBUC, B. 68. *Prin locurile acestea erau codri de codri.* SĂMĂNĂTORUL, IV 836 — *Pasă către oame[ni] mic[i] aceștia de lă dzi* (N. TEST., 1648 și BIBLIA, 1688: și zi). COD. VOR. 104/3. *Nu iaste acesta ce ședea de cerea* (BIBLIA, 1688: ședea și cerea; în Vulgata: sedebat et mendicabat)? CORESI, EV. 165/16. *Pe loc au căzut de au murit.* LET. II 203/24. *Unul caută'n oglindă de-și bucleză al său păr.* EMINESCU, P. 220. *Stai de nu mă săgeta.* TEODORESCU, P.P. 40. *Pornesc prin lume de fac rele.* ȘEZ. III 239. 6.) *De* în construcțiuni prepoziționale și în propoziții secundare cu valoare gramaticală de subiect, nume predicativ, complement direct și atribut. a.) subiect: *Se tâmplă omului de cea boală, de cea betejală cu mestecătură rea, ce-i zic de lună.* CORESI, EV. 82/27. *Și n'o scrie cu cerneală, că de-aceea-i*

multă'n țară. IARNÍK-BÂRSEANU, D. 117 — *Se tâmplă de fu cutremur mare.* CUV. D. BĂTR. I 389/37. *I să va fi tâmplat de va fi murit.* PRAV. 329. *De leşinase sau cu adevărat murise atunce era cu îndoire.* DRĂGHICI, R. 137. *Cum se face de eşti aşa de gras?* ŞEZ. IV 285/9. b.) nume predicativ: *Filippu ievanghelistulu, cela ce era de cei şapte.* COD. VOR. 26/11. *De are fi vraciul şi jidov sau şi de altă leage.* PRAV. 506. *Ştiu că sânteţi toţi d'o ţară cu Haridim.* PANN, E. II 63. *Această teorie fundamentală este de un adevăr evident şi a fost de natură a introduce o întreagă reformă a astronomiei.* MAIORESCU. CR. II 113. *Dar* [fetele] *sunt mici, Nu sunt încă de voinici.* TEODORESCU, P.P 329 b. *Dacă-i treaba de-aşa, nevastă, atunci...* ŞEZ. V 130. — *Isus iaste de l-au* (BIBLIA, 1688: c e l a c e l-a u) *făcut el sănătos.* CORESI, EV. 143/16. *Mesariu=carele iaste de păzeaşte masa.* MARDARIE, L. 2819. *Când eram de nu iubeam, Unde mă culcam dormeam.* RETEGANUL, TR. 89. c.) complement direct: *Galileanii... nemica alta nu ştiia, decât de limba sirineiască.* CORESI. EV. 332/22. *Nice era venită vreamea să cunoască păgânii de binele lui Dumnedzău.* VARLAAM, C. 304[2]. *Nu-ţi cere inima de ceva locmale?* ALECSANDRI, T. 136. *Văzu că nu mai are de nici unele şi nici părinţi.* ISPIRESCU, L. 287. *Leliţa... Duce de mâncat la plug.* DOINE, 213 — *Voiu deştinge să văz de fac după strigare.* CORESI, EV. 461/7. *„Domnule", îmi zise sluga, „...gazda întreabă de nu vrei a cina".* C. NEGRUZZI, I 58. *Spue-ţi morţii din mormânt De sânt om sau de nu sânt.* ALECSANDRI, P. II 25. *Treci la badea peste drum Să cercăm vinul de-i bun.* IARNÍK-BÂRSEANU, D. 373. *In bob se caută fetelor de au să se mărite, flecăilor de au să se însoare.* ŞEZ. III 127/19. d.) atribut: *Sânt împăratului de ceriu slujitoriu.* VARLAAM, C. II 60. *Taie lunca de divale Şi răchita din cărare.* ŞEZ. I 13/1. *Cale ca de două zile.* GORJAN, H. I 4/17. *Un zid de piatră tare.* BĂLCESCU, M. V. I 614. *Privi în jur de sine.* AGÂRBICEANU, L. T. 368. *Bărbat mândru şi de gazdă.* IARNÍK-BÂRSEANU, D. 168 — *Era un om de avea o rană rea.* CUV. D. BĂTR. I 358. *Un joc de să cheamă caruha.* ALEXANDRIA, 161. *Se plânge şi ăl de are, se plânge şi ăl de n'are.* PANN, P. V. I 145. *Aşa e lumea asta,... oricât de drag*

Romanian Central University Library Cluj

să-i fii, vine un ceas de te urăşte. MERA, B. 16. *Luptară bărbăteşte ostaşi*[i] *la bătălia dă fu cu Turcu'.* JIPESCU, O. 87/2. *Nu găsesc bade să-mi placă; Că badea, de mi-a fost drag, În cătane s'a băgat.* HODOŞ, P.P. 215. 7.) *De* în construcţiuni prepoziţionale şi în propoziţiuni secundare care sunt compliniri ale unui adjectiv: *Făcându lucru dostoinicu de pocaanie* (BIBLIA, 1688: *vreadnice de pocăinţă lucruri făcând).* COD. VOR. 79/4. *Toate cele trebuincioase de drum.* DRĂGHICI, R. 154. *Cu glasul plin de lacrămi, de'nduioşare cald.* EMINESCU, P. 202. *Doi băieţi hliziţi cu buzele şi degetele negre de nuci.* C. PETRESCU, C. V. 28. *Dar nu-i beat de beutură, Ci-i beat de fermecătură.* HODOŞ, P.P. 73 — *Ieşim la o zăpodie ierboasă cu pajişte frumoasă, de nu-i pociu spune de frâmsaţe şi de bunătate.* DOSOFTEIU, V. S. 46/32. *Oameni atât de varvari, de să închină la foc ca la Dumnezău.* DRĂGHICI, R. 75. *O răpciugă de cal grebănos, dupuros şi slab de-i numărai coastele.* CREANGĂ, P. 194. *Vine la el un cioban c'un drăguţ de caş de să-l mănânci şi cu ochii.* RETEGANUL, P. III 7. *Că-l văd gras de se sparge.* ŞEZ. V 41.

Am putea să întregim tabloul acesta cu exemple de acelaşi fel din celelalte dialecte. Glosarele şi în deosebi aproape fiecare pagină de texte istroromâne, aromâne şi meglenoromâne ni le oferă din belşug. Cred că citaţiile înşirate până acuma ajung, ca să ne convingă că între conjuncţiunea *de* şi prepoziţia *de* nu există alte hotare decât cele aşezate între ele de convenţiile noastre gramaticale. Şi hotarele acestea însă, formale şi artificiale, sunt înfrânte de numeroasele cazuri când rosturile sintactice ale prepoziţiei *de* primesc înfăţişări care o apropie de conjuncţiuni.

Se poate spune *Sandu slăbeşte de boală* (cf. *cârma flângea-se de greaţa undeloru.* COD. VOR. 94/10) şi *Sandu slăbèşte de bolnav* (cf. *în borta pietrii brânca leului de groasă nu încape.* CANTEMIR, IST. 158; *plângeam de supărată.* COŞBUC, B. 11/11). Un adjectiv corespunzător poate să ia aşadar locul substantivului de subt regimul lui *de*, potrivindu-şi forma în acord de gen şi număr cu subiectul sau complementul la care se referă. Legătura care îşi găseşte expresia în acordul acesta, apare şi mai strânsă sau şi mai simţită printr'o întregire a adjectivului, construită din pronumele relativ *ce* şi o formă verbală finită. Asemenea între-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

gire poate să aibă însă și un substantiv sau adverb: *Sandu slăbește de bolnav ce este* (cf. *De-abia umbli de slabă ce ești.* ALECSANDRI, T. 1582; *În fundul* [lacu]*lui, se vedea sclipind, de limpede ce era, un nisip de aur.* EMINESCU, N. 6/6; [Părul] *parcă era bătut cu lopata de pere multe ce avea.* CREANGĂ, P. 293; *Îi sfârâia călcâile de iute ce se ducea.* ISPIRESCU, ap. TDRG.). Intregirea aceasta nu-i adaugă aproape nimic ideii cuprinse în frază. Ea este doar explicativă, punând, prin forma verbală finită, realitatea calificată sau complinită prin cuvântul de subt regimul lui *de,* subt acest raport al ei, în funcțiune de subiect. In *Sandu slăbește de bolnav ce este* (spre deosebire de *Sandu slăbește de bolnav)* expresia prepozițională *de bolnav* nu mai este circumstanță numai, ci ține oarecum și locul de nume predicativ al lui *este,* deși în calitatea aceasta de complinire predicativă a fost reluată prin pronumele relativ *ce.* Când spunem *S. slăbește de boală* s. *de bolnav* s. *de bolnav ce este,* îl simțim deopotrivă și pe *de boală* și pe *de bolnav* și pe *de bolnav ce este* ca unități sintactice în funcțiune de determinare cauzală, împrejurare care îi dă lui *de bolnav ce este* înfățișări de propozițiune secundară, iar lui *de* de conjuncție, în propoziținea aceasta.

Cu rosturi de conjuncțiune cauzală trece prepoziția *de* și înainte lui *care* și *ce.* In *îl zăticnise arătându-i-se noaptea, de care făcu a doua călătorie... și-și drese lucrul.* MINEIUL (1776), 160², *de care* însemnează „de aceea, din care cauză, din cauza aceasta", iar *care* nu este aci continuatorul lui *qualis,* ci al conjuncțiunii *quare,* asupra prezenței căreia în limba română am mai atras atențiunea și cu alt prilej („Cronica lui I. Neculce", ed. Scrisul Românesc, p. XLI-XLII și p. 20 n. 52). Conjuncțiunea *de* a dublat deci în cazul de față conjuncțiunea *care,* întocmai ca d. ex. pe conjuncțiunea *să* în *de să (Lucrul sfârșii ce-ai dat mie de să fac.* CORESI, EV. 181/4; *Agiunge de să-i pue numai să giure.* PRAV. 1224). Cum însă subiectul vorbitor nu mai face nicio deosebire între *care* < *quare* și *care* < *qualem* și cum *care* e simțit acum, și când e cauzal, același cuvânt ca pronumele relativ *care* (până și în Dicționarul Academiei, cf. c a r e II 4⁰), *de* din *de care* având subt regimul său un pronume, nu mai poate fi după convențiile noastre gamaticale decât prepoziție.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La întrebarea *dece* („qua de causa") *n'ai venit ieri la mine?*, pe de altă parte, se poate răspunde pe alocuri *dece* („quia, quod": „pentrucă") *n'am vrut!* S'ar putea ca aici *ce* să nu fie numai continuatorul lui *quid*, ci, ca în atâtea alte cazuri, și înlocuitorul lui *care*, pronumele relativ în care a fost cuprins și cauzalul *quare*. Oricum, *de* și *ce* se contopesc în expresia *dece*, care nu mai e nici prepoziție, nici pronume, ci conjuncție.

Pe *de* îl întâlnim și altfel pe punți de trecere dela funcțiunea de prepoziție la ceea de conjuncțiune.

Iată-l mai întâi de asemenea în tovărășia lui *ce: Ce, de ce poți, ajută noao.* CORESI, EV. 76/25. *Învață că de ce străbate mai adânc în spăimântătoarea realitate omenească, de ce omul e mai indescifrabil.* C. PETRESCU, Î. II 93. *Că dă, știi mneata că di ci ai, di ci-ai măi avè.* ȘEZ. II 2. *De ce (...de ce...)* apare aci echivalent cu „cu cât (...cu atât s. cu atât mai mult...)" (cf. în DA atât II 1°, 3°, 5°; cât A II 5°; ce II 3°b). Mai e în cazul acesta *de* prepoziție, iar *ce* pronume relativ sau interogativ? Cele două particule, formând încă unități fonetice și deci cuvinte deosebite, se împreunează într'o expresie adverbială de mod, în care își pierd individualitatea lor funcțională particulară. Descoperim prin urmare în acest *de ce* mai de grabă rosturi ca ale unei conjuncțiuni modale, fără ca să facem între elementele lui componente vreo distincție de funcțiune. *De* și *ce* ajung în felul acesta să aibă împreună, ca element introductiv de propozițiune, rolul unei conjuncțiuni, rol pe care îl pot primi, precum știm, și numai *de* sau numai *ce*.

De servind adesea ca element de legătură între adverbe ca destul, atât, cât, așa, cum și adjectivele sau adverbele determinate de ele *(Pentr'aceaia păsările zboară așea de pre sus.* VARLAAM, C. 150; *Să leie copiii... cum i-a lăut fata moșneagului de bine.* CREANGĂ, P. 292. *Să-i arăt cât sunt de lotru.* DOINE, 214/7; *Să fie și de făloasă, După cât e de frumoasă.* RETEGANUL, TR. 96/27—28), apare câteodată în calitatea aceasta, alăturea de adverbele citate, și înainte de verbe finite: *Atâta se el de lăuda, cât vrea să se protivească răpirei și nedreptății, cât și a lui avuție o împărțiia.* CORESI, EV. 16/26; *Așa de m'a săgetat pustiul de ghimpe, încât am țipat și m'am deș-*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

teptat. ISPIRESCU, L. 244. După convențiile noastre gramaticale însă, un verbum finitum nu se poate găsi subt regimul unei prepoziţiuni, ci doar al unei conjuncţiuni.

Un stadiu de trecere dela funcţiunea de prepoziţie la ceea de conjuncţiune sau de evoluţie care îl face pe *de* tot mai capabil de a lua şi verbe finite subt regimul său, ni-l înfăţişează şi exemplul următor: *Nu poate să o uite de sânt acuma aproape de treizeci de ani.* GORJAN, H. IV 83/22. Determinarea temporală construită cu *de* (cf. *Nu l-am văzut de 30 de ani)* a primit forma unei propoziţiuni (cf. şi *Nu l-am văzut de* — urmează o pauză de ezitare sau de evocare a unor amintiri — *vor fi vreo 30 de ani de atunci* s. *Nu l-am mai văzut de vor fi* s. *sunt aproape 30 de ani).*

Subt regimul lui *de* se poate găsi orice cuvânt (un substantiv, adjectiv, adverb, etc.), iar acesta poate să aibă tot felul de compliniri sau să fie înlocuit printr'o formulă oarecare de perifrazare. Spunem *mi-am cumpărat vite de arat,* dar şi *mi-am cumpărat vite de ar cu ele.* Cuvântul *arat* de subt regimul prepoziţiei *de* apare înlocuit în cazul din urmă printr'o perifrază a lui, de forma unei propoziţiuni (având subiect şi predicat). Şi *de arat* şi *de ar cu ele* sunt determinări atributive ale cuvântului *vite,* dar în formula a doua *de* nu mai e prepoziţie, în înţelesul obişnuit al terminologiei noastre gramaticale, ci conjuncţiune care introduce o propoziţiune atributivă, deci secundară.

Acestea sunt căile de prefacere a prepoziţiei *de,* cu variatele ei funcţiuni, în conjuncţiune. Intre configuraţia funcţională a conjuncţiunii şi ceea a prepoziţiei *de* nu este însă un paralelism desăvârşit. Conjuncţiunea a primit câteodată funcţiuni nouă, care nu încap în categoriile funcţionale ale prepoziţiei, dar se explică totuşi din ele. In funcţiunea sa de conjuncţiune condiţională, *de* părea mai îndepărtat şi mai străin de rosturile sale ca prepoziţie. Conjuncţia şi prepoziţia *de* au făcut impresia că nu sunt acelaşi cuvânt mai ales prin asemenea deosebiri. Condiţionalul *de* se rânduieşte alăturea de conjuncţiunile *să* şi *dacă* cu aceeaşi funcţiune. Se părea logic ca întocmai ca şi acestea să nu aibă nicio legătură cu vreo prepoziţie. Cu toate acestea, evoluţia prepoziţiei *de* în spre funcţiunea de conjuncţiune condiţională se explică cel puţin

BCU Cluj / Central University Library Cluj

tot atât de ușor și de simplu ca toate celelalte ale ei transformări în același sens.

Având în vedere construcțiunile pe care se întemeiază părerea aceasta, vom cita aci doar unul dintre cazurile în care lucrurile se prezintă mai lămurite și mai convingătoare. Gerundiul *alegând* se întrebuința în limba veche și cu înțelesul de „afară de", „cu excepția lui...". Îl întâlnim foarte adesea în Pravila lui Vasile Lupu, introducând derogările dela dispozițiile multora dintre articolele ei. Pe vremea aceea acest *alegând* pare să fi fost un moldovenism, căci Pravila lui Matei Basarab îl înlocuește cu o consecvență care nu cunoaște decât o singură abatere (PRAV. 1060) prin *fără numai* și numai în vreo patru cinci cazuri prin *fără, (iară) numai* s. prin *mai vârtos*. Prin *alegând* poate fi exceptat un obiect s. o ființă, dar și un fapt împlinit sau considerat ca o eventualitate posibilă, iar subt regimul lui se poate găsi prin urmare un nume sau un adverb, dar și o propoziție. Cum gerundiul *alegând* poate fi simțit când mai mult ca formă verbală, când mai mult ca adverb (cf. adv. *curând* < *currendo;* cf. DA. s. v. a l e g â n d), complinirea lui se face cu și fără ajutorul lui *de,* intervenția acestuia fiind necesară subt regimul adverbelor, dar nu și al verbelor *(Locul..., iuo e aproape de cetatea Lasieei.* COD. VOR. 85/4; *Și eu trec* [cu barca] *de-a-lung de maluri.* EMINESCU, P. 78. *Miercuri înainte de Duminica-mare.* CREANGĂ, P. 112; — urmează exemple în care *de* din complinirea verbului ar putea să și lipsească: *Atunce strigă Hristos: „Deșchideți mie ușa dereptății..., să spui părintelui mieu de ce-am lucrat pre pământ ș'am chinuit.* CORESI, EV. 179/21. *Nu va pute*[a] *purta de grijă a doue țări.* LET. II 304/18; *Văzu că nu mai are de nici unele și nici părinți.* ISPIRESCU, L. 287). *De* e conjuncțiune condițională când după *alegând* introduce o propoziție de concepție ipotetică, dar e cu neputință să nu recunoaștem în el același cuvânt și când apare aci ca prepoziție: *Și nu e Dumnedzeu altu alegându* (COR.: t r e c â n d, VOR.: t r i c â n d, DOS.: m a i m u l t) *de mine.* PSAL. SCH. 497/14; [Hristos] *alte toate le-au avut ca și noi, alegând fără numai de păcate.* VARLAAM, C. 137[2]; *Pre aceste dzile a sfântului post ca să nu să boteze coconii, alegând de mare nevoe, de să va afla ne-*

ştine bolnav de moarte, pre aceştia să-i boteze. ŞEPTE TAINE (Iaşi 1645), ap. TDRG; — *Cela ce va cumpăra otravă, să să cearte,... alegând* (MUNT.: fără numai) *cela ce au fost cumpărând iaste vraci.* PRAV. 416; *Plugarii... de vor ara pământ strein... cu învățătura cuiva..., nu să vor certa nice cum, alegând* (MUNT.: fără numai) *atunce când vor şti lucrătorii că nu iaste a celuia.* ib. 1074; — *Numai să o dea înapoi* [avuția care i-a fost încredințată], *că de-are şi giura* [că i-a fost furată], *nime nu-l va creade, alegând de-are* (MUNT.: *fără numai de-ar) avea împreună cu giurământul şi niscare marturi.* ib. 143, cf. 157, 214, 493, 1070, 1072, 1204; *Mărturia ce face mutul cu măhăitul, poate să fie şi cu greşală, alegând* (MUNT.: *fără numai) acest mut şi surd de va şti scrie şi să citească.* ib. 1110.

A fost o iluzie greşită că singura cale de prefacere a prepoziției *de* în conjuncțiune ar fi ceea de trecere prin funcțiunea temporală.

E o particularitate caracteristică pentru prepoziția *de,* necunoscută celorlalte prepoziții, că poate primi subt regimul ei şi adjective *(Călugăriță de mică dată dela părinți la lăcuința ficioarelor.* DOSOFTEIU, V. S. 113²; *Un copac stufos, Ce de nalt stăpânea crângu'* I. VĂCĂRESCU, P. 13/15; *De străin şi de sărac, Nu ştiu seara und' să trag.* TEODORESCU, P. P. 326. *Robul.... de va face silă featei stăpânu-său, să-l ardză în foc de viu.* PRAV. 767; *Sermanii gâgâlici, de cruzi s'au mai dus.* CRENAGĂ, P. 31; *De frumoasă, ești frumoasă, Dar iia nu ți-o şti coasă.* IARNÍK-BÂRSEANU, D. 352; *I s'au prins minciunile de bune.* CERANGĂ, P. 208; *Acum cred că mă cunoşti şi de urît şi de frumos, şi de bătrân şi de tânăr, şi de slab şi de puternic.* ib. 196—197; *O fată scrisă de frumoasă.* SBIERA, P. 23). Adjectivul subt regim prepozițional este altfel şi în alte limbi o construcție în de obşte neobişnuită. Cum însă chiar din uzul clasic latin se pot cita expresiile *a parvo s. parvis, a parvulo* s. *parvulis* „de mic, din copilărie" (cf. şi *ex parvulo incipere* „a începe cu s. dela lucru mic) şi cum *de* l-a înlocuit tot mai mult pe *a* şi *ex,* construcții de felul lui *de mic,* etc. s'ar putea să-şi aibă cele dintâi începuturi şi în limba latină. Particularitatea asupra căreia s'a oprit aci atențiunea noastră, deosebit de

BCU Cluj / Central University Library Cluj

caracteristică pentru uzul prepoziţiunii *de* în limba română, pare însă să aibă şi alte temeiuri, pe care nu le putem descoperi încă.

Pe *dacă* Lexiconul de Buda l-a apropiat de it. *dacchè*, iar Hasdeu (CUV. D. BĂTR. I. 30, 59) a continuat să creadă că are o origine comună cu acesta. De aceeaşi părere a fost mai întâi şi Cihac (vol. I 32), crezând în acelaşi timp că trebue să plecăm dela lat. *de ad quod (quid)* şi admiţând totuşi eventualitatea unei înrudiri a cuvântului român cu nslav., sârb. *dake, dakle* „ergo"[2]), dar mai apoi (vol. II 89) l-a trecut pe rom. *dacă* printre elementele de origine slavă, punându-l în legătură numai cu nslav., croat., sârb. *dake, dâkle, daklem* „donc". Al. Philippide („Principii", p. 52 şi 105) l-a declarat pe *dacă* un cuvânt compus din prep. *de* + *că* < *quod*, iar lui H. Tiktin (TDRG., p. 502) i s'a părut că ar putea să fie conj. *de* „wenn" + *ca* (= lat. quam?). N. Drăganu îl citează apoi pe Gr. Creţu (MARDARIE, I. 317), căruia cred că nu trebuia să i se facă această menţiune deosebită, căci al lui *deacă, dacă* < *de* + *că* îl arată cel mult partizan al părerii lui Al. Philippide. Mai aproape de adevăr, spune în continuare N. Drăganu, ar fi T. Raica („Studii literare", Ploieşti, 1897, p. 161), după care *dacă* s'ar fi format din *de* condiţional şi „sinonimul" său *ca*, iar şi mai mult adevăr ar fi de partea lui W. Meyer-Lübke (Gramm. III, p. 613), după a cărui ipoteză, susţinută doar cu mari îndoieli, ca despre un lucru care nu este încă în deajuns de lămurit, s'ar putea ca în limba română să fi existat cândva un **poscá* < *postquam* şi ca după analogia acestuia să se fi ajuns şi la *decá*. Celelalte observaţii ale lui W. Meyer-Lübke privesc desvoltarea cuvântului din punct de vedere fonetic (accentul şi prefacerile lui *e* şi *-a*).

[2]) Evident că *quid* a fost pus în paranteză pe lângă *quod* de dragul it. *dacchè*, pe care Cihac îl pune aci alăturea de rom. *dacă*. Numai la cele două forme slave ne trimite printr'un „cfr.". Hasdeu se vede că a fost influenţat de Cihac, căci vol. I din CUV. D. BĂTR. a apărut în 1878, iar vol. I, din dicţionarul lui Cihac în 1870. Deosebirile dintre rosturile lui *dacă* al nostru şi ale it. *dacchè*, dar şi imposibilitatea de a ajunge dela *de ad quod* — o compoziţie de construcţie forţată şi lipsită de orice raţiune — la *dacă*, au făcut ca Cihac însuşi să renunţe la asemenea explicare (1879).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nu numai adverbul *ca* (d. ex. *mai rău ca păgânii s'au purtat; îndărăt tot dă ca racul),* ci și conjuncțiunea *ca,* regimul căreia cere un verb la conjunctiv, ar deriva după părerea lui W. Meyer-Lübke (op. cit. p. 641) din lat. *quam.* El a mai crezut că poate descoperi același *ca* și în *deca* (devenit apoi *deaca, daca* și în urmă *deacă, dacă*), acest *ca* intervenind cu un rol asemănător și la formarea lui *pentru ca* (ib., p. 613). Traducătorul Codicelui Voronețean l-a întrebuințat înaintea conjunctivului pe *cum* < *quomodo,* nicio singură dată conjuncțiunea *ca. Ca să* l-ar fi înlocuit prin urmare pe *cum să* numai după epoca Codicelui Voronețean. Asemenea ipoteză firește că a făcut cu neputință derivarea conjuncțiunii *ca* din *quia,* pentru vremuri în care nu mai aveam de unde lua conjuncțiunea aceasta latină, trecerea dela *cum să* la *ca să* putându-se explica doar printr'o afinitate funcțională între *ca* < *quam* și *cum* < *quomodo.*

Gândul lui W. Meyer-Lübke, cuprinzând numai ce i se părea mai „probabil" și acoperit deci de oarecari îndoieli, a devenit certitudine pentru elevul dânsului B. Dimand. Argumentele și exemplele pe care acesta (loc, cit.) și-a întemeiat părerea curg din belșug („Im Cod. Vor. hat *cum să* ausser dem *să* und einmal *dereptŭ să,* worüber § 16, keinen anderen Rivalen"; — „*Ca* ist in seiner Hauptbedeutung eine Fortsetzung von *quam;* es heisst nämlich 'wie', ferner, ebenso wie *cumŭ, 'als ob',* und es ist auch, wie *quomodo,* zur temporalen Bedeutung vorgeschritten"; — în notă: „Für Ableitung aus tonlosen *quia* ≥ *qua* ist speziell im Rumänischen infolge der Bedeutung kein Raum". ib., p. 9). E foarte de înțeles, prin urmare, că apoi în Rom. etym. Wörterb. al lui W. Meyer-Lübke nu există decât un singur rom. *ca* < *quam,* pe când *quia,* păstrat în toate celelalte limbi romanice, nu mai are niciun continuator român.

Știm cum lucrau vechii noștri traducători și cum mijloacele lexicografice primitive, folosite de ei, îi făceau adesea să ocolească cuvinte și expresii care altfel le erau foarte la îndemână (cf. și studiul meu „Adecă" din „Omagiu lui Ion I. Nistor: 1912—1937", Cernăuți 1937, p. 677—678; în extras, p. 5—6). Din faptul lipsei lui *ca să* din Codicele Voronețean nu se poate scoate așadar încheierea că n'a existat pe acele vremuri și nici

BCU Cluj / Central University Library Cluj

măcar că traducătorul acelui text nu-l întrebuinţa în graiul lui de toate zilele. Din potrivă, nu trebue să ne îndoim de loc că conjuncţiunea *ca*, şi în combinaţia *ca să* + conjunctiv, este străveche. Dovezi că este aşa, se găsesc şi printre materialele lui B. Dimand. Nu *ca să*, ci *că se* este o formulă foarte obişnuită în Psaltirea Scheiană (cf. şi B. Dimand, op. cit., p. 10, n. 1), dar toate celelalte psaltiri rotacizante, care împreună cu Psaltirea Scheiană aparţin aceluiaşi grup de traduceri ca şi Codicele Voroneţean, au la locurile din chestiune varianta *ca se* sau, în formă mai nouă, *ca să* (cf. d. ex. variantele la următoarele locuri ale Psaltirii Scheiene: *Că se spuniu toate laudele tale.* CANDREA, PS. 13/5, 24; *Că se nu grăiască rostul mieu lucrul omerescu.* ib. 22/14, 35; *Că se cântu ţie slava mea şi se nu milcuescu-me.* ib. 51/1, 17). *Ca să* a existat aşadar în regiunea şi în graiul din care a luat fiinţă limba celor dintâi traduceri ale noastre, iar la Coresi (cf. B. Dimand, loc. cit.) apare ca un instrument de expresie curent şi demult încetăţenit. Dar chiar dacă n'am da de urma lui *ca să* în cele mai vechi monumente de limba română, împrejurarea că îl au şi celelalte dialecte, cunoscută şi lui B. Dimand (op. cit., p. 12—13), este o mărturie neîndoielnică a vechimei lui străromâne (cf. d. ex. arom. *ca se faţi* „ca să faci", Per. Papahagi: „Scriitori aromâni în secolul al XVIII", p. 198, *ca s'h'ibă* „ca să fie" şi *ca să*, id. „Basme aromâne", p. 554; — meglrom. *unâ noapti pusi pri marli fitšor la iasli si sta toată noaptea, ca si veadă cari mănancă cal'il'*, Th. Capidan, „Meglenoromânii" II, p. 74, nr. 40/8, dar şi *că si ti ancalic*, ib., p. 68, nr. 37/2; — istrorom. *ţesâru-l' ziţe ke se nu-l' fiie rusire spure, ke nu va fi nis de slâbo*, S. Puşcariu, „Studii istroromâne I, p. 10, nr. 4/18, unde *ke* ar putea să fie o formă secundară desvoltată din *că* (v. ib., II, p. 77), dar şi înlocuitorul lui *că* şi *ca* subt influenţa limbii italiene şi a it. *che* în deosebi). In recensia pe care a făcut o lucrării aci citate a lui B. Dimand (Zeitschr. f. rom. Phil. XXIX, p. 732—744), s'a folosit şi Kr. Sandfeld-Jensen de acest argument, spre a arăta originea străveche a lui *ca să*. Dânsul a admis un rom. *ca* din lat. *quia* şi a afirmat pe bună dreptate că *cum să* este mai probabil un decalc

BCU Cluj / Central University Library Cluj

din slavonește (p. 734). Cât despre *că să*, despre acest *că* va fi vorba mai încolo în cele ce urmează.

Să ne reamintim mai întâi că există și alte teorii, mai vechi și ceva mai nouă, asupra lui *dacă* decât cele înșirate de N. Drăganu. În opoziție cu A. de Cihac, care l-a derivat pe *dacă* în cele din urmă din slavonește, doi slaviști de autoritatea lui P. Budmani (Rječnik, vol. II, Zagreb 1884, p. 226: „*dake* postaje od rum. *dakŭ*") și Fr. Miklosich (Etym. Wb. d. slav. Spr., Wien 1886, p. 39: „*dakle, daklem, dake, dak* s. igitur, *itaque*. — Man vergleicht rom. *dakă* si, postquam".) au presupus că formele corespunzătoare slave sunt sau ar putea fi de origine română. E. Berneker (Slav. etym. Wörterb.) le face însă temeinica obiecțiune că nedumeririle de ordin semantic, care se opun explicărilor acestora, n'au putut să fie lămurite până acuma[3]). P. Skok reia ideea obârșiei slave a cuvântului românesc și o susține cu argumente nouă (Archiv f. slav. Phil. XXXVII, 1920, p. 90—91). Acel *däko* condițional (= lat. „si") din Dalmația centrală, pe care-l citează și care ne întimpină cu aparențele unei mărturii foarte convingătoare, ar putea să fie fără îndoială și un argument sprijinitor al tezei Budmani—Miklosich. Acest *däko* condițional, atât de izolat în cuprinsul limbilor slave, își găsește parcă un loc mai firesc printre numeroasele urme lăsate în graiurile dalmatine de populațiunea română dispărută demult de acolo (cf. pentru asemenea urme și P. Skok „Ein Überbleibsel des Rumänischen im Serbokroatischen", în același volum din Archiv f. slav. Phil., p. 81—82). Funcțiunea deictică („die ursprüngliche hervorhebende Bedeutung") a lui *dacă* negreșit că se mai resimte în exemple ca cel citat de P. Skok: *„N'auzi, drăguță?" „Dacă nu-s*

[3]) Se pare totuși că sensul de „also, nun, daher" al malorus *dak*, de „also, natürlich, deshalb, folglich" al bulg. *däklĕ, däklĕ-m*, de „also, daher" al sârbocroat. † *dak*, † *dake, däkle*, dial. *däkle-m däkle-n* — cuvântul se găsește printre Slavi, precum vedem, numai în preajma noastră, în limbile asupra cărora am avut o influență mai puternică — ar putea să derive din funcțiunile pe care le are rom. *dacă* și le-a avut în cursul veacurilor, mai ales dacă etimologia acestei particule ar fi de fapt ceea care mi se pare mai probabilă (v. m. jos).

surdă cucoană!", dar vom vedea că i se poate da o explicare mai ademenitoare și mai convingătoare decât din slav. *-ko.*

Cu vreo zece ani mai veche decât explicarea aceasta a lui P. Skok, este cea dată lui *dacă* de G. Weigand. Derivându-l din *de* (< alb. *dhe*) + *ca*, se întreabă dacă nu cumva și bulg. *ako* e cuprins în rom. *dacă*[4]).

N. Drăganu a crezut că *dacă*, pe care îl găsim foarte adesea și subt forma de *deca*, s'a format prin „împreunarea adverbului temporal *de* (= 'din momentul...', 'din clipa...', 'din timpul...') cu *ca* < *quam* „conjuncțiune cu sens temporal și condițional" (p. 276), care se întrebuința „în limba veche românească alăturea de *cum* < *quomo[do]*" (p. 274). Conjuncțiunea *dacă*, adăugăm noi, întrebuințată de 21 de ori în Codicele Voronețean și numai o singură dată în Psaltirea Scheiană, nu are în textele acestea decât forma *deca.*

După cum am văzut mai sus, vorbind de transformarea prepoziției *de* în conjuncțiune, existența unui *de* cu funcțiune de „adverb temporal", așa cum N. Drăganu numește de repetite ori particula aceasta în această parte a studiului său, nu e dovedită cu nimic, ba chiar lipsită de orice probabilitate pentru vremuri oricât de vechi. Mi se pare însă că în cazul de față, al etimologiei susținute de N. Drăganu, nu are nicio importanță dacă îi spunem lui *de* „adverb temporal" sau prepozițiune sau conjuncțiune, în sfârșit. Ar fi deajuns pentru cine ar primi altfel de bună explicarea lui N. Drăganu, ca să-l creadă, împreună cu el, pe *de-* din *deca* același *de* ca în *de când, de pe când, de acum* și *de îndată ce,* oricare ar fi originea lui.

Cunoaștem așadar expresii în care *de* a avut rosturi de ace-

---

[4]) G. Weigand scrie în continuarea observărilor sale din Vollmöllers „Krit. Jahresber." despre conj. *de*, citate mai sus în nota 1): „*de* + *ca* > *deacă* > *dacă* Bedeutung „und wie", woraus 1. und da, da doch (also begründend), wie häufig im Neurum., 2. und wenn, wenn (namentlich literarisch, während die Volkssprache *de* und altes *să* bevorzugt. Es bleibt zu erwägen, ob nicht auch im kond. *dacă* das bulg. *ako*=„wenn" steckt, das, wenn in älterer Zeit aufgenommen, zu *acă* werden musste und auf walachischen Boden in Verbindung mit *de* resp. *dă* auch lautgerecht *dacă* wurde. Dann hätte das dialektische *dacă* das ältere siebenbürgische *deacă* verdrängt.)".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

laşi fel ca în *de* + *ca* > *deca* al lui N. Drăganu, dar nu putem descoperi altele, construite la fel, în care *ca* să fi avut un rol asemănător ca în această pretinsă compoziţie. Nu prezenţa lui *de,* ci a lui *ca* ar avea nevoie de o mai largă şi mai temeinică lămurire, pentru ca etimologia susţinută de N. Drăganu să aibă mai multă putere convingătoare şi pentru ca să nu ridice în calea priceperii noastre nedumeriri ca cele pe care le-a avut la început şi W. Meyer-Lübke sau ca ale lui Tiktin. Cel din urmă îl numeşte pe *dacă* în dicţionarul său „ein dunkles Wort" şi pune semnul întrebării alăturea de *quam,* indicând ca probabilă numai etimologia *de* „wenn" + *ca* (=lat. *quam*?). Va trebui prin urmare să dăm deocamdată mai multă atenţiune lui *ca* „temporal şi condiţional", care ar fi, după N. Drăganu, pe lângă *de,* cel de al doilea element de compoziţie din *dacă.*

Dicţionarul Academiei deosebeşte doi *ca.* Unul îl continuă pe lat. *quam* şi-şi păstrează până astăzi vechea sa funcţiune de adverb comparativ *(A şi început a face pregătire, ca pentru o fată de împărat.* CREANGĂ, P. 277, *Din Sătmar până 'n Săcele, Numai vaduri ca acele.* EMINESCU, P. 161, *Mai aproape dinţii ca* (s. *decât*) *părinţii.* ZANNE, P. II 114, etc., etc.), celalalt îl continuă pe lat. *quia,* a rămas conjuncţiune şi se construeşte, din cele mai vechi timpuri, în uzul limbii române cu verbul la conjunctiv *(Să-mi dai bani de cheltuială, straie de primeneală, arme şi cal de călărie, ca să şi pornesc, fără zăbavă.* CREANGĂ, P. 185, *De n'a vrea ca să vie...* ALESANDRI, P. I 7, etc., etc., cf. şi exemplele de mai sus, citate din literatura veche şi din celelalte dialecte cu prilejul discuţiei privitoare la raportul dintre *cum să* şi *ca să).* Aşa se înfăţişează cei doi *ca* ai dicţionarului academic în majoritatea covârşitoare a cazurilor, dar în acelaşi timp se înşiră şi la unul şi la altul şi funcţiuni sau aspecte gramaticale care au cu totul altă faţă. Conjuncţiunea *ca* nu mai cere de cele mai multe ori conjunctivul, dacă e urmată de *doară (Trăgând... nădejde ca doară îi vor slobozi să meargă pre la casele lor.* NECULCE, ap. LET. II 213., *I-au tăiat, ca doar de ei va scăpa.* C. NEGRUZZI, ap. TDRG., *O surpă gios, ca doară ar vedea...* DOSOFTEIU, V. S. 93², *Au mers încolo şi încoace ca doară ar da de vro casă.* SBIERA, P. 200, etc.,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

cf. *ca*[2] B). *Ca* < *quam* pe de altă parte, ne spune același dicționar, poate să fie câteodată și conjuncțiune temporală *(Și ca fu a nă duce noao* — NOUL TEST. din 1648: Și fu când am vrut purceade; BIBLIA DIN 1688: Și după ce fu a purceade — *zmulsemu-nă dela dânșii.* COD. VOR. 24/5 (tot așa ib. 32/6, 38/9, 82/13, 90/5); *Și ca se apropiiară către poarta cetățici, și iată, purta un mort.* CORESI, EV. 345/5, cf. 346/35, 347/14; *Și ca sfârșiră tot pre leagea Domnului, întoarseră-se în Galilei.* ib. 516/4, cf. 520/4; v. ca[1] B 1°. Adaug și citația următoare din Coresi: *Era fiiul cela mai marele la sat; și ca vine, apropiè-se către casă, auzi cântări și glasuri.* ib. 22/1) sau conjuncțiune condițională *(Și ca multe dzile predându acie* — NOUL TEST. din 1648: Și trecând multe zile acolo; BIBLIA din 1688: Și deaca multe zile zăboviia acolo —, *deaci Fistu spuse lu împăratu ce e de Pavelu.* COD. VOR. 68/8; *Și ca nu vădzuiu* — NOUL TEST. din 1648: Și când n'aș vedea; BIBLIA din 1688: Și deaca nu vedeam — *de slava lumirici acei, de mâră prinseră-me.* ib. 40/2; *Ochiul ca-l veri strica și veri orbi, tot trupul tău va pipăi în untunearec.* CORESI, TÂLCUL EVANGHELIILOR, 1564, ap. GCR. I 23/8) și chiar interjecțiune, întrebuințată în Muntenia cu înțelesul de „ia! ci!" *(„Să dăm foc satului", strigă un flăcău.* — *„Ci ca ho, voinice, prea o iei repede!" răspunse părintele.* DELAVRANCEA, S. 149; *Ci ca fugi și d-ta dela fereastră! Ce tot te zgâiești?* ISPIRESCU, L. 120, cf. 47; *Ce zici? Ca dă-te mai încoace și mai spune odată, că n'auz bine.* ib. 345). Explicările acestea au avut și mai au nevoie de oarecare îndreptări. Noi nu redactăm doar ultima, ci cea dintâi ediție a acestui dicționar al Academiei.

Când am vorbit despre *doară* (DR. III, p. 629—642), arătând care este etimologia și evoluția funcțională a acestei particule, *ca doar(ă)*, urmat de alt mod decât conjunctivul, ni s'a înfățișat ca o expresie desvoltată din *că adoară*. Astfel *ca* din *ca doar(ă)* nu are nicio legătură etimologică nici cu *ca* < *quia* și nici cu *ca* < *quam*, ci a luat ființă din *că* (< *quod*) prin contracțiune cu *a-* din *adoară*. Dicționarul Academiei i-a căutat ori-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ginea în contaminarea unor propoziţiuni ca *„I-au tăiat, ca să scape de ei,* şi: *i-au tăiat,* [nădăjduind] *că doar va scăpa de ei"*.

Împotriva acestui *ca* < *că* + *a,* cu alt regim decât al conjunctivului, care multă vreme ni se părea o abatere curioasă dela o regulă altfel riguros luată în seamă, cel puţin în uzul literar, a reacţionat şi subiectul vorbitor, înlocuindu-l pe *ca* din *ca doar(ă)* prin *că,* pentrucă aceasta este, în construcţii ca cele care ne privesc aci, conjuncţiunea obişnuită înaintea unui indicativ sau optativ *(Se fimu gata, că doară pâ-n-ră mâ-n-re vremu treace de lume.* CUV. D. BĂTR. II 124/1; *Harap Alb, vede el bine unde merge treaba, că doar nu era din butuci.* CREANGĂ, P. 219; *Spune-ne şi nouă, că doară nu s'o face gaură în cer.* ISPIRESCU, L. 12; *Şi fata s'a 'ndrăgit de el, că doară tocmai Viorel i-a fost menit.* COŞBUC, B. 17; etc.). *Ca doar* are astăzi întâietatea faţă de *că doar* numai în propoziţiuni finale ca cele citate mai sus din I. Neculce sau I. G. Sbierea, printre conjuncţiunile finale *ca* fiind deosebit de obişnuit. Să nu uităm apoi că şi din *ca adoar(ă),* nu numai din *că adoar(ă)* a putut să se formeze *ca doară,* în deosebi în propoziţiuni finale cu predicatul la conjunctiv. Construcţii ca *i-am scris, ca doar să ştie ce s'a întâmplat pe aici* sunt foarte cu putinţă (cf. *hotărî să iscodească . . . ca doar, doară să puie mâna pe un aşa tâlhar.* ISPIRESCU, L. 376), deşi mai cu drag îl lăsăm astăzi pe *ca* nedespărţit de *să,* mutându-l pe *doar(ă)* după verb: *i-am scris, ca să ştie doar ce s'a întâmplat pe aici.*

- *Ca doar(ă)* a primit aşa dar pe lângă funcţiunile lui *că adoară* şi pe cele ale lui *ca adoară,* iar adesea s'a mai şi prefăcut în *că doar(ă),* prin înlocuirea lui *ca* prin *că,* în deosebi când subt regimul lui nu se găsea un conjunctiv. Astfel a început şovăirea între *că* şi *ca* pe o arie foarte întinsă, mi se pare în întreg cuprinsul limbii chiar, *ca* şi *că* putându-şi lua locul unul altuia şi în alte construcţiuni, din vremuri vechi şi până în zilele noastre. Şovăirea aceasta poate să fi pornit şi dela alte împrejurări, care desigur că cel puţin i-au ajutat pătrunderea prin veacuri şi pe arii mari, împrejurări ca cele de care a vorbit B. Dimand (op. cit., p. 10) sau ca cele pe care ni le înfăţişează Dicţionarul Academiei (s. v. că V). Acel *că să* al Psaltirii

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Scheiene, de care a fost vorba mai sus şi pe care îl întâlnim şi în alte texte vechi, dar şi în uzul graiului popular al zilelor noastre, şi-a găsit prin urmare astfel explicarea cuvenită. (Din literatura populară: *Omul e făcut în lumea asta că să să dedea cu toate, cu binele ca şi cu răul, cu răul ca şi cu binele.* RETEGANUL, P. IV 62/36; *Dumnezeu a voit că peste noapte să să facă din ea* (= din colibă) *o casă bună domnească.* ib. V 48/16, v. DA).

Se pare, pe de altă parte, că putem descoperi şi un caz de înlocuire a lui *că* prin *ca*. Dicţionarul Academiei arată că interjecţia *ca* din graiul muntenesc are înţelesul de „ia!" sau „ci!" şi că se întrebuinţează mai ales după *ci*. Citez din nou şi exemplele lui: *„Să dăm foc satului", strigă un flăcău.* — *„Ci ca ho, voinice, prea o iei repede", răspunse părintele.* DELAVRANCEA, S. 149. *Ci ca fugi şi d-ta dela fereastră! Ce tot te zgâeşti?* ISPIRESCU, L. 120, cf. 47. *Ce zici? Ca dă-te mai încoace şi mai spune odată, că n'auz bine.* ib. 345. În graiul meu acest *ca* n'ar fi cu putinţă, dar cel puţin în cel din urmă din aceste trei exemple l-aş putea înlocui prin *că*, fără ca să schimb de altfel fraza. *Că* are de fapt adesea înfăţişare de interjecţie, ca în cazul din urmă, mai ales după alte interjecţii, ca *bre!, ei!, hei!, hi!, iată!, mă(i)!, na!, vai!, zău!*, ş. a. (cf. DA, s. v. că I 2⁰ b), când ar putea să şi lipsească din frază, fără ca înţelesul ei să îndure astfel vreo modificare *(Bre! c'anapoda lucru!* CREANGĂ, P. 126; *Hei, că nu-i aşa, dragul meu!* SBIERA, P. 284; *Ehei! că mai departe decât mine nu ti-i fi ducând tu frate!* N. A. BOGDAN, ap. TDRG.). Dau de un *ca* interjecţiune, de asemenea cu altă interjecţiune înaintea lui, şi la P. Papahagi, Basme Aromâne, p. 25/8: *Cându z-diştiptă dzîse: A, ca ţe muşate yise (=vise)!* (cf. dacorom. *Of! că nesuferit mai eşti!*). Probabil că acest *ca* e chiar foarte obişnuit în graiul Aromânilor, dar cu ajutorul glosarelor, ai căror autori nu i-au recunoscut calitatea de interjecţiune, nu mai putem descoperi în grabă şi alte exemple. Se pare chiar că uzul şovăia şi aici între formele *ca* şi *că*. Th. Capidan, Aromânii, p. 510, transcrie exemplul pe care l-am citat: *a, că ste mušate yise*, dar P. Papahagi ne trimite la acest loc şi în glosarul său s. v. *ca*, făcând din acest *ca* un adverb cu înţelesul de „cam".

Babeş-Bolyai University Library, Cluj

Locul unui astfel de *ca* sau *că* ar putea să-l ia în toate cazurile citate până acuma una din interjecțiile *ia!, iată!, iacă!.* Și acel *că* pleonastic, care apare adesea înaintea predicatului, ar putea fi înlocuit de obiceiu prin ele *(Că de când ne-a cătănit, Plug din curte n'a ieșit, Fiarele au ruginit, Boii'n grajd că au* — iată au — *murit Și caru'a putrezit.* IARNÍK-BÂRSEANU, D. 310; *De odată se opreau Și pe iarbă s'așezau, De ospăț că* — iată — *s'apucau.* ib. 312; *Șade puiul la portiță, Cere apă și guriță. Apușoară că* — iată — *i-oiu da, Dar guriță n'oiu mai vra.* ȘEZ. I 11).

Că < *quod* negreșit că a putut să ajungă ușor la așa funcțiune după *zău!* sau după *iată!* Propoziținea introdusă de *că* de după aceste interjecții a putut să fie simțită ca având rostul unui complement direct: *Zău, că nu e așa*=„jur că nu e așa", *iată, că ai greșit*=„vezi că ai greșit". Nu tot atât de ușor se deslușește calea pe care a ajuns *că* după *bre, măi, vai* etc., dacă nu vrei să dai analogiei un rol prea mare și nu în deajuns de motivat, bizuindu-te doar pe împrejurarea că și acestea sunt interjecții ca și *zău* și *iată.* Pe *că* pleonastic de dinaintea predicatului îl explică W. Meyer-Lübke (Gramm. d. rom. Spr. III, p. 610—611) și Dicționarul Academiei (v. c ă IV), înfățișându-ne împrejurări care fără îndoială că i-au putut deschide, cel puțin, un loc mai larg și mai durabil în uzul limbii. W. Meyer-Lübke pune alături de acest *că* pe *que* din dialectul gascon, cu funcțiune asemănătoare, dar poate, după cum ne face însuși a înțelege, cu alte temeiuri și cu altă evoluție sintactică. După părerea cuprinsă în explicările pomenite, întrebuințarea acestui *că* înaintea predicatului ar fi o particularitate a poeziei noastre populare. O găsim totuși și în poezia cultă și și in proză: *Și nu voiu ca să mă laud, nici că voiu să te'nspăimânt, Cum veniră se făcură toți o apă ș'un pământ.* EMINESCU, P. 241; *Care să nu lungesc cu voroava, căci* [Tatarii] *numai că n'au robit, iară alte ce au găsit, tot au mâncat.* N. COSTIN, ap. LET. II 100/25 (cf. fără de *că,* în configurație sintactică de același fel: *Sânt câni... care numai Nu vorbesc, că n'au cuvânt.* TH. D. SPERANȚA, ap. TDRG. s. v. n u m a i); *N'ai început a privi lumea cu ochi mai practici? Nici că am să pot*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

face din tine un om ca toți oamenii. I. NEGRUZZI în CONV. LIT. III 35. Adevărat că după *nici*, ca în citațiile din Eminescu și I. Negruzzi, *că* n'ar prea putea să lipsească fără ca în locul lui să punem negațiunea *nu (nici nu voiu să te'nspăimânt; nici n'am să pot face din tine un om ca toți oamenii).* Avem a face cu o elipsă *(nici* [nu spun] *că voiu să te'nspăimânt; nici* [nu cred] *că am să pot face...),* precum ne ademenește un gând din Dicționarul Academiei să credem, sau *că* are de aiurea particularitatea de a introduce după *nici* construcții posibile din capul locului, fără ca să fi fost nevoie cândva, întocmai ca și astăzi, de vreo complinire cu o a doua negațiune *(nu)?* Ca un element adesea foarte util ritmului unei expresii poetice, s'a păstrat mai ales în graiu versificat. Găsim acest *că* mai mult în poezia populară, pentrucă aceasta este mai liberă de influența normei gramaticale convențională. Că ar fi vorba numai de o licență poetică cu o înfățișare pe care niciodată n'a cunoscut-o și graiul curent de toate zilele, firește că este cu neputință. Se pare că nu trebue să înlăturăm cu totul gândul că acest *că* în expresii care iau înfățișare de exclamații, deci după interjecții ca *bre!, măi!* etc., și în întrebuințarea sa „pleonastică" înaintea predicatului are în amândouă funcțiunile sale aceeași origine și aceeași explicare. Nota comună în aspectul lui funcțional e nuanța deictică, pe urma căreia ar putea să fie înlocuit pretutindeni prin *iată! (=adecă!,* în limba veche) sau ar putea să fie cel puțin precedat de interjecția aceasta.

Până a încheia considerațiunile noastre asupra problemei acesteia, vom face mai întâi un nou popas la conjuncțiunea *ca* în funcțiune temporală și condițională. Acest *ca* se găsește în toate citațiile adunate mai sus din Coresi, în afară de citația cea din urmă, doar în evangheliile din Evanghelia cu învățătura din 1581, nu și în tâlcul lor. *Și cum, ochiul ca-l veri strica și veri orbi, tot trupul tău va pipăi în untunearec, așijderea și mintea ta deaca veri da pre strângerea comoarii, lumina vieții nu veri putea câștiga și veri îmbla întru untunearecul morții* din Cazania din 1564 este o perifrazare a lui *Să ochiul tău hitlean fure, tot trupul întunecat va fi* din evanghelia tâlcuită (Matei, VI 23), pe al cărei *să* îl înlocuește prin *ca.* Acest *ca* a fost deci un arhaism în

BCU Cluj / Central University Library Cluj

timpul diaconului nostru dela Brașov, nu numai înțeles încă pe atunci, dar și întrebuințat câteodată.

In citația din 1564, de care am vorbit acum, *ca* are de fapt funcțiune de conjuncțiune condițională, dar în celelalte două exemple, din Codicele Voronețean, pe care Dicționarul Academiei le-a considerat de asemenea condiționale, e fără îndoială temporal, precum dovedesc și variantele din Noul Testament din 1648 și din Biblia din 1688. Lui *ca* din Codicele Voronețean îi corespunde de obiceiu, și în cazurile care ne privesc aici, slav. **ꙗкоже** în praxiile slavone din grupul textelor căruia îi aparține și originalul după care a fost tradus acest praxiu românesc. Mai putem indica pentru același *ca* locurile 24/5, 32/6, 82/13 și 90/5, pe lângă cele două citate până acuma (40/2 și 68/8). Le-am comparat cu locurile corespunzătoare dintr'un praxiu vechiu slavon din proprietatea mea de manuscrise vechi, scris pe hârtie de aceeași fabricație ca a Codicelui Voronețean și cuprinzând, pe cât am putut constata, versiunea slavă mai apropiată de acesta. *Ca* îl traduce, firește, și în cazurile acestea pe **ꙗкоже**. A mai rămas, mi se pare, doar încă locul 38/9, unde în manuscrisul meu slavon construcția sintactică a luat însă altă întorsătură, în care n'a fost nevoie de conjuncție. Și în textul slavon de care s'a folosit Bohuš Tenora, din același grup ca manuscrisul nostru, lui *ca* din Codicele Voronețean 24/5 (Faptele Apostolilor XX 1), deci în unul din locurile de care ne-am mai ocupat, îi corespunde conjuncția **ꙗкоже**. (Mitteilungen d. rum. Inst. an der Univers. Wien, p. 216). Observ doar în treacăt că în Codicele Christinopolitan (Actus epistolaeque apostolorum, palaeoslovenice. Ad fidem codicis Christinopolitani, saeculo XII° scripti. Edidit Aemilianus Kaluzniacki. Vindobonae 1896), care face parte din alt grup de texte slave, reprezentând cea mai veche redacțiune în slavona bisericească, se găsește **нѣдаже** în loc de **ꙗкоже** la locurile care corespund cu COD. VOR. 40/2 și 68/8.

Victor Morariu (Rev. Fil., Cernăuți 1927, p. 228) citează un *ca* „temporal" din Psaltirea Scheiană: *Ca* (Hur. d e r e p ' c e că, COR.[2] căce, DOS. d r e p ' c e că) *era nișchită măsură* (HUR. p u ț ¶ [n u] n u m [ă] r u, COR.[2] p u ț i n ŭ n u m ă r ŭ DOS. d e n u m ă r p u ț i n t e i), *nu mulți veri*[ți] (HUR.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

proidiţi, DOS. şi nemearnici) *intr'însă* (HUR. intru ei), *şi trecură din limbă în limbă şi de'mpărăţii întru alţi oaminii, nu lăsă omu se obideascâ ei* (HUR. asupreascâ pre înşi) *şi oblici* (DOS. certă) *de ei împăraţii*. PSAL. SCH. 342/12 (CANDREA, PS. 219/16; psalm 104, v. 12). Comparaţia cu variantele pe care le-am adăugat pentru mai buna pricepere a textului, pe care V. Morariu nu le-a putut cunoaşte încă pe când şi-a scris studiul său, şi cu textul grecesc, Vulgata, Biblia din 1688 şi traducerea franceză (Ἐνῷ ἦσαν αὐτοὶ ὀλιγοστοὶ τὸν ἀριθμὸν, ὀλίγοι, καὶ πάροικοι ἐν αὐτῇ, καὶ διήρχοντο ἀπὸ ἔθνους εἰς ἔθνος, ἀπὸ βασιλείου εἰς ἄλλον λαὸν, δὲν ἀφῆκεν ἄνθρωπον νὰ ἀδικήσῃ αὐτοὺς· μάλιστα ὑπὲρ αὐτῶν ἤλεγξε βασιλεῖς: Cum essent numero brevi, paucissimi et incolae eius, et pertransierunt de gente in gentem, et de regno ad populum alterum, non reliquit hominem nocere eis, et corripuit pro eis reges; 1688: Fiind ei la număr puţini, împuţinaţi şi nemearnci într'insul, şi trecu den limbă în limbă şi dela o împărăţie la alt norod, nu lăsă om ca să le facă lor strâmbătate şi mustră pentru dânşii împăraţi; encore qu'ils fussent en petit nombre, et qu'ils y demeurassent peu de temps comme étrangers, car ils allaient de nation en nation et d'un royaume vers un autre peuple, il n'a pas souffert que personne les opprimât, et il a châtié des rois pour l'amour d'eux) ne arată că acest *ca* nu este temporal, ci are aci funcţiune de conjuncţie cauzală.

Locul asupra căruia ne-a atras atenţiunea V. Morariu — I. A. Candrea l-a crezat pe acest *ca* o grafie greşită pentru *că* — primeşte o importanţă deosebită. El dovedeşte că conjuncţiunea *ca* n'a fost numai tempoală sau condiţională, ci şi cauzală, întrunind deci funcţiuni pe care le are — notăm de pe acum lucrul acesta — şi conjuncţia *dacă*.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ca are în toate exemplele înşirate acum în urmă funcţiuni care nu se prea potrivesc cu evoluţia organică a niciunuia dintre câţi *ca* am cunoscut până aci. Conjuncţia se găseşte aici, în deo-

sebi cu desăvârșire în afară de configurația funcțională a lui *ca* < *quam*. De aceea — nu se putea altfel — a și fost explicat în Dicționarul Academiei dintr'o influență străină, ca un calc al paleosl. *jako(že)*, pe care l-ar fi traducând întocmai. *Ca* < *quam* îl traduce de fapt, în textele noastre vechi, ca adverb de comparație pe *jako(že)*, redat odată în Psaltirea Scheiană chiar prin „în ce chip": *In ce chipu* (HUR. cu ce obrazŭ) *deșiră* (HUR. pohteaște, COR. jeluiaște, DOS. doreaște) *cerbul la izvoarele apeloru, așa jeluiaște sufletul mieu cătră tire, Zeu.* PSAL. SCH. 130/15 (CANDREA, PS. 80/3, cf. ib., p. 361 s. v. ca, p. 425 s. v. kipŭ, p. 545 s. v. ꙗкоже). Este prin urmare foarte firesc că Dicționarul Academiei l-a identificat pe *ca* din exemplele citate de el și reproduse mai sus cu *ca* < *quam*, admițând ca prototip al lui în cazurile acestea pe paleosl. *joko(že)*. Considerat ca uncalc al traducătorilor, acest *ca* n'ar putea să existe însă decât în uzul cărturarilor noștri vechi, precum arată însuși Dicționarul nostru academic.

N. Drăganu a arătat însă că acest *ca* se întrebuințează și astăzi încă în dialectele din Sudul Dunării. El citează pentru dialectul meglenoromân următoarele trei exemple comunicate lui de Th. Capidan: *Izmik'aru, că vizu șa, se spăru* (= s'a spăriat) *mult și si duse an un cătun; Tunțea fitšoru ca vizu că vini tšitša-sa, si sculă și fuzi; Țea feată, ca zăbovi tănta vacot, fitšoril' nu-u știtară și fuziră casă.* Am putea adăuga din aceleași texte ale lui Th. Capidan, publicate acum (Meglenoromânii, vol. II, Buc. 1928), multe alte exemple de același fel: *Ca-l'-tsi stimni* (= când i se întunecă), *iel zisi...*, p. 44; *Că vini bură, la sări fitšoru la marzini* (= când veni un val de apă, îl împinse pe băiat la margine), *șiună capră, că tricu pri cola, tsela fitšoru lǫ să tsǫpă și lǫ să sugă di la capră*, p. 51; [Câinele zise:] *cmo că* (= după ce, când) *ambătărnii, stăpǫnu nu mi va*, p. 68; *Ca știtară* (= după ce așteptară s. așteptând) *casă, ca știtară, ca vizură* (când s. pentrucă văzură, s. văzând) *că nu vini, tsela mijlocanu frati zisi...*, p. 61, cf. p. 59 nr. 31/9, p. 74 nr. 39/13.

Ca și *că* au în toate cazurile acestea funcțiune temporală, cu o foarte lămurită nuanță cauzală, care covârșește în cel de al treilea exemplu dat de N. Drăganu *(ca zăbovi tănta vacot)* și

BCU Cluj / Central University Library Cluj

în cel de al treilea *ca* în exemplul pe care l-am citat din Meglenoromânii II, p. 61 *(ca vizură)*. Forma *că* ar fi aici numai o variantă mai nouă a lui *ca* după părerea lui N. Drăganu, dar temeiurile opiniei acesteia nu ni le-a arătat. A crezut, se vede, că raportul etimologic şi cel cronologic între acest *ca* şi *că* trebue să fie acelaşi ca cela pe care-l admite în continuarea studiului său între *daca* şi *dacă*. Şi Th. Capidan nu mai face nicio deosebire între acest *ca* şi acest *că*, scriind în capitolul despre conjuncţiuni: „*ca* şi *că* (< *quam*). Are mai multe înţelesuri, după funcţiunile ce ocupă . . .". (Meglenoromânii I, p. 183). *Ca* din textele dsale (vol. II) apare câteodată în citaţiile şi indicaţiile dsale din celelalte două volume subt forma de *că*, şi invers (cf. pentru *ca*, II p. 44, nr. 17/2, *ca* la III p. 52, însă *că* la III p. 275 s. v. stimnes; pentru *că* la II p. 51, nr. 23/5, *ca* la I p. 183 şi III 52; pentru *că* la II p. 68, nr. 36/8, *ca* la III p. 52). În aceste părelnice contraziceri ale celui mai autentic cunoscător al dialectelor noastre de dincolo de Dunăre se reoglindeşte o realitate linguistică: nezăgăzuita şovăire între formele *ca* şi *că*.

Un *că* temporal cu nuanţă cauzală, care desigur că nu s'a desvoltat prin transformare dintr'un mai vechiu *ca*, se găsea altădată şi în dialectul dacoromân: *Avraam părintele nostru, au nu de lucru dereptă-se, că arălţă Isacu fiiulu său spre giunghietoriu* (1648: cându rădică pre Isaac fiiul său spre oltariu; 1688: aducând pre Isaac fiiul lui la jârtăvnic; lorsqu'il offrit Isaac, son fils, sur un autel) COD. VOR. 121/4; *Aşa şi Raavă, curva, au nu de lucru dereptă-se, că luo* (1648 şi 1688: priimind; lorsqu'elle reçut) *iscodnicii şi pre altă cale-i scoase?* ib. 122/1. Fără ca interpretarea acestor două citaţii din Codicele Voroneţean să pară câtuşi de puţin forţată, am putea vedea aici, împreună cu Dicţionarul Academiei (v. că II 1°a), în *că* acelaşi cuvânt ca şi *că* < *quod*. Pe de altă parte însă *că* mai poate avea, întocmai ca şi *ca*, şi funcţiune condiţională, atât în dialectul dacoromân cât şi în cel meglenoromân, precum se arată de asemenea în Dicţionarul Academiei (v. că II 1°b): dacorom. *să fie certat mai puţin decât că are fi făcut* (MUNT. decât ar fi făcut) *bani răi*. PRAV. 282; meglenorom. *Că muriră,*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

iundi-sa gròburli (= dacă au murit, unle li-s mormintele)? P. N. PAPAHAGI, MEGLENO-ROMÂNII, partea II, p. 6 (140) și p. 63 (197). Împrejurarea aceasta îl apropie iar pe acest *că* mai mult de acel *ca* temporal, cauzal și condițional, împreună cu care îl vedem îndeplinind și de o parte de Dunăre și de cealaltă funcțiuni dintre cele mai obișnuite ale lui *dacă*. Oricum, nu este chiar un fapt neîndoielnic că acest *că* temporal ar fi numai o variantă mai nouă a lui *ca* temporal < *quam*, precum a susținut N. Drăganu, nici că s'ar explica dintr'o evoluție organică a lui *că* < *quod*, potrivit cu felul în care ne-a fost prezentat în Dicționarul Academiei. Doar un lucru pare sigur, că îndată ce a început șovăirea între *ca* și *că*, au fost înfrânte și hotarele despărțitoare între funcțiunile particulelor de aceste două forme *(ca* și *că)*, deschizând calea unor substituiri și influențe reciproce.

N. Drăganu citează și două exemple aromâne pentru acel *ca*, la care „uneori nu putem spune precis dacă e vorba de înțeles temporal ori condițional" și din împreunarea căruia cu *de* ar fi luat ființă conjuncțiunea *dacă:* arom. *Fičorlu fu adus tu odălu țe era și feata-de-amiră. Nâs acățâ s-plângă, pri di nă parte cum s-facă aclo, ș-pri di altă parte, ca-l' păru pțân ghine că easte cu nă feată ahântu mușată.* (P. Papahagi, Basme Aromâne, p. 2/37) și *„Ț-ul dau calu, dzâse fičorlu, ma fără căprestu". Ca nu-l' vini ičĭ ghine al si-l'-creapă-muma, cândo avdzâ că fičorlu nu-l' da căprestul, că știa nâs că cai are căprestul, ațel are ș-calu, ma nu gri țiva, ta s-nu-l duk'ască ca-i nâs și dzâse: „Ma-l vrei, țâne-l!"* (ib. 217/9). Am completat puțin citațiile, pentru mai buna lor înțelegere. In cea dintâi, *ca* nu este nici temporal, nici condițional, oricât l-am traduce împreună cu N. Drăganu prin „de vreme ce", ci are funcțiune cauzală fără de orice altă nuanță. Acest *ca* trebue adus prin urmare mai de grabă în legătură cu *că*, conjuncțiunea cauzală de generală întrebuințare în toate dialectele române. În citația a doua, funcțiunea lui *ca* e ceva mai greu de definit, fraza luând întorsătură de anacolut. Dacă ar lipsi dintr'însa adversativul *ma* din *ma nu gri țiva*, lucrurile ar fi ceva mai limpezi. Și așa însă *ca*, la a cărui traducere prin „de vreme ce", N. Drăganu a mai adăugat și „cum", de asemenea nu poate fi nici temporal, nici condițional, și nu este probabil nici

Biblioteca Centrală Universitară Timișoara

cauzal, ci modal. Şi dialectul meglenoromân şi texte vechi dacoromâne cunosc un astfel de *ca* (< *quam)* modal: meglenorom. *ca amnǫ, amnǫ, bătu diună babă moaşă lângăună tšeşmă.* (Th. Capidan, Meglenoromânii II, p. 61; dacorom. *E Iudeii întru nemică nu-i obiduiiu, ca şi tu bi re ştii.* COD. VOR. 67/7 (cf. DA, s. v. c a[1] A I 1[0] b).

De asemenea mă îndoiesc că în arom. *dicara,* arom., meglenorom. *cara, cari (cară)* ar fi intrat acelaşi *ca* „temporal sau condiţional" ca element de compoziţie, precum credea N. Drăganu. Asupra acestei conjuncţiuni din dialectele de dincolo de Dunăre nu suntem încă în deajuns de lămuriţi (cf. P. Papahagi, Basme Aromâne, p. 558; id., Scriitorii Aromâni în sec. XVIII, p. 199; Th. Capidan, Meglenoromânii, I 183, 184, III 52; I. Bacinschi în Probleme sintactice II din Grai şi Suflet II, Buc. 1926, p. 259). I. Bacinschi o pune în legătură cu *care.* Poate că e mai apropiat de adevăr, pentrucă nu mi se pare exclus ca acest *care* să fie, nu după cum crede dânsul, pronumele relativ, ci *care* < *quare,* de care am mai amintit.

Nu admit nici existenţa unui *ca* temporal-condiţional în dialectul istroromân, un *ca* pe care N. Drăganu a crezut că-l poate descoperi într'un text cules de Fr. Miklosich: *Si colę cavtat-a pre ur mare libru, si vęde ca* („dacă") *častata maĭa lu sv. Petru en tota vręma (pir-a viĭe fost) n'ato facut de bire.* Fraza întreruptă după *bire* se continuă cu *si ke n'a nič-ura lemozina fakut* ... (M. Gaster, Chrestomatie rom., II p. 284). Propoziţiunile cu *ka* şi *ke* (ortografiate astfel la Gaster) sunt deci coordonate, *ka* şi *ke* au funcţiune identică, iar traducerea celui dintâiu prin „dacă" este nemotivată. La caz că acest *ka* nu este *ke* tipărit sau notat greşit, ar putea să fie vechiul *că* < *quod,* devenit *ca,* pentrucă este un element proclitic şi pentrucă orice *ă* proton se preface în dialectul istroromân în *a.*

După materialul pe care îl avem până acuma la îndemână este mai pre sus de orice îndoială că în afară de dialectul dacoromân *ca* temporal şi condiţional se găseşte doar încă în dialectul meglenoromân, iar *ca* în funcţiune de interjecţie numai la noi şi la Aromâni. Atâta ajunge, ca să credem că cel puţin această conjuncţie *ca,* atestată la noi numai în texte vechi, e străromână.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Foarte veche este, după cum ne-am convins, și șovăirea între formele *ca* și *că*. Desigur că materialul nostru informativ ar fi fost mult mai bogat și mai variat, dacă autorii de glosare și editorii de texte dialectale nu s'ar fi lăsat conduși de gândul, ca de o axiomă, că orice *ca* sau *că* ține sau de *ca* < *quam* și *ca* < *quia* sau de *că* < *quod*. Glosarele în deosebi, preocupate mai ales de considerații de ordin semantic și neglijând pe cele de ordin sintactic, ne dau doar indicații extrem de sumare și insuficiente.

Un *deca* ieșit din împreunarea unui „adverb temporal" *de* (= „din momentul...", din clipa...", „din timpul...") cu acel *ca* (= „cum", „când") temporal, mai ales temporal, și condițional, pe urmele căruia am umblat în cele precedente, firește că n'ar fi putut să-și înceapă evoluția sa funcțională decât în calitate de conjuncțiune temporală. Desfășurarea ulterioară a funcțiunilor ei s'ar fi întâmplat deci pe căi similare ca cele presupuse de N. Drăganu pentru conjuncțiunea *de*. Așa prezintă într'adevăr lucrurile și în articolul *dacă*, scris de el, în Dicționarul Academiei, unde admite totuși că cel de al doilea element de compoziție ar putea să fie, pe lângă *ca*, și *că*. Cum îi cunoaștem concepția, desigur că s'a gândit la acel *că* temporal, mai rar condițional, pe care în cărțile noastre vechi și în dialectul meglenoromân l-am văzut în concurență cu *ca*. Am înțeles, vorbind despre *de*, cât de greșit este cine vrea cu orice preț să așeze începutul funcțiunilor unor asemenea conjuncțiuni în funcțiunea temporală.

Mai surprinzător este însă că N. Drăganu a deosebit în Dicționarul Academiei, în afară de acest *dacă* un al doilea *dacă*, pe care l-a numit de asemenea conjuncțiune și l-a explicat, ca și Al. Philippide înaintea lui (Viața Românească XV, Iași 1909, p. 368), din *da* (= „dar") + *că*, explicare despre care a crezut în Dacoromania III, p. 283, că „trebue înlăturată". I. Bacinschi l-a crezut pe *„dacă nu vreu?!"* din *„Ia du-te încolo!" „Dacă nu vreu?!"* „începutul unei fraze, care rămâne nesfârșită", început care în nemijlocită continuare era să fie subordonat unui răspuns ca *„Te voiu sili"*. (CONV. LIT. XLIV, 1910, p. 236). Exemplele pe care le citează N. Drăganu, sunt următoarele: *„N'auzi, drăguță..." „Dacă nu-s surdă, cucoană... nu te ră-*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

guşi degeaba". ALECSANDRI, T. 602. *Auzi; să nu mă grăbesc* [să mă 'nsor], *când m'am aprins?.. Dacă doar nu-s un poponeţ să m'aprind şi să mă sting pe mică de ceas.* ib. 814. *„Mai auzit-ai dumneata, cumnată, una ca asta, să fure Ion pupăza...! ...„Ce spui, cumnată. Dacă l-aş ucide în bătaie când aş afla că el a prins pupăza s'o chinuiască!"* CREANGĂ, A. 56. *„...te rog să mâi cu băgare de samă, ca să nu-mi prăvăli nora!" „Dacă doar nu-s harabagiu de ieri de-alaltaieri, jupâne Strul..."* id. P. 115. *„Gândeam că te-i fi dus prin lume după berbantlâcuri de-a tale". „Dacă doar de lume am fugit!"* ib. 314. *„De ce mai plângi, tată?! Amu m'ai batjocurit, şi amu plângi?" „Dacă, dragul meu, numai pe tine te-am avut şi amu şi tu te duci..."* MORARIU, D. N. 7. *„Ce folos de atâta minte, dacă n'o poţi scoate la capăt cu dânsa! Parcă-ţi vorbeşte în dodii!" „Dacă şi noi, măi fraţilor, procopsiţi am mai fost să n'o întrebăm că în ce pilde ne vorbeşte!"* ib. 44. N. Drăganu a mai adăugat un exemplu din graiul său dela Năsăud: *Pleacă Ion mâne... Dacă numa de-ar pleca odată...*

Am înţeles, cred, că în citaţiile acestea *dacă* nu este conjuncţiune, ci interjecţiune. Replicile pe care le introduce au ceva din felul exclamaţiilor sau sunt chiar exclamative. Cei familiarizaţi cu graiul moldovean am putea să-l înlocuim pe *dacă* în toate cazurile acestea prin interjecţiunea *de!* (aceasta având ca variantă foarte obişnuită forma *dă,* formă care apare şi ca variantă, intrată în uzul general doar în Muntenia şi în Banat, a prepoziţiunii şi a conjuncţiunii *de;* v. DA s. v. de[3] şi de[2]). Iată exemple, alese mai mult la întâmplare, în care *dacă* ar putea să ia locul lui *de: Lumea cleveteşte când vede un boier muncind muncă proastă. Dă, asta nu-i dat boierilor.* CONTEMPORANUL, VI[2] 218. *Ştiu că nu m'a mai pierde Dumnezeu pentr'o bucăţică de pâne. Dă, sântem datori a ne ajuta unii pe alţii.* CREANGĂ, P. 330. *În loc să trimiţi portretul însuşi... îi trimiţi o fotografie oarecare. Dă! erai foarte distrată în clipa expediţiei.* I. TEODOREANU, M. II 401.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Adevărat că e o deosebire de nuanţă între interjecţiile *de* şi *dacă.* Articularea lui *de* se sfârşeşte cu o depresiune a vocii, care face impresia unei pauze de ezitare, de meditaţie sau prin

care se schițează parcă un gest de îngăduință pe care o ceri, dar câteodată și de care faci parte omului cu care stai de vorbă. *De* fiind în felul acesta puțintel detașat de restul frazei, anunță o obiecțiune, dacă e cuprins într'însa.

Câteodată, *dacă* ar putea fi înlocuit și prin interjecția *dec!* (=fugi de acolo!", „ce-ți dă prin gând?!", „vorbă să fie!", „nici vorbă!"), aceasta dând expresie unei mai hotărîte tăgade. Repet vreo două din frazele înșirate mai sus, dar cu asemenea schimb de interjecții. Adevărat că ele își pierd în felul acesta resonanța lor moldovenească: *„N'auzi, drăguță..."* *„Dec! Nu-s surdă, cucoană...* s. *Auzi, să nu mă grăbesc* [să mă'nsor], *când m'am aprins?... Dec! doar nu-s un poponeț...* s. *„...să nu-mi prăvăli nora!"* *„Dec! Doar nu-s harabagiu de ieri de-alaltaieri..."* s. *„Gândeam că te-i fi dus prin lume..."* *„Dec! Doar de lume am fugit!* Adaug pentru comparație exemple cu un *dec!* autentic și original: (Ion) *„Mă duc... să nu mă bați... să nu dai!* (Anca) *Dèc! de ce să te bat...? du-te sănătos"*. CARAGIALE, T. 22, și chiar și la moldoveanul I. Creangă: *În ce te bizui, de te îndârjești așa, nepoate? Dec! Nu cumva ai pofti să-mi iai viţica pentr'un cuc armenesc?* CREANGĂ, A. 57.

Conjuncțiile *de* și *dacă* îndeplinesc în cea mai mare parte funcțiuni sintactice identice. Să fie oare o întâmplare numai că alăturea de una și alta se găsește câte o interjecție omonimă? Fie în funcțiune de conjuncție, fie în funcțiune de interjecție. *dacă* este același cuvânt, iar interjecția *de*, dacă își trage originea și din altă parte, are după toate probabilitățile una din rădăcinile sale și în conjuncția *de*.

E bine să nu trecem cu vederea aici că și *de* și *dacă* iau și în alt caz înfățișare de interjecție, deși își păstrează foarte simțită încă și calitatea de conjuncție. E vorba de formulele de expresii desvoltate din fraze construite condițional, dar a căror apodoză a rămas neexprimată, ca având un cuprins care se înțelege dela sine din situație și context. In lipsa unei apodoze, *de* și *dacă* pierd rolul unor particule cerute de interdependența dintre două propozițiuni. Protază devine în felul acesta expresia unei dorințe: *Îl aștept nerăbdător pe Gheorghe. De* (s. *dacă*) *ar veni mai curând!* (adică: de ar veni mai curând, aș scăpa de o

BCU Cluj / Central University Library Cluj

grijă s. m'aș bucura s. bine ar fi, etc.), sau expresie a ceea ce ar fi de dorit, cu putere restrictivă, datorită mai ales unor particule ca *numai*, etc., pentru afirmația după care urmează: *Gheorghe este un băiat admirabil; numai de* (s. *dacă*) *n'ar umbla atâta drumurile* sau se preface în exclamație corespunzătoare unui sentiment de admirație, de bucurie, de groază, etc.: *A fost o sărbătoare ca nealta. De* (s. *dacă*) *ai fi văzut ce de-a steaguri, ce cântece, ce jocuri!* Și acum iată vreo câteva citații și pentru asemenea funcțiune: *Măcar de s'ar îndirepta căile meale, ca să păzesc dreptățile tale* (Utinam dirigantur viae meae ad custodiendas justificationes tuas)! BIBLIA (1688), 420; *Cartea ta într'adevăr minunată este!... numai de n'ar ameți mintea.* EMINESCU, N. 49. *Iapă neagră de furat. Lupii de te-ar fi mâncat! Pentru tine șed legat.* RETEGANUL, TR. 34/32; *Și soarele mirat sta 'n loc, Că l-a ajuns și-acest noroc, Să vadă el atâta joc P'acest pământ! De-ai fi văzut cum au jucat Copilele de împărat... De-ai fi văzut jucând voioși Și Feți-voinici, și Feți-frumoși, Și logofeți. Ba Peneș-Împărat văzând Pe Barbă-cot, piticul... L-a pus la joc!* COȘBUC, B. 22. — *Dacă nu m'ar simți nimeni, când voiu fugi!* DELAVRANCEA, PAR. 241. *Numai în grădina ursului, — dacă-i fi auzit de dânsa — se află sălăți de acestea.* CREANGĂ, P. 211. *„Dacă și tu nu te mai astâmperi!* (sub-înț. ai căzut cu mâinile'n noroi, vorbind de un copil neastâmpărat ș. a.)". SCRIBAN, D. s. v. *dacă*. Numai o întâmplare face că nici la N. Drăganu, nici prin dicționare nu găsim mai multe exemple pentru acest *dacă*.

Nu dela asemenea construcțiuni trebue să pornim, ca să pricepem apariția lui *dacă* în funcțiune de interjecție. Conjuncțiile condiționale au primit în cursul vremurilor și în alte limbi, îndeosebi și în alte limbi romanice (cf. W. Meyer-Lübke, Gramm. d. rom. Spr. III, p. 691—692), înfățișeri ca cele pe care le-am discutat acum în urmă. B. Dimand (op. cit., p. 2—3) citează din Dante: *Se la vostra memoria non s'imboli..., Ma s'ella viva sotto molti soli. Ditemi,* iar particulă a dorinței este foarte adesea și germ. *wenn: Sehnsüchtig erwarte ich ihn. Wenn er nur schon mal herkäme!*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In ce privește evoluția fonetică a lui *dacă* (cu variantele *deca, deaca, daca, deacă)*, N. Drăganu a admis părerile lui W. Meyer-Lübke, adăugând vreo câteva preciziuni de amănunt. Forma cea mai veche a conjuncțiunii acesteia ar fi așa dar *deca*. Ea „pare" să fi fost accentuată pe silaba ultimă. Acest fel de accentuare „trebue" să se fi păstrat în „unele regiuni" cât timp s'a păstrat, cu sensul ei distinct, și conjuncțiunea *ca* în limbă și cât timp s'a simțit legătura dintre acest *ca* și *deca*, scris, chiar *decà* uneori, d. ex. în Biblia din 1688 sau în Psaltirea lui Ioan din Vasluiu din 1710. Dispariția lui *ca* < *quam* cu funcțiune de conjuncțiune deosebită, ar fi făcut cu putință trecerea accentului de pe silaba a doua pe silaba întâia. „În epoca cea mai veche a literaturii noastre" uzul ar fi șovăit între cele două accentuări. Texte care indică altfel accentul, îl scriu din cauza aceasta neaccentuat pe *dacă*. Ar fi cu neputință să admitem, în felul lui O. Densusianu (Hist. II, p. 59) și al lui I. A. Candrea (Psal. Sch. I, p. 130), că *deca* a fost neaccentuat în frază, pentrucă astfel nu s'ar mai putea explica formele *deaca, daca, deacă* și *dacă*. Mutarea accentului în silaba întâia ar fi avut ca urmare metafonia lui *e* înaintea lui *a* din silaba următoare. Acest *a*, pierzând accentul, ar fi devenit apoi prin „slăbire" *ă*. Prin asimilare sau pe urma schimbării lui *e* de după *d* în *ă, ea* din *dea-* s'a prefăcut în *a*. În articolul său din Dicționarul Academiei, N. Drăganu a mai întrevăzut și altă posibilitate: „Formele *deacă* și *dacă* pot deriva atât din *deaca,* cu prefacerea lui *a* finad aton în *ă*, cât și din *de* „'din momentul...', 'din clipa...', 'din timpul...' + *că*". Apoi mai adaugă în continuare: „Din *deacă* s'a desvoltat *dăcă* și *dâcă*, pe care le găsim alături de *deacă* și *dacă* (cf. și megl. *decă)*", înregistrând și aceste două variante după citațiile făcute în altă parte a articolului.

Desigur, diftongarea lui *e* din *deca* sau *decă* n'ar fi fost cu putință, dacă *e* n'ar fi fost accentuat cândva. Explicările date până acuma unei asemenea accentuări sunt însă fundamental greșite. Cum ar fi putut să ia ființă din două particule neaccentuate, *de* și *ca* (s. *că*), un cuvânt accentuat, și încă un cuvânt care și el este o particulă din categoria conjuncțiilor, lipsite de accent în frază? Și această conjuncțiune să fi putut fi și accentuată încă

BCU Cluj / Central University Library Cluj

pe la 1710! Apoi, *deca* trebue să fi purtat accentul mai întâi pe silaba finală, pentrucă altfel formele în *-a* ar fi inexplicabile, iar pentru mutarea accentului asupra lui *e* nu putem descoperi în toate raţionamentele acestea niciun argument. Cuvintele vechi, deci cele de origine latină înainte de toate, îşi păstrează în general accentul lor original. De ce ar face *deca* aci excepţie? Nu poate fi vorba aici de nicio necesitate sau raţiune linguistică, ci doar de constrângerea pe care au simţit-o linguiştii, când altfel n'au putut ieşi din încurcătură, decât explicând metafonia lui *e* prin asemenea schimbare de accent.

Două particule neaccentuate s'au împrumutat adesea dând un cuvânt nou, îndeosebi o prepoziţie sau o conjuncţie. Fie că le scriem astăzi, urmând rigorile îndreptarului nostru ortografic, într'una sau despărţind elementele lor de compoziţie, fraza le-a cuprins şi le cuprinde în aceeaşi unitate fonetică şi le-a lăsat mereu neaccentuate. De multe ori este chiar *de* întâiul element de compoziţie în cazurile acestea, dar nicio singură dată nu s'a prefăcut în compusele de felul acesta un *e* în *ea*, din cauza unui *e*, *a* sau *ă* din silaba următoare: *peste, prespre, de pe, dela, de să.* Cum ar fi putut să apară metafonia aceasta în cazul lui *dacă* numai ca o abatere protivnică tuturor împrejurărilor în care s'a desvoltat sau n'a fost cu putinţă acest fenomen?

În căutarea unor cazuri similare, care ar putea spori probabilitatea teoriei despre metafonia lui *e* din *deca*, descoperim doar un singur *deala*, în loc de *dela* în Psaltirea Hurmuzache: *Să se ude picurele tale în sânge, limba cânrilor tăi deala dânsŭ dela vrăjimaşi* (ὁιὰ νὰ βαφῇ ὁ ποῦς σου ἐν τῷ αἵματι τῶν ἐχθρῶν σου, καὶ ἡ γλῶσσα τῶν κυνῶν σου ἐξ αὐτοῦ; ut intingatur pes tuus in sanguine, lingua canum tuorum ex inimicis, ab ipso: Psal. SCH.: se ude-se piciorulŭ tău în sânge, limŭbile chinilor tăi de dracul, d'insu; BIBLIA (1688): pentru ca doară s'ară văpsi piciorul tău cu sânge, limba câinilor tăi den vrăjmaşi, dela dânsulŭ; afin que ton pied et la langue de tes chiens s'enfoncent dans le sang de chacun de tes ennemis). CANDREA, PS. 129/25.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Locul pe care l-am citat din Psaltirea Hurmuzache cuprinde, după cum se vede, o traducere stângace, pe care copistul desigur că n'a prea înțeles-o, întocmai precum nu i-am putea găsi un sens clar nici noi. In semiobscuritatea a ceea ce ar fi trebuit să spună, voia sau credea că spune prin fraza pe care o copia, îi va fi licărit copistului la locul prepozițiunii *dela* cuvântul *deala,* forma articulată a substantivului *deală* „faptă, meteahnă, vină" (v. DA. s. v. d e a l ă) sau poate imaginea grafică a prepoziției paleoslave *dělja* scrisă în vechile texte slave bisericești și дѣлꙗ și дѣлѣ (v. Fr. Mihlosich, Lex. palaeoslov). Ba, și un simplu lapsus calami l-ar fi putut așeza pe ѣ în locul lui е. Acest *deala* din Psaltarea Scheiană, neîntâlnit în altă parte, este așa dar o greșală de scris, care nu dovedește nimic pentru metafonia lui *e* din *deca* ≥ *deaca* > *daca* sau *decă* ≥ *deacă* > *dacă.*

După toate acestea cred că nu mai trebue să ne îndoim de loc că *dacă* a fost la începutul începuturilor sale un cuvânt accentuat în frază, care devenind conjuncțiune și-a pierdut apoi accentul. Astfel au putut să se desvolte și forma *decă* și forma *deacă* pe când cuvântul se mai rostea cu și fără accent, mai mult sau mai puțin accentuat. Negreșit că și *-ă* e terminațiunea mai vechea a cuvântului acestuia decât *-a,* pentrucă un *a* neaccentuat ar fi aici cu totul înafară de evoluția generală a limbii. Oricare ar fi etimologia cuvântului, încheierile acestea sunt pe cât se poate de neîndoielnice. Ele își găsesc întărirea și prin faptul că ne ajută să ne lămurim și asupra altor probleme, care au rămas în cele precedente fără de răspuns.

Funcțiuni sintactice ca ale lui *decă* îndeplineau și conjuncțiunile *să* (în formă mai arhaică *se)* și *de: iară se ceva după altele ceareți, după leagea băseareciei se se dezleage* (1648: i a r ă s ă c ă u t a ț i d e a l t e l u c r u r i, î n a d u n a r e a r â n d u i t ă d e z l e g a - s ă - v a; 1688: i a r ă d e p e n t r u a l t ŭ c e v a c e r c a ț i, î n t r u c e a p r e - l e a g e - a d u n a r e s ă v a d e z l e g a). COD. VOR. 13/4; *nevoiia-se se ară puteare fi lui în dzua cîndzeciloru se fie întru Ierusalimŭ* (1648: g r ă b i e a d e a r ă p u t e a e l . . . s ă f i e . . .; 1688: s â r g u i e a d e v a f i c u p u ț i n ț ă l u i . . . s ă f i e). ib. 18/4; *spu-ꙗ re-mi se Rimleanu ești* (1648: s p u n e - m i s ă e ș t i t u R i m l e a n u;

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1688: spune-mi mie de eşti Râmlean)? ib. 44/12; *iară se duhulu grăi lui* (1648: iară să i-au grăit lui duhul; 1688: iară de au grăit lui duh) *sau îngerulu, se nu nă protivimu lui Dumnedzeu.* ib. 48/11; *se amu întru nedereptate ficiu* (=feciu „am făcut"; 1648: iară de am greşit; 1688: pentrucă de am făcut strâmbătate) *ceva dostoinică morţiei, nu me leapădu de a muri; iară se* (1648, 1688: de) *nu iaste nemică..., nemică nu me poate acelora da.* ib. 67/7, 11; sau înlocuit de *de*, când s'a ivit nevoia de a se mai pune odată conjuncţiunea înaintea predicatului prea îndepărtat; *e se Dimitrie acesta şi ceai ce sântu curusulu meşteri, de au către neşti-re cuvântu* (1648: iară de are Dimitrie şi meşterii carii sânt cu el treabă cu cineva), *neguţători sântu şi antipati sântu...* ib. 12/11. In toate cazurile aceste în locul lui *să* ar putea să se găsească şi conjuncţiunile *de* şi *decă*, acesta din urmă având în Codicele Voroneţean forma *deca*. (Pentru *de* şi *deca* v. Dicţionarul Academiei, fascicolele cu articolele acestea fiind în curs de publicare, sau celelalte dicţionare, dar şi numeroase citaţii făcute în cursul expunerilor noastre).

Conjuncţiunile *de* şi *să* având funcţiuni identice, din ele s'a format în vremuri foarte vechi, desigur în epoca străromână încă, o conjuncţie nouă, *de se* (apoi > *de să*): *dzise către cela ce sta sutaşului Pavelu de se omulu cela Rimleanulu fără osându bi-re iaste voăo a-l bate* (1648: zise Pavel sutaşului carele sta acolea: „Oare slobod e voao omul Rimlean şi nevinovat să-l bateţi"; 1688: zise Pavel către sutaşul, cel ce sta, de e slobod voao a bate om Râmlean şi nevinovat; vous est-il permis de fouetter un citoyen romain sans qu'il soit condamné)? COD. VOR. 44/4; *De se* (1648: de) *neşti-re pare-i credinciosu a fi intru voi, neînfrărându-şi limba sa, ce blăzneaşte-rema sa, aceluia iaste deşartă credinţa.* ib. 115/10. Acest *de se* s'a păstrat până astăzi în dialectul aromân şi cel meglenoromân: arom. *ntribară un om disi ştie vrâră hane s-l-aspună.* P. PAPAHAGI, BASME AR., p. 147/19; *mine aştiptam z-ved di-se va-ţi yină mintea si spuńi singur, că di prota dzuă şteam că tine fuşi furlu.* ib. 176/34; *cum sunt Uvreil'i, l'i*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ntribă di-se au ţiva tră vindere. ib. 236/10; *s-lu ntreabă di-se-l cunoaşte pi* (?) *frate-su.* 426/7; — meglenorom. (exemple care i-au fost comunicate lui N. Drăganu de Th. Capidan) *Fitšorl'i s dusiră si veadă disi vini muma lor.* DR. III 274; *nu ştiu disi va s-poţi si yiń astară la noi.* ib.; *năs mi'ntribă disi loai vărnă carte de-acasă* ib.

Vârsta mare a lui *de se* nu poate fi tăgăduită deci. Oricum l-am ortografia astăzi, *de se* este un singur cuvânt, o singură conjuncţiune, în care cel puţin la început subiectul vorbitor deosebea totuşi cele două elemente componente, cu aceeaşi funcţiune întrebuinţându-se în acelaşi timp şi *de* şi *se*. Şi *de* şi *de se*, şi *de* şi *decă*. In opoziţie cu *dése*, pluralul feminin al adj. *des, deasă, de se* a rămas şi a reapărut cu atât mai uşor în conştiinţa subiectului vorbitor o particulă compusă din cele două conjuncţiuni de aceeaşi valoare funcţională. Dela *de se=de=se (să)* s'a ajuns prin urmare la ecuaţia *decă=de=că*. Subiectul vorbitor l-a simţit aşa dar pe *decă=de+că*, „descoperind" intr'insul acelaşi *de* ca în *de se*. Va fi intervenit, se vede, şi împrejurarea că *decă* avea uneori aceeaşi funcţiune ca şi *că* (conjuncţiune cauzală înainte de toate). Astfel şi-a făcut apariţia conjuncţiunea condiţională şi temporală *că*. Şovăirea dintre *că* şi *ca*, de care am vorbit şi pe care am explicat-o, a făcut apoi ca pe lângă *că* temporal şi condiţional să avem şi un *ca* temporal şi condiţional şi ca alăturea de *decă* să apară varianta *deca*. Forma aceasta din urmă a putut să ne vină şi pe altă cale. In funcţiune de interjecţie, *dacă* e adesea urmat de *doar*, fapt asupra căruia N. Drăganu ne-a atras îndeosebi atenţiunea. Intocmai precum *că adoară* a dat *ca doar(ă), decă adoar(ă)* trebuia să dea *deca doar(ă)*. Ceea ce se dovedeşte însă înainte de toate din câte am observat acum în urmă, e că *deca (decă)* nu a fost compus din *de* şi *ca* (s. *că*), ci descompus în *de* şi *că* (s. *ca*).

Desvoltarea lui *decă* până la *dacă (daca)* nu mai are nevoie de nicio explicare. În legătură cu ea nu s'a putut ivi nicio nedumerire. Cum şi particula *de* are adesea şi pe o arie foarte întinsă varianta *dă*, cu *e* trecut la *ă* după *d* ca în foarte numeroase alte cazuri, în loc de *dă* pronunţându-se câteodată şi *dâ*, şi *dăcă*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

şi *dâcă* au o înfăţişare fonetică uşor de înţeles, *e* din *deacă* având aceeaşi soartă ca *e* din *de*.

În ce priveşte răspândirea lui *dacă*, obişnuit în toate regiunile dacoromâne, în celelalte dialecte dăm până acuma de abia de urmele lui. Dela Meglenoromâni îl pot cita numai o singură dată, în proverbul *Di că si ņeacă iel, şi tu?* „dacă se înneacă el, şi tu să te înneci?“ (Th. Capidan, Meglenoromânii II, p. 191, nr. 476; cf. DR. III, p. 277). Conjuncţiunea *dacă* e atestată cel puţin de două ori şi la Istroromâni; (cu funcţiune cauzală) *si i̯e-l-ntrębę ke ţ-å verit, de c-are* (cit. *dec'are* „dacă are“!)*ıŋkę vręme scoro såse åń si podii̯e* „şi el îl întreabă că de ce a venit, dacă (=„deoarece, pentrucă“) are încă vreme aproape şase ani şi jumătate“ (S. Puşcariu, Istroromânii I, p. 46 (162), nr. 18/56, cf. II, p. 263, § 256); (cu funcţiune temporală, din materialul cules de Antonio Ive) *deka murí vei face pamete* „dopo la morte farai giudizio“ (id. ib. II, p. 263, § 257). Nu cunosc până acuma niciun asemenea exemplu aromân. Se vede că întocmai precum noi Dacoromânii ne-am folosit mai drag dela o vreme de *dacă*, la fel Aromânii şi Meglenoromânii l-au întrebuinţat mai mult pe *de se* (despre acesta v. mai sus), pe care l-au păstrat până astăzi. La Istroromâni, la Aromâni şi la Meglenoromâni s'a schimbat însă mult situaţia şi pe urma altor împrejurări, în parte şi prin influenţa graiurilor vecine. In Atlasul linguistic român, partea I, vol. II, harta 273 dăm de următoarele traduceri. în cele trei dialecte, pentru dacorom. *dacă n'ar fi fost dânsa*, ca răspuns la întrebarea directă care a fost pusă subiectelor anchetate: istrorom., punctul 01 *se nu ra fost fi mi̯a mul'ęrę*, 02 *se nu ra fost fi a mę mul' ḁre;* arom. 05 *cara s nu era ml'ęre mé*, 06 *ca s nu̦ iará ia*, 08 *macî nu i̯ara* [sau] *nu fu mbl' ri̯a mi̯a*, 09 *ma s nu i̯irá i̯ia;* meglenorom. 012 *acú* (<bulg. *ako*) *nu-i-rá cásăi̯á*, 013 *ácu nu-i̯-rá mul'arę mę'*.

Variantele dacoromâne ale lui *dacă* nu prea au nici arii geografice deosebite, nici o ordine cronologică în care s'ar deosebi unele de altele. Ne vom folosi aici mai ales de materialul lui N. Drăganu din Dicţionarul Academiei. Dacă îl găsim pe *deca* de 21 de ori în Codicele Voroneţean, iar în Psaltirea Scheiană numai o singură dată (PSAL. SCH. 200/10), faptul acesta nu ne

BCU Cluj / Central University Library Cluj

mai surprinde, după ce am cunoscut felul în care lucrau vechii traducători. Până astăzi se spune *deca* și în cu totul altă parte, astfel la Românii din Sârbia (GIUGLEA—VÂLSAN, R. S. 111/26. De forma *deca* dăm și în Pravila lui Vasile Lupu (numai PRAV. 27), dar și de forma *deacă* (numai PRAV. 601), forma obișnuită în cartea aceasta fiind altfel *daca*. Pravila lui Matei Basarab în schimb are numai *deaca*, cu excepția unui singur *daca* (PRAV. 296). Ne-am călăuzit aici după glosarul („index") lui S. G. Longinescu, editorul și comentatorul celor două pravile. *Deaca*, forma care pare astfel mai caracteristică pentru graiul cărturarilor munteni de pe la mijlocul veacului XVII, e și a lui Coresi, din veacul XVI, și apare și într'una din glosele moldovenești din același secol, publicate de I. Bogdan *(deaca se va merge*, CONV. LIT. XXIV, 735). In Doinele și Strigăturile din Ardeal publicate de I. U. Jarník și A. Bârseanu, stă alături de acest *deaca* și *deacă, dacă daca*, și chiar *dâcă* (v. și glosarul lui I. U. Jarník). Forma *daca*, pe care am mai întâlnit-o și pe care am văzut-o, consultând Pravila lui Vasile Lupu, mai la îndemâna cărturarilor moldoveni de pe la mijlocul veacului XVII, e atestată pentru anul 1591 la Târgu-Jiu, iar printre cărțile de literatura populară, care o întrebuințează, amintesc și pe cele ale lui Ispirescu. Pe *deacă* îl mai întâlnim d. ex. în Lexiconul lui Mardarie din sec. XVII și la Al. Odobescu. Pe *decă* îl cunoaștem dintr'un document scris în 1601 la Suceava din Bucovina și dintr'o poezie populară dela Odorhei, pe *dăcă* și *dâcă* și din alt material de folclor transilvănean decât al lui Jarník-Bârseanu. Forma *dacă* este astăzi cea literară și mai răspândită (Alexandrescu, C. Negruzzi, Alecsandri, Eminescu, Vlahuță, Coșbuc, Delavrancea, Sadoveanu, Creangă, etc., etc.; forma e atestată pentru întâia oară, dacă nu greșesc, în lexiconul lui Mardarie).

Tabloul nostru este extrem de sumar, dar suficient, cred, spre a arăta că delimitări geografice și cronologice între variantele lui *dacă* nu prea sunt cu putință. Se desprinde din el mai degrabă imaginea unui amestec tot atât de vechiu ca cela între *ca* și *că*, acesta, mai ales, având reflexe în toate dialectele. În desfășurarea lucrurilor acestora, înrâurile între *dacă* pe de

o parte şi *că* şi *ca* pe de altă parte, pornesc dintr'o parte şi din alta. Desfacerea lui *decă* în *de* şi *că* a avut aici un rol fundamental.

Să întregim deocamdată constatarea aceasta cu celelalte fapte dovedite, mi se pare, în expunerile noastre de până acuma privitoare la *că* şi *ca*.

Pe lângă *ca* < *quam*, *ca* < *quia* şi *ca* < *că* + *a-* (*că adoară* > *ca doară*), trebue să deosebim un al patrulea *ca* desprins din *deca* sau înlocuindu-l pe *că* din *decă*. Acest *ca*, identificat ca valoare funcţională cu *de* şi *dacă*, primeşte şi funcţiunile acestora de conjuncţiune temporală sau condiţională, dar şi de interjecţiune. *Că* din *decă* iară, se amestecă cu *că* < *quod*, dându-i şi acestuia sau cel puţin sporindu-i aceleaşi funcţiuni. Pe urma acestor desvoltări se produce un larg amestec între formele *că* şi *ca*, acestea putând fi ale tuturor particulelor din chestiune, înafară de *ca* < *quam*.

Şi acum, în sfârşit, să ne oprim mai stăruitor la întrebarea căreia i-am căutat un răspuns în toate paginile acestea: care este etimologia lui *dacă*? Nu pot să fac o afirmaţiune prea categorică, ci să spun doar ce mi se pare mai probabil. Zic mai probabil, deşi nedumeririle mele s'au risipit tot mai mult.

Explicându-l pe *adecă* şi dându-i etimilogia (<*adest eccum*), am arătat într'o notă dela sfârşitul acelui articol (p. 681, în extras p. 9) că după părerea mea *dacă* derivă mai de grabă din *deest eccum* decât din oricare dintre împărecherile de particule propuse până acuma sau din vreo particulă slavă, cum li s'a părut unora. Adevărat că am ajuns la *deest eccum*, ca la o expresie opusă lui *adest eccum* şi pentrucă cred în etimologia *adest eccum* > *adecă*. Compusele lui *esse*, ca *abesse*, *adesse*, *deesse* nu s'au păstrat în Romania după cunoştinţele noastre de până acuma. În ţările ei de Vest îşi fac apariţia câteodată de cu vreme, doar subt influenţa limbii latine, deci pe cale cărturărească. În schimb se întâmplă ca *eccum* să se contopească pe alocuri cu un radical verbal, aşa în v. -prov. *vec* (< imperativul lui *videre* + *eccum*), ca şi în it. vegl. tosc. *vecco* şi aret. *vecchelo* (v. W. v. Wartburg, Franz. et. Wb. s. v. absens, deesse, ecce). Expresia *deest eccum*, şi cea de *adest eccum*, poate ar fi putut să

se păstreze la noi, găsind sprijin în vreo expresie autohtonă de aceeaşi factură conceptuală, sau să reapară ca un calc al unei expresii similare. Din *deest eccum,* cu accentul lui propriu pe care l-a pierdut apoi, se explică uşor toate variantele lui *dacă.* În ce priveşte soarta lui *-u* > *-ă,* trimit la cele spuse despre *adest eccum* ≥ *adecă.* Stăruesc din nou asupra împrejurării că acest *-u* nu poate fi socotit ca orice alt *-u,* în cuvinte *(caput, lupus, longus,* etc.) care îşi păstrează accentul în deplinătatea lui. Ne reamintim şi de alte cazuri de tratament îndoit al lui *o(u). Longum* a dat ca adjectiv *lung,* dar ca prepoziţie, deci pierzând accentul în frază, *lângă, o(≥ u)* şi *-u* având în cazul din urmă cu totul altă soartă. Nu e nevoie prin urmare să plecăm nici dela *longo,* nici să-i adăugăm lui *longum* pe *ad,* construind o compoziţie necunoscută celorlalte limbi romanice, mai ales că acest *ad* s'a păstrat doar şi în limba română, în limba veche întrebuinţat şi mai adesea, fără ca *a* (*a munte, acasă, afară, a face,* etc.) să se prefacă în *ă* (cf. W. Meyer-Lübke, Gramm. d. rom. Spr. III, p. 241 şi 483, id., Rom. etym. Wb. nr. 5119; O. Densusianu, Hist. II, p. 26; I. A. Candrea—O. Densusianu, Dicţ. etim. nr. 1023; S. Puşcariu, Etym. Wb. d. rum. Spr., nr. 979, id. în Dacoromania X, p. 286—287 şi DA. s. v. l â n g ă).

Chiar dacă nu am admite etimologia propusă, funcţiunile lui *dacă* ne-ar face să presupunem că acel cuvânt necunoscut din care şi-ar trage obârşia, a avut un cuprins semantic ca al lui *deest eccum.*

Să recitim frazele citate mai sus, după materialului lui N. Drăganu din Dicţionarul Academiei, cu *dacă* în funcţiune de interjecţiune. Comun tuturor e că neagă sau, cel puţin, pun la îndoială o idee cuprinsă, şi uneori şi rostită, în cele precedente. Să ne oprim chiar la cea dintâi dintre acele fraze: (Ferchezanca, în parte:) *Se vede că-i surdă, sărmănica.* (strigând tare) *N'auzi drăguţă... aş dori o odaie...* (Tiţa:) *Dacă nu-s surdă cucoană... nu te răguşi degeaba.* Replica introdusă prin *dacă* nu îngădue bănuială, simţită din atitudinea luată şi cuvintele rostite de Ferchezanca, că Tiţa ar fi surdă: „Nu există (surzenie)!", deci *„deest eccum* (scil. *surditas)"* ≥ *dacă.* Dialogul în limba română ar putea să ia şi altă întorsătură, cu o formulă de tăgădă,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

calitate pe care a avut-o şi *deest eccum*, în loc de *dacă*: *„N'auzi drăguţă...?" „Nici vorbă de aşa ceva* (s. *eşti foarte greşită* ş. a.). *Nu-s surdă, cucoană...".* Pe acest „deest eccum" (=nu este; nu există) îl simţi şi mai prezent când *dacă* ar putea fi înlocuit, cu o uşoară modificare de nuanţă, prin *dec*, în deosebi în cazurile când după *dacă* urmează *doară*: *„Gândeam că te-i fi dus prin lume..." „Dacă doar de lume am fugit!"* s. *„Dec! doar de lume am fugit"*, adică „Nu!" s. „De loc! Doar de lume am fugit".

Dec! „fugi de acolo; ce-ţi dă prin gând; nu mai vorbi; nici vorbă; nu se poate; nu există; ferească Domnul" etc., este o interjecţiune de mai hotărîtă tăgadă decât *dacă*, având de aceea şi un accent mai puternic. Nimic nu ne împiedică să-l credem totuşi sau chiar din cauza aceasta de aceeaşi origine ca şi *dacă*. *Deest eccum* păstrând nescăzut accentul său, *-u* trebuia să amuţească ca şi la adj. *lung*, la subst. *lup*, *cap*, etc., etc.

În Munţii Apuseni există o expresie adverbială *deadéca* (= *de-a-deca*) cu înţelesul de „în zadar, pentru o nemica toată, de geaba". Ea ne reaminteşte de altă expresie adverbială, formată cu *adecă*, anume *la(o) adecă*, pe care am explicat-o, când am dat etimologia *adecă* < *adest eccum*. *Deadéca* are aceeaşi terminaţiune *-a* ca şi multe alte expresii adverbiale *(de-a-buşilea, de-abaşca*, etc.) şi îndeosebi ca sinonimele sale *degeaba* şi *de-a ficea*, precum se spune prin părţile bănăţene (v. DA s. v.). Pe *deadéca* îl găsim de repetite ori în cartea lui V. Copilu-Cheatră „Viaţa lângă cer", editura Detunata-Zlatna, tipărită la Alba-Iulia 1943: *Săpaţi aci o groapă, să-l îngropăm în pământ până în brăcinar, că altfel creapă rânza în el. Că'n apă nu numai deadeca-l scăldăm. Numai groapa jilavă suge focu' din el.* p. 14/4; *Inima lemnului* (= copacului) *nu-i bună de nimic şi numai deadeca îl culci la pământ.* p. 48/2; *Măi oameni, socotesc că nu-i bine să ne sfărmăm deadeca! Cu sfada noastră nu schimbăm rânduiala aşa.* p. 60/7; *Cum îi zări, se repezi la ei, dar numai deadeca. Mai mulţi birişi îl răzbiră.* p. 102/27. Şi T. Papahagi a însemnat cuvântul acesta în glosarul său din „Cercetări în Munţii Apuseni" (extr. din Grai şi Suflet). Buc. 1925, p. 66: *ai viñit de-adeca* (Vidra-de-sus), dar a auzit şi *adéca*, fă-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ră de *de-*, în același sat *(adeca te duci)* și în Tomnatec *(adeca grăiești;* cf. și ib. p. 38). Lui *adest eccum* (=„iată este" scil. „la ce te aștepți") din *la adecă,* îi corespunde întocmai ca termen opus *deest eccum* (=„iată nu-i" scil. „la ce te aștepți") din *deadeca.* Astfel se explica ușor înțelesul lui *deadeca* de „degeaba, în zadar", iar într'însul găsește și etimologia propusă de noi un sprijin mai mult.

Deadéca nu poate fi pus în legătură nemijlocită cu *deest eccum.* Ar fi trebuit altfel să-l prefacă pe *é* în *ea,* ca în cazul lui *deacă* > *dacă.* S'a format cu *decă,* într'o epocă în care *decă* a devenit conjuncțiune, dar mai păstra resonanțe semantice din înțelesul original al cuvântului.

Nici *dacă,* sau vreuna din variantele lui, în funcțiune de interjecțiune, nici *deadeca* nu se găsesc în traducerile noastre vechi sau în alte documente de limbă de vârstă mare, pentrucă nu pot să apară decât în graiu vioiu, în dialog viu și colorat, lucru pentru care nu prea este loc în acele texte.

Cum a ajuns *deest eccum* conjuncțiune? *Deest eccum!* exprimând un gând de negare, va fi devenit, se vede, conjuncțiune mai întâi în fraze negative. În *„Când vin la el, adesea nu-mi dă nici măcar o bucată de pâne, zgârcitul de el!" „Dacă n'are* (: deest eccum, non habet, scil. „panem")!, replicii *„Dacă n'are!"* i se adaugă ușor o întregire ca *„De unde să-ți dea?"* In *„Dacă n'are, de unde să-ți dea?!* (< *„Dacă n'are! De unde să-ți dea?) dacă* nu mai este interjecțiune, ci conjuncțiune și ar putea să fie și cauzal sau temporal sau condițional („de vreme ce n'are, s. când, de câte ori n'are s. la caz că n'are"). De aici nu mai este decât un pas până la întrebuințarea lui *dacă* fără ca alăturea de el să se găsească o negațiune *(Dacă și-a pierdut nădejdea, dece și-ar mai încurca norocul?)* și până la toate celelalte funcțiuni pe care le mai poate avea conjuncțiunea aceasta. Cât de un același cuvânt e *dacă* și în funcțiune de interjecțiune și în ceea de conjuncțiune și cât de ușor alunecă dela una la alta, arată și împrejurarea că alăturea de *Dacă n'are, de unde să-ți dea?!,* cu *dacă* conjuncțiune, e cu putință și fraza *Dacă n'are de unde să-ți dea!,* cu *dacă* interjecțiune.

Cu funcțiune de interjecțiune s'au înșirat în cursul acestor

BCU Cluj / Central University Library Cluj

expuneri particulele *ca, dacă, dec* şi *de,* iar *de* mai poate fi şi conjuncţiune ca şi *dacă* şi cu aceleaşi rosturi sintactice ca şi acesta. Aceste potriviri apropie de noi gândul dacă nu cumva nu există între *de* şi *dacă* numai o afinitate funcţională, ci şi o afinitate etimologică. Interjecţiunea *de* e mult mai nuanţată şi variată în înfăţişările ei funcţionale. Foarte adesea ar fi cu neputinţă s'o înlocueşti prin *dacă* sau *dec.* Spicuesc vreo două exemple de felul acesta dintre citaţiile pe care le-am făcut în Dicţionarul Academiei: *Apoi dă!... vorba ceea: Azi tare, mâne mare, poimâne pe spinare.* ALECSANDRI, T. 100; *Ei mergeau,... părându-li-se... ziua ceas şi ceasul clipă; dă, cum e omul, când merge la drum cu dragostea alăturea.* CREANGĂ, P. 276; *Şi vin, de! să ceară dar, Pentru bietul păpuşar, Că de! rebegit, A cam răguşit.* TEODORESCU, P.P. 131 b; *„Mergi?" „Dă (de), ştiu eu?!"* PAMFILE, J. II 389 (141). Se pare că în interjecţiunea *de* se amestecă două cuvinte, unul necunoscut, iar celalalt, pornind dela aceeaşi bază conceptuală ca şi *dacă!, dec!,* n'ar mai putea fi, după cât am înţeles până acuma, decât *deest.* Acest *deest* > *de* poate fi influenţat şi probabil că a influenţat conjuncţiunea *de,* înlesnindu-i chiar desvoltarea din prepoziţia *de.* Înrăurirea lui se pare că a ajuns, prin conjuncţiunea *de,* chiar până la prepoziţia *de.*

Dicţionarul Academiei explică expresia *de loc* „de fel, nici decum" în modul următor: „s'a născut, în legătură cu verbe ale mişcării, pe când *de* arăta depărtarea, ca „din". *Nu mă urnesc de loc* însemna deci la început „nu mă mişc din loc", sens pe care-l are şi astăzi arom. *nu mi min di loc* (cf. şi DR. III, p. 503, n. 3). Explicarea nu mi se pare prea convingătoare. La urma urmelor orice determinare locală formată cu *de (de aici, de sus,* † *de deal, de acasă, de nicăiri;* cf. *nu vreau să mişc acum de nicăiri lucrurile mele risipite de refugiu)* e tot atât de apropiată sau de îndepărtată, ca şi *de loc* „din loc", de înţelesul „de fel, nici decum". Cred că expresia *de loc* se lămureşte mai bine, dacă o derivăm din *deest locus;* cf. *„Parcă ai vrut să-l adăposteşti chiar în casa ta!" — „De loc! In casa mea de loc. In altă parte!"* Lipsa de loc, la propriu şi la figurat (într'un spaţiu anu-

mit, în gândul sau în vrerile cuiva), îmi pare să fie ideea de bază a expresiei *de loc.*

In Psaltirea Hurmuzache găsim odată forma *ade,* probabil o greșală de scris pentru *adecă: Că ade vânrară sufletul mieu și apăsară pre mene tarii* (BIBLIA 1688: căci iată au vânat sufletul mieu, puseră-se asupra mea cei tari; quia, ecce, ceperunt animam meam: irruerunt in me fortes). CANDREA, PS. 112/1. Totuși, dacă admitem existența unui *de* < *deest* (fără *eccum),* nu este chiar cu neputință că am dat aici de un *adest* neînsoțit de *eccum.* Întâmplarea face ca și într'un basm aromân, cules de P. Papahagi dela mama sa din Avdela, să dăm de un *ade* asemănător: *me-alinai la Dumnidzău și-l' grescu a nunlui: ade, că te-acl'amă s-pătedzi tată-ńu!* PAPAHAGI, B. A. 102/9. Nici un glosar aromân n'a însemnat acest *ade,* nici un studiu nu-l amintește. Avem și aici de a face doar cu o greșală grafică, cu un *aide,* variantă și aromână a lui *haide,* tipărit rău, fără de *i?* In cazul acesta fraza citată s'ar traduce astfel: „m'am suit la Dumnezeu și-i grăiesc nunului: haide!, că te chiamă să botezi pe tatăl meu". În stil popular însă ar fi cu putință aici și un *ade* „iată". Te mai paște gândul că poate că aici a fost pronunțat cuvântul *adecă,* iar P. Papahagi l-a ortografiat *ade, că,* pentrucă a interpretat așa cuvântul ne mai auzit de el, și nici de alții, în dialectul lui părintesc. De, totul e ipoteză foarte îndoielnică aci.

Deest este o expresie de negație. Prezența lui se mai simte în interjecția *dec!* „fugi de acolo!", „ce-ți dă prin gând?!", „nici vorbă"!, „nu așa!", „nu se poate". Se pare că putem descoperi răsunetul îndepărtat al acestui *deest* din *deest eccum* ≥ *dacă* și în acel *că* pleonastic de dinaintea predicatului, înțelegând astfel de ce după *nici* nu se mai pune negațiunea *nu,* în locul acesteia urmând *că: nici că voiu să te'nspăimânt=nici nu voiu să te'nspăimânt* (v. mai sus, p. 26). *Că* desprinzându-se din *decă,* ar fi păstrat deci ceva din sensul negativ al lui *deest eccum,* încât îndeplinea și rolul lui *nu* în asemenea cazuri.

Oarecare corelație între *dacă* și *adecă* nu poate să nu fi existat la început. De aceea forma *adiacă* pentru *adecă* dintr'un act din 1683 (*adiacă eu Miron sân Lazor Cotujchi ot Cerneuț*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

scriu şi mărtorosescu . . .) ar putea prin urmare să nu fie numai o scriere stângace (v. DA s. v. a d e c ă, p. 37; cf. şi articolul meu despre acest cuvânt, op. cit., p. 681), ci să fi apărut subt influenţa lui *deacă*.

Fireşte că în citaţia următoare *dacă să* nu este un compus de felul lui *de să* (v. DA. s. v. d a c ă[1], p. 24 b), *să* neţinând de *dacă*, ci fiind particulă a conjunctivului (s ă f i e): *Milostive Ziditoriule! dacă să fie vieaţa mea aşa de nimica, ticăloasă şi defăimată, să roz numai oase şi putrejuni, fie-ţi milă şi mai cioantă din vremea vieţii 20 de ani* (dintr'un calendar din 1847). GCR. II 358/4.

AL. PROCOPOVICI

BCU Cluj / Central University Library Cluj

RAPORTURI FONETICE UCRAINO-ROMÂNE*)

In Maramureş şi în regiunile învecinate evoluţia labialelor *f*, *v* a ajuns în stadiul *s*, *z*: *fier* > *ser* (*şier*) (G. Weigand, în *Jahresbericht*[1]) VI, p. 14), *vin* > *zin* (*ibid.*, p. 21), *fiere* > *şiere* (*Atlasul Linguistic Român*[2]) I, h. 47), *vin* > *zin* (*ibid.*, h. 282), etc.[3])

Toţi filologii care s'au ocupat cu acest fenomen văd în desvoltarea celor două labiale în *s*, *z* un proces fonetic natural şi caută să stabilească filierele premergătoare stadiului de astăzi.

Astfel G. Weigand crede că evoluţia labialei a fost următoarea: *vin* > *yin* > *žin* > *źin* > *zin* (*Jb.* VI, p. 31).

I.-A. Candrea susţine că „*v* s'a alterat în aceleaşi condiţiuni ca şi *f*, înainte de *i*, *į*, devenind *y*, din care s'a desvoltat pe alocurea *g'* în graiul celor bătrâni, iar *z* în pronunţarea celor mai tineri. Faza aceasta a rezultat firesţe din *y* prin intermediul lui *d'* care a lăsat câteva urme (cf. *am d'isat*, la Bicsad)" (*Graiul din Ţara Oaşului*, Bucureşti, 1907, p. 12).

Desvoltarea lui *d'* în *z* însă este greu de acceptat. Pe

---

*) Sunetele moldoveneşti corespunzătoare unui *ĉ* sau *f* palatalizat şi unui *ĝ*, *j* (din elementele latine sau autohtone) sau *v* palatalizat din limba literară, notate în *Atlasul Linguistic Român* şi, de obiceiu, de filologi prin *s* resp. *z* cu semnul ^ deasupra, vor fi redate în articolul de faţă, din motive de ordin tipografic, prin *ś*, resp. *ź*; deci mold. *śinś*, *sinźe* = cinci, sânge.

[1]) Prescurtat: *Jb.*

[2]) Prescurtat: ALR; ALRM însemnează *Micul Atlas Linguistic Român.*

[3]) V. şi D. Macrea, *Palatalizarea labialelor în limba română*, în *Dacoromânia* IX, exemple şi hărţi la p. 137—143.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

lângă aceasta, exemplul adus de I.-A. Candrea nu e convingător, întru cât labiala *v* în *visat, visez* şi *vis* nu are, în Maramureş, o evoluţie obişnuită, probabil din cauza lui *s* următor. Aşa se explică formele *d'isez* „visez" (ALRM I, h. 107), *d'(g')is* „vis" (ALRM II, h. 158) din această regiune şi lipsa formelor aşteptate, *zisez* şi *zis*.

Altă filieră este propusă de T. Papahagi (*Graiul şi folklorul Maramureşului,* Bucureşti, 1925): *fi̯ert* > *fh'ert* > *h'ert* > *śert* > *sert* (p. LIII); *v* > *G*[4]) > γ'[5]) > *ź* > *z* (p. LX).

Al. Rosetti găseşte că filiera v^{dj}_{y} > *vdj* > *dj* > *j* > $^{z}_{j}$ > *z* propusă de G. Weigand şi T. Papahagi[6]) nu poate fi admisă, pentrucă tratamentul *j* nu este atestat în Maramureş (*Recherches sur la phonétique du roumain au XVI-e siècle*, Paris, 1926, p. 120) şi de aceea dânsul propune alta: v^{dz}_{y} > *vdz* > *dz* > *z* (> $^{j}_{z}$) (*ibid.*, p. 117) şi f^{ts}_{y} > *fts* > *ts* > *s* (*ibid.*, p. 118).

Intr'adevăr un stadiu *j* nu este atestat în Maramureş, după cum numai în mod sporadic apare şi în faza actuală de palatalizare a celorlalte graiuri româneşti, de aceea nici nu poate intra în discuţie. In ALR nu găsim stadiul *ş*, *j* decât în două-trei puncte periferice faţă de aria întinsă în care *f* şi *v* se prefac în *š'*, *ž'*: *şin* „fin" (ALRM I, h. 301, punctele 231, 257), *şere* „fiere" (*ibid.*, h. 70/231, 225, 257), *jisez* „visez" (*ibid.*, h. 107/231, 255, 257), *jiu* „viu" (*ibid.*, h. 391/231, 257, 398)[7]). E evident că rostirea aceasta e mai nouă. Introducerea în discuţie a stadiului *j* cred că i se datoreşte lui Weigand care nu a distins bine în Transilvania pe *ž'* de *j* (notat de el prin *ž*) şi pe *š'* de *ş* (notat *š*): «*šer* oder *š'er*» „fier" (*Jb.* IV, p. 261), *žin*, (*ibid.*, p. 271), «*ž'*- oder *žiţăl*» „viţel" (*ibid.*, p. 275), «*ž*- oder *ž'iţea*» (*ibid.*)

---

[4]) G = rom. *g (gh)* dinaintea lui *e, i* (*ibid.*, p. 2).

[5]) γ' = γ grecesc (*ibid.*)

[6]) Schema aceasta nu redă întru totul pe a lui G. Weigand şi T. Papahagi. De pildă stadiul *j* nu se găseşte la T. Papahagi.

[7]) V. exemple mai numeroase, dar din aceleaşi puncte, la D. Macrea, *op. cit.*, p. 155: *şirastău* „ferestrău", *şer* „fier", etc.; *ji̯ăr* „vier", *jermene* „vierme", etc.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Desvoltarea sunetelor *s*, *z* din *ts*, *dz*, propusă de Al. Rosetti, pare într'adevăr acceptabilă (să ne gândim la evoluţia lui *dz* în *z* din elementele latine: *dzece* > *zece*), însă nici stadiul *ts*, *dz* nu este atestat.

In lucrarea *Palatalizarea labialelor în limba română* (DR IX, p. 92—160), citată mai sus, D. Macrea, utilizând materialul atlasului lui Weigand şi pe al *Atlasului Linguistic Român*, în bună parte nepublicat încă, luând în considerare şi stadiile de tranziţie ale fenomenului, precum şi situaţia geografică a diferitelor arii, înclină să creadă că sunetele maramureşene *s*, *z*, de care ne ocupăm, s'au desvoltat din *š'*, *ž'* (p. 156).

Şi noi credem că stadiul anterior celui de astăzi a fost *š'*, *ž'*, însă trecerea la *s*, *z* nu s'a făcut printr'o evoluţie naturală, ci prin intervenţia unei cauze externe. Vom dovedi mai bine acest lucru dacă lămurim acelaşi fenomen întâmplat şi în limba Moldovenilor de peste Nistru.

E vorba anume de Moldovenii care trăiesc la Nord de râurile Iagorlâc, afluentul Nistrului, şi Codima, afluentul Bugului, regiune care a aparţinut pe vremuri fostei gubernii Podolia. Din două studii ale profesorului M. V. Sergievskij, consacrate studierii graiurilor moldoveneşti dintre Nistru şi Bug[8]), precum şi din informaţiile noastre personale am constatat că în vorbirea Moldovenilor din susnumita regiune labiala *f* şi africata *tš* se rostesc *s*, iar *v* şi *dž* (sau *j* în cuvintele latineşti şi vechi) se rostesc *z*: *fier* > *sier*, *ce* > *si*, *vin* > *zin*, *joc* > *zioc* (*Moldavskie etjudy*, p. 11).

Adică sunetelor *š'*, *ž'*[9]), din graiul moldovenesc de dincoace de Nistru (şi în acelaşi timp şi de peste Nistru, din graiul Moldovenilor dela Sud de cele două râuri amintite,

[8]) Studiile sunt intitulate: *Materialy dlja izučenija žyvych moldavskich govorov na territorii SSSR* (Materialuri pentru studierea graiurilor vii moldoveneşti de pe teritoriul URSS), apărut în revista *Učenye zapiski*, vol. I, 1927, p. 73—97 şi, al doilea, *Moldavskie etjudy* (Studii moldoveneşti), Moscova-Leningrad, 1936, 79 p. De lucrările acestea ne ocupăm tot în prezentul volum într'o recenzie, unde pot fi găsite lămuriri la unele chestiuni discutate aici.

[9]) Notate de Sergievskij tot prin *š'*, *ž'*, semne pe care le-am adoptat şi noi în articolul acesta.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

regiune care a aparținut guberniei Chersonului), le corespund în nordul regiunii de peste Nistru sunetele *s* și *z* [10]).

Prin urmare labialele *f*, *v* [11]) ne apar și aici în același stadiu de palatalizare ca și în Maramureș. Sergievskij însă nu ajunge la această constatare, pentrucă el nu reușește să prindă rostirea reală a sunetelor maramureșene din felul cum sunt notate la Weigand, de a cărui lucrare (*Samosch- und Theissdialekte*, în *Jb.* VI, p. 1—85) se servește. Faptul că Weigand nu notează prin niciun semn diacritic caracterul palatal al lui *s* și *z* (< *f*, *v*) din Maramureș îl face pe Sergievskij să creadă că sunetele acestea sunt diferite de cele de peste Nistru (notate de el prin *ś*, *ź*), pentrucă cele din Maramureș ar fi „nepalatale" (*Mold. etjudy*, p. 17). Cam la fel ca și Weigand au notat și anchetatorii ALR-ului aceleași sunete din Maramureș: *fi*, *vi* prin *si*, *zi*, iar *fe*, *ve* de regulă prin *șie*, *zie*. Dar caracterul palatal al sunetelor *s*, *z* (< *f*, *v*) din Maramureș este arătat prin prezența vocalei palatale următoare: *sin* „fin" (ALR I, h. 218), *zin* „vin" (*ibid.*, h. 282). Dacă *s* și *z* n'ar fi palatali, vocalele următoare *i* și *e* s'ar fi schimbat în *î* și *ă* în această regiune, ca după orice *s* și *z* obișnuit (de ex. *sîmțăsc*, ALR I, h. 104, *vis(î)ăz*, ALRM I, h. 108) [12]).

---

[10]) Sergievskij le notează *ś*, *ź*, ceea ce însă nu reprezintă decât un *s* și *z* palatali. Felul acesta de a nota e obișnuit mai ales în slavistică, prin semnul ' arătându-se palatalizarea consoanei precedente. Astfel cuvântul ucr. український „ucrainean" se poate translitera *ukrains'kyj*. Noi am înlocuit semnele *ś*, *ź*, întrebuințate de Sergievskij, cu *s'*, *z'* sau, înainte de vocală nepalatală, precum și în poziție finală, cu *sî*, *zî*, pentrucă la noi prin *ś*, *ź* sunt notate, de obiceiu, fricativele bănățene: *śinś* „cinci, *„fuźe* „fuge".

[11]) Peste Nistru vedem că și africatele *tš*, *dž* se rostesc *s*, *z*, lucru foarte natural, întru cât și în graiul moldovenesc de dincoace de Nistru cele două labiale și africate coincid: *fiere, cinci* > *ś'ere, ś'inś'*; *vin, sânge* > *ź'in, sinź'e*.

[12]) Faptul că Weigand notează fricativele bănățene și pe cele din graiul moldovenesc prin *ś*, *ź* (în ALR, cele din Banat: *ś*, *ź*, cele din Moldova ca la p. 51 nota *) — adică tocmai prin aceleași semne prin care Sergievskij notează pe *s* și *z* palatali — îl îndeamnă pe acesta din urmă să se gândească la o comparație între fricativele bănățene și moldovenești pe de o parte și sibilantele palatale *s*, *z*, din stânga Nistrului, pe de alta, fiindcă dânsul nu poate desprinde adevărata rostire a acestor sunete de dincoace de Nistru,

Pentru a se vedea mai bine caracterul sunetelor *s* şi *z* de peste Nistru, Sergievskij precizează că ele nu se deosebesc prin nimic de *ś* şi *ź*[13]) din cuvintele ruseşti *sila* „putere" şi *zjablik* „piţigoiu" (*Mold. etjudy*, p. 18). Rezultă de aici că cele două sunete sunt identice şi cu cele din rostirea românească literară, în cuvinte ca *silă*, *zi*, şi cu cele din graiul Maramureşenilor, în formele *sin* „fin", *ziu* „viu".

Sergievskij încearcă să şi explice proveniența sunetelor *s*, *z* din graiurile pe care le studiază. Intru cât în regiunea de peste Nistru dânsul găseşte unele influenţe poloneze (cf. recenzia), crede că şi rostirea aceasta trebue să aibă aceeaşi cauză: „eu sunt foarte înclinat să atribuiu apariţia sibilantelor moi (rus. „mjagkie svistjaščie") din graiurile nordice ale Republicei Moldoveneşti — care n'au corespondente analogice în celelalte dialecte — pronunţării poloneze (*ibid.*, p. 56).

Dânsul se gândeşte de sigur la sunetele poloneze notate ortografic când *ś*, *ź* (*śliwka* „prună", *źle* „rău" adv.), când *si*, *zi* (*siano* „fân", *zima* „iarnă"). Insă aceste sunete sunt complet diferite de cele din Nordul Republicei Moldoveneşti: cele poloneze sunt fricative palatale, identice cu cele bănăţene corespunzătoare unui *ĉ*, *ĝ* (*j*) din limba literară, notate la Weigand şi în ALR tot prin *ś*, *ź*, pe când cele de peste Nistru am văzut că se identifică cu *s*, *z* din limba românească literară (în *silă*, *zi*). Prin urmare deosebirea dintre un *ś* polonez, de pildă din cuvântul *silny* „puternic", şi un *ś* (cum notează Sergievskij) de peste Nistru, în cuvântul *śinś* (noi îl notăm *sins'*), este aceeaşi cu cea dintre *ś* din forma bănăţeană *śinś* „cinci" şi *s* din cuvântul *silă*, în rostirea literară românească. Transcrise cu semnele întrebuinţate în ALR, exemplele de

din felul cum sunt descrise de Weigand (*Jb.* III, p. 209), Al. Rosetti (*Recherches...*, p. 26—27, hărţile 3. 5) şi Th. Gartner (*ZsfromPhil.* XXVI, p. 232). Până la urmă totusi Sergievskij conchide că sunetele notate de Weigand şi Gartner prin *ś*, *ź* corespund cu cele notate de dânsul prin *s'*, *z'* la Moldovenii din regiunea dela Sud de râurile Iagorlâc şi Codima. Constatarea aceasta de sigur că e cea justă. Sunetele *s*, *z* însă, — din regiunea nordică de peste Nistru — nu sunt cunoscute — zice dânsul — nicăiri în regiunile româneşti (*Mold. etjudy*, p. 16—18).

[13]) Notate, cu litere ruseşti, *c'*, *z'*.

mai sus s'ar înfățișa astfel: polon. *śilnâ* — bănăț. *śinś* — moldov. *sinsᵗ* — rom. lit. *silă*.

Se știe că între sunetele bănățene *ś*, *ź* și între *š'*, *ž'* din graiul moldovenesc nu există decât o mică deosebire: cele moldovenești sunt puțin mai dure. ALR face distincție între unele și altele, întrebuințând semne diferite, dar sunt unii cercetători care le notează la fel, tocmai din cauză că sunt aproape identice. Astfel Weigand le notează și pe unele și pe altele prin *ś*, *ź* (v. *Jb.* III, p. 198 sq., în Banat; *ibid.*, IX, p. 138 sq., în Moldova). Știind acum că sunetele notate de Sergievskij, în graiul sudic de peste Nistru, prin *š'*, *ž'* corespund întocmai celor de dincoace de Nistru (în ALR sunt notate prin *s*, *z* cu căciulă ^). însemnează că sunetele poloneze la care se referă Sergievskij sunt asemănătoare, dacă nu chiar identice cu cele din Sudul, nu din Nordul Republicei Moldovenești.

Greșala lui Sergievskij cred că ne duce la explicarea provenienței sunetelor *s*, *z* din nordul regiunii transnistriene.

In limba rusă, ca și în ucraineană de altfel, nu există sunetele *ś*, *ź* (*si*, *zi*) din limba poloneză. Un rus sau un ucrainean, nefamiliarizat cu rostirea poloneză, va reda cele două sunete (așa cum a făcut și Sergievskij) prin *s* și *z* palatali[14]): cuvintele poloneze *jesiotr* „nisetru" și *jezioro* „lac" sunt reproduse rusește, fonetic, *ezëro*, *esêtr*, - în *Jazykoznanie i istorija literatury* (vol. VII din *Narodnaja enciklopedija*), Moscova, 1914, p. 148 — ceea ce s'ar nota și citi cu semnele întrebuințate în ALR: *ieśiótr* și *ieźióro* (deci cu *s* și *z* palatali), dar în realitate cuvintele poloneze se citesc: *ieśotr* și *ieźoro* (transcrise tot cu semnele din ALR).

Ținând seama de aceste indicații, putem încerca să explicăm originea rostirii *sier*, *zioc* din graiul nordic de peste Nistru. Credem că și acolo cele două sunete se rosteau cândva la fel ca și în Sudul regiunii și, deci, ca în graiul moldovenesc de dincoace de Nistru. Adică într'o epocă pe care n'o

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[14]) In niciun caz nu prin *ś*, *ź* care, mai ales în rusă, se rostesc dur și s'ar deosebi prea mult de cele poloneze.

putem preciza acum, s'a zis şi acolo *š'er* „fier", *š'inš'* „cinci", *ž'in* „vin", *ž'oc* „joc". Se ştie că în regiunea respectivă există şi a existat şi în trecut un strâns contact între Ucraineni şi Moldoveni, mai ales în localităţile cu populaţie amestecată. Sunt atestate numeroase cazuri de ucrainizare sau de moldovenizare a populaţiei din unele localităţi (v. Sergievskij, *op. cit.*, p. 57, 60; O. Kurylo, în *Zbirnyk zachodoznavstva,* vol. II, 1930, p. 215). Când Ucrainienii au început să înveţe moldoveneşte, neputând imita rostirea sunetelor *š'*, *ž'*, au fost nevoiţi să le înlocuiască cu ceva asemănător din limba lor. Şi mai apropiate de *š'*, *ž'* li s'au părut a fi sibilantele *s* şi *z* palatale, ca în ucr. *sjaty* „a străluci", *zjat'* „ginere". In felul acesta, credem, s'a ajuns la rostirea *şier* $<$ **š'er* „fier", *sinsi* $<$ **š'inš'* „cinci", *zin* $<$ **ž'in* „vin", *zioc* $<$ **ž'oc* „joc", rostire care s'a întins asupra regiunii nordice din stânga Nistrului, până la vechea frontieră politică dintre fosta Podolie şi Ţara Oceacovului, pătrunzând apoi, prin colonişti, şi la Sudul acestei frontiere.

Să vedem cum se prezintă lucrurile în Maramureş. In întreaga parte de Nord a Transilvaniei şi chiar mai spre Sud sunt atestate vechi aşezări ruteneşti, care au lăsat urme în toponomia [15]) şi în lexicul [16]) acestei regiuni. Afară de aceste colonizări vechi s'a aşezat însă în Maramureş un strat mai nou şi mai compact de populaţie ruteană [17]), care a exercitat o nouă influenţă asupra limbii române locale. Faptul acesta se poate uşor verifica cu ajutorul dovezilor linguistice: unele numiri şi cuvinte ruteneşti se întind până pe la jumătatea Transilvaniei şi chiar mai spre Sud [18]), pe când alte influenţe rutene s'au exercitat numai asupra Maramureşului şi a regiunii imediat învecinate. Astfel, de ex., cuvântul *cuşăiesc* „gust"

[15]) Cf. N. Drăganu, *Toponimie şi istorie,* Cluj, 1928, p. 73 sq., cf. şi id. *Românii în veac. IX—XIV,* Bucureşti, 1933, p. 455 sq.

[16]) G. Reichenkron, în *ZfslPhil.* XVIII, p. 408.

[17]) N. Drăganu, *Românii în veac. IX—XIV,* p. 457—58. Şi azi trăiesc în Maramureş destul de mulţi Ruteni. După datele recensământului din 1930, numărul lor era de 19.230.

[18]) După G. Reichenkron *(loc. cit.,* p. 407), până în Săcuime.

Babeş-Bolyai University Library Cluj

(< rut. *kušaty*) este întrebuințat numai acolo (v. ALR I, h. 82) și prin Bucovina (*Dicționarul Academiei Române*, s. v.). De asemenea rostirea velară a lui *l*, considerată, pe drept cuvânt, de S. Pop ca influență ruteană (*Revista Fundațiilor Regale*, VIII, p. 432) este obișnuită, în afară de Basarabia nordică (S. Pop., *ibid.*), iarăși numai în această regiune (cf. G. Weigand, *Jb.* VI, p. 30; I.-A. Candrea, *op. cit.*, p. 14)[19].

In urma acestor fapte și admițând că explicarea sunetelor *s*, *z* din graiul nordic moldovenesc transnistrian este cea dată mai sus, credem că și în Maramureș e vorba tot de o influență ruteană, exercitată de Rutenii care, așezați în Nordul Transilvaniei, au lăsat în graiurile românești locale cuvinte cum este *cușăiesc*, rostirea velară a lui *l*, etc.

Stadiul premergător celui de astăzi, adică sunetele care au fost înlocuite prin *s*, *z* presupunem că a fost și în Maramureș tot *š'*, *ž'*, ca și peste Nistru.

Că s'a rostit cândva în Maramureș *š'ere* „fiere", *ž'in* „vin" nu avem nicio dovadă directă, căci stadiile *š'*, *ž'* (ca și *s*, *z*) nu sunt atestate în textele vechi provenite din această regiune[20].

De asemenea nu putem preciza cât este de veche rostirea *s*, *z* nici peste Nistru și n'avem nicio atestare a stadiului mai vechiu, presupus, *š'*, *ž'*.

Dacă ținem seama însă că isoglosa sunetelor *š'*, *ž'* (*š'ere*, *ž'iu*) se atinge cu cea a rostirii *s*, *z* (*șiere*, *ziu*) și în Maramureș și peste Nistru, credem că acest fapt este în sprijinul presupunerii că stadiul anterior celui de astăzi a fost *š'*, *ž'*[21].

---

[19]) Și în graiurile moldovenești de peste Nistru întâlnim rostirea velară a lui *l*: *lua, la, d'al* (Sergievskij, în *Učenye zapiski* I, p. 95), *lună, akolo (Moldavskie etjudy*, p. 68—69), *askultat, al* (O. Kurylo, *loc. cit.*, p. 220) și peste Bug: *Banul, Hutul, Robul* (în Martonoșa, lângă Kirovograd), *Hulpi* (=Vulpii) (în cătunul Corsun, în apropiere de orașul Stalino — informații personale) De sigur că și peste Nistru rostirea cu *l* este tot de proveniență ucraineană.

[20]) Cf. Al. Rosetti, *Limba română în secolul al XVI-lea*, București, 1932, p. 67 sq., și O. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, vol. II., p. 111.

[21]) Cf. D. Macrea, *op. cit.*, p. 158.

Substituirea stadiului vechiu *š'*, *ž'* prin cel actual (*s*, *z*) este evident, un proces local în fiecare dintre cele două regiuni. De altfel fenomenul se prezintă altfel în Maramureș decât în regiunea transnistriană: peste Nistru sunetele *s*, *z* corespund labialelor *f*, *v* și totodată și africatelor *tš* (=*ĉ*), *dž* (=*ĝ*) (sau *j*) (*fiere, ce* > *șiere, si*; *vin, geană, joc* > *zin, ziană, zioc*), pe când în Maramureș cele două africate, întru cât niciodată nu s'au indentificat cu cele două labiale (cum s'a întâmplat în vorbirea moldovenească de dincoace și de dincolo de Nistru), natural că nici n'au putut să aibă aceeași evoluție [22]).

ION PĂTRUȚ

[22]) Cele două africate se rostesc mai dur în Maramureș decât în celelalte regiuni dacoromâne. In ALR sunt notate de regulă prin *č*, *ğ*: *sprinčană* (ALRM I, h. 33), *čafă (ibid.*, h. 51), *sinğe* (ibid., h. 8), *ğană (ibid.*, h. 32). Intru cât și aceste sunete — proprii celor mai multe graiuri ucrainene și în orice caz celor vestice (v. Jan Ziłyński, *Opis fonetyczny języka ukraińskiego*, Cracovia, 1932, p. 90—91) — nu sunt cunoscute în alte graiuri românești și apar în aceeași arie ca și *s*, *z* (< *f*, *v*) și *l* velar, credem că și ele trebue să fi intrat în rostirea românească tot prin influența Rutenilor.

CASA INVĂȚĂTORILOR
CLUJ

CONTRIBUȚII TOPONOMASTICE

1. APELATIVE TOPICE DERIVATE CU SUFIXE COLECTIVE ȘI LOCALE DELA NUME DE PLANTE.

Unul din cele mai bogate și mai interesante capitole ale toponomasticei este alcătuit din numele provenite dela apelative referitoare la vegetație. Firește, nu totdeauna asemenea nume mai indică efectiv aspectul vegetal actual al locului. Timpul, omul și împrejurările mijlocesc necontenit modificări chiar și în configurația terenului; cu atât mai ușor produc schimbări în aria de răspândire a unor plante. In această situație numele topice repreziută adeseori nu numai vestigii prețioase de ordin linguistic, ci și indicații unice de natură economică și antropogeografică asupra unei regiuni. Intr'adevăr, o comparație între aria de răspândire a numelor topice provenite dela apelative născute cu secole în urmă și între aceea a circulației actuale pe teren a acestor apelative ne convinge că aria de răspândire și aspectul formal al acestora din urmă s'a modificat, că regiuni care atestă anumite toponimice nu mai cunosc și apelativele corespunzătoare care le-au dat naștere. Se știe că, în general, fiecare regiune ce se prezintă ca o unitate geografică și socială omogenă se înfățișează cu o notă toponomastică particulară, în sensul că înregistrează de preferință anumite categorii de nume care predomină ca număr. In unele regiuni nota particulară a toponomasticei o dă tocmai numărul mare și variat al numelor provenite dela numiri de plante, în altele categoria acestor nume e aproape absentă, sau, dacă se întâlnesc totuși, prezintă forme neuzitate, sau puțin obicinuite în alte regiuni.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Considerațiunile de mai sus ne-au determinat, atunci când am alcătuit, în cadrul Muzeului Limbii Române, *Chestionarul IV. Nume de loc și nume de persoană* (Cluj, 1930), să urmărim, prin intermediul numeroșilor corespondenți (învățători, preoți, studenți, elevi) dela țară, înregistrarea tesaurului nostru toponomastic alături și deodată cu apelative de tot felul existente în graiul popular.

Rezultatele bogate cuprinse în răspunsurile la acest Chestionar au fost utilizate până acuma numai în mică parte.[1]) Ele așteaptă încă la Muzeul nostru pe cercetătorul harnic și priceput care să le studieze în întregime.

In paginile de mai jos ne propunem să prezentăm numai materialul înregistrat de membrii corespondenți ca răspuns la întrebările nr. 109, 110 și 111 din Chestionar,[2]) în care erau vizate apelativele — și natural și numele topice — cu sens colectiv-local, referitoare la floră. Materialul care ne stă la dispoziție cuprinde un mare număr de apelative[3]) derivate cu sufixe colective și, straniu, foarte puține nume topice[4]) cores-

---

[1]) Cf. Ștefan Pașca, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*. Academia Română. Studii și Cercetări, XXVI. București 1930.

[2]) Iată cum am formulat întrebările la care trebuia să se răspundă: „109. Ce numire poartă un loc acoperit cu pădure de: a) *stejar*, b) *fag*, c) *brad*, d) *aluni*, e) *frasini*, f) *paltini*, g) *arini*, h) *răchiți*, i) *sălcii*, j) *plopi*? Să se dea numele locurilor unde se găsesc în comună asemenea păduri!

110. Cum se numește un loc unde se găsesc mulți: a) *pruni*, b) *nuci*, c) *cireși*, d) *curpeni*, e) *rugi*, f) *rogoz*, g) *trestie*? Dați numele locurilor unde se găsește în comună fiecare din acestea!

111. Cum se numește un loc cultivat cu: a) *in*, b) *cânepă*, c) *grâu*, d) *vie*, e) *porumb (cucuruz)*, f) *cartofi*? Dați numele locurilor din comună unde se cultivă fiecare din acestea!" Chestionarul IV, p. 11—12.

[3]) Ne pare rău că am limitat, acum 15 ani, investigația noastră numai asupra plantelor mai cunoscute și răspândite în toate regiunile și nu am cerut corespondenților indicații și asupra unor plante mai rare sau mai puțin cunoscute, ca *afină, cer, corn, dud (frăgar), leurdă, mesteacăn, orz, ovăz, papură, secară, sorb*, etc., etc.

[4]) Ar fi trebuit, desigur, să consultăm, în privința numelor topice, hărți militare care ne-ar fi furnizat un material mai bogat decât acela incomplet comunicat în răspunsul corespondenților noștri.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

punzătoare. Acest material va fi verificat şi desigur întregit atunci când vor vedea lumina tiparului rezultatele cercetărilor pe teren ale autorilor Atlasului Linguistic Român.[5]) Regretăm că în împrejurările de faţă n'am putut utiliza în cele de mai jos şi acest din urmă materîal care cu siguranţă ar corecta o parte din comunicările unor membri corespondenţi ai Muzeului, căci e evident că nu toţi aceştia au depus aceeaşi conştiinţă şi aceeaşi pricepere în culegerea materialului de care ne folosim.

Cea dintâi constatare ce ni se impune în legătură cu materialul înregistrat este următoarea: există unele localităţi, sau chiar regiuni mai mici, în care graiul local nu cunoaşte termini topici speciali (ca *inişte*, *mălăină*, *mestecăniş*, *porumbişte*, *rugariu*, *trestărie*, etc.) care să exprime ideea unei colectivităţi de plante, sau locul unde se găsesc asemenea colectivităţi. Asupra acestui fapt, corespondenţii ne atrag atenţiunea în mod special (cf. 396[6]), sau, dacă mulţi nu fac acest lucru, se mulţumesc să nu dea nici un răspuns la întrebările formulate în Chestionar. In unele răspunsuri (cf. 29, 42, 394, 426, 592, etc.) ni se semnalează asemenea termini numai în legătură cu anumite categorii de plante, din acèle mai cunoscute în partea locului. E şi natural, căci existenţa sau absenţa terminilor acestora în graiu e condiţionată întâi de toate de caracterul vegetaţiei locale: ar fi greşit să se caute într'o regiune de şes apelative ca *afiniş*, *brădet*, etc., pe care unii din localnici le-ar putea cunoaşte numai din alte regiuni, ori din auzite, şi ar fi de mirat dacă am întâlni într'o zonă de munte colective locale derivate dela nume de plante caracteristice zonelor

---

[5]) Chestionarul mare alcătuit şi folosit de d. E. Petrovici în anchetele pentru ALR. II cuprinde următoarele chestiuni care interesează problema de care ne ocupăm: 6382 *stejeriş*, 6384 *făget*, 6386 *brădet*, 6387 *ulmet*, 6388 *frăsinet*, 6389 *aluniş*, 6390 *sălcet*, 6393 *răchitiş*, 6394 *cărpeniş*, 6395 *păltiniş*, 6396 *mestecăniş*, 6398 *arinişte*, 6399 *cornet*.

[6]) Numerotaţia cartografică are la bază pe aceea fixată în hărţile Atlasului Linguistic Român, întregită pentru localizarea unor puncte necercetate pentru anchetele Atlasului după necesitate, cu numere vecine din serie.

de șes. Este, pe de altă parte, demn de luat în seamă faptul că asemenea termini expresivi lipsesc pe alocuri chiar din regiuni unde există o vegetație foarte variată, aceasta crescând sau cultivându-se în porțiuni distincte.

Această constatare o facem nu numai pentru regiunile de șes, lipsite de obiceiu de o prea mare varietate în ce privește vegetația — aceasta în dependență de uniformitatea terenului —, ci și pentru zonele care se disting printr'o configurație mai variată de teren și în consecință printr'o vegetație mai felurită. Citâm în această privință ca exemplu cazul pe care l-am remarcat în comuna Crișcior (jud. Hunedoara): graiul local de acolo nu cunoaște, în afară de *cucuruzîște*, nici unul din seria, bogată în alte regiuni, de termini topici colectivi-locali în legătură cu plantele, deși pe întinsul hotarului crește sau se cultivă o vegetație foarte variată, repartizată adesea în arii compacte (mai ales păduri de *carpen, fag, brad, arini,* etc.) și deși chiar în hotarul comunei se întâlnesc nume topice ca *Leurdiș, Cornet.* Se pare că în asemenea cazuri avem de a face cu o pauperizare mai recentă a graiului local, nume topice ca cele două de mai sus fiind mărturii că altădată și în regiune derivația cu sufixe colective era tot așa de vie pe cât e acuma în alte ținuturi.

In lipsa unor termini speciali formați prin derivare cu sufixe colective-locale, graiul recurge pe alocuri la forme complinite. Ni se comunică astfel: *pădure de aluni,* s. *de alun* (20, 42, 49, 149), ~ *de arini* s. *de arin* (66, 101, 113, 149, 740, etc.), ~ *de brazi* s. (mai ales) *de brad* (42, 49, 66, 149, 262, 350, 571, etc.), ~ *de cetină* (264), ~ *de curpeni* (20), ~ *de fag* (20, 42, 49, 66, 70, 101, 149, 262, 350, etc.), ~ *de frasini* (42, 49, 66, 113, 149, 356, 740, etc.), ~ *de paltin* (66, 113, 149), ~ *de răchiți* s. *de răchită* (20, 42, 49, 66, 113, 149, etc.), ~ *de sălcii* s. *de sălci* (49, 66, 113, etc.), ~ *de tufă* (740); *huci de tufă* s. *de arini* (350); *stuhăt de tufă* (356); *vână de trestie* (42); *livadă* (377), s. *ogradă* (113), s. *moșie* (68) *de pruni*, s. *de nuci*, s. *de cireși*; *loc* s. *ogor de in*, s. *de cânepă*, s. *de grâu* (740), ~ *cu in* (350), s. *cu crumpiri* (42); *holdă* (175), s. *pământ* (356) *cu grâu.* Coexistența celor două forme, și de sin-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

gular şi de plural, ale atributului justifică numărul mare de dublete formale ale unor toponimice, ca *Bradul-Brazi*, *Carpănul-Carpini*, *Cireşul-Cireşi*, *Cornul-Corni*, *Fagul-Fagi*, *Ferica-Fericele*, *Frasinul-Frasini*, etc., etc., răspândite pe întreg teritoriul ţării. Pentru explicarea unor nume ca *Mesteacăn*, *Gorânul*, *Răchita*, *Răgozul*, etc.[7]) nu trebue să pornim totdeauna dela sensul de singular al apelativului, deci nu dela imaginea unui singur *mesteacăn*, *gorun*, etc., care ar fi devenit distinctivul pentru o unitate topică, ci dela un sens colectiv: *(pădure de) mesteacăn=colectivitate de mesteceni → loc unde se găseşte (în prevalenţă) mesteacăn.*

In cazuri nu prea dese graiurile locale se servesc pentru a exprima ideea despre care e vorba, de forma de plural a numelor de plante, mai ales a u n o r nume de plante: Astfel: *acaţă* (149), *arini* (394), *carpini* (91), *curpeni* (89, 175, 302, 426), *cireşi* (89, 175, 236, 273, 426, etc.), *cucuruză* (42, 49, 89), *grâne* (42, 49, 782, etc.), *nuci* (175, 236, 302, 426), *răchiţi* (350) *sălci(i)* (296, 302), etc., care, toate, au o vastă aplicare în toponomastică. Aceasta nu însemnează însă că în localităţile respective nu se cunosc derivatele cu sufixe colective. Un singur exemplu din cele multe pe care le-am putea înşira: alături de *răchiţi*, *sălci*, *nuci*, *cireşi*, *curpeni* se cunosc în aceeaşi localitate *goronet*, *făget*, *brădet*, *tufăt*, *frăpsânet*, etc, *cânepişti*, *mălăişti*, etc. (302).

Un indiciu preţios care ne demonstrează în mod neîndoielnic că procedeul derivării su sufixe colective-locale dela nume de plante este pe alocuri în curs de dispariţie avem în cazurile când ni se înregistrează din aceeaşi localitate dublete sau chiar triplete pentru exprimarea aceleiaşi noţiuni. Astfel: *pădure de aluni* alături de *aluniş*, *păd. de frasini* alături de *frăsînet* (20); *prunişte — hadă (?) de pruni* (49); *făget — păd. de fag* (110), *păd. de stejari, de brad, de frasini, paltini, arini* şi („rar") *stejeriş, brădet, păltinet* s. *păltiniş, ariniş; rogoaze-rogoziş, trestie-trestiş* (175), *păd. de fag, de brad, de*

[7]) Cf. multe alte dublete de acest fel, la I Iordan, *Rumänische Toponomastik*, I, p. 18—33.

Colecţia Centrală Universitatea Babeş-Bolyai Cluj

paltini, de plopi, dar și *făgar, brădet, păltinărie, plopiș* (236), etc. Este evident că în asemenea localități sufixele colective-locale, sau cel puțin unele din ele, și-au pierdut facultatea de nuanțare a sensului radicalului derivat, iar graiul local dibuește în căutatea unor alte forme, mai sugestive, care să exprime ideea de colectivitate. De altfel tot o insuficiență funcțională a sufixelor acestora poate justifica și puternica tendință ce se observă în unele graiuri locale de a substitui între ele sufixele în exemple ca: *aluniș-aluniște* (62), *ariniș-arinet, brădiș-brădet* (264), *cânepiște-cânepărie* (591), *crumpărie-crumperiște* (22), *curpeniș-curpenari* (856), *făgărie-făgină* (22), *frăsiniș-frăsinet* (264, 299, 387), *păltinet-păltiniș* (175), *plopiș-plopet-plopărie* (299), *plopăriș-plopiș* (556), *plopiș-plopăriște* (356), *prunărie-prunet* (110), *răchitiș-răchitărie* (299), *ruget-ruginiș* (846), etc.,[8]) sau de a întări derivatul cu un sufix în plus: *baraboiște-baraboiștină* (264).

Avem convingerea că scăderea din circulație a acestei categorii de derivate se datorește unei influențe streine la noi. Fenomenul — cel puțin după răspunsurile la Chestionar — se întâlnește în Nordul și Estul Banatului, în câteva puncte din centrul și Nordul Transilvaniei și numai sporadic (571, 740) în alte părți, deci în regiuni unde se manifestă o influență ungurească mai remarcabilă.[9]) Intr'adevăr în limba ungurească nu se cunoaște, ca în limbile slave de pildă, decât în foarte mică măsură derivația cu sufixe colective. Din cele trei sufixe de acest fel cunoscute în ungurește (*-ság, -ség, -zat, -zet* și *-s*)[10]) niciunul nu are dela origine o funcțiune colectivă, aceasta câștigându-și-o ulterior[11]), și numai unul din ele (*-s*) derivă

[8]) Uneori în aceeași localitate se întrebuințează paralel două sinonime derivate cu același sufix — sau cu sufixe diferite: *aluniș—tufiș* (236), *rugariu—murariu* (109), *goruniș—stejeret* (816), *aluniș(te)—tufari* (62). Pe alocuri unul din cele două sinonime nu e derivat: *acăță—acățărie* (149), *alunar—tufe* (110), *tufăt—aluni* (362).

[9]) Prezența fenomenului în Posești-Prahova (740) se poate interpreta ca o influență a graiului transilvan.

[10]) Cf. Dr. J. Szinnyei, *Ungarische Sprachlehre*, Berlin-Leipzig, Sammlung Göschen, 1912, p. 40.

[11]) Cf. Dr. Kis-Erős Ferenc, *A magyar nyelv rendszeresen vizsgálva* Budapest, 1915, p. 315.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

dela nume de plante şi are şi o funcţiune locală. Nu ne interesează mai de aproape sufixul *-ság, -ség,* (corespunzător românescului *-ime*, cf. *huszár-ság* „husărime", *pap-ság* „preoţime", *cseléd-ség* „servitorime"), nici *-zat, -zet* (cf. *csillag-zat* „constelaţie" derivat din *csillag* „stea", *személy-zet* „personal", derivat din *személy* „persoană"), căci formele derivate cu ele nu au legătură cu domeniul materialului topic de care ne ocupăm, dar zăbovim nitel asupra lui *-s*. Sufix adjectival la origine, având o funcţiune asemănătoare rom. *-os, -oasă* (cf. *hibás* „defectuos, căruia-i lipseşte ceva", derivat din *hiba* „defect, greşală, scădere", *erős* „puternic", derivat din *erő* „putere", *vizes* „apătos, ud", derivat din *víz* „apă"), a devenit, ca şi sufixul românesc, substantival (cf. nt. *Aninoasa, Cărpinoasa, Brusturoasa, Teioasa* etc.[12]) indicând pe posesorul unei calităţi caracteristice şi apoi, în derivatele dela nume de plante, o colectivitate şi locul unde se găseşte o colectivitate de plante: *bükkfás* (< *bükk-fa* = „lemn de fag") e corespondentul unguresc al rom. „făget", alături de *bükkfaerdő* = pădure de fag, *cseresznyés* = cireşet, *diófás* s. *diófa-erdő* = nucet, *fenyves* s. *fenyőerdő* = brădet, cf. şi pădure de brad, *fűzes* = răchitiş, cf. nt. *Răchitoasa, Răchitosul*[13]), *jegenyés* s. *nyárfás* s. *nyárfaerdő* = plopiş, cf. şi pădure de plopi, nt. *Plopoasa*[13]), *szilvás* s. *szilváskert* = prunet, cf. şi *livadă de pruni, nádas* = trestiiş, etc. Nici în ungureşte sufixul nu derivă apelative topice dela toate numele de plante, cum am văzut că se întâmplă, de altfel, şi în româneşte. Astfel, pentru „frăsinet" avem în ungureşte numai *kőriserdő* (= pădure de frasin), pentru „păltiniş" numai *platánerdő* (cf. pădure de paltin), pentru „arinis" numai *égerfaerdő* (cf. pădure de arini), etc. Lipsesc desăvârşit în ungureşte derivatele cu un sufix, care să exprime pe rom. „inişte" (= *lenföld*, cf. ogor de in), „cânepişte" (= *kenderföld*), „porumbişte" (= *málé-* s. *tengeriföld*). Sufixul ung. *-s* îl găsim împrumutat în româneşte în *trestiiaş* (236), în loc de *trest(i)iş*, după ung. *nádas*. Analogiile între

[12]) Multe asemenea nt. la Iordan, *Rum. Top.* p. 177—182.
[13]) Iordan, *l. cit.* 181.

formele ungurești și cele românești atestate mai sus din unele regiuni transilvane ne vor convinge, credem, că scăderea din circulație a derivatelor colective-locale din limba noastră se datorește unei imitații a modelului unguresc de a exprima ideea de colectiv-local.

Față de regiunile unde derivația despre care vorbim e foarte productivă și sufixele în circulația locală destul de numeroase, remarcăm zone restrânse în care se manifestă o puternică tendință de uniformizare, prin întrebuințarea unui număr limitat de sufixe Iată câteva exemple: (106) -iște, -ariu, -et (*goroniște, frăsiniște, pruniște, cânepiște, cucuruziște, compiriște; tufariu, răchitariu, sălcariu, curpenariu, rugariu; făget, brădet*); (302) -et, -iște (*goronet, făget, brădet, tufăt, frăpsânet, păltinet, arinet, plopăt, cărpinet, prunet, ruget; cânepiști, mălăiști, clompiști*); (387) -iș (*aluniș, ariniș, bradaniș, faganiș, păltiniș, stejariș*; (62, 91, 136, 137) -iște (*ariniște, aluniște, brădiște* s. *bradiște, cânepiște, curechiște, cucuruziște, curpeniște, făgiște* s. *fagiște, frăsiniște, goroniște, păltiniște, plopiște, pruniște, rugiște, sălciiște* s. *sălciniște,* etc.) sunt sufixe întrebuințate în unele localități în mod exclusiv, înlocuind pe toate celelalte.

Pentru a încheia constatările de ordin general pe care am crezut că era necesar să le facem în legătură cu materialul cules și comunicat de membrii corespondenți ai Muzeului, atragem atențiunea asupra numărului extrem de mic al toponimicelor înregistrate și provenite dela apelativele topice în circulația locală. Iată totalitatea cazurilor pe care le oferă răspunsurile la Chestionar: *Aluniș* (139), *Arinari* (66), *Curpeni* (264), *Cânepiște* (377), *Făget* (299, 362, 832), *Păltiniș* (362, 740), *Plopiști* (299), *Pruniște* (66), *Rogoază* (175, 377), *Ruget* (110), *Săcăriște* (68), *Sălcari* (86), *Socet* (110). Uneori numele topice apar derivate cu alt sufix decât acela al apelativului obicinuit în localitate: *Făget-făgiște* (273), *Nucet-nucime* (782). Numărul mic al exemplelor de analogii între toponimicele și între apelativele topice locale vii se datorește, credem, în mare măsură grabei cu care au lucrat corespondenții noștri. Prea adesea ei au neglijat înregistrarea amănunțită a tesaurului

toponomastic, mulţumindu-se să ne dea numai câte câteva nume topice din localitate, din cele care li se păreau lor mai importante sau mai interesante.

* * *

Am atras mai sus atenţiunea asupra unor cazuri când un apelativ topic poate avea în aceeaşi localitate două forme derivate cu sufixe diferite dela acelaşi radical. Pentru a ilustra măsura posibilităţii schimbului de sufixe în sistemul de derivaţie al colectivelor-locale pe terenul limbii noastre populare, expunem mai jos o parte a materialului, şi adică pe acela asupra căruia avem informaţii mai amănunţite. Se va putea constata astfel cu uşurinţă circulaţia sufixelor în legătură cu diferitele nume de plante şi extensiunea geografică a diverselor derivate cu un sufix dela acelaşi radical.

„alun": *pădure de alun(i)* 20, 42, 49, 149. Deriv.: *alun-ar* 109, 110, 362; *alun-et* „dacă face multe alune" 264, 735, *alun-iş* 20, 29, 70, 86, 89, 102, 113, 114, şi nt. 139, 175, 226, 249, 264, 270, 273, 281, 282, 296, 299, 371, 377, 383, 387, 393, 394, 550, 571, 748, 832; *alun-işte* 62, 91, 136.

„anin (arin)": *huci* (350) s. *zăvoiu* (113) s. *pădure de arin(i)* 66, 101, 149, 175, 236, 740; *arini* 264, 397. Deriv.: *arin-ari(u)* 66, 356; *anin-ărie* 22, *arinărie* 236; *arin-et*[14]) 110, 264, 302, 546; *arin-iş* 68, 70, 89, 161, 175, 249, 264, 270, 273, 281, 296, 299, 371, 387, 571, 582, 832; *ari-nişte* 62, 91, 102, 387.

„brad": *pădure de brad* 42, 49, 66, 175, 236, 262, 350, 371, ~ *de brazi* 149. Deriv.: *brăd-et* 20, 68, 70, 86, 89, 91, 106, 113, 114, 161, 175, 236, 264, 270, 281, 296, 299, 302, 356, 362, 371, 377, 546, 550, 740, 782, 808; *brăd-iş* 264, 550, 832, *bradiş* 394; *brad-aniş*[15]) 387; *brăd-işte* 136, 273, *bradişte* (accentul?) 62.

[14]) DA. s. v. citează (după HEM) sinonimul *crină* cu sensul de „pădure mică de arini", din Muscel (cf. H. V 48, ap. DA. s. v.).

[15]) Avem de a face cu rostirea dialectală a lui *ă* protonic ca *a* (fenomen cercetat de d. Ernst Gamillscheg, *Oltenische Mundarten,* Wien, 1919, § 25, I. Iordan, *Un fenomen fonetic românesc dialectal: ă neaccentuat > a,* în „Revista Filologică" I, 1927, p. 116—154, după ce mai înainte fusese discutat de d. S. Puşcariu, în „Dacoromania" II. p. 65 ş. u. şi în *Études de linguistique roumaine,* Cluj-Buc., 1937, p. 182—184.

„cânepă" : *loc* s. *ogor de cânepă* 740. Deriv.: *cânip-ărie*[16] 455, 591; *cânep-iş*[17] 803; *cânep-işte* 20, 22, 49, 66, 70, 101, 102, 106, 109, 110, 114, 136, 137, 236, 250, 252, 262, 299, 350, 356, 376, şi nt. 377, 571, 782, 832, *cânipişte* 113, 394, 591, *cânechişte* 161, 175, *cânichişte* 426, *cânepişti* 139, 249, 282, 302, 383.[18]).

„cartof".[19]) Deriv.: *cartof-ărie* 455[20]), *crump-ărie* 22, *picioc-ărie* 161, 571, *picioc-ărişte* 356, *baraboişte* 264, 362, *barabulişte* 371, 377, 383, 393. 394, *clompişti*[21]), 302, *colompişte* 299, *compirişte*[22]) 106, *cromirişti* 110, *crumpenişte* 113, 114, *crumpeişte* 22, *crumpirişte* 20, *grumbişte*[23]) 66, *grumişte*[24]) 66; *barabo(i)-ştină* 264.

„cireş" : *livadă cu* (377) s. *moşie* (68) s. *ogradă de cireşi*

---

[16]) Derivatul îi e cunoscut şi DA. s. v. atât cu sensul de „loc semănat cu cânepă", cât şi cu acela, mai obicinuit în derivatele cu suf. *-ărie*, de „cânepă multă strânsă la un loc; loc unde se lucrează cânepa".

[17]) In localitate graiul oscilează în privinţa întrebuinţării sufixelor colective locale, între -ă r i e, -i ş t e *(porumbişte)* şi -e t *(inet* şi nu *inărie)*.

[18]) Forma *cânepiştină* din Sălaj (cf. DA. s. v.) nu o găsim în comunicările corespondenţilor noştri.

[19]) Tratăm la un loc toate sinonimele şi noţiunile care de obiceiu se confundă. Pentru c a r t o f, cf. DA.

[20]) DA. s. c a r t o f atestă numai forma (mai apropiată de etimonul german) *cartofărie*. Tot DA. mai atestă şi *crumpeişte*.

[21]) Forma *clompişte* se reduce din punct de vedere fonetic la ung. *kolompér*, cu variantele *krompé, krumpi* (cf. Szinnyei J., *Magyar tájszótár*, I, Budapest, 1893, col. 1156), pentru care cf. rom. *crumpă, crumpe*.

[22]) Disimilare din *c(r)ompir*, ca şi ung. *kompér* (ap. Szinnyei, l. cit.).

[23]) Nu cunosc cazuri de dispariţie (prin asimilare?) a lui *p* din grupul *mp*. Să fie oare un fenomen asemănător cu dispariţia lui *d* din grupul *nd?* E greu de presupus, fiindcă în ultimul caz această dispariţie prin asimilare a fost provocată de palatalizarea celor două dentale *nd'* : *unde* (s. *inde*) meri > *uńe* (s. *ińe*) meri, sau prin fonetică sintactică: *uńde t'e duci?* > *uń t'e duci? — La B. — Uńe?* etc. E greu să ne imaginăm că cei doi corespondenţi, unul din jud. Arad şi celălalt din Hunedoara, ar fi comis simultan aceeaşi eroare grafică în *cromirişte* şi *grumişte*.

Formele transilv. cu *gr-* (cf. şi în DA.) reflectă aspectul etimonului german, *Grundbirne*.

[24]) Radicalul *grumbă* (cu *b)* provine direct din forma germană şi nu presupune o filiaţie ungurească.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

113, nt. *Cireşu* : 94, *cerăşi* 175, *cireşi* 89, 236, 273, 302, 426. Deriv.: *cireş-ar* 546, 566; *cireş-ărie* 161; *cireş-et* 22, 299; *cireş-ie* 174; *cireş-işte* 270, 569; *cir-işte*[25] 394.

„curpen": *pădure (?) de curpeni* 20, *curpeni* 175, şi nt. 264, 282, 302, 426. Deriv.: *curpen-ar(iu)* 106, 110, 566, 856; *halâng-ari* 66; *curpăn-ărie* 273, *harbuz-ărie* 424; *curpen et* 68, 177, 782; *curpen-iş* 22, 102, 161, 175, 264, 740, 856, *curpiniş* 89, 270; *curpen-işte* 91.

„fag": *păd. de fag* 20, 42, 49, 66, 70, 101, 110, 149, 175, 236, 262, 350, 740. Deriv.: *făg-ar* 236; *făg-ărie* 22, 550; *făg-et* 106, 110, 113, 161, 175, 264, 270, nt. 273, 281, 282, 296, şi nt. 299, 302, 356, şi nt. 362, 371, 571, 782, şi nt. 832, *făgăt* 102, 382[26]), *făgete* 68[27]); *făg-ină* 22; *făg-iş* 546, 735, 808 (cf. şi DA. s. v.); *fag-aniş*[28]) 387; *făg-ăriş* 550; *făg-işte* 136, 249, 273, *fagişte*[29]) 62, 89, 560.

„frasin": *păd. de frasini* 20, 42, 113, 149, 175, 740, ~ *de frasâni* 356, ~ *de fracsâne* 66, ~ *de frasnic* 42, ~ *de frasnici* 49[30]), nt. *Frasini* 571, *Valea-Frasinului* 270. Deriv.: *frăsin-ărie* 236, *frasinărie* 22; *frăsin-et* 387, 782, *frăsânet* 264, 299, 362, *frăpsânet* 302, *frăptânet* 29, *fraxinet* 68[31]); *frăsin-iş* 170, 174, 175, 273, 299, 387, 546, 550, 808, *frasiniş* 371, 550, *frăsâniş* 264, *frasaniş* („rar") 38 ; *frăsin-işte* 91, 106, 136, 270, *frăsânişte* 109, *frăsănişte* 102, 270.

---

[25]) Interesant caz de hoplologie, *cir(eş)işte*. Sau, poate, o eroare de înregistrare a corespondentului?

[26]) Trecerea *-et* > *-ăt* se explică aci prin analogie cu *cerăt, plopăt, pomăt, zmeurăt*, unde e justificată foneticeşte (cf. I. Iordan, *Rum. Top.* 154).

[27]) Formă de plural dela *făget* (alături de *făgeturi)*.

[28]) Cf. mai sus, *bradaniş*.

[29]) Cf. mai sus, *bradiş* (nota). Din păcate corespondenţii n'au notat locul accentului tonic. Dacă în cazul de faţă accentul cade pe întâia silabă, aşa cum bănuim, atunci derivatul a fost atras de forme ca *pâjişte, glodişte, rărişte*, etc., în care sufixul e neaccentuat. G. Pascu *(Suf. rom.* p. 250—252) se îndoeşte asupra locului accentului tonic în *prunişte, inişte, cosirişte*, etc.

[30]) Forma *frasnic* e cu totul stranie. Să fie o eroare grafică a corespondenţilor?

[31]) Suspectă formă latinizantă, creiată de corespondent.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„gorun": *păd. de gorun* (s. *goron*) 20, 101, 117. Deriv.: *goron-et* 296, 302, nt. 832; *gorun-iș* 816, *goroniș* 249, 273, 832; *goron-iște* 66, 68, 106, 109, 110, 136, 281, și nt 299.

„grâu": *loc* (70, 101) s. *ogor* (740) s. *holdă* cu s. *de grâu* (175); *grâne* 42, 49, 782. Deriv.: *grân-ar*[32]) 236; *grân-ărie*[32]) 808; *grân-ațe* 302; *grânețe*[33]) 299; *grân-et* 803; *grân-iște* 22, 89; *grieșt*[34]) 426.

„in": *loc cu* (350) s. *ogor de in* 740. Deriv.: *in-ărie* 591, *inării* 455; *Păr. In-ațelor* 281; *in-ație* 250, 252; *in-et* 803; *in-eț* 270; *in-iște*[35]) 161, 264, 371, 377, 571, 782; *in-ichiște* 426; *in-ieriște*[36]) 22; *in-uliște* 68; *in-iță* 273, *iniț* 282.

„nuc": *livadă cu* (377) s. *moșie* (68) s. *ogradă de nuci* (113); *nuci* 175, 236, 302, 426. Deriv. *nuc-ărie* 161, 174, 273; *nuc-et* 264, 270, 299, nt. 782, *nucăt*[37]) 22; *nuc-ime* 782; *nuc-iște* 89.

„paltin": *păd. de paltin* (s. *paltini*) 66, 113, 149, 175, 236. Deriv.: *păltin-ărie* 236; *păltin-et* 20, 70, 175, 302; *păltin-iș* 22, 102, 161, 175, 270, 273, 362, 377, 383, 386, și nt. 740, *păltiniș* 550 *paltiniș* 68, 356, 387; *păltin-iște* 91.

„plop": *zăvoiu* (113) s. *pădure de plopi* 49, 66, 101, 175, 236. Deriv.: *plop-ărie* 22, 299, 377; *plop-et* 299, *plopăt* 302, 362; *plop-iș* 20, 68, 106, 161, 236, 249, 264, 273, 281, 282, 299, 356, 371, 383, 386, 571, 740, 808, 856; *plop-ăriș* 856; *plop-iște* 62, 66, 89, 91, nt. *Plopișt* 299, 832; *plop-ărișt*e 356.

„porumb"[38]): *cucurudză* 42, 49. Derivate: *mălă(i)-ină* 236, „după ce s'a cules cucuruzul" 273, 299, 356, 832; *cucuruz-iște* 22, 101, 106, 136, *cucuruzâște* 70, „numai după ce s'au tăiat

---

[32]) Derivatul are obicinuit o funcțiune locală: „loc în care se păstrează grânele" (DA. s. v.); în cazul nostru „loc unde sunt semănate grânele".

[33]) Plur. lui *grâneață* (cf. și *fânețe-fânațe*).

[34]) Formă (suspectă) neatestată încă.

[35]) După DA. s. v., *iniște* (în Bucovina) e „locul unde a fost semănată cânepă și in".

[36]) Formă suspectă.

[37]) Cf. mai sus, *făgăt*.

[38]) DA. s. *mălaiu* mai atestă și derivatele *mălăiș, mălăiștină*.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

paiele, altfel, cucuruz"[39]) 102, 109, 113, *mălăişte* nt. 91, 262, 264, 302, 362, *păpuşoişte* 377, 571, *papâşoişte* 394, *papşoişte* 394, *popşoişti* 383; *porumbişte* 20, 371, 592, 740, 782, 803; *cucuruz-aştină* 139, 252.

„prun": *hadă* (49) s. *livadă* (371) s. *ogradă de pruni* (113); *pruni* 175. Deriv.: *prun-ărie* 110, 149, 161, 174, 175, 236, 273, 550, 808, *perjărie* 424, 426; *prun-et* 22, 110, 270, 299, 302, 782; *prun-iş* 175, 371, 386, 918; *prun-işte* 49, 62, 66, 68, 70, 86, 89, 91, 117, 136, 137, 139, 250[40]), 252, 832; *prun-inişte* 296.

„răchită": *pădure de răchită* (42, 49, 66, 175) s. *de răchiţi* 20, 149, 236; *tufiş de răchiţi* 113; *răchiţi* şi nt. 299, 302, 350, 377, 740. Deriv.: *răchit-ar* 110, *răchitariu* 106, *răchitari* 89, 356; *răchit-ărie* 22, 236, 299; *răchit-iş* 174, 299, 371, 550, *răchitici*[41] 244; *răchiţiş* 161, *răciţâş* 264; *răch-işte*[42]) 91.

„rogoz": *rogoz* 42, 117, 302, *rogoaze* şi nt. 175, şi nt. 377, 394. Deriv.: *rogoz-ărie* 22, 299, 550; *rogoz-aştină* 236, 250, 252, 273; *rogoz-iş* 175; *rogoz-işte* 89, 161, 270, *rogogişte*[43]) 270.

„rug": *rugi* 740. Deriv.: *rug-ari* 66, nt. *La Rugari* 70, *rugariu* 106; *murariu* 109; *rug-ărie* 161, 377; *rug-et* 20, 22, 68, şi nt. 110, 273, 282, 302, 846; *rug-ină* 299; *rug-ime* 782; *rug-iş* 170, 546, 808; *mur-iş* 175; *rug-ăriş* 856; *rug-iniş* 569, 846; *rug-işte* 250.

„salcie": *pădure de salcii* (49, 175, 236) s. *de sălci* (66), *zăvoiu de sălci* 113; *săl i* 296, 302. Deriv.: *sălc-ar* 68, *sălcari* 66, şi nt. 86, 106; *salc-ărie* 244, *sălcărie* 22, *sălci-erie* 149, 236; *sălc-et* 270; *sălc-iş* 174, 252, 546, *salciş* 161, 175, *salciiş* 89, 299, *salc-iniş* 174, 386, 558; *salci-işte* 62; *salc-inişte* 91.

---

[39]) „Loc unde se cultivă sau a fost cultivat cucuruz", „locul de unde s'au tăiat tuleii s. cotorul". DA. s. v.

[40]) „Locul unde cresc pruni mulţi, dar neplantaţi".

[41]) Cf. şi dubletul *clocoticiu — clocotiş*.

[42]) Haplologie din *răchitişte* (pron *răk'it'işte*).

[43]) Trecerea *z* > *j* se explică prin apropiere de *rogojină* (< bulg. *rogozina*), căci în forma redată de corespondent (cu *ğ*) avem un hiperurbanism.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„stejar": *pădure de stejar* (s. *stejari*) 42,[44]) 47,[44]) 101, 117, 149, 175, 236, 262, 350, 356[45]), *stejeri* 394[46]). Deriv.: *stejăr-et* 170, 558, *stejeret* 782, 816, *stânjeret* 329; *stejăr-ie* 550, *stăjărie* 22, 376; *stejăr-ime* 113; *stejăr-iş* 102, 377, *stejeriş* 70, 86, 89, 175, 270, 782, *stâjăriş* 264; *stejăr-işte* 299, 371, *stejarâşte* 569.

„trestie": *vână de trestie* 42; *trestie* 117, 175, 252. Deriv. *trest-ărie* 22, 174; *tresti-aş* 236; *tresti-iş* 273, 299, 569, 782; *trestiş* 110, 161, 175, 264, *trestişe*[47]) 89.

„tufă" (= adesea „alun"): *huciu* (350) s. *stuhăt* s. *pădure* (740) *de tufă* (356); *tufe* 66, 110. Deriv.: *tuf-ari(u)* 62, 68, 106, 109; *tuf-ărie* 137; *tuf-et* 270, *tufăt* 302, 362; *tuf-iş* 270, *pădure de tufiş* 66.

Ar fi desigur greşit să se creadă că toate sufixele pe care le întâlnim în derivatele de mai sus au o valoare funcţională egală. E adevărat că în unele cazuri se poate înlocui un sufix cu altul, fără ca prin această substituire să se altereze sensibil în conştiinţa linguistică a unui Român înţelesul noului derivat: *arinet*[48]) *=ariniş*,[48]) *făsinet=frăsiniş*, *păltinet=păltiniş; ariniş = arinişte*, *brădiş = brădişte*, etc. Numărul acestor sufixe sinonime — sinonime numai în derivatele dela anumite nume de plante — este însă redus. De obiceiu fiecare sufix are o funcţiune autonomă pe care i-o impune în mare măsură şi înţelesul radicalului derivat. Astfel, dacă li se atribue unor derivate ca *alunişte*, *frăsinişte*, *păltinişte*, etc., un înţeles local şi colectiv în acelaşi timp, faptul se explică prin influenţa analogică pe care a exercitat-o asupra sufixului *-işte* — de obiceiu cu o funcţiune locală — sufixul *-et* sau *-iş*, care

---

[44]) Cuvântul apare subt forma *străjeri*.

[45]) Forma *stâjar*.

[46]) Contaminat, în graiul lucrătorilor la tăierea pădurilor, cu *stânjen*.

[47]) Formă de plural.

[48]) G. Pascu (*Sufixele româneşti*, Bucureşti, Acad. Română, 1916, p. 32) nu atribue sufixului *-et* decât o funcţiune colectivă; după dânsul (p. 353) numai derivatele cu suf. *-iş* indică locul unde se găseşte o colectivitate de plante.

Biblioteca Centrală University Library Cluj

în derivatele dela numele de plante respective *(alunet-aluniş, frăsinet-frăsiniş, păltinet-păltiniş)* au o valoare dublă, colectivă şi locală.

Uneori acelaşi sufix în derivate dela nume de plante diferite nu prezintă o valoare funcţională constantă. Dacă în *alunet, brădet, făget, plopăt, prunet,* etc., suf. *-et* are valoarea obicinuită, colectivă şi locală, în derivatele *inet, grânet* prevalează ideea de colectivitate.

Pentru a defini valoarea funcţională cât mai exactă a sufixelor pe care le cuprind apelativele topice dela nume de plante, trebue să ţinem seama de modul cum se înfăţişează pe teren diferitele colectivităţi de plante dela al căror nume derivă aceste apelative. Vom fi nevoiţi deci să avem în vedere necontenit gruparea pe categorii pe care am făcut-o în cuprinsul celor trei întrebări din chestionar. Dacă răspunsurile comunicate la chestiunile 109 şi 110 prezintă sufixe cu funcţiuni identice, sau aproape identice, cele înregistrate la chestiunea 111 atestă în general sufixe cu o funcţiune diferită, în derivate indicând locul pe care se găseşte o plantaţie (suf. *-işte*), sau rămăşiţe dintr'o plantaţie (cf. Pascu, *Suf.* p. 250). Ultima chestiune ne-a furnizat deci un material cuprinzând sufixe mai ales locale. Pentru a imprima şi nota colectivă unor derivate comunicate la ultima chestiune, corespondenţii ne dau forma de plural: *cânepişti, clompişti,* etc. (= holde plantate cu cânepă, etc.) Fireşte, ceeace afirmăm aci priveşte numai în linii generale materialul înregistrat. Sufixe caracteristice unor derivate colective sau locale referitoare la una din cele trei categorii de plante se întrebuinţează şi la formarea de derivate dela nume de plante din celelalte două categorii. Un exemplu tipic în această privinţă ne oferă soarta norocoasă a sufixului *-işte,* la origine local, şi, cum am văzut mai sus, limitat la început la derivarea dela nume de anumite categorii de plante şi care azi derivă dela nume de plante din oricare categorie, devenind astfel unul din cele mai productive sufixe româneşti locale—colective. Având o funcţiune originară înrudită, sufixul *-iş* se bucură de asemenea de mare vitalitate în domeniul derivatelor colective—locale româneşti, mai ales în paguba

BCU Cluj / Central University Library Cluj

vechiului sufix *-et*, care cu o aparentă singură excepție[49]) își păstrează — alături de funcțiunea colectivă (locală) — facultatea de a deriva numai dela nume de plante cuprinse în categoria chestiunilor 109 și 110 din Chestionar.

-áriu. Funcțiunea mai mult locală decât colectivă — de cele mai multe ori numai locală — a sufixului a luat naștere pe terenul limbii noastre, din aceea în care el exprimă „recipientul", ca de ex. *blidariu* „dulap de blide" (ANON. CAR.), „cuier unde se pun vasele de bucătărie" (ȘEZ. VII 185, ap. Pascu, *Suf.* 84)[50]) Este curios faptul că în monografia altfel atât de bogată a dlui Pascu derivatele cu acest sufix dela nume de plante lipsesc aproape cu desăvârșire. Singurul exemplu de acest fel pe care-l citează este *feregar* (cf. și *ferigar*),' loc unde crește multă feregă, (în Banat) „regiune (?) acoperită cu ferigă" (ap. DA. s. v.), înșirat în seria derivatelor care indică „locul unde este conținut primitivul" (Pascu, *l. cit.*), alături de *cuibar*, *grohotar*, etc. Dar *feregar*, alături de *hălbădicariu* 'îngrămădire de vreascuri' (< *hălbădic* „vreasc", ib.) exprimă în același timp și colectivitatea și locul unde se găsește ea, încât aceste două forme trebuiau înregistrate mai curând alături de „colectivele" *broscar*, *brotăcar*.[51]) Este adevărat că nuanța colectivă de sens i-o imprimă derivatului nu atâta sufixul, cât natura intimă a noțiunii exprimată de radical. Astfel, dacă în *grohotar* 'loc unde sânt îngrămădite multe pietre' (ib.), mai exact 'locul unde pietrișul rezultat din stâncile fărâmițite prin rostogolire la vale e îngrămădit ici-colo pe povârnișul munților' (< *grohot*), în *bercar(iu)* 89 (< *berc* = în Munții Apuseni „îngrămădire de vreascuri aduse de apă", „desiș de rugi,

[49]) Este cazul formelor *grânet, inet* care însemnează totuși „holde semănate cu grâne s. cu in".

[50]) Suf. lat. *-arium* în funcțiune locală s'a păstrat și în alte limbi romanice cum se știe, cf. Meyer-Lübke, *Romanische Formenlehre*, Leipzig, 1894, § 468 și G. Giuglea, *„Coïncidences et concordances entre le roumain et les autres langues romanes*, III, în „Langue et Littérature" II— 1943, p. 57—64. Pentru funcțiunea lui în limba latină, cf. Stolz-Schmalz, *Lateinische Grammatik*, ed. V, München, 1928, p. 211—212.

[51]) In schimb nu avea ce căuta în seria „colectivelor" *bălegar* (ibid.)

spini, curpeni, etc., în care nu poţi pătrunde"), în nt. *Cremănariu* (deal şi părâu) 68 (< *cremene*), în *smidariu* „loc cu *smidă*" 91, în *târşariu* „pădure mică" (propriu zis „lăstărişul dintr'o tăetură mai recentă") 106, nt. *Ţârţariu* 91 (< *ţârţă* „nisip mărunt"), etc. sufixul are o funcţiune exclusiv locală. In schimb el exprimă şi ideea de colectivitate în derivate ca *alunar*[52]), *arinar(iu)*, *cireşar*[53]), *curpenar(iu)*, *făgar*, *grânar*[54]), *halângar*,[55]) *murariu* 109 (< *mur*), *răchitar(iu)*, *rugar(iu)*, *sălcar(iu)* (< *salcă*) şi *tufari(u)* citate mai sus[56]) apoi în *butucar* „loc despădurit, loc cu *butuci*"[57]) 68, *cetinari* „pădure de cetină"[58]) 264, nt. *Leurdariu* 68 (< *leurdă*), nt. *Urzicari* (< *urzică*) din Câlnic-Alba. La Iordan (*l. cit.* 211) găsim un nt. *Măzărar*[59]).

-ăríe. Sufix cu funcţiune în egală măsură colectivă şi locală în unele derivate, rezultat din contaminarea între *-ar(iu)*

---

[52]) Redusa întrebuinţare a lui *alunar* (< *alun*) — atestat cu sens colectiv-local şi de DA s. v. — se datoreşte omonimiei cu *alunar* (< *alună*) (cf. DA. s. v.), unde sufixul are altă funcţiune. Pentru funcţiunile multiple ale sufixului, cf. Pascu, *l. cit.* 79–93 şi Al. Graur, *Nom d'agent et adjectif en roumain*, Paris, 1929, p. 66 68, 90 91.

[53]) Tot omonimia cu *cireşar* (< *cireaşă*) a stânjenit şi răspândirea derivatului în care funcţiunea sufixului e colectivă-locală.

[54]) *Grânar* are aci sensul de „locul unde se găsesc holdele de g r â u. g r â n e l e", sens necunoscut dicţionarelor noastre.

[55]) DA. s. *halângă* dă derivatului sensul special de „paviţi sau pruni prea încurcaţi".

[56]) Formelor a căror răspândire geografică am arătat-o mai sus nu le mai indicăm locul de unde se atestă.

[57]) Forma *butucar* ne era cunoscută din Bucovina (cf. DA. s. *butuc*), dar numai ca nomen agentis.

[58]) Singurul derivat colectiv-local dela *cetină* care se cunoştea până acuma era *cetiniş* = pădure tânără de brad (în Munţii Apuseni), cf. DA. s. v.

[59]) D. Iordan (*l. cit.*) explică numele topic *Măzărarul* (din Argeş) dela apelativul *măzărar*, numele unei insecte „Erbsenkäfer (Bruchus pisi)", deci „gârgăriţa de mazăre" (cf. Sim. Fl. Marian, *Insectele în limba, credinţele şi obiceiurile Românilor*, Buc. 1903, p. 84, cf. şi *Jahresbericht* XII, p. 129). In nordul Transilvaniei derivatul corespunzător ca sens lui *măzărar*, „loc semănat cu m a z ă r e" (dela care provine nt.), este *măzăriste* s. *măzăriştină* (com. VAIDA, cf. indicaţia bibliografică completă în DA., la Bibliografie).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

şi *-ie*, este din cele mai productive în formarea prin derivare a apelativelor topice, fără ca, totuşi, să alcătuiască în vreo regiune o arie linguistică unitară. Derivatele cu acest sufix ne oferă într'adevăr un mare număr de apelative topice provenite dela nume de plante — *prunărie* este, cum am văzut, cel mai răspândit, deşi sporadic şi el —, dar aceste apelative nu se oglindesc aproape deloc şi în toponomastică. Numele topice provenite dela asemenea apelative lipsesc la noi aproape cu desăvârşire, ceeace e un indiciu că fuziunea completă a celor două sufixe — în *-ărie* ca sufix autonom — este de dată relativ recentă şi numai în derivate dela numele unor anumite categorii de plante. Intr'adevăr nu putem să nu ne îndoim adesea dacă unele forme în *-ărie* sunt derivate cu acest sufix, sau dacă ele rezultă din forme ca cele citate mai sus, în *-ar(iu)*, prin adăugarea ulterioară a sufixului *-ie*. Cu una din aceste două posibilităţi am putea să avem de a face în forme ca *aninărie*, *arinărie*, *cireşărie*, *crumpărie* (cf. *crumpă* şi *crumpen*), *curpănărie*, *făgărie*, *grânărie*, *răchitărie*, *rugărie*, *sălcărie*, *tufărie*, apoi în *acaţărie*[60] 149 (< *acaţ* = „salcâm"), *harbuzărie*, *frăsinărie*, *nucărie*[61] *păltinărie*, *plopărie*, *perjărie*[62]), *prunărie*, *rogozărie*, *sălcierie* (< *salcie*), *trestărie*. In *cânepărie* (*cânipărie*), *cartofărie*,[63] *dujerie* 894 (< *duji* < *duzi*, plur. lui *dud*), *inărie*, *piciocărie*, *stuhărie*[64] 394, 424, 426, (< *stuh*) avem însă cu siguranţă derivate directe cu sufixul *-ărie*. Toate acestea au un înţeles local. Funcţiunea primitivă a sufixului în derivatele de acest fel era cea locală. Ulterior numai, prin derivarea dela nume de plante ca *arin*, *cireş*, *curpen*, *fag*, etc., după analogia derivatelor dela aceleaşi radicale cu

[60]) Menţinerea lui a (neaccentuat) din *acaţărie* se explică prin influenţa lui *acáţ*.

[61]) Cunoaştem un derivat *nucărie* (< nucă) = „mulţime mare de nuci (fructe)".

[62]) Pascu (*Suf.* 186) greşit derivă forma din *perjă*. Radicalul este *perj* = prun. A. Scriban (*Dicţionaru limbii româneşti*, Iaşi, 1939) ne dă sensul „mare număr de p e r j i".

[63]) Data recentă a derivatului, ca de altfel a radicalului însuşi, o dovedeşte menţinerea lui *a* neaccentuat netrecut la *ă*.

[64]) Scriban (*Dicţ.* s. v.) ne indică sensul: „desiş de s t u f. trestiiş".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

sufixe prevalent colective (ca de ex. *-et, -iş*), formele în *-ărie*, au început să aibă şi o nuanţă de sens colectivă. Aşa se explică de ce în localităţile din care ni se comunică derivate cu suf. *-ărie*, formele în *-et* sau în *-iş* sunt destul de rar întrebuinţate şi numai în derivarea dela puţine nume de plante.

Ni se semnalează (o singură dată, fără să ni se indice accentul tonic) forma *salcarie*, care prezintă fonetismul *ă* > *a* şi nu un derivat cu un sufix *-árie.*[65])

-eáţă. Sufix cu funcţiune locală, întrebuinţat rar şi numai în derivate dela *grâu* şi *in*. Il găsim în forma de plural, *grâneţe* (dela sing. *grâneaţă*)[66]) şi *grânaţe* (dela sing. *grânaţ*)[67]). După analogia acestuia din urmă, avem apelativul *inaţ*, în nt. *Păr. Înaţelor*, iar după modelul lui *fâneţ* (pentru *fânaţ*)[68]) cunoscut alături de *fâneaţă* (poate analogic, după *verdeaţă*, *negureaţă*), a rezultat forma *ineţ* (spre deosebire de *ineaţă* care are un sens cu totul deosebit, cf. DA. s. v.). Din două puncte vecine ni se relatează, cum am văzut mai sus, *ináţie* care prezintă, probabil, o rostire dialectală, *inaţie* pentru *inaţe* — formă de plur. alături de *inaţă*, (cf. totuşi nt. *Inaţă*, în Feleac[69]) — şi nu schimb de sufix, cum avem în *iniţă (iniţe)*.

-ét. Este cel mai caracteristic sufix colectiv-local românesc, atestat în apelative topice derivate dela nume de arbori şi într'un mult mai mare număr de nume topice. Nu este însă, azi, şi cel mai productiv. Din contră, el apare productiv şi nu

---

[65]) Alte derivate cu *-ărie* în funcţiune locală, cf. Pascu, *Suf.* 183 şi 184; în funcţiune colectivă, 56, 185—186.

[66]) După DA. s. v. pentru explicarea formei *grâneaţă* trebue să o pornim dela lat. **granĭcia*, plur. lui **granĭcium*.

[67]) DA. şi CDDE 764 presupun ca etimon o formă granaceus, -a -rum, căci numai aceasta justifică şi arom. şi megl. *gărnaţ,-ă* „de grâu". Cf. şi Capidan, *Meglenoromânii*. III. p. 146.

[68]) După DA. forma *fâneţ* rezultă din lat. **fenĭcium*, cu plur, **fenĭcia* de unde *fâneaţă*, în opoziţie cu Giuglea care (în „Langue et Littérature", II, 37—38) consideră aceste forme ca secundare (ultima în analogie cu *verdeaţă*).

[69]) Cf. G. Giuglea, în „Geopolitica şi Geoistoria" III, p. 21.

Babeş-Bolyai University Library Cluj

prea constant numai în derivate dela a n u m i t e nume de arbori, mai ales în derivate dela *brad*, *fag* și *frasin*; și aici însă în concurență cu *-iș* sau cu *-iște* care se generalizează în paguba lui *-et*. Comparând extensiunea geografică a sufixului din toate derivatele care-l atestă ne dăm seama imediat că el e viu, în apelativele topice, numai în regiunile deluroase și muntoase, și mai ales, cum e și natural, în zonele mai păduroase. Răspândirea și frecvența lui e mult mai întinsă însă dacă ținem seama și de numele topice rezultate din apelative de acest fel. Această constatare [70]) ne arată că circulația actuală a sufixului *-et* e în scădere, pretutindeni. Intr'adevăr, după cât am putut constata pe baza materialului inegal și incomplet ce ne stă la dispoziție, ariile actuale de răspândire a sufixului în apelative se prezintă în forme de insule, izolate una de alta. Chiar în cuprinsul acestor insule se găsesc la rândul lor goluri în care se remarcă prezența altor sufixe cu o funcțiune identică. Pentruca să ne dăm seama și mai bine despre felul cum acest sufix moștenit iese încet-încet din circulație, reproducem, la întâmplare, din comunicările cele mai complete, câteva indicații: în punctul 20 (Feneș-Banat), din 15 forme derivate dela diferite nume de plante, numai 3 cuprind sufixul *-et: brădet*, *paltinet* și *ruget;* în punctul 89 (Stejar-Arad, regiune păduroasă!) din 20 de apelative diferite numai *brădet* cuprinde sufixul nostru; în punctul 106 (Curechiu-Hunedoara, regiune muntoasă și păduroasă) din 14 apelative se atestă numai două *(făget* și *brădet*, cf. și nt. *Cornet).* Cam aceeași situație o arată și răspunsurile din punctele 101 (Șoarș-Făgăraș), din 371 (Câmpulung-Bucovina), 550 (Siliștea-Neamțu), etc. Insuficiența funcțională a lui *-et* o arată mai ales cazurile când în două localități învecinate un același apelativ apare derivat cu sufixe diferite. Am citat mai sus (p. 65) câteva exemple de derivate dela același radical, existente în aceeași localitate, care confirmă și mai mult afirmația noastră.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

O imagine mai clară asupra răspândirii și asupra

[70]) Cf. I. Iordan, *Rum. Top.* p. 153 s. v., unde ni se dă o listă bogată de toponimice derivate cu sufixul *-et.*

vitalităţii actuale a sufixului *-et* vom avea numai după ce se vor publica în întregime rezultatele obţinute cu anchetele pe teren în vederea ALR. Până atunci ne mulţumim să expunem aci materialul (în mare parte cunoscut) de care dispunem: *alunet*[71]), *arinet*, *brădet*, *cărpinet* 86 sau *cărpenet* 302, *ceret* 86, nt. *Cerăt* 299, cf. şi nt. *Ceratoaia* „deal acoperit cu s t e j a r i"[72]) 89, nt. *Cornet* 106, 299, nt. *Cornete* (plur.) 66, nt. *Dosu Corneţilor*[73]) 66, *curpenet, făget (făgăt)*, *frăsinet (frăpsânet, frăpţânet*, etc.), *goronet*, *nucet* (*nucăt*), *păltinet, plopăt, pomăt* 264, *prunet*, *ruget*, *sălcet*, *socet*, şi nt. 110, nt. *Socet* 264, *stejăret (stejeret, stânjeret)*, *tufet (tufăt)*. Prin analogie cu acestea avem şi *grânet, inet.*[74]) Puţine alte exemple şi la Pascu *(Suf.* 32). Sufixul e cunoscut, dar e puţin productiv, şi la Aromâni[75]) şi la Megleniţi.[76])

-íe. Sufix colectiv local, întrebuinţat, după informaţia pe care o avem, numai în trei derivate, atestate fiecare din câte un punct izolat: *cireşie*, *stejărie* (*stăjărie)*, iar după analogia acestora, prin schimb de sufix, *-éiu* cu *-ie*, *ceretie* „pădure mică" 106, din *cereteiu* = tufiş (în Bucovina, cf. DA. s. v.). Cunoscut şi la Aromâni[77]) cu aceeaşi funcţiune, nu poate fi despărţit de slav. -i j e *(-ĭ j e): borje* „pinet" (< *bor*, „pin"),

---

[71]) E relativ rar atestat, fiindcă e omonim cu *alunet* (< alună) = mulţime de a l u n e" Cf. mai sus, s. „alun", observaţia corespondentului.

[72]) Indicaţia corespondentului este explicabilă, căci „cerul" se confundă adesea cu „stejarul".

[73]) Totuşi, după dicţionare, pluralul ar fi numai în *-uri*. In Oltenia şi Banat *cornet* are şi sensul de „deal pietros, acoperit cu mărăcini" (cf. Scriban, *Dicţ.* s. v.).

[74]) Nici una din aceste două forme nu ne era cunoscută.

[75]) Th. Capidan, *Aromânii. Dialectul aromân.* Acad. Rom., Studii şi Cercetări, XX, Buc. 1932, p 515.

[76]) Atestat la Meglaniţi în *brădet* „locul unde au fost brazi", azi numai ca nt. (Th. Capidun, *Meglenoromânii I. Istoria şi graiul lor.* Acad. Rom., Studii şi Cercetări, VII, Buc. 1925, p. 189 şi Al. Rosetti, *Istoria limbii române.* I. Bucureşti, 1938, p. 121).

[77]) Cf. Capidan, *Aromânii,* p. 516 îl explică din greceşte, ca şi Pascu, *Suf.* 384.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

briješće „ulmet" (< *brijest*), *kamenje* „grohotiş" (< *kamen*), etc.[78])

-íme. Sufixul cu funcţiune colectivă, ca şi în dialectul meglenit, e atestat numai sporadic, din nord-vestul Munteniei şi din Ţara Haţegului, în derivate ca *nucime*, *rugime* şi *stejărime*. Avem de a face cu o urmă a colectivului *-ame* (< lat. -a m e n) — cunoscut în Banat, Oltenia şi la Aromâni[79]) — substituit cu *-ime* (< lat. -i m e n), formă mai generală la noi, indicând însă o colectivitate de fiinţe[80]) caşi *-ame* în regiunile amintite.[81])

-ínă. Sufix colectiv-local, cunoscut şi dialectelor sud-dunărene,[82]) deci vechiu la noi, şi atestat în *făgină*, *mălăină*[83]), *miriştină*, 273, *rugină* 299 (< rug). Il întâlnim apoi în combinaţie cu sufixul sinonim *-işte*, în forma compusă *-ăştină* (şi *-áştină*): *baraboiştină*,[84]) *cucuruzaştină*,[85]) *rogozaştină*,[86]) fără ca aceste derivate să-şi modifice sensul.

-iş. Foarte frecvent sufix colectiv-local, întrebuinţat — în concurenţă cu *-et*, — la derivarea apelativelor dela nume de arbori: *Afiniş* 106, *alunişe*, *ariniş*, *cărpeniş*[87]) 148, *cărpiniş* 386, nt. 356, *carpiniş* 394, nt. *Copăciş* 302, *curpeniş*,[88]) *(cur-*

---

[78]) Cf. A. Leskien, *Grammatik dar serbo-kroatischen Sprache*, I. Heidelberg, 1914, § 515; acelaşi în *Gramm. der altbulg. Sprache*, Heidelberg, 1919, § 71 şi Wondrák, *Vergl. slavische Gramm.* I, Göttingen, 1924, p. 510.

[79]) In arom. *alunami, frăpsinami, prunami*, etc. Pascu, *Suf.* 16.

[80]) După Pascu *(Suf.* 142), indică „locul unde se găseşte o plantaţie", iar după Th Capidan *(Meglenoromâni, I. Istoria şi graiul lor.* Buc. 1925, p. 190) are numai o funcţiune colectivă.

[81]) Cf. Pascu, *Suf.* 15.

[82]) Ibid. 206-112, Th. Capidan, *Arom.* 516, acelaşi, *Meglenorom.* 190, Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, III, p. 77.

[83]) Inregistrat şi de DA. s. v. (manuscris!)

[84]) Cf. şi *cânepiştină*, *curechiştină*, *mălăiştină*, în DA. s. v.

[85]) Cf. şi DA. s. v.

[86]) Nu ne putem explica tecerea *-ăştină* > *-áştină*.

[87]) Cunoscut cu sensul de „pădurice de (sau partea din pădure plină cu) carpeni mici şi deşi, desiş de curpeni (tineri)". DA. s. c a r p e n.

[88]) Sensul cunoscut: „desiş prin care abia poţi trece din cauza mlădiţelor ce cresc în toate direcţiile". DA. s. c a r p e n.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

piniş), *goruniş*, *mestecăniş* 264, nt. 362, *păltiniş*, *păltiniş*,[89]) *plopiş*, *răchitiş* (*răchiţiş*)[90]), *stejăriş* (*stejeriş*, *stâjăriş*), *tufiş*, sau dela numele altor plante care cresc în colectivitate, ca în *muriş* (< mur) 175, *păpuriş* 376, 592, *rugiş*, *smeuriş* 270, (< smeur), *trestiş (trestiiş)*. O funcţiune mai mult locală are sufixul în *cânepiş*. După analogia acestora de mai sus, sufixul *-iş* a înlăturat pe alocuri pe *-et* în derivate ca: *brădiş*, *făgiş*, *frăsiniş*, *pruniş*.

Sunt în special interesante formele analogice care cuprind acest productiv sufix: după analogia lui *mestecăniş* — rostit probabil *mestecaniş* —, avem *bradaniş*, *faganiş* De asemenea, după analogia lui *stejăriş*, sau prin schimbul celui de al doilea element (*-ie*) al sufixului compus *-ărie*, cu *-iş*, au rezultat *făgăriş*, *plopăriş*, *rugăriş*, *stuhăriş* 102, iar după modelul lui *ariniş*, *cărpiniş*, *frăsiniş*, *păltiniş*, etc. s'au format *ruginiş*, *sălciniş*. Toate aceste pseudosufixe, *-aniş*, *-ăriş* şi *-iniş*, sunt atestate numai sporadic.[91].

-işte (-işte).[92]) Este fără îndoială sufixul care se bucură de o răspândire şi de o frecvenţă din ce în ce mai mare, pretutindeni. In unele puncte (ca de ex. 91, 109, 136) este singurul sufix colectiv local în us, după informaţia ce o aveam. Cunoscut şi frecvent şi la Aromâni[93]) şi la Megleniţi[94]), avea la

---

[89]) Derivat dintr'o formă de plural, analogică, *palţini* (caşi în *piepţini*, regional, dela sing. *pieptine*, cf. S. Puşcariu, *Études de linguistique roumain*, Cluj-Bucureşti, 1937, p. 277).

[90]) Derivat dela forma de plural, *răchiţi*.

[91]) Numeroase alte apelative derivate în *-iş* se găsesc înregistrate de Pascu (*Suf.* 353—354), iar o listă lungă de nume topice de acelaşi fel, la Iordan (*Rum. Topon.* 156–162).— Găsim şi la Pascu (*l. cit.* 353) un derivat analogic: *tuferiş* (după *stejeriş*), pe care dânsul îl derivă însă din *tufar*.

[92]) Am arătat mai sus, că, din nenorocire, corespondenţii noştri n'au indicat locul accentului tonic al cuvântului. Din pricina aceasta nu putem avea siguranţa dacă se accentuiază *baraboişte*, *grânişte*, *inişte*, *orzişte*, *trifoişte*, *bradişte*, *fagişte*, *prunişte*, etc., sau *barabóişte*, *grânişte*, *inişte*, *órzişte*, *trifóişte*, *brádişte*, *fágişte*, *prúnişte*, etc. Cf şi mai sus, p. 10 nota 2.

[93]) Cf. Th. Capidan, *Arom.* 517.

[94]) Idem, *Megl.* 191.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

început — ca și slav. *-ište* din care provine — funcțiune locală. Această funcțiune o are și azi, căci de obiceiu indică „locul pe care se află o plantație" sau „locul cu rămășițe dintr'o plantație" [95]). Iată asemenea apelative derivate: *baraboiște, barabuliște, cânepiște, clompiște, colompiriște, cromiriște, crumpeniște* (*crumperiște, crumpiriște*), *cucuruziște, curechiște* 13 , 139, (*curechiști* 66), *grumbiște, grumiște grâniște, iniște, mălăiște, orziște, păpușoiște* (*papâșoiște, papșoiște, popșoiști*), *porumbiște, săcăriște* (și nt.) 68, *trafoiște* (= trifoiște) 132, toate însemnând deci „locul unde se găsește sau unde a fost plantația" indicată de radical. După analogia acestora, s'au format și *ciucălăiște* 542, *curpeniște, lujăriște* 136, *rogoziște, rugiște* 250, *tuleiște* 137, 250, 832. Prin extensiune, dela toate acestea, avem apoi și derivate dela nume de arbori: *aluniște, ariniște, brădiște* (*bradiște*, accentul?), *cireșiște* (*ciriște*)[96]), *făgiște, (fagiște*, accentul?), *frăsiniște, goroniște, nuciște, răchiște* (< *răchitiște*), *păltiniște, plopiște, pruniște, sălciiște*, (*salciște*, accentul?), *stejăriște* (*stejarâște*, accentul?) în care se implică și o nuanță de sens colectivă, alături de cea locală.[97])

Vitalitatea sufixului a produs și de data aceasta fenomene de analogie: după modelul lui *crumpeniște, lujăriște, săcăriște, stejăriște* s'au format *piciocăriște, plopăriște* și *pomăriște* 101, dacă nu cumva avem de a face și aci cu un schimb al celui de al doilea element al compusului *(-ăr)-ie* (cf. *piciocărie, plopărie*) cu *(-ăr)-iște*. După analogia lui *cânichiște* (= cânepiște) a rezultat forma *inchiște,* iar după *barabuliște* avem *inuliște*. Interesante sunt *pruniniște* și *sălciniște*, formate supt influența lui *crumpiniște* (cf. *crumpă* și *crumpenă*), alături de *aluniște, ariniște, frăsiniște, păltiniște*, etc.[98])

---

[95]) Pascu, *Suf.* 250—251.

[96]) Cf. nota 25.

[97]) O asemenea nuanță de sens colectivă au primit mai pe urmă și forme ca *ciucălăiște, curpeniște, lujăriște*, etc.

[98]) Și alte exemple se găsesc la Pascu (*Suf.* 250—251, 252), iar multe nume topice cuprinzând același sufix, la Iordan, *Rum. Top.* 162- 167.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

2. CEVA DESPRE SUFIXUL *-AT, -ATĂ* IN TOPONOMASTICA NOASTRĂ

In importanta sa lucrare de toponomastică românească, d. Iorgu Iordan[99]) a atras atenţiunea asupra unei categorii de nume locale de origine adjectivală derivate su sufixul -a t, -a t ă *(l. cit.* p. 174—177). Distingând din şirul acestora grupul „extrem de interesant" al derivatelor dela nume de plante, ca *Brusturata, Ceratul, Conduratul, Corneata, Lăpuşata, Păltinata,* etc., citează alături de ele şi altele, identice ca semnificaţie primitivă, dela nume de insecte, păsări, animale, ca de ex. *Albinata, Cocorata, Ursaţi,*[100]) sau chiar dela alte nume comune, ca de ex. *Căsata* (< casă). Toate acestea au la ori-

[99]) Iorgu Iordan, *Rumänische Toponomastik,* Teil I, Bonn-Leipzig, 1924, Teil II—III, ibid. 1926.

[100]) După d. Iordan (*l. cit.* 177) nt. *Ursaţi,* cu diminutivul *Ursăţei* (din Gorj), ar deriva din *urs,* resp. din **ursat* în înţeles primitiv de „(loc) cu (mulţi) urşi". Inclinăm totuşi să credem că ne găsim în faţa unui nume local provenit dela o poreclă dată locuitorilor, ca şi în cazul toponimicelor *Adunaţi, Afumaţi, Afurisiţi,* etc. Sensul primitiv al numelui topic era acela de *ursiţi* (< *ursi* „a meni soarta cuiva", despre ursitoare), atestat şi subt forma *ursat.* Intr'adevăr, verbul *a ursi* e atestat şi încă des, şi subt forma *a ursa.* Iată câteva exemple: *Prin fapţi poporul înţelege un fel de insect urit... trimis de vrăjitori sa să intre în doniţa cu apă, ca, când va bea cei din casă, să intre în ei şi atunci cel ursat moare.* (Dâmboviţa). H. IV. 77 (cf. abrevierile în DA.). *Să te duci din vad în vad, Din sat în sat, Până unde o fi scrisa şi orânda* (curăturia) *ursat.* (Vâlcea). MAT. FOLC. 688. *Ursita mea de ursători ursată...* (Mehedinţi). ib. 692. *Să căţaţi ursitul meu Ce mi-i dela Dumnezeu, Ce-i de Dumnezeu ursat, De buni oameni îndemnat.* (Storojineţ). MARIAN, V. 22. *Eu nu leg parul, Ci-mi leg ursitul, De trei ursite ursat Şi de Dumnezeu dată.* (Rădăuţi) id. SERB. I., 124. *Sufletul omului... se duce la locul unde e ursat.* (Dolj). GOROVEI, CR. 313. *E ursată toată casa să-i ducă* [balaurului] *pe fiece zi un copil, să-l mănânce.* (Mehedinţi). RĂDULESCU-CODIN, L. 18. *Aşa suntem noi ursaţi, să ne mănânce lupul.* (Muscel). id. 63; cf. şi PAMFILE, DUŞM. 15 (din Dolj), N. G. TISTU, B. 316 (din Buzău), CIAUŞANU, V. (din Vâlcea), etc. Astfel aria de răspândire a formei *ursa* e mai mare decât aceea precizată de TDRG: Oltenia şi Transilvania (?) şi decât aceea fixată de d. Iordan (cf. „Bul. Inst. de Filologie Al Philippide", II—1935, p. 63): Transilvania, Oltenia şi Muntenia, căci se găseşte şi în Bucovina. In Moldova (şi în Transilvania, după cât ştim) se cunoaşte numai forma *ursi.* In Moldova e cunoscut nt. *Ursita,* sat în jud, Iaşi

Babeş-Bolyai Central University Library Cluj

gine sensul de loc unde se găsește din abundență lucrul exprimat de radical, „locul acoperit cu . . . s. bogat în . . .". Având în vedere acest sens, gândul ne duce imediat la seria mai săracă de altfel, dar apropiată și ca formă, a derivatelor în -ît, -ită (-îț, -îță), ca de ex. *Bojorîta, Brăditul, Cornitul, Gornitul* (< bujor, brad, corn, goron) pe care d. Iordan le tratează totuși deosebit[101]), considerându-le rezultate din presupuse forme participiale, **bojorît, *brădit*, etc., în sens de „acoperit cu . . ." Impreună cu derivatele dela nume de plante, vietăți, etc., discută în schimb formațiunile cu același sufix, dar cu semnificație deosebită — căci -at(a) nu mai indică de astădată „locul" unde se găsește ceva din belșug, ci „aspectul" caracteristic al locului —: *Adâncata (Adâncatul), Căciulata (Căciulatul), Cernata (Cernatul), Fundata, Glâmbocata, Gurguiata (Gurguiatul), Ostratul*, ș. a., derivate din adjective sau din substantive și foarte apropiate ca înțeles primitiv de *Ascuțita, Cernitul, Negrita, Scobita*, ș. a., provenite din participiul trecut adjectival. Nici N. Drăganu,[102]) care a adunat din documente și din alte izvoare referitoare la diferite regiuni și a îmbogățit lista unor asemenea formațiuni topice, nu făcea o distincție între ele după funcțiunea sufixului: alături de *Ceratul (l. cit.* p. 106, nota 2) și de *Păltinata* (p. 480), dânsul menționa, fără să explice mai de aproape: *Detunata, Fundata, Picuiata; Pârlita, Pojorîta, Sărata, Tunata, Viforîta* ș. a., sau chiar alte toponimice identice ca formă, dar provenite în toponomastică dela porecle sau dela nume de persoane sau dela nume de animale: *Bălțata, Căiata, Cercelatu, Lupatul, Mușata*, ș. a. (ib.).

Socotim că pentru a lămuri funcțiunea semantică originară a elementelor din care au provenit numele topice ca cele de mai sus și pentru a preciza valoarea sufixului -at(a), e necesar să se examineze întreagă (sau aproape toată) seria

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[101]) G. Pascu, *Sufixele românești*, p. 180 citează ca derivate „colective" cu sufixul *-it* formele *căprit* „turmă de capre" și (din Mold.) *tinerit*= tineret.

[102]) N. Drăganu, *Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomasticei.* Academia Română. Studii și Cercetări, XXI. București, 1933.

derivatelor din această categorie pe care le atestă toponomastica noastră şi pe care le cunoaştem deocamdată.

* * *

Se ştie că în româneşte sufixul -a t (ă) rezultă în cea mai mare parte a cazurilor din terminaţiunea participiului trecut latin al verbelor de conjugarea I, -a t u s [103]. Incă în limba latină (în special în latina vulgară) sufixul şi-a lărgit sfera funcţională, devenind şi denominal (cf. *barbatus* < barba, *coronatus* < corona, *dentatus*, < dens, etc.),[104]) menţinându-şi această facultate derivativă — şi încă pe o scară întinsă — în limba română (cf. *buzat*, *urechiat*, *ciumat*, etc.), ca şi în celelalte limbi romanice [105]). Numele topice dela noi cuprind, de asemenea, în unele cazuri, şi un sufix adjectival slav, -a t ŭ, neproductiv azi în româneşte [106]), dar viu în limbile slave, (cf. srb. *bradat* „bărbos" < *brada* „barbă", *glavat* „cu capul mare" < *glava* „cap", *kosat* „cu părul lung" < *kosa* [107]), cf. (v.) bulg. *krilat* „cu aripi" < *krilo* „aripă" [108]) şi binecunoscut în toponomastica şi în antroponomastica slavă, (cf. nt. srb. *Grŭmovata*, *Grŭmovatica* < g r u m ŭ „fruticetum", rut. *Bahnovate* < b a g n o „palus", *Mochnate* < m ŭ c h ŭ „muscus", etc. [109]), nume de persoană: bulg. *Crŭnat* < č r ŭ n ŭ „negru", cf. rom. *Cernat;* srb. *Mijat*, *Milat*, *Rogat*, *Vujat*, etc.,[110]) *Bulat* (şi în rom.), *Jurat*, etc., şi în derivate cu sufixul compus: *Buratovic*, *Si-*

[103]) Cf. Karl Löwe, *Die Adjektivsuffixe im Dakorumänischen*, în „Jahresbericht", XXVII—XXVIII, p. 22–26.

[104]) Cf Stolz-Schmalz, *Lat. Grammatik*, ed. V, München, 1928, p. 227 - 228.

[105]) W. Meyer-Lübke, *Grammatik der rom. Sprachen*, II, § 476.

[106]) Se pare totuşi că s'au format pe teren linguistic românesc nt. derivate *Glâmbocata* < v. bulg. *glŭbokŭ*, nt. sl. **Glŭboka* (Iordan, 176 şi Petrovici, în „Dacoromania", X, 235), cf. şi forma nt. *Glâmbo(a)ca*, după analogia nt. *Adânca-Adâncata;* apoi *Ostratul* < bulg. *ost(ŭ)rŭ* „ascuţit" (Iordan, 176), alături de nt. *Ostra*, după modelul nt. *Ascutita*.

[107]) Cf. A. Leskien, *Grammatik der serbokroat. Sprache*, I, § 524.

[108]) Idem, *Gramm. der altbulg. Sprache*, Heidelberg, 1919, p. 93.

[109]) Cf. Fr. Miklosich, *Die Bildung der slavischen Personen—und Ortsnamen*. Heidelberg, 1927, p. 211,

[110]) Ibid., p. 10.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

matavic, Vukatić ș. a.[111]). Identitatea de formă și asemănarea între funcțiunea sufixului nostru moștenit -at, -ată și a celui slav -atŭ, ambele adjectivale și denominative, îngreuiază putința de a le distinge în cazul multor nume proprii dela noi. Singurul criteriu mai sigur de a identifica sufixul slav ni-l oferă numai cazurile în care avem de a face cu un radical slavon neatestat în graiul nostru comun, deci numai în derivatele împrumutate aidoma din limbile slave: *Cernata, Cernatul, Cernați* (Iordan, 175)[112] < bulg. črŭnat, *Chiscovata* (Iordan, 175), < bulg. kiska < kyta etc.[113]).

* * *

Este remarcabil în toponomastica noastră numărul toponimicelor rezultate din forma participiului trecut în funcțiune adjectivală. Cele mai multe sunt la origine calificative topice propriuzise, referitoare la însușirea solului, la poziția, la configurația, sau la aspectul topic caracteristic al locului (sau al apei). Astfel de toponimice sunt: *Arsa, Arsul, Arsele* (Iordan, 35) < ars, -ă (despre o pădure nimicită prin foc s. și despre un munte, o coastă, etc.), *Tăcuta* (Iordan, 117) < tăcut, -ă (despre o vale, etc.), sau altele, mai numeroase, provenite dela verbe de conjugarea a IV-a: *Ascuțitul* (deal, Costăchescu, *Doc. Bogdan*,[114]) 364)[115]), *Ascuțita* (Iordan, 35) < ascuțit, -ă (despre un pisc, o stâncă), *Cernițul* (ib. 224) < cernit, -ă (despre un pârâu s. despre un lac), † *Clădita-mare*, ∾ *mică* (munte, cf. Costăchescu, *Doc. Bogdan*, 391,

---

[111]) Cf. Maretić, în „Rad", LXXXII, p. 95, ap. Drăganu, *l. cit.* 480, nota 1.

[112]) Numelor topice pe care le înregistrează lucrarea d-lui Iordan nu le mai indicăm județul în care se găsesc.

[113]) Evident, nu pot intra aci în discuție numele topice provenite dela nume de persoane slave, devenite nume topice, ca: *Bălata* (Hunedoara), *Călata* (Drăganu, *l. cit.* 434), *Galata* (ib. 280—281), *Molovata* (Orhei) < malŭ „parvus", etc.

[114]) M Costăchescu, *Doc. moldovenești dela Bogdan Voevod* (1504—1517), București, 1940.

[115]) M. Costăchescu, *Doc. moldovenești înainte de Ștefan cel Mare* vol. I, Iași, 1931, vol. II, Iași 1932 va fi prescurtat: Costăchescu, *Doc. mold*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

395), † *Impuţita* (fântână şi vale în jud. Covurlui, cf. I. Bogdan, *Doc. lui Ştefan cel Mare*, II. 39–40), † *Fântâna-împuţită* (Costăchescu, *Doc. Bogdan*, 42), *Impuţitul* (Iordan, 38) < împuţit, -ă, *Negrita* (ib. 132) < înnegrit, -ă (despre o vale s. despre o stâncă), *Neştiuta* (ib. 116) < neştiut, -ă (despre o vale), *Pârlita*, *Pârlitul* < pârlit, -ă (despre o coastă s. despre un munte), *Pojorîta*, *Pojărîta* (cf. „Balkan-Archiv" I, 26), *Pojerîta*, (o vale, a. 1481, 1495, cf. Bogdan, *l. cit.* I 255, II 59), *Pojor(î)ta* (în Făgăraş) < *pojărît, -ă < *pojărî < pojar „foc" (Iordan, 127), cf. Arsa, Pârlita; *Scobita* (ib. 39) < scobit, -ă (despre o coastă sau despre o stâncă), *Viforîta* (ib. 280), etc.

Iată acuma şi forme provenite dela verbe de conj. I: *Afânata* (Vaslui) < afânat, -ă = (mai ales despre sol, în opoziţie cu „îndesat") 'rar în structură, puţin compact, puţin îndesat' (DA. s. afâna(t)); deci: 'terenul fărimicios în care sapa, plugul, etc. intră uşor'; *Alţatul* < (în)ălţat, -ă, în rostire dialectală (în)alţat, -ă (Iordan, 132); *Căcata*, numele unei văi < căcat, -ă (ib. 183), în înţeles de „(vale) aproape totdeauna turbure, (vale) care când plouă cât de puţin se turbură în brun deschis"; *Cârligata* (Iordan, 176) < (în)cârligat, -ă (despre vale, cărare, etc., cf. DA s. v.); *Cucuietu* (Putna) < cucuiat, -ă (= cocoţat); *Detunata*, numele cunoscutului munte, cu povârnişurile abrupte, din Munţii Apuseni şi *Tunata* (nt. atestat din sec. XIII în regiunea Somogy, în Ungaria, cf. Drăganu, *l. cit.* 135) < (*de)tunat, -ă (< lat. (de)tono, -are „donnern")[116], cf. şi nt. *Trăsnita* (despre o stâncă); *Fundata* (Iordan, 176; şi în jud. Braşov, numită odinoară *Afundata*, cf. *Răsp. la Chestionarul* IV/272)[117] < afundat, -ă (după Iordan, 37: (în)fundat, -ă, cu sensul primitiv de „aşezat în fundul unei depresiuni, în susul sau la izvoarele unei văi", cf. şi nt. *Fundoaia*), *Gurguiata*, *Gurguiatul* (Iordan, 176)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[116] Cf. Gustav Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, în „Archiv des Vereines für siebenb. Landeskunde", XLIV N. F., Sibiu, 1929, p 65 şi Drăganu, *l. cit.*

[117] Răspunsurile la *Chestionarul IV (Nume de loc şi nume de persoană* Muzeul Limbii Române, Cluj, 1930), în manuscript.

< g u r g u i a t, -ă (cf. DA. s. g u r g u i u); *Înșiratele*, numele colectiv a trei coline vecine, așezate în rând, una după alta, în Ialomița, (ap. Iordan, 37) < î n ș i r a t, -ă; *Râmata* (Vâlcea) < r â m a t, -ă (< r â m ă, despre porci [118]); *Luminata*, moșie, pârâu (cf. Costăchescu, *Doc. mold.*, Indicele) < l u m i n a t, -ă (despre o poiană s. despre o vale, cf. *luminiș*); *Rătezatu* (Hunedoara) < r ă t e z a t, -ă (despre un munte cu vârful plan); *Săpata* (Dolj) < s ă p a t, -ă, *Sărata* < s ă r a t, -ă (despre o apă sau despre o regiune), *Surpatele* (Iordan, 17) < s u r p a t, -ă (despre un mal, despre o coastă, despre o stâncă, etc.), *Turbatu* (Vlașca), *Turbata*; pârâu, moșie, (cf. Costăchescu, *Doc. mold.* I, 16, 18, 124), *Măn. Turbatului* (id., *Doc. Bogdan*, 32) < t u r b a t, -ă (despre un pârâu vijelios, tumultuos; sau nt. e luat după un nume de persoană).

Nu putem să nu atragem aci atențiunea și asupra numărului mare de nume topice provenite dela n u m e d e p e r s o a n ă rezultate din aceeași formațiune primitivă participială. Intr'adevăr e mai probabil că în nume topice ca de ex. *Chișata* (Iordan, 234)[119] *Chișcata* (ib. 126)[120] *Fermecatul*, (ib. 88), *Nădușita* (Soroca), † *Podobitul* (sat, cf. Costăchescu, *Doc. mold.* II, 569), *Rătăcitul* (Iordan 117) † *Spărietul* („unde a fost sat", Costăchescu, *Doc. mold.* II, 171) și *Ursita* (Iași), avem de a face la origine cu niște calificative devenite porecle sau supranume personale și nu cu niște calificative topice.

Mai interesante decât acestea sunt însă numele care apar supt forma de p l u r a l: alături de *Aleși*, *Fripți*, *Osebiți*, *Smulți* (Iordan 114—116), se găsesc nume de localități ca *Adunați* (ibid. 115), *Afumați* (ib. 114), *Afurisiți* (ib.), *Atârnați* (Buzău, Dolj, Mehedinți, Prahova, Romanați, Tecuci, Teleorman), *Ciumați* (ibid. 89, 269) < c i u m a t (< c i u m ă), resp. c i u m a t, -ă

---

[118]) S'ar putea totuși să avem de a face cu un derivat dela un supranume personal, căci găsim tot în jud Vâlcea, nt *Râmești*.

[119]) In ce privește nt *Chișata*, cf. numele de plantă *chișa-cânelui*, atestat totuși numai din jud. Teleorman (H. XIV 349, ap. DA. s. v.), față de numele topic cunoscut din jud. Bacău.

[120]) Cf totuși nt. *Chișca*, Costăchescu, *Doc. mold*, II 575.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„bolnav de ciumă; aducător de ciumă" (DA. s. v.), *Degeraţi* (Mehedinţi, Prahova, Craina-Serbia), † *Deochiaţi*, *Diocheţi* (sat, cf. Costăchescu, *Doc. mold.* 171, 328), *Dezrobiţi* (Iordan 70, 107), *Guşaţi* (Dâmboviţa). *Intunecăţei* (ib. 116), *Invăluitele* (ib.), *Miluiţi* (ib. 115), † *Mohorîţi* (sat, cf. Costăchescu, *Doc. mold.*, cf. indice), *Opăriţi* (Iordan 114), *Osebiţi* (ib. 116), *Pitulaţi* (Râmnicul-Sărat), *Răsfiraţi* (Teleorman), *Risipiţi* (ib. 117), *Sperieţi* (Vaslui, Mehedinţi), *Spurcaţi* (ib. 114), *Tupilaţi* (ib. 117) cf. mai sus *Pitulaţi*, *Ursaţi* (ib. 114), *Unguriţi* (la Iordan, 174: *Ungureţi*), *Uscaţi* şi diminutivul *Ursăţei* (ib. 177), *Uscaţi* (ib. 114, cf. Costăchescu, *Doc. mold.*, Indice) care toate reprezintă supranumele colective — mai ales ironice — ale locuitorilor.

Unele din formaţiunile de acest fel sunt create după părerea noastră mai recent, dintr'o foarte obicinuită tendinţă batjocoritoare la adresa locuitorilor, prin modificarea formei — pluralul pentru singular — a numelui topic respectiv mai vechiu, sau prin aceeaşi modificare a numelui localităţii de baştină a locuitorilor, sau chiar şi numai a unei părţi dintr'înşii, colonizaţi din altă parte, deci. Intr'adevăr este impresionant de mare în toate regiunile Vechiului Regat numărul toponimicelor de formă pluralică şi având alături în toponomastică şi nume în forma de singul r, pentruca să nu vedem în coexistenţa lor o explicaţie psihologică. De fapt, multe din toponimicele cu formă de plural sunt susceptibile de a fi interpretate ca supranume colective de nuanţă ironică prin chiar sensul lor originar. Dl Iordan n'a înfăţişat la un loc toate dubletele formale de acest fel şi în consecinţă nu s'a gândit să stabilească şi cauza psihologică a creierii unor asemenea dublete: ironia la adresa locuitorilor. Dsa a fost preocupat înainte de toate de a da toponimicelor noastre explicaţia strict linguistică, fără să întindă discuţia şi asupra aspectului lor stilistic. Mai mult chiar; n'a încercat decât în cazuri izolate să precizeze funcţiunea semantică originară cu care etimonul sau derivatul s'a impus în toponomastică şi n'a arătat întotdeauna dacă numele topic pus în discuţie este o creaţie spontană şi directă din formele comune ale limbii, sau dacă acest nume provine din antroponomastică. Astfel, ni se explică nt. *Bălţatul*,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Bălțata din adj. b ă l ț a t, -ă, acesta considerat ca un calificativ topic (cu ce sens?), despărțindu se aceste forme, ca funcțiune semantică primitivă, de nt. *Bălțați*, explicat din numele personal *Bălțatu* (cf. *l. cit.* 35). Este evident că toate formele își au originea în antroponomastică: b ă l ț a t, -ă = „pestriț", despre o vacă, bou, etc. (cf. DA. s. v.) și, prin extensiune, și despre îmbrăcămintea unei persoane. Dacă în cazul nt. *Pârlita*, *Pârlitul* (ib. 38) ni se arată în mod just originea semantică din calificativul topic cunoscut, despărțindu-se de nt. *Pârliți*, explicat din tot atât de cunoscutul calificativ personal disprețuitor (ib. p. 114), în cazul nt. *Căciulata—Căciulatul—Căciulați* (p. 175), *Cernata—Cernatul—Cernați* (ib.), *Cârligata—Cârligați* (ib. 176), etc. nu se face o asemenea distincție între sensurile primitive ale formelor. Socotim că dacă în nt. *Căciulați*, *Cârligați*, *Cucuieți* (Bacău, Olt, Teleorman, Ilfov, Tecuci, Putna), etc. nu e sigur că avem de a face cu niște creațiuni ironice de dată mai recentă, după nt. *Căciulata*, *Cârligata*, *Cucuiata*, deși faptul nu ar fi exclus, în forme ca *Ghimpați* (Iordan, 176)[121] *Pârliți* (Buzău), *Surupați* (Gorj, Argeș) e probabil să ne găsim în fața unor astfel de formațiuni dela nt. ca *Pârlita* (Buzău), *Surupatele* (Vâlcea). Regretăm că în condițiunile noastre actuale de lucru nu suntem în măsură să lămurim istoricește prezenta în aceeași regiune a formelor duble, de singular și de plural, a unor astfel de nume de localități.

Mai puțin remarcabil ca număr de exemple este grupul derivatelor cu același sufix dela adjective sau dela substantive. Și acestea indică la origine poziția, aspectul, sau configurația topică a locului numit. Am amintit mai sus *Căciulata*, *Căciulatul* (Iordan, 175) < c ă c i u l ă (despre un deal, munte, etc., deci derivatul avea sensul de „conic, de forma unei căciuli"). Mai menționăm aci: *Adâncata*, (diminutivul) *Adâncățeaua*, *Adâncatul* (ibid.) < a d â n c -ă, (cf. sensul în DA. s. v. ad. I 1°; cf. și verbul a d â n c a, ib.); *Fățata* (Năsăud) < f a ț ă (des-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[121]) După Iordan numele topic e derivat dela numele de plantă, *ghimpe*

pre o coastă a muntelui, deci în sens de „cu faţa spre miazăzi")[122], *Pustieta* (Iordan, 141) < p u s t i u, -i e (?)[123].

O categorie aparte, deşi sufixul are în esenţă aceeaşi funcţiune, formează numele topice provenite dela supranume de persoane, sau dela calificative adjectivale devenite nume date animalelor. S u p r a n u m e sau porecle personale devenite nume topice: *Buzaţi* (Baia) < b u z ă, resp. b u z a t, -ă, *Sprîncenata* (Iordan, 117) < sprânceană, resp. s p r â n c e n a t, -ă. După modelul formelor participiale de conj. IV-a avem: *Cârjiţi* (Hunedoara) < c â r j ă (derivatul avea deci sensul originar de „adus de spate, gârbovit, cocoşat", cf. C â r l i g a ţ i). Din calificative sau n u m e d e a n i m a l e, avem: *Bălţata* (Argeş, Bacău) < b ă l ţ a t, -ă (cf. sensul în DA. s. v.), *Belciugata, Belciugatele* (Iordan, 175) < b e l c i u g a t, -ă (despre coarnele animalelor, şi prin extensiune despre un animal cu coarnele „încârligate", cf. DA. s. v.), † *Mânzaţi* (sat, cf. Costăchescu, *Doc. mold.*, cf. indicele, id., *Doc. Bogdan*, 431) *Păr. Mânzatului* (cf. Răsp. la *Chestionarul* IV/173) < m â n z a t, -ă, *Vărgata* (Mureş) < v ă r g a t, -ă (cf. B ă l ţ a t a), *Vrâstatul* (munte, cf. Costăchescu, *Doc. mold.* I, p. 511, 512, 514, II 525) < v r â s t ă „dungă" (cf. V ă r g a t a).

Cum toate, sau aproape toate formele amintite circulă şi azi în graiul comun ca adjective (substantivate adesea) cu sensuri precise, interpretarea şi explicarea prezenţei lor în toponomastică nu întâmpină nici o greutate. Importanţa lor chiar este, din această pricină, oarecum limitată pentru noi. Dacă totuşi le-am acordat în rândurile de mai sus toată atenţiunea, am făcut acest lucru fiindcă ele se găsesc — uneori chiar ca modele imitate — în intimă legătură de structură formală şi de semnificaţie primitivă cu destul de numerosul grup de derivate cu sufixul -a t, -a t ă dela nume de plante, vietăţi,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[122] Cf. G. Giuglea, *Cheie pentru înţelegerea continuităţii noastre în Dacia*, în „Geopolitica şi Geoistoria", III—1944, nr. 1, p. 18 şi 47.

[123] După d. Iordan, forma *Pustièta* este la origine un participiu, **pustiiat*, pentru *pustiit*.

etc., pe care l-am anunțat la începutul acestui articolaș, derivate cunoscute numai în toponomastică.

* * *

Inainte de toate trebue să subliniem că derivatele de acest fel, dela nume de plante, insecte, păsări, etc., în majoritatea lor apar subt forma femenină, -ata.

Nu e probabil că acest fapt se explică numai ca o menținere a formei vechi, impusă de necesitatea acordului în gen, din stadiul în care numele actual servea, iar azi de obiceiu se subînțelege, ca atribut adjectival pe lângă un apelativ topic, ca de ex. „baltă", „coastă", „luncă", „vale" etc., în forme ca [**Balta-*]*cocorată*, [**Coasta-*]*păltinată*, [**Lunca-*]*bumbată*, [**Valea-*]*brusturată*, etc.. din care ar fi rezultat *Brusturata*, *Bumbata*, *Cocorata*, *Păltinata*. Nu tragem la îndoială că sufixul -at, -ată a avut și și-a menținut pe alocuri vie și în derivate de acest fel funcțiunea adjectivală posesivă, mai ales subt influența formelor participiale atât de numeroase în toponimie[124]). Constatăm totuși că astăzi nu mai sunt cu putință în graiul comun derivate cu acest sufix dela nume de plante, insecte, părăsi, etc., și după câte știm ele nu erau cunoscute nici textelor noastre vechi. Avem dreptul să ne întrebăm, așadară, dacă nu cumva încă înainte de epoca pătrunderii în toponomastică a derivatelor acestora sufixul avea și o altă funcțiune decât cea adjectivală și dacă nu cumva această funcțiune a contribuit și ea la crearea în toponomastică a unui număr sporit de forme în -ata. Bănuiala noastră în această privință e susținută de împrejurarea că toponomastica românească nu atestă nici măcar un singur nume compus al cărui al doilea element să cuprindă derivatul în -at(a) dela un nume de plantă, etc., în timp ce găsim la tot pasul asemenea compuse în care al doilea element e un adjectiv s. un adjectiv participial: cf. *Valea-Arsă*, *Lunca-Frumoasă*, *Valea-Lungă*, *Valea-Seacă*, *Fântâna-împuțită*, etc.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[124]) O probă despre aceasta sunt, ca forme analogice inverse, însă, numele topice amintite mai sus, *Bojorita*, *Brăditul*, *Cornitul*, *Gornitul*.

Nu este exclus într'adevăr că în nume topice ca *Cireşata* (masiv deluros, vale şi vârf, în Crişcior-Hunedoara) < c i r e ş, în *Cocorata* (baltă în jud. Iaşi, cf. Iordan, 176) < c o c o r, în *Lăpuşata* (deal şi localitate în Vâlcea, cf. ib.) < l ă p u ş (ca nume românesc de plantă [125]), cf. DA. s. v.), în *Colibata* (loc, în Teregova-Severin, cf. Răsp. la Chestionarul IV/70) şi poate şi în altele avem de a face cu un sufix cu totul deosebit, şi adică cu colectival -(e) a t ă (< lat. - e t a, plur. singularului - e t u m), atestat, după cum a arătat G. Pascu (în „Archivum Romanicum", VI—1922, p. 230) şi în toponimicul *Corneata* (sat în Dolj) < lat. c o r n e t a pluralul singularului c o r n e t u m) [126]). Cunoaştem din Munţii Apuseni două derivate cu sufixul colectiv de forma - e a t ă, *copileată* „mulţime de copii, băieţi şi fetiţe" şi *domneată* „domnet, colectivitate de domni şi doamne". Sunt aceste două forme nişte feminine recente, rezultate din masculinele c o p i l e t, d o m n e t? Credem că nu, ci ilustrează de fapt o rămăşiţă a pluralului colectiv, în - e t a. Nu uităm, pe de altă parte, că - a t, (rezultat din sufixul participial latin - a t u s, - a t a, - u m şi are — cel puţin în forma lui neutră, - a t u m (cf. Meyer-Lübke, *l. cit.* § 488) — şi o funcţiune colectivă în limbile romanice [127]) şi, rar, şi în limba noastră, cf. *alunat* = aluniş (DA. s. v.), arom. *suţată* (< s o ţ) = tovărăşie. *tšelnicată* [128]). Numărul remarcabil de derivate dela nume de plante, etc. pe care, în opoziţie cu graiul comun,

---

[125]) D Iordan explică toponimicul românesc ca un derivat direct din bulg. *lopušŭ*, probabil fiindcă nu avea cunoştinţă de existenţa în româneşte a apelativului *lăpuş*.

[126]) D. Iordan (*l. cit.* p. 176) nu admite explicaţia dlui Pascu, ci propune să se pornească dela plur. *corni*, trimiţând (p. 264) la alte forme derivate dela plural, ca *Periatul, Perieţi* (?).

[127]) Cf. G. D Serra, *Per la storia del cognome italiano. Cognomi Canavesani (Piemonte) di forma collettiva in -aglia, -ata, -ato,* în „Dacoromania", III—1923, p. 544—549; — id., *Contributo toponomastico alla teoria della continuità nel medioevo delle comunità rurali romane e preromane dell'Italia superiore*, Cluj, 1931, p. 88—89.

[128]) Cf. S Puşcariu, în „Convorbiri Literare", XXXV—1901, p. 831-832, Th. Capidan, *Die nominalen Suffixe im Aromunischen,* în „Jahresbericht", XV p. 29, N. Drăganu, în „Dacoromania", III 697.

le atestă toponomastica noastră se datorește concurenței între cele două sufixe, adjectivalul -at, -ată și colectivul de forma -eată > -ată (după *b*, *r*, *ș*, etc.), ambele indicând o aglomerare de lucruri sau vietăți.

Iată acum celelalte toponimice în -ata pe care le cunoaștem: *Albinata* (izvor în Bacău) < albină (după Iordan, 175: „loc cu multe albine"), *Brusturata* (vale în Bacău, ib.), < brusture, *Bulbucata* (comună rurală și cătun în Vlașca, cf. *Dic. ț. Geogr.* s. v.), < bulbuc (-de-munte, ~ -de baltă, ca nume de plantă, cf. DA. s. v.), *Bumbata* (luncă și sat în Fălciu) < bumb (ca nume de plantă, cf. DA. s. v.; derivatul avea sensul de „loc pe care cresc mulți bumbi(șori)", Iordan, 175), *Căsata* (baltă în Dolj) < casă; *loc căsat* = loc cu case (ib.), cf. m. - lat. (terra) casata (id., în „Bulletin Linguistique" VI – 193[8], p. 32), *Horoiata Horoieta*, † *Horăiata* (Costăchescu, *Doc.* II 322), † *Huruiata* (ibid. II 381), † *Hovrâiata* † *Hovrăiata*, (ibid. II 195, 592, Bogdan, *Doc.* Indice) (pârău în Tutova), † *Hovrăleata* (poiană, cf. Costăchescu, *ib.* II 591) < horoiu (nume de pasăre, ciocănitoarea, cf. DA. s. v.), *Păltinata* (pădure și sat în Bacău, cf. Iordan, 176) < paltin, *Păstăiata* („loc cultivat cu plante păstăioase", în regiunea Năsăudului, cf. Giuglea, *l. cit.* 18 și 53) < păstaie.[128a])

Mai puține la număr sunt toponimicele care au forma masculină (cf. suf. lat. -atum, în funcțiune colectivă, citat mai sus): *Buscatul* (munte în regiunea Năsăudului și în Valea Ierii din Munții Apuseni) < *busc (în sens de „tufiș mărunt"; derivatul avea sensul de „muntele cu vreascuri, cu tufiș mărunt", cf. Giuglea, *l. cit.* 18–20)[129], *Ceratul* (cătun, în Gorj,

---

[128a]) Se știe (cf. Meyer-Lübke, *l. cit.*, § 479) că în limbile romanice se păstrează azi numeroase forme rezultate dela pluralul în -eta ital. *acereta, castagnoleta, faggeta* (alături de *faggeto*), *felceta* (alături de *falceto*); în franceza modernă sunt obicinuite numai forme feminine; vechea franceză cunoștea derivate în -etum și în -eta, ca și spaniola.

[129]) D. Costăchescu, *Doc Bogdan*, p. 389, relatează (după *Dicț. geogr. al jud Vaslui*, p. 32) forma *Buscata*, sat, pe care o identifică cu *Bucșata*. Tot d. Costăchescu (*l. cit.* p. 240) atestă un nume de persoană feminin, *Busca*.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

cf. Iordan, 175) < c e r, *Conduratul* (comună în Prahova) < c o n d u r (u l) - D o a m n e i, ca nume de plantă[130]) cf. DA. s. v.), *Măzărat* (deal în Alba) < m a z ă r e (cf. G. Kisch, *l. cit.* 107), *Lacul Trestiiatul* (pădure în Prahova) < t r e s t i e (Iordan, 177).

P. NT. ŞUGAG

Localitatea *Şugag* (jud. Alba), al cărei nucleu administrativ şi economic actual (primăria, biserica, şcoala, câteva „bolte", moara, etc.) e situat aproximativ în punctul de confluenţă al Văii Dobrei — *Dobra* e cătunul din nemijlocită apropiere, făcând parte din com. Jina, jud. Sibiu — cu Râul Sebeşului şi cuprinde un „hotar" foarte vast, ce se întinde pe mai mulţi zeci de kilometri de-a stânga şi de-a dreapta Râului, mai ales în susul acestuia. Intr'adevăr, dacă acest nucleu, „centrul" localităţii, nu numără mai mult de 150 de clădiri, îngrămădite fără nici o ordine în jurul bisericii şi a primăriei, sau înşirate, în lungul drumului care coboară la Căpâlna, hotarul întreg al Şugagului adăposteşte în cele peste 500 de gospodării înfloritoare aproape 2500 de suflete[131]). Avem de a face deci cu una din numeroasele şi caracteristicele aşezări primitive împrăştiate, de crescători de vite, de păstori, cu gospodării risipite pe povârnişurile sau pe culmile despădurite ale înălţimilor şi înfiripate în jurul „colibelor" s. „(h)odăilor".

Nu cunoaştem date istorice precise în legătură cu vechimea şi cu trecutul acestei aşezări româneşti din Carpaţii meridionali[132]), cum de altfel ne lipsesc informaţiile documen-

---

[130]) E totuşi probabil ca nt. să provină din numele de persoană *Conduratu*, cum ne sugerează d. Iordan însuşi.

[131]) După *Indicatorul statistic al satelor şi unităţilor administrative din România*, publicat de „Comisia recensământului general al populaţiei", Bucureşti, 1932, p. 5.

[132]) Walter Scheiner *(Die Ortsnamen im mittleren Teile des südlichen Siebenbürgens*, în „Balkan—Archiv", III—1927, p. 144) în mod cu totul nejustificat identifică *Şugagul* nostru cu *Sugatagtou* (nu *Sugatagton*, cum greşit reproduce din Szamota I.—Zolnai Gy., *Magyar Oklevél szótár*, Budapest, 1902—1906, s v. s u g a t a g), *Sugatagwelg* (a. 1300), *Sugathag* (a. 1481), *Sogathakvelge* (a. 1484), unde avem de a face cu nt. *Şugătag* (ung.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

tare sigure și în legătură cu vechimea celorlalte localități vecine[133]). Acest fapt nu ne împiedecă însă să atribuim Șugagului o remarcabilă vechime. Dimpotrivă, dacă avem în vedere rezultatele cercetărilor etnografice asupra tipurilor de așezări omenești dela noi, suntem obligați să constatăm că el reprezintă în mod tipic aspectul primitiv de sat românesc, creiat și desvoltat de populația autohtonă. Până în ziua de astăzi, prin înfățișarea lui actuală Șugagul oglindește lămurit aspectul caracteristic al așezărilor indigene pe care etnografii le socotesc anterioare sec. al XII-lea[134]): gospodării singuratice izolate la mari depărtări una de alta și împrăștiate pe o arie vastă, pe culmi și povârnișuri; gospodării în grupuri mici răsfirate și întemeiate pe terenuri mai puțin înclinate și în sfârșit, în porțiunea plană din preajma Râului, gospodării îngrămădite fără

Akna-Sugatag și *Falu* ∾) atestat și în alte izvoare istorice: *Swgathakfalva* (a. 1360, 1459, 1461), *Swgathak* (a. 1472), cf. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, I, Budapest, 1890 p. 452, și N. Drăganu, *Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomasticei*, Buc. 1933, p. 378) din Maramureș. O indicație precisă în privința aceasta avea Scheiner chiar în izvorul utilizat de dânsul (Szamota-Zolnai, *l. cit.)* din care a scos citatul, trunchiindu-l: „inter vallem Sugathag et fluvium Thycie".

[133]) Este îndoielnică identificarea pe care — cu rezervă, e adevărat — o face Scheiner *(l. cit.* II p. 73) și în privința satului *Căpâlna* (< ung. *kápolna* „capelă") din vecinătatea Șugagului, cu nt. „Capella (Maria)" din documentul din 1386 (cf. *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, II, Hermannstadt, 1897, p. 60.). Satul e totuși vechiu, căci apare în documente subt numele de *Kápelna* din a. 1441 și 1503 (cf. Iczkovits Emma, *Az erdélyi Fehér megye a középkorban*, Budapest, 1939, p 76). Sigure sunt însă datele pe care ni le oferă documentele în legătură cu satele situate la ieșirea Râului din munți: *Șibișel* s. *Sibișel* (documentar: *Sub castro (Petri)* din sec. XIV, cf. *Urk.* I 604, *Kyssebes*, ib. I 327, 329, II 592, III 705, Iczkovits. *l. cit.* 75), *Săsciori* (documentar: *Nagfalw, Nagyoláhfalu, Nogoláhfolu* etc. din sec. XIV; ibid.) *Laz* (*Slawendorf* a. 1440—1449, ibid.), *Cacov(ița) (Kakuwa* a. 1439, ibid.) și *Petrești (Petresfolua* a. 1311, *Peturfalva* a. 1368, ib.). Nu cunoaștem nici o mențiune documentară asupra localității *Jina*. Pentru originea nt documentar *Negfalw* dispărut azi, atragem atențiunea asupra numelui de familie *Neghiu*, cunoscut pe valea Râului.

[134]) Cf. Romulus Vuia, *Dovezile etnografice ale continuității*, în „Transilvania", LXXIV—1943, p. 21—22.

nici un plan şi despărţite de uliţi întortochiate[135]) care se întâlnesc în „centrul" despre care am vorbit mai sus. Acelaşi „centru", precum şi cătunul *Mărtiniia* din josul Râului şi aparţinător Şugagului, oferă în parte, prin înşirarea caselor în lungul drumului, o imitaţie a tipului de sate săseşti, introdus la noi în sec. al XII—XIII-lea[136]). Şi numărul remarcabil actual al gospodăriilor, aproape în întregime de crescători de vite (mai ales oieri), precum şi al locuitorilor, în întregime Români şi aproape în întregime indigeni[137]), este un indiciu de mare vechime a aşezării.

Numele localităţii *Şugag* a fost explicat din ungureşte. W. Scheiner credea că avem de a face cu ung. s u g a t a g „angeschwemmtes Holz (Schüttinsel)[138]), gândindu-se, evident, la metoda caracteristică, şi în zilele noastre, de transport al buşteni lor de brad prin plutirea lor pe Râu. Probabil Scheiner n'a avut ocazie să cunoască din vedere aspectul topic al Şugagului. Dacă numele ar fi fost dat după o caracteristică a terenului ar fi de aşteptat ca undeva, în lungul hotarului acestei întinse localităţi străbătute de Râul Sebeşului să se găsească o porţiune potrivită — eventual amenajată chiar de exploatatorii pădurilor, din interes practic industrial sau comercial — unde să se fi îngrămădit stocuri remarcabile de buşteni „plutiţi" sau gata de plutit. O asemenea îngrămădire de buşteni din ultima categorie ar fi putut să se găsească, ţinând seama de înfăţişarea terenului din preajma cursului de apă, numai în punctul numit *Tău* (< rom. *tău* < ung. t ó „lac"), din susul hotarului. O îngrămădire de buşteni „plutiţi"

135) *Ibid.* 22.

136) *Ibid.*

137) Mişcarea de populaţie constatată în comuna Şugag, comparând statistica ungurească din 1910 (2210 suflete) cu cea românească din 1930 (2216 suflete) ne arată o remarcabilă tendinţă emigratorie a indigenilor. După statistica din 1930 (cf. Institutul Central de Statistică, *Recensământul general al României din 29 Decemvrie 1930*, I, Bucureşti, 1930, p. 528), populaţia flotantă a Şugagului se ridica abia la numărul de 18 suflete, fapt care nu ne miră deloc dacă ţinem seama de caracterul local al posibilităţilor de muncă şi de existenţă.

138) Cf. *l. cit.* III—1927, p. 144.

Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga" Cluj

— transportați altădată cu plutele — este exclus să fi fost întreprinsă, eventual în scopul fasonării lor, în actualul „centru" al Șugagului, prea îndepărtat de regiunile de șes și deci de vadul potrivit comercializării lemnului.

Etimologia propusă de Scheiner se lovește și de o serioasă dificultate formală. Admițând că la baza numelui românesc actual ar sta apelativul ung. s u g a t a g — dacă într'adevăr acest cuvânt era cumva curent în graiul Ungurilor așezați în colonii răslețe în unele din regiunile d e ș e s ale Transilvaniei sudice[139]) — ne-am aștepta ca numele unguresc al localității, păstrat prin cancelarie, să aibă forma **Sugatag* (ca și nt. din Maramureș, deci), din care ar fi rezultat în românește numai **Șugătag*. Numele unguresc al satului este însă *Sugág*, și mai nou, reproducând forma românească, mai nouă și ea, cum vom vedea.

O altă explicație, tot din ungurește, mai plauzibilă decât cea de mai sus, dar îndoielnică și ea, a dat răposatul G. Kisch[140]). Dânsul credea că avem de a face cu un compus ung.: s u g „flüstern"+*á g „Bach" (cf. și *Sugóviz*, *Sugópatak* < s u g ó < s u g n i „a șopti"). Sensul primitiv al compusului ar fi fost, după Kisch, acela de „pârău[141]) șoptitor". Explicarea s'ar potrivi poate, pentru nt. *Pârâul Șugagului*, un afluent al Văii Dobra, având izvoarele și cursul său în hotarul Șugagului, nu însă pentru numirea comunei, deși știm că adeseori numele satelor reprezintă la origine numele unei părți de hotar caracteristice dintr'un punct sau altul de vedere. Forma atributivă *(Pâr. Șugagului)* supt care apare numele micului curs

---

[139]) De fapt cuvântul unguresc e foarte rar, și numai regional. După Szinnyei I. *(Magyar Tájszótár*, II, Bpest, 1897—1901, col. 433) apelativul e cunoscut numai în regiunea Dunării, în comitatul Hont, din Nord-vestul Ungariei, dar e probabil ca aria lui să se fi întins altădată și în Răsărit, până la izvoarele Tisei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[140]) *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, în „Arhiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde", N. folge, XLV—1929, p. 50.

[141]) În realitate sensul exact ung *ág* este „pars, caput fluminis", și acest sens e secundar, desvoltat din acela de „ramură (de copac)", cf. Gombocz Z. — Melich I., *Magyar etymologiai szótár*, Bpest, 1914, col. 50.

de apă ne obligă însă ca chiar dacă admitem explicaţia lui Kisch, să considerăm numele pârâului mai nou decât numele comunei.

Spre a admite origine ungurească pentru numele unei localităţi de importanţa Şugagului ar trebui să constatăm în ambianţa topică a regiunii şi alte nume de aceeaşi provenienţă. O examinare oricât de atentă a toponimiei regiunii ne arată că elementul toponimic unguresc este cu desăvârşire absent. Dacă întâlnim totuşi un nt. ca *Tău*, acesta e dat recent de Românii care au în graiul lor apelativul de origine ungurească.

Nu avem indicii de nici un fel, nici istorice şi nici de altă natură, despre o eventuală infiltrare pe valea Râului a unor elemente etnice ungureşti [142]) care ar fi putut lăsa urme în toponimie [143]). Şugagul a fost şi este încă până în ziua de azi o aşezare exclusivă de crescători de vite, de oieri, iar localnicii exercită această îndeletnicire în forme tradiţionale şi în condiţiuni topice şi economice neobicinuite la crescătorii de vite unguri şi desigur nejinduite de aceştia. Nu poate fi vorba deci de o origine ungurească a nt. *Şugag*.

In mare număr, numele aşezărilor omeneşti din regiune şi mai ales a părţilor de hotar provin dela nume de persoană, (nume de botez, sau supranume), numele vechilor lor stăpâni: *Jina* (?), *Căt.* şi *V. Dobrei* s. *Dobra*, *Căt.* şi *V. Mărtiniei* s. *Mărtiniia*, apoi *(D.) Comanu(lui)*, *(D.) Gotu(lui)*, *(D.) Ţeţul*, *(Vrf.) Ivanişul*, *(D.) Căptan*, *(M.) Bătrâna*, *(Plaiul) Creaţa*, *(M.) Cindrelu*, *(M.) Goaţa*, *(M.) Hanăşu*, *(Vrf.) Curota*, *V. Bârsanii*, *(D.) Muşătoaia*, *(D.) şi V. Duşilei* s. *Duşila*, *D. Tonii*, etc., etc. Această constatare ne îndeamnă să atribuim şi nt. *Şugag* o origine identică.

[142]) Faptul că un document din 1447 arată că localitatea vecină, Căpâlna, a ajuns în stăpânirea unei familii ungureşti (?) Geréb din Vingard (cf. Iczkovits, *l. cit.* 76) nu poate fi un indiciu că acolo au existat cândva, sau au fost colonizaţi după această dată, Unguri. Numele oficial, ung. *Kápolna* (în document subt forma lat.—ung. *Kapelna*) este probabil traducerea unui nume topic românesc corespunzător.

[143]) Nt. *Sebeş* (< ung. s e b e s „repede") dat de oficialitate oraşului *Sebeş* (-Alba) şi apoi, prin extensiune şi *Râului*, nu desminte afirmaţia noastră, din motive pe care le expunem în altă parte a acestui volum.

Forma populară — și desigur și cea mai veche — a numelui, *Șugav* s. și *Șugau* se pare că mijlocește lămurirea originii sale etimologice. Această formă, atestată alături de *Șugag* (transcris cu ortografia germană *Schugag)*, e redată în unele hărți vechi ale regiunii, *Sugania*, greșit, firește, în loc de *Sugauia* (= Șugavia)[144]).

Numele topic reprezintă după părerea noastră un (supra) nume personal, injurios la origine, datând din epoca de simbioză slavo-română în această regiune, slav. ș u g a v ŭ, derivat din slav. ș u g a „râie", cu sufixul adjectival -a v ŭ (cf. bulg. srb. *šuga*, srb. *šoga*, și derivatul bulg. *šugavŭ*, srb. *šugav* „râios"). In limbile sud-slave cuvântul se bucură de mare circulație, alături de bulg. *krasta*, srb. *kràsta* (dial. *hràsta*)[145]) și de o bogată familie de derivate[146]), ceeace e o dovadă despre vechimea lui, chiar dacă în textele scrise e înregistrat abia din sec. al XVIII-lea[147]). De origine turcească în limbile slave[148]), cuvântul ar putea fi acolo mai vechiu decât sec. al XIV-lea chiar, iar în graiul foștilor Slavi dela noi ar fi putut pătrunde ca împrumut peceneg sau cuman[149]).

Forma mai nouă, oficială, *Șugag* — cu derivatul *Șugăjan* „om din Șugag" — se explică printr'un schimb obicinuit de sufix, *-av*, *-ag*, sau printr'o substituire a lui *-v-* prin *-g-*, cum avem în cazul unor dublete ca nt. *Vârciorova*, alături de *Vârciorogul*[150]), nt. *Șovârlov* alături de *Șovârlighiu*[151]), nt.

[144]) Greșala (de tipar ?) ar putea fi a lui Scheiner *(l. cit.* III p. 144), dela care luăm indicația.

[145]) Cf. E. Berneker, *Slav. Etyn. Wb.*, 575. Alte derivate cu același sufix, la A. Leskien, *Grammatik der serbo-kroatischen Sprache* Heidelberg, 1914, § 527/a.

[146]) Unul din aceste derivate se întâlnește în toponimia sârbească. *Sugavica*, numele unui braț al Dunării, la Baja.

[147]) Cf. Fr. Miklosich, *Lex. paleosl. -graeco- lat., s. v.*

[148]) Idem, *Etym. Wörterbuch*, s. v.

[149]) Asupra contactului Pecenegilor și Cumanilor cu populațiile din Carpații sudici, avem indicații suficiente și o bogată bibliografie la N. Drăganu, *Românii în sec. IX—XIV*, cf. Indicele, p. 681 și 682.

[150]) Cf. V. Bogrea, în „Dacoromania" I 217, N. Drăganu, *l. cit.*, p. 253—254.

[151]) V. Bogrea (*l. cit.)* mai amintește, pentru ilustrarea aceluiaș schimb între *g* și *v*, și *belciug* alături de *belciuv*, *slăbănog* alături de *slo-*

Topologul (< **Topolovul* < bulg. t o p o l o v ŭ, srb. t o p o l o v < psl. t o p o l ŭ „plop")[152] alături de nt. *Topoloveni*, *Topoloveanca*, etc.

Nici din punct de vedere al înțelesului primitiv din care s'a desvoltat numele de persoană, devenit nume topic, *Șugav*, nu avem de a face cu ceva neobicinuit în onomastică. In afară de numele personale bulg. *Krastjo*, *Krasta*, *Krastana*[153], srb. *Krastić*, etc., rezultate din apelativul k r a s t a și răspândite și în toponimia sud-slavă, menționăm ca sinonime toponomastice dela noi nt. *Râiosul*, *Râioasa*, *Râioși*[154], ca să nu mai amintim alte forme născute dela apelative cu sens apropiat.

ȘT. PAȘCA

---

bonov. D. Șandru (în „Bull. linguistique" VI—1938, p. 187) atestă din Năsăud și *pleșuv* alături de *pleșug* și *păstrav* alături de *păstrag*. Ultima formă se explică prin apropierea cuvântului românesc de sinonimul său ung. *pisztrang*.

[152]) I. Iordan, *Rumänische Toponomastik* I, p. 187—188 și N. Drăganu, *l. cit.* 557. Pentru G. Weigand *(Ursprung der südkarpathischen Flussnamen in Rumänien,* în „Jahresbericht", XXVI—XXIX, p. 77), *Topolog* < t o p o l + - o g.

[153]) Cf. G. Weigand, *Die bulgarischen Rufnamen, ihre Herkunft Kürzungen und Neubildungen,* în „Jahresbericht", XXVI—XXIX p. 158.

[154]) Cf. I. Iordan, *l. cit.* p. 114. — Dl Giuglea îmi atrage atențiunea că aceste nume pot indica la origine păduri de brazi mâncați de insecte și că un nt. *Râioasa*, dat unei bălți, ar proveni dela „râia" sau „cămașa broeștei" care se găsește pe suprafața bălților.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

VALORI LATINE IN EXPRESIE ROMÂNEASCĂ

Multe taine stau ascunse în veşmântul limbii oricărui popor. La această caracterizare generală s'ar putea aplica alta, faimoasă, dar mai restrânsă şi paradoxală, că graiul e dat omului ca să-şi ascundă gândurile . . .

In adevăr, popoarele, încet, veacuri dearândul, îşi uită, mai bine zis decât ascund, faze anterioare din vieaţa şi sufletul lor, recurgând la alte straturi de cultură, ce vin cu noutatea lor şi le acopere pe cele vechi. Intre ele însă nu se aşează pânze impermeabile, ca să se izoleze pentru vecinicie, ci dimpotrivă, toate se supun unei influenţe reciproce, unei osmoze care împinge din ceea ce a fost spre ceea ce vine nou şi — invers. Astfel, elementele stratelor mai vechi de cultură străbat în sus ca firele acelor plante care birue scoarţa pământului, ori cât de tare ar fi, şi-şi fac loc la lumină, ca să-şi continue vieaţa. Multe pier din cele care au fost, dar altele se îmbracă în haina fazei celei nouă, fie în întregime, fie în parte.

Acestea sunt taine vii din cuprinsul unei limbi, ce tinde a le lămuri lingvistica cu mijloacele cunoscute ei astăzi.

O astfel de sarcină cade mai greu asupra studiului limbilor cu un mic trecut istoric literar, cum e şi limba română. Pentru o mie de ani de lipsă de documente scrise, cultura poporului român cată să fie descifrată în cea mai mare parte prin limbă, care păstrează, în chip firesc, urme din elementele spiritului nostru străvechiu, în deghizări puţin aparente uneori, iar alteori deadreptul întunecate.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Situaţia aceasta din lăuntrul limbii noastre formează punctul ei de puternică atracţie pentru cercetători şi rezolvarea faptelor

cercetate serveşte indirect lingvistica generală, la stabilirea de principii pentru problemele puse în atare perspectivă.

Cazurile ce prezentăm mai departe, în sensul mai sus ziselor consideraţiuni, se referă în deosebi la *viaţa agricolă românească.* Ea a fost tratată unilateral, prin prizma limbii, şi noi vom încerca a o privi dintr'un punct de observaţie mai sus aşezat, care permite oricui, ca de pe o culme, să cerceteze, cât vede cu ochiul, câmpiile de dincolo de poalele munţilor, până la orizont. De jos, din valea strâmtă şi închisă, numai pe ea cel mult o poţi cunoaşte, iar „ţările" celelalte rămân nevăzute. Aceste consideraţiuni privesc lupta pentru existenţă ce o poartă cuvintele şi limbile şi ea este tot aşa de complexă ca şi aceea dintre indivizi, grupuri sociale şi popoare. Provocări de prefaceri se ivesc cu fiecare clipă în care se exprimă o idee, căci aceasta manifestă o notă personală, prin cuvânt cu sens adecvat gândului mai tare sau mai nou al vorbitorului. Cuvântul, prin fraza pornită din creerul cuiva, poate aduce ceva nou în graiu, fie imagine, fie o judecată, care uneori nu surprind înţelegerea celui ce ascultă pe un vorbitor. Alteori însă apare în faptul lingvistic o lumină puternică ce schimbă poziţia lui anterioară din conştiinţa ascultătorului. Inovaţia trece apoi la alţi vorbitori şi prin acest pas limba a câştigat un element mai mult de expresie, peste ce poseda înainte.

Astfel se transformă ţesătura fină, ideală a sensurilor, încât după o vreme lumea lăuntrică a unui cuvânt dintr'o generaţie nu mai e recunoscută de generaţiile următoare. Procesul de prefaceri continui provoacă pe nesimţite, în multe cazuri, pieirea cuvântului întreg, nu numai a sensului său.

In lupta din interiorul unui graiu cad victime mai des cuvintele, atunci când nu mai au suportul material, concret al lucrului ce-l reprezintă, sau al unei idei, obiceiu, căzute în desuetudine. Cad ca şi luptătorii dintr'o cetate sau de pe un câmp de bătaie, atunci când li s'au sfârşit muniţiile şi hrana.

Adevărul acesta se poate verifica mai limpede în câmpul terminologiilor privitoare la unele ocupaţiuni rustice atacate de progresul civilizaţiilor, fie în timpuri vechi, fie în cele mai moderne. Civilizaţia romană superioară a impus terminologii latine în provinciile imperiului, eliminând pe cele autohtone. Alteori, fără să

BCU Cluj / Central University Library Cluj

fie nevoie de intervenţia răsturnătoare a unei limbi şi civilizaţii streine, înăuntrul aceleeaşi limbi, o terminologie (vânătorească, pescărească, etc.) este atinsă ca de o boală, de slăbirea sau degradarea ocupaţiei respective, alteori prin trecerea acelei ocupaţii în mânile unei populaţii venite de aiurea, cu alt graiu şi aşezate în teritorul poporului autohton.

In anume momente, o terminologie îşi pierde cu totul suportul material şi dispare ca o corabie sdrobită de furtună. Astfel, într'o regiune unde se cultivau inul şi cânepa şi se torceau şi ţeseau intensiv, prin decada a şaptea din secolul trecut, din toată comoara lexicală a specialităţii tineretul de astăzit nu mai cunoaşte nimic. Doar bătrânii îşi mai amintesc termeni răsleţi[1]). Industriile rapide moderne înghit ca valurile apelor şi lucrul şi expresia străveche din domeniul multor ocupaţiuni rustice.

Intorcând însă foaia acestor adevăruri, ne vedem siliţi să constatăm că mulţi termeni latini agricoli din dacoromână, de care în special ne ocupăm mai departe, sunt încă în vigoare, ba încă şi cu putere estetică. In acest caz nu mai poate fi vorba că Românii au pierdut sau părăsit meseria agriculturii pentru a o relua mai târziu dela streini. In această ipoteză, ar trebui să admitem că aceştia veneau totdeauna cu o cunoaştere, în diverse forme de cultură, superioară celei romane şi române, ceea ce, firește, nu se poate susţine istoriceşte.

Inainte însă de a trece la acest capitol, vom da câteva exemplificări în legătură cu consideraţiunile generale de mai sus.

LIMBA ŞI OMUL CA FIZIC ŞI SUFLET.

Dacoromâna a păstrat majoritatea termenilor latini privitori la corp. După calculul lui S. Puşcariu[1]) şi D. Macrea, din 100 de

[1]) Constatarea aceasta pe care o face filologul Othmar Meisinger, *Vergleichende Wortkunde*, München, 1932, p. 151, pentru regiunea sa de naştere, se poate verifica în orice ţară bântuită vertiginos de maşina industrială modernă. Firește, acolo unde industria pătrunde, ca la noi, încet şi nu sguduitor, nu se întâmplă dezastre lingvistice, ci pierderi treptate.

[1]) S. Puşcariu, *Limba română*, p. 177.

asemenea elemente 92 sunt latine, două autohtone, *ceafă*, *grumaz* (şi *burtă* de care am vorbit în altă parte), celelalte streine. La acestea trebuesc adăugate, pentru valoarea lor mai complexă, multele expresii în legătură cu corpul. „A sta în genunchi", „a îngenunchia", a sta „(răzimat) în cot", „într'o rână" (acesta autohton, din familia v. gr.ὠλένη, lat. *ulna* „cot"); „a ochi", „ochios", „ochenat" (cu ochi mari); „pieziş, în piezi", „piază-rea, bună", (dela lat. *pĕs, pĕdis)* şi a. m. d. Lista lor apare impresionantă dacă priveşte cineva la familia fiecărui termen în parte.

Deasupra tuturor stă *cap* (lat. *caput*), care îşi păstrează în română sensul concret („tête") şi figurat latin, de „căpetenie", „fruntaş". Concretul s'a păstrat numai în câteva regiuni romanice, căci general acolo este astăzi *testa* (fr. *tête* etc.). Capul distinge pe om de alte vietăţi şi Românul e „cu capul în mână", îşi „pune capul" (chezăşie şi în faţa morţii), are „cap sănătos", „uşuratic", e „căpăţânos", „încăpăţânat" etc. etc.

Sufletul şi mintea, cu manifestările lor sunt latine în: *însufleţire, suflet bun, rău, duios* (lat. **doleosus). Dor (dolus)* a ajuns să creieze un întreg gen literar liric popular, „poezia dorului", corespunzătoare celei din Iberia, unde portughezul *saudade* are acelaş sens şi rol. Dacoromâna păstrează întreaga valoare ce poate fi utilizată şi în limbajul filosofic, a lat. *cogitare, a cugeta,* pentru care ceilalţi neolatini au astăzi pe semicultul *pensare* (italian), *penser (francez),* etc. Apoi a *simţi,* a-l *durea (dolere),* a *urî (horrère),* păstrat cu această accepţiune numai în Abruzzi.

Uneori se desprinde, în acest capitol, o spiritualizare a cuvântului, petrecută în secole de frământare sufletească şi de gândire, când Românul era constrâns să-şi desvolte în interior puterile intime, fiindcă nu erau posibile manifestări exterioare, în războaie, în mai înaltă activitate de şcoală, de arhitectură, de politică etc. Astfel **invitiare* (dela *vitium)* a ajuns astăzi la *învăţa* „apprendre, enseigenr", *a desmierda,* este astăzi expresie poetică, înălţată din graiul mamelor care îşi spală copilul de necurăţenii trupeşti, cântându-i „cântece de leagăn" şi spunându-i „vorbe dulci mângâietoare". Sufletul cu durerile lui *se alină,* „s'adoucir" (dela *lenis*); *a alinta* „caresser, dorloter" vine din **allentare;* iar *mângâia* s'a lepădat de sensul vechiu, magic, de „ensorceller qqn par

BCU Cluj / Central University Library Cluj

un philtre, séduire", trecând la o fază lirică de „caresser, consoler".

Ca o încoronare a acestui capitol psihologic, dacoromâna, ca nici o altă limbă romanică, păstrează pe *a înțelege (intelligere)* cu derivate neexistente nici în aromână: *înțelegător, înțeles*, „sens, signification", *înțelept (intellectus)* „sage", *înțelepciune* „sagesse" și încă altele ce se pot urmări în dicționare. Tot așa s'a dematerializat lat. *percipere*, ajungând la „a pricepe" „comprendre", pe când în romanica apuseană (fr. *percevoir* etc.) a rămas mai mult la concret. In latină numai rar, figurat, în limbajul cult, se simte fenomenul, ca de ex. la Quintilian *vis percipiendi* „la faculté de comprendre", dar în dacoromână *om priceput* este „qui s'y entend, intelligent, capable, abile".

Înălțarea dela cele mai elementare noțiuni spre spiritual, spre expresie ideală, se documentează cu nenumărate exemple. Ele pot alcătui un capitol foarte bogat privitor la estetica limbii noastre, care se dovedește, prin poezia lirică populară, ca un instrument capabil de expresie artistică superioară, ca orice limbă romanică, dar și cu forțe originale, particulare numai ei.

In privința procesului de bogată creație linguistică și estetică în dacoromână amintesc studiul lui O. Densusianu, *Limba descântecelor*[1]). Descântecele se recitează în versuri, de către descântători, care sunt medicii poporului. Poezia aceasta o avem culeasă în zeci de volume. In ea s'au revărsat expresii figurate de o varietate ce n'o bănuia nimeni până la înfățișarea lor în studiul amintit, unde se găsesc mii de exemple ilustrante, din toate ținuturile dacoromâne. In ele se invocă puterile supranaturale, în sens păgân la origine, apoi în lumină creștină, pentru a se obține vindecarea bolnavului, iubirea celui dorit și uneori blestemul împotriva dușmanului. Metafora, comparația și tot alaiul de figuri stilistice, pornite dela toate, chiar dela toate formele de viață românească, le-a strâns poporul în imaginația lui spre a da tărie mistică descântecului, care și cu frumusețea versului, tinde spre farmec, încântare și vindecare prin minune:

[1]) *Grai și suflet*, vol. IV, V, VI.

Răsai, soare, frăţioare...
Peste ochişorii mei
Şi peste statul [statura] meu
Şi peste mersul meu
Şi peste viersul [lat. *vĕrsus*] meu.
Cum e soarele luminos şi frumos,
Aşa să fiu şi eu...

Totdeauna încheierea cere ca bolnavul să *rămâie curat, luminat, ca argintul strecurat, cum Dumnezeu l-a lăsat*, (cum) *maică-sa l'a fapt*. Boalele le alungă (cu metafore din practica ţesătoriei) „mătuşile cu furcile"... şi

Pe furcă le înşira
Şi cu fusul le înţepa.
Cum se întorc fusele
La toate firele,
Aşa să se întoarcă pagubele
Şi dătăturile...

Suferinţele se exprimă prin *„Ca pe-un fuior de cânepă m'a sfărâmat"*. Duşmanului i se doreşte:

Să zaci neică sub părete,
Pân'îi face iarbă verde...
Să te-adăpi cu linguriţa
Şi să-ţi dea pâne cu acul...

Şi tot aşa s'ar lungi mereu şirul de imagini, unele adevărate mărgăritare. Deocamdată atrag atenţiunea asupra studiului care pune la îndemâna oricui material expresiv din descântece.

Dar lucrările în legătură cu ţesutul, reflectate, cum am văzut, în descântece, au ecou şi în alte genuri literare, populare. Iată două exemple:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Harnică-i nevasta mea,
Harnică-i, dracu s'o ia:
Pune pânza,
Când dă frunza
Şi-o taie când va cădea.

Printre iţe, printre spată,
Paşte-o iapă'mpedecată,
Mai în sus pe la fuştei
Paşte-o scroafă cu purcei
Şi-umblă dracu cu scântei;
Prin mijlocu pânzeii
Paşte gâsca cu puii.

(Şezătoarea XII, pag. 149).

Că din cincisprezece lâni
Mi-o făcut mânuşi la mâini,
Şi din patruzeci fuioare,
Mi-o făcut o cingătoare;
Şi cânepa de azi vară,
O călăresc câinii pe afară;
Şi cânepa de azi toamnă
Şade'n şură ca o doamnă.

(Şezătoarea XII, pag. 149).

Un tablou, cu mai sugestiv colorit grotesc, nu se poate imagina, pentru a ironiza usturător pe femeia leneşă. De unde putea poetul popular satiric să culeagă imaginile şi să le contureze, ca pe nişte monştri pe arhaicul edificiu al războiului de ţesut — decât din ceea ce este mai caracteristic în preocupările, calităţile şi defectele unei gospodine? Satira — *strigătura* — conţine un complex de elemente psihologice, sociale. Ea este însoţită şi înviorată de ritmul jocului, de frumuseţea plastică a versului şi de ilaritatea întregului grup privitor, la petrecerile săteşti. Expresivitatea versurilor este alimentată de elemente latine, din cele mai curente. Numai patru sunt streine *(gâscă, harnică, nevastă* şi *şură).*

AGRICULTURA REFLECTATĂ IN DACOROMÂNĂ.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Viaţa economică în Dacia, cum reiese mai ales din studiul lui Patsch[1]), se întemeia pe creşterea vitelor, dar şi a agriculturii.

[1]) C. Patsch, *Der Kampf um den Donauraum unter Domitian und Trajan* (Beiträge zur Völkerkunde von Sudosteuropa, V (2) 1937, Sitz. Akad. d. wiss. Wien, philos. hist. klasse. 217, 1, p. 107, 110, 174, etc.

Năvălitorii au redus, cu timpul, a doua ocupaţiune şi de aceea dacoromâna a primit mulţi termeni agricoli streini, cunoscuţi din studiile de până acuma. Au rămas însă câţiva vechi, fundamentali şi alţii cu caracter atât de specific, încât înlătură orice posibilitate de concluziune că Românii ar fi părăsit cultura pământului, restrângându-se numai la păstorit, şi încă la unul nomad.

Nu voiu înşira în sens restrâns filologic termenii agricoli din dacoromână, ci voiu folosi un text popular în care se simte preocuparea, ba chiar o vie dragoste a Românului pentru roadele pământului. La Crăciun şi Anul Nou, între alte colinde, în care, prin urări, se invocă ajutorul lui Dumnezeu pentru o bună roadă, e specificul *plug-pluguşor*. In el se exprimă o apologie a agriculturii. Dăm aici varianta publicată de Alecsandri în 1866. Termenii latini sunt redaţi în text, unii cu caractere cursive şi alţii cu aldine. Ultimii reprezintă pe cei curat agricoli sau neapărat trebuincioşi pentru exprimarea noţiunilor legate de lucrarea pământului. Elementele slave, împreună cu şapte de diverse proveniențe, le-am lăsat nesubliniate.

Aho, aho c o p i i argaţi,
Staţi puţin şi nu mânaţi,
Lângă **boi** *v'alăturaţi*
Şi cuvântul mi-ascultaţi:
S'a sculat mai an
Bădica Troian
Si-a'ncălicat
Pe-un cal învăţat
Cu şaua de aur,
Cu nume de Graur,
Cu frâu de mătasă,
Cât **viţa** *de groasă,*
Şi'n scări s'a ridicat
Peste **câmpuri** *s'a uitat,*
Ca s'aleagă un **loc** *curat*
De **arat** *şi* **semănat.**
Şi curând s'a apucat
Câmpul *negru de* **arat,**
In **lungiş** *şi* **curmeziş.**
S'a apucat într'o joi,
C'un plug *cu doisprece* **boi,**
Boi bourei,
In coadă **codălbei,**
In frunte ţintăţei.
Mânaţi, c o p i i, hăi, hăi!
Ziua toată a **lucrat,**
Brazdă *neagră* a **răsturnat.**
Şi prin brazde *a* **semănat**
Grâu mărunt *şi* **grâu de vară,**
Dee Domnul să **răsară!**
Şi cât **lucrul** *a* sfârşit,
Iată, *mări, s'a stârnit*
Un vânt mare pe **pământ**
Şi ploi multe după vânt,
Pământul *de-a răcorit,*
Şi **sămânţa** *a'ncolţit.*
La luna, la săptămâna,
Işi umplea cu apă mâna
Şi se duse ca să vadă,
De i-a dat Dumnezeu roadă
Şi de-i **grâul răsărit**
Şi de-i **spicul** *aurit.*
Era'n **spic** *ca* vrabia,
Era'n **paiu** *ca* trestia.

Biblioteca Centrală / Central University Library Cluj

CASA ... CLUJ ... ADMINISTRAȚIA

Troian iute *s'a întors*
Și din grajd *pe loc a scos*
Un alt cal mai năzdrăvan,
Cum îi place lui Troian,
Negru ca corbul,
Iute *ca focul,*
De nu-l prinde locul,
Cu potcoave *de argint,*
Ce sunt spornici *la fugit.*
El voios *a'ncălecat*
La Tighina *a apucat*
Și oțel *a cumpărat,*
Ca să facă **seceri** *mari*
Pentru **secerători tari**
Și să facă **seceri mici**
Pentru copilași voinici
Și-altele mai mărunțele
Cu mănunchiu de floricele,
Pentru fete tinerele
Și neveste *ochișele.*
Și-a strâns fine și vecine
Și toți finii și vecinii
Și vreo trei babe *bătrâne*
Care știu rândul *la pâne*
Și pe **câmp** *i-a dus*
Și pe toți i-a pus
La **lucrul pământului,**
La răcoarea vântului.
Ei cu **stânga apuca**
Și cu **dreapta secera**
Și prin lan *înnainta*
De părea că înnota.
Alții'n urma lor **lega,**
Snopuri'*nalte aduna*
Și clăi mândre *ridica,*
Ce la soare se **usca.**
Apoi **carele'ncărca**
Și pe toate le **căra**
Și girezi'*nalte dura*
In capul **pământului,**
In sterița *vântului.*
Apoi **aria**-*și făcea*
Și din grajd *mai aducea*
Zece iepe
Tot sirepe
Și de **par** *că le* **lega**
Și pe toate le mâna
Imprejurul **parului,**
Deasupra **fățarului,**
Iepele mereu *fugea,*
Funia se tot strângea,
De **par** iute *ajungea*
Și **grâul** *se* **triera**
Și flăcăul **vântura,**
Dimerlia **scutura,**
Harabale **încărca,**
Și la **moară** *le pleca.*
Iară hoața *cea de* **moară**
Când văzu atâte **cară**
Incărcate cu povară,
Puse coada pe spinare
Și plecă în fuga mare
La cea luncă *de scăpare.*
Lunca *mare,*
Frunză n'are;
Lunca *mică,*
Frunza-i pică.
Iar **morarul,** meșter *bun,*
Zărea **moara** *prin* cătun
Și-și lua cojoc *mițos*
Și mi-l îmbrăca pe dos.
Și-și luă ciocanu'*n brâu*
Și mai luă și un frâu,
Apoi iute *alerga,*
Moara *cu frâu o lega*
Și-o apuca de **călcâiu,**
De-o punea pe **căpătâiu,**
Și-i da cu ciocanu'*n șele*
De-o așeza pe **măsele.**
El o lua de lăptoc
Și-o da iar *în* **vad** *la loc*
Și **turna** *deasupra'n* coș
Grâu mărunțel *de cel* **roș.**
Grâul *s'așeza pe vatră*
Și din coș *cădea su(b)* **piatră**
De su(b) **piatră** *în* covată
Curgea **făină curată.**
Troian *mult se bucura,*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Zeciuială morii da,
Pe **morar** *îl* dăruia,
Apoi călare suia
Şi voios *se înturna*
Cu f l ă c ă i i *ce mâna.*
I a r **boii** *se* opintea
Şi **roţile** s c â r ţ î i a.
I a t ă mândra *jupâneasă,*
Dochiana *cea frumoasă,*
C'auzea tocmai *din casă*
Chiotul f l ă c ă i l o r
S c â r ţ î i t u l **carelor**
Şi'n cămară *că mergea*
Şi din cuiu îşi alegea
Sită *mare şi cam* **deasă,**
Tot cu **pânza** *de mătasă.*
Sufleca ea mâneci albe
Şi-arăta braţele dalbe
Şi **cernea,** *mări,* **cernea,**
Ninsoarea se aşternea;
Pe sus tobele **bătea,**
Negurile jos cădea.
Apoi mama plămădea
Şi-o lăsa până dospea.
Apoi colaci'nvârtea,
Pe lopată *mi-i culca*
Şi'n **cuptor** *îi arunca.*
Apoi i a r ă, cu lopata
Rumeni *îi scotea şi gata.*
Atunci ea'mpărţea vreo cinci
La f l ă c ă i i cei voinici
Şi'mpărţea trei colăcei
La copiii mititei,
I a r ă mândrului *bărbat*
Ii dădea un sărutat.
Cum a dat Dumnezeu, an,
Holde mândre *lui* Troian
Astfel să dea şi la voi,
Ca s'avem parte şi noi,
Să vă fie casa, casă,
Să vă fie masa, masă!
Şi cu feţele aprinse,
Tot cu casele grijite,
Cu buni oaspeţi locuite.
Şi la anul să trăiţi
Să vă g ă s i m înfloriţi,
Ca **merii**
Ca **perii**
In mijlocul verii!
De urat am mai ura,
Dar *ne-i că vom însera*
Pe la **curtea** *dumneavoastră,*
Departe de casa noastră.
Dumneavoastră aveţi parte
De **curţi***'nalte, luminate,*
Văruite, şindrilite
Şi cu fereşti stecluite.
Noi avem b o r d e i e *mici,*
Bune de plu*gari* voinici,
V ă l t u c i t e *şi* lipite
Şi cu s t u h *acoperite.*
Dar *câte* **paie***-s la noi,*
Atâţi b a n i *fie la voi!*
De urat am mai ura,
Dar *ne-i că vom însera*
Şi avem a trece'n cale
O dumbravă *rea din vale,*
Unde sunt fete nebune,
Ce asvârlă *cu alune*
Şi se leagă de feciori
Ca albinele de flori
Şi le'ncurc cărările
Tot cu desmierdările.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Şi alte variante ale acestui mic poem, ca de exemplu cele din colecţia lui C. Dem. Teodorescu, sunt identice ca fond şi în mare parte ca limbă. Nu avem alt document mai cuprinzător şi mai viu decât orice studii, care să înfăţişeze prin expresie îndestulătoare cunoaşterea agriculturii, cu factorii ei principali. Putem urmări

toate fazele lucrului, dela căutarea locului bun de arat, trecând apoi la scena secerişului, a măcinatului, până la activitatea tot aşa de vie a pregătirii pânii de către jupâneasa casei. Chiar *vad de moară* se găseşte şi în documente vechi. Izbitoare apare întâiu limba întregei poezii. Din totalul de 866 elemente de limbă, câte cuprinde textul, şasezeci sunt slave, care ating un procent de 7% din total. Latine sunt 753 cu un procent de 87%. Termenii agricoli specifici sau necesari ca expresie se găsesc 69 latini (necalculând frecvenţa din text), iar slave numai 17, adecă de patru ori mai puţini! Cu origine necunoscută sunt 19 (tipăriţi spaţiat). Prin urmare, într'o specifică povestire se poate exprima spontan esenţa vieţii agricole, printr'o majoritate copleşitoare de străvechi termeni latini. Dacă întreg stilul agricol românesc ar fi fost înnecat de influenţa slavă, cum impresionist susţin unii studioşi, fenomenul nu s'ar putea explica. Dimpotrivă, şi în cazul acesta se aplică faimoasa teorie a lui Haşdeu despre circulaţia cuvintelor, potrivit căreia ce este mai vital într'o limbă este şi mai vechiu. S'au înfăţişat în anii din urmă şi alte texte populare şi culte, vechi şi nouă, în care elementul latin apare copleşitor, fiindcă el vine spontan pe buzele Românului şi adeseori înaintea celui strein[1]).

Problema prezenţei şi pătrunderei adânci a noţiunilor de plugărie în vieaţa şi limba românească merită să fie cercetată mai larg, în domeniul folklorului şi al etnografiei. Numai aşa se va putea închega un studiu integral, prin care să se ajungă şi la o sinteză. Deocamdată noi am atins numai laturea capacităţii de expresie poetică a dacoromânei, prin preponderant material lexical latin, agricol.

Pentru înţelegerea problemei amintesc aici şi un mic cântec popular, epic, din Floreşti (judeţul Cluj)[2]), în care se înfăţişează vioi, scurt şi concentrat toată munca pământului, începând cu mergerea gospodarului la pădure ca să taie lemne pentru a-şi ciopli singur plugul. Pe urmă continuă cu aratul şi semănatul

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1]) V. exemple la S. Puşcariu, *Limba română* I, Bucureşti 1940, p. 194 sq.

[2]) G. Breazul, *Patrium carmen*, contribuţii la studiul muzicii româneşti, Craiova, 1941, p. 206—208.

până la îmblătirea cu *„neşte lemne, cu grumaz de piele"*. E vorba de îmblăciu[1]), compus din două beţe legate la capete, între ele, cu o curea. Unul serveşte de mâner, iar cu celălalt se bat spicele. Tot figurat sunt înfăţişate şi secerile: *... neşte şere (=fiare) cam cârligăţele, la dinţi mărunţele*. Restul cântecului redă aceleaşi scene ca în *Pluguşor*, terminându-se cu punerea pe masă a colacului scos din cuptor.

In tot cântecul de 69 versuri, cu 298 cuvinte, se află numai 19 termeni de origine slavă, doi ungureşti, iar grosul cuprinde numai elemente latine[2]).

Iată textul:

Jupânu' gazda-re
Bun gând ş'o gândit-u,
Prânzu' l-o prânzât-u,
Boi la jug ş'o prins-u,
'm-pădure s'o dus-u,
Lemn pă car ş'o pus-u
Ş'acas' o vinit-u,
Frumos l-o cioplit-u.
Plug l-o ferecat-u[3]),
Boi la plug ş'o prins-u,
La pământ s'o dus-u
Şi el ş'o brăzdat-u
Cruciş, curmezâş-u,
Mai vârtos lungiş-u.
Ş'acas'o vinit-u
Şi s'o hodinit-u.
Boi la car ş'o prins-u,

[1]) Asupra originii latine a termenului *îmblăciu* v. ale mele *Coîncidentes et concordances...*, în *Langue et Littérature* (Académie Roumaine) II, 1—2, 1943, p. 21 sq. Acolo am arătat că în Transilvania, regiune muntoasă, agricultura a fost mai restrânsă şi de aceea s'a folosit mai mult baterea grâului cu *îmblăciul* (îmblăcii) şi nu treieratul cu cai.

[2]) Firește, unele elemente se repetă.

[3]) Aici, a *fereca* are sensul de a „construi" (firește, din lemn), ca şi lat. *fabricare*, dela care derivă verbul românesc.

La pământ s'o dus-u,
Grâu ş'o sămănat-u,
Mândru l-o grăpat-u.
Dumnezo o dat-u
O ploaie cu soare.
Grâu răsăre-re,
Mândru să coce-re
Ş'acas'o vinit-u
Şi el ş'o sculat-u
Dragi sclujnici a lui,
Tăt cu neşte şeră, [:fiare]
Cam cârligăţele,
La dinţi mărunţele.
La holdă s'o dus-u,
Hold'o săcerat-u,
Mănunchi l-o ţâpat-u
Şi'n snopi l-o legat-u,
Claiă l-o clădit-u
Ş'acas-o vinit-u. —
Boi la car ş'o prins-u,
La pământ s'o dus-u,
Grâu pă car ş'o pus-u
Ş'acas'o vinit-u.
Şi stog l-o clădit-u
Şi el ş'o sculat-u
Dragi sclujii a lui,
Tăt cu neşte lemne,
Lemne hodrolemne
Cu grumaz de ptiele.
Grâu l-o'mblătit-u
Şi'n coş l-a băgat-u,
Pă car l-o ţâpat-u,
La moară s'o dus-u
Şi'n coş l-o băgat-u,
Fărin'o pticat-u
Şi'n saci o băgat-u,
Pă car i-o ţâpat-u
Ş'acas'o vinit-u
Şi el ş'o sculat-u
Dragi sclujnici a lui,
Tăt cu neşte sâte,
Fărin'o cernut-u,
Mândru o moiet-u

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Şi o frământat-u.
Mândru s'o doschit-u,
Colac l-o'mpletit-u,
'n cuptor l-o băgat-u,
Mândru să coce-re,
Ş'afară-l scote-re,
Pe masă-l pune-re.
Cesta-i domnuţ bun-u
Jupânu' gazda-re[1]).

(Culeş şi notat dela *Gheorghe Flueraş*, din com. *Floreşti*, Cluj).

Urmărirea vieţii agricole, reflectată în limbă, ne duce şi spre alte consideraţiuni mai largi de folklor şi expresie poetică a iubirii şi cultului pentru această eternă muncă a popoarelor. Ea s'a sintetizat de sigur în poezia populară de pretutindeni, ca şi la noi în „Pluguşor" şi în alte colinde, în care vibrează rugăciuni către Dumnezeu, ca permanentă şi supremă speranţă plugărească pentru belşugul recoltelor.

Cercetarea în acest sens va trebui să meargă mai întâi în domeniul folklorului romanic[2]). Deocamdată semnalăm o concordanţă izbitoare între „Pluguşorul" nostru, analizat de noi din punctul de vedere special al expresiei româneşti şi între corespondentele spaniole *baile, villano* („horă", „joc", împreunate de cântec) şi *villancicos* (un fel de „colinde").

Exemplul cuvenit îl găsim în Lope de Vega, care în mulţimea operelor lui s'a inspirat şi din *cancioneros* şi *romanceros*,

---

[1]) Interesante sunt şi ghicitorile, care înfăţişează plugul, cu felurite metafore, ca de ex. următoarea:

Ce hiară încornorată
Umblă cu gura căscată
Şi numai cu limba râmă,
Tot răstoarnă şi dărâmă?
(T. Pamfile, Agricultura la Români, p. 56).

Toată imaginea, plastică şi vie, este exprimată numai prin cuvinte latine!

[2]) V. şi Al. Popescu-Telega, *Asemănări şi analogii în folklorul român şi iberic*, Craiova, 1927.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

salbe în care se înşiră, pe lângă cele susamintite, şi balade *(romances), lettrillas, serranillas* (doine populare sau culte, propriu zis „muntenești", dela munte, dela *sierra*). Multe din acestea le-a inserat Lope, trecându-le fireşte adeseori prin văpaia artistică a geniului său, dar alte ori păstrând cuprinsul autentic popular şi chiar versuri ce se pot identifica în texte populare[1]).

Iată acest *baile (villano),* încrustat în comedia *San Isidro, labrador de Madrid* (partea VII):

(BAILE—VILLANO).

Al villano se lo dan
la cebolla con el pan,
para que el tosco villano,
cuando quiera alborear,
salga con un par de bueyes
y su arado, !otro que tal!
Le dan pan, le dan cebolla
y vino también le dan,
ya camina, ya se acerca,
ya llega, ya empieza a arar.
Los surcos lleva derechos;
!que buena la tierra está!
„Por acá", dice al Manchado
y al Tostado: „Por allá".
Arada tiene la tierra,
el villano va a sembrar;
saca el trigo del alforja[2])
la falda llenando va.
!Oh qué bien arroja el trigo!
!Dios se lo deje gozar!
Las aves le están mirando;
que se vaya aguardarán;
junto a las hazas del trigo
no está bien el palomar.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1]) Lope de Vega, *Poesías líricas,* I edición, prólogo y notas de José F. Montesinos, Madrid, 1926, p. 176 sq.

[2]) Şi la noi e obiceiul de a duce la arat sămânța în dăsagi (sp. *alforja)* cfr. Pamfile, *Agricultura,* p. 57.

Famosamente ha crecido,
ya se le acerca San Juan;
segarle quiere el villano,
la hoz apercibe ya;
¡qué de manadas derriba!
¡qué buena prisa se da!
Quien bien ata, bien desata.
¡Oh qué bien atadas van!
Llevándolas va a las eras
¡qué gentil parva tendrá!
Ya se aperciben los trillos,
ya quiere también trillar.

¡Oh qué contentos caminan!
Pero mucho sol les da.
La mano en la frente ponen,
los pies en el trillo van.
¡Oh qué gran sed les ha dado!
¿Quién duda que beberán?
Ya beben, ya se recrean;
brindis. ¡Qué caliente está!
Aventar quieren el trigo,
ya comienzan a aventar.
¡Oh qué buen aire les hace!
Volando las pajas van.
Extremado queda el trigo,
dése limpio y candeal;
a Fernando, que Dios guarde,
se pudiera hacer el pan.
Ya lo llevan al molino,
ya el trigo en la tolva está.
Las ruedas andan las piedras,
furiosa está la canal.
Ya van haciendo la harina,
¡qué presto la cernerán!
¡Oh qué bien cierne el villano!
El horno caliente está.
¡Qué bien masa! ¡Qué bien hígne!
Ya pone en la tabla el pan,
ya lo cuece, ya lo saca,
ya lo quiere presentar.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(*San Isidro*, labrador de **Madrid. Parte VII**).

(JOC POPULAR).

Ii dau ţăranului[1])
Ceapă cu pâne,
pentru ca, el nodorosul plugar, în zori,
să iasă cu o pereche de boi
şi cu plugul, — ce mai plug!
Ii dau pâne, îi dau ceapă
şi vin de asemenea îi dau;
acum porneşte, iată se apropie,
ajunge şi începe a ara.
Trage brazdele drepte.
Ce bun pământ!
„Hăis" — strigă lui Bălţatu,
iar către Plăvan: „Cea".
A arat plugarul locul
şi merge să-l samene;
Scoate grâul din sac,
îşi umple poala.
Oh! ce bine aruncă grăunţele!
Să-i dea Dumnezeu bucurie!
Păsările stau cu ochii aţintiţi la el,
Aşteptând să-l vadă plecat.
Lângă snopii de grâu
nu e pus bine porumbarul (coteţul porumbeilor).
Straşnic a crescut (paiul),
căci de! se apropie Sânzienile;
are să-l secere plugarul,
secera stă gata;
ce de mănunchiuri doboară!
ce tare silinţă îşi dă!
Cine leagă bine, bine desleagă.
Oh! ce bine-s legaţi snopii!
Ii va duce la arie,
Ce mândru strat va aşterne!
Iată se pregătesc uneltele de treierat,
Curând va treiera.

---

[1]) Acest „baile", zis *villano*, e vechiu obiceiu popular spaniol, cum ar fi jocul „paparudelor" noastre. O relaţiune din 1618 îl descrie astfel: ţăranul (el *villano)*, cu faţa de tot naturală... purta un suman vechiu, cu multe mâneci, înţesat peste tot cu cepe şi bucăţi de pâne şi cu o inscripţie cu versurile ce se repetau mereu: *Al villano que le dan...*, *o. c.*, p. 176, notă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Oh! ce mulţumiţi umblă (plugarii),
Dar este prea soare.
Işi pun mâna (streaşină) la frunte,
Picioarele calcă pe treierătoare[1]).
Oh! ce sete i-a cuprins!
Cine se îndoeşte că nu vor bea?
Uite că beau, acum se răcoresc;
Noroc! Ce arşiţă!
Trebue să vânture grâul,
Iată încep să-l dea la vânt.
Oh ce bună boare îi adie!
Saltă paiele'n sbor.
Se scutură deplin grâul,
Ca să rămâe curat, lamură;
(regelui) Fernando — ţie-l Dumnezeu —
i se va putea pregăti pânea.
De-acum îl duc la moară,
Curând ajunge în coş.
Vâjâie furios scocul,
Roţile mână pietrile,
De supt ele curge făina,
Neîntârziat o vor cerne!
Oh! cu ce îndemânare cerne ţăranul!
Cuptorul este ars;
Ce bine plămădeşte,
Cu ce măestrie frământă şi rupe aluatul!
Iată pune pânea pe lopată,
O şi coace,
Uite că o scoate
Şi voios o înfăţişează.

* * *

Firește, se pot aminti aici şi alţi termeni latini, rari, ca de ex. *soage, sovâlta, suvulca,* etc., privitori la prepararea pânii, de care am amintit în *Langue et Littérature, II,* 1—2. Cei trei din urmă se păstrează la nord de Carpaţi, în aria mai conservativă a dacoromânei. Femeia care foloseşte în casă un limbaj nuanţat, alcă-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1]) E vorba de o treierătoare, ca o targă, în care sunt înfipţi colţi de cremene. Purtată peste stratul de paie din arie, spicele se sfărâmă uşor.

tuit din elemente latine care trec peste ceea ce ar fi strict trebuincios, nu poate fi declarată soţie de păstor şi mai ales de nomad, cum stărue să mai susţină unii lingvişti despre Români. Numai vorbitorul care practică o meserie, timp îndelungat, în casă şi în familie statornică, îşi poate păstra o terminologie în care intră şi varietate de stil.

Mai departe mergând, constatăm în blocul de fapte lingvistice, despărţitor între aromână şi dacoromână, un grup de termeni latini nord-dunăreni, în care iarăşi se oglindeşte o vieaţă statornică de casă şi de familie, în Dacia. Ei vorbesc dela sine, numai pomenindu-i pe nume[1]). In şirul formelor de civilizaţie romană păstrate şi prin limbă se ridică deasupra, cu deosebită valoare de continuare istorică în Dacia, nume de unelte şi de cereale „pisate" pentru hrana mai uşoară. Aşa este *piua,* din lat. **pilla* „mortier (à piler); moulin à foulon", cuvânt păstrat numai în dacoromână, nu şi în aromână, pentru un instrument indispensabil vieţii rurale.

---

[1]) V. acest bloc de circa 400 elemente, în studiul meu *Uralte Schichten und Entwicklungsstufen in der Struktur d. dakorum. Spr.*, Sibiu 1944.

Din lista de acolo a elementelor dacoromâne, neatestate în aromână, au rămas nescoase, la corecturi (din cauza greutăţilor tipografice, impuse de războiu în 1944) următoarele: *atuncine, botejune, cicoare, comânda, cumpăra, cutreiera, gănaţ, geamăt, muche, pradă, umed.* Ele se află şi în aromână, dar nu sunt toate înregistrate de dicţionarele cunoscute. Atestarea lor în aromână ni-o confirmă colegul T. Papahagi, care cu multă bunăvoinţă ştiinţifică a confruntat întreaga listă a mea cu materialul său lexical, menit să alcătuiască dicţionarul graiului aromân. Apoi, în loc de *încălţa*, trebue citit dacorom. *încălţare*, cu sinonimele *încălţie, încălţamă*, „chaussure" (v. *DA* s. v. *încălţa*).

Cuvântul dacorom. *paiu* (termen pastoral) nu trebue confundat cu *paiu-paie* (de grâu, etc.) < lat. *palea*, REW. 6161, ci derivă din lat. *pallium* şi înseamnă „lâna nouă şi moale care creşte spre primăvară supt cea veche şi formează viitorul veşmânt al oii". De aceea se zice şi *oi împăiate* („îmbrăcate"), *oile s'au împăiat*, etc. (v. ale mele *Cercetări lexicografice*, Buc. 1909 *s. v.*). Insă în zisul grup n'au fost socotite elementele autohtone, v. grec. şi v. germane, explicate în capitole speciale din studiul citat.

Alături de el, iată cuvântul *păsat* (lat. *quassatum*, dela *quasso* „millet (pilé) dont on a enlevé la balle; bouillie de millet"). După ce s'a introdus porumbul la noi, a urmat o nouă formă, aceea de făină măcinată mare din boabele plantei celei nouă. Din prima se mai face şi astăzi „păsat cu lapte, cu unt", sau altfel, sau se dă ca hrană puilor de pasări domestice. Acestea şi alte particularităţi pe care le voiu analiza mai jos, strâns legate de agricultură, cine ar putea susţine că le-ar fi păstrat o populaţie nestatornică? Cum ar fi biruit aceasta să poarte cu sine, de dincolo de Dunăre, unelte grele, împreună şi cu cunoştinţe speciale pentru curăţirea cojii boabelor de cereale, cu expresii tipice latine, precum *desghioca*, *desfăca* (mazărea), care cer timp şi statornicie pentru lucrare şi păstrare? Nici termenii sus zişi *nu există în aromână.*

Capitolul agriculturii analizat în felul acesta, desvăluie şi alte intimităţi lingvistice.

Să ne oprim o clipă şi la un amănunt dela moară, indispensabil instrument agricol, care „umblă", pe toate pâraiele din Munţi, ca şi „piuele" şi „ştezele" pe care nu ştim cum le-ar fi putut cunoaşte aşa de bine strămoşii nomazi, cum se constată azi la poporul Român.

La morile din Munţii Apuseni (poate şi mai în lături) în grinda din faţă a *stratului* (lat. *stratum*) care susţine pietrele de măcinat, este aplicat un disc de lemn cu crestături pe circomferinţă şi cu un beţigaş proptit cu un capăt într'o crestătură şi cu celălalt fixat în grindă. Această alcătuire se numeşte *grăunţari* (derivat din *grăunţ*=lat. **granuceum*). Numele explică funcţiunea. Beţigaşul se mută din o crestătură într'alta, la dreapta sau stânga şi „dă drumul la atâtea grăunţe (boabe) câte vrei să curgă din coş între pietri".

Nuanţa de expresie a acestei piese, „lucru" mărunt, e tot atât de grăitoare ca şi *suvulca*, dela prepararea pânei, şi ca *soage*, aflătoare tot numai în Transilvania.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cât de departe suntem încă de adâncul problemei, am constatat chiar în toamna aceasta[1]), ducându-mă în Munţii Apuseni

[1]) In 1943.

pentru revizuirea şi completarea problemelor ce le analizez. Am descoperit astfel încă o conservaţiune latină din limbajul femeiesc, în legătură cu *soage,* amintit mai înainte.

A soage (lat. *subigere*) înseamnă: a da formă rotundă de pâne bucăţii de aluat rupt din întregul frământat în troacă. Operaţiunea aceasta se face într'un vas mai mic, o albiuţă, în care cu „călcâiul" palmelor, femeia tot apasă şi întoarce zisa bucată, prin făină, pentru a o pune mai uşor pe lopată şi a o băga apoi in cuptor. Albioara se numeşte **sogătoare,** denumire aflătoare numai în Transilvania, în vest şi centru, ca şi *soage.*

Dacă am pătrunde în domeniul industriilor casnice, al ţesătoriei şi dogăriei, al feluritelor preocupări şi obiceiuri, am descoperi şi alte proprietăţi specifice dacoromâne, care se pot valorifica semantic, cultural şi geografic, ca şi cele înşirate până aici. La multe din ele, ca şi la unele prezentate mai sus, se simte o subtilitate şi variaţie de expresie în graiul femeiesc, care nu s'ar putea concepe decât la un popor cu îndelungă şi intensă vieaţă stabilă. *Aceasta cu atât mai mult, cu cât izvorul unor asemenea creaţiuni expresive curgea în mijlocul unei vieţi rustice, lipsită, un mileniu, de influenţa cărţii de care s'au fericit celelalte popoare neolatine. Un mare semn şi acesta a cărui rază de lumină, în şirul celorlalte, se lasă preţuită dela sine.*

* * *

In ordinea de idei urmărite până aici, se mai impune încă una, finală, privitoare la o cât mai amănunţită urmărire de termeni şi expresii agricole, presărate în folklor (în plugușoare sau colinde mai scurte). Ele constituesc un număr destul de mare, dacă luăm în seamă nu numai pe cele care exprimă noţiuni agricole de primă necesitate, ci şi pe cele care au găsit intrare în expresia poetului popular, printr'o înrudită atmosferă semantică[1]).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Am strâns astfel de material din colecţiile de folklor care mi-au putut sta la îndemână, în actualele împrejurări.

[1]) Proverbele şi zicalele, de asemenea, nu trebuesc uitate.

In total sunt circa 260 exemple (elemente latine și câteva considerate astăzi ca autohtone):

a aduna (snopi, paie), a alege (grâul), aluat, a anina (plugul în cioturi, a-l prinde, poticni), a apuca (cu stânga, spicele, la secerat), a ara în lung și'n lat, arat, arie, a așeza (snopii), ață (de cusut sacii), balegă, a bate caii (grâul cu picioarele), a bate (sita, la cernut), boii dela roate, boii dinainte, dinapoi, (când sunt patru la plug, la car), bordei, bou, bourei (boi), bucate (cereale), *bucium* (din care se sună pentru a strânge oamenii la lucru), butuc(i) (la car), buți (de pus grâul), cal, cal învățat, călare, capu pământului (al ogorului), capăt, capete (la ogoare), car passim., călcâiu (morii), căpătâiu (la moară), a căra (cu carul), căuș, câmp,-uri (de arat), câmp curat (pentru arat), câmpul negru (de arat), cânepă, „cântă ciocârlia" (semn că trebue să se înceapă aratul), a cerne passim., ciur (de vânturat), ciurui, a (se) coace (pâinea), coada (sapii), coardă (a pune grâul „coardă"'n șură; comp. *șiră*), coarne de plug (coarnele plugului), codâlbei (boi), colb, copt (grâu), a crește (grâul), cruciș-curmeziș (a ara), crud,-ă (colac; pâne, necoaptă bine), cuiu, cuie (la jug), a culege (cânepa), „cununa" (obiceiu la secerat), cuptor, curat (câmpul —, cfr. curătură, runc), curat (loc), curat (grâu), a curăța (aria), a curge (făina, de supt piatră, la moară), curmeziș (a ara în —), curtea (gospodarului), (sită) deasă, curți (de boieri), a da (plugul pe brazdă), a da spice (grâul), a *dejuga* (boii), a desfăca (grâul; a-i desface boabele din spic), a despica (spicele, a le desface, cfr. a desfăca=*disfabicare), dinți (la seceră), a dura (girezi), durat (câmpu), față de arie, față de copt (a-și face grâul —, a se apropia de copt), fătar (fața ariei), faur, făină curată (aleasă), falce, fălci (unitate de măsură a pământului de arat, cosit), fărmătură (de pâne), fătare (de arie), a fătui (aria; a nivela stratul de paie de pe ea), fân, fân cu flori, fânat,-ă, a fârâma (paiele la treierat), a fereca fiarele (plugului — a le pune la punct, pentru arat), ferecat (plug, construit din lemn), fiarele plugului, fier (pentru seceri și plug), fierar, fierul lat (la plug), fir de grâu), a frământa, frâu, a freca (spicele, ca să cadă boabele), frunțile („locuri de frunte"), funia (de care se leagă caii de par, la treierat; cfr. „a ajunge funia la par"=a ajunge la strâmtoare), furcă, furci, gireadă, girezi (din familia lat. *agger,-eris, aggerere; aggestus*>rom. *agest* etc.), a grăpa, grăunț,-țe, grâu curat passim., grâu de vară passim., grâu mărunțel, grâu roșu, grâu verde, uscat, copt, grâuleț, grâușor, groapă, grumazi (la îmblăciu), iarbă grasă („căpăstru de —"), iese (grâul; răsare), împănată (săgeată, la plug), a încăleca, încărca, încârligătele (secere), a îndemna (boii, caii la mers), a înflori (câmpul), a îngălbeni (a se vedea grâul galben, de aproape), a înjuga (boii),

înjugători (boi de jug), a înnota (prin grâu), a întoarce (paiele în arie), întoarsă (seceră „curbă"), (a) înţăpoşa (sacul la gură, cu ţepuşi), a înţepuşa (sacii), a înverzi (grâul), jug, jugan,-ni (boi), jugănit,-ţi (boi), (a) jugui (a mâna la jug), juncănaş(i), jupân (termen cu care se adresează colindătorii către stăpânul casei), passim., jupi (tulei de cucuruz) (atestat de 3 ori), lăptucă, a lega (grâul în snopi), a lega (mănunchiu, snopii), legătura (cu care se leagă snopii), lemnuşele (părţile îmblăciului), linte, loc curat (de arat), lucrul (câmpului), a lucra (lucru agricol), lucrul pământului, lungiş (a ara —), mazăre, a măcina, măcinar (morar), mălai (de meiu), mălai, mălaie, mănunchiu (mâner la seceră), mănunchiu (de paie, de flori), mărunt (grâu), mărunţel (grâu mărunţel, de cel roş), (seceri) mărunţele (la dinţi), măsele (la moară), a măsura (pământul), măşcat (bob de grâu bine desvoltat; mare), mătasă (sită de —), a mătura (aria), (grâu) măzărat (mare în bob, ca mazărea), a mâna (boii, cai), meiu, a merge (plugul pe brazdă, a fi bun de mers), merişoare, miere (colac îndulcit cu —), moară, a moia, muia (făina pentru a o plămădi), morar, morăriţă, morişcă (dim. moară), moriţă (dim. moară), murăraş, (brazdă) neagră, negru (câmpul), neghină, negrăpat (grâu), a netezi (locul arat, cu grapa), nuc(i), oale, orz, (a) ospăta, ospătare, paiu, paie, parul (la arie), pădure, pământ (arabil), păscut, păpuşoi (porumb), pâine, pâne, pâne (grâu), pânza (sitii), piatra (morii), piatră (de hotar), a pica (făina de supt piatră), piepturile (de deal, la arături, în regiuni muntoase), a pieri (grâul; a se usca, strica de ploi etc.), plaiu, plăiuţ, „drum ce duce la munte", prânz, a prânzi, a prinde (boii la jug), (sită) rară, a răsări, a răsfira (grâul în arie), a răsturna (brazde), a răvărsa (grâul; a-l arunca pe brazde), a revărsa (brazda), a ridica (clăi), roată, roate, roata morii, rotat (stog, ca un con), rug (în grâu), rumega, sac, sapă, săgeata'mpenită, împănată (la plug: „pluguri cu săgeata'mpenită"), a sămăna, sămănătură,-uri, sămânţă, a săpa, scări (la şea), (a) scoate (pânea din cuptor), a se scutura (grâul; a-i pica boabele, dela sine, când nu e strâns în clăi), secară, a secera, secerat (subst.), secerător(i), secerăţele (dim. seceră), secerele, secerică, seceruică, a smulge, spic, spic aurit (galben, copt), spicuşoare, spin, spini (în grâu), splină (la moară), strămurare (de împuns boii, ca să se îndemne la mers), a strânge (paie, snopi), „a se strânge funia la par" (la parul ariei; expresie-proverb), (a) strânge grâul (în porcoaie, în saci etc.), suflecate (mânecile la femei, la frământat), şelele (morii), şerb, şerbi (muncitori la câmp), şes bun de arat, tăciune (boală la grâu), a trage (boii la plug), a trage (brazda), (a) trage (cu secera), trăsură, „tras" (:„boi buni de trăsură"), trăşură (tragere), a treiera (cfr. cutreiera), troian, tulpina (morii), a turna (grăunţele în sac, coş), a umbla (moara), a umbla

(plugul, a lucra cu plugul), a unge (cu miere colacul), a ura, a se usca (la soare, grâul secerat), uscat (grâu prea copt), vaci cu lapte, vadul (morii), vatră (la moară), vărat (câmpul —), vărguță, vărsat, „turnat" (clopoțelul, cu care se sună la urarea cu pluguşorul), a vântura, viță (la frâu), viță (:frâu gros ca „vița"), zeciuială (vamă la moară)[1]).

* * *

Urmează ca cercetări viitoare să completeze acest material, cu semnificația ce se poate desprinde, cultural-semantic, dela caz la caz. Capitolul acesta se va lărgi apoi asupra întregei terminologii agricole din dacoromână, avându-se în vedere și răspândirea geografică, precum și vitalitatea și însemnătatea istorică a diferiților termeni.

Scopul nostru a fost, pentru moment, de a încerca să intuim fenomenul trecerii lente a materialului concret lingvistic în expresia poetică, ceea ce poate dovedi, cel puțin parțial, vitalitatea termenilor agricoli, latini, din limba noastră. Terminologia agricolă mișună de nenumărate elemente, unele mai răspândite, unele numai dialectale, altele ca sinonime[1]). Dar ceea ce a câștigat acces în poezia populară, oglindește o valoare mai înaltă, decât

[1]) Aceste exemple au fost scoase din următoarele publicații de folklor: *I. Bîrlea*, Balade, colinde și bocete din Maramureș, *Tit. Bud(u)*, Poezii populare din Maramureș, *Candrea, Densusianu, Speranția*, Graiul nostru, *S. Fl. Marian*, Sărbătorile la Români, etc., *T. Pamfile*, Agricultura la Români, *T. Papahagi*, Graiul și folklorul Maramureșului, *G. D. Teodorescu*, Poezii populare române, *Gr. Tocilescu*, Materialuri folkloristice. *Reviste:* Anuarul Arhivei de Folklor (I. Mușlea), Comoara Satelor, Grai și Suflet (O. Densusianu), Șezătoarea.

[1]) Își poate face cineva o idee despre această realitate, parcurgând și numai *Agricultura la Români* de T. Pamfile, București, 1913. Problema se cere studiată și pe baza unei anchete metodice, pe toată țara, care trebue întreprinsă de filologi și etnografi, înregistrându-se *cuvântul* alături de *idee* și *lucru*.

Altfel, se poate ajunge la concluzii unilaterale ca cele ale lui W. Domaschke în *Der lateinische Wortschatz des Rumänischen*, Jahresb. d. Instit. rum. Spr., Leipzig, XXI-XXV, care este studiu util, dar cu valoare mai mult statistică-etimolgică (v. și observațiile lui S. Pușcariu, *Limba română*, 353—355).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

aceea a termenilor folosiţi de popor din necesitatea elementară a meseriei, a specialităţii, cunoscută în particularităţi numai de plugarul autentic, în restrâns şi direct contact cu realităţile tehnicei agricole.

Ideea fluturată aici este, firește, aplicabilă şi la alte ocupaţiuni rustice (vânătoare, păstorit etc.), sau mai de sus. Din limbajul acestora se estind şi pătrund elemente în limba generală a unui popor, prin singuraticii vorbitori, ca şi cum ar fi culese de albine şi prefăcute, ca esenţa din flori, în mierea fagurului din stup. Aşa se ajunge la faza culminantă, sintetică a spiritului omenesc, reflectat în graiu, la expresia artistică, floarea stilului unei limbi.

G. GIUGLEA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CONTRIBUȚIUNI SEMANTICE ȘI LEXICALE

1. OSPĂȚ „nuntă", OASPE „nuntaș"

Ospăț — în limba veche și dialectal *uspăț* — și *oaspe (oaspete*, etc), care în dialectul dacoromân apar cu mai multă vieață, după regiuni,[1]) fără îndoială că au cunoscut odată o răspândire generală în Nordul Dunării.

Înțelesul cel mai răspândit al lui *ospăț* este cel de „nuntă", pe care, de mirat, nu-l dă niciunul din dicționarele noastre[2]). Numai cu acest înțeles se cunoaște cuvântul în tot Ardealul și în ținuturile învecinate, formând arie compactă[3]).

---

[1]) V. ALRM I, vol. 2, H. 352 (înțelesurile și expansiunea lui OSPĂȚ) și H. 354 (înțelesurile și expansiunea lui OASPE). *Ospăț* este cunoscut în Transilvania, unde face arie, mai rar se întâlnește în Bucovina, Moldova de Nord și Basarabia, rar în Banat, Oltenia și Dobrogea și rar de tot în Muntenia și Sudul Moldovei; iar *oaspe*, fără să facă arii mai mari, se găsește în centrul Transilvaniei, în Moldova, Basarabia și ici colo, foarte rar, în Muntenia, Banat și Dobrogea.

[2]) Nu-l înregistrează nici TDRG, nici CADE, care este bogat în cuvinte, forme și înțelesuri dialectale și, firește, nici SCRIBAN, D., deși *ospăț* „nuntă" se găsește în literatura populară *(Fetele, la porunca împăratului, rămaseră în curte cu mama lor cu tot până în ceealaltă zi, când veni popa, îi cunună și făcură odată trei ospețe care au ținut o săptămână.* RETEGANUL, P. II 26. *Începură a tăia la scaune și la căzi pentru ospățul, la care a fost nun mare Pipăruș Petru cu Ileana Cosinzeana* Ib. III 81. *După două săptămâni Ileana se cunună cu Ioniță Făt-Frumos, ș-o tras un drăguț de uspăț (ospăț) de ș'o dus vestea peste nouă hotare.* FRÂNCU-CANDREA, M. 253. *Însurându-se împăratul paserilor, a poftit pre toate paserile la ospăț.* MARIAN, O. II 49.

[3]) Pentru expansiunea lui *ospăț* „nuntă" să se confrunte H. 350 (NUNTĂ) cu H. 352 (Înțelesurile și expansiunea lui OSPĂȚ) din ALRM I, vol 2. Ariile lui *ospăț* „nuntă" din aceste două hărți nu corespund. Evident

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ospăț (< lat. *hospitium* „hospitalité qu'on donne ou qu'on reçoit, action de reçevoir, de loger, d'héberger", „Gastfreundschaft als Verhältniss zwischen zwei Gastfreunden, gastliche Aufnahme, Bewirthung") în înțelesul pe care l a avut la origine, cuprinde ideea de „găzduire". Dar cum oaspelui i se făcea o primire bună, cu mâncare și băutură — găzduirea, nefiind un eveniment de toate zilele, devenea un adevărat praznic — *ospăț* a primit sensul de „masă mare la diferite împrejurări, petrecere, banchet" [4]). Acesta e înțelesul obișnuit al lui *ospăț*. Cu acest înțeles se întâlnește în limba veche (*Și făcu ospăț mare Levia în casa lui.* CORESI, TETRAEV. 5, ap. TDRG. *Sufletul cela ce nu cearcă să mănânce dentru ospățul tău.* (ante 1633) GASTER, CR. I 80. *Spuneți chematilor că iată ospățul iaste gata.* VARLAAM, C. 286. *Chemŭ pre dumniavoastră pre toți la ospățŭ.* (1678) GASTER, CR I 238. *Și împreună îmi gătește și ospățu.* BIBLIA (1688) 902/28), la scriitorii mai noi (*La ospețe niciodată iuțeală, ceartă și răutate, că'ndată te poticnești.* GOLESCU, ap. ZANNE, P. VII 77. *Gândind ca ospăț să facă.* BARAC, A. 79. *Din porunca lui se găti un ospăț minunat.* C. NEGRUZZI, I 85. *Veni iar la ospăț.* EMINESCU, N. 8) și în literatura populară (*Puse să se gătească un ospăț înfricoșat.* ISPIRESCU, L. 376. *Și pe iarbă s'așezau De ospăț că s'apucau.* IARNIK-BÂRSEANU, D. 312. *In ziua de Anul nou se ține așa numitul ospăț.* PAMFILE, CR(Ă)C. 167. *Ospățuri ca acele îi făcu.* ȘEZ. II 206;

---

e mai restrânsă în cea dintâi, unde materialul s'a cules cu o întrebare indirectă și ceva mai extinsă în cea de pe urmă, în care e înfățișat și materialul adunat cu o întrebare directă. Din suprapunerea lui *ospăț* „nuntă" din cele două hărți se observă coexistența lui *ospăț* și *nuntă*, la periferia ariei, pentru denumirea aceleași noțiuni. Altfel unde *ospăț* a primit înțelesul de „nuntă", *nuntă*, nu se mai cunoaște, decât, poate, ca un cuvânt orășenesc. Cf. „*nuntă* nu vine ușor zis la limbă", 118 notă/ALR I, vol. 2, H. 254

[4]) Felul de viață din vremurile străvechi a țăranului român poate explica această evoluție de sens. Răzlețit în munți, Românul se bucura de drumețul ce-i deschidea ușa, cu care avea să schimbe o vorbă și dela care avea să afle noutăți, primindu-l cu toată dragostea în casa sau stâna lui, ospătându-l cu ce avea mai ales și mai bun (v. I.-A. Candrea, *Straturi de cultură și straturi de limbă la popoarele romanice*, București, 1914, p. 22).

cf. ib. V 115, ARH. FOLK. IV 68). Numai cu acest înțeles se cunoaște cuvântul în dialectul aromân *(Și-l ținu uspeț.* PAPAHAGI, B. A. 244/36. *S-l'-u facă uspeț* ib. 363/30. *Șădu...n uspeț* ib. 245/15, etc.) și în dialectul meglenoromân *(Să si ducă la lisitsa ăn uspets.* CAPIDAN, M. II 5/30).

Hărțile Atlasului linguistic atestă și ele acest înțăles, ici colo cu anumite specializări. Așa în Moldova (în punctele: 387, 402, 418, 518, 538, 542, 552, 554) și Basarabia (în punctele: 434, 445, 454, 458, 464) și în alte localități izolate (677, 725, 815, 308), *ospăț* înseamnă „praznicul dela orice sărbătoare". In Bucovina, Maramureș și anumite regiuni din Crișana și Oltenia, *ospăț* are înțelesul de „masă (petrecere) la botez", „masă (petrecere) la nuntă și botez", „masă (petrecere) la nuntă", „petrecerea care se face după nuntă (a doua, a treia zi, la o săptămână)". De sigur tot înțeles de „petrecere" are acest cuvânt și în expresiile *a merge în ospăț, a face ospăț,* întâlnite în Basarabia, care, în cea mai mare parte a ei, nu cunoaște pe *ospăț* decât în aceste expresiuni[5]).

Sensurile arătate mai sus ne permit a urmări evoluția semantică a lui *ospăț.* Dela înțelesul de „petrecere (cu mâncare și băutură), banchet", pe care l-a cunoscut odată pretutindeni limba română, de „petrecere la nuntă", nu a fost greu ca *ospaț* să ajungă sinonim cu *nuntă,* înlocuindu-l pe acesta într'o regiune întinsă. Pentru explicarea acestei evoluții semantice, trebue să se țină seama și de realitatea vieții țăranului român, care „se ospătează" mai des, dar face „ospețe" rar. Și cele mai strașnice „ospețe" le face la nuntă[6]).

[5]) Cf. ALRM I, vol. 2, H. 352.

[6]) Cf. *Ospețiu cel dela nuntă.* L. B, *ospăț la nuntă.* 229/ALR I. vol. 2, H. 254 (punctul 229 e comuna Hodac, jud. Mureș, aproape de Reghin, de unde, probabil, a dat și Petru Maior, în L. B., expresia citată mai sus) și *a mânca ca la nuntă.* In împrejurări ca acestea, *ospăț* a putut să primească înțelesul de „nuntă": *Să pregătim nunta* spus femeilor chemate să ajute la gătitul bucatelor, înseamnă „a pregăti ospățul", iar *duceți-vă pe la casele oamenilor și poftiți-i pe duminecă la ospăț* înseamnă „a-i pofti la nuntă".

O evoluție semantică asemănătoare prezintă cuvântul *veselie,* care în câteva localități anchetate din Secuime (571, 573, 576) și în jud. Brașov (180, 186), înseamnă „nuntă", v. ALRM I, vol. 2, H. 350.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Constatăm din harta colorată 352 că *ospăț* se păstrează intens numai acolo unde a primit înțelesul de „nuntă", adică în Transilvania. In restul teritoriului dialectului dacoromân cuvântul a dispărut sau e pe cale de dispariție. Una din cauzele dispariției lui *ospăț* ar putea fi imprecisiunea conținutului lui semantic. Din acest motiv alți termeni ca *petrecere, voie bună, veselie, chef, banchet, bal, mulăceag*, etc.[7]) îl concurează scoțându-l din circulație.

Paralel cu evoluția semantică a lui *ospăț*, pe care am văzut-o mai sus, s'a desvoltat înțelesul de „nuntaș" al lui *oaspe* (< lat. *hospes,-itis* „hôte, celui qui reçoit l'hospitalité"), etimologicește din aceeași familie. Cuvântul *oaspe*, ca și *ospăț*, nu se cunoaște decât sporadic în dialectul dacoromân[8]). Vechiul lui înțeles de „mosafir" se mai întâlnește astăzi în Moldova, Basarabia, Dobrogea, în câteva puncte din Muntenia și în dialectul aromân și meglenit. Intocmai ca și *ospăț*, *oaspe* are viață mai intensă în Transilvania, unde nu se cunoaște decât cu înțelesul de „nuntaș".

Schimbarea înțelesului de „mosafir" al lui *oaspe* în cel de „nuntaș", care nu se găsește decât în aria lui *ospăț* „nuntă", sau în vecinătatea acesteia[9]), s'a putut întâmpla datorită faptului că nuntașii pentru cei ce fac „ospățul" sunt mosafiri. Că acest înțeles se găsește mai mult în Ardeal, e iarăși explicabil: țăranul de aici, nefăcând „ospețe" decât la nuntă, nu se simte oaspe decât cu acest prilej. Desvoltarea aceasta semantică a lui *oaspe* a putut fi ajutată și de apropierea formală a celor două cuvinte: *ospăț* și *oaspeți*, al doilea întrebuințat aproape exclusiv la plural[10]). O punte de apropiere între ele este și verbul *a ospăta* (< lat. *hospitare*) „a primi în casă ca

---

[7]) Cf. și expresia a merge pe omenie.

[8]) V. ALRM I, vol. 2, H. 354 (înțelesurile și expansiunea lui OASPE). Din Muntenia și partea de sud a Moldovei *oaspe* a fost alungat de turc. *mosafir*, cf. ALRM I, vol. 2, H. 355.

[9]) Să se confrunte H. 354 cu H. 352 din ALRM I, vol. 2.

[10]) Cf. și *oaspăt*=oaspe. (*Oaspătul nu mănâncă ce gândește, ci mănâncă ce găsește.* ZANNE p. IV, 226) și *ospăt*=ospăț (*A venit flămând dela ospăt.* DONICI, F. I, 34).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

oaspe, oferind casă şi masă, a da de mâncare şi de băut, a petrece, a benchetui", şi derivatele *uspătoi*, *uspători*, *uspătaşi*, *uspecioi*, etc.[11]), cu înţelesul de „nuntaşi", care se găsesc în aria lui *ospăţ* „nuntă".

2. „FOD'IU", FOC VIU „numire pentru anumite boli de piele"

Cu acest cuvânt s'a răspuns la întrebarea indirectă „Cum numiţi bubuliţa mică, ce se face pe faţă, mai ales la oamenii tineri, din care, dacă o storci, iese ceva alb?", în comuna Ighişul-Vechiu, jud. Târnava Mare. *Fod'iu̯*, cu pl. *fod'iurĭ*, înseamnă deci „coş (pe faţă)"[12]).

Cu acelaşi cuvânt, însă cu altă înfăţişare fonetică, s'a răspuns şi în punctele învecinate 156 (Daneş, jud. Târnava Mare) şi 158 (Mihai Viteazul, jud. Târnava Mare): *h'ir de fu̯o-źiu̯*[13]) şi *fō-yiu̯*, cu pl. *fō-yiĭ*, forme pe care autorul Atlasului le explică în notele marginale prin 'foc-viu'. Găsindu-se în aceeaşi regiune, pe aceeaşi hartă, ca răspuns la aceeaşi întrebare, nu este greu atunci a descoperi că *fod'iu̯*, din localitatea amintită, nu este altceva decât „foc viu".

In conştiinţa linguistică a subiectului vorbitor aceste două cuvinte *(foc* şi *viu)* s'au sudat, formând o singură realitate fonetică. Dacă în răspunsul *h'ir de fu̯o-źiu̯* s'ar mai putea bănui încă componenţa celor două elemente, ea dispare cu totul în *fō-yiu̯* şi mai ales în *fod'iu̯*. Formele de plural *fō-yiĭ* şi *fod'iurĭ* ne-o dovedesc pe deplin[14]).

---

[11]) V. ALRM I, vol. 2, H. 353 (NUNTAŞI).

[12]) 160/ALR I, vol. I, H. 25.

[13]) *v*, palatalizându-se, a devenit un sunet intermediar între *ź* şi *h'* redat prin suprapunerea acestor două semne.

[14]) Pentru compoziţia lui *fod'iu̯*, cf. *mămăria* [a]; *mămărĭ* „mama mare" 679 /ALR I, vol. 2, H. 170, *mă-ta ta* „mamă-ta" 900 /ALR I, vol. 2, H. 158, *frati-ńoŕo* „frate-meu" 710 /ALR I, vol. 2, H. 160, 161, *soŕ-mia-mia* „soru-mia" 720 (cf. şi 700) /ALR I, vol. 2, H. 163, *măi fratimiule!* 744 notă /ALR I, vol. 2, H. 161 şi *bacsâma* „bag sama", în jurul Clujului

Observăm că aceste forme sunt ortografiate în două feluri. De ce? Pentru că într'un caz a intervenit simţul analitic al redactorului, care, descoperind elementele de compoziţie, mai vizibile în formele din punctele 156

O formă, care cuprinde aceleași elemente de compoziție, o găsim dată de S. Fl. Marian: „Românii din Țara Bârsei în Transilvania... întrebuințează Ghimpele ca medicament în contra morbului numit de dânșii „foc-viu" sau scurtat *fochiu*, pentru că pasărea aceasta, după spusa și credința lor are putere de a trage tot *fochiul* în sine"[15]), iar alta aproape identică — *foghiu* — în *Vocabularium nemțesc și românesc* (Sibiu, 1822), dicționarul postum al doctorului Molnar-Piuariu, care traduce pe germ. *Rothlauf*.

„Focul viu" ca denumire a unor boli de piele, termenul popular pentru *zona zoster*, *herpes zoster*[16]), sinonim cu brâncă, orbalț, roșață, bubă neagră[17]), fapt[18]), coș (pe față)[19]), se atestă în diferite regiuni: Dolj, Lăpușna, Brașov, Arad, Turda[20]), Târnava Mare[21]) și în Munții Apuseni[22]). Și de si-

---

și 158, le-a scris separat, cu linioară, trecând cu vederea peste *fod'iu*, al cărui aspect fonetic a ascuns mai bine cele două cuvinte, scriindu-le împreună. Care e forma bine transcrisă? Credem că ultimă. Din moment ce în conștiința linguistică a subiectului vorbitor nu mai există nici o urmă de compoziție a cuvântului, nu e niciun motiv de a-l scrie separat. Firește în acest car nu pot să lipsească explicațiile complementare.

[15]) *Ornitologia*, I, p. 421.

[16]) I. A. Candrea, *Folklorul medical român comparat*, Buc., 1944, p. 223.

[17]) *Ibid.*; cf. și p. 259. V. și S. Fl. Marian, *Ornitologia*, I, p. 421 notă.

[18]) T. Morariu, *Obiceiuri, credințe și superstiții legate de „focul viu"*. Extras din *Freamătul Școalei*, Nr. 1—2, 1937, p. 2 notă.

[19]) 156, 158, 160 /ALR I, vol. 1, H. 25.

[20]) Comuna Vâlcele: *Foc-žiu alia-s uariše bube. Să faše la copči mai multă. Să țipă la uobrază, pi la mînuri p-acolo. Bubele să lățască așă, să facă așă zămoșă uarecumva. T'iar nu și'iu d'in še să facă.* (Comunicat de Perde Maria).

[21]) Comuna Fântâna: „Bubele ce se fac la nas, la gură sau în altă parte a feții, de obiceiu puțin dureroase, care se vindecă într'o zi două". (Comunicat de D. Macrea). Cf. și 156, 158, 160 /ALR I, vol. 1, H. 25.

[22]) Comuna Neagra, jud. Turda: „Atarit'e jubrari". (Comunicat de Sâmtioana Tolomei); Comuna Scărișoara de jos, jud. Turda: „Ceva bubi, ceva roșăli". (Comunicat de Pașca Ilina). Cf. și T. Morariu, *op. cit.*, p. 18, 19.

gur că acest înţeles al „focului viu“ se cunoaşte şi în alte părţi ale pământului românesc [23]).

Mai obişnuit subt „focul viu“ se înţelege obiceiul de a aprinde focul, cu oarecare meşteşug, prin frecarea a două lemne deolaltă [24]). De focul aprins în acest chip se leagă fel de fel de credinţe şi superstiţii, în special în legătură cu păstoritul [25]). El se aprinde la ieşirea oilor la munte, la băgatul lor pe brânză, etc. şi de multe ori este întreţinut până în spre iarnă, când turmele se coboară la vale. Rostul „focului viu“ este de a feri oile de fiare, de anumite fiinţe fantastice rău voitoare, de trăznet şi tunet, de a le vindeca de diferite boli şi pentru a avea mană înbelşugată. Urme despre acest obiceiu se mai găsesc încă în regiunile care, prin aşezarea lor, sunt mai conservative: Năsăud, Maramureş, Bucovina, Munţii Apuseni şi ici colo, în ţinuturi unde păstoritul a fost sau mai este încă în floare.

Azi în Munţii Apuseni, regiunea cea mai conservatoare, „focul viu“ se face aproape exclusiv pentru vindecarea bolilor mai sus menţionate ale oamenilor, mai rar pentru animale. Apa încălzită la „focul viu“ are putere vindecătoare: bubele de pe

---

[23]) Cf. Avram Igna, *Descântece din Bihor*, în *Familia*, XXXV (1899), p. 439, unde se dă un descântec de foc viu din Ineu („S'o ţipat focul cel viu prin frig, prin căldură, prin foame, prin sete, s'o ţipat prin supărare. Eşi foc viu afară, acolo nu ustura, nu piţiga, nu durea, nu arde, nu ferbe...“).

Pentru Braşov, îmi comunică dl Prof. univ. Valeriu Bologa înţelesul de „erisipel“ al *focului viu*; în jurul Sibiului, după comunicarea dlui Prof. N. Munteanu, *focul viu* numeşte o boală de ochi, ce se manifestă prin zgrăbunţe roşii, foarte dureroase, poate cherato-conjunctivita; în Munţii Apuseni (comuna Crişcior, jud. Hunedoara), oamenii se feresc de omida numită în alte părţi *mâţa popii* să nu le ajungă pe piele, fiindcă, după credinţa lor, pe unde trece aceasta, se face *foc viu* (Comunicat de dl Prof. univ. Şt Paşa).

[24]) Pentru modul cum se produce focul viu v. T. Morariu, *Contribuţiuni la aprinderea „focului viu“ în Ardeal, Maramureş şi Bucovina*, în *Anuarul Arhivei de Folklor*, IV, p. 229 ş. u., I. Muşlea, *Materiale pentru cunoaşterea răspândirii „focului viu“ la Români*, ibid., 237 ş. u. Cf. şi D. A Vasiliu, *Focul viu în datinele poporului român în legătură cu ale altor popoare*, Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1943, p. 25—38.

[25]) V. T. Morariu, *Obiceiuri*... passim.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

piele se duc dacă sunt spălate cu această apă[26]). Numai aici s'a mai păstrat rostul originar, arhaic al „focului viu", care odinioară se întrebuința exclusiv pentru vindecarea oamenilor de aceste boli[27]). Numirea de *foc viu* (cu variantele fonetice: *foc'iu*, *fochiu*, *foghiu*, etc.) pentru bolile amintite, vine dela „focul viu" aprins prin sistemul de frecare a două lemne, care, după cum am văzut, în terapeutica populară are, dar mai ales a avut, un rol atât de însemnat[28]).

---

[26]) Iată cum îmi povestește informatoarea Pașca Ilina din Scărișoara de jos, jud. Turda, despre focul viu: [Dacă freci mult cele două lemne, dintre care unul e prevăzut la capete de iască] *ieși foc-yiu. După ce ieși iasca aceia d'in crepătura aceia, o pui 'ntr-o picu d'i gozu d'e pae. Ș-apu o-nvirt' pină dă focu paele. Apu dup-aia o pui 'n nișt'e aș't'iuță și cu scarîmbe și-apu pui uaia pină să-ncălzești apa. Ș-apu it ieși ceva pi pt'eli, ceva bubi, ceva roșălĭ, t'e speli cu ia șapu it treci.*

„La noi încă să face foc viu, dară numai pentru oameni bolnavi... Focu îl fac doi veri primari și să folosește pentru bube de roșață, când sunt pe tot corpul. După ce-i făcut focul, să pune pe iel o oală cu apă care să lasă să să încălzască și după aceia spală pe cel bolnav cu apa aceia. Apoi după ce-i bine spălat, bolnavul sare de nouă ori în sus, peste foc și apoi îi trece. Se mai folosește focul viu și la oi și alte vite mari și numai acelea la care iești sigurat că știi că nu este râie". (Comuna Scărișoara, jud. Turda) T. Morariu, *Obiceiuri...*, p. 15.

„Focu viu să face pântru năcazuri și dureri mari, la gite, cân se duce păru de pe iele, de boală grea și la oameni, cân îs tare rău betegi. Că cu iel se vindecă orice fel de durere... Am întâles din bătrâni că focu acela îi bun tare, la om și la marhă, că mintenaș să vindecă. Focu acela-i sfânt, că-i făcut de frică, pântru năcaz". (Comuna Avram Iancu, jud. Turda) *ibid.*, p. 18.

„Cân să face foc în om, orî cân să face la gite, de se duce păru și pcelea, atunci numai cu focu viu se poate vindeca, acolo. Așa-i cu focul sfânt și cu puterea lui de vindecare, că boalele nu se pot vindeca, cu orice leac, numai cu iel, că-i tare sfânt și curat". (Comuna Neagra, jud. Turda) *ibid.*

„Focu acela îl iei și faci foc din iel și încălzești apa. Cu apa se unge, unde se face rana aceia, care-i tot foc viu". (Comuna Avram Iancu, jud. Turda) *ibid.* p. 19.

[27]) T. Morariu, *Contribuțiuni* ... p. 235.

[28]) Pentru această evoluție semantică cf. *coadă de lingură* (768, 770/ ALR I, vol. 1, H. 27), *coadă (la gură* sau *de gură)* (168, 164, 186, 190, 200, 584, 764; 770, 772, 776 /ALR I, vol. 1, H. 27) și *coada mâții* (837/ALR I, vol. 1, H. 27) „zăbea (=bubulița dureroasă ce se face în colțurile gurii)";

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Această evoluție semantică a *focului viu* dela „focul aprins prin frecarea a două lemne", cu putere vindecătoare, la anumite „boli", pe care le vindecă, presupune existența obiceiului de a aprinde focul viu în regiunile unde zona zoster, herpes zoster poartă acest nume. In unele părți, ca în Munții Apuseni, cele două înțelesuri ale *focului viu* coexistă. In alte părți însă *focul viu* nu se mai cunoaște decât ca nume de boli. Aici a dispărut obiceiul de a face foc viu, coborîtor din vremuri arhaice, păstrându-se doar sensul lui derivat. Și acest înțeles, în regiunile în care este atestat, ne face mărturia indirectă a existenței vechiului obiceiu de a aprinde focul viu în în acele ținuturi, care este practicat din ce în ce mai rar, fiind sortit să dispară cu totul.

3. GINGEL, GINGEA, GINGEU, GINGEIU, GINGEIE, etc.

CADE și DA, înregistrează formele *gingél* (cu pl. *gingéi*) și *gingeà*, ca variante ale lui *gingie*, fără să le explice, iar CDDE le consideră „obscure", câtă vreme SCRIBAN, D nu le dă de loc, probabil neavând suficientă siguranță în existența lor. TDRG amintește, fără nicio lămurire, pe *gingea*, iar despre *gingei* observă că se găsește „în rimă", lăsând să se înțeleagă, deoarece nu e atestată decât într'un singur loc, că această formă e reclamată de necesitățile poeziei *(De pe dinți de pe măsele Poți îngrășa trei purcele, De pe dinți de pe gingei Poți îngrășa trei purcei.* MARIAN, SA. 185).

Pentru întâia oară *gingeà* e amintită în L. B., alături de

„zăbeaua" a ajuns să se numească astfel pentrucă în aceste regiuni ea se vindecă arzându-se cu coada unei linguri de metal sau trecând coada mății pe la colțurile gurii, v. și DR. IX, 428. Cf. de asemeni *negelariță, fapt, frigurică, vătămătoare, gălbinare, trânji, orbalț*, etc., ca numiri de plante, după boalele pe care le vindecă, Z. C. Pantu, *Plantele cunoscute de poporul român*, București, 1906.

Focul e cunoscut de altfel și ca nume de boli și ca un „leac universal" (Dr. D. v Hovorka und A. Kronfeld, *Vergleichende Volksmedizin*, vol I, Stuttgart, 1908, p. 133; cf. și H Haeser, *Lehrbuch der geschichte der Medizin und der epidemischen Krankheiten*, Jena, 1882, p. 89).

gingină. Tot cam din aceeași vreme, ceva mai înainte, e atestat și *gingéi: Măselele în gingei sunt aprinse* (CALENDARIU (1814) 166/170), care se întâlnește, mai apoi, și în alte locuri: *De pe dinți de pe gingei*. MARIAN, SA. 158. *'N gură-s numai gingei*. HODOȘ, C. 82. *Două rânduri de dinți de fier . . . cu gingei de os*. BREBENEL, GR. P.[29]) De asemenea se cunosc aceste forme din comuna Șuștra, jud. Timiș-Torontal și din Chinciș, jud. Târnava-Mică.[30])

Harta 32 (GINGIE) din ALR I, vol. 1, ne permite a constata pe de-o parte că asemenea forme sunt mult mai numeroase decât sau cunoscut până acum *(gingél, gingeà, gingéu, gingéiu, gingéie, gingiánă*, etc.) iar pe de altă parte ne înfățișează răspândirea exactă a lor. Ele se găsesc într'o arie ce cuprinde partea de Nord a Banatului și Sudul Crișanei, cu trecere prin județul Hunedoara, Sudul Transilvaniei (județele Sibiu, Făgăraș, Brașov, parțial Alba și Târnavele), ținutul Vrancei, apoi în cea ma mare parte din Dobrogea cu câteva localități în Muntenia (710, 960, 980)[31]).

Gingél, gingeà, etc. sunt fără îndoială forme analogice[32]). Analogia a pornit dela *ni(n)géi - ni(n)gél*, după care, prin asonanță, *gingíi* și-a acomodat terminația acestuia, devenind *gingéi* (în punctele: 11, 40, 156, 160, 200, 675, 988)[33]). După același model s'a format apoi un singular *gingél* (în punctele:

---

[29]) Cf. DA.

[30]) V. Șt. Pașca, *Terminologia calului: Părțile corpului*, în *Dacoromânia*, V, p. 287. Ca o anexă a acestui studiu, printre alte hărți, se dă și o hartă GINGIE, întocmită după răspunsurile date de corespondenții Muzeului Limbii Române la chestionarul *Calul*. E dată și forma *gingei*, alături de *gingie*, cu pl. *gingii*, fără a putea preciza, după hartă, unde anume se găsește.

[31]) CDDE dă pe *gingel* și *gingea* ca existente în Bucovina, probabil pentru că cea dintâi se găsește la Marian (*Satire*, p. 158), care e Bucovinean. E foarte probabil ca poezia să-i fi provenit acestuia din Banat sau Sudul Transilvaniei.

[32]) O explicație acestor „formațiuni analogice dela plural" caută să le dea Șt. Pașca *(loc. cit.)*, considerând accentul cu rol hotărîtor: „Se accentuează *gingìe, gingeà*, de unde masc. *gingel*".

[33]) Despre asonanță v. S. Pușcariu, *Limba română*, vol. I, p. 82.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

45, 51, 56, 69, 75, 85, 125, 136, 138, 140, 144, 158, 164, 166, 178, 190 şi 596). Că există într'adevăr o asociaţie formală între aceste două cuvinte ne-o dovedesc influenţele reciproce dintre ele: „gingii" în punctul 49 (Beba-Veche, jud. Timiş-Torontal) i se zice *nigél* (cu pl. *nigéi*, iar „negului" în trei localităţi învecinate: 69 (Şiştarovăţ, jud. Timiş-Torontul), 75 (Răchita, jud. Severin) şi 85 (Lăpugiul-Superior, jud. Hunedoara) i se spune *gingél* (cu pl. *gingéi*)[34]. Această asonanţă a putut să se producă, printr'un joc de cuvinte, ca şi în alte cazuri, în graiul copiilor, de unde apoi s'a generalizat pe un teritoriu mai întins.

Analogia a pornit dela plural. Atât *gingii* cât şi *ni(n)géi* sunt cuvinte care se întrebuinţează mai obişnuit la plural. În mai multe localităţi anchetate (11, 40, 156, 160, 200), informatorii, după ce au răspuns cu forma *gingéi*, au declarat că singularul nu se întrebuinţează. Alţii, la întrebarea anchetatorului, au dat răspunsuri de natură să descopere perplexitatea în care se găseau, când trebuiau totuşi să formeze un singular: în punctul 675 (C. A. Rosetti, jud. Tulcea) pentru singular se răspunde cu *o parte de gingei*, iar în 988 (Sibiel, jud. Constanţa) subiectul anchetat, după ce dă răspunsul *gingei* (pl. masc.), adaugă: „*gingel* nu poţi să zici", ceea ce înseamnă că avea această formă în subconştientul său, dar ea nu i-a apărut încă suficient de clar în conştiinţa lui linguistică. Analogia aceasta a putut fi ajutată şi de faptul că cuvintele de tipul *gingii—gingie* sunt mult mai puţin frecvente, în graiul obişnuit, decât tipul *ni(n)géi - ni(n)gél*, în care intră şi toate derivatele diminutive în *-el*.

E foarte probabil ca asonanţa să fi provocat această analogie în Banat, în regiunea în care se întâlneşte *gingei*, cu

[34]) V. ALR I, vol. 1, H. 51 (NEG). Forma *gingel* „neg" e atestată şi de I.-A. Candrea, *Constatări în domeniul dialectologiei*, în *Grai şi Suflet*, I, p. 189: „...prezintă o varietate infinită de forme, în mare parte anormale, acele cuvinte care sânt mai rar întrebuinţate sau care designează o noţiune nu tocmai bine definită sau cunoscută. Astfel sânt corespunzătoarele lui *negel* (= neg), *ulcior* (la ochi), *gâtlej*... Alături de *ńeżel*, se aud formele: *ńiżel*, *ińiżel*, *ńinżel*, *żinżel*..."

BCU Cluj / Central University Library Cluj

sg. *gingel*, cu înțelesul de „neg", deoarece aici apare mai frecvent și numai această formă analogică. In această regiune „negului" i se spune *ningel*, cu pl. *ningi*. Forma *ningei* (cu *n* propagat) este mai apropiată ca structură fonetică de *gingii*, decât *nigei* sau *negei*. Și Banatul este singura regiune în care coexistă cele două forme: *gingei* „gingii" și *ningei*. Un motiv în plus, care ne face să credem că aici s'a produs anologia, este că tocmai în această regiune s'a exercitat apoi o influență inversă: *gingéi—gingél* „gingie" a atras după sine pe *ningéi—ningél*, care, subt influența acestuia, s'a schimbat în *gingéi—gingél*, devenind astfel omonime. De aici s'a generalizat apoi în ținuturile învecinate, dând naștere altor forme asemănătoare. Ele s'au întins de-a lungul Carpaților, ajungând și înafara ariei lui *ni(n)gel*, *negel*. Răspândirea lor în Dobrogea și în cele câteva puncte din Muntenia — în aria lui *neg* — poate fi explicată prin oierii mărgineni din satele de dincoace de munți, care pe unde au trecut sau s'au statornicit cu turmele, au lăsat și aceste forme de limbă din graiul regiunii lor de baștină [35]).

Odată echilibrul lui *gingie* deranjat, s'au produs fel de fel de analogii:

după cuvinte ca *feméi*, cu sg. *feméie*, *chéi*, cu sg. *chéie*, dela *gingéi* s'a format un singular *gingéie* (în punctele: 65, 90, 107, 122, 129, 174, 584, 592, 595, 679, 684, 710 și 986);

după cuvinte ca *lei*, cu sg. *leu*, *tuléi*, cu sg. *tuléu* [36]), dela *gingéi* s'a format un singular *gingéu* (în punctul 61 și la Agârbiceanu);

după cuvinte ca *tei*, cu sg. *tei(u)*, dela *gingéi* s'a format un singular *gingéi(u)* (în punctele: 10 și 170). Dela acest singular apoi, după *bordéi*, cu pl. *bordéie*, avem un plural *gingéie* (în punctul 594);

după cuvinte ca *purcéi*, fem. *purcéle*, cu sg. *purceà*, *căței*, fem. *cățéle*, cu sg. *cățeà* (cf. *măsele*, cu sg. *măsea*), dela *gingéi*, articulat *gingéile*, s'a format un singular *gingeà* (în punctele: 35, 680). Își are de sigur aici partea sa de contribu-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[35]) Cf. și ALRM I, vol. 1, H. 99, 123, 197 și ALRM I, vol. 2, H. 209.
[36]) Cf și *răi*, cu sg. *rău*, *dulăi*, cu sg *dulău*, etc.

ţie şi vechiul gen — feminin — al lui *gingie*, care a răsunat încă în conştiinţa linguistică a subiectelor vorbitoare.

Amintim şi alte răspunsuri, în care s'au amestecat formele analogice dela plural cu cele dela singular: *gingeà*, cu pl. *gingéiuri* (în punctul 980), *gingéi*, cu sg. *gingiánă* (contaminare din *gingeà* şi *gingină)* (în punctul 980). In alte locuri analogia, pornită dela plural, nu a putut pătrunde la singular: *gingie*, cu pl. *gingéie* (în punctul 131), *gingéi*, cu sg. *gingie* (în punctul 960).

In schimbările analogice survenite, genul nu a opus mare dificultate. *Gingii*, devenind *gingéi*, cu sg. *gingél, gingéu, gingéi(u)*, a devenit în acelaşi timp masculin. Şi-a păstrat însă genul femenin în *gingéi* (articulat *gingéile)*, cu sg. *gingéie*, şi a ajuns ambigen în *gingéi(u)*, cu pl. *gingéie* [37]).

Dintr'o contaminare între *gingéi* şi *gingini* s'a născut forma *gingeni* (în punctul 677), cu sg. *gingin*, după analogia unor cuvinte ca *pinteni*, sg. *pinten*. In *gingen*, cu pl. *gingini* (în punctul 578) şi *gingeni*, cu sg. *gingină* (în punctul 582), din localităţi ce se găsesc la intersecţia ariei *gingină*, pl. *gingini* cu aria acestor formaţiuni analogice, informatorii anchetaţi au amestecat cele două forme.

De sigur tot unor analogii se datoresc şi *gingii*, pl. *gingi* („m-am lovit la *õ zinzii*[s]; amîndoi *zinzi*") (în punctul 588) şi *ginge*, cu pl. *gingi* (în punctul 80). Şi aici ca şi în cazurile de mai sus analogia a pornit dela plural.

4. RAPĂD

Am întâlnit acest cuvânt, neînregistrat de niciunul din dicţionare, de două ori în cercetările făcute pe teren la Moţii „văsari" din plasa Câmpeni. Odată în Lăzeşti (cring ce apar-

[37]) Redactorul hărţilor Atlasului linguistic a avut adesea nedumeriri, când a căutat să indice în paranteză colţuroasă genul acestor forme. De aceea în urma răspunsului *gingéi* (cu sg. *gingél*), din punctul 596, adaugă [*pf*], când în realitate e masculin, sau [*pm*], în urma răspunsului *gingéi* (cu sg. *gingéie)*, din punctul 584, când în realitate e femenin.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ţine de Scărişoara de jos): *cînu-i̯ u̯omu mîńiosŭ vorbęşt'i rapădŭ*[38]) şi altă dată în Arada, fiind vorba aici despre cursul accelerat al unui părău de munte. Inţelesul lui *rapăd*, cum bine reiese din exemplele de mai sus, este sinonim cu *repede*, însemnând deci „reissend, schnell". De sigur că nu poate fi decât forma veche, normal desvoltată din lat. *rapĭdus*, care, în această regiune conservatoare, nu a ajuns încă să se schimbe, prin analogie, în *repede* (cf. *Dacoromania* V, 762 ş. u., id. VIII, 131).

Dacă aceasta este etimologia justă a lui *rapăd* — şi credem că este aceasta — avem un motiv în plus de a respinge, împreună cu S. Puşcariu (v. *Dacoromania* V, 763, id. VII, 476), originea albaneză a lui *repede*, susţinută de G. Weigand (în *Balkan-Archiv*, III, 214) şi, după acesta, de Meyer-Lübke (v. *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, ed. 3-a, cf. şi ed. 1-a). Din moment ce s'a păstrat cuvântul latin în dialectul dacoromân — *rapăd* ne-o dovedeşte - este mai uşor a presupune o modificare analogică a acestuia, decât a-l admite ca împrumut albanez. De altfel *repede* cunoaşte o răspândire mare în Nordul Dunării, care singură ar putea opune dificultăţi serioase pentru susţinerea acestei origini.

ROMULUS TODORAN

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[38]) Informatoare Dobra Sava.

CONTRIBUȚII LA STUDIUL ARGOȚ-ULUI ROMÂNESC

S'a susținut, cu toată autoritatea. că G. Baronzi este — la noi — primul literat care notează, într'una din scrierile sale, expresii de argot românesc [1]). Afirmația n'a fost, dar trebuie retușată, G. Baronzi fiind precedat de N. T. Orășanu.

Spirit polimorf, autor a numeroase satire și epigrame, al mai multor broșuri apărute sub titlul captivant de *Misterele mahalalelor sau cronica scandaloasă a orașului*, al unor traduceri din literatura franceză, câtva timp (8 Decemvrie 1859—29 Noemvrie 18 0) [2]) redactor la *Nichipercea*, ziar umoristic, N. T. Orășanu publică, în 1861, *Intemnițările melle politice* [3]). Opera descrie, adeseori cu exasperantă migală, procesele de presă intentate autorului și vieața dusă de el în pușcărie. Aici, în închisoare, N. T. Orășanu a manifestat un interes susținut față de „frații tâlhari", cărora le-a dedicat *Intemnițările*... și față de „jargonul" lor. „In timpul acesta", mărturisește scriitorul, „avui ocaziunea a cunoaște jargonul arestanților, în care vorbesc unii cu alții, fără a fi înțeleși de guardienii lor" [4]). In

[1]) V. L. Șăineanu *L'Argot ancien (1455—1850). Ses éléments constitutifs, ses rapports avec les langues secrètes de l'Europe meridionale et l'argot moderne. Avec un appendice sur l'Argot jugé par Victor Hugo et Balzac*, Paris, 1907, p. 14—15, citat apud I Iordan, *Introducere în studiul limbilor romanice*, Editura Institutului de Filologie Română, 1932, p. 418. Părerea lui L. Șăineanu o împărtășesc: I. Iordan, *op. cit.*, p. 419, și Al Vasiliu, *Din argoul nostru*, în *Grai și Suflet*, V 1 (1937), p. 97.

[2]) V. N. Hodoș și Al. Sadi-Ionescu, *Publicațiunile periodice românești*, Buc., Socec, 1913, p. 450.

[3]) București, Tipographia Națională.

[4]) *Intemnitările*..., p. 50.

continuare, transcrie, din limbajul „arestanților", următorii termeni:[1])

albituri și albișori = monetă de argint
barosan = curcan
bidiviu = cal sau băiat
busuioc = cuțit
candriu = beat
cânipă = păr
carantan = pahar
cârâitor = hoț
cărăuește = ascunde
cerc = inel
cerneală = cafea
chezaș și pițigoi = lacăt
ciurupuește = numără
cocoană = găină
corabangie și gagică = femee
crăcani[2]) = pantaloni
gagiu = șef, stăpân sau negustător
găină = căciulă
grubă = bani mulți
labe = cisme
lovele = parale
lumânare = gâscă
mardeală = bătaie
mol și molete = vin
ochi și ochișori sau ochi de vulpe = galbeni
părul purcelii = capacul lăzii

---

[1]) *Ibid.*, p. 50—51. Spre deosebire de N. T. Orășanu, înșirăm cuvintele în ordine alfabetică.

[2]) P. Ciureanu, *Note de argot*, în *Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide"*, vol. II (1935), p. 205, a semnalat, din argot-ul hamalilor și a vagabonzilor constănțeni, forma „crășani". Evident este o greșeală; ea a fost relevată de Al. Vasiliu, *op. cit.*, p. 99, iar forma din *Intemnițările* îi confirmă părerea.

picior de porc mare sau baston scufundat	= puşcă
picioare de porc	= pistoale
ai pilit	= ai băut
poptoarcă	= chee
praftoriţă	= popă
prangă	= feare
purcea	= ladă
rogojină	= iapă
spală varză	= sabie
sticlete	= soldat sau dorobanţ
teaşcă	= pungă
teşcar	= pungaş
topardos	= rachiu
traistă	= clondir
ţârcava şi caro	= fugi
văşmânt	= gheroc
vrăjaşte	= spune
zapciu	= câinele

După acestea, urmează câteva cuvinte din *Jargonul cartoforilor de cafenele*:[7])

asu	= taica
doi ochi	= beizeru
trei	= spirea
patru	= fratele labi[i]
cinci	= labă
şase	= salman
şapte	= fratele Cernichi[i]
opt	= Cernica
nouă	= fratele grubi[i]
zece	= grubă
valet	= ciolacu
dama	= mingeacu
regile	= praftoriţa

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[7]) *Intemnitările* . . . , p. 51—52.

In urma tuturor acestora, un filolog ar năzui să afle etimologia termenilor din cele două liste sau să stabilească corelațiile posibile între formele dela 1861 și cele din argot-ul pușcăriașilor de acum. Pe noi ne ispitește însă altceva, anume: determinarea izvoarelor sub înrâurirea cărora N. T. Orășanu, delicvent de presă recidivist, a cuprins în sfera interesului său și argot-ul „fraților tâlhari".

După cum am arătat cu alt prilej,[1]) *Intemnițările melle politice* se resimt, ca titlu și temă, de influența operei lui S. Pellico, *Le mie prigioni*. Faimosul carbonar menționează, în scrierea sa, „limba aparte" a pușcăriașilor, dar faptul că nu-i acordă o atenție particulară, nici nu recurge la exemplificări, ne face să credem că nu de aici putea să se inspire N. T. Orășanu, ci dintr'o sursă mult mai autorizată, sub acest raport: din *Le dernier jour d'un condamné*. Romanul a apărut, în franțuzește, la 1829 și a fost tălmăcit, în românește, după zece ani, de Căpitanul St. Stoica[2]). Câteva alineate din *Le dernier jour d'un condamné* sânt închinate limbii „borfașilor". Citâm un pasaj caracteristic: „Aceasta este o limbă scoasă din limba generală, ca un fel de cocoașe scârboase, ca o gâlcă, une-ori are o deosebită energie, un pitoresc spăimântător, este: *rășină pă cale* (sânge pă drum). *A să însura cu văduva* (a fi spânzurat), ca când ștreangul spânzurător ar fi văduva celor spânzurați Capul unui tâlhar are două numiri: *Sor-Bon*, când meditează, judecă și sfătuește crima; *Trunchiu*, când îl tae gândea. Une-ori insuflă duh de vodevil: *un șal de richiți* (coșul unui aducător de sdrențe). *Mincinoasa* (limba). Și apoi pretutindenea, în tot minutul, cuvinte ciudate, misterioase, urîte și cumplite, venite de cine știe unde: ca când ar fi broaște și păianjeni. Când aude cineva această limbă, face efectul unui lucru îngălat, înțărânat, unei legături de sdrențe, pă care le-ar scutura înainte-ți"[3]).

[1]) V. *Contribuții la soarta lui Silvio Pellico în România*, în *Studii Literare*, III, p. 270—281.

[2]) *Zioa dupe urma a unui osândit* de Victor Hugo. Tradus de D. căpitanul St. Stoica, București, Tipografia lui Eliad, 1839.

[3]) *Zioa dupe urma* . . . , p. 50—52.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Deşi ne lipseşte mărturia directă că N. T. Orăşanu ar fi citit *Zioa dupe urma a unui osândit*, totuşi putem presupune, fără a forţa realităţile culturale din jurul anului 1861, că el a trebuit s'o cunoască, dat fiind faptul că traducerea lui St. Stoica s'a bucurat de o largă popularitate[1]). Firește, n'ar fi exclus ca el să fi citit însuşi originalul francez. Pentrucă ipoteza are mulţi sorţi de isbândă, noi afirmăm că atenţia lui N. T. Orăşanu s'a fixat, la un moment dat, asupra limbii „arestanţilor" datorită unor certe reminiscenţe din lectura romanului la care ne-am raportat[2]).

După N. T. Orăşanu, s'a ocupat de argot-ul românesc G. Baronzi, dându-ne, în *Limba română şi tradiţiunile ei*,[3]) numeroase expresii din ceea ce el numeşte *Limba cărăitorilor* [*Argot*][4]). Majoritatea expresiilor reproduc, cu uşoare infidelităţi, pe cele comunicate de N. T. Orăşanu. Modificări demne de remarcat sunt două: *baston desfundat* = puşcă, în loc de *baston scufundat*, şi *pontoarcă* = cheie, pentru *poptoarcă*. De asemenea, G. Baronzi a eliminat din lista antecesorului său pe *văşmânt* = gheroc, adăogând în schimb câţiva termeni noi, în total douăzeci.

Faptele discutate năzuesc să sublinieze necesitatea unui studiu istoric al argot-ului românesc. Notăm, cu titlu de sugestie, că o astfel de cercetare trebuie să pornească dela poezia noastră populară, unde cineva poate afla de asemenea elemente de argot. Citâm, ca mărturie, următoarele versuri:

— Babo, slabo şi de treabo,
La cuvinte de ispravo,
Las, Corbea, că-i logodit,

---

[1]) Ea purta girul lui I. Heliade Rădulescu, v. *Răspuns* la scrisoarea D. Căpitanului St. Stoica, pentru traducţia „Zioa dupe urma a unui osândit", în *Curierul românesc*, an. XI (1840), nr. 29.

[2]) Romanul este amintit şi de Al. Odobescu, contemporan cu N. T. Orăşanu, care declară că nu intenţionează să-l imite, v. *Câteva ore la Snagov*, în *Revista Română*, vol. 1 (1862), p. 351.

[3]) Titlul întreg este: *Opere complecte* de George Baronzi, vol. I-*Limba română şi tradiţiunile ei*, Brăila, Tip. Triangul, 1872.

[4]) *Ibid.*, p. 149—151.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Logodnica i-a venit,
Jupâneasa Carpina
Adusă din Slatina.
Din bardă, nu-i bărduită,
Numa din topor cioplită,
Și la cap e ascuțită,
La rădăcină-i pârlită,
Tot de Corbea e gătită [1]).

„Jupâneasa Carpina" însemnează aici *țeapă* și e sigur că explorarea conștiincioasă a literaturii populare va isbuti să pună în lumină și alte exemple.

I. VERBINĂ

[1]) *Cântecul lui Corbea* (variantă), în Gr. G. Tocilescu, *Materialuri folkloristice*, vol. I, part. I, Buc. Tipografia Corpului Didactic, 1900, p. 147.

Despre argot v. și capitolul *Limbaje speciale*, din lucrarea lui I. Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a greșelilor*, Iași, Institutul de arte grafice A. Țerek, 1943, p. 488–500 și *Stilistica* 1944, 341.

CUVINTE AUTOHTONE IN LIMBA ROMÂNĂ.

τὸ μὲν ζητούμενον
ἁλωτόν, ἐκφεύγει δὲ τἀμελούμενον
Soph. *Oed. R.* 110 - 111

Lexicul românesc are încă numeroase enigme etimologice, în primul rând în capitolul cel mai vechiu, al elementelor autohtone (anteromane, între care se numără şi binecunoscutele cuvinte comune cu albaneza), apoi între elementele latine şi între cele de împrumut. Avem încă şi azi un impozant contingent de cuvinte fără obârşie identificată, ori atribuite greşit când limbii latine, când celei greceşti, germanice ori slave, şi pe care nu le-a putut elucida intensa activitate desfăşurată de etimologişti în ultimele cinci decenii, şi mai ales după penultimul războiu mondial. Pe teren românesc, stabilirea originii cuvintelor, adică etimologia, s'a dovedit a fi o disciplină din cele mai delicate şi dificile, dată fiind diversitatea elementelor componente ale lexicului nostru şi obscuritatea unora din ele, şi anume, în primul rând, cele care nu se găsesc nici în limba latină şi nici în graiul vreunuia din variaţii şi numeroşii noştri vecini, dela cari să le fi putut împrumuta în cursul evului mediu ori a epocii moderne.

Principala şi cea mai gravă problemă a lingvisticei române e fără îndoială identificarea şi lămurirea etimologică a elementului lexical autohton, a cărui prezenţă e contestată de unii cercetători, dar de cei mai mulţi e presupusă şi admisă, ori pretinsă ca ceva firesc şi necesar în structura neolatină a graiului nostru; sunt adică acele cuvinte arhaice, exclusive în gura poporului român, care au intrat în limba romană a strămoşilor noştri carpato-balcanici din graiul anteroman înlocuit pe aceste meleaguri de vorbirea oficială a imperiului Romei. E un capitol total ne-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

explorat cu mijloace potrivite şi fireşti sub raport etimologic, iar din partea românească nu s'a făcut aproape nimic durabil, în afară de confruntarea cuvintelor noastre moştenite, evident neromane, cu corespondenţii albanezi (ca: *bucura, grumaz, rânză, moş, brâu, căpută, vatră, gard, mugure, sâmbure, viezure, sgardă*, etc., în total cam 70 de termeni), ceeace a dus pe mulţi cercetători — mai ales în jurul anului 1900 — la ipoteze eronate, ori la teorii total deplasate, în fruntea cărora stă ideea despre împrumutarea de cuvinte din graiul arnăut în româneşte, iar din aceasta s'a născut în chip firesc şi obligatoriu teoria despre „simbioza" albano-română în evul mediu. In aceasta au crezut mulţi că pot găsi un argument decisiv pentru a dovedi originea balcanică (Moesia, Dardania, etc.) a Dacoromânilor. Problema elementelor zise „albaneze" în limba română a fost pusă şi soluţionată greşit de cei mai mulţi în trecut, şi abia în ultima vreme au recunoscut unii cercetători (după C. Treimer) că aceste elemente sunt autohtone şi anteromane în limba română, deci moştenite din substratul carpato-balcanic (adică traco-dacic), nu împrumutate dela Arnăuţii din Epir. Dar elementele „albaneze" nu reprezintă la noi decât $^1/_3$ din totalul cuvintelor moştenite care (prin operaţiile de reconstrucţii etimologice cu mijloace româneşti şi comparative indoeuropene) pot şi trebue să fie atribuite fondului lexical autohton, adică traco-dacic.

Lucrul va trebui lămurit integral printr'o explorare mai adâncă şi vastă, menită să puie în adevărata sa lumină covârşitoarea însemnătate lingvistică şi paleoetnologică a fondului lexical prelatin din limba română. Până atunci, sunt prezentate în notele următoare soluţii etimologice pentru zece cuvinte mult şi inutil controversate: sunt elemente (din variate domenii semantice originale şi autentic indoeuropene, dar exclusiv româneşti, explicabile într'un singur fel, şi anume ca *moşteniri* din fondul arhaic al *substratului,* la fel ca toate cuvintele noastre sigur ereditare şi sigur neromane. Etimologiile formulate aici se întemeiază pe reconstruirea de arhetipuri străromâne potrivit normelor de evoluţie a elementului moştenit latin, şi pe legarea arhetipurilor astfel obţinute de bazele sau rădăcinile comune indoeuropene, prin criteriile admise de resturile graiului vorbit aici şi dis-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

părut la sfârşitul epocii antice. Nici unul din cuvintele cercetate mai jos nu e semnalat în graiul arnăut, încât nu poate plana asupra lor bănuiala că ar fi „împrumuturi" din albaneză în română, cum s'a presupus de mulţi în legătură cu cele 70 de elemente comune albano-române.

Prescurtări (titluri de cărţi sau reviste): *ALP = Aspecte lingvistice ale păstoritului*, *ALR = Atlasul lingvistic român*, *AR = Archivum Romanicum*, *BL = Bulletin linguistique*, *CL = Convorbiri literare*, *D = Dicţionar*, *DEnc. = Dicţionarul enciclopedic ilustrat Cartea Rom.*, *DLR = Dicţionarul limbii române* (Acad.), *DR = Dacoromania*, *DRF = Dicţionar rom.-fr.*, *DRG = Dicţionar român-german*, *DU = Dicţionar universal*, *EWR = Etymol. wörterbuch rum. spr.*, *GS = Grai şi suflet*, *ILR = Istoria limbii române*, *JB = Jahresbericht* (Weigand), *KJB = Krit. JB* (Vollmöller), Lex. B. = *Lesiconul de Buda*, *LRW = Lateinisch-romanisches wörterbuch*, *OLR = Originile limbii române*, *OR = Originea Românilor*, *REW = Romanisches etymologisches wörterbuch*, WH = Walde-Hofmann *Lat. etym. wtb.*, WP = Walde-Pokorny *Vergl. wtb. idg. spr.*, *ZRPh = Zeitschrift für roman. philol.*

ide. = indoeuropean (nemţ. indogermanisch). Celelalte prescurtări de cuvinte sunt cele obişnuite şi se înţeleg dela sine[1]).

1. **aprig.** — *2.* **beregată.** — *3.* **pleoapă.** — *4.* **a se uita.** — *5.* **sgrăbunţă.** — *6.* **străghiată.** — *7.* **cârlan.** — *8.* **buiestru.** — *9.* **morman.** — *10.* **înseila.**

La fiecare cuvânt se dau, la început, înainte de discutarea semnificaţiei, formei şi obârşiei etimologice: *accepţiunile* cu definiţiile în româneşte şi traducerea franceză, *derivatele*, *formele din dialectele balcanice* (sau termenii corespunzători, unde există ori au fost semnalaţi), *împrumuturile* din româneşte în limbile vecine, *bibliografia* etimologiilor (în ordine cronologică, spre a se distinge mai uşor partea de originalitate a fiecărei soluţii propuse).

1. **aprig** (var. *apreg*, †*apric*), adj. 1) „înfocat, înflăcărat, nestăpânit" („vif, passioné, impétueux"), 2) „pornit, pătimaş, înverşunat, neîndurat" („fougueux, impitoyable"), 3) „furios, grozav" („furieux, effrayant, terrible"), 4) „crâncen, crunt" („cruel,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1]) Din cauza lipsei unor caractere tipografice, nu s'au putut scrie toate cuvintele şi formele ide. cu grafia adoptată azi de toţi cercetătorii din apus (sistemul curent între comparatişti şi în dicţionarele WP şi WH).

acharné, dur"), 5) „rău" („méchant, mauvais"), 6) „lacom" („avide"), 7) „zelos, neîntrecut" („zélé, sans pareil"), 8) „necruțător, crud" („sans pitié"); adv. 1) „cu înflăcărare, cu patimă" („vivement, impétueusement, ardemment"), 2) „cu răutate, crunt" („cruellement, âprement"), 3) „în chip (în)spăimântător, grozav" („terriblement").

Der.: *aprigime, aprijiune* (s. f., *DLR*).

Lex. B. 26 „*apricus* a lat. *apricus*, i. e. sole gaudens, cum a homine sermo est: vel ab *habilis*, it. *abile*". — Cihac I 13, Laurian-Mass. I 80, Hasdeu *Etym. magn.* 1354—5: din lat. *apricus* „espusu luminei soarelui, de aci: caldu ferbente, agile, iute". Singura piedecă ar fi după Hasdeu accentul; dar v. rom. va fi fost *aprìc, aprìg*, ceeace ar explica păstrarea lui *i* netrecut la *e*. Admis de: Densusianu *Hist. l. roum.* I 350, Körting *LRW* 773, Diculescu *OLR* 542. Laur.-Mass. aminteau și pe *afrĭcus* (despre vânt), preferat de Tiktin *DRG* 80, care propune și pe *apĭcus* „sălbatec ca mistrețul (aper)", respins de Pușcariu *EWR* 99 „*aprig*. Etym. unbekannt. Allgemein wird als etymon *apricus* „sonnig" angenommen. Ebenso wenig wahrscheinlich ist *apricus*<*aper*" [Și totuși îl clasifică între elementele latine!], și de Meyer-Lübke *REW*³ 561. — Subak *Archeogr. Triestino* XXX ser. III, II fasc. 2, p. 14 **apprex, -icem* „doritor de a avea ceva" format din *apprecor* „rog", ca *supplex* din *supplico*. — *DLR* I₁ 202—3 lat. *harpax, -gem* „räuberisch" (din gr. ἅρπαξ „hrăpăreț, lacom"), pronunțat **arpege(m);* metatezat în rom.: *áprege*, apoi *apreg* cu sensul fundamental „hrăpăreț, lacom". Susținută din nou de Pușcariu *DR* III 396, admisă îndoielnic în Meyer-Lübke *REW*³ 4055, — etimologia nu e de loc probabilă după Graur *BL* V 100, Rosetti *ILR* IV 60. — Drăganu *Rom.* 182 „etim. cea mai probabilă e tot *apricus*, — deși cam depărtată ca înțeles și chiar ca formă". — Scriban *D* 113. — Giuglea *DR* X 407—8 „din v. gr. ἄπληρος „unreif", gr. vulg. ἄπλερος" [care, cum se vede, ar putea fi acceptat pentru înțeles, cu oarecare aproximație, dar e dificil și cam departe ca formă]. — Șăineanu *DU* 31 „orig. necun.".

Cuvântul are aspect latinesc, la prima vedere; dar aceasta e numai o impresie de suprafață, căci pentru a putea fi declarat element romanic ar trebui să aibă un corespondent în latina cultă sau populară, atestat ori reconstruit, acceptabil ca formă și înțeles deopotrivă, — ceeace s'a observat că nu e cazul pentru adjectivul nostru, acèle etyma latine adoptate fiind în egală măsură inadmisibile și fără valoare pentru explicarea lui *aprig*, inacceptabile mai ales semantic. Deci nu se poate dovedi latinitatea lui, și nu e de presupus că în limba română cuvântul ar fi moș-

tenire dela aprigii cuceritori ai lumii antice, cum bine au văzut unii cercetători. Renunțând la soluția unei etimologii latine, trebue relevat că *aprig* nu poate fi nici împrumut din vreo limbă streină, căci lipsește în graiurile vecinilor noștri, ceeace îndreptățește presupunerea că e cazul unui element străvechiu în limbă, moștenit din cel mai vechiu fond lexical. Acest frumos și expresiv cuvânt al dialectului dacoromân poate și trebue să fie explicat printr'o etimologie mai simplă, care să scoată substanța concretă a semnificației primare din sensurile nuanțate de azi, fără a recurge la metateze forțate și la meșteșugite treceri semantice. Caracterul misterios al cuvântului rezultă din evoluția și transformările străvechi care l-au făcut de nerecunoscut pentru cercetătorii noștri.

In ce privește forma actuală, e de observat că *apric* din Corbea și Dosofteiu e cea originală, care nu „arată aceeași pierdere deplină, nu numai parțială, a vocii în pronunțarea consonantelor fonice la sfârșitul cuvintelor ca și în *fraget, lâncet,* etc.", cum se afirmă în *DLR,* ci *aprig* trebue să vie din forma mai veche *apric,* cu sonorizarea lui *-c* final ca în *vitricus>vitreg* (cf. *fracidus> fraged,* etc., Philippide *OR* II 174; poate și în autohtonul *cârlig).* Esența semantică a lui *aprig* se întrevede prin numeroasele echivalente; el nu trebue interpretat prea liber, căci aceasta duce în chip necesar la explicări extravagante și chiar la etimologii populare. Sensul original nu poate fi „avide, rapace, âpre (au gain)" (Nic. Costin), din care ar trebui să derive celelalte și pe care-l scoate în relief, cu explicabilă insistență, *DLR* spre a justifica etimologia din *harpax,* iar „în exemplul lui N. Costin „aprig la prăzi" — poate fi tălmăcit și cu „teribil, pornit", etc. (cf. „foame turbată", și *flămând* „care arde de foame"). In Dosofteiu e mai vechiu decât în N. Costin și deci cu exemple din el trebuia să înceapă articolul *aprig* din *DLR.* In adevăr mitropolitul moldovean zice „femiaie sfadnică și *aprigă*" („femme querelleuse et chagrine"), sau „Ellini se feaceră amari și aprici, crudzi și nemilostivi". Exemplele din N. Costin și din Neculce intră în definiția „impétueux, ardent, violent, dur", etc." (Giuglea). Așadar, conceptul de bază al acestui adjectiv e ideea de „forță, tărie, energie, violență; activ, dinamic, plin de forță, energic", ceeace

BCU Cluj / Central University Library Cluj

se poate reduce la imaginea primară de „lucrare, activare". Aceasta e de căutat în adjectivul nostru, în care se deosebește o temă ide. și un element sufixal (probabil) latin: *apr-icu-*, și pentru care legătura etimologică firească și necesară se impune dela sine. Din punct de vedere comparativ, în tema **apr-* se ascunde un radical primar și un formant: **ap-r-*, care (cu sensurile adjectivului românesc) te duce direct la ide. **op-* „a lucra, a înfăptui; produs (venit) al muncii, bogăție" (WP I 175—6, 1, WH I 410): v. ind. *apas-* „lucrare, operă", *āpas-* „operă, act (acțiune) religio(a)s(ă)", *ápnas-* „produs, avere", ved. *āprá-* „activ, harnic, zelos", lat. *opus, -eris* „lucrare, operă", *opero, -are* „a lucra", *opulentus* „cu mari putințe, bogat, puternic", *optimus* „cel mai bun", etc., ags. *oefnan* „a activa, a face", v. isl. *öfa* „a exercita", *öfr* „violent, zelos", ags. *afol* „putere", v. isl. *afla* „a executa, a reuși, a câștiga", *afl* „putere, ajutor", *efla* „a întări, a executa, a putea"; cu v. isl. *afl*, ags. *afol* „putere" e pus în legătură gr. *ἄπελ(ος) „putere", în derivate și compuse ἀν-απελάσας·ἀναρρωσθείς (Hsch.), ion. εὐηπελής „energic, puternic", ὀλιγηπελεών „slab", Ἀπέλλων, *Apollon* ca „zeul cel puternic", etc., având ca bază comună ide. **ap(e)lo-* „putere". O asemenea formă ar putea explica mai ușor vocalismul lui *aprig* cu *a-* din ide. *a-*, decât din ide *o-* (**op-*). In orice caz, trecerea *o->a-* (**op-r->*ap-r-*) nu e românească, ci preromană, fenomen propriu limbii ide. a substratului nostru autohton, din care adjectivul românesc a fost primit ca moștenire de veche dată ide., și care cunoștea (cum o arată resturile de limbă traco-dacice, glose și nume proprii) un dublu tratament al lui *o* ide.: ca *o* (de ex. *morman*, mai jos), și ca *a*, cum o arată numeroase exemple (*cârlan*, etc.). Forma și înțelesul lui *aprig* exclud orice alt intermediar (latin, slav, germ. etc.) care să fi transmis limbii române acest autentic și străvechiu cuvânt exclusiv românesc[1]). Apartenența lui *aprig* la ide. **op-* (sau **ap-*??) e în afară de orice îndoială, precum e lipsită de echivoc calea prin

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1]) Foarte apropiată ca sens și formă de rad. **op-* ar fi grupa rad. **obh-* „puternic, aprig"(?), pe care însă WP I 177 o consideră ca foarte îndoielnică, în cuvinte ca v. irl. *ôbar*, *uabar*, „semeție", cymr. *ofer* „vanitos", got. *abrs* „tare, grozav", *abraba* „foarte", etc.

care a pătruns în limba română. Sensul lui primitiv poate să fi fost chiar acela al rădăcinei ide. **op-* „a lucra", „care lucrează", adică „harnic, activ", din care apoi uşor s'a ajuns la „energic", „violent", „înflăcărat", „pornit" şi „năpraznic", sensurile de azi ale lui *aprig*.

2. **beregată** (var. *berig-, berăg-, beregheată, birighiată, verigată, belegată* Vâlcea, *gher(e)beată* Mehed.), s. f. (pl. *-ate*, mold. *-ăţi*). 1) „gâtlej, trahee, laringe, înghiţitoare, gâtiţă" („larynx, gosier, sifflet"), p. ext. 2) „toată partea gâtului în care se află laringele" („la partie du cou qui contient le larynx"), 3) „stomac (la cal)" („l'estomac (du cheval)") *(DR* V 325).

Der.: *a beregăna* (olt. „a striga din toate puterile"), *beregus* (=*beregată*, *DR* IX 434).

Dial. balc.: istr. *biricuotă* (arom. necun.=*pit gurmaţ, gurmaţ*, megl. *maţu de grtlan)*.

Impr. din rom.: srb. *berikat* „jabučica ispod grla" *(Rječnik* I 237).

Laurian-Mass. *Gloss.* 67 „*beregata* guttur, gula, - cuventu de forma romanesca; dero care este originea lui? Ca se nu immultimu supposetionile, vomu amenti numai gr. φάρυγξ, φάραγξ, lassandu si altoru-a se si esscrcite agerimea criticei". — Cihac II 549 (el. trc.) din trc. *boghourtlâq, bougourtlâq, boghyrtlâq* larynx, gosier". — Meyer-Lübke *REW*[1–3] 3685 *garg* (schallwort) „gurgeln": rum. *bergată*, mit dissim. *g-g* zu *b-g*, a. it. *gargata*, engad. *garg'ata*, etc.", la care Puşcariu *ZRPh* XXXVII 114 observă „der anlaut macht schwierigkeiten"; — „explication manifestement douteuse" Graur *BL* V 99. — Baric' *Alb.-rum. stud.* 107 „cin uralb.-rum. **gwark-* ist auch aus drum. *beregată*, istr. *berikote* erschliessbar; *b>gw* wie in *lingua>limbă*" (sic!!). — Diculescu *DR* IV 475 „la baza tulpinei *bereg-, băreg-* stă forma macedonică **βάρυξ, -γος=φάρυγξ, -γος*. Redarea aspiratei φ prin β era una din caracteristicele de căpetenie ale dial. macedonic: βαλακρός = φαλακρός, βαλιός=φαλιός. Un dimin. **βαρυγάς, -άδος*, cu redarea lui δ prin *t*". — Candrea *DEnc.* 140, Scriban *D* 169 „comp. srb. *berikat, beriketa*". — Tiktin *DRG* 178, Şăineanu *DU* 62 „orig. necun.". — Şăineanu *DRF* 51 „indigen". — Puşcariu *DR* IX 440 „pentru *beregată* aş propune etimologia **verucata (<veruca)*. Plec, fireşte, dela imaginea beregatei scoase din vita tăiată. Ea are o serie de ridicături, încât a putut fi numită „cu ieşituri". *C* s'a păstrat la Istroromâni: *biricuotă; g* se pare că se datoreşte unei apropieri de *verigă* (forma *verigată)*. Asimilarea vocalică *e-e (berecată)* din *e-u (*berucata)* e destul de frecventă".

Universitatea Babeş-Bolyai Cluj

Cuvântul e general în dial. drom. (afară de Basarabia), iar în sudul Dunării e cunoscut numai în istr. (cf. *ALR* I 1, harta 38, cu variantele de pronunțare). Cea mai veche atestare e *bérigata* gula (An. Car.), dar nu e nicidecum un regionalism generalizat ori un neologism, căci e sigur din româna comună păstrat în două dialecte. In afara limbii române, cuvântul e cunoscut numai în srb., cum a semnalat Candrea. Dicționarul sârbo-croat il amintește într'un pasaj de povestire populară, novelă, din care rezultă sensul de „jabučica ispod grla", mai probabil chiar „gât, gâtlej, beregată"[1]). In srb., *berikat* se dovedește a fi nu un cuvânt comun, cu circulație generală în limbă, ci element regional, izolat, care nu există în alt grai slav, fără bază slavă, încât nu e cazul a ne gândi la eventualitatea unui împrumut din sl. în cele două dialecte românești. Deci în srb. *berikat* nu poate fi decât împrumut nu prea vechiu din rom., și anume din dial. drom., deși s'ar părea că reproduce mai fidel forma istr. (cu *-c-*), iar în rom. cuvântul nu e de dată recentă, ci face parte din cel mai vechiu fond lexical. In ce privește soluțiile etimologice propuse, toate se izbesc de piedici de netrecut, atât straniile legături turcești ale lui Cihac, ori „alb.-rom." **gwark-*, cât și derivarea din gr. φάρυγξ, prin intermediu „macedonean" antic *(*baryx!*, ceeace e un anacronism absurd, căci legătura lui *beregată* cu φάρυγξ e de cu totul altă natură), ori etimologiile romanice din *garg-* sau acel **verucata*, — toate excluse formal și semantic.

Pușcariu, înainte de a descoperi pe **verucata*, observase *(Studii Istr.* II 225) că *beregată* e străvechiu în limbă, iar Șăineanu îl considera „indigen", ceeace se poate admite numai dovedind geneza și legăturile etimologice ale cuvântului, singurele care arată obârșia și calea prin care a intrat în limbă. Laurian-Mass. comparau șovăitori cuvântul nostru cu gr. φάρυγξ, φάραγξ, renunțând la încercarea de a-și exercita mai departe „agerimea

[1]) „Po što Ilija vide da mu se ne može osvetiti, onda napne pušku, pa je unese popu u berikat goverec'i mu ...". Daničic' *Rječnik l. c.* observă „postańem može biti od arban. νγερίθ-ι, pl. νγερίθ-ετε resa u grlu". Dar această legătură n'are nici o valoare, iar srb. *berikat* nu are nimic a face cu cuvântul albanez.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

criticei". Dar lexicografii oficiali dela 1871 au făcut, în acest caz rarissim, dovada unei norocoase intuiţii divinatorii, întrezărind un mare adevăr, de a cărui valoare ştiinţifică ei nu erau în măsură să-şi dea seama acum şapte decenii şi pe care nimeni nu l-a luat în seamă cu toată seriozitatea, în afară de răposatul Diculescu în ale sale construcţii etimologice anacronice. Ideea lui Laurian află azi deplină confirmare cu mijloacele comparative ale lingvisticei ide. De fapt, *beregată,* alcătuit din rad. şi din două elemente sufixale: *ber-eg-at-,* e inseparabil de cuvântul grecesc, fiind un corespondent desăvârşit al acestuia. Insemnarea lui e lipsită de orice echivoc, ca o parte bine precizată a corpului, iar nuanţele locale arată numai mici deplasări semantice explicabile şi justificate: „*beregată* pentru mâncare, în alte părţi pentru apă, în altele pentru răsuflare" *(DR* IX 431). In ultima analiză, *beregata* e o „gaură, tăietură, mică despicătură (în gât)", ceeace este în fond şi gr. φάρυγξ; cele două cuvinte se leagă printr'o înrudire ide., aparţinând la baza comună ce exprima noţiunea de „gâtlej, gâtiţă, trahee" **bh$_e$rug-* (WP II 171, WH I 551—2), constatată în trei graiuri: gr. φάρυξ,-υγος, mai târziu (după λάρυγξ) φάρυγξ,-υγγος„gâtlej, trahee, beregată", lat. *fr men* (**ūfrūg-smen,* după WH, nu **frūg-men)* „laringe, gâtlej", fără vocala de legătură *-u-* v. nord. *barki* (v. isl.) „grumaz, beregată, trahee" *(*bhor-g-).* Nici în acest caz nu e necesară prea multă agerime de etimologist pentru a băga de seamă că aici aparţine în mod absolut obligatoriu cuvântul românesc *beregată,* formaţie cu vocalism plin al radicalului **bher-,* probabil ca o bază disilabică ide. **bhere-g-,* alături de varianta **bh$_e$rug-* cerută de cuvintele gr. şi lat. şi care ar putea fi admisă, la nevoie, şi pentru cuvântul rom., deci un ide. **bheru-g-,* contând pe eventualitatea unei asimilări vocalice în felul celei postulate de Puşcariu pentru pretinsul etymon latin **verucata.* Dar e mai simplu a presupune o bază ide. de forma **bhereg-* (deosebită numai în elementul vocalic al formantului), sau **bher-g-,* conservată în gura poporului român în curs de milenii cu o singură modificare străveche: pierderea aspiraţiei în sonora aspirată ide. *bh-.* La tema ide. s'a adăugat al doilea sufix *-at-ă* (şi *-uş,* poate prin apropiere de *guşă),* care poate fi de dată târzie din epoca latină a limbii. E

BCU Cluj / Central University Library Cluj

de prisos a mai aminti că pentru cuvântul nostru *beregată* e exclus intermediul uneia din limbile care păstrează tema ide. **bher*-[.]-*g*- (gr., lat., germ., ori mijlocire . . . „macedoneană"!), căci în limba rom. e cazul unei moşteniri directe din fondul ide. prin mijlocirea substratului anteroman.

In radicalul primar **bher*- care stă la baza grupei noastre s'a recunoscut de mult elementul ide. cu sensul de „a tăia, tăietură, despicătură", potrivit cu particularitatea esenţială a *beregatei (faringele)* „gaură, despicătură (în gât)", cf. şi arm. *beran*, lit. *burnà* „gură" (=„tăietură, deschizătură", etc. WP II 159, 3).

3. **pleoapă** (var. *pleopă, plopă, plehupă, pluh-, †plehup,* etc., v. *ALR* I harta 17), s. f. (pl. *-pe*), 1) „fiecare din cele două membrane mobile ce acoper globul ochiului şi care se apropie una de alta la scurte intervale de timp şi când omul sau animalul doarme" („paupière"), 2) „capacul sicriului" („couvercle (du cercueil)").

D i a l. b a l c.: necunoscut (=arom. *peană di-oclu*, megl. *clipçlă).*

Lex. B. 512 „*pleopă* gena cilium". — Diez *Etym. wtb. roman. spr.* 233 *palpebra>pleoapă* („lässt sich nur als eine starke entstellung des lat. wortes auffassen"). Admis de Cihac I 210 „lat. *palpebra (palpea*, transposé en *pleapa-pleoapa*, cf. *plăpând* de *palpare); it.* port. *palpebra*, fr. *paupière*, etc.", Laurian-Mass. *Gloss.* 451 „*pleopa* pare mutilata din una forma *palpa*, de unde *palpebra*", Körting *LRW* 6807, Diculescu *OLR* 563, Tuttle *Romanic review* I 439 *(palpebra>*palpeba>* **plebepa)*, Tiktin *DRG* 1186 „trotz erheblicher lautlicher schwierigkeiten (die zu beseitigen Tuttle sich vergeblich bemüht) doch wohl lat. *palpebra*". — Puşcariu *CL* XXXVIII 1904, 467, 471, *ZRPh* XXVIII 1904, 689, *EWR* 1335 „lat. **plŭppea*. Lat. *pupula* „augapfel" kann in einer sehr frühen periode über **pŭpla zu* **plŭppa* geworden sein, wie *populus* zu **ploppus*. Ein davon abgeleitetes **plŭppea* (scil. *pellis)* konnte sehr gut das „augenlied" (eigentl. „die den augapfel zudeckende haut") bezeichnen". — Meyer-Lübke *REW* 6616 „**plūpea* „augapfel" (zu *pupula)*, rum. *pleoapă* (zweifelhaft, zu *palpebra* ist noch schwieriger)". Admis de Scriban *D* 996 *(pupula).* — Densusianu *GS* I 143—7 considerând forma dial. *plehupă* alături de blg. *pohlupka* „acoperiş, capac", derivat din tema *hlup-, hlop-, hlip-* „a închide, a acoperi", presupune că „pentru forma rom. putem pleca dela un **prehlupa*. Il dau astfel ca reconstruit, pentru că în limbile slave nu există astăzi sau în orice caz nu l-am găsit înregistrat. Avem un slavism neatestat, dar

BCU Cluj / Central University Library Cluj

putând fi admis pentru motive justificate"; *pre-+hlup* ca srb. *prekriti* „a acoperi", etc.; „*r* din prima silabă a fost asimilat de *l* din grupul *hl*, de unde **plehlupă*, prin disimilarea lui *l* din al doilea grup consonantic redus la *plehupă* (ca *plimb*<**plimblu*<*primblu*). La baza lui *pleoapă* trebue să punem dubletul **prehlopa*, aşa că avem alt exemplu de reflectare în rom. a unui element slav cu variaţiuni de fonetism, după cum el a fost împrumutat dintr'un grai sau altul ori în epoci deosebite". Admis de Puşcariu *DR* III 843 „sigură mi se pare etim. *pleoapă*<*plehupa* din sl. *prehlupa*", *DR* X 381, Pascu *AR* X 476 („ajouter: *plehup* „couvercle d'un cercueil", *Viaţa patriarh. Nifon*, ed. Erbiceanu, 93"), Candrea *DEnc.* 954 „cf. blg. *pohlupka* «capac»". — Weigand *KJB* XIII I, 124, Graur *Romania* LV 1929, 471, Săineanu *DU* 487 „orig. necun.".

Vechile apropieri de lat. *palpebra* şi *pupula* (>**pupla*>**plup-pa*>**pluppea!!*) n'au nici o valoare; de mult părăsite de etimologişti şi lexicografi, ele nici măcar nu comportă o discuţie. A rămas etimologia lui Densusianu, care a cules câteva adesiuni; dar observată mai atent, ea se vede a nu fi deloc „sigură", fiind o artificioasă construcţie prin nimic justificată, iar sub raportul foneticei şi morfologiei cu totul neverosimilă; exemplul lui *plimba-primbla* nu constitue nici o dovadă de analogie pentru asimilarea şi disimilarea repetată într'un „slavo-român", construit cu mijloace combinate din cele două graiuri, **prehlupa*, cu „dubletul" **prehlopa*, care (chiar dacă ar fi atestat sau ar fi admisibil în slavă) trebuia să dea la noi mai curând **pre(h)lupă* (cf. de ex. *prelucă, prilej, prilostî*, cari n'au nici asimilări nici disimilări), nu *pleoapă*. Dar nici partea semantică nu e în ordine la această etimologie nenorocoasă, căci sensul primar al lui *pleoapă* e „paupière", parte a corpului, pentru care e ceva mai greu a admite împrumut slav, iar accepţiunea „capac (de sicriu)" e secundară şi ulterioară (sub influenţa sl. *pohlupka?*). Esenţa semantică e „membrană, piele (mică) acoperitoare a ochiului", iar forma actuală a lui *pleoapă* presupune un arhetip străromân **ple*[.]*opa*, cu o consoană căzută între *e* şi *o*, anume *v*, a cărei restabilire duce fără ocoluri la baza etimologică ide.: **plevop-* conţine rad. **pel-* „piele" (şi „postav, haină", WP II 58—9, 11): gr. πέλας, lat. *pellis*, ahd. *fel, -lles*, ags. *fell*, v. sl. *pelena*, etc.; cu formant *u*: gr. ἐπί-πλο[F]ος „membrana care învelește mațele", lit. *plévẽ* „piele subţire fină, peliţă (pe lapte, sub coaja oului, etc.)", rus.

Biblioteca Centrală Universitară Library Cluj

pleavă „pieliță, pojghiță, membrană", etc.; cuvinte pentru „pleavă" (și, secundar, „paie"): v. ind. *palāva-* „pleavă, păstaie, coaje", lit. *pẽtũs, pelaĩ*, let. *peli* „pleavă", *pelus, pelawas, pelwas*, v. prus. *pelwo*, v. sl. *plěva*, rus *polóva* „pleavă", etc., lat. *palea* „pleavă; bărbia roșie sub ciocul cocoșului", *palātum „părat"*, etc. Rom. *pleoapă* presupune un ide. **pleu̯-op-*, cu suf. *-p-*, care, deși nu se găsește în celelalte derivate ale bazei, e un element ide., cf. de ex. Brugmann *Grundriss*² II 386 (și în cuvintele noastre autohtone *aripă, lespede*, ide. **les-p-*).

Cine ar vrea, totuși, să-l derive din lat. ori din sl., ar trebui să plece numai dela *pellis, palea*, etc., resp. dela sl. *pelena, plěva*, ceeace evident că n'ar fi o idee sănătoasă, căci *pleoapă* e cuvânt ide., din alt grai al familiei, înrudit cu *piele (pellis)* și sl. *pleavă*.

4. **uità** *(a se uita)*, vb. refl. 1) „a privi, a-și îndrepta ochii într'o parte spre a vedea, spre a examina pe cineva sau ceva" („regarder, voir"), 2) „a ține seamă, a lua în considerație, a căuta" („considérer, tenir compte").

D e r.: *uitare, uitat* (s. m.), *uitător, uitătură, a se zăuita* („a privi, a vedea").

D i a l. b a l c.: necun. (arom.=*m(u)trescu, br(u)escu*).

Lex. B. 731. — Cihac I 296 „lat. *tuitare*, fréq. de *tueor, -eri;* a se uita la cineva=*tueri alqm.*, regarder q." — Laurian-Mass. II 1520 „din *tuitare*". — Crețu *Mard. Lex.* p. 378 „*tuitare* aferesat din cauza confuziei mult întrebuințatei persoane a doua sing. a imperativului **tuită-te* cu *tu uită-te*, azi scurtat în *uite*". — Körting *LRW* 9801 [„**tuito*>[*t*]*uit*, eine unanchmbare ableitung, das wort ist slavisch"]. — Pușcariu *EWR* 1789 „nach einer mitt. Meyer-Lübke's aus **obito, -are* (von *obitum* zu *obeo*). Schon im lat. heisst *obire visu* oder *oculis* „betrachten". Cf. istr. *obidi* „betrachten"<cr. *ob-ići* „herumgehen", etc.". — Sandfeld-Jensen *Indogrm. forsch.* Anz. XX 1906, 182 „der ausdruck *a se uita*, relativ jung, ganz einfach das reflexivum von *uita* „vergessen" ist"; sensul „regarder" ar fi venit din „s'oublier à regarder", după un ex. din Zola („Claude était ravi de ce tumulte; il s'oubliait à un effet de lumière"); *a se uita* la ceva ar fi însemnat inițial „sich in der betrachtung von etwas vergessen; seine aufmerksamkeit ausschliesslich auf ein ding zu richten, nicht damit fertig werden können", cf. germ. *gaffen*, etc. — Schuchardt *ZRPh* XXXII 1908, 472—4 „die bdtg. „schauen" erklärt sich zwangslos aus „sich vergessen". ... also dass rum. *se uita* urspr. nichts anderes besagt als „mit offenem munde dastehen, gaffen", was heute heisst: *se uita cu*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

gura căscată". — Etimologia a fost admisă unanim: Weigand *KJB* XI 1, 130, Meyer-Lübke *REW*[1–3] 6015, Domaschke *JB* XXI-XXV 1919, 104, Tiktin *DRG* 1673, Skok *ZRPh* XLIII 1923, 192—3 (citează expresii asemănătoare din alb. şi sl., după care ar fi decalcat cuvântul rom.), Sandfeld *Balkanfilol.* 87, Pascu *AR* X 472, Candrea *DEnc.* 1367, Puşcariu *DR* VII 497, *ELR* 369, Şăineanu *DU* 675 („probabil identic cu *a uita*"; în *DU*[4] 670 „orig. necun."), Graur *BL* VI 76 (*„a se uita* „regarder" n'a plus aucun rapport sémantique avec *a uita"*), Scriban *D* 1373, Procopovici *DR* X 75—9. — Diculescu *ZRPh* XLI 1921, 426 „die urrum. form **uvitare*, **uvitu* gibt sicher ein gepid. *'ūwitan* statt **ūf-witan* in ders. bdtg. wieder... **U(f)witan* ist das mit *ūf* „auf" zusammengesetzte got. *witan* „auf etwas sehen, beobachten, achtgeben, wachen halten", as. *witan*, ags. *witan*, etc.".

Dintre cele patru etimologii propuse, **tuitare* al lui Cihac a fost admis numai de Laurian şi Creţu; **obitare* al lui Meyer-Lübke şi Puşcariu n'a fost băgat în seamă de nimeni, căci, admisibil formal, e total nepotrivit semantic, adică tocmai invers decât mai vechiul **tuitare;* legătura încercată de Sandfeld cu *a uita* „oublier" a aflat numeroase adesiuni, şi n'o contestă nimeni (afară de Diculescu), lucru explicabil de o parte prin identitatea formală a celor două verbe, de alta prin modul superficial cum s'au dat explicaţiile etimologice pentru unele cuvinte româneşti. Lipsind orice cale de a lămuri refl. *a se uita* „regarder" decât în legătură cu tr. *a uita* „oublier" *(oblitare),* s'au făcut desperate eforturi de a justifica trecerea semantică dela ideea de „oublier" la cea de „regarder", admiţându-se în deobşte faza intermediară „a se opri într'un loc privind multă vreme, a uita de a mai pleca", „oublier à regarder", sau după imaginea plastică a lui Sandfeld şi Schuchardt „a se uita cu gura căscată", etc., citându-se şi exemple slave (blg. *zabravjam se)* ori franceze şi ung. Dar susţinătorii etimologiei uitau că acţiunea „privirii, vederii" şi aceea a „pierderii din memorie" sunt lucruri esenţial diferite, fără nici un fel de înrudire ori punct de contact, iar argumentele semantice invocate de ei n'au nici o valoare; dovadă că cele două verbe rom. omonime nu au nimic a face unul cu altul, iar pretinsa legătură, imaginată de Sandfeld, între ele nu e altceva decât o etimologie de tip popular, care te miri cum a putut fi susţinută de atâtea condee savante. *A se uita* „regarder" şi *a uita* „oublier" au aceeaşi legătură de înrudire ca (lat.) *înşela* „a pune şaua" cu

BCU Cluj / Central University Library Cluj

autohtonul *înşela* „tromper", ori ca neologismele omonime *anticar* „negustor de lucruri antice" şi *anticar* „material de luptă contra carelor blindate", explicabile la nevoie unul din altul prin criterii semantice de puterea celor invocate la *a uita>a se uita*, căci trecerile de înţeles pot fi ticluite mai uşor, după împrejurări şi necesităţi. Fără nici o valoare e şi germ. **ūfwitan*, combinaţie hibridă cu care *a se uita* n'ar putea să aibă nici măcar o înrudire de natură ide. (**u̯eid-*).

Verbul nostru e foarte vechiu, fiind absolut general în dial. rom. din Dacia. El nu poate fi ulterior lui *a uita* „oblitare", ca o evoluţie specială a acestuia, fiind adică o apariţie secundară şi târzie, cum îşi închipuia Sandfeld şi după el Tiktin (*„a uita* tritt in dieser bdtg. („a privi") ziemlich spät u. zunächts in mold. texten auf u. drängt dann immer mehr das ältere *a căuta"*), căci are aceeaş vechime, datând chiar dela formarea graiului nostru, şi (luat în sens absolut) fiind anterior lui *uita (oblitare)*, deşi apare în texte numai în sec. XVII (Dos., cf. *JB* V 129, etc.). Deosebind, aşadar, net cele două omonime româneşti, observăm că la baza lui *a se uita* stă, cum e firesc şi necesar, noţiunea „privirii, vederii", ca un act caracteristic şi elementar, care — împreună cu evoluţia formală a verbului rom. — arată geneza lui etimologică. La fel ca *a uita* „oblitare", *a se uita* e o fază evoluată, în care lipseşte un sunet căzut între *u* şi *i (ĭ)*, şi anume *g, b, v* ori *l*, aflate în poziţie intervocalică, resp. urmate de vocală palatală. Prin restituirea uneia din aceste consoane obţinem forma etimologică a verbului nostru. Un **ugi-*, **ubi-* sau **uvi-* nu duce la nici o bază admisibilă, pe care o dă în schimb un străromân **ulĭ-t-*, **ul(e)i-t-*. In acest arhetip se deosibeşte un element radical şi un formant: **ul-* nu e decât gradul redus al rad. ide. **u̯el-* „a vedea" (WP I 293—4, 1): lat. *voltus, vultus* „expresia (trăsăturile) feţei, înfăţişare, aspect, figură" (**vl-tu-*), irl. *filis i. seallais* „vidit", cymr. *gweled* „a vedea", bret. *guelet* „la vue", irl. *fili* (gen. *filed*) „prooroc, poet", numele profetesei amintite de Tacitus *Veleda* (care poate fi celtic sau germanic). In graiurile germanice apare o bază cu suf. *-d* **u̯leid- (u̯l-ei-d-)*: got. *anda-wleizns* (neclar în privinţa sufixului), v. nord. *līta*, ags. *wlītan* „a vedea, a privi", got. *wlits* „faţă, obraz, figură, înfăţi-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

şare", v. nord. *litr* „aspect, coloare", v. sax. *wliti* „(stră)lucire, înfăţişare, aspect", v. fris. *wlite* „faţă, obraz, înfăţişare", ags. *wlite* „obraz, înfăţişare, (stră)lucire", *wlitu* „formă, fel", v. nord. *leit* „privirea înapoi, de jur împrejur, căutarea, uitarea", *leita* (**wlaitōn*) „a căuta (să găsească) ceva, a căuta, a cerceta, a se uita", got. *wlaitōn* id., ags. *wlātian* „a privi fix, ţintă la ceva, a înţepeni". Apartenenţa verbului rom. *a (se) uita* la această grupă e mai mult decât probabilă, baza lui, **ul-ei-t-*, fiind o paralelă a celei germanice din punct de vedere al vocalismului (cu **u̯el-*> **ul-*, nu **u̯l-*, şi *ei* redus la *i*), iar elementul sufixal *t* ca în lat. *voltus*, etc. Verbul nostru arată pregnante forme de alternanţă vocalică ide., ca un element neaoş şi străvechiu în spaţiul carpatic; dar din punct de vedere formal se ivesc unele dificultăţi, căci lipsind atestări mai vechi decât sec. XVII pentru *a se uita* „a privi, vedea" (necunoscut în dial. balc.), forma arhetipului străromân e echivocă. Un ide. **ul-(c)i-t-*>**ul(ī)tare* ar fi devenit **ultà* numai admiţând influenţa analogică a lui *oblītare*>**ollīta-*> *ulta*>*uita* „oublier", cu care a evoluat la fel, sfârşind ambele în *uita* şi devenind sinonime, fără a avea nici o legătură de înrudire etimologică. Mai uşor ar fi din punct de vedere romanic şi românesc derivarea lui *uita* „privi, vedea" din **ullītare*, care însă e mai greu de justificat sub raport comparativ, *-ll- (l* geminat, ori rezultat din asimilarea unui grup *-ln-, -ld-*??) dificil şi din cauză că elementul *-t-* e de origine ide. cum arată exemplele citate. Aceste piedeci nu pot constitui o dovadă împotriva aparteneţei lui *a se uita* la grupa ide. amintită.

In limba română, verbul ide. autohton *a (se) uita* s'a menţinut cu multă vigoare alături de latineştile *a vedea* şi *a căuta*, ca şi de sl. *a privi*, cari l-au înlocuit în parte, fără a-l înlătura (având fiecare nuanţele sale specifice). Cele trei cuvinte: anteromanul *a (se) uita*, lat *a vedea (a căuta)* şi sl. *a privi* formează unul din cele mai pregnante şi semnificative exemple de stratificarea elementului lexical în limba română.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

5. **sgrăbunţă** (var, *sgrăbunţ, zgră-, zgre-)*, s. f. (pl. *-ţe)*, 1) „bubuliţă, coş pe piele, inflamaţia pielei, spuzeală" („petit bouton, éruption (à la peau)", 2) „grăuncior de unt, de brânză, de

zahăr, etc., ce plutește într'un lichid" („granule de beurre, de fromage, etc. (nageant à la surface d'un liquide)").

D e r.: *sgrăbunțos, -oasă* (var. *zgrobințos*, Vâlcea) „plin de s., granulos", *sgrăbunțică* „iarbă de sgaibă, salata câinelui" *(Lampsana communis)*, *sgrăbunțaș* „șolomonar" (Munții Apuseni, Iara-Băișoara, com. Gh. Pavelescu).

Lex. B. 642. — Laurian-Mass. *Gloss.* 534. — Cihac II 305 (el. sl.) „*răpăn, răpănos; sgăbârdă* pyose, chassie; *sgrăbunță* exanthème, efflorescence sur la peau, rougeur; v. sl. *svrabŭ* pruritus, scabies, gramia oculorum, *svrăbŭ* pruritus, *svrabinŭ* pruritum excitans, etc., rus *sverbŭ* démangeaison, pol. *świerzb*, etc.". — Pușcariu *JB* XI 1904, 129, *EWR* 1939 (*ZRPh* XXXVII 1913, 111) „es entspricht ganz genau dem lat. *carbunculus*, oder vielmehr einem **carbuncla*, aus dem **carbunk'a* rekonstruiert wurde (als ob *carbunc-* der stamm gewesen wäre)", **carbunc[ŭ]la* și în it. *caboncchio*, neap. *kravunkio*, etc. — Pascu *Etim.* 70 formație românească „*zgrăbunțe* „granule de unt, zahar, brânză sau alte materii care sub formă granuloasă plutesc într'un lichid", et. *grăunț+boabă*". — Domaschke *JB* XXI-XXV 1919, 100 „ist kaum lat.-rom. *carbunculus*, sondern eher eine kontamination von *zgaibă* mit dem begrifflich nahestehenden a *zgăria* (sl.)". — Pușcariu *DR* II 603 „legătura — evidentă mi se pare — între *zgrăbunță* și *carbunculus* latin devine explicabilă dacă admitem că din varianta **carbunciolus*, **carbunciola* s'a reconstruit primitivul **carbuncia*". — Candrea *DEnc.* 1146 (lat. *carbunculus*). — Giuglea *DR* VI 657 *zgrăbunț* element latin. — Meyer-Lübke *REW*³ 1677 „*carbunculus* „karfunkel", it. *carbonchio*, fr. *escarboncle*, etc., rum. *sgrăbunță*". Graur *BL* V 91 „étymol. douteuse". — Scriban *D* 1439 „cp. cu *brobință, zdroboneț* și *zgrunț*. — Tiktin *DRG* 1814, Șăineanu *DU* 590 „orig. necun".

Față de tentativele de a lega pe *sgrăbunță* cu *rapăn*, *sgăbârdă*, v. sl. *svrabъ*, etc., *brobință, zdroboneț* și *zgrunț*, ori de contaminarea *grăunț+boabă, sgaibă+sgăria*, care n'au nici o valoare, mai apropiată de forma cuvântului nostru ar putea să pară explicarea prin lat. *carbunculus*, **carbunc[ŭ]la*, admisibil interpretând mai liber fonetismul și înțelesul cuvintelor. Dar, mai întâiu, e cam greu să „admitem că din varianta **carbunciolus*, **carbunciola* s'ar fi refăcut primitivul **carbuncia*", în care totuși *s-* inițial *(sgrăbunță)* rămâne neexplicat cu aceste artificioase construcții romanice: sensul încă e nepotrivit, căci lat. *carbunculus* înseamnă, în domeniul medical, numai boala *cărbune (anthrax)*, și e o mare distanță dela aceasta la *sgrăbunță*. Legătura între cele două cuvinte e, așadar, foarte puțin „evidentă", fiind

cazul unei simple consonanţe întâmplătoare şi aproximative, lucru observat de unii cercetători (Domaschke, Graur); iar cuvântul nostru nu poate fi latinesc.

Forma de bază e echivocă în ce priveşte consonantismul în elementul radical şi în sufix, ea putând fi: **ex-garb-uncia, *sgarb-uncia, *ex-carb-uncia, *scarb-uncia,* ori aceleaşi teme cu sufixul *-ntia,* care toate dădeau în rom. regulat **sgărbunţă, sgrăbunţă.* Sigur e că avem o temă strărom. **sgarb-* ori **scarb-,* care nu are nimic comun cu lat. *carbo.* Sensul iniţial etimologic e cel de sub 1), ca un termen popular pentru noţiunea de „mic abces, erupţie, coş pe piele" („unui coş de pe faţă i se zice *sgaibă, rapure, sgrăbunţă, spin, bubiţă, drăgostiţă, iub,* etc.", *DR* IX 430; cuvântul, e general în dial. drom.: *ALR* I 1, harta 129), care produce iritare şi mâncărime. Deci nu ideea de „bube, congestii, umflături mari" e esenţa semantică, ci „erupţie măruntă, asperităţi pe suprafaţa pielei" în legătură cu mâncărimea. Se poate considera *sgrăbunţă* ca echivalentul, sinonim deplin, al lui *sgaibă* (<lat.*scabies*), trebuind deci să aibă însemnare primară identică şi geneză etimologică asemănătoare.

In multe limbi noţiunea de „*sgaibă*, erupţie pe piele" are legătură strânsă cu acţiunea „sgârierii, scărpinatului, mâncărimii" şi derivă din acestea, de ex.: lat. *scabies* cu *scabo-, ere* „a răzui, a freca, a sgâria"; germ. *krätze* „râie" — *kratzen;* alb. *kromë* „râie, lepră" — *kruań* „a sgâria" din ide. **gred-* „a sgâria" (WP I 651); ceh *česotka* „râie" ide. **ges-* (WP I 449); lit. *kramaĩ,* let. *krama* „râie, coajă de pe bube" ide. **(s)qrem-* (arom. *sgrâma* „a sgâria, a scărpina"), v. sl., srb. *krasta,* rus *korósta* „râie" — **qars-* „a sgâria" (WP I 355), etc.

Deci *sgrăbunţă* e rudă apropiată cu *sgâria* şi *sgrâma,* cu care seamănă formal şi semantic, având acelaş rad. **sqer-,* baza ide. **sqereb(h)-* (WP II 582—3): m. ir. *cerb* „ascuţit, tăios", *cerbaim* „taiu", ags. *sceorpan, scearp* „a sgâria, a irita", v. nord. *skarpr* „sbârcit, grunţuros", ahd. *scarf,* mhd. *scharf,* etc., let. *skrabt* „a scobi, a sgâria, a răzui", *skribinât* „a roade", etc., mnd. *schrappen* „a răzui, a sgâria", mhd. *schraffen* „a sgâria pielea, a jupui", etc. — Sufixul în *sgrăbunţă (*sgărbunţă)* pare a fi mai curând lat. *-ncia, -ntia,* alăturat la o temă autohtonă, decât ide. *-nt-* ori *-nk-.* Paralelă a lui *sgaibă* latin, *sgrăbunţă* e corespon-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

dentul băştinaş, anteroman, al acestuia, conservat alături de termenul roman, cu alte nuanţe semantice.

6. **străghiată** (var. *-ţă, st(e)reghiată, -ţă, streghiat, stirighiaţă, străg'iată,-ţă* ban. haţ., *strădiaţă, stre-, străyată* Oaş), s. f. (pl. *străgheţi*), 1) „caşul (laptele) abia închegat şi nestors încă de zăr" („lait caillé"), 2) „bucăţi (de sânge, piftie) închegate" olt. („gelée, caillot"), 3) secundar „zăr ce se ridică deasupra laptelui închegat: iuţimea chiagului: smântână de pe laptele închegat; zăr stors din caş" („petit lait; crème").

Der.: *a (se) străgheţa, a (se) străgheţi* „se coaguler" *(străgheţa* „a preface în străgheaţă, a închega, a (se) sleì", despre lapte, sânge, răcituri, Mehed.), *străgheţat, -it* „închegat", *străgetar* „instrumentul cu care se sfarmă străgheata".

Dial. balc.: arom. *strîglată* „brânză dulce încă nescursă de zăr; lapte închegat, boţul din lapte închegat" (Dal.), megl. *strigl'at(ă) (GS* I 36).

Impr. din rom.: srb. *strigl'ata* „quarkkäse" *(GS* III 429), la Caraşoveni *strigl'ata (DR* X 305), blg. *stragleata* (Pascu).

Lex. B. 677 „*streghiaçe* lapte covasitu (închegatu): lac coagulatum (concretum)". — Pascu *AR* VI 1922, 265, *Dict. mac.-roum.* I 67—8, 430, *Rev. crit.* II 1928, 128, III 46 lat. **extraglata*=**extrac(o)ag(u)lata* „coagulée", cf. *chiag, cl'ag*<**clagum=coagulum;* suf. *-eaţă -eată* analogic după cuvintele în *-eaţă*". — Giuglea *DR* III 616 „*străghiată, -ţă*, care se zic despre laptele ce începe să se strângă, să se coaguleze (cf. expresia „lapte prins", „s'a prins laptele"); a însemnat „laptele care prinde pojghiţă, peliţă" (strat) pe deasupra, după care începe să se îngroaşe. Pelita care se formează pe lapte aduce după sine şi coagularea. In lat. există *stragulatus, a, um* (dela *stragulus* adj., *stragula* „decke", etc.) cu sensul „zur decke gemacht", „decke". Deci *stragulata* a însemnat ceeace se aşează pe lapte, peliţa de deasupra lui şi s'a zis „s'a făcut laptele *stragulata*", ori „cu stragulata", ceeace este semn de coagulare. Formal: *straglata*>arom., megl. *străgl'iată*, drom. *străghiaţă* (cu *ţ* prin influenţa lui *ghiaţă* sau influenţat de vb. *a se străgheţă)*". Admis de Densusianu *ALP* II 187—8. — Candrea *GS* III 1927—8, 428—9 „e un termen moştenit probabil dela păstorii romani, în care *(lac) strangulatum* „lait serré, comprimé", adică „lapte *prins*", trebue să fi însemnat acceaş noţiune, şi... explică pe *străghiată* fără cea mai mică dificultate fonetică sau semantică. Dispariţia nasalei în silaba atonă e absolut normală. Forma **străgl'at*> *străghiat* a devenit *străghiată* prin etim. populară, sub influenţa lui

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ghiață. Forma *străghiată* e rezultată din încrucișarea formelor *străghiat+străghiață*". *DEnc.* 1211. — Capidan *Megl.* III 277 lat. **extracglata*. — Scriban *D* 1249 „lat. **extra-coagulata* ori *strangulata*"(!).

Soluțiile etimologice, ingenioase, încercate pentru acest cuvânt român comun (cunoscut în aproape toate regiunile românești: Ardeal, Banat, Oltenia, Muntenia, Bucovina [în Moldova pare că lipsește, și nu e atestat până acuma][1]), la Aromâni și Megleniți) par justificate la prima vedere. Dar o examinare mai atentă a etimologiilor și a semnificației apelativului nostru arată că ele se lovesc de serioase greutăți formale ori semantice, peste care au trecut ușor autorii etimologiști, mai ales că nici unul nu se îndoia de vechimea și latinitatea cuvântului nostru. Prototipul lui Pascu, **extracoagulata* presupune existența formei paralèle, nemetatezate a lui *coagulum* (care a evoluat în rom. *c(o)aglum*>**clagum*>*chiag)*, aferesa grupului *c(o)a-* și compunerea cu particula *extra-*, nu tocmai justificată pentru înțeles (ce sens? intensificativ?); *stragulata* e greu admisibilă sub raport semantic (formal fiind acceptabilă, deși în prima silabă ar fi de așteptat mai curând *e* decât *a*, cum par a indica dial. sudice), întrucât *străghiată* nu înseamnă „peliță, stratul superior" al laptelui închegat (și nu pare a fi derivat din această noțiune specială), ci întreaga massă a laptelui coagulat, pentru care nu e tocmai potrivit sensul cuvântului latin *stragula*, iar „evoluția semantică e îndoielnică" (Candrea); aceeaș obiecție împotriva lui *(lac) strangulatum*, care — formal admisibil (la nevoie) — nu se potrivește de loc pentru înțeles, căci *strangulare* „a gâtui, a înăbuși" cam greu s'ar fi putut aplica în latina „vulgară" a păstorilor dunăreni la „închegarea" laptelui, noțiune pentru care există și există termenul latin precis și lipsit de echivoc: *coagulum* (>**clagu*->*chiag)*, *coagulare*. Ce ar fi putut îndemna pe strămoșii noștri țărani și păstori, în epoca romană, să dea laptelui „închegat, prins" atributul sinistru de *strangulat?*, adică (după observația lui Pascu) „lapte înnăbușit"? Noțiunea de „serré, comprimé" e de prisos, câtă vreme închegarea laptelui se face, dela sine, fără nici o

[1]) Il dă și Iord. Golescu în Dicționarul său „*strigheață* se zice laptele cel închiegat, până ieste dulce, până a nu se acri", *Șezătoarea* XXX 1922, vol. XVIII 163.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

presiune ori violenţă, în chip uniform, de sus până la fundul vasului. Cu etimologia lui Candrea s'au epuisat resursele oferite de limba latină, şi se vede că nu în aceasta e de căutat originea etimologică şi semnificaţia cultural-istorică a cuvântului românesc. Cunoscut în trei dialecte, cuvântul nostru e străvechiu în graiul Românilor de pretutindeni, moştenire din fondul lexical arhaic al substratului autohton, dat fiind că se exclude putinţa unei împrumutări din vreun graiu învecinat pentru un element lexical exclusiv românesc, specific în terminologia crescătorilor de vite.

Prima operaţie principală în prelucrarea laptelui e închegarea lui. Nefiert şi strecurat, laptele de oaie se adună într'un vas mai mare (ciubăr, covată, budacă, închegătoare) şi se pune chiag în măsură corespunzătoare tărimii lui şi cantităţii laptelui. Acoperit şi aşezat la căldură (lângă foc), laptele, sub acţiunea fermenţilor din chiag, începe a se coagula, adică a se întări, şi după un interval de o oră (sau mai mult) întreaga cantitate a laptelui e închegată, formând o massă relativ consistentă, puţin vâscoasă ca gelatina, şi omogenă: „laptele închegat (coagulat)", adică *străghiata*[1]). Acest termen e, aşadar, deplin echivalent şi sinonim cu „lapte coagulat, prins", „die gestockte, geronnene milch, die gestockte flüssigkeit" („lapte cu chiag" Mehed., etc., „lapte închegat cu zăr cu tot; caşul însuşi abia închegat", etc.). Sensurile secundare de sub 3) sunt limitate la câteva locuri în Ardeal şi sunt lipsite de importanţă semantică pentru etimologie.

Precup *Păstoritul în Munţii Rodnei* Cluj 1926, 19 „după ce s'a prins (închegat) laptele, se rupe cu lingura cea mare de lemn. Prin această crepătură se adună deasupra un lichid verziu, care se numeşte *străgeată*. Aceasta se ia cu lingura şi se toarnă în chiagorniţă, pentru a se folosi din nou la închegatul laptelui. Străgeata este iuţimea chiagului, chiagul cel tare, care se ia din budacă, spre a nu se întări caşul, să se facă prea aspru, ci să rămână moale şi să se întindă brânza". Cf. T. Moraru *Viaţa pastorală în Munţii Rodnei* Bucureşti 1937, 179, etc. Acelaş înţeles se atestă în Bucovina (Câmpulung, etc.). In Ţara Haţegului, zărul ce iese deasupra laptelui închegat se numeşte „*străgeaţa* zărului", iar în Oaş *străyată* e „zărul care

[1]) In unele regiuni, după închegarea laptelui şi înainte de a fi sfărâmat, se ia smântâna, „floarea laptelui", folosită la gătit, la prepararea balmuşului, etc. (de ex. Turda).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

picură din caş" (Candrea *Graiul Oaş.* 52); prin jud. Someş (Ciobăncuţa, etc.) *străghiaţa* e „smântâna laptelui de oaie" (Coman *Glos.* 135), dar tot pe valea Someşului (com. Friş) *străgeată* înseamnă „lapte închegat" (Paşca *Glos.* 247).

După închegarea completă a laptelui, se face alegerea caşului din zăr; *străghiata* e separată în două derivate, unul lichid (galben-verziu) *zărul,* altul consistent, caşul din care se va face *brânza.* De aici se vede că *străgheată* nu înseamnă altceva decât „lapte închegat", adică laptele din momentul când a început a deveni consistent până la izolarea caseinei, iar sensul primar al cuvântului nostru nu poate sta decât în legătură cu faptul simplu şi esenţial în lactificaţie al *închegării* (solidificării) laptelui, însemnând, cum s'a amintit, chiar „coagulat, produsul coagulării". In vestul Olteniei, apelativul se întrebuinţează şi când e vorba de sânge ori de răcituri (sensul 2), nu numai în legătură cu laptele; despre lapte se zice, când s'a prins ori când s'a înăcrit, „străgheţit", dar în general se spune „*străgheaţă* la ceva închegat. De ex.: i-a înfipt cuţitu în inimă şi curgea sângele străgheţi. E bolnav rău de tot, varsă străgheţi de sânge. Laptele când nu e fiert bine se face străgheaţă", iar „*a străgheţa*=a se închega: cătarăm la inimă şi sângele fu străgheţat. Piftiile s'au străgheţat, adică au îngheţat, tremură" (Boceanu *Glos. Mehed.* AAR. s. II, t. XXXV, MSL, 1913, 103). Deasemenea în Gorj, unde se întrebuinţează termenul pentru „străgheţi de sânge"=„bucăţi de sânge închegat", şi mai rar despre lapte (în reg. Tismana se zice şi „*străgheţi* de piftie"). In Vâlcea (Olăneşti, Cheia, etc.) *străgheţi* înseamnă „tobă de porc cu sânge închegat, slănină, sgârciuri, etc.; sângerete". Exemplele olteneşti sunt o dovadă în plus că sensul „a întări, a (se) solidificà, a deveni consistent" e de căutat în cuvântul *străgheată, strîgl'ată,* care fiind echivalent cu „(lapte, lichid) închegat, coagulat" trebue să aibă aceeaş origine şi valoare gramaticală, cum o arată şi aspectul formal şi semantic: un adjectiv substantivat, participiu în *-at* al unui verb cu tulpina de forma **străgl-, *stregl-*. Deosebind în această formaţie o temă şi un sufix ide.: **streg-l-,* ele te duc direct la baza **ster-g-, *st(e)re-g-* a foarte importantei răd. ide. **ster-* „ţeapăn, înţepenit, rigid; lucru tare (consistent)" (WP II 627—635, 1; şi în

BCU Cluj / Central University Library Cluj

baze cu *-q-, t-, -d(h)-, p-, -bh-*, etc.): v. isl. prtc. *storkinn*, „închegat, înțepenit", got. *gastaúrknan* „a închega", v. isl. *storkna* „închegat", ahd. *ki-, erstorchanēn* „erstarren, erkalten", **starku-* în ags. *stearc* „țeapăn, strict, tare", ahd. *starc, starah(h-)* „stark, gross", etc., lit. *strégti* „a (se) înțepeni, a îngheța", let. *streg'ele, strēg'ele* „sloiu de ghiață", etc. Insemnând „lapte (ori sânge) închegat, devenit solid, consistent", e firesc și necesar ca aici să aparțină și *străghiată*, **stregl-ata* românească (cu sufixul secundar ide. ca în cuvintele baltice *-l-*), lucru prea simplu și evident spre a nu mai fi necesare dovezi mai puternice. Ar fi de prisos deasemenea căutarea altor argumente în sprijinul constatării că *străghiată (*streglata)* e o alcătuire originală de tip arhaic ide., proprie limbii române, în care e firesc să fie o moștenire din fondul lexical anteroman al crescătorilor de vite traco-daci din spațiul carpato-balcanic.

Precum se vede, cuvântul e străvechiu în limbă, și (contemporan, iar în sens absolut anterior elementului lexical latin) el a suferit aceleași transformări fonetice ca întregul tezaur lexical moștenit; prezența lui în epoca latină a limbii române e dovedită cu prisosință și de trecerea grupei *-gl-* la *gl->ghi- (g')*, exact și numai ca în elementele romane și autohtone, iar răspândirea în cele trei dialecte arată că era cunoscut în întreaga limbă romană din Carpați și Balcani în antichitate și evul mediu. Azi însă, cuvântul e pe cale de dispariție în unele regiuni românești (de ex. e rar în Banat), fiind cunoscut numai de bătrâni, iar în alte ținuturi pare a fi mai demult total necunoscut (Bărăgan, Moldova, Basarabia?).

Primit din fondul anteroman, *străghiată* poate fi considerat ca un corespondent autohton (dublură) și deplin sinonim al lat. *coagulum (*clagum>chiag, închega)*, alături de care s'a păstrat în limbă cu aplicare specială la produsul procesului de fermentare a laptelui: „lapte închegat", și în sens local (olt.) „sânge închegat", „piftie, răciturі", ceeace arată că la început termenul era întrebuințat spre a designa orice materie lichidă care s'a solidificat, închegat. Restrângerea accepțiunii asupra laptelui în cea mai mare parte a teritoriului lingvistic românesc trebue să fie de dată străveche, evident în legătură cu preponderența păstoritului în viața economică a poporului român.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In medicina empirică populară, *străghiata* se foloseşte cu mult succes pentru desumflarea buboaielor sau la lecuirea bubelor. „Se mulge lapte dela vite şi imediat ce s'a muls se pune în el puţin chiag. Dupăce s'a închegat, se ia puţin şi se pune pe umflătură: buboi (bubă, spartă sau nespartă), şi îndată se trage (scade) umflătura" (Ciauşianu-Fira-Popescu *Folclor din Vâlcea* 1928, 199). „Bubele se mai vindecă şi cu *străgheaţă*" (Păcală *Răş.* 253), etc. La Megleniţi, *strigl'ata* medicinală e „un fel de alifie făcută din piatră acră şi cu albuş de ou bătut bine, îngroşat apoi cu brânză şi întrebuinţat ca leac contra durerilor de ochi" (Candrea *GS* VII 204). E interesant de relevat că în unele regiuni (de ex. în Argeş, Vâlcea, Teleorman, Dolj, Turda, etc.) apelativul *străgheată* e cunoscut numai pentru a designa această cantitate mică de lapte închegat în scopuri medicale-terapeutice, şi nu pentru marea massă de lapte coagulat din care se scoate caşul.

7. **cârlan** (var. *gârlan,* ban.), s. m., f. şi adj. (pl. *-i*), 1) „miel sau mia (rar ied) după înţărcat dela două, trei, patru, şase luni dela fătat până la un an (când se numeşte „noaten") sau până la doi ani (când se numeşte „târţiu")" („agneau sevré; agneau d'un an"), 2) „mânzul între un an şi doi ani; cal de doi ani, de trei, patru ani" („poulain âgé de plus d'un an"); sens secundar: „cal slab" (Ţara Haţegului, unde despre ovine nu se zice), 3) „bărbat care se ţine numai după muieri; craiu" („coureur (de femmes)").

Der.: adj. *cârlan,-ă* (despre lână „scurtă, subţire, tunsă de pe cârlani"), *cârlăior, -ă, cârlănaş, -uţ, -iţă, cârlău, cârlănar* („păzitorul turmei de c."), *a se cârlăni* „sich herumbalgen" (bucov., Herzog-Gherasim).

Impr. din rom.: ung. *kirlán, kerlán, kerlány, kellán, killán* 1) „miel sau mia după înţărcat", 2) „miel de un an" 3) „berbece tânăr castrat", 4) „mânzul care a împlinit un an" (Blédy *Infl.* 56), săs. ard. *kerlân* (Brenndörfer *Rom. elem.* 27).

Laurian-Mass. *Gloss.* 120 *„cârlanu,?* óre in locu de *curlanu* cu intellessulu: *bunu de tonsu* ca si gr. κοῦρος (κουρά κουρεύειν, *cur-meiu, s-cur-tare*, etc.), sau in legatura de affinitate cu *cârceiu* sau *carligu*, asia in catu se însemne: *animale cu peru cârceiatu*". — Cihac II 488 împr. din ung. *kerlány* „agneau d'un an". — Philippide *ILR* 150 *„cârlan=*cârnan, carne"*. — Candrea *Noua rev. rom.* I 1900, 405 „derivat din *cal* cu suf. *-an* şi prin intercalarea lui *r* ca în *dârlog* (<*dălog*), *gârligan* (<*găligan*), *tărbăcesc* (<*tăbăcesc*)". — Diculescu *OLR* 597 „**caballanus-callanu-cârlan*". — Weigand *JB* XVI 1910, 221—2 pare a fi slav, după formaţie, „jedenfalls im rum. lehnwort, aber wo-

her?" [căci lipseşte prototipul slav de care ar fi avut nevoie W. spre a „dovedi" împrumutarea]; *-an* ar probă că acest cuvânt nu e vechiu. Legătura cu srb. *krd* „rudel, herd: cârd" îi pare ademenitoare, „dann wäre *krdlan* ein schaf resp. pferd, das der grossen herde eingefügt werden kann"(!). — Giuglea *DR* I 244—7 din **cărnar(e)*, care ar fi dat lat. *carnalis* „din carne", *miel cârlan*=„cărnos" s'ar fi zis mai întâi mieilor ţinuţi pentru prăsilă. — Pascu *AR* VII 556. — Puşcariu *DR* III 380 „poate **cârnal*>*cârlan*". — Respins de Spitzer *DR* IV 651, Meyer-Lübke *REW*[3] 1701a („nicht annehmbar"), Weigand *Balkanarchiv* II 263—4 („ganz unmöglich"). — Densusianu *ALP* II 21—2 element turco-tatar, *kyrla* „câmp, loc de păşunat; munte", *cârlan* s'ar explica prin sensul „mieii se urcă la munte — fiind nişte miei mai răsăriţi"(!), sau dela *karo* „putere", derivat *karylan* „a întări", *karyla*, etc. — Kisch *DR* VI 657 din germ. (?). — Scriban *D* 296 „săs. *jorlänk*, *jêr-*, Mosella *gêrlenk* miel de un an, germ. *jährling*". — Giuglea *Langue et litt.* I 171 *mârlan* şi *cârlan* „ont des sens apparentés; aussi *mârlan* a-t-il influencé *cârnar*, d'où *cârlan*"; dar asemenea soluţii „sono artificiali" Tagliavini *Indogrm. jahrb.* XXVI 219. — Tiktin *DRG* 285, Săineanu *DU* 106, *DLR* I2 146 „orig. necun."

Cum s'a relevat parţial şi uşor se vede, aceste etimologii greoaie nu explică obârşia cuvântului, şi ar fi de prisos a le mai combate, toate eliminându-se dela sine. Remarca lui Weigand că terminaţia *-án* ar fi dovadă contra vechimii cuvântului în românește nu e integral valabilă; derivarea cu *-án* (netrecut la *-ân)* arată că avem a face cu o formaţie mai recentă cu sufixul augmentativ *-an (morman;* nume de animale: *jugan, boulean, juncan, murgan,* v. Spitzer *l. c.).* Aceasta nu înseamnă, însă, că şi tulpina cuvântului, *cârl-* trebue să fie recentă în românește. Ca apelativ pentru a designa un animal (termen prin excelenţă păstoresc), cuvântul e puţin probabil să fie împrumutat de crescătorii de vite români dela popoarele vecine, cărora dimpotrivă ei le-au transmis numeroase cuvinte pastorale, începând din epoca medievală. In zadar vei căuta pe la vecini un element ori o temă care să explice pe *cârlan,* căci cuvântul e propriu şi exclusiv în limba română, unde-şi are rădăcinile străvechi, autohtone, deşi o legătură etimologică dela început evidentă ar părea că nu se oferă. Dacă e totuşi necesar, se poate da următoarea soluţie. Separând sufixul *-an,* rămâne tema **cârl-,* care e lipsită de analogii în limbile europene, şi nu există o rădăcină ide. de forma **(s)q(u)er-* potrivită pentru înţeles. De aceea presupunem că faza

BCU Cluj / Central University Library Cluj

anterioară a cuvântului era *gârlan* (atestat numai în Banat) devenit *cârlan* cu pierderea sonorității *g>c*, ca în *gălb->călbează*. Deci o veche temă **gar-l-*. Accepțiunile actuale arată că semnificația primară era „progenitură, pui de animal", noțiune pentru care e potrivită baza ide. **g^{u}er(e)bh-*, *g^{u}rebh-* „făt, prunc, puiu" (WP I 689): gr. βρέφος „copil nou născut, puiu de animal, făt", v. sl. *žrěbę* „mânz", poate și v. ind. *gárbha-h*, av. *garəwa* „matrice, făt". Rad. primar avea forma **g^{u}er-* (Petersson), în arm. *koriun* „puiu de animal", v. ind. *gršti-h* „juncă", etc., deși WP o consideră „nicht erwiesen". Ea e confirmată, însă, de tema străromână **gar-l-*, bază ide. **g^{u}er-l-* din același rad. lărgit cu *-bh-* în baza **g^{u}er(e)bh-*, **g^{u}rebh-* din cuvintele gr. și sl. Pentru *gârlan* admitem evoluția **g^{u}er-l-/*g^{u}orl->*gar-l-* (cu ide. *o>a* și pierderea elementului labial în *g^{u}*). In limba substratului, un cuvânt **gar-l-o-*, din care *gârlan* și *cârlan*, însemna în general „puiu, făt", restrâns cu timpul asupra domeniului animal.

8. **buiestru** (var. *(îm)boiestru, buiastru, în buiestru, îmbuiestru)*, adj. și adv. 1) „mers, aliură, pas, umblet particular al calului care ridică amândouă picioarele din dreapta sau din stânga deodată", mold. și „umblet" („amble; passgang, zeltergang"), 2) p. ext. „cal ce are acest umblet, buiestraș" („cheval qui va l'amble, cheval ambleur"), 3) „iute, repede, ardent, nebunatec" ("rapide, vif, fougueux, ardent").

D e r.: *buiestraș (îmbuiestraș, buiestruș)*, *buiestrat* (Gorj), *a buiestră*, *a îmbuiestră*, *buiestrie* („férocité", Cihac), *boiestrește* (adv. „merge boiestrește", hat.); vacă *boiastră* („taurelière, en rute; vache vicieuse qui ne se laisse pas traire", Damé *Term.*, Barcianu, Alexi, Pann, etc., cf. Titktin *DRG* 490, Pușcariu *ZRPh* XXXVII 110, *DLR* Ii 600, Candrea-Dens. 170, Șăineanu *DU* 70, Meyer-Lübke *REW*^{3} 1245 o consideră greșit derivat dela *bou;* de fapt e forma fem. a lui *buiestru*, cu sensul 3).

D i a l. b a l c.: necunoscut (arom. *am-páturlea, rivanc, arivani*=drom. *răvan*, Bogrea *DR* III 811—2, IV 878).

I m p r. din rom.: săs. ard. *buiestru* „pass, zeltergang, gangart des pferdes" (:dit fard *gît* am *buiestru*, Brenndörfer *Rom. elem.* 13).

Lex. B. 70 „*buiestru* gradus tolutilis, ab it. *destriero* sonipes". — Miklosich *Slav. elem.* 16 „sl. *buĭ, buiaka* stultus,- rom. *buiac* ferus, *buiecie, -esc, -iturĕ*, *buiestru* ferus, *buiestrie* ferocitas, *buiestru* zelter-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

gang des pferds, vgl. *buiguiesc*, *îmbuiecesc* luxurior". — Laurian-Mass. *Gloss.* 102 „*buiestru* e în loc de *boiastru*, *bovestru; cal buiestru* ar însemna cal ce are mersul boului, ce merge la pas iute ca boul, iară nu în treapăd sau în sărita, cum e dat calului să meargă de ordenariu". — Cihac II 32 (el. sl.) *buiac*, *buiestru*, *buged. buimac*, *năsbutie*, *bujesti*. — Tiktin *DRG* 234 „viell. lat. **bovestris*", 490. Pușcariu *EWR* 230, Meyer-Lübke *REW*[1] 1245 „*bovestris* „kuhartig", rum. *buestru*". — Pușcariu *CL* XLVI 1912, 137—141 după Laurian-Mass. *in* n'ar fi prepoziţional ca într'o locuţiune *în buiestru*, *în trap*, etc.; *îmbuiestru* prin analogie greşită a fost despărţit *în buiestru*. Cf. fr. *ambler*, *amble*, prov. *amblar*, it. *ambiare*, etc. Un prototip **ambulester*>*imbuiestru*, care e forma originală în rom. „Dificultăţile formale sunt numai aparente"(!). Sufixul *-ester* e acelaş ca în *pedester*, şi deşi numai denominal, el ar formă derivate şi dela verbe: *ambulo*. Dacă avea *ē* (ca *pedestru)* desvoltarea a fost **îmburestru*>*imbuiestru*, disimilat ca *perire*>*peire*, *farina*>**fărire*>*făină*. După *umbla*<*ambulare* ar fi de aşteptat **amblester*, nu **ambulester*, cu sincoparea lui *u*. Dar se pare că au existat alături, în limba poporului roman, cele două forme, cea sincopată pentru noţiunea „gehen" şi cea nesincopată pentru noţiunea „passgang". Alăturea de cuvântul popular *amblare* „a umbla" ar fi existat literarul *ambulare* „a buiestră" ca „termen militar sau al cercurilor sportive", adică „în limbajul militar şi al cercurilor sociale suprapuse, care făceau echitaţie"(!). *ZRPh* XXXVII 1913, 109, *DLR* I₁ 680, *DR* II 683—6, *LR* 105, 187. — Admis de Iordan *Arhiva* Iaşi XXVIII 1921, 202 (dar XXX 223—4 „greutăţile sunt ceva mai mari"), Skok *Slavia* IV 1925, 337, Pascu *AR* X 1926, 467. — Giugiea *DR* II 372—3, 401 în legătură cu lat. *boja* „eine jochartige halsfessel für sklaven und verbrecher", derivat „după analogia lui *equester* şi *pedester*, *boja*>**bojester*>*buiestru*", în legătură cu dresarea calului să meargă *buiestru*, făcută „cu picioarele împiedecate în *boja*" („fussfessel").— Spitzer *DR* IV 662—4 preferă lat. *bovestris*, căci „wenn man den galopp oder den schnellen gang als den normalen des pferdes betrachtet, so wird man leicht dazu kommen, einen (meinetwegen durch fussfesseln) verlangsamten gang als *ochsengang* bezeichnen können, besonders wo ochs und pferd als zug- und reittier einander gegenüberstehen, etc.". — Meyer-Lübke *REW*[3] 1245 *bovestris; „buiestru;* zu *umbla* (Puşc. Iord.) ist morphologisch, zu *boia* (Giuglea) ist begrifflich nicht annehmbar". — Candrea *GS* VII 287—8 „forma primitivă era *îmbuiestru*, adj., zicându-se *cal îmbuiestru*, la femenin *iapă îmbuiastră;* indică umbletul calului care ridică amândouă picioarele laterale, adică alternând cele *din afară* din dreapta cu cele *din afară* dela stânga. Etimologia: lat. *ambo* (pedes) *extra* „amândouă (picioarele) în afară", explică perfect atât mersul calului, cât

şi *im-* iniţial. Dela *ambo-extra* trebuia să ne aşteptăm la *îmbuiastră;* se va fi refăcut din expresia *iapă îmbuiastră* forma masc. *îmbuiestru*". — Admis de Scriban *D* 204. — Rosetti ILR² I 169—170 **boiester*< *boia* e satisfăcător, pentru sens; **bovestris* inadmisibil semantic, **ambulester* formal. — Şăineanu *DU* 83 „orig. necun.", Graur *BL* V 90 „l'étymologie de *buiestru* n'est pas encore connue".

Din cele şase încercări etimologice, it. *destriero,* sl. *buiac* se exclud dela sine, iar celelalte fiecare justifică în unele privinţe forma ori sensul cuvântului românesc, dar nici una pe amândouă în egală măsură. Examinate de aproape, ele nu rezistă unei critici mai severe, ceeace s'a relevat de diferiţi cercetători. Astfel, despre **bovestris:* „e greu de admis ca mersul sprinten şi ţăcănit al cailor buiestraşi să fie comparat cu mersul greoiu şi încet al boilor" (Puşcariu *CL),* şi „dela *bovestris* nu se poate porni în nici un caz, căci se opune realitatea însaşi. Mersul „buiestru" e *numai al calului* şi nu este de loc ca al boului, care merge a lene, încet, cu paşi rari, largi, pe când celălalt este mers frământat, vioiu, un joc frumos care face plăcerea călăreţului" (Giuglea). Cine a observat mai atent mersul animalelor a putut vedea că boul nu merge şi nu poate merge *buiestru,* în nici o împrejurare; un bou mergând buestraş e o închipuire naivă şi comică a latiniştilor dela 1870, ridiculă pentru cine cunoaşte animalele, iar argumentele căutate de Spitzer sunt cam departe de a putea salva „etimologia" de pregnantă factură populară propusă de Laurian-Mass. De altă parte, „din **ambulester* nu poate fi explicată căderea lui *-l->-r-*, mai ales când trăia alături în rom. verbul *îmbla, umbla<ambulare,* care pretinde mai curând un **îmblestru* (cf. şi *umblet),* iar sincopa e şi în formele romanice *amble,* etc.) din baza de mai sus. *In* din *îmbuiestru* care e mai rar nu e altceva decât prepoziţia *in* din alte expresii cari desemnează diverse mersuri („a merge în galop, în şi la pas, în băţ", etc.)" (Giuglea); oricum, „lat. **ambulester* trebuia să devie **imblestru>*îmbiestru*" (Candrea). S'a observat (lucru care n'a scăpat nici autorului etimologiei) că *ambulester* e dificil şi sub raport morfologic, suf. *-ester* nefiind deverbal, ci denominal, iar plecarea dela „substantivul postverbal *ambulum,* păstrat în fr. *amble,* etc." (Puşcariu), ori alte ipoteze nu înlătură dificultatea principiară. Incât un **ambulester* nu poate fi admis, şi nu e

BCU Cluj / Central University Library Cluj

de presupus, numai de dragul românescului *buiestru,* (alături de popularul *amblare>umblà)* existența unui literar *ambulare* nici chiar în terminologia „cercurilor sportive care făceau echitație și care vor fi ținut să aibă cai buiestrași", după părerea lui Pușcariu, în Italia ori în Dacia. Al treilea prototip etimologic, **bojester* (deși ar putea să pară „satisfăcător, pentru sens", Rosetti), n'a convins pe nimeni: „termenul *boia,* pe care la noi nu-l regăsim în nici o altă formă, este răspândit în Romania apuseană, dar cu înțelesul de „călău" și „fiare" și nu apare în nici o limbă romanică în legătură cu calul și cu dresarea lui. Giuglea, într'o lucrare intitulată „Cuvinte și lucruri", trebuia să ne arate că „lucrul" (piedica) e un fapt atât de caracteristic pentru dresarea cailor să umble în buestru, încât și în alte limbi se observă legătura între el și *cuvânt"* (Pușcariu *DR* 683—4). In orice caz, „mai natural e să se numească mersul calului după chipul cum merge decât după mijlocul prin care ajunge să meargă astfel, pentrucă pedeoparte acesta de pe urmă poate varia dela un ținut la altul, se poate uita, înlocui, etc. iar pe de altă parte celelalte numiri pentru diferitele soiuri de mers ale calului ne arată tot *cum* se efectuiază mersul" (Iordan). Derivarea din acel romano-germanic **bojester,* „begrifflich nicht annehmbar" (Meyer-Lübke), este „cea mai puțin convingătoare" (Candrea). Dar nu mai convingătoare e ultima soluție încercată, cu totul artificioasă, din *ambo+extra,* împotriva căreia se ridică încă și mai multe obiecții formale și semantice. Astfel, după judicioasele observații și obiecții formulate de cercetători, e de prisos a mai discuta valoarea etimologiilor lui *buiestru,* care rămâne, în urma lor, de origine necunoscută.

Toți cercetătorii sunt de acord asupra unui punct: cuvântul nostru e vechiu în limba română, existent de sigur în epoca latină (romanică), precum arată și sufixul *-stru* (<lat. *-ester).* Singura atestare mai veche e în An. Car. *embuiĕstru* (fără trad.), dar cuvântul e cunoscut în toate provinciile românești, fapt care iarăși arată vechimea lui în limbă, căci nu poate fi împrumut dela vecini, unde nu există; poate fi considerat ca făcând parte din cel mai vechiu strat lexical. De aceea trebue cercetat potrivit criteriilor de evoluție formală a cuvintelor moștenite, cu al-

terări specifice romanice și românești. E un adjectiv, devenit adv. și subst., la care s'a adăugat prepoziția *in* (cf. *în trap, în galop, în pas).* Analiza morfologică îl arată ca fiind apelativ format din parte radicală și un sufix: *bui-estru,* care (cum s'a observat de mult) desemnează o anumită aliură *naturală* a calului. Originea etimologică o poate arăta o interpretare ceva mai atentă a sensului intim al noțiunii de mers *buiestru,* ca și legătura etimologică îngăduită de elementul radical și explicată de una din modificările fonetice vechi ale cuvintelor moștenite ale limbii. Mai întâi înțelesul cuvântului nostru. Pentru ceeace se înțelege prin aliura (în) *buiestru* nu s'au dat definiții destul de precise și descrieri amănunțite, recunoscându-se, numai, de unii, că înseamnă un mers ceva mai rapid al calului care calcă simultan cu cele două picioare laterale *(DLR,* etc.), și că e un mers deosebit de mersul obișnuit al celor mai multe animale.

In *Marea encicl. agr.* dir. C. Filipescu, I 511 se dă următoarea definiție: „*buestru,* mers al calului, în care mișcarea picioarelor se face simultan și asociat pe bipedele laterale — piciorul drept dinainte se mișcă în acelaș timp cu piciorul posterior, încât s'ar putea asemăna buestrul cu mersul a 2 oameni, care păsesc unul înaintea celuilalt. Viteza calului la b. este cu 20 cm. mai mare — de 2 ori talia —, astfel că un cal de 1,60 m. la talie face la b. 2,40 pe secundă sau 8640 m. pe oră. Este un mers natural de elefant, cămilă și girafă, sunt și cai b. natural, dar de regulă el se dobândește prin exercițiu și antrenament". Iordan arată că „mersul *în buiestru* stă la mijloc între pas și trap, negreșit mai apropiat de acesta sub raportul iuțelii, dar identic cu primul în ce privește comoditatea călărețului"; mai puțin clară e precizarea aceluiaș că „se aseamănă cu mersul la pas, numai cât așa de repede, că imediat după ridicarea piciorului de dinainte aruncă pe cel dinapoi și-l așează exact în acelaș loc în care a stat corespunzătorul lui din față, ba, dacă nu mă înșel, piciorul drept din dărăt calcă pe urma celui stâng dinainte și tot așa stângul pe urma dreptului. De aici și mersul legănat, cea mai de seamă însușire a unui buiestraș". Mai potrivite sunt precizările lui Rosetti: „părerea că *buiestrul* este o aliură mai înceată decât trapul este greșită; *buiestrul* este un fel de trap nesăltat: călărețul nu resimte sguduiturile caracteristice trapului, și aceasta datorită mișcării picioarelor calului, deosebite de mișcările trapului. Calul *buiestraș* mișcă în acelaș timp piciorul de dinainte și cel dinapoi: el execută deci deodată o singură mișcare cu picioarele din dreapta și apoi cu cele din stânga".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Față de aceste observații șovăelnice și incomplete, e necesar a adăuga câteva precizări de ordin semantic ce au lipsit până acum, importante pentru soluția etimologică. Spre a putea înțelege mai bine semnificația actuală și pe cea inițială a noțiunii „buiestru", nu vor fi de prisos câteva observații generale asupra mersului calului și asupra buiestrului.

Ca ceva automat, de ordin reflex, mersul animalelor se încadrează în sistemul natural de mișcări ale corpului. La pas, patrupedele (cal, bou, etc.) calcă *disociat* (descompus), în patru timpi cu cele patru picioare, ridicând succesiv picioarele: stângul posterior, st. anterior, dreptul post. și dr. ant., în așa fel încât piciorul posterior să fie așezat cu câțiva cm. mai înainte decât urma celui corespunzător din față, ridicat cu o clipită mai înainte. La fugă, însă, potrivit cu două principii de economie: viteza și echilibrul corpului, mecanismul se schimbă și în loc de patru, mersul se execută în *doi timpi*, adică *asociat*, două și două picioare, și anume *la trap* asocierea e în cruce: dreptul anterior e dus înainte odată cu stângul posterior, și st. ant. cu dr. post.[1]). Astfel fiind, piciorul din spate calcă cu câțiva cm. (5—10) mai înapoi decât urma celui anterior, care nu poate fi ridicat până nu e așezat corespunzătorul din spate. Lărgimea pasului la trap e redusă, mai scurtă, deschizătura bipedelor posterioare fiind limitată de poziția celor din față. Esențial diferită e aliura în *buiestru*, specifică pentru unii cai, care o au prin naștere; dresarea cailor să meargă în buiestru, operație grea ce comportă multă trudă, practicată mai ales de țigani și giambași, nu duce totdeauna la rezultate mulțumitoare (cum ar crede veterinarul dela *Encicl. agricolă)* și în orice caz nu e caracteristică pentru numele dat acestui fel de mers, cum ar presupune etimologia propusă de Giuglea. La pas (încet), buiestrașul calcă de obiceiu la fel ca ceilalți cai, cum s'a arătat mai sus; dar la fugă se deosebește de trăpaș prin asocierea picioarelor *lateral* (nu în diagonală): ducerea înainte a picioarelor se face simultan și asociat pe bipedele laterale, călcând ca umbletul a doi oameni în cadență. Faptul se datorește unei anumite conformații naturale a corpului, ca însușire ereditară. Piciorul posterior dus înainte *odată* cu cel anterior corespunzător, poate călca înaintea urmei acestuia cu o cantitate destul de mare: 10—20 cm., și prin aceasta randamentul e mărit, sporind și cadența, numărul pașilor. Cu pași mai

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1]) Asocierea diagonal a membrelor anterioare cu cele posterioare, la mers, a rămas ca o suvenire atavică, reflexă, în mișcările calului: poate fiecare observa cu n duce deodată înainte piciorul drept și mâna stângă, fie la pas, fie la fugă.

largi şi mai mulţi, buiestraşul realizează *viteze mai mari* decât trăpaşul, fără a obosi, şi parcurge distanţe lungi, la căruţă ori încălecat (chiar fără şea, căci nu scutură de loc, având un mers mlădios). Sunt foarte căutaţi buiestraşii pentru călărie în special la ţară. La trăsură, pentru tracţiune, sunt ceva mai slabi. Caracteristic în primul rând pentru buiestraşi e *viteza* (cum a relevat şi Rosetti): se citează cazuri din Gorj când un asemenea cal, cu călăreţul în spinare, s'a luat la întrecere cu trenul personal, un altul în jud. R. Sărat s'a ţinut cu succes după un autobus de curse. Numărul cailor buiestraşi variază după regiuni. In ţinuturile de câmpie ale Bărăganului, de ex. sunt aproape inexistenţi, şi cuvântul *buiestru* e foarte rar, în timp ce în regiunile de dealuri sunt mai numeroşi, prin Gorj ajung în unele sate la proporţia de 10—20% faţă de totalul cailor; acesta pare a fi maximum la care ajunge curioasa specie a cailor buiestraşi.

Deci sensul fundamental în noţiunea *buiestru* e *viteza,* rapiditatea legată de acel fel caracteristic de a călcà, acea fugă plină de vioiciune şi elan. Semnificativă e şi accepţiunea cuvântului prin Ardeal, Oltenia, Muntenia „repede, în fugă, vioiu, sprinten", cu nuanţe ca „ager, năpraznic, buiac", „impozant" şi chiar „nebunatec" (despre om)[1]). Ce va fi putut însemna iniţial acest cuvânt ciudat? Nu putem şti dacă el îşi are originea în nuanţele semantice figurate, ori se referea numai la semnificaţia strict tehnică a mersului calului „amble". Mai probabil e că exprimà simplu „viteză, vioiciune, rapiditate", caracteristice pentru buiestraşi, şi se pare că e necesară o interpretare semantică ceva mai liberă.

Dacă analiza semantică pare întrucâtva lipsită de precizie şi chiar echivocă, analiza formală, în schimb, poate da puncte precise de reper asupra genealogiei etimologice a cuvântului nostru. Din punct de vedere românesc avem în el o răd. şi un sufix: *bu(i)-estru.* In elementul radical s'a petrecut o alterare fonetică străveche, căci **bu(i)-e-* nu e forma genuină a cuvântului, din perioada romanică a limbii: în mijlocul lui, între rad. şi suf.,

[1]) Iată şi alte sensuri: *buestraş* „ferox, ferus, petulans", Lex. B.; „mare, bine desvoltat, crescut, frumos, impozant", Putna; „izolat, sălbatec, sihastru", Fălciu; „îngâmfat", ban. Pentru aliura oamenilor: „mergi *buiestru,* du-l (un lucru fragil) *buiestru*", adică domol, lin, mlădios, nesdruncinat, pentru ca să nu se spargă, — expresie frecventă între hamalii din porturi (Galaţi, etc.).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

unde azi e un *i* consonantic *(ĭ)*, a căzut o veche consoană, a cărei restabilire arată legătura etimologică firească şi necesară a cuvântului nostru. Acel sunet nu poate fi *n* ori *l* cari nu duc la o răd. ide. potrivită. Singura consonantă adecvată e *g*, care cade în poziţie intervocalică în unele cuvinte româneşti: *plaiu*<**plagiu-*, *măiestru (măiastră)*<*magister, eu*<*ego, păresemi*<*quadragesima, mai*<*magis,* autohtone: *caier, baier, droaie* şi *înseila.* Reaşezând, după aceeaş paradigmă, pe *g* la locul lui în cuvântul românesc, se obţine un arhetip **bug-estru, *bugester, -stris,* în care elementul radical altceva nu e decât una din formele luate de rad. ide. **bheug-* „a fugì", identic cu **bheug(h)-* „a încovoià, a îndoì" (WP II 144, 1, 145—6, 3, WH I 556—7 *fugio):* gr. φεύγειν, φυγεῖν „a fugi", φυγή=lat. *fuga, fugio, -ere,* lit. *bū'gstu' bū'gau, bùgt* „a înspăimânta, a speria", *baugùs* „fricos", v. ind. *bhujáti* „încovoaie, împinge în lături", *bhúja-h* „braţ" (*„îndoitură"), irl. *fid-bocc* „arc (*de lemn)", *bocc* „tener" (*„elastic"), n. irl. *bog* „moale, fraged"; **bheugh-* în got. *biugan,* ahd. *biogan,* mhd. *biegen* „a îndoi, a încovoia"; ags. *bugan* „a se îndoi, a se întoarce"; v. nord. *beygja,* ags. *biegaŋ,* ahd. *bougen* „a îndoi, a încovoia". Elementul radical în prototipul românesc **buge-* fiind semantic mai strâns înrudit (pe plan ide.) cu cuvintele gr. şi lat., e mai probabil că forma lui ide. era **bheug-*, deşi pentru substratul nostru autohton e uşor de admis şi un ide. **bheugh-* (cu *bh*>*b, gh* ori *g*>*g).* Trebue presupus un element cu valoare nominală şi verbală în limba substratului preroman din spaţiul carpatic de forma **buga- (*bug-e-),* cu însemnarea aprox. „a fugì; fugă, alergare", etc., la care s'a alăturat sufixul latin adjectival *-stris* (ca *pedestris, equestris, campestris, terrestris),* cu valoare semantică limpede: arătând un fel de mers, aliură, şi anume (după cele stabilite mai sus) „mers rapid, (mai) în fugă", în deplină concordanţă cu *rapiditatea* remarcabilă a cursei „în buiestru", şi cu celelalte sensuri şi nuanţe ale cuvântului românesc. Nu e probabil, în schimb, ca şi fixul *-str-(*>*-stru),* deşi e element morfologic ide., să fie de aceeaş dată străveche, din fondul anteroman autohton al limbii române, ci e romanic (lat.).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cuvântul e un exemplu semnificativ pentru procesul de amestec de limbă în spaţiul traco-daco-roman, prin adăugarea unui sufix la-

tin la o temă autohtonă: **bug-e-+stri-*, dovadă de perfecta absorbire și asimilare a lexicului autohton în structura gramaticală și lexicală a limbii latine populare, și de vitalitatea nebănuită a limbajului barbar pe care-l înlocuia graiul Romei. E interesant de relevat faptul că în limba română din Carpați se întâlnesc, după lungi secole de evoluție separată, două cuvinte produse ale aceluiaș prototip ide. **bheug-: buiestru (*bug-e-str-)* autohton și *fuga, fugi* latin.

9. **morman** s. n. (pl. *-ne*), „grămadă, mulțime de lucruri grămădite unele peste altele" („tas, monceau, amas"), adv. „grămădit, claie pe(ste) grămadă" („comme une masse").

Giuglea *DR* III 972 „*morman* „grămadă (de pietre, de pământ, etc.)" nu poate fi despărțit de „mununa-murună". Acesta nu e altceva decât un derivat **muruncan*, cu suf. *-ean*, devenit **murnean* și prin asimilarea lui *n* prin *m*, sau și prin influența lui *mormânt* (sensul de „mormânt" al lui *morman* la Românii din Serbia), apropiat ca sens, a ajuns la forma de azi *morman*. In acest fel se explică ușor și *o* din silaba primă a cuvântului". — Scriban *D* 833 „*morman* poate din *gorgan*, ca vgr. *mormó* și *gorgó*, trecând prin forma **borbó*". — Tiktin *DRG* 1008, Candrea *DEnc.* 801, Șăineanu *DU* 409 „orig. necun.".

E un cuvânt popular care, cum se vede, s'a bucurat de foarte puțină atenție din partea etimologiștilor, și care lipsește din dicționarele mai vechi (Lex. B., Cihac, Laur.-Mass.); în timp ce există adevărate mormane de „etimologii" pentru unele cuvinte obscure (de ex. *strungă, brânză, strugure*), se pare că au fost încercate numai cele două explicări amintite pentru *morman*. E clar însă că acesta nu poate avea nici o legătură cu *murună-mununa*, iar un arhetip **muruncan* nici odată nu putea ajunge *morman* în limba română; de altă parte *gorgan* (rus-tătăr. *gurgan, kurgan*) are comună cu *morman* numai asemănarea sufixului *-an*. De un împrumut din careva grai vecin ori mai îndepărtat nu poate fi vorba pentru un element specific și exclusiv românesc. In forma de azi, e sigur că el nu e de dată veche, din cauza sufixului; *-ân* păstrat astfel arată un derivat mai recent cu caracter augmentativ, exprimând noțiunea de „mulțime, cantitate", ca *noian*<*noiu* și *cârlan*. De dată străveche indoeuropeană e numai tema rămasă după separarea sufixului *-an* din *morman*: **morm-*. Ce idee primară se poate ascunde în acest element? Un *morman* e o „grămadă de lucruri, de *bucăți* (rupte

BCU Cluj / Central University Library Cluj

căzute, fărâme, etc.)", iar tema **mor-m-* trebue să conție tocmai ideea de „bucată ruptă, fărâmă(tură)" și deci o rădăcină verbală „a rupe în bucăți, a sfărâma, a fărimița, a pisa", **mor-* fiind formă alternantă ide. a lui **mer-* „a freca, a pisa, a prăpădi" (WP II 276—9, 4), în cuvinte pentru „piatră, bloc de stâncă, sfărâmături, massă, etc.", ca: gr. μάρμαρος „piatră, bloc de stâncă" (cf. *rupēs : rumpo)*, mai târziu (după μαρμαίρω) „piatră albă, marmoră", isl. *mor* „pulbere, mulțime, grămadă", norv. dial. *myrja,* sued. *mörja* „massă (inițial **de bucăți căzute dela măcinare, pisare, sdrobire), grămadă (de ex.: de cărbuni fierbinți)", v. sued. *morth* „massă de fărâmături, resturi, rozături", slov. *mrva* „fărâmitură", srb. *mrva* „fărâmături de pâine", v. rus *-moromrati* „a roade, a face fărâme"; dela baza **mer-d-* de ex.: fris. est. *murt* „massă fărâmicioasă, de fărâmături, pietriș, gris, praf", elveț. *murz, morz* „mică bucată"; dela baza **mer-s-* ahd. *morsāri*, mhd. *zermürsen,* md. *zermorschen*, nhd. *morsch,* etc. — Sensul inițial al temei **mor-m-* din *morman* era deci „mică bucată, bucățică, fărâmătură", devenită „mare cantitate, grămadă (de bucăți)" prin adăugarea sufixului *-án.*

10. **înseila** (var. *însăila, însăela, însela, înscilui, înselui;* prez. *înseiléz, -săil-, înséil, -sáil-),* vb. tr. 1) „a coase cu împunsături mari în mod provizoriu, până la cusutura definitivă; a minciună"; p. anal. „a prinde o haină cu acul de formă nu pentru mult timp"; fig. „a coase petec de petec și a face o haină întreagă sau a pune bucată lângă bucată și a face un obiect întreg" („faufiler, coudre (provisoirement); fabriquer pièce par pièce; coudre les petits morceaux"), 2) „a îndila, a coase în tighel" („piquer"), 3) p. ext. „a împreuna, a înșira" („joindre, unir, enfiler"), 4) fig. „a începe să faci ceva" („commencer à faire").

D e r.: *înseilare, înseilat* (neg. *ne(i)n-), înseilător,-tură;* și *-săil-.*

Laurian-Mass. *Gloss.* 320 „*însailare* longiori fili ductu praesuere (fr. *faufiler),* a face preliminara si provisoria cosutura, a cóse cu rare impunse de acu, etc., a adumbra, a trage primele si principalile liniamente, a face un începutu; fórte probabile co *însailare* e in locu de *însaliare,* ca *scaiba*<*scabia,* co *însaliare* e in locu de *însalire*=*însalire*=*sarire,* asia in catu sensulu primitivu allu coventului e: a lu-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

cra pre sărite, lassandu parti de lucru in intervalle mari". — Cihac II 324 (el. sl.) „*săiesc* forger; *săiealâ* bâti; *însăilez* bâtir, faufiler, coudre à longs points, piquer; vsl. *šiti* suere *šilo* subula, russ. *šiti*, etc., lit. *suwù (siuwù), suwaù-súti*". — Tiktin *DRG* 826 din *saià* „heftfaden"; admis de Șăineanu *DU* 330.— Scriban *Arh.* XXX 1923, 284 din ung. *szál* „(fir de) ață".— Giuglea *DR* IV 1553 „*însăila: subellare* „a prinde cu acul" (infl. de *fibillare)*".— Drăganu *DR* V 369 „trebue să pornim dela ung. *szél* „margine". In acest caz „segmentarea" lui *-é->-éj-* nu ne pricinuește nici o greutate, fiind un fenomen cunoscut în ung. *(szél-panna>szeilpanna).* Sensul original al lui *însăila* trebue să fi fost acel al derivatului ung. *szélel-* și el termin de croitorie, însemnând „a trage (cu cretă sau prin cusutul cu ață albă) o linie pe marginea stofei, pentru ca să se poată tivi sau coase nasturii, etc". — *DLR* III 739 „etim. necun. (Din cauza răspândirii cuvântului în Ardeal, nu e probabil că avem a face cu un derivat din turc *saiâ)*".— Scriban *D* 697 „got. *insailjan* a lega cu funii. V. *sailă, saia* și *sălai.* Cp. și cu *szál* ață".— Candrea *DEnc.* 662, Șăineanu *DRF* 289.

O simplă privire superficială asupra etimologiilor încercate arată că ele nu explică verbul rom. *însăila,* fiind inadmisibile toate deopotrivă pentru formă și pentru înțeles: *insaliare (<insalire),* care ar fi dat **însăia,* sl. *šiti, silo,* trc *saia,* ung. *szál* ori *szél(el-),* lat. **subellare* ori got. *insailjan,* și toate se elimină dela sine, iar pentru forma și sensul specific românești ale verbului nostru sunt de căutat justificări și legături etimologice prin mijloace interne românești și apoi prin cele comparative ide. Forma mai veche a verbului, alcătuit dintr'un prefix lat. și o temă, pare a fi fost *în-seila* (cum a relevat Drăganu). Diftongul *-ei- (-ai-)* se explică într'un singur fel: prin căderea unei consoane între *e* și *i;* deci arhetipul străromân era **se*[.]*e/ill-.* In locul liber poate fi reintegrat sunetul care face posibilă o legătură etimologică satisfăcătoare, și anume *g* căzut și în alte cuvinte latine și autohtone *(buiestru);* deci: **seg*[*e*]*/ill-,* care — interpretând sensul primordial al verbului rom. ca „a prinde, a acăța, a fixa un lucru de altul" — te duce direct la rad. ide. **seg- (*seng-)* „a prinde cu ace (s. copcii), a înseila" (WP II 480—1), în cuvinte ca: v. ind. *sájati* „atârnă, acață", med. „se acață, se prinde, rămâne atârnat", *sakti-h* „atârnarea, lipirea", etc., v. pers. *frâhanjam* „richtete (durch aufhängen oder an den pfahl heften) hin", etc., lit. *segù, sègti* „a prinde, a înseila", iter. *sagỹti, sãgas* „laț,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

nod cu care se fixează pânza pe nălbitoare", *sagà* „scoabă, cârlig, cataramă, clanță", *sagtìs,* let. *sagts* „cataramă, clanță", v. prus. *sagis* „cataramă la un brâu; cuiu de potcoavă", v. irl. *sēn (*segno-)* „plasă", mnd. mhd. *senkel* „șnur de încheiat, șiret", nhd. *senkel, schuchsenkel.* Se pare că elementul sufixal *-ll-* formă un derivat nominal de forma aprox. **segill-* (cf. **undrella>undrea),* din care verbul **in-segillare>înseila* (nu suf. verbal romanic *-illare,* pentru care v. Meyer-Lübke *Rom. gramm.* II 613). Cf. și rad. **sag-* (WP II 448).

INDICE

	nr.	străromân (autoht.)	radicalul (baza) ide.
aprig	*1*	**apricus*	**op-r-* „a lucra, activa"
beregată	*2*	**beregata*	**bhere-g-* „gâtlej, trahee"
buiestru	*8*	**bugestris*	**bheug-* „a fugi; a se mlădia"
cârlan	*7*	**garl-*	**gʷer-l-* „făt, puiu, prunc"
înseila	*10*	**insegillare*	**seg-* „a prinde cu ace sau cu copcii, a înseila"
morman	*9*	**morm-*	**mer-/mor-m-* „a sfărâma"
pleoapă	*3*	**plevopa*	**pleu-op-* „piele, peliță"
sgrăbunță	*5*	**scarboncia, -ntia*	**sqer-b(h)-* „a sgâria, roade"
străghiată	*6*	**streglata*	**st(e)re-g-l-* „țeapăn, tare"
uita (a se-)	*4*	**ui(i)tare*	*uel-* „a vedea, a se uita".

ION I. RUSSU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

NOTE SLAVO-ROMÂNE III.

Pe de rost (de rost, de-a rostul, pe de-a rostul)

În această expresie, cuvântul *rost* (<lat. *rostrum*) are înțelesul de „gură" ca în textele vechi[1]). Traducerea franceză literală a lui *a ști pe de rost* ar fi deci „savoir par bouche, de bouche", cum se și zice de altfel uneori franțuzește în loc de obișnuitul „savoir par coeur".

După cum a observat foarte just A. Scriban, locuțiunea adverbială românească trebue comparată cu cea rusească *naizúst* „par coeur"[2]). Într'adevăr cele trei elemente ale celor două locuțiuni își corespund exact: *pe—na* „sur", *de—iz* „de", *rost—ustá* „bouche". Aceeași locuțiune se întâlnește și în bulgară *(naizúst)* și în sârbă *(naìzust)*. E în afară de orice îndoială că locuțiunea rusă e de origine cărturărească, slavonă (în limba populară rusă „gură" se zice *rot; ustá* e de origine savantă, slavonă bisericească). Din slavona literară a școlilor mănăstirești, expresia a trecut în limbile populare ale țărilor ortodoxe în care limba bisericii, limba scrisă, era slavona, adică în rusă, bulgară, sârbă, iar în limba română sub forma unui decalc linguistic. De altfel însăși forma slavonă la rândul ei e numai un decalc linguistic după grec. ἀπὸ στόματος „par coeur, de mémoire, de bouche"[3]).

Expresia e cunoscută pe întreg teritoriul dacoromân. La

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1]) S. Pușcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*. I. Lateinisches Element, Heidelberg, 1905, p. 132, s. v. *rost*.

[2]) A. Scriban, *Dicționaru limbii românești*, Iași, 1939, s. v. *rost*.

[3]) După o comunicare verbală a colegului Șt. Bezdechi.

Nord şi Vest de Carpaţi e singura locuţiune întrebuinţată pentru a exprima ideea de „par coeur". În schimb, la Est şi Sud de Carpaţi, o concurează o altă expresie, tot de origine şcolărească, creată tot în şcoalele greceşti. E vorba de locuţiunea *pe din afară*. De data aceasta decalcul linguistic a fost făcut direct după forma grecească ἀπ' ἔξω (popular ἀπ' ὄξω)[1]), fără a trece printr'o filieră străină. Ca în cazul altor elemente neogreceşti, relativ recente (sec. XVIII, XIX), nici decalcul acesta linguistic făcut după modelul unei locuţiuni neogreceşti n'a trecut Carpaţii în Ardeal, Banat, etc., unde se întrebuinţează exclusiv expresia mai veche *pe de rost, de rost,* etc., decalcată după slavonescul **наизоустъ, изъ оустъ**[2]).

Ἀπὸ στόματος > **изъ оустъ, наизоустъ** > *de rost, pe de rost,* etc., e o foarte bună ilustrare a unităţii de civilizaţie a popoarelor care au stat subt influenţa Bizanţului.

A udi, a uidi „a rămânea"

Prin Sudul şi Vestul Banatului, Vestul Olteniei şi Valea Timocului sunt obişnuite formele *a udi, udesc* (pronunţate *a udz'í, udz'ésc)* şi *a uidi, uidesc* cu înţelesul de „a rămânea". Formele cu diftongul *ui-* sunt din Oltenia, Bulgaria şi Craina Negotinului, iar cele cu *u-* sunt din Banat şi Sârbia Orientală, la Est de Morava[3]). Aspectul fonetic şi răspândirea geografică a acestor forme ne îndreaptă spre graiurile slave meridionale, bulgare şi sârbe, din regiunile amintite şi din vecinătatea lor, de unde au fost împrumutate în graiurile româneşti din Sârbia, Bulgaria, Banat şi Oltenia. Prin dicţionarele sârbo-croate şi bulgare n'am găsit însă nimic ce ar putea servi de etimon verbului bănăţean şi oltean. Aceasta nu însemnează însă că prin graiurile bulgare de Nord-Vest şi cele sârbeşti de Nord-Est să nu se găsească un

[1]) Asupra acestor forme greceşti mi-a atras atenţia d-l H. Sarafidi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[2]) Expresia slavonă **изъ оустъ** e dată şi de Miklosich în *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, s. v. **оуста**.

[3]) Candrea-Adamescu, *Dicţionarul enciclopedic ilustrat* „Cartea Românească", s. v. *uidi.*

verb asemănător care a servit de prototip celui românesc. Se poate ca cercetările dialectale viitoare să-l descopere de acum înainte.

E totuşi mai probabil că prototipul slav meridional al lui *uidi, udi* a dispărut din graiurile vii actuale bulgare şi sârbeşti. În trecut însă a existat cu siguranţă şi s'a păstrat mai mult timp numai în graiurile slave dispărute de tip slav meridional din Oltenia şi Banat (în Bulgaria de Vest şi Sârbia de Est graiurile româneşti par a fi fost importate relativ recent). Forma protoslavă a acestui verb a trebuit să fie *uiti, uidǫ, uideši* (de altfel aceasta e forma paleoslavă), iar înţelesul i-a fost acela de „a pleca, a scăpa". Miklosich, în *Lexicon palaeoslovenico-graecolatinum,* îl traduce cu „evadere, elabi". Verbul se întâlneşte astăzi în rusă: *ujtí, ujdú, ujdëš* „weg-, fortgehen, entgehen, entkommen"; poloneză: *ujść, ujdę, ujdziesz* „entgehen, entfliehen"; cehă: *ujíti, ujdu, ujdeš, ujde* „échapper au danger". Chiar şi o limbă slavă de Sud l-a păstrat până astăzi, anume slovena, subt forma *uiti,* cu înţelesul de „a se duce, a scăpa".

Forma *uiti, uidǫ* e compusă din verbul *iti, idǫ* „a merge" precedat de prefixul verbal *u-* care corespunde prefixelor verbale germane „weg-, fort-, ent-".

De ce a dispărut acest verb din sârbo-croată şi bulgară, pe când în celelalte limbi slave s'a păstrat?

În ce priveşte sârbo-croata, cauza dispariţiei lui *uiti* a fost omonimia, căci în această limbă, în urma trecerii lui *v* iniţial la *u*, forma compusă din verbul *iti, idǫ* şi prefixul verbal *vŭ-(vŭn-)* (prepoziţia *vŭ* are sensul de „în"), verb având înţelesul de „a intra", a devenit omonimă cu forma compusă din *iti, idǫ* plus prefixul verbal *u-*. „A intra" se zice sârbeşte *ući, ugjem, ugješ*[1]), dintr'un mai vechiu **ujti, *ujdem, *ujdeš.* La fel a trebuit să fie în sârbo-croată şi forma verbului care a însemnat „a pleca, a scăpa". Pentru evitarea omonimiei supărătoare, s'a recurs la formele *izbeći, umaći, uprcati, uteći* pentru sensul de „a

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1]) În lucrări ştiinţifice, ceeace în ortografia obişnuită e notat *gj* sau mai des *dj*, e redat printr'un *đ* tăiat, inexistent în unele tipografii româneşti.

scăpa", în care prefixul verbal e, cu excepţia lui *izbeći*, acelaşi, *u-*, iar verbul *iti, idǫ* a fost înlocuit prin alte verbe cu înţeles asemănător. Graiul din care a fost împrumutată forma din Banat şi Sârbia *a udz'í* prezenta metateza caracteristică sârbo-croatei *(*ujdc>*udje>*ugje)*. E probabil că în acest graiu nu exista încă omonimia supărătoare „a intra, a scăpa", iar *v* iniţial încă nu trecuse la *u*.

Redarea lui *gj* sârbo-croat, în graiurile româneşti din Banat şi Sârbia, prin *dz'* sau *d'* e obişnuită (cf. *gragja*>rom. băn. *grádz'e* „lemn de clădit"). Forma *a udi, udesc* e un hiperurbanism creat de cărturari după analogia lui *a logodz'i : a logodi*[1]).

De ce a dispărut în graiurile bulgăreşti atât *uiti, uidǫ* „a pleca, a scăpa", cât şi **vŭiti, *vŭidǫ* „a intra"? După analogia lui *do-idǫ>(da) dojda* „să viu", forma modernă bulgară a lui *uidǫ* ar trebui să fie *(da)*ujda* „să scap". (Acesta este etimonul lui *a uidi* din graiurile româneşti din Oltenia, Bulgaria de Nord-Vest şi Craina Negotinului[2]). O formă mai veche *(da)*vŭida* „să intru", presupunând o pronunţare mult-puţin bilabială a lui *v* obişnuită în graiurile bulgăreşti, ar fi trebuit să ajungă aproape omonimă cu *(da)*ujda* „să scap". Printr'un „tratament terapeutic complet", cum a zis Gilliéron, amândouă verbele au fost înlocuite. Pentru „a scăpa" se zice *utekvam, uběgvam* (prefixul verbal e acelaşi *(u-)*, iar pentru „a intra" se zice *vlazjam, vlizam, vlězvam*.

Trecerea dela sensul de „a scăpa" la acela de „a rămânea" a verbului *a uidi, a udz'i* s'a făcut pe teren românesc. Sensul de „a

---

[1]) Dicţionarul Academiei Române scrie *grade, gradie* pentru *gradz'e, gradz'ie*. Evident şi acestea sunt forme reconstruite după acelaşi procedeu.

[2]) Ţinând seamă că forma *da dojda* „să viu" apare şi subt forma *da doda*, cu dispariţia lui iot dinaintea lui *d*, ne putem închipui existenţa unui *da *uda, da *udeš* „să scap" din care am fi avut româneşte *a udi*, devenit în Banat *a udz'i*. În cazul acesta *a uidi* şi *a udi* ar fi din două graiuri bulgăreşti, în întâiul s'a zis *da dojda, da *ujda*, în al doilea *da doda, da *uda*. Mi se pare totuşi, din motive de geografie linguistică, că *a udi*, recte *a udz'i*, e dintr'un graiu sârbo-croat.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

rămânea" s'a desvoltat din expresii ca următoarea: (Am avut zece oi. Şapte mi-a mâncat lupul şi) *au uidit* (numai trei).

Ca în cazul lui *tigvă : ticfă*[1]), şi aici aspectul fonetic al elementului slav şi geografia linguistică ne fac să admitem două căi de împrumuturi slave: una bulgară şi una sârbească. În realitate *a uidi* are o arie situată mai la răsărit decât aceea a lui *a udz'i;* întâia e în contact cu teritoriul limbii bulgare, iar a doua cu acela al limbii sârbeşti.

Sufixul -ui al verbelor de origine maghiară

Profesorul Sextil Puşcariu, în DR, VI (1929—1930), p. 520—524 şi *La Transylvanie,* Bucureşti, 1938, p. 42, susţine că verbele de origine maghiară de tipul lui *bănui, bântui, cheltui* au intrat în limba română prin mijlocire slavă. Slavii din Ardeal au împrumutat o seamă de verbe dela Unguri adăugându-le sufixul *-ovati,* prez. *-ujǫ,* iar Românii le-au împrumutat la rândul lor dela Slavi, de ex. ung. *bántani*>sl. **bantovati, *bantujǫ*>rom. *bântui.* Astfel de verbe de origine maghiară având sufixul *-ovati* există de altfel în limbile slave moderne, de ex. sârb. *bantovati, bantujem,* bulg. *bantuvam,* ucr. *bantuju.* La fel au existat verbe de tipul acesta şi în slava din Ardeal înainte de dispariţia populaţiei slave din această provincie. Românii n'au ajuns dela început în contact direct cu populaţia maghiară aşezată mai la Vest; între Românii din Ardeal şi Ungurii de pe câmpia Tisei exista o zonă slavă. Numai după ce aceşti Slavi au fost asimilaţi şi după ce Ungurii au început să se aşeze, trecând dincolo de păduri, spre răsărit, în Ardeal, a început contactul direct dintre cele două popoare.

Mi se pare în afară de orice discuţie că, într'o epocă al cărei sfârşit trebue pus în secolul al XII-lea, când s'a întâmplat asimilarea completă a Slavilor din Ardeal (căci în sec. al XIII-lea documentele nu vorbesc despre o populaţie slavă în această regiune)[2]), pe Românii aşezaţi la munte îi separa de Ungurii care

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1]) DR., X, 35 sq.
[2]) DR., X, 268, 276.

ocupau câmpiile și basinurile mai largi o populație slavă (sau mai degrabă slavo-română) împinsă spre marginile șesurilor și basinurilor de populația maghiară care practica creșterea extensivă de vite obișnuită în stepe[1]). E deci posibil în principiu ca unele elemente maghiare să fi intrat în limba română prin intermediul acestor Slavi.

Dar sufixul *-ui* al verbelor de origine maghiară poate fi explicat și altfel. Romanistul din Zagreb P. Skok, în *Slavia*, VIII (1929), 627, vede în înlocuirea terminațiunii infinitivului unguresc *-ni* prin *-ui* (<sl. *-ujǫ*) dovada că Românii „s'au obișnuit complet cu modelul morfologiei slave" înaintea contactului lor cu Ungurii[2]).

În limba română n'au putut intra, spune Skok, elemente maghiare prin intermediul slav, căci prin secolele IX-XII erau foarte puțini Slavi în regiunile de contact româno-maghiar[3]).

Mi se pare exagerat de a pretinde că întrebuințarea lui *-ui* denotă o „obișnuire completă" cu modelul morfologiei slave. Verbele în *-ui* au doară o conjugare pe de-a'ntregul romanică, având toate terminațiunile de origine latină; *milui* se conjugă ca *înflori*. E adevărat că sufixul dinainte de terminațiune e de origine slavă, dar aceasta nu ține de morfologia propriu zisă, de conjugarea verbului.

O părere apropiată de cea a lui Skok a emis Reichenkron în *Ungarische Jahrbücher*, XX, 11: În Ardeal, în urma conviețuirii româno-slavo-maghiare, s'a născut la Români sentimentul că un verb slav sau maghiar poate fi românizat cu ajutorul sufixului *-ui*. În felul acesta au fost românizate mai târziu cu ajutorul sufixului *-ui*, verbele de origine maghiară și după ce Slavii au fost asimilați de Români și de Unguri.

Întrebuințarea sufixului slav *-ui* la verbele de origine maghiară trebue socotită, după părerea mea, ca aparținând fenome-

[1]) DR, X, 523; *Revue de Transylvanie*, X (1944), 81.

[2]) „Les Roumains qui viennent vers le Nord se sont déjà complètement habitués au modèle de la morphologie slave".

[3]) „Aux IX-XII-e siècles il y a bien peu de Slaves dans ces contrées pour qu'on puisse admettre la pensée que les Roumains ont reçu le vocabulaire hongrois par l'intermédiaire slave".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

nelor pe care le-a semnalat A. Graur în *Désinences pour mots étrangers* (extras din *Bulletin Linguistique*, II — 1934). De ex. sârbo-croata a extras din aoristul verbelor greceşti sufixul *-isati* pe care l-a întrebuinţat la început la verbele de origine grecească, iar pe urmă şi la verbe de altă origine, germană *(karaktèrisati)*, turcă *(kurtàlisati)*, etc. La fel în germană verbele noi de origine străină sunt formate cu sufixul *-ieren*, extras din verbe împrumutate limbii franceze.

Prin urmare sufixul *-ui*, extras dintr'o mulţime de verbe de origine slavă, a devenit un *sufix pentru verbe străine*, deci şi pentru verbele împrumutate dela Unguri[1]).

H final în elementele slave

În elementele de origine slavă *h* final e redat în diferitele graiuri româneşti prin *f*, *v* sau *u̯*. Astfel slavului *praxŭ* îi corespunde, după regiuni, *praf*, *prav* şi *prau̯*. Repartizarea geografică, de altfel fără importanţă pentru problema ce ne preocupă, a acestor forme se poate face uşor cu ajutorul Atlasului Linguistic Român. În linii mari, *v* se întâlneşte prin Moldova şi Transilvania, iar *u̯* prin Banat şi Crişana.

Iată alte câteva exemple de *h* final slav: *vrŭxŭ>vârf, vârv, vâr* (articulat *vârul); vraxŭ>vraf, (vrav, vrau̯); puxŭ>puf; zaduxŭ>zăduf, (zăduv); naduxŭ>năduf, (năduv); produxŭ, prĕduxŭ>prodúf, (produv), preduf; duxŭ>duf*[2]); *văzduxŭ>văzduf, (văzduv)*[3]).

Trecerea aceasta a lui *h* final la *f* (*v*, *u̯*) se întâlneşte şi la alte elemente străine. Astfel un *vatah* mai vechiu, probabil de origine tătărească, a devenit *vătaf, (vătav)*. De asemenea lui *Zi-*

---

[1]) Pe lângă această funcţie, sufixul *-ui* o are şi pe aceea de a forma verbe denominative dela substantive de orice origine, de ex. *lege : legiui, faptă : făptui, carne : cărnui*, etc. Această funcţie a luat naştere din sentimentul pe care îl au subiecţii vorbitori că forme ca sl. *darovati*>rom. *dărui, napastvovati*> *năpăstui, sŭvětovati*>*sfătui*, etc. sunt derivate dela *dar, năpastă, sfat*, etc.

[2]) Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, s. v. *duh*.

[3]) *Ibid.*, s. v. *văzduh*.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

lah unguresc îi corespunde în graiul local *Zălaŭ*[1]) şi *Zălav*[2]). Nu poate fi deci susţinută părerea unora (de ex. Gustav Weigand) că elementele slave având *f* final în loc de *h* final au fost împrumutate cu *f* final din bulgară, deoarece în unele graiuri bulgăreşti e obişnuită trecerea *-h>-f*.

Cum se explică excepţiile la legea aceasta fonetică? În ce priveşte pe *duh* şi *văzduh*, *h* final se datoreşte faptului că aceste două cuvinte sunt elemente cărturăreşti, împrumutate din slavona bisericească. Mai ales întâiul e un termen bisericesc (cf. *Duhul Sfânt)* foarte des auzit în cursul slujbei. Din cauza lipsei lui *h* final, şi adeseori în general a lui *h* în orice poziţie, în graiurile populare, *-h* în aceste elemente de origine „savantă" e înlocuit prin cea mai apropiată consoană din punct de vedere acustic şi articulatoriu, anume prin *c* sau *g: duc (Ducul Sfânt), văzduc, văzdug*.

Pentru *duh* am constatat în multe regiuni existenţa dubletului *duf : duh*, întâiul fiind un termen popular cu sensul de „emanaţie, gaz, vapori" (de ex. *duful* care iese iarna din grămada de gunoiu), iar al doilea fiind de origine bisericească şi însemnând „spirit" *(Duhul Sfânt)*, „demon"[3]).

În textele vechi, forme ca *prah* (sec. XVI-XVII), *vîrh* (a. 1600), *văduh* (sec. XVII) trebue de asemenea considerate ca forme cărturăreşti; scriitorul a păstrat grafia slavonă pentru aceste cuvinte. E probabil că le şi pronunţa cu *h* final. De altfel pentru vremea aceea putem presupune că trecerea *-h>-f* nu s'a efectuat pretutindeni. De aceea îl găsim şi pe *vătah* (sec. XVI-XVII) fără *-h* trecut la *-f*.

Aceeaşi explicaţie e valabilă şi pentru forma *năduh*, întrebuinţată de Anton Pann[4]).

---

[1]) Forma greşită, întrebuinţată de intelectuali, *Zalău*, se datoreşte analogiei toponimicelor atât de numeroase terminate în *-ău*.

[2]) Prin apropierea Zălaului trece linia de izoglosă care desparte aria lui *-v* de cea a lui *-u: prav // prau* „praf". În limba literară Zălaul ar trebui să aibă forma **Zălaf*.

[3]) Tiktin, *op. cit.*, s. v. *duh*, semnalează forma *duf* cu înţelesul de „demon maritim" la T. T. Burada, *O călătorie în Dobrogea*, Iaşi, 1880, p. 89.

[4]) Tiktin, *op. cit.*, s. v. *năduf*.

Rămân câteva forme populare răzleţe şi rare ca *produh* (Mold.), *produc* (Banat), *preduc, zăduh* care pot fi explicate ca având fonetismul slav reîmprospătat prin împrumuturi mai recente din graiurile slave învecinate (e vorba de Moldova şi Banat)[1]). *Zăduh* popular dialectal — şi alte forme populare asemănătoare cu *h* final, — poate fi deci considerat ca fiind rezultatul contaminării unui *zăduf* mai vechiu cu un *zaduh* slav, împrumutat recent dintr'un graiu slav oarecare (bulgar, ucrainean sau sârbesc).

Existenţa unui *h* la sfârşitul unui element din limba comună de origine slavă e prin urmare un indiciu că elementul respectiv e de origine savantă.

Leancă „alergătoare"

Dicţionarul Academiei, după sugestia făcută de P. Skok în *Revue des Études Slaves*, III (1923), 71, compară forma ardelenească *leancă* „alergătoare, unealtă pe care se pun mosoarele când se urzeşte pe pari" cu sârbo-croat. *ljenka* „perche qui sert à étendre le linge". P. Skok susţine de altfel că forma românească a fost împrumutată din sârbo-croată.

Răspândirea geografică a lui *leancă* ne împiedecă însă să ne gândim la un împrumut sârbesc. Aria de răspândire a elementelor sârbeşti e Banatul cu regiunile învecinate din jud. Hunedoara şi din Crişana. *Leancà* nu se găseşte însă în Banat şi nici în ţinuturile vecine, ci numai în Transilvania, şi anume în regiunile limitrofe cu Săcuimea. În cursul anchetei pentru ALR l-am întâlnit în satul Vânători (jud. Târnava-Mare), la graniţa ţinutului locuit de Săcui.

Etimologia lui *leancă* este ung. *léányka* (jud. Trei-Scaune)[2]), *léjánka* (jud. Odorheiu), *lilánka* (Săcuime), *lijánka* (jud. Nă-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1]) Pentru formele *produc* şi *zăduh* Tiktin (şi Damé) nu arată din ce regiune sunt.

[2]) În graiul ungurese din Covasna (jud. Trei-Scaune), am notat forma *leányke*

săud), *jánka* (comitatul Szabolcs). Sensul formelor ungureşti este acela de „alergătoare“[1]).

Forma ungurească la rândul ei pare a fi tot de origine slavă. Etimonul trebue să fie acelaşi ca al românescului *letcă*<bulg. *letka* „fusul sucalei“ (cf. s.-cr. *lëtka* „id.“, sloven. *letka* „Spulradspindel“, ceh. *letka* „alles Fliegende“, pol. *lotka* ‚Schwungfeder“). Grupul *-tk-*, foarte rar în limba maghiară, a fost înlocuit cu *-nk-*[2]). Forma **lenka* a fost apoi apropiată, prin etimologie populară, de diminutivul *leányka* „fetiţă“.

E. PETROVICI

[1]) Iată definiţia dată de Szinnyei, *Magyar Tájszótár*, s. v. *lëányka:* az az állvány, a mely a fonalas csöveket tartja, mikor a fonalat a fonalvetőre fölvetik, „suport care ţine mosoarele cu firele de tort când se urzesc firele pe urzoiu“.

[2]) E în realitate o disimilare: ocluzivă surdă+ocluzivă surdă> ocluzivă sonoră nazală+ocluzivă surdă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ARTICOLE MĂRUNTE

ANALOGII IN CONJUGAREA VERBULUI AUXILIAR *A FI*

Des întrebuinţat, verbul *a fi* a desvoltat la indicativ prezent, prin analogie, şi următoarele forme, la Românii din plasa Sebeş, jud. Alba, necunoscute sau rar atestate în alte părţi:

Persoana 1-a sing.: *(îs, -s, sânt, sunt) iescŭ: Io iescŭ mai mare ca tine.* Această formă e cea mai des întrebuinţată dintre toate. Ea se întâlneşte şi la Aromâni (v. Th. Capidan, *Aromânii*, p. 488), fiind amintită de Th. Capidan ca existentă şi în părţile Sibiului[1]). Frâncu şi Candrea[2]) o dau şi din Munţii Apuseni (comuna Ţebea), iar Tache Papahagi[3]) o atestă la Moţii văsari (comuna Scărişoara-de-Sus), subt forma *iest(ŭ).*

F. Streller[4]) credea că *escu* este prin analogie cu verbele incoactive în *-escu,* din formele latine în *-esco.*

Cred că *iescŭ* s'a format dela pers. a 2-a sg. *ieşti* şi a 3-a sg. *ieşte*, prin analogie, după *trăiesc, trăieşti, trăieşte.*

Persoana a 2-a sing.: *(ieşti).*

Persoana a 3-a sing.: *(îi, -i) ieşte, sânte.*

Forma *ieşte* se întâlneşte în exemple ca următoarele: *Ieşte făină? — Ieşte destulă,* şi se datorează analogiei cu persoana a

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1]) Administrativ, plasa Sebeş a aparţinut jud. Sibiu până în 1925.

[2]) In *Românii din Munţii Apuseni (Moţii)*, Buc., 1888, p. 78.

[3]) In *Cercetări in Munţii Apuseni*, în „Grai şi suflet", II, p. 50.

[4]) In *Das Hilfsverbum im Rumänischen*, în „Jahresbericht", IX, p. 5.

2-a. (De notat că în această regiune, printr'o influenţă săsească, grupul *st*>*şt*, în cuvinte ca *stele, steag*>*ştele, şteag).*

In comuna Răhău, aşezată pe versantul estic al culmii de deal ce desparte Valea Sebeşului de a Secaşului, se întâlneşte forma *sânte*[1]): *Sânte apă în fântână? — Sânte destulă.* Această formă este după persoana a 3-a pl. *sânt(ŭ).* Terminaţia *e* ar fi dela verbe ca *el fuge, el mere* sau, poate, chiar dela *el ieşte.*

Persoana 1-a pl.: *(sântem, suntem) ieştem.*

Persoana a 2-a pl.: *(sânteţi, sunteţi) ieşteţi.*

Formele *ieştem*[2]) şi *ieşteţi*[3]) sunt întrebuinţate, ca şi forma *sânte* (pers. a 3-a sg.), tot în comuna Răhău. Locuitorilor din comunele învecnate li se par curioase formele şi, vorbind despre Răhoveni, spun, ironizându-i, că aceştia răspund, când sunt întrebaţi de unde sunt: *Noi ieştem din Răhău.* Când se întâlnesc cu locuitori din Răhău, tot ironic, îi întreabă pe aceştia: *Voi de unde ieşteţi?*

Formele *ieştem* şi *ieşteţi* se pot explica prin generalizarea formelor *iesc(ŭ), ieşti, ieşte, ... iesc(ŭ)* (pers. 3-a pl.) şi la persoanele 1-a şi a 2-a pl., printr'o tendinţă a subiectelor vorbitoare de a unifica tulpina[4]).

Suntem şi *sunteţi* se folosesc rar şi numai subt influenţa şcolii, ca şi *sunt.*

Persoana a 3-a pl.: *(îs, -s, sânt, sunt) iesc(ŭ).*

Fără a sta să se gândească, subiectul vorbitor are conştiinţa că persoana 1-a sing. a unor verbe (a celor de conj. a II-a, a III-a şi a IV-a) este la fel cu persoana a 3-a pl. Ex.: *eu fug — ei fug, eu merg — ei merg.* După exemple ca acestea, forma *sânt* dela pers. a 3-a pl. a trecut şi la pers. 1-a sing.: *eu sânt.* Existând

---

[1]) Această formă mi-a fost comunicată de Vasile Zdrenghea, care a auzit-o întrebuinţată în întrebări. Ştefan Paşca îmi face cunoscut că a auzit-o întrebuinţându-se aproape numai în răspunsuri.

[2]) Eu am auzit această formă rostită de Floare Zbuchea din Răhău. Ea spunea: *Noi ieştem mai săraci ca vecinu.*

[3]) Tot ca ne-a întrebat, pe fratele meu şi pe mine: *Dumneavoastă ieşteţi fraţi?*

[4]) [O asemenea formă analogică e şi pers. III plur. *iest* din Bihor. Şt. P.].

BCU Cluj / Central University Library Cluj

această conştiinţă, fenomenul s'a putut petrece şi invers, adică după pers. 1-a sing. să se formeze pers. a 3-a plural: *ei iesc(ŭ)*. Se ştia că pers. 1-a sing. şi a 3-a pl. *(eu sânt — ei sânt)* sunt la fel. Când a început să se folosească forma *eu iesc(ŭ)* la pers. 1-a sing., forma a trecut şi la pers. a 3-a plural: *ei iesc(ŭ)*.

Forma *ei sunt* se foloseşte în aceleaşi cazuri ca *eu sunt, noi suntem, voi sunteţi*.

MIRCEA ZDRENGHEA

ELEMENTE ROMÂNEŞTI IN LIMBA TURCĂ

Problema raporturilor linguistice ale Românilor cu popoarele vecine şi conlocuitoare, din punctul de vedere al influenţei româneşti, a fost studiată, mai ales în ultimele două-trei decenii, şi mai ales pentru unele limbi, cu multă competenţă; o expunere sintetică a stadiului actual al cercetărilor în acest domeniu se cuprinde în cap. *Vecinii* din monumentala lucrare a lui Sextil Puşcariu, *Limba română*, I. *Privire generală*. Bucureşti, 1940, p. 256 ş. u., unde se dau suficiente indicaţii bibliografice[1]); la acestea ar mai fi de adăugat, pentru dialectul Armenilor din Ardeal, studiile lui V. Bogrea, *Glose româneşti în patronimicele armeneşti din Ardeal"*, în „I-âiul Congres al filologilor români" — Bucureşti, 1926, p. 54 ş. u. şi H. Dj. Siruni, *Cuvinte româneşti în dialectul Armenilor din Ardeal*, în „Ani", I (1936), vol. II, p. 82—90, iar pentru graiul Ciangăilor, Jryö Wichmanns, *Wörterbuch des ungarischen Moldauer Nordcsángó und des Hétfalner Csángódialekts nebst grammatikalischer Aufzeichnungen und Texten aus dem Nordcsángódialekt*, publ. de Balint Csüry şi Artturi Kannisto. Helsinki, 1936 (Lexica Societatis Fenno-Ugricae, IV).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1]) Despre românismele din limba turcă, scrie: „Foarte mic e numărul cuvintelor româneşti în turceşte: *boyar* „boier", *kalaraş* „curier", *mukan* „cioban din Ardeal (mocan)", *mamaliga*, *dalavere* „transacţie" (=*daraveră*, care, la rândul lui e decalcat după turcescul *alışveriş)* şi alte câteva" (p. 318).

Despre influenţa limbii române asupra celei turceşti s'au scris, în ultimii ani ai secolului trecut, două studii: al lui Dr. Franz Miklosich, *Die slavischen, magyarischen und rumunischen Elemente im türkischen Sprachschatze* (Sitzungsb. d. Kais. Ak. d. Wiss. in Wien, Phil.-hist.-Classe, Bd. CXVIII, V), Wien, 1889 şi Gustav Meyer, *Türkische Studien, I. Die griechischen und romanischen Bestandteile im Wortschatze des Osmanisch-Türkischen* (Sitzungsb. d. Kais. Ak. d. Wiss., Philos.-hist. Classe), Wien, 1893. Numărul elementelor româneşti identificate de aceştia în limba turcă este într'adevăr foarte mic. Fr. Miklosich relevează printre altele: m a s a „Speisetisch" (<*masă*, p. 10); vezi şi proverbul turcesc *keçi masayı atlar, oğlak evi,* care pare traducerea literală a proverbului românesc *Capra sare masa, iada sare casa* (v. rev. *Limba Română* — Istanbul, I (1943), Nr. 5, p. 8).

Incercând să prezinte un tablou integral al cuvintelor româneşti împrumutate de limbile balcanice, Dr. Giorge Pascu, în *Rumänische Elemente in den Balkansprachen,* Genève, Leo S. Olschki, 1924 (Biblioteca dell'Archivum Romanicum, Linguistica, Serie II, vol. 9) utilizează, pentru limba turcă, cele două studii amintite mai sus, însă în mod cu totul arbitrar. Şi anume, G. Pascu consideră un mare număr de cuvinte latine drept româneşti, sau „latino-române" *(lateinisch-rumänische),* cum le numeşte el, pe baza cărora stabileşte etimologii de cele mai multe ori fantastice. După cum, de ex., îl derivase pe v. bulg. *cesari,* bulg. *car* din forma reconstruită rom. **ţeasare*<lat. *Caesar,* tot aşa, bazat pe materialul furnizat de G. Meyer, derivă turc. *tavla*< mr. *staulă* (<*stabula*>ngr. τάβλα nr. 371); turc. *îstorpa, istropa*< mr. **stropă* (>lat. *stropha,* nr. 377); turc. ar. *fusat, fisat*<mr. *fusate,* dr. *fsat,* „sat" (nr. 203); turc. *kasr*<mr. *castru* (nr. 79); turc. *furunğu*<mr. *furnigi* (der. din *furn*+suf. turcesc *-ağı!,* nr. 201); turc. *iskemle, iskemni*<mr. *scamnu* (<*scamnum*>ngr. σκαμνί, nr. 347), etc.[1]).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1]) In loc de orice comentariu, citäm cele spuse de marele balcanist danez Kr. Sandfeld în critica făcută lucrării lui Pascu, în studiul său *Balkanfilologien. En oversigt over dens resultater og pro-*

Un studiu sistematic şi complet asupra acestei probleme, aşa cum a făcut de pildă Th. Capidan pentru limbile albaneză şi bulgară[1]), dela Miklosich şi Meyer încoace, după câte ştim, nu s'a întreprins. O consultare atentă a numeroaselor dicţionare turceşti păstrate în Arhivele Statului, ar duce la rezultate surprinzătoare. In câteva din aceste documente, publicate de H. Dj. Siruni[2]), am întâlnit câteva cuvinte româneşti neînregistrate până acum de lexicografii limbii turceşti, pe care le redăm mai jos:

balta (pl. *baltalar*)[3])<*baltă: ande olan göller ve* b a l t a l a r *ve mevadd-ı-sa'ire bündan akdem Eflak nizamına mê'mur hala cebecibaşı Elhac Mehmed zeyde mecdehn ve molla ta'in Ahmed...* („In privinţa lacurilor, b ă l ţ i l o r şi a altora aflate acolo, s'au

---

blemer. Copenhaga, 1926: „După cum vedem, Pascu nu se sfieşte să întoarcă lucrurile cu totul deandoaselea şi să schimonosească cu totul tabloul influenţei pe care româna a exercitat-o asupra vocabularului celorlalte limbi balcanice" (cit. după recensia dlui Şt. Bezdechi din *DR*, IV–2, p. 1286; cf. şi Kr. Sandfeld, *Linguistique balcanique. Problèmes et résultats*. Paris, 1930, p. 64.

[1]) *Raporturile albano-române*, în DR, II, 468 ş. u.; VII, 151 ş. u.; *Raporturile lingvistice slavo-române, I. Influenţa română asupra limbii bulgare*, în DR, III, 129 ş. u.

[2]) Colecţiile de documente publicate de H. Dj. Siruni, pe care le-am consultat, sunt: *O năvălire necunoscută a bandelor turceşti în Ţările Române la 1769. După documente turceşti din Arhivele Statului*. Extras din „Revista Arhivelor", Tom. IV—1. Bucureşti, 1940; *Acte turceşti privitoare la hotarele dunărene ale Ţării Româneşti*. Extras din „Revista Arhivelor", Tom. V—1. Bucureşti, 1942; *Haşmetlù, Pe marginea titulaturii Domnilor români în cancelaria otomană*. Extras din „Hrisovul", II (p. 139—202). Bucureşti, 1942; *Culegere de facsimile pentru Şcoala de Arhivistică. Seria turcă*. Fasc. I (Nr. 1—28) de H. Dj. Siruni. Bucureşti, Cartea Rom., 1943 *(Colecţiile Arhivelor Statului)*.

[3]) In transcrierea textelor turceşti respectăm notaţia turcă actuală, pe care am adoptat-o şi în citarea textelor transcrise de H. Dj. Siruni. Dăm aci literele particulare din grafia turcească actuală, cu corespondentele lor fonetice, aşa cum le-a redat Siruni: *ç* se pronunţă *č*, *c*=*ğ*, *dj*, *ş*=rom. *ş*, *g*=*g(h)*, *ğ*=*ˀ* grecesc, *ı* (*i* fără punct) corespunde aproximativ rom. *î*, *ö*, *ü*=germ. *ö*, *ü*; *â*, *ê*, *î*, *û*,=*a*, *e*, *i*, *u* prelungite.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

însărcinat intendentul şef al arsenalelor Elhaǧ Mehmed — ca să fie sporită gloria sa — numit împuternicit pentru ordinea Ţării Rom. şi molana Ahmed..."; document din 1178 Muharrem 13 (= 14 Iulie 1764), publ. în *Acte turceşti privitoare la hotarele dunărene ale Ţ. R.*, p. 9 şi pl. II, r. 1—2, şi în *Culegere de facsimile*, doc. 11 r. 5 şi planşa resp.). — Cuvântul, probabil de origine traco-illyră (DA, s. v.), păstrat şi în alb. *bal'tɛ*, a trecut din română în ngr. βάλτα, βάλτη, βάλτος „Lache, See, Teich" şi chiar sub forma μπάλτα. „Das Wort ist allgemein verbreitet, aber unter der zweiten Form (βάλτα, βάλτος)" (G. Murnu, *Rumänische Lehnwörter im Neugriechischen mit historischen Vorbemerkungen.* München, 1902, p. 34). Cuvântul ngr. μπάλτα n'a putut da turc. *balta*, el însuşi fiind un împrumut literar de circulaţie restrânsă (cf. şi Ladislas Gáldi, *Les mots d'origine néo-grecque en roumain á l'époque des Phanariotes.* Budapest, 1939, p. 19). Derivatul *băltină* a intrat şi în bulg. *baltina* (Capidan, DR, III, 153, 230); **moşiye** (pl. *moşiyeler)*<*moşie: Silistre nazırını ... serrişte ittihaz eylediği kırkar hatve mahalların ân âsl ve tabî' olmayub aherlerin* kadimi moşiyelerini *mahza tezvirat ile zabt* ... („Nazârul Silistrei ... a căutat pretexte şi, bazându-se pe nişte simple minciuni, a ocupat cei 40 de paşi prevăzuţi şi a ocupat vechile moşii ale altora ..."; document din 1177 Rebiül-evvel 1 (=20 Iulie 1763), publ. în *Culegere de facsimile*, doc 10 şi pl. resp. şi *Acte turceşti*, p. 13 şi pl. III r. 2 şi 3; tot aici pl. I, r. 3). — Cuvântul românesc, derivat din *moş* (Tiktin, DRG s. v.), a intrat şi în bulg. *mošija* şi der. *moşijerin* (Capidan, DR III, 232) şi în ngr. μουσία „domaine" (Lad. Gáldi, *Les mots d'origine néo-grecque*, p. 18).

Pe cale literară au pătruns unii termeni administrativi, precum: **vornik**<*vornic*, care a intrat şi'n ngr. βόρνικος „gouverneur" (cit. după G. Meyer, *Neugr. Stud.*, II, 74—79, de G. Pascu, *Rum. El. in den Balkansprachen*, p. 18; cf. şi L. Gáldi, *op cit.*, p. 18); **loǧofet**<*logofăt;* cuvântul a intrat şi'n graiul Cian găilor (cf. BL, VIII, 177); **ispatar**<*spătar*, cu *i* protetic[1]); **ves**

[1]) Cuvintele străine care încep cu două sau mai multe consonante, sunt adoptate de limba turcă, ca şi în ungureşte, cu *i* sau *ı*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

tiar<*vestiar, vistier;* **ustolnik**<*stolnic,* cu *u* protetic; cuvântul a pătruns şi'n ngr. στόλνικος (cit. după G. Meyer, *Neugr. St.,* II, 74—79, de G. Pascu, *op. cit.,* p. 18); **komis**<*comis: Der-i-dövlet-i-mekine ârz-i-daî'i-i-kemine bu dir ki civer-i-Yerkökide*[2]) *vaki' memleket-i-Eflak*[3]) *metropolidi Liğor*[4]) *ve Rımnik ve Buze*[5]) *piskoposlari ve* boyaranından *Kostantin* Ban *ve Dimitraşko* Vornik *ve Pırvul* Vornik *ve Mihal* Loğofet *ve Toma* loğofet *ve Dimitraki* Ispatar *ve Bade* vestiar *ve Kostantin Isterian* vestiar *ve Kostantin Katarci kolçar ve Istefanaki* ustolnik *ve Radul* komis *nam* boyarlar...' („Grigorie, mitropolitul Ţării Româneşti aflătoare în apropierea Giurgiului, episcopii Râmnicului şi Buzăului şi boierii Constantin Ban

---

protetic, cf. mai jos *Istefanaki* „Stefanachi", *Isterian* „Sterian", *Istefan-voyvoda* (v. *Haşmetlù*, p. 182), *Iskerlet* „Scarlat" *(Culegere de facs.,* 7).

[2]) *Yerköki, Yergöghi* sau *Yergöi,* numele sub care apare Giurgiu în doc. turceşti, înseamnă „rădăcină de pământ, sfeclă" (cf. Siruni, *Acte turceşti,* p. 6 şi *O năvălire necunoscută,* p. 62).

[3]) Pl. *Memlekeiten* („cele două ţări") era numele ce se dădea celor două Principate. Pentru denumirea Ţărilor Româneşti, v. *Haşmetlù,* p. 151—153.

[4]) Pentru felul cum apar numele de persoane româneşti în documentele turceşti, v. în deosebi *O năvălire necunoscută,* p. 31 ş. u.

[5]) Merită să fie relevat felul cum apar numele de localităţi româneşti în documentele turceşti: *Bukreş* şi *Bükreş* (=Bucureşti; *Culegere de facsimile,* doc. 4, 5, 7), *Tirğoişte* (=Târgovişte, *ib.,* doc. 12), *Piskulipure* (=Piscul lui Iepure. *ib.,* doc. 5), *Kadrarosan* (=Căldăruşani, *Acte turceşti,* p. 9), *Kakami* (=Căcămeiul, *ib.,* p. 9 şi 34, *Marcnan* (=Mărgineni, *ib.,* p. 9), *Çokeşt* (=Ciocăneşti, *ib.,* p. 10 şi 34), *Boça* (=Borcea, *ib.,* p. 10), *Moşte* (=Mostiştea, *ib.,* p. 10 şi 36), *Kiriva-Gölü* (=Criva, *ib.,* p. 18), *Kale-Ban* (=Calea Banului, *ib.,* p. 7 şi 19), *Ului* (=Urluiu, *ib.,* p. 39), *Filodorin* (=Florentinul, *ib.,* p. 27 şi 35), *Valen* (=Văleni, *O năvălire,* p. 23 şi 62), *Tutrakan* (=Turtucaia, *ib.,* p. 38), apoi *Galaçoi, Çupelniça, Podliça (Acte turceşti,* p. 10, 19 şi 35), *Kolça, Olteniça, Dunariça (O năvălire,* p. 32, 39, 54) pentru: Gălăţuiul, Ciupelniţa, Podliţa, Colţea, Olteniţa, Dunăriţa (cu *ţ*>*č*, cf. Fr. Miklosich, *Die slavischen, magyarischen u. rumunischen Elemente im türkischen Wortschatze,* p. 25). Nume de localităţi neidentificate: *Nikorine (Acte turceşti,* p. 10 şi 38), *Ralet (ib.,* p. 10), *Oiaş (ib.,* p. 10), *Ruluniè-Bogazi* şi *Şulni (ib.,* p. 19).

Biblioteca Centrală Universitară Cluj

şi Dimitraşcu vornic şi Pârvul vornic şi Mihail logofăt şi Toma logofăt şi Dimitrache spătar şi Badea vistier şi Constantin Sterian vistier şi Constantin Catargi clucer şi Ştefanache stolnic şi Radul comis şi alţi boieri au venit în faţa şedinţei sacre..."; document din 1177 sfârşitul lui Muharrem (=1—10 August 1763), publ. în *O năvălire necunoscută,* p. 22—24 şi planşa dela p. 23, şi *Culegere de facsimile* doc. 8 şi pl. resp.).

In sfârşit, tot aici e locul să relevăm câteva cuvinte româneşti pătrunse în limba Turcilor şi Tătarilor din Dobrogea, pe care le-am întâlnit în cele câteva pagini de folklor tătăresc şi turcesc din Pervelia (jud. Constanţa), pe care le-a publicat I. Dumitrescu în primele volume din *Analele Dobrogei* — Constanţa: tăt. **babî:** rom. *babă* (pronunţat *babî* în judeţele Constanţa şi Tulcea, v. ALR I, vol. II, h. 196, punctele 679, 986 şi 988):

Bâr babî bacârar
Giumlé alemni şacârar

(„O babă strigă / Şi toată lumea se adună"; ghicitoarea a 20-a *(Cântecul hogii la geamie),* în *Anal. Dobr.,* III (1922), p. 314). Cuvântul a trecut dela noi şi'n graiul Ciangăilor (cf. BL, VIII, 177); turc. **doctor:** *doctor; Aman, doctor, geanâm geghirâm, doctor* („Vai, doctore, sufletul şi ficatul meu, doctore", într'un *Cântec turcesc,* în *Anal. Dobr.,* II (1921), p. 262); turc. **malai:** *mălaiu:*

Alailen
Malailen
Bir top sarailen
Ne istersân?

(„Mătuşă / Cu mălaiu / Şi cu un pumn(?) de palate / Ce vrei?", în jocul turcesc *Alailen, malailen,* publ. în *Anal. Dobr.,* III (1922), p. 314). Cuvântul românesc a fost împrumutat şi de Unguri şi Bulgarii din Bănat (Capidan, DR, III, 225); tăt. **German:** *German:*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Vai, cudai, curtar bâzni
Şu Germanân colândan

(„Vai, Doamne, scapă-ne pe noi / Din mâinile Germanilor", în *Anal. Dobr.,* II (1921), p. 261; *ibid.,* în notă, colecţionarul spune

că: „In loc de *Germanân,* e mai bine zis *Alemanân,* cuvântul adevărat cu care numesc Tătarii pe Germani"); tăt. **Mocan:** *mocan:*

Bâr chicichene duchean
Işi tolî Mocan

(„O prăvălie mică / Plină toată de Mocani", în ghicitoarea a 54-a *(Cutia cu chibrituri),* în *Anal. Dobr.,* III, p. 381); cuvântul, după cum se ştie, a intrat şi'n ung.: *mokány;* tăt. **nani:** *nani:*

Capânân şeci şiltârai
Şelebânân cozi ghiltârai
Şelebân, nani (refren)

(„Veriga uşii se sgâlţâie / Ochii celui drag sclipesc / Nani, dragul meu", în *Anal. Dobr.,* II, p. 264; *ibid.,* nota 2: „*Nani* are acelaşi înţeles al românescului „nani", când se leagănă copiii").

Acelaşi I. Dumitrescu, în nişte *Insemnări despre Tătarii din Pervelia,* publicate în *Analele Dobrogei,* II (1921), p. 116, vorbind despre poreclele pe care şi le dau Tătarii între ei, citează *aeroplan,* dată unuia căruia îi tot plăcea să vorbească despre aeroplanele ce le-a văzut în timpul războiului. Un individ mititel de statură şi îndesat, era poreclit „*mormoloc*".

Materialul prezentat în paginile de mai sus este, firește, cu totul incomplet. Anchete linguistice făcute printre Turcii şi Tătarii dobrogeni, cercetarea colecţiilor de folklor, examinarea atentă a dicţionarelor şi a fondului extrem de bogat de documente turceşti păstrate în Arhivele Statului ar da la iveală lucruri noi şi importante, atât pentru turcologie cât şi pentru cultura română, deopotrivă.

VLADIMIR DRIMBA

PARALELE SINTACTICE ŞI FRAZEOLOGICE TURCO-ROMÂNE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In *Bulletin Linguistique,* VI (1938), p. 237—238, Leo Spitzer releva *Quelques parallèles turcs pour des phénomènes syntaxiques roumains,* în trei note sugerate de cartea savantului da-

nez K. Grönbech, *Der türkische Sprachbau*, I, Copenhaga, 1936. Astfel, înlocuirea pers. I sing. cu pers. I pl. în optativul osman, în exemple ca *olmajalum* „eu n'aş vrea să fiu", sau *bän dälä-jälüm* „eu aş vrea să cer" (literal: „eu am vrea să cerem"), aminteşte pe rom. *am* (pers. I sing. a vb. *a avea*)<*habemus* (explicaţie pe care o dăduse L. Spitzer în DR, V, 498 ş. u.) şi întrebuinţarea predicatului la plural pentru subiectul la singular, atestată în franceza populară: *je n'avons pas, je parlons*, şi (adăugăm noi, mai ales pentru comparaţia cu al doilea exemplu turcesc citat) în scrisori praticulare dela 'nceputul sec. al XVII-lea: *cu, vornec Torčiul de Cîmpulung, scriem* ... (cf. Al. Rosetti, *Ist. lb. rom.*, I², 137); vezi, în special, versurile din *Scrisoarea III* a lui Eminescu:

De din vale de Rovine,
Grăim, Doamnă, către tine ...
. . . . . .
Te-am ruga, mări, ruga
Să-mi trimiţi prin cineva
Ce-i mai mândru'n valea Ta ...

In nota a doua, oprindu-se la explicaţia dată de Grönbech înlocuirii acuzativului cu dativul în limba ciuvaşă, printr'o analogie cu construcţii de verbe ca „frapper", „voir", „în care dativul e de înţeles" („statt 'er schlug ihn' bevorzugte man den Ausdruck 'er schlug auf ihn' los"), — Leo Spitzer o pune în lumină comparativă cu rom. *pe* şi span *á*, care formează un acuzativ prepoziţional când numele în acuzativ desemnează o fiinţă, după cum arătase în studiul său *Rum. p(r)e span. á vor persönlichem Akkusativobjekt*, în *ZRPh*, XLIII (1928), p. 423—432. Şi, în sfârşit, particula *da*, prin care „osmana poate insista asupra felului particular al unui regim" (*kitab aldym* „ich habe Bücher gekauft", *kitab-da aldym* „ich habe *Bücher* gekauft"), — particulă care, în general, este un sufix ce indică locul (*Ankara-da* „în Ankara"), — prezintă o analogie cu *la* „partitiv" din română: *a mânca la pâine*, care, la origine, însemna „manger au pain", precum „acheter dans le genre livres" în exemplul turcesc. Deşi dubla funcţiune a prepoziţiei româneşti şi a dezinenţei

BCU Cluj / Central University Library Cluj

turceşti prezintă o interesantă analogie, e greu de stabilit o influenţă[1]).

La aceste concordanţe sintactice stabilite de Leo Spitzer, mai adăugăm câteva, extrase din traducerea unor proverbe turceşti, publicate de Anton Pann — un bun cunoscător al limbii turceşti — în *Povestea vorbii*[2]).

Şi anume, aceeaşi particulă *da* — de care se ocupase Leo Spitzer —, legată de *bostan* din proverbul turcesc transcris de Anton Pann: *Gailesüz vaş bostanda biter* (ortografiat: *ğailesiz baş bostanda biter)* e tradusă servil cu prepoziţia *la: Cap fără de griji la bostan creşte*, cu sensul de: *până la (mărimea unui) bostan*[3]), *cât un bostan*. De altminteri chiar exemplul acesta oferă

---

[1]) Nicolae Drăganu, *Morfemele româneşti ale complementului în acuzativ şi vechimea lor. Un capitol de sintaxă românească* (Societatea Română de Linguistică, Seria II, Studii, 3). Bucureşti, Institutul de Linguistică Română, 1943, p. 163, ocupându-se de complementul în acuzativ cu *la*, scrie: „In privinţa originii, nu este nicio legătură între această construcţie, care ne aminteşte pe cea cu *a* (<*ad*)+acuzativul substantivului [v. *ib.*, p. 148 ş. u., n. n.], şi între cea analogică turcească, cu particula *da*, la care trimite L. Spitzer..." (nota 3).

[2]) Anton Pann, *Povestea vorbii*, ed. II-a. Cu introducere de Dr. M. Gaster. Craiova, Ed. „Scrisul Românesc" (Clasicii Români Comentaţi), 1943, p. 333—334 *(Proverburi turceşte cu româneşte).* — In studiul introductiv, la p. 42, M. Gaster scrie că „afară de limba românească în care devenise meşter, singura limbă pe care o cunoştea foarte bine, era cea turcească. Pretutindenea se vede înrâurirea adâncă nu numai a limbii, ci şi a vieţii turceşti, a literaturii populare şi a obiceiurilor: Nastratin Hogea singur ar fi o dovadă puternică". (Notăm, cu această ocazie, că în nr. 5 al rev. *Limba Română*, din Istanbul, p. 15—16, se reproduce episodul *Nastratin Hoca la nuntă* din trad. lui A. Pann, alături de originalul turc, căruia i se dă titlul general *Nasrattin Hogea;* firește, e o scăpare din vedere, *Hogea* trebuind alăturat lui *Nastratin* din trad. rom., iar *Hoca* lui *Nasrattin*, forma turcească a numelui).

[3]) Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a „greşelilor"*, Iaşi, 1943, p. 399, citează câteva cazuri — deşi întru câtva diferite de al nostru — de întrebuinţarea prep. *la* pentru *până la;* pentru felul cum împrumutăm unele expresii dintr'o limbă străină, citează construcţia *la noapte*, care e traducerea literală a germ. *am Abend*, pentru *noaptea (ibid.*, nota 4).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

alte două analogii cu fenomene sintactice turceşti. Intâiu, subiectul propoziţiei exprimat printr'un substantiv nearticulat *(cap)*, formă puţin obişnuită chiar şi'n construcţiile mai libere ale proverbelor (cf. C a p u l *ce se pleacă sabia nu-l taie)*, este tradus aidoma din turceşte, unde nu există articol definit *(baş* însemnează *cap* şi *capul)*. Aşezarea predicatului la sfârşitul propoziţiunii, după complement, obişnuită uneori şi în limba română, în vorbirea afectivă, este o regulă generală în topica limbii turceşti.

La acesta din urmă putem adăuga şi alte exemple, scoase din aceleaşi traduceri ale lui Anton Pann: *cine întreabă, munţi sare,* cf. turc. *danişan da(ğ)a aşar; picând, picând, baltă se face,* cf. turc. *damlaia, damlaia, gheol olur*[1]); *puţină milostenie, de multe nevoi scapă,* cf. turc. *az sadaca cioc belea savdârâr; limba fără oase, oase sfărâmă,* cf. turc. *chemicsiz chemic cârâr; doi cârmaci o corabie îneacă,* cf. turc. *ichi reiz bir ghenü battârâr; din frunză de dud atlaz se face,* cf. turc. *dud iapra(ğ)ândan atlaz oluri.*

La aceste cazuri, în care topica turcească: *subiect — (atribut) — complement — verb,* sau: *complement — subiect — verb,* e în de aproape urmată, adăugăm un exemplu de propoziţie interogativă, în care particula interogativă se pune la sfârşitul propoziţiei: *din aguridă miere se face, cu ce?, cf.* turc. *coruntan petmez olur, neilen?,* precum şi construcţia interesantă: *Boului coarne, păsării aripi povară nu sunt,* tradusă aproape literal din proverbul turcesc: *Iochiuze boinuz ve cuşa canat iuc deildâr* (ortografiat: *öküze boynuz ve kuşa kanat yok d(ğildir)*, în care s'ar rezuma aproape tot ce-am observat mai sus: subiectele *(coarne, aripi — boynuz, kanat)* sunt redate sub formă nearticulată, iar obiectele indirecte *(boului, păsării — öküze, kuşa)* preced verbul, fără să mai fie repetate sub forma pronumelui conjunct.

Din *Povestea vorbii* mai citäm un singur proverb: *Câţi merg la târg toţi nu cumpără* (p. 273), a cărui topică obişnuită ar fi: *nu toţi câţi* (sau: *din cei ce) merg la târg cumpără;* în proverbul lui A. Pann nu e negat subiectul (în cazul nostru adjec-

Biblioteca Centrală Universitară Cluj

[1]) Cf. şi varianta *damla, damla göl olur* „goutte à goutte se forme un lac" (Youssouf, *Dict. turc-français*, p. 181).

tivul nehotărît: *toți)* ci predicatul — deci negația întregii fraze, ceea ce-i schimbă înțelesul —, după un model turcesc, unde dezinența negației: *maz, mez,* este aplicată totdeauna verbului din frază *(aldinmazlar* „nu cumpără").

Nu mai puțin interesante sunt unele cazuri sintactice întâlnite în diferite traduceri, făcute în epoca fanariotă după firmane și alte acte oficiale turcești. Adesea, neținându-se seamă de sistemul gramatical românesc, aceste traduceri urmează atât de servil originalul, încât rămân aproape neînțelese[1]).

Ne mai oprim la câteva formule întrebuințate în adresele oficiale către Domn; acestea erau consemnate în registrele de ceremoniale, la care se recurgea oridecâteori se redacta un firman sau alte acte oficiale emise de Sublima Poartă. H. Dj. Siruni citează[2]) după colecția de scrisori imperiale a lui Feridun, *Meğmua-i-münşaatüs-Selatin,* vol. I, p. 13, titlul oficial *(ünvan)* al Domnilor români întrebuințat în aceste firmane: *Kıdvet-ül-ümerà-(i)-ül-millet-ül-mesihiyè, umdet-ül-küberà-üt-tayifet-ül-musraniyè* [sau: *iseviyè*]*,mukha-leset nişan, musadakat ünvan Bughdan ve Eflak voyvodaları — khutimet avakibehumà bil-khair — kablinè peyam-ı-musadakat encam ve kelam-i-musalemet iktisan*

---

[1]) Astfel, într'un firman din 3 Regeb 1217 (1802), publ. în *Uricar,* III, 173—174, se găsește formula ciudată: „*Alesule între Domnii neamului Mesiei Hale Bogdan Vvd . . .*", care, după cum observă H. Dj. Siruni *(Haşmetlù.* Buc., 1942, p. 172 nota 4) e o „traducere cu totul greșită. Cuvintele „*Hale Bogdan Vvd*" trebue să fie traducerea expresiunei „*Bughdan Voivodasi hala*" care înseamnează „Domnul actual al Moldovei". — Noi credem mai de grabă că traducătorul a urmat un original în care expresiunea avea topica: *hala Bughdan Voyvodasi* (cf. *Kıdvet-ül-ümera-ül-millet-ül-mesihiyè hala Bughdan voyvodası haşmetlù Yuvaniça Sandul Sturza voyvoda.* „Exemplul printre notabilii națiunii lui Mesia, voievodul actual al Moldovei plin de magnificență Ioan Sandu Sturza Vodă", într'un *buyuruldù* din 1824, cit. *ibid.,* p. 174; cf. și *hala Bughdan hükümdari* „Suveranul actual al Moldovei", *ibid.,* p. 183).

[2]) *Domnii români la Poarta Otomană* (Academia Română, *Studii și Cercetări,* LV), București, M. O., Imprimeria Națională, 1941, p. 33 și *Haşmetlù, Pe marginea titulaturii Domnilor români în cancelaria otomană.* Extras din „Hrisovul", II. București, 1942, p. 173.

iblağâla („Făcând să sosească mesajul [nostru] săvârşit cu prietenie şi cuvântul [nostru] plin de salutări către voievozii moldav şi valah — ca sfârşitul zilelor lor să fie terminat cu bine — exemple printre notabilii naţiunii lui Christos, arătători de sinceritate, renumiţi prin fidelitatea lor"), cu variante, dintre care menţionăm una singură: *Iftikhar-ı-ümerà-ül-millet-ül-mesihiyè, muhtar-ı-kubera-üt-tayifet-ül-iseviyè* („Fala printre notabilii naţiunii lui Mesia, alesul dintre cei mai mari ai naţiunii lui Christos", *loc. cit.*, p. 174).

Din aceeaşi scriere a lui H. Dj. Siruni citäm câteva traduceri româneşti ale acestor formule (sau ale unor variante ale lor): *Intâiule a Ighemonilor neamului Mesiei, alesule a celor mai mari a neamului creştinesc Alecsandre Vvod al Moldaviei, să se încheie sfârşitul tău cu bine* (firman din 7 Muharrem 1213 (=1799), în *Uricar*, III, 156—162; cit. p. 172); *Mai întâiu a Ighemonilor neamului creştinesc Domn al Moldovei Constantin Zade Alecsandre Vvda...* (hatişerif din 1 Sefer 1217 (=1804), în *Uricar*, III, 176—186; cit. p. 172), ş. a., care redau, printr'un genitiv partitiv (după modelul turcesc, unde articolul de origine arabă *ül* are rolul de formare a genitivului), construcţia prepoziţională (cu *din, dintre*, urmat de un substantiv plural) a superlativului relativ. Să se compare cu alte traduceri din aceeaşi vreme: *Alesule între neamul lui Iisus şi lauda între Eghimonii neamului Mesiei, Ioan Sandul Sturza* (doc. din 1822, Sturza-Vartic, *Acte şi Documente*, I, 307; cit. p. 172), *Lauda Domnilor celor din neamul lui Mesia, alesule dintre stăpânitorii neamului lui Iisus* (firman din 11 Şevval 1212 (1798), în *Uricar*, III, 145—150; cit. p. 172) etc., sau altele, în care construcţia prepoziţională alternează cu redarea prin genitivul partitiv: *Alesule între cei întâi ai neamului lui Mesie, orânduit Domn al Moldovei Ioane Sandul Sturza* (doc. din 1822, Sturza-Vartic, *Acte şi Documente*, I, 304; cit. p. 172), *Lauda meghistanelor a neamului lui Mesie, alesule dintre cei însemnaţi a naţiei lui Iisus, tu din cei cu bună opinie boieri şi acum, după capitulele din actul cuprins în deosebitul meu împărătesc firman, fiind orânduit Domn Moldovei Hatmane Grigorie Ghica, fie rangul tău în veci* (repr. din *Albina Românească* din 23 Iunie 1849, *ibid.*, p. 172—173).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In exemplele citate mai sus, mai surprindem o analogie cu construcţii din limba turcă: anume, aşezarea atributului adjectival înaintea substantivului: *deosebitul meu împărătesc firman, cu bună opinie boieri* (v. supra), sau: *tu ce eşti dintre cei cu reputaţie boieri (loc. cit.*, p. 173); comp. cu *musadakat ünvan* „cuvântul [nostru] plin de salutări", sau *haşmetlù Yuvaniça Sandul Sturza* „Ioan Sandu Sturza cel plin de măreţie" *(loc. cit.*, p. 176—177), *haşmetlù mir-i-Eflak* „Domnul cel plin de măreţie al Valahiei" *(loc. cit.*, p. 161). De altfel, însăşi aşezarea opoziţiei înaintea substantivului determinat s'a făcut poate sub înrâurirea topicei turceşti.

* * *

Expresiunile comune din limba română şi limbile din „uniunea linguistică balcanică", — explicate ca şi celelalte numeroase trăsături linguistice comune, prin bilinguismul popoarelor din Sud-Estul european (cf. Al. Rosetti, *Ist. lb. rom.*, II², p. 36 ş. u. şi 125 ş. u.) au fost studiate în deosebi de Per. Papahagi, *Parallele Ausdrücke und Redensarten im Rumänischen, Albanesischen, Neugriechischen und Bulgarischen,* în *XIV. Jahresbericht d. Inst. f. rum. Sprache zu Leipzig* (1908), p. 113—170; Alexandru Philippide, *Originea Romînilor, II. Ce spun limbile romînă şi albaneză.* Iaşi, Tip. „Viaţa Românească", 1927, § 327, p. 691—694 şi Eqrem Çabej, *Parallele Ausdrücke und Redensarten in der Balkansprachen,* în *Revue Internationale des études balkaniques,* Beograd, II, p. 226 ş. u. şi în special Kr. Sanfeld, *Linguistique balkanique. Problèmes et résultats,* Paris, 1930.

In studiul său extrem de bogat în material comparativ balcanic, Pericle Papahagi a dat şi câteva paralele frazeologice turceşti pentru expresiuni româneşti ca: *fel de fel,* ar. *soie de soie* sau *turlie-turlie* („beides türk."): turc. *turii-turli (loc. cit.*, nr. 20, p. 119—120; — dr. *daravere,* ar. *dare-loare:* turc. *alişveriş* („so auch ar., ngr., bulg." şi rom.) *(loc. cit.*, nr. 115, p. 131); — dr. *a tăia preţul,* ar. *tal'iŭ păzarea:* turc. *paha kesmek* (nr. 316, p. 153); — dr. *îi puse calupul,* ar. *îl trapse nă călupe:* turc. *kalyb etmek* (nr. 202, p. 140); — dr. ar. *poate* „peut-être": turc. *belki* (nr. 217, p. 142); — dr. *îi vine de hac,* ar. *îl' viñi di hak'e:* turc.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

hakynden gelmek (nr. 246, p. 145); — dr. *mi-a scos sufletul,* ar. *ńi scoase suflitlu:* turc. *džan almak* sau *džan tšikarmak* (nr. 330, p. 154—5); — dr. *unde şezi?,* ar. *iu şedzĭ?* „wo wohnst du?": turc. *nerde oturior?* (nr. 352, p. 157).

Insemnăm aici şi expresia *Turcii se rumpea cete-cete* „cu o turnură analogă în propoz. turcă *alai alai olup gelen durnalar*", pe care o relevase Kr. Sandfeld, în *Balkanfilologien* şi apoi şi în *Lingu. balk.* p. 162.

La materialul publicat de Per. Papahagi, amintim câteva expresiuni analoage turceşti:

„Dr. *se mânâncă ca câinii* „sie beissen sich wie die Hunde", ar. *s-mîcă ca câńi,* alb. *hahen si k'ent,* ngr. τρώγονται σάν τὰ σκυλιά, bulg. *jadat (hapjat se) kato kučeta" (loc. cit.,* p. 120, nr. 27). Cf. prov. turcesc *köpek köpeyi yemes* (notat de A. Pann: *chiopec chiopei iemes,* pe care-l traduce: „câine pe câine nu mânâncă", *Povestea vorbii*[2]. Craiova, 1943, p. 333).

„Holz essen=Prügel bekommen", ar. *mîcă fuşte, lemn, şcop...,* alb. *hangrɛn škop,* ngr. τρώγω ξύλο. bulg. *jade boj (drvo),* turc. *agaž yemek" (loc. cit.,* nr. 84, p. 127). Expresia aromână o compară cu dr. *a mânca bătaie;* pentru aceasta însă, v. turc. *tokat dayak yemek* „être souffleté, battu" (R. Youssouf, *Dictionnaire turc-français.* Constantinople, 1888, p. 1271)=*a mânca o palmă* (literal: „a mânca o lovitură de palmă").

Pentru: „Platze!=Zum Teufel mit dir! oder: halt's Maul", dr. *crapă!,* ar. *creapă* sau *crek'ĭ!,* ngr. σκάσε, bulg. *da pukne" (loc. cit.,* nr. 292, p. 150), v. DA, s. v. *a crăpa,* 4°: „(despre vite) a muri în urma plesnirii pântecului din cauza gazelor", şi, hiperbolic, despre oameni: „a plesni (de ciudă, mânie, necaz, etc.)"; cf. turc. *gebermek* „crever, mourir (animal)" (Youssouf, *Dict. turc-français,* p. 312), „mourir, en parlant des animaux ou des gens méprisables" (T. X. Bianchi, *Dict. français-turc,* I, 598, s. v. *crever).* Compară cu ceea ce spune H. Dj. Siruni: „Chiar pentru moartea creştinilor nu se întrebuinţează decât cuvântul *mürd,* care însemnează „a crăpa". Tot aşa, vorbind despre Domnii decedaţi, unele din actele turceşti pomenesc de ei prin cuvântul *halik,* care mai mult însemnează „crăpat" decât „decedat". Astfel, vorbind despre Scarlat Calimachi Vodă, actele turceşti îl

BCU Cluj / Central University Library Cluj

pomenesc ca *halik" (Haşmetlù, Pe marginea titulaturii Domnilor români la cancelaria otomană.* Buc., 1942, p. 163).

Pentru dr. *aşa i-a fost scris (loc. cit.,* nr. 153, p. 319), cf. şi prov. turcesc: *Alın yazısı başa gelir* „ce ţi-e scris, în frunte ţi-e pus" (în *Limba Română* — Istanbul, nr. 2, p. 15).

La „Weisses Geld für schwarze Tage", dr. *bani albi pentru zile negre,* alb. *hola* sau *para tε barδa pεr ditε tε zes,* ngr. ἄσπροι παρᾶδες γιὰ μαῦρες μέρες, bulg. *běli pari za černi dni" (loc. cit.,* nr. 328, p. 154), — adaugă turc. *ak akçe kara gün içindir* (R. Youssouf, *Dict. turc-français,* p. 22).

La numeroasele expresiuni în legătură cu *mână (loc. cit.,* nr. 158—166), adăugăm:

s e c r e t : *pe sub mână,* turc. *el altendan* „sous main; sécrètement" (Youssouf, p. 241);

d a r n i c : *mână deschisă,* turc. *eli açek* „prodigue" (Youssouf, *ibid.);*

s ă r a c : *mână goală,* turc. *eli boş* „désouvré, sans affaire: qui ne possède rien" (Youssouf, *ibid.);*

h o ţ : *mână lungă,* turc. *uzun el* (în *Limba Română* — Istanbul, nr. 2, p. 15);

din mână în mână, turc. *elden elde* „de main en main" (Youssouf, *ibid.);*

a cădea în mâna (cuiva), turc. *ele gelmek* „tomber en main" (Youssouf, *ibid.).*

Compară şi dr. *o grădină de băiat* (Per. Papahagi, *loc. cit.,* nr. 112, p. 130), *o grădină de om,* cu turc. *pırlanta gibi bir adam* (în *Limba Română* — Istanbul, nr. 4, p. 8), literal: „un om ca briliantul".

Alte paralele frazeologice turceşti:

a i n s i s t a : *a bate capul (cuiva),* turc. *baş vurmak* „s'adresser, recourir" (Youssouf, p. 1240);

p r o s t : *tare de cap,* turc. *başı pek* „dur de tête, têtu" (Youssouf, 944);

v i g i l e n t : *cu ochii deschişi,* turc. *açik göz* „vigilent" (Youssouf, p. 4);

s e n i n : *albastru deschis,* turc. *açık mayi (mavi)* (Youssouf, *ibid.);*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

a da cu coatele, turc. *dirsek ile vurmak* „condoyer" (Youssouf, p. 210);

a vorbi din burtă, turc. *karnendan söylemek* „faire le ventriloque" (Youssouf, p. 1057);

a vorbi din (pe) nas, turc. *burundan söylemek* „nasiller" (Youssouf, p. 120);

prov. *cine sapă groapa altuia, cade el într'însa,* cf. turc. *kazma kuyuyu kendin düşersin* „ne creusez pas un puits (une fosse d'autres), vous y tombez vous-mêmes" (Youssouf, p. 559—560).

La acestea mai adăugăm câteva, scoase din aceeaşi revistă *Limba Română* din Istanbul:

a exagera: *a face din ţânţar armăsar,* cf. turc. *pireyi deve yapmak* (nr. 4, p. 8), literal: „a face din purece cămilă" *(ibid.);*

a se ţinea de cineva: *a umbla mânz după iapă,* cf. turc. *it gibi peşini birakmak,* literal: „a umbla după cineva ca un câine" *(ibid.);*

îngâmfat: *a se umfla ca un curcan,* turc. *hindi gibi kubarmak (ibid.);*

măsură: *cât mi-e plapoma,* turc. *yorganına göre;*

în zadar: *a arde focul în paie ude,* turc. *yaş samanda ateş yakmak (ibid.);*

om care îşi dă importanţă: *buricul pământului,* turc. *yer göbeği* (nr. 2, p. 15);

profit: *cine umblă cu miere, se linge pe degete,* turc. *bal tutan parmak yalar (ibid.);*

certitudine: *ce-i în mână nu-i minciună,* turc. *elde olan yalan değildir (ibid.);*

aroganţă: *vede paiul din ochiul altuia şi nu vede bârna din ochiul lui,* turc. *başkasının gözündeki çepeli görür de kendi gözündeki saman çöpünü görmez (ibid.);*

nimic: *(nu-i dau) nici cât negru subt unghie,* turc. *tırnak altındaki leke kadar (ibid.;* pentru răspândirea expresiunii pe teritoriul românesc şi pentru corespondentele ei: maghiare, săseşti, bulgăreşti, sârbeşti, ruteană şi ţigănească, v. ALR II, vol. I, întreb. 2190);

neruşinat: *a nu avea obraz,* turc. *suratı olmamak (ibid.);*

foarte sărac: *îi iasă părul prin căciulă,* turc. *kalpağının altından saçı çıkmak (ibid.).*

Proverbe comune:

capra sare masa, iada sare casa: turc. *keçi masayi atlar, oğlak evi* (nr. 4, p. 8);

a umbla în sat fără câini: turc. *köpeksiz köyde dolaşmak;*

pisica cu clopoţei nu prinde şoareci: turc. *zilli kedi fare tutmaz;*

armăsarul bun se vinde din grajd: turc. *iyi ayğır abırda satılır;*

a aştepta ca porcul muchia toporului: turc. *domuz gibi baltayı beklemek;*

porcul nu se îngraşă în ajun: turc. *arifede domuz beslenmez;*

boala intră cu carul şi iese prin urechile acului: turc. *hastalık öküz arabası ile gerir ve iğne delliğinden çıkar gibi çıkar;*

cocoşul e stăpân pe gunoiul său: turc. *her horoz kendi çöplüğünde öter;*

cum îţi vei aşterne aşa vei dormi: turc. *döşeğini nasıl yayarsan öyle uyursun;*

lada la mine, cheia la tine: turc. *sandık bende, anahtar sende;*

capul ce se pleacă sabia nu-l taie: turc. *eğilen başi kılıç kesmez* (nr. 1, p. 8);

gura păcătosului adevăr grăieşte: turc. *günahkârin dili hakikatı söyler* (nr. 2, p. 15).

VLADIMIR DRIMBA

NOTIŢE LEXICALE ROMÂNO-ROMANICE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cuvintele, ca şi fiinţele vii, se nasc, trăiesc şi mor. Felurite sunt cauzele dispariţiei lor: dela ciocnirea între ele, ciocnire care se termină cu morţi sau desfiguraţi, până la moartea de bătrâneţe, despoiere de sens şi de sunet, toate, cum ştim astăzi, se pot observa în vieaţa cuvintelor. Unele mor fără a lăsa nicio urmă,

altele continuă să trăiască prin vlăstarele lor, prin derivate. Cuvintele învinse pot fi despersonalizate (pentru a rămânea în aceeași comparație), prind sensuri nouă, inspirându-se dela adversarii lor mai norocoși, pot slăbi, trăind șterse în umbra învingătorilor. Toate aceste probleme au fost și sunt desbătute și clarificate uneori în chip magistral de geografii lingviști și nu este nicidecum intenția mea de a mă opri asupra lor.

Eu mă voiu ocupa mai jos de câteva cazuri de dispariții sau schimbări de sens petrecute în sânul limbii vechi franceze. Nu este vorba de limba multor texte vechi franceze, ci numai de câteva cuvinte din „Chanson de Roland" și anume, de acele cuvinte care au dispărut sau și-au pierdut și schimbat înțelesul în franceza modernă și care se găsesc păstrate în limba română cu sensuri asemănătoare ca în limba veche franceză. Cuvintele românești de care voiu apropia pe cele franceze nu sunt numai din limba română literară, ci și din aceea a unor graiuri locale, unde, după cum foarte bine se știe, conservațiunile sunt mult mai frecvente, datorită poziției geografice a acestor graiuri, favorabilă conservațiunilor.

Voiu prezenta aceste cuvinte în ordine alfabetică. Pentru control, adaug că citațiile sunt făcute după: La Chanson de Roland, Ed. Giulio Bertoni, Firenze, 1935 și Ed. J. Bédier, Paris 1927, Piazza.

1) V. fr. *ardre, ardoir* — rom. *a arde*<lat. *ardēre* „brennen". REW 620. Verbul latinesc nu explică decât pe v. fr. *ardoir;* pentru v. fr. *ardre* și rom. *arde* trebue să plecăm dela *ardĕre „brûler" CDDE 78. Verbul a dispărut din limba franceză modernă sau se întrebuințază foarte rar la infinitiv: *ardre,* și mai ales ca derivat de conjug. 1-a *arder. FEW* s. v. *ardere.* In limba v. fr. avea aceleași înțelesuri ca rom. *arde:*

„...les paiens...
Se le fait prendre o ardeir o ocire". (v. 3670).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Intrebuințarea cuvântului era destul de frecventă, căci apare din poem: v. 238, 1501, 2537, 3106 și 3670. Mai citez un vers în care se vede part. trecut, la fel cu al nostru:

„Ses citez arses et ses humes vencuz" (v. 238).

Cât priveşte dispariţia cuvântului, ea nu trebue căutată în omofonie, ci probabil în degradarea lui fonetică. A fost înlocuit cu *brustulare* „verbrennen". REW 9097. In limba rom. şi în celelalte limbi romanice are o structură fonetică neştirbită; în franceză el a fost slăbit de part. *ars.*

2) V. fr. *buisine* — rom. *bucin, bucium* < *būcina.* „Trompete" REW 1368. Pentru forma rom. putem însă porni dela *bucĭnum* „trompette, chalumeau, trompe des bergers" CDDE 193. In limba română cuvântul este foarte viu şi are o familie numeroasă. Ideia de „tub" a trecut înaintea ideii de „tub în care sufli cu gura". Astfel plantele cu tulpină lungă şi găunoasă (cucuta de ex.) se numesc în com. Zagra, Năsăud, *bucinĭş* (cfr. CDDE 193). Tot în Zagra hârtiile mari nu se fac „sul" ci se fac *„bucin"*, fapt care dovedeşte că întrebuinţarea mai deasă îmbogăţeşte nuanţele semantice.

3) V. fr. *clamer* — rom. *chema*<*clāmāre* „appeler, inviter" REW 1961, CDDE 329. In v. fr. verbul *clamer* avea acelaşi sens ca rom. *a chema.* El a continuat să dăinuiască cu acest înţeles până la apariţia neologismului religios *clamer* „crier, confesser ses péchés".

Pentru sensul vechiu dau următorul citat din La Chanson de Roland:

„...Tant mare fustes, ber,
En cort al rei mult i avez ested
Noble vassal voi i solt hom clamer" (v. 300).

4) V. fr. *commander* — rom. *comânda*<*commendāre*, „donner un repas en l'honneur d'un mort, soigner un mort, sacrifier, rendre les derniers devoirs". REW 2084, CDDE 386. In dicţionarele franceze *commender* nu este atestat cu acest înţeles. El este peste tot tradus cu „a porunci, a conduce" etc. Verbul vechiu a dispărut din franceză din cauza omofoniei cu *commandare,* ultimul exprimând o ideie socială cu circulaţie mai puternică decât a termenului religios. Sensul iniţial se mai păstrează încă într'un derivat cu pref. „re-commander son âme à Dieu".

In textul poemului însă „commander" are acelaşi înţeles ca rom. a comânda:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„Adeint Roumain la gisent li baron
Francs les cumandent a Deu e a ses nuns" (v. 3693—94).

5) V. fr. *comparer* — rom. *cumpăra*<*comparāre* „kaufen" REW 2094, CDDE 439 „acheter". In franceza modernă cuvântul are alt înțeles, sau mai bine zis un cuvânt cu aceeași formă cu verbul *comparer* are înțelesul „établir le rapport qui existe entre les objets, mettre en parallèle, confronter". Sensul verbului existent în franceza modernă este foarte aproape de cel din latina clasică, evidențiind înrâurirea semantică a cuvântului literar asupra celui popular. In versurile:

„Ja nel dirat de France li emperere
Que suls i moerge en l'estrange cuntree
Einz vos avrunt li meilleur cumparee" (v. 447).

este limpede că verbul însemnează „acheter", ca și în alte limbi romanice (v. REW 2094), și că numai prin suprapunerea savantului *comparare* s'a ivit necesitatea introducerii verbului „acheter"<**accaptare*, la început diferit ca sens, implicând metode de cumpărare mai silnice.

6) V. fr. *dedesuz* — rom. *dedesupt* „dessous". Forma veche franceză nu este semnalată în dicționarele etimologice. O menționez ca o coincidență de derivare între limba română și franceza veche. Iată un citat pentru sens:

„Parmi le cors nasfret de IIII espiez,
dedesuz lui ocient sun destrer.
Or est grant doel, quand l'archevesque chiet" (v. 2080).

7) V. fr. *esprendre* — rom. *aprinde*<*apprĕndĕre* „feuerfangen". CDDE 1448 „allumer". Este interesantă această coincidență semantică între verbul din vechea franceză și cel din limba română, cu atât mai mult cu cât ne arată un semantism comun latin vulgar, explicând înțelesul depărtat al verbului românesc. Pentru verbul vechiu francez vezi v. 3917.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

8) V. fr. *empeindre* — rom. *împinge*<*impingĕre* „hineinstössen" REW 4309, CDDE, 1391 „pousser". Iată un exemplu de dispariție fără urmă, destul de greu de explicat, căci cuvântul a avut o largă întrebuințare în v. fr. Singura explicare plausi-

bilă ar fi omofonia cu *peindre* „a picta" sau *poindre* „commencer à paraître, pousser"<lat. *pungĕre*. Explicaţia nu prea mulţumeşte, fiindcă peste tot, în textele vechi, verbul simplu este precedat de pref. *em*[peindre]. Iată un citat care învederează sensul verbului:

„Del bone espiet el cors li met la mure
Empeint le ben, tot le fer li mist ultre" (v. 1285).

9) V. fr. *faiture* — rom. *făptură*<lat. *factura* „Gestalt, Form" REW 3136, CDDE 537, „création, créature, être, manière d'être forme, nature". In vechea franceză cuvântul însemnează „faţă", „visage":

„Trenchet le chef e le cheveleure
Si li trenchat les oilz e la faiture (v. 1327).

Aceasta îmi aminteşte de ceva asemănător din graiul satului meu, Zagra, jud. Năsăud. Acolo prin *făptură* se înţelege „faţă". Când cineva are „făptură frumoasă" însemnează că are „ochi frumoşi, nas frumos" etc. şi „piele albă pe faţă", căci altcum se zice că are „făptură negricioasă" ca Ţiganii. Sau: E îmbulzit (cocoşat) şi cracoş (crăcănat) de picioare, dar nu-i uricios că are *făptură frumoasă.*

10) V. fr. *freindre* — rom. *frânge*< lat. *frangĕre* „brechen" REW 3482, CDDE 647, „rompre, briser". Acest cuvânt şi-a pierdut sensul concret în franceza modernă şi tot din cauza suprapunerii unui cuvânt cult care însemna „a încălca, a nesocoti legile". Poate că substituirea a fost uşurată de unele forme din conjugarea acestui verb care se confundau cu verbul *freiner* „a ţine în frâu". In Chanson de Roland se găseşte în următoarele versuri: 5, 486, 1199, 1247, 2210, 2314, etc.

11) V. fr. *mier* — rom. *mier*<lat. *mĕrus* „rein" REW 5535, CDDE nu semnalează cuvântul românesc, deşi foarte interesant şi cu întrebuinţare general romanică. In v. fr. el are înţeles ca în limba latină:

„Un faldestoed i unt fait tut d'or mer" (v. 115).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In limba română sensul este diferit — însemnează „albastru", prin faza „curat ca cerul (albastru), senin" — albastru.

12) V. fr. *tramettre* — rom. *trimite*<lat. *tramittere* „schicken, überbringen" REW 8849. In franceza modernă nu mai există acest cuvânt, ci a fost înlocuit cu *envoyer*<lat. *inviāre*.

Pentru confruntare de sens, vezi Chanson de Roland v.: 207, 181, 279, 1608.

13) V. fr. *terdre* (Ch. R. v. 3940) — rom. *șterge*<lat. *„tergĕre"* „abtrocknen" REW 3863. Forma românească pleacă dela compusul *ex-tergĕre* „abwischen" REW 3088.

Semnalez apropierile de mai sus, nu fiindcă ele ar aduce o noutate particulară, ci mai mult pentrucă prin confruntarea acestor corespondențe se înmulțesc constatările privitoare la unitatea limbii latine vulgare.

D. MANIU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ETIMOLOGII[1])

1. Arăta.

Vb. tr. 1) „a face semn sau a spune unde se află un lucru, în ce parte este ceeace caută cineva, a face să se vadă ceva" („montrer, faire un signe (vers), indiquer"), 2) „a face să fie văzut, a pune înaintea ochilor, a înfăţişa vederii" („montrer, faire voir, révéler"), 3) „a face cunoscut, a da la iveală, a demasca" („manifester, témoigner, prouver, démasquer"), 4) „a expune, a istorisi, a susţine, a învăţa" („montrer, exposer, exprimer, alléguer, apprendre"), refl. 1) „a ieşi la iveală, a se înfăţişa" („se montrer, surgir, se présenter"), 2) „a se ivi pe neaşteptate (miraculos), a apărea" („apparaître"), 3) „a se da pe faţă, a se manifesta, a se vădi, a se dovedi" („se montrer"). Alte sensuri şi nuanţe în *DLR* şi Candrea *DEnc.*

D e r.: *arătare, arătat* (adj., sb.), *arătător* (adj., sb.), *arătătură, arătos, arătăcios, arătătos, arătanie.*

D i a l. b a l c.: arom. *arăt, -atu, -are* (rar, în expr. *ts-arăt!),* istr. *arǫtu, aratǫt, aratǫ.*

Lex. B. 30 „*aretu* a Lat. *recte*". — Cihac I 82 lat. **arrectare* (=*ad* +*rectare*, din *rectus).* Admis de: Laurian-Mass. I 88 („se pare compusu sau d'in *adrite* sau d'in *ad-recte* prin espunctionea litterei *c*"), Tiktin *Stud.* 35, Şăineanu *Semas.* 132, Philippide *ILR* 39, 44, Weigand *JB* II 222, Geheeb V 14, Byhan VI 187. — Hasdeu *Etym. magn.* 1556—8 „poate să corespundă unui prototip lat. *arrepto;* sensul fundamental e acela juridic de „a scoate la iveală pe un vinovat", sp. *reptar, retar* „accuser, défier", prov. *reptar* „imputer, blamer", port. *reptar,* v.

---

[1]) Prescurtări bibliografice şi împărţirea materialului: v. la p. 150.

fr. *reter*. Lat. rustic *repto* contr. din *rèputo*. Rom. *arăt* reprezintă un prototip compus *ad-rèputo*, din care forma vulg. *arrèto*". — Tiktin *DRG* 91 **adrectare* şi **adreputare* deopotrivă inadmisibile. — Meyer-Lübke *ZRPh* XIX 1895, 574 din lat. *elato* „verkünden" [ori „ausbreiten"?] (Cassiodor), — care după Puşcariu *EWR* 108 „wohl am besten passt, obwohl der sinnesübergang nicht ganz klar ist" [Dacă sensul ar fi clar, etimologia ar fi perfectă!], respins de Densusianu *Rev. crit.-lit.* III 1895, 334 (din motive... formale!), Meyer-Lübke *REW*[1] 2837; admis cu rezervă de Philippide *OR* II 56 „*arăt*<*elato*? (mai puţin probabil **arrecto*, macarcă Meyer-Lübke, ademenit de argumentarea falşă din *DLR*, a adoptat această etimologie în *REW* 671, 2837)". — Candrea *Romania* XXXI 1902, 301 formele istr. arată un arhetip cu *-at-* (nu cu *-et-*, pe care l-ar admite drom.); part. adj. *ratus* ar fi dat un lat. **ad-ratare*, **ar-ratare* „calculer, compter, déterminer, fixer", din care rom. *arăta* „déterminer-preciser-indiquer, montrer". Admis de Popovici *Dial. Istr.* 1909, 88. — Weigand *Krit. JB* VII 1905, I 92 **arrectare* sau („besser") **erectare*>*arăta*. „Der bedeutungsübergang von „in die höhe heben" zu „zeigen" ist klar" [Dar nu e „klar" *ct*>*t*!]. — Puşcariu *CL* XLIV 1910, 536, *DLR* I1 225 lat. **arrectare*, sens originar „a face drept, a îndrepta", cf. fr. *dresser* (<**directiare*), *DR* I 399 („singura etim. admisibilă e **arrectare:* explică toate schimbările vocalei accentuate" [Dar *-ct-*>*-t-* cum rămâne?]). — Domaschke *JB* XXI-XXV 104 „kann sowohl lat. *elatare* als **erectare* sein" (!!). — Pascu *Beitr. gesch. rum. philol.* 1920, 9 **erettare*<**erectare*<*erectus* „élevé, érigé, dressé". — Giuglea *DR* IV 377—9 dintr'un sb. străvechiu în rom. *retu* cu sensul de „faţă, figură, chip", etc., înrudit cu v. gr. ῥέθος „membre", şi prin extensiune „corpul întreg", apoi „visage, air, aspect". — Candrea *GS* III 1928, 423—4 (*DEnc.* 71) „*arrectare* nu e de loc convingător; evoluţie neclară şi nu tocmai firească. Trebue pornit dela un prototip cu *-rre-* (*arreta* Ps. Hurm.); din lat. *reiterare:* în port. *redrar*, *arredrar*, friul. *redrá* „a prăşi, a săpa viţa a doua oară"; dar *reiterare* trebue să fi avut aceleaşi sensuri ca *iterare* „recommencer, reprendre, repeter, raconter, etc." In rom. *ad-reiterare*>**arretrare* „a expune, a istorisi, a explica". *Arăta* „indiquer" înseamnă de fapt „a repeta ca să se ştie bine, a da toate preciziunile", etc." — Meyer-Lübke *REW*[3] 671 *arrēctus* „aufgerichtet", it. *dar retta* „gehör schenken", rum. *arăta*, sp. *arrechar* „aufrichten; steif sein". — Scriban *D* 116 **ad-rectare*. — Graur *BL* V 88 (nu vine din *arrectus*). — Şăineanu *DU* 32 „origine necun.".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Această puţin comună varietate de soluţii etimologice, toate latineşti, a fost provocată de vechimea, răspândirea, forma şi marea importanţă a verbului *arăta* în limba română; aspectul

lui e în adevăr latinesc, şi ar fi greu, dacă nu deadreptul absurd, să te gândeşti la eventualitatea împrumutării cuvântului nostru din vreun grai învecinat, trecând peste caracterul lui pregnant de element moştenit. Incât e bine justificată emulaţia etimologiştilor, dela Petru Maior (Lex. B.) la I.-A. Candrea, de a-i stabili originea romană, şi încercările făcute ar părea să fi epuisat toate prototipurile latine posibile, căci formal ar fi greu a admite altă bază romanică decât vreuna din cele sugerate în sec. XIX-XX. Deşi nici una din soluţiile propuse nu explică formal şi semantic pe *arăta,* nu e de imaginat altă obârşie decât latinească pentru acest verb mult controversat. Cât despre vechile etimologii, s'a relevat şi e uşor de văzut cât de puţin plausibilă e fiecare. Legătura cu *rectus (ad-, e-)* a cules cele mai multe adesiuni, fiind explicarea preferată; dar cu mult înainte de apariţia primului volum al *DLR,* spunea Hasdeu cu deosebită insistenţă că „românul *arĕt* e peste putinţă să derive din lat. *rectum* printr'o formă verbală *arrecto,* căci de acolo s'ar fi făcut la noi *arept,* ca *drept*<*directus, pept*<*pectus, înţelept*<*intel(l)ectus,* etc. Nu există în limba română un singur exemplu de perderea lui *p* din grupul *-pt-,* când acesta se trage din lat. *-ct-*" (*o. c.* 1555). Tiktin de asemenea observa că grupul lat. *-ct-* trebuia să se menţină în forma *-pt-,* şi aceasta atât în *arrectare,* cât şi în *adreputare.* Afară de *baptizo*>*botez,* în care poziţia protonică şi influenţa disimilatorie a lui *b-* au favorisat căderea lui *p* din *-pt-,* acest grup se păstrează: *şapte, săptămână, scriptură, aştept, lapte, piept,* etc. Astfel, etimologia **a(d)rectare* ori **erectare*>*arăta* ar putea fi justificată numai cu „criteriul" lui Laurian: „prin espunctionea litterei *c*". Observaţiile lui Hasdeu şi Tiktin ar fi trebuit să arate că etimologia lui Petru Maior şi Cihac nu are nici o valoare, având totuşi un merit, singurul, acela de a fi latinească, la fel ca toate celelalte arhetipuri latineşti, atestate ori reconstruite în sec. XIX-XX: **ad-reputo* (nepotrivit formal şi semantic), *elato* (semantic), *erecto* (formal), **ad-ratare* (semantic), **retu-* (semantic), ca şi cel mai recent etymon **ad-reiterare,* care — dificil şi pentru formă — presupune, mai mult decât **arrectare,* o evoluţie semantică neclară şi nu tocmai firească. Oricare ar fi baza eti-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

mologică adoptată, se înţelege că ea trebue să justifice în egală măsură forma şi însemnarea cuvântului românesc, căci dacă prezintă piedici într'o privinţă ori în alta (sau în ambele!), soluţia e inadmisibilă, fiind adică un artificiu hibrid şi fals, ori chiar ceeace se numeşte de obiceiu etimologie populară.

Esenţa semantică a lui *arăta* e ideea de „a scoate un lucru în evidenţă; ridicare, înălţare, ieşire la iveală", şi numai în legătură cu aceste noţiuni trebue să stea arhetipul etimologic al verbului nostru, însemnând iniţial chiar „ridica(t), înălţa(t)". Forma epocii latine vulgare ar părea echivocă din cauza lui *a-* iniţial (din *a-* sau *e-)* şi a lui *-r-* (din *-r-* sau *-l-); arăta* admite un etimon de forma: **eratare,* resp. **a(d)ratare,* în aceeaş măsură ca **alatare* ori **elatare* (*-at-* pare a fi cerut de forma istr., cum au relevat Candrea şi Puşcariu, deşi *-a-* în a doua silabă nu e obligatoriu, cum a obiectat Weigand, amintind pe istr. *z'ǫz'et, deget<dĭgĭtus).* Din aceste arhetipuri străromâne posibile, primele trei nu duc la nici o bază latină ori romanică admisibilă, pe care o dă, însă, ultima formă **elatare,* dar bineînţeles nu de dragul acelui *elato* relevat de Meyer-Lübke la Cassiodor, derivat din *lātus* „lat" („ab *ex* et *lātus*", *Thes. l. Lat.* V_2 326: „Petrus et apostoli ... verbum domini constanter elatabant", etc.), căci între ideea dela baza lui *arăta* şi „a lăţi, a răspândi" nu există nici un punct de înrudire ori de contact posibil. De aceea, prototipul etimologic al lui *arăta:* **elatare,* neatestat, aparţine în altă parte, ca o formaţie romană orientală, carpato-balcanică, ce lipseşte în domeniul occidental, fiind anume un derivat verbal dela *ēlātus, -a-, -um* „dus; ridicat, înălţat (la propr. şi fig.); mândru, îngâmfat; descoperit, dat la iveală, dat pe faţă, spus", de ex.: *elata securis* „secure ridicată" (Liv.), *res elata* „lucrul descoperit" (Nep.), *res alio elata verbo* „lucru arătat (spus) prin alt cuvânt" (Cic.); e participiul trecut (din care şi adv. *ē ā ē* „înalt, ales, nobil; cu mândrie", sb. *ēlātio, -onis* „ridicare, înălţare, mândrie exagerare"), al lui *effero (ec-fero), extŭli, ēlātum, efferre* „a scoate; a se duce, a se arăta, a face cunoscut ceva, a arăta; a ridica, a înălţa", de ex.: *efferre caelo palmas* „a ridica mâinile la cer" (Verg.), *efferre aliquem laudibus* „a înălţa pe ci-

neva prin laude" (Cic.). Deci: *ēlātus*>**ēlātāre* (ca *oblitus*>*oblitare*>fr. *oublier*, rom. *a uita*, etc.). Evoluţia semantică e limpede şi firească, iar cea formală e absolut regulată: **elatare*>*arăta*, cu trecerea lui *e-* iniţial în *a-* ca în *ericius*>*ariciu*, *eruncare*>*arunca*, *eccu*+*modo*>*acúm*, etc. (alte exemple la Philippide *OR* II 56), iar *-l-*>*-r-* ca în *solem*>*soare*, *salem*>*sare*, *caelum*>*cer*.

Nu e cazul a ne gândi la o bază indoeuropeană (autohtonă) pentru cuvântul nostru, de forma **ala-t-*, dela rad. **al-* „a creşte, a face să crească, a nutri" (WP I 86—7, 2), din care cuvinte ca: lat. *alo*, *-ere* „a hrăni, a creşte (mare)" =got. ags. *alan (ōl)* „a creşte, a se face mare", lat. *altus* „înalt (crescut mare)", irl. *alt* „înălţime", etc., căci derivatul lat. pop. **elātāre* < *ēlātus* explică în chip mulţumitor şi fără nici un echivoc pe *arăta*.

2. Curcubeu.

Sb. n., var. *curcubeiu, -él, -ău, -eu, cuculbău, curcu-boului, curcubiţă*, pl. *curcubee*, 1) „meteor în formă de arc imens, de colorile prismei, care se arată pe cer când razele soarelui se răsfrâng în picăturile de apă ce pluteşte în atmosferă" („arc en ciel; irisation"), 2) „o plantă" („lychnis coronaria").

D i a l. b a l c.: arom. *curcubeu*, megl. *curcubeái, curcubéi*, sau numai *bei*.

Lex. B. 156 „*curcubeu* a Lat. *curvus*". — Roesler *Griech. türk. bestandteile d. Rum.* (Sitz. ber. Wien, 1865), 597 din persan *kulkum*. — Cihac I 65 lat. **concurveus*. — Laurian-Mass. I 842 „*concurbeu* din una forma *con-curveus*=*concurbeu* din *con* si *curbu*". — Cihac II 717 din alb. *ülliber, üljber;* cf. Meyer *EWA* 460, Philippide *OR* II 710. — Legătura cu lat. *concurvus* admisă de: Miklosich *Beitr. Vocal.* III 63, Philippide *ILR* 140, 154, Körting *LRW* 2389, Densusianu *HLR* I 104, Tiktin *DRG* 464, Şăineanu *DU* 186. — Puşcariu *EWR* 458 „etym. ungewiss. Cihac setzt ein **con-curv-eus* auf, was unwahrscheinlich ist. Vielleicht liegt im *-beu, -bei* eine verbalform von *bibo*, vgl. *arcus bĭbĭt* bei Plautus und ven. *arcumbè*". — Şăineanu *ZRPh* XXX 1906, 313—4: *curcubeu* e un compus, primul element acelaş ca în *cocor* „curbură" (cf. *cocârlă*) şi verbul *bere*, cu sensul „arc care bea (apa de pe pământ)", răspunzând unei credinţe populare, la Romani: *cras pluit, arcus bibit* (Plaut); romanic: elv. *arboè* „curcubeu", ven. *arcumbè*, ladin *arcobevondo*. — Scriban *Arhiva* Iaşi XXXI 1924, 243 din trc. *bilek*, etc. — Giuglea *Rev. filol.* Cernăuţi, II 1928, 49—54, în baza

Babeş-Bolyai University Library Cluj

credinţei populare, răspândită şi la Români, că curcubeul intră cu un capăt în apă ca să-şi astâmpere setea, presupune o formă *arcus-combibu[lus]*. — *DLR* I2 1016—7 „etim. necunoscută. Prin substituirea lui „arc" prin „cerc" s'a putut formă un *circus bibit*, şi cu asimilaţia vocalică *(cicuta--cucută)* **curcus bibit*, căruia rom. *curcubeu* îi corespunde exact". — Meyer-Lübke *REW*3 1947 N. *circulus*, admite pentru *curcubeu* lat. *circus bibit*, iar *circus* **combibulus* „ist nicht annehmbar". — Dar toate „sunt dificile" Graur *BL* V 93. — Bogrea *DR* IV 805—6 se gândea la rom. *cucură* „tolbă de săgeţi; carquois"=m. gr. κούκουρον, care ar fi fost latin comun(?!), — dar care e de fapt germ. *chochar*. — Scriban *D* 830 „din *cocobelci*, *cobelci* melc". Candrea *DEnc.* 372.

Dintre soluţiile propuse, numai cea mai veche se vede că justifică formal şi semantic cuvântul românesc, şi anume un derivat din lat. *curvus*, **con-curvus, -eus*, propus de Lex. B. şi de Cihac, dar admis de puţini cercetători, şi părăsit aproape unanim de lexicografi în ultima vreme, pentru simplul motiv că ar fi „unwahrscheinlich". Dar această presupunere nu pare întemeiată, şi nu justificată abandonarea soluţiei propuse de Cihac, faţă de care etimologiile ulterioare prezintă mari neajunsuri. Puţin verosimilă e ideea lui Şăineanu (sugerată de Puşcariu) că numele meteorului ar fi luat naştere din credinţa populară că el „bea apa", ceeace este un element folcloric secundar, ulterior, prea puţin semnificativ pentru etimologia cuvântului, iar arhetipuri lat. vulg. ca **arcus-combibu[lus]* ori *circus bibit* sunt dificile nu numai semantic, dar în primul rând formal, şi nu e de presupus o trecere a lui *arcus* la *curcu-* ori „asimilaţia vocalică" în *circus (>cerc)* pentru câteşi trele dialectele române. De altă parte e limpede că apelativul nostru e un element din româna comună, având deci întreaga alcătuire din epoca romanică, fapt care exclude putinţa derivării ulterioare din *arcus* ori *circus+bibit*. Incât acèste arhetipuri sunt de considerat ca etimologii populare, nu vechiul **concurveus*. In adevăr, numai acest etymon explică fără piedici pe rom. *curcubeu*, metatezat din *cucurbeu*, iar acesta din urmă e forma normal desvoltată dintr'un latin vulg. **concurveu-* cu căderea lui *n* şi transformarea grupului *-rv-* în *-rb-* *(vervecem>berbece, cervus>cerb, corvus>corb*, etc.). Arhetipul străromân **co(n)curveu-* e o formaţie romanică orientală (carpato-bal-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

canică), epitet dat meteorului după forma lui arcuită, curbă. In *cucurbeu* metateza lui *r* s'a petrecut destul de târziu, după căderea lui *b* intervocalic în elementele latine.

Putem deci primi cu mai multă încredere etimologia formulată pe jumătate de Petru Maior (Lex. B.) şi integral de Cihac, pe care n'au putut-o înlocui soluţiile romaniştilor în sec. XX, şi care arată că în unele cazuri, după mari progrese, cercetarea etimologică trebue să se întoarcă spre modestele ei începuturi.

3. Râncáciŭ.

Adj. şi sb. masc. (var. *râncaş, râncău, rânc),* 1) „(bou, sau cal) rău castrat" („mal châtré, avec un seul testicule"), 2) „(homo) lascivus, salax".

Der.: *râncălău* „râncaciu" şi „hermafrodit".

Dial. balc.: arom. *arungaciu* „cal pe jumătate jugănit" (Dalametra), megl. *runcátš* „cal râncaciu (castrat pe jumătate)" (Capidan *Megl.* III 253), *răncač, răngač* (Candrea *GS* VI 190).

Impr. din rom.: ucr. *ringač* „schlecht verschnittener ochse" *(Balkanarchiv* II 142), srb. *(h)rnkaš* „bou rău castrat" *(DR* II 293), săs. ard. *runkatsch* „halbkastriertes pferd" (Brenndörfer *Rom. elem.* 45).

Lex. B. 573 „*râncaciu* semicastratus; lascivus, salax". — Laurian-Mass. II 872, *Gloss.* 488. — Miklosich *Slav. elem.* 30 „*mrkati, mrkati* coire; vgl. *râncaciu* homo lascivus, das für *mrkaciu* stehen kann". — Cihac II 187 *mărlesc, mărcav, răncaciu* (pour *mărcaciu), răncău,* — v. sl. *mrukati,* cf. alb. *réndsak* „hernieux, homme débile". — Philippide *ILR* 154 „*râncău-râncă*". — Puşcariu *JB* XI 147, *EWR* 1463 derivat din **rânc˂*renĭcus, -a, -um* (dela *ren):* sp. *rengo* „kreuzlahm", prin confuzia dintre „niere" şi „hode" ca în fr. *rognons de coq*=„testicules de coq". — Pascu *Etim. rom.* 1910, 33 *râncă˂*renica, renes, Rum. elem. Balkspr.* 75, 339, *Dict. mac.-roum.* I 127, 1088. — Meyer-Lübke *REW*[1] 7206 *ren:* „rum. *râncaciu˂*renicus* ist lautlich und morphologisch schwierig, weil sp. *rengo* „kreuzlahm" erst eine rückbildung aus sp. *derrengar* ist, also lat. **renicus* nicht erweisen kann". — Tiktin *DRG* 1324 „wahrsch. zu *râncă;* bei den einhodigen tieren ist der begattungstrieb noch rege". — Puşcariu *DR* II 604 „ar putea stà în legătură cu germ. *rank,* dacă forma fără *w-* iniţial ar putea fi longobardă; (germ. *rank* poate şi în *râncă)*". — Giuglea *DR* III 768—9 „este lat. *ramex, -icis* „hernie, varicocèle" (cf. şi *ramicosus* „qui souffre d'une hernie"), devenit **ram(e)ce*+suf. *-aciu>râncaciu;* port. *rancolho.* Inţelesul a fost cel de animal care sufere, care a rămas cu un defect

BCU Cluj / Central University Library Cluj

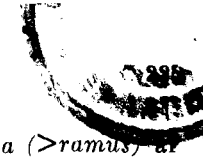

la testicule, prin castrarea rău făcută, etc. Din *ramica (>ramus)* ar fi *râncă*, fr. *ranche*, *rancher*". — Admis de Candrea *DEnc.* 1072, Scriban *D* 1130. — Meyer-Lübke *REW*³ 7209a *rĕnĭcus* „lendenlahm">*râncaciu* sau din 7044 *rank* (frank. langob.) „kreuzlahm"(?), — care sunt „aussi douteuse" una ca și alta Graur *BL* V 111. — Gamillscheg *Rom. Germ.* II 253 „*râncaciu* romanische ableitung zu gepid. *wranks* „verdreht", dessen gotische entsprechung noch in der tolosanischen zeit zu *rancus* „hinkend, lahm" romanisiert wurde; ableitung des wortes von lat. *ramex* befriedigt weder lautlich noch begrifflich". Admis de Rohlfs și de Pușcariu *DR* VIII 291. — Șăineanu *DU* 531 „derivat din *râncă*, părțile genitale ale taurului: origină necunoscută".

Incercările etimologice pentru acest cuvânt s'au îndreptat spre soluții din domeniul slav, latin ori germanic, dar nicăiri nu s'a găsit un corespondent admisibil, și față de nepotrivirea formală ori semantică, nici una din etimologiile adoptate nu s'a bucurat de prea mult credit printre cercetători și lexicografi. Interpretarea cuvântului ca „(homo) lascivus, salax" nu justifică legătura imaginată de Miklosich cu sl. *mrъkati*, în care nu e de admis evoluția semantică și nici metateza, care ar trebui să fie veche, ca și sufixul cuvântului românesc. Legătura cu *râncă* „legăturile leucilor de cărâmbii carului; vână de bou"[1]) nu e probabilă și nici derivarea lui din acesta nu e de luat în considerare, dată fiind diferența mare de înțeles. Acelaș e cazul în raportul imaginat de Pușcariu cu lat. *renes*, explicare abandonată chiar și de izvoditorul ei (*DR* II 604), iar analogii ca fr. *rognons de coq* nu pot servi la nimic. Originea germ. a lui *râncaciu* acceptată cu ușurință de Gamillscheg și de Rohlfs, nu e admisibilă nici formal, și nici semantic ori cultural-istoric (la fel ca *toate* pretinsele cuvinte vechi germanice în limba română, căutate la noi

---

[1]) Pretinsa accepțiune de „nuia" la Dosofteiu *VS* 130/17, dată de unii (Pușcariu, Giuglea) după Lacea *JB* V 1898, 130, pentru sb. *râncă* e produsul unei lecturi neglijente a textului scris cu litere slavone al metropolitului moldovean: „și cărând mare grămadă de cărbuni de pre la feredeae și snopi de *rânce* pregiur apostolul", unde trebue citit *râpce*, cum e în original (рапце), cuvânt semnalat de Tiktin (*DRG* 1328) și în alt loc la Dosofteiu: „râpce de vie" (*VS* Mai 11), și cunoscut în Moldova cu sensul „uscătură de viță" Șăineanu *DU* 532, „viță de vie uscată" Candrea *DEnc.* 1074.

mai ales de Diculescu şi de alţii după el). Despre derivarea din lat. *ramex* a observat Gamillscheg: „befriedigt weder lautlich noch begrifflich". Cu aceste etimologii, cuvântul românesc a rămas neexplicat.

E un element străvechiu în limbă, din româna comună, prezent în trei dialecte, prin urmare n'ar putea fi decât sau cuvânt moştenit, sau împrumut din vechea slavă, unde însă neexistând ceva asemănător, e necesar a admite prima alternativă. Deci un cuvânt străroman, fie latin, fie autohton (anteroman). Esenţa lui semantică e ideea de „castrat, scopit", indiferent de nuanţa actuală „castrat pe jumătate" („einhodig, halbkastriert"), care e ceva secundar, deşi e evident de veche dată, din româna comună, fiind o curioasă şi deocamdată pentru noi inexplicabilă specializare a termenului (ca der. cu suf. *-c-*?) asupra animalului rău (pe jumătate, incomplet) castrat. La baza lui trebuie să stea acţiunea „castrării-tăierii", nu alte elemente semantice invocate în sprijinul etimologiilor susţinute mai demult, care contau pe confuzii (ca **renicus* cu *rinichiu*) ori pe transformări neprobabile de înţeles. Considerăm pe *râncaciu* ca sinonim al lui *castrat* şi al lui *scopit*, de origini diferite. La baza acestora stau tot rădăcini verbale cu valoarea de „a tăia"; astfel: lat. *castro*, *-āre* din ide. **k'es-* „a tăia" (WP I 448), iar sl. *skopiti* „a castra, a scopi" la ide. **(s)qep-*, **(s)qop-* „a tăia, a scobi, rade", din care lat. *capo, capus* „clapon (castrat)", ahd. *hammēr* „verstümmelt, gebrechlich", *hamal* „verstümmelt", nhd. *hammel* „berbece bătut", etc. (WP II 559—563). Aceeaş obârşie semantică e de presupus şi pentru *râncaciu*, la care variantele dialectale arată alternanţa lui *-u-* cu *-â-* din prima silabă şi formă paralelă *runc-*, *rung-*. Aceasta din urmă trebue să fie cea originală, şi o explică uşor pe cea dintâi prin trecerea parţială a lui *u* la *â* ca în *aduncus*> *adânc* (cf. Candrea *Bul. soc. filol.* I 1905, 28, Candrea-Dens. *DE* 17, Giuglea *Rev. filol.* Cern. II 55, dar şi Rosetti *ILR*² I 62), *axungia*>†*osundză, osânză,* arom. *usândză*, etc. Astfel putem presupune un străroman **runcax, -acis,* formaţie adjectivală dela o temă verbală **runc- (*rung-?)*, care aparţine la rad. ide. **reu-* „a rupe, a smulge, a săpa, a scobi, a scoate, a sfâşia", care a dat

baze cu guturală, dentală, labială, etc. (WP II 351—6, 2); **reuk-* (parţial **reug-* şi **reugh-?)* în cuvinte ca v. ind. *luṇcáti* „smulge, jumulește, desghioacă", lat. *runco, -āre* „a plivì", păstrat în rom. *runc* „tăietură în pădure, imaş de pădure arsă" (Meyer-Lübke *REW* 7444), şi *arunca<eruncare, runco,-ōnis* „sapă de plivit, plivitoare", gr. ῥυκάνη „rindea" (din care lat. *runcina), ὀρύσσω*, att. -ττω „sap, scurm, râcăiesc", let. *rūk'ēt* „a scormonì, a răscolì, a scurmà", etc.; **reup-* în cuvinte ca lat. *rumpo* „rup", *rupes; *reudh-* în germ. *roden* „exstirpare", etc. Deplina potrivire semantică arată că e foarte probabilă derivarea lui **runcax, -acis* din tema **runk-*, forma nasalisată a lui **reuk->*ruk-* (sau **rug-?)*, esenţialul în *râncaciu* „castrat, scopit" fiind tocmai ideea de „tăiere, castrare", în sens primitiv şi „smulgere".

Dar nu e în aceeaşi măsură clară natura legăturii de înrudire între adj. rom. şi baza ide. **reuk-*, dacă e vorbă adică de lat. *runco, -āre* păstrat în derivatul rom. *râncaciu,* ori e cazul unui intermediar autohton (anteroman), dat fiind că din ide. **reuk-* ar fi rezultat şi pe acest teren lingvistic **ruk-*, din care cu nasalisare tema **runc-* şi derivat cu suf. *-ac(iu): *runcaciu.* In sprijinul primei ipoteze stă faptul că lat. *runco,-āre* e atestat şi în domeniu romanic, iar în românește a dat *runc* şi *arunca.* De altă parte, sensul nu concordă pe deplin, şi nu e tocmai verosimilă evoluţia dela ideea de „plivi, tăia (plante)" la aceea de „a castra, scopi", cu toate că în latina poporală ar putea fi imaginată şi aceasta, luată poate în sens figurat, căci sensurile derivatelor lui *runco, -āre* se referă la „plivire, tăiarea plantelor" ori la unelte întrebuinţate în acest scop („coasă, cosor", etc. Meyer-Lübke *REW* 7444). Dacă nu se poate admite această evoluţie de înţeles, rămâne mai probabilă calea mijlocirii autohtone (prin limba substratului anteroman), unde baza **reu-k->*ru(n)c-* va fi primit nuanţa specială de „a tăia, castra, scopi" animalele, şi a dat un derivat adjectival cu suf. lat. *-ac-* (cf. Puşcariu *JB l. c., DR* VII 469, Pascu *Sufixe* 198), **runcac(iu)-*.

Cluj Central University Library Cluj

Deocamdată echivocă, sursa din care avem cuvântul va fi poate precizată de observarea mai atentă, în viitor. Sigur e însă că *râncaciu* e termenul moştenit în limba română, la care s'au adăugat sinonimele: sl. *scopi(t), jugăni* (formaţie pe teren românesc) şi neologismul *castra(t).*

4. Şubred.

Adj., „plăpând; fragil; slab, care stă să cadă" („fragile; frêle"), var. *jubred* alături de *şubred,* de ex. în Năsăud *(Gazeta Transilv.* 1887, nr. 263, 178, 1888, 54, 482: *jubredu* „om suptu şi la trupu şi la faţă"), *şubrav* „bolnăvicios" (Muscel, Codin).

Der.: *a se şubrezi, şubrezenie.*

Laurian-Mass. *Gloss.* 539 „*siubredu* pare a fi corruptu d'in una radice romana; se nu fia *se-validus?*". — Cihac II 395 cf. v. sl. *suplĭ, štupli,* blg. *šupliv* „debilis", — pe care-l ia ca bun Weigand *JB* XVI 1910, 78—9 „er hat darin trotz der scheinbaren grossen lautlichen unterschiede ganz recht", şi anume: sufixul *-d* analogic după *putred, muced, fraged, mârced;* „darnach *šupled* woraus mit assimilation an die stimmhaften *l* und *d şupled,* und nun mit organassimilation an das *d şubred*"(!). — Pascu *Sufixe* 65 *şubred*>**şupled* prin substituire de sufix din blg. *şupliv* „spongieux, poreux; pourri"? — Scriban *Arhiva* Iaşi XXVIII 1921, 240 din lat. **subbrevidus.* — Giuglea *DR* V 897 din lat. **sub-vitreus.* — Tiktin *DRG* 1523, Candrea *DEnc.* 1260, Şăineanu *DU* 624, Scriban *D* 1289 „orig. necun.".

Dificultăţile formale în calea trecerii unui bulgăresc (ori v. sl.) *šuplъ* în rom. *şubred* sunt, cum uşor se vede, ceva mai mult decât „aparente" („scheinbar"), şi pentru o atât de minunată metamorfosă a sunetelor, Weigand (care mai mult decât Cihac arătă o deosebită predilecţie pentru descoperirea de elemente slave în limba română) nu-şi dă osteneala să citeze vreo analogie; ceeace n'ar fi putut afla nici chiar un cunoscător ceva mai bun al limbii române decât a fost răposatul poliglot dela Lipsca. Deşi e potrivită pentru înţeles, etimologia lui Cihac nu are nici o valoare din cauza prea marei diferenţe de formă, dovadă că între cuvântul slav amintit şi rom. *şubred* nu poate fi decât o simplă consonanţă aproximativă şi fortuită. Aceeaş valoare au cele trei „etyma" latine: **se-validus, *subbrevidus* şi **subvitreus* (forma? sensul?), a căror şubrezenie nu mai e necesar să fie relevată. Cuvântul nostru are o largă răspândire în dialectul dacoromân, şi lipseşte în dialectele balcanice. Forma lui arată că nu e cuvânt prea vechiu în limbă (în nici un caz nu e din româna comună, neputând fi „corruptu din una radice romana", căci are conservat grupul *-br-),* şi e fără îndoială element de împrumut, nu moştenit. Se deosibeşte în el o temă şi sufixul adjectival: *şubr-ed, şubr-av* (cf.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

mârced şi var. *mârcav* „bolnăvicios, slab"). Pentru temă, care se cunoaşte şi în forma *jubred,* singura legătură de înrudire ce se oferă e cu apelativul rom. *jubră* „sgaibă, bubă", cu etimologia limpede: ung. *zsébre* „bubă, bubuliţă, sgaibă" *(DLR* II_2 40, Drăganu *DR* IX 210), devenit rom. **jibră*>**jâbră*>*jubră.* Derivatul adjectival *jubred, şubred* s'a format în rom. după analogia lui *putred, muced, fraged,* etc., cu sufixul *-ed-* (lat. *-ĭdus*) alăturat şi la teme de altă origine decât latină sau romanică: de ex. *suleged* (Cihac II 379), *vâlced,* probabil ambele de provenienţă slavă. Evoluţia semantică s'ar explica prin: „bubă-cu bube, bubos, — bolnav, bolnăvicios, — slab, plăpând", şi nu are nimic nefiresc (cf. de ex.: *gingaş*<ung. *gyengés* „slab, firav"), faţă de schimbările semantice destul de curioase luate de unele împrumuturi de cuvinte în limba română.

ION I. RUSSU

Nt. Mărăjdia, Măierău, Muierău, Mănerău, Măieruş, Măriuş, Măgheruş, Monoroştia, Mănărade

Mărăjdia este numele unei văi şi a părăului ce curge prin ea care izvorăşte din muntele *Blidăreii,* la câţiva metri de şoseaua ce duce din Răşinari la staţiunea de munte Păltiniş, şi se varsă în Râul Sibiiului (Cibin) în comuna Cristian (jud. Sibiu). Pe hărţile militare austriace valea poartă indicaţia *V. Mărăsdiei* [sic] (*Mengerbach*). Localnicii o numesc *Mărăjdia* sau *Valea Mărăjdiei.*

Numele topice vecine sunt toate clare: *Curmătură, Dealul Cioara, Blidăreii, Wolfstein*[1]*), Valea mică, Valea mare-Părăul Muntelui, Călugărul, Grosul Muierii,* etc. Numai numele de *Mărăjdia* nu poate fi explicat nici din limba română, nici din cea germană.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Terminaţiunea *-ăjdia* aminteşte toponimicul *Răcăşdia* (şi

[1]) Muntele *Wolfstein* e proprietatea satului Cristian ; aceasta îi explică numele nemţesc. Românii îi zic *Blidăreii.*

se pronunţă în realitate *j*) (ung. *Rakasdia*), numele unui sat din judeţul Caraş.[1]) Etimologia acestuia este ung. **Rákosd*< *rák* „rac"+suf.-*os* (*rákos* „cu raci", cf. numele de sat *Rákos*> rom. *Rachiş* din judeţul Turda: cf. şi toponimicul românesc *Răcoasa,* jud. Putna)+ sufixul local *-d*. Forma ungurească *Rakasdia*, întrebuinţată de autorităţile ungureşti în secolele XIX şi XX, a fost reprimită dela Români. Aceeaşi etimologie are şi numele de sat din jud. Hunedoara *Răcăştia*; aici s'a păstrat de altfel şi forma ungurească *Rákosd.*[2])

Forma *Mărăjdia* trebue prin urmare să fi fost la origine tot un derivat unguresc în *-os* + *d* dela un apelativ însemnând o plantă, un copac, un animal sau un accident de teren. Apelativul la care m'am gândit este ung. *mogyoró* „alun(ă)" şi anume la o formă veche şi dialectală *monyoró, monyaró* sau poate chiar **manyaró*. În dicţionarul istoric al limbii maghiare redactat de Szarvas şi Simonyi (*Magyar nyelvtörténeti szótár*, Budapest 1891, s. v. *mogyoró*) găsim într'adevăr forme de tipul lui *monyaró, monyoró, magyaró* şi *mogyoró.* De asemenea şi Szinnyei *(Magyar tájszótár*, Budapest 1893, s. v. *mogyoró)* dă forme dialectale de tipul lui *magyaró* (în Săcuime şi în jurul Clujului) şi *monyoró, monyaró* (în Slavonia şi Baranya). E uşor de presupus că, pe lângă *monyoró, monyaró,* a existat şi forma **manyaró,* căci, întocmai cum formele cu *gy* au în primele două silabe, după dialecte, când doi *o* şi când doi *a* (*mogyoró-magyaró*), la fel şi formele cu *ny* trebue să aibă, sau să fi avut, când doi *o* (*monyoró*) şi când doi *a* (**manyaró*).

Din vechiul *Monyoró, Monyaró,* sau **Manyaró* derivă formele româneşti *Măierău* „sat în jud. Mureş" (ung. actual *Magya-*

---

[1]) Numele de sate de care ne vom ocupa în prezentul articol sunt luate din Moldovan-Togan, *Dicţionarul numirilor de localităţi cu popora-ţiune română din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş*, ed. II, Sibiiu 1919.

[2]) Cf. şi *Orăştie, Orăştia* < ung. **Városd, *Várasd* (*vár* „cetate", *város* „localitate cu cetate, oraş"+suf. *-d*; numele unguresc actual al Orăştiei este *Szászváros* „oraşul săsesc"), *Nădăştia* „numele a trei sate din jud. Hunedoara" < ung. *Nádasd (nád* „trestie", *nádas* „stufărie"+suf. *-d).* Unul dintre aceste trei „*Nădăştii*" cea din plasa Geoagiu, are numele unguresc reprimit dela Români: *Nádastia.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ró; Csánki, în *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, V, p. 721, dă pentru acest sat forme ca *Monorou*, 1319 şi *Monyurau*, 1369) şi *Muerău* „sate în jud. Cluj" (ung. actual *Magyarókereke*[1]); Csánki, *ibid.*, V, p. 385: *Monyorokerek*, 1437; *Monyarokerek*, 1469) şi jud. Turda (ung. actual *Magyaróság*[2]); Csánki, *ibid.*, V, p. 721: *Monyarossag*, 1456). Nazala palatală *ń* în poziţie intervocalică a devenit *i̯* (*Muerău* se pronunţă în realitate *muierău*) atât în elementele latine (*vinea* > **viña* > *viie*, *vie*), cât şi în cele slave (*kladńa* > **klańa* > *claie*) şi ungureşti (*Aranyos* > *Ariieş*, *Arieş*).[3])

Forma *monyoró*, *monyaró* sau **manyaró* plus sufixul *-os (-s)* stă la baza toponimicului românesc *Măieruş* „sat în jud. Braşov" (ung. actual *Szászmagyarós*, nemţeşte *Nussbach*, traducerea exactă a lui *Magyarós).* Forma populară săsească netradusă a acestuia din urmă, dată de Moldovan-Togan, este *Manyersch* care trebue explicată tot din **Monyorós*, **Monyarós*, **Manyarós.*[4])

[1]) Traducerea românească ar fi „Crângul de aluni". Numele oficial actual este *Alunişu*.

[2]) Traducerea românească a lui *Magyaróság* ar fi „Aluniş". Numele oficial actual este *Pădureni*.

[3]) Satul *Muerău* din jud. Cluj se găseşte în plasa *Huedin;* acest toponimic din urmă a avut însuşi cândva un *ń* intervocalic (**Huńedin* < ung. **Hunyad*[*in*], azi [Bánffy]*hunyad*.

[4]) Dicţionarul lui Moldovan şi Togan, p. 108, dă drept formă românească a acestui toponimic forma *Măgheruş*. După cum mă informează colegul D. Macrea, care e originar dintr'un sat vecin, Fântâna, forma populară e *Măieruş*, iar forma *Alun* pe care o dau între paranteze Moldovan şi Togan nu e cunoscută de nimeni. Forma *Măgheruş* din acest dicţionar trebue explicată prin tendinţa pe care au avut-o intelectualii români din Ardealul dinainte de unire de a apropia forma toponimicelor româneşti de forma oficială (ungurească sau austriacă). V. cele spuse despre toponimicele *Mutnic* în loc de *Mâtnic* în DR, X, p. 248, *Musca* în loc de *Mâsca* în „Balcania", VI, p. 503, *Reşiţa* în loc de *Reciţa* în DR, VII, p. 175, *Dalboşeţ* în loc de *Dâlboceţ* în DR, VII, p. 176. Astăzi numele oficial al acestui sat este *Măeruş*, deci forma corectă populară, ceea ce dovedeşte că forma *Alun* dată de Moldovan-Togan nu există pe teren, căci altfel autorităţile româneşti de după 1918 ar fi adoptat-o.

Pentru formele săseşti corespunzătoare lui **Monyorós*, **Monyarós*, **Manyarós*, v. Gustav Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache (Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, Neue Folge, 45. Band, 1929), p. 112

De asemenea dela *Monyorós, Monyarós, *Manyarós* trebue să plecăm şi în cazul numelui de sat, din jud. Satu-Mare, *Măriuş* al cărui nume unguresc actual este *Mogyorós*. Din *Monyorós, Monyarós, *Manyarós* (v. Csánki, *ibid.*, I, p. 481: *Monyaros*, 1490) Românii au făcut, înainte de secolul al XVI-lea, **Măńerúş*, apoi în cursul secolului al XVI-lea [1]), **Măi̯erúş*. În forma aceasta din urmă s'a sincopat *e* [2]), iar **Măi̯rúş* a devenit *Măr̡iúş*, prin metateza *yod+r> r+yod*.

În regiunile unde *ń* intervocalic se păstrează (Banat, jud. Hunedoara, v. Pop, *Micul atlas linguistic român*, partea I, vol. I, harta 90: *Călcâiu*), lui **Monyoró, *Monyaró, *Manyaró* îi va corespunde o formă cu *ń*. Astfel în judeţul *Hunedoara*, plasa Hunedoara, avem numele de sat *Măniărău*,[3]) (ung. actual *Magyarosd;* Csánki, *ibid.*, V, p. 113: *Monyorosd*, 1470; *Monyarosd*, 1476). E de observat că însuşi numele oraşului (după care e numit şi judeţul şi plasa) păstrează pe *ń* intervocalic: *Hunedoara* (pronunţat *Huńedoara*) < v. ung. *Hunyadvára.*[4]) Paralelismul este deci perfect: pe de o parte avem satul *Mui̯erău* în plasa *Hui̯edin* (< v. ung. **Hunyadin*, azi *Hunyadon* „la Huedin"), pe de altă parte *Măńerău* în plasa *Huńedoara* (< v. ung. *Hunyadvára).*

În ce priveşte pe *ń* intervocalic din *Mânerău*, sat în judeţul Arad, regiune unde *ń* intervocalic a trecut de mult la *i̯*, el se explică prin împrumutul relativ recent, după trecerea lui *ń* la *i̯*. De altfel chiar forma actuală ungurească are *ny* (=*ń*) intervocalic: *Monyoró.*

Formele *Măierău, Măieruş, Măriuş*, etc., derivate din *Monyoró, Monyaró, *Manyaró, Monyorós, Monyarós, *Manyarós*, fac să apară absolut clară etimologia *Mărăjdia* < **Mo(a)nyo(a)rósdi* [5]) „aluniş". Stadiile intermediare trebue să fi fost

[1]) Al Rosetti, *Istoria limbii române*, VI, Bucureşti, 1946, p. 169.

[2]) E probabil că *e* aton, situat între silaba purtând accentul principal (*-rúş*) şi aceea purtând accentul secundar *(Mă-)*, a devenit întâi *i*: **Măi̯irúş*.

[3]) Forma oficială actuală este *Mănerău.*

[4]) Numele actual unguresc al oraşului este *Vajdahunyad.*

[5]) Finalele *-ia, -ie* accentuate pe *i* sau pe radical, şi *-ea, -e*, neaccentuate, ale toponimicelor româneşti de origine maghiară reprezintă finala veche ungurească *-i*. Cf. *Răcăjdia, Orádea, Oráde* < ung. **Rákosdi, *Váradi.*

Babeş-Bolyai University Library Cluj

următoarele: **Măńerăjdia* (înainte de sec. XVI[1]) > **Măi̯erăjdia* (sec. XVI) > **Măi̯răjdia* > **Măr̡ăjdia* > *Mărăjdia*.

Că etimologia *Mărăjdia* < **Mo(a)nyo(a)rósdi* e cea adevărată, ne-o dovedeşte şi forma săsească a acestui hidronim care, după mărturia hărţilor militare austriace, este *Mengerbach* (scris şi *Menger B.*) Un braţ sec al *Mărăjdiei* poartă, pe harta militară austriacă, indicaţia: *Die alte Menger*. Etimologia lui *Menger* trebue să fie ung. **Monyoró*, **Monyaró*, **Manyaró*. Gustav Kisch *(loc. cit.)* derivă din ung. *Monyorós* forma săsească *Mąngərsch* a numelui satului *Şieu-Măgheruş* (ung. actual *Sajómagyaros)* din jud. Năsăud. E de observat că, în cazul acesta, forma românească e bazată pe forma mai nouă ungurească cu *gy*, nu cu *ny*: *Magyarós*. De asemenea şi numele de sat *Măgheruş* (ung. actual *Szászmagyarós*) din judeţul Târnava-Mică, pentru care Saşii au o formă cu *ń (ny)*: *Maniersch*. Csánki *(ibid.*, V, p. 887) dă şi pentru acest toponimic forme cu *ny*: *Monyoros* (1391), *Monyaros* (1435). În sfârşit, tot dela o formă mai nouă cu *gy* derivă numele unui părău din jud. Timiş, de lângă satul Jădani, notat pe hărţile militare austriace *Valea Magiaruşului*.[5]) Şi aici forma veche a avut *ny*: *Monyaros*, a. 1487, v. Csánki, *op. cit.*, II, p. 51.

Pe *Valea Mărăjdiei* a fost deci în vechime un aluniş. Acesta există de altfel şi astăzi Îl cunosc toţi locuitorii din Cristian. Toamna, familii întregi se duc la Mărăjdia să-şi facă provizii de alune pe iarnă. Iată încă o dovadă că etimologia propusă e cea justă.

Din cele expuse mai sus putem trage următoarele con-

---

[1]) Satul Sibiel apare, în documentele din sec. XV şi începutul sec. XVI, sub formele *Zybiniel* (1495), *Zybinyel* (1506), *Sybinyel, Sybinel* (1507), v. *Balkan-Archiv*, II, p. 9 şi III, p. 139. De asemenea şi numele oraşului Sibiu (în realitate *Sibiĭ*) îl păstrează pe *ń* intervocalic până în sec. XVI în documentele slave din Muntenia: Сибиньк, Сибиню, v. Silviu Dragomir, *Documente nouă privitoare la relaţiile Ţărilor Româneşti cu Sibiiul în secolii XV şi XVI* (extras din „Anuarul Institutului de Istorie Naţională" din Cluj, IV), *passim*.

[2]) V. Kniezsa, *Erdély viznevei*, Cluj, 1942, p. 36.

cluzii interesând fonetica elementelor maghiare în limba română, fonetica istorică şi dialectologia limbii maghiare şi istoria colonizărilor din apropierea Văii Mărăjdiei:

În elementele maghiare ale limbii române împrumutate înainte de sec. XVI, *ń* intervocalic a devenit *i̯*, ca în elementale latine şi slave. Aceasta, natural, nu e valabil pentru Banat şi regiunile limitrofe, unde *ń* romanic s'a menţinut până astăzi, deci şi *ń* maghiar şi slav. Acest *i̯* s'a păstrat în unele cazuri până astăzi, cu toate că grafia oficială adeseori îl omite (de ex. *Măeruş*). În alte cazuri, prin sincoparea vocalei următoare, *yod* a ajuns în contact cu o consoană (de ex. cu un *r*) cu care a putut schimba locul (de ex. **Măi̯(e)ruş* > **Măi̯ruş* > *Măr̥iuş; *Măi̯(e)răjdia* > **Măi̯răjdia* > **Măr̥iăjdia*). Consoana palatală care a rezultat în urma matatezei lui *yod* a putut apoi să-şi piardă elementul palatal (**Măr̥iăjdia* > **Măr̥ăjdia* > *Mărăjdia*). În forma din jud. Satu-Mare *Măriuş* se pare că grupul *r*+*yod*, foarte instabil, a fost înlocuit prin *r*+*i* (vocalic), căci *Măriuş* pare a fi pronunţat în trei silabe.

Formele cu *ń* trecut la *i̯* (care apoi a putut dispărea), ca *Măieruş*, *Mărăjdia*, sunt deci împrumuturi mai vechi de cât secolul al XVI-lea în regiunile unde şi *ń* romanic şi slav a avut aceeaşi soartă. Că aceste împrumuturi sunt atât de vechi ne-o dovedesc şi formele documentare ungureşti care până prin secolul al XV-lea au *ny*, pe când cele moderne au *gy*.

Forme ca *Valea Magiaruşului* [sic] şi *Măgheruş* sunt prin urmare împrumuturi mai nouă. Din nefericire nu cunosc pronunţarea exactă a hidronimicului *Valea Magiaruşului*, pentru a putea stabili, dacă ceeace cartografii au notat *gi* corespunde unui *ź* sau unui *dź* din graiul bănăţean. În cazul că pe teren se pronunţă *Valea Măźźeruşului*, trebue să-i presupunem împrumutului o vechime tot aşa de mare ca lui *źingaş* „gingaş" < ung. *gyengés*, *źulź* „giulgiu" < ung. *gyolcs*, etc.[1])

Se pare că împrumuturile cele mai vechi sunt reprezentate prin toponimicele româneşti care prezintă forme derivate

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1]) Pentru vechimea acestor împrumuturi din limba maghiară, v. Pătruţ, DR, X, p. 306 sq.

din forme ungureşti având *n* intervocalic în loc de *ny* (ung. mod. *gy*) în cuvântul *mogyoró*.[1]) Astfel *Monoroştia*[2]) din jud. Arad, a cărei formă modernă ungurească e împrumutată dela Români, *Monorostia*, dar care e atestată în documente subt formele *Monyros* [sic], a. 1350, şi *Monyoros*, a. 1515, v. Csánki, *ibid.*, I, p. 775. La fel *Mănărade* (ung. mod. *Monora*), jud. Târnava-Mare, are la bază o formă ungurească **Monodi*. (Scheiner, în *Balkan-Archiv*, II, p. 42, îl derivă din **Monyoród* trecut prin filieră săsească).

Toponimicele româneşti având la bază ung. *mogyoró* „alun" au fost prin urmare primite de Români în epoci diferite. Cele mai vechi sunt toponimicele cu *n* ca *Mănărăştia* şi *Mănărade*. Apoi cele cu *ń* trecut la *i̯* (sau dispărut), ca *Măieruş*, *Mărăjdia*. Vechimea împrumuturilor o dovedesc şi terminaţiunile *-ia*, *-e* ale toponimicelor (*Mănărăştia*, *Mănărade*, *Mărăjdia*) care presupun existenţa unui *-i* final unguresc. O vechime destul de mare trebue să aibă şi *Valea Magiarusului* în cazul că *gi* corespunde lui *ź* bănăţean, deci lui *gi* din limba literară. În sfârşit toponimicele având *ǵ* (*ghe*) pentru *gy* unguresc sunt cele mai recente.[3])

Pentru fonetica istorică şi dialectologia maghiară, din forme ca *Mărăjdia* (jud. Sibiu), *Măierău* (jud. Mureş), *Muerău* (jud. Cluj şi Turda), *Mueruş* (jud. Braşov), *Măriuş* (jud. Satu-Mare), *Mănerău* (jud. Hunedoara), săs. *Menger* (jud. Sibiu, săs. *Manyersch* (jud. Braşov), săs. *Maniersch* (jud. Târnava-Mică), săs. *Mąngərsch* (jud. Năsăud), trebue să deducem că în trecut, în graiurile ungureşti — astăzi în bună parte dispărute — din judeţele Hunedoara, Sibiu, Braşov, Târnava-Mică, Mureş, Năsăud, Satu-Mare, Cluj, Turda au fost generale formele *monyoró*, *monyaró* sau **manyaró* pentru actualele *mogyoró*, *magyaró* „alun". De altfel documentele dau forme

[1]) Despre trecerea lui *n* intervocalic la *ny* în limba maghiară, v. Gombocz Zoltán, *Magyar történeti nyelvtan*, II. rész, *Hangtörténet*, ed. II, Budapesta 1926, p. 92 (curs litografiat).

[2]) Pronunţarea exactă în gura localnicilor este *Mănărăştia*, (Comunicat de Liviu Onu, originar dln Lipova.)

[3]) V. Pătruţ, DR, X, p. 308.

Babeş-Bolyai University Library Cluj

cu *ny* pentru aceleaşi toponimice, cu excepţia lui *Mărăjdia* şi *Măeruş*, (jud. Braşov), neatestate în documente.

Din numele de origine maghiară, atât la Români, cât şi la Saşi, a Mărăjdiei, trebue să deducem că în trecut a existat prin apropiere o colonie ungurească — astăzi complet dispărută — (de aceea *Mărăjdia* nici n'are o formă ungurească actuală). Hidronimul *Mărăjdia*, împreună cu toponimicele, hidronimele şi oronimele *Şibişel*, afluent al râului Răşinarului= săs. *Schewis* (v. Kniezsa, *op. cit.*, p. 31), *Cisnădie* (v. *Balkan-Archiv*, II, p. 64), *Teiuşul* „deal la Vest de Orlat" < ung. *tövis* „spin", etc., datează poate de pe timpul când Săcuii, în mersul lor spre răsărit, s'au aşezat câtva timp pe aceste meleaguri. După părerea unor istorici unguri, Săcuii s'au mutat spre răsărit la venirea Saşilor, adică în a doua jumătate a secolului al XII-lea şi începutul secolului al XIII-lea.[1]) E probabil că, începând cu sec. XIII, n'a mai rămas populaţie ungurească prin împrejurimile *Mărăjdiei*, afară de stăpânii feudali ai Orlatului. E deci posibil că hidronimul *Marăjdia* a fost împrumutat în cursul secolului al XII-lea. Dispariţia definitivă a lui *-i* final în vechea maghiară s'a întâmplat la începutul sec. XIII (v. Gombocz, *op. cit.*, 69).

Kniezsa[2]) observă că în cazul toponimicelor duble maghiaro-săseşti, Românii au împrumutat de obiceiu forma ungurească, de ex. *Disznód-Heltau*, rom. *Cisnădie*. Vedem că şi în cazul *Mărăjdiei* suntem în prezenţa aceluiaşi fenomen: rom. *Mărăjdia* îşi are obârşia în ung. **Mo(a)nyo(a)rósdi* şi nu în săs. *Menger* (care la rândul său e tot din maghiară). Explicaţia acestui fenomen trebue căutată în faptul că Românii au împrumutat aceste toponimice în epoca de simbioză româno-maghiară din această regiune dinaintea stabilirii Saşilor în Ardeal. De asemenea în cazul toponimicelor duble slavo-maghiare sau chiar triple, slavo-maghiaro-săseşti, ca de ex. hidronimul,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1]) V. Kniezsa, *Ungarns Völkerschaften im XI. Jahrhundert*, Budapest 1938, p. 40.

[2]) *Erdély viznevei*, *op. cit.*, p. 42.

din vecinătatea Mărăjdiei, slav. *Cernavoda* — ung. *Feketevíz* (apare în documente, azi dispărut) — săs. *Schwartzwasser* (documentar; azi Saşii întrebuinţează numai forma românească), faptul că Românii păstrează forma slavă presupune o simbioză slavo-română anterioară venirii Ungurilor.[1])

E. PETROVICI

[1]) Kniezsa, *loc. cit.*, explică fenomenul prin aceea că, la venirea lor în Ardeal, după Unguri şi Saşi, la sfârşitul secolului al XII-lea. Românii au mai găsit, la Sud de Mureş, Slavi nemaghiarizaţi dela care au împrumutat toponimicele slave, Slavii fiind mai apropiaţi de Români din punct de vedere social ca Ungurii. Din aceeaşi cauză, Românii au împrumutat mai uşor toponimice dela Unguri decât dela Saşi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CĂRȚI ȘI REVISTE

RECENSII ȘI DĂRI DE SEAMĂ

CARTOJAN N., *Istoria literaturii române vechi*, Vol. II. *Dela Matei Basarab și Vasile Lupu până la Șerban Cantacuzino și Cantemir*. București, Fundația Regală pentru literatură și artă, 1942, pp. 9—176 în folio; cu 47 ilustrații (unele în culori); Vol. III. *Cronicarii Moldoveni. Epoca lui Șerban Cantacuzino și a lui Const. Brâncoveanu*. București, Fundația Regele Mihai I, 1945, pp. 177—276 in folio; cu 42 de ilustrații (unele în culori).

Indreptățita și unanima bună primire de care s'a bucurat în toate cercurile cărturărești dela noi întâiul volum din Istoria literaturii române vechi, cuprinzând excelenta prezentare pe care regretatul profesor Cartojan a făcut-o începutului scrisului românesc (dela origini până la Matei Basarab și Vasile Lupu) a justificat nerăbdarea cu care a fost așteptată apariția volumelor pe care le prezentăm în rândurile de față. Ea legitimează deplin și regretul tuturor că prin moartea autorului rămânem lipsiți de avantajul de a avea la îndemână, în sfârșit, o expunere concisă și completă asupra întregii literaturi române vechi, realizată cu toată competința și cu măsură de unul din cei mai desăvârșiți cunoscători ai trecutului nostru cultural.

Ca și întâiul volum al lucrării, și acestea de care ne ocupăm reproduc, cu întregirile și perfecționările necesare, cursuri litografiate, publicate cu ani în urmă, întrunind două cicluri de lecțiuni universitare pe care Cartojan le-a ținut studenților dela Facultatea de Literetere din București. Lucrarea, scrisă cu căldură și cu perfectă obiectivitate, e adresată deci în primul rând, tineretului dela Universitate, apoi profesorilor de română și celor de istorie, dar poate fi citită cu plăcere și cu folos de orice intelectual român și poate fi — și efectiv este — utilizată în mare măsură și de elevii din ultimele clase ale școalei secundare.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Lucrarea are toate calitățile pe care i-o impune obiectivul urmărit de autor, acela de a pune la dispoziția viitorilor profesori de limba

română o expunere completă și limpede asupra literaturii noastre vechi. Ușurată de balastul unor prea numeroase informații de amănunt și de digresiuni, de care s'a abuzat în unele opere similare de istorie literară veche apărute la noi, aceasta înregistrează totuși tot ceeace e esențial în mișcarea literară a trecutului, mișcare pusă permanent în corelație și cu ceilalți factori — culturali, sociali, politici — de istorie românească, și, când era necesar, și cu mișcarea culturală și literară a vecinilor noștri.

Volumul al doilea cuprinde istoria epocei de vieață spirituală românească inaugurată temeinic cu sprijinul material și moral generos al lui Matei Basarab și Vasile Lupu. Dinamizată prin îndemnul stăruitor, prin contribuția și conștiința unor personalități de mare prestigiu, ca Petru Movilă marele mitropolit al Kievului, Teofil și Ștefan ai Munteniei, Varlaam și Dosofteiu ai Moldovei și Simion Ștefan al Ardealului, prin talentul și zelul unor mireni ca Udriște Năsturel și Nicolae Milescu, Grigore Ureche și Miron Costin, este în istoria noastră culturală cea dintâi epocă în care manifestația spiritului românesc s'a făcut cunoscută dincolo de fruntariile noastre etnice.

Din expunerea măeastră a regretatului profesor Cartojan se desprind sugestiv și ne apar adesea într'o lumină nouă nu numai marile figuri culturale ale vremii ci și contribuțiile mai puțin răsunătoare ale unor compilatori sau traducători ca Eustatie Logofătul, Mihail Moxa, Halici și alții. Deosebit de valoroase prin originalitatea și justețea lor sunt observațiile în legătură cu aspectele și tendințele culturale, sociale și politice caracteristice epocelor cercetate în cadrul evoluției literaturii române. Pentru epoca lui Matei Basarab și Vasile Lupu trei sunt tendințele pe care le subliniază autorul: grija celor doi domni de a proteja ortodoxia aici în sud-estul Europei, încercarea cărturarilor de seamă de a afirma în scris ideea de unitate națională și tendința lor de a se orienta în spre cultura apuseană îmbrăcată în haina limbii latine.

Spre a asigura o unitate în expunerea faptelor, atât în al doilea cât și în cel de al treilea volum, autorul înfățișează metodic, în capitole mari speciale, după provincii, evoluția literaturii religioase, a literaturii istorice și a celei beletristice.

Vorbind despre literatura religioasă din epoca lui Matei Basarab, evidențiază rolul jucat în manifestațiunile culturale muntene de doamna Elena și mai ales de fratele ei, Udriște Năsturel, învățatul stihuitor în limba slavonă, colaboratorul la marile traduceri în românește ale vremii, traducătorul încercat din latinește în slavonește și din slavonește în românește, proprietarul unei biblioteci bogate și precursorul conștient al relațiunilor culturale româno-ruse. In lumina ultimelor cercetări ni se prezintă condițiunile în care s'au înființat

BCU Cluj / Central University Library Cluj

şi au funcţionat între 1635—1652 tipografiile aduse din Rusia cu sprijinul lui Petru Movilă.

Examinând cultura românească din Transilvania (p. 103—108) autorul arată frământările religioase provocate aici de calvini şi expune mijloacele încercate de a fărămiţa unitatea românismului prin calvinizarea bisericii ortodoxe de dincoace de Carpaţi. Vorbind despre tipăriturile româneşti din Transilvania din acest timp, citează şi *Psaltirea* dela 1651, dar nu menţioncază faptul că tălmăcitorii ei au fost conduşi în privinţa rezolvării problemei de a reda în româneşte a terminilor tehnici streini şi în privinţa creierii unei limbi literare înţelese de toţi Românii de aceeaşi concepţie sănătoasă, mărturisită, ca şi la traducerea *Noului Testament* din 1648. Autorul n'a neglijat să se ocupe însă (p. 105—107) de lirica religioasă de nuanţă calvină şi nici de influenţa catolică al cărei produs au fost înstreinaţii George Buitul, Ioan Caioni şi autorul anonim (=Mihail Halici?) al glosarului român-latin cunoscut subt numele de *Anonymus Caransebesiensis* alcătuit pe la jumătatea sec. XVII *(nu* al XVI, cum greşit s'a strecurat, ca eroare de tipar, la pag. 107!).

In două capitole se înfăţişează literatura religioasă din Moldova: unul (p. 108—115) e consacrat personalităţii mitropolitului Varlaam şi generaţiei sale; celălalt (p. 115—126), cel mai frumos din cuprinsul volumului, mitropolitului Dosofteiu.

Inainte de a prezenta opera cronicarilor moldoveni — şi aci trebue să exprimăm părerea de rău că nici în lucrarea de excepţională valoare de care ne ocupăm nu se acordă atenţia cuvenită *Cronicei* lui Popa Vasile din Şcheii Braşovului — autorul schiţează „caracterul general al culturii româneşti până în sec. al XVII-lea" (p. 126—128), subliniind importanţa în evoluţia noastră culturală a literaturii religioase, care „a format... în primele veacuri, singura hrană intelectuală a întregii societăţii" româneşti şi „a criat o mentalitate religioasă care se desvăluie în toate manifestările poporului: artistice, sociale şi politice". Prin literatura religioasă, îmbrăcată încet-încet în haina limbii române s'a ajuns la formarea unei limbi literare; în umbra ei s'a creiat şi s'a îmbogăţit, prin traduceri din ce în ce mai bune tezaurul de cărţi populare, s'a desvoltat arta noastră veche şi s'a format mentalitatea specifică după care s'au condus înaintaşii noştri în întreprinderile de seamă şi de care e stăpânită încă o bună parte din poporul nostru dela ţară. „A tăia latura religioasă din istoria literaturii româneşti înseamnă a renunţa la cunoaşterea trăsăturii celei mai caracteristice din cultura noastră veche şi la una din feţele ei de glorie" (p. 128).

După ce prezintă personalitatea lui Nicolae Milescu (p. 129—135),

BCU Cluj / Central University Library Cluj

autorul cercetează cronografele, care constituie puntea de trecere dela literatura religioasă la cea istorică.

Volumul al doilea se încheie cu capitolul despre cronicarii moldoveni în limba națională (p. 138—173), în care sunt exprimate ultimele concluziuni ajunse prin cercetările minuțioase în acest domeniu întreprinse de I. Minea, P. P. Panaitescu, C. C. Giurescu, ș. a., ca și prin cercetările personale ale autorului însuși.

După aprecierea lui Cartojan, în versiunea interpolată de Simion Dascălul a cronicii lui Ureche „se observă destul de clar două firi, două mentalități, două personalități cu totul deosebite. O primă personalitate [=a lui Ureche] se caracterizează printr'o caldă dragoste de țară, printr'un deosebit simț de demnitate, printr'un spirit de măsură și claritate și printr'un fin discernământ critic. A doua personalitate [=a lui Simion Dascălul] se caracterizează printr'o râvnă de a se face cunoscută cu orice preț, printr'o tendință constantă de „a tinde poveștile mai larg", cu riscul de a cădea în prolixitate și incoherență chiar; printr'o totală lipsă de măsură și de simț critic" (p. 149—150). Citate numeroase din textul cronicei servesc ca argumente în această privință.

Pagini de toată frumusețea îi consacră autorul activității literare a lui Miron Costin. S'ar putea spune chiar că în istoriografia noastră literară nu s'au scris pagini mai concise și mai bogate în indicații esențiale asupra cronicarului nostru decât cele care se găsesc în volumul de care ne ocupăm.

Volumul al treilea cuprinde două părți. In întâia parte (p. 175—179) sunt cercetați cronicarii moldoveni de după Miron Costin, și adică Vasile Damian, Vasile Dubău, Nicolae Costin și Ion Neculce. Din nefericire personalitatea lui Dimitrie Cantemir n'a avut norocul de a fi fost examinată de intuiția ageră și cumpănită, și prezentată prin talentul excepțional al lui Cartojan. In partea a doua, cu care socotim că ar fi trebuit să înceapă acest al treilea volum, se descrie epoca lui Șerban Cantacuzino și a lui Constantin Brâncoveanu, epocă ce „reprezintă culmea cea mai înaltă a culturii vechi românești în Muntenia" (p. 205), se schițează legăturile noastre cu Italia, aspectele influenței grecești și se ilustrează, mai presus de toate, rolul covârșitor pe care l-a avut în manifestarea culturală a vremii voevodul mucenic Constantin Brâncoveanu.

In analiza cronicilor lui Stoica Ludescu, Radu Popescu, Radu Greceanu, Stolnicul Cantacuzino, etc. se elucidează prin paginile scrise de Cartojan multe din problemele controversate până acuma în legătură cu istoriografia munteană din această epocă a ei de strălucire.

Spre deosebire de aproape toate istoriile noastre literare care pre-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

zintă şi analizează scrisul vechiu românesc numai — sau aproape exclusiv — din punct de vedere istoric, lucrarea lui Cartojan se distinge printr'o stăruitoare străduinţă de a cerceta şi calităţile artistice alese ale unor opere literare ale trecutului. Tocmai această preocupare a autorului, pusă cumpănit în practică, atribue lucrării sale o valoare cu totul excepţională şi o impune nu numai ca manual didactic pe seama tineretului studios, ci şi ca o lucrare revelatoare pentru intelectualitatea noastră de toate categoriile.

Bibliografia critică dată la sfârşitul fiecărui capitol nu este prea bogată, dar e ţinută la curent cu ultimele cercetări remarcabile de istorie literară veche. Ea nu remarcă decât lucrările esenţiale.

ŞT. PAŞCA

SIMONESCU DAN, *Legenda lui Afrodiţian*. In „Texte de literatură veche românească", colecţie îngrijită de Prof. *N. Cartojan*, Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1942, pp. 32+XIV facsimile.

CHIŢIMIA CONSTANTIN, *Cronica lui Ştefan cel Mare*. Ibid., pp. 74+XXIII facsimile.

ROSETTI AL., *Scrisori româneşti din Arhivele Bistriţei (1592—1638)*. Ibid., Bucureşti, 1944, pp. 94+XXII planşe afară din text.

Datorăm recunoştinţă deosebită memoriei mult regretatului Nicolae Cartojan şi pentru silinţa ce a depus-o neostenit de mulţi ani încoace spre a răspândi în cercuri largi de cititori, prin ediţii îngrijite şi ieftine, zestrea literară a trecutului nostru. Colecţia Scrisului Românesc dela Craiova, „Clasicii români comentaţi", supraveghiată de dânsul, a reactualizat un însemnat număr de scriitori şi de opere literare care au adus strălucire în istoria scrisului românesc. Alături de opere de ale clasicilor noştri din veacul trecut (M. Kogălniceanu, N. Bălcescu, C. Negruzzi, V. Alecsandri, Al. Odobescu, M. Eminescu, ş. a.), Cartojan a avut grijă ca în colecţia amintită să apară şi pagini de literatură veche românească: o antologie a cronicarilor şi istoricilor români din Transilvania (îngrijită de I. Lupaş), pe nedrept nebăgaţi în seamă în tratatele asupra literaturii noastre vechi, apoi Letopiseţul lui Grig. Ureche şi Simion Dascalul (de C. C. Giurescu) şi Cronica lui Ion Neculce (îngrijită de Al. Procopovici). Succesul de care s'a bucurat colecţia dela Craiova, a îndreptăţit pe Cartojan să se gândească la o întreprindere nouă: de data aceasta dorea să vină în ajutorul unei cerc mai restrâns de cetitori, în ajutorul specialiştilor, cu o colecţie de „Texte de literatură românească", în care să se editeze în condiţiuni tehnice şi ştiinţifice moderne o seamă de texte vechi, manuscripte sau tipărituri rare, din sec. XVI-XVIII. Intreprinderea nu era deloc uşoară, mai ales în împrejurările pe care le trăiam şi acum câţiva ani, de copleşitoare criză materială şi de chinuitoare încercări sufleteşti. Prin seninătatea, tactul, perseverenţa

BCU Cluj / Central University Library Cluj

și autoritatea lui Cartojan și prin elanul unor colaboratori pricepuți, noua colecție a fost strălucit inaugurată prin apariția celor trei ediții de texte vechi de care ne ocupăm mai jos. Nădăjduim că vreunul din distinșii elevi ai celui care a fost N. Cartojan va lua în grijă sarcina atât de utilă de a face să se continue editarea, în aceleași condițiuni optime, a monumentelor noastre de limbă și literatură veche, îmbogățindu-se astfel mijloacele de muncă științifică ale instituțiunilor de învățământ superior din țară și din streinătate și ale particularilor azi aproape în neputință de a cerceta în original aceste monumente.

Noua colecție, pe care o datorăm sacrificiilor Casei Școalelor, tinde să fie deopotrivă de utilă omului de știință și tânărului care se inițiază în tainele culturii noastre vechi și în acest scop publică textele în întregime și în transcriere latină al cărei sistem variază după natura textului însuși: dacă valoarea textului stă în particularitățile de limbă, editorul întrebuințează transliterația; dacă interesul pe care-l prezintă este mai mult de ordin teologic, juridic, istoric, sau literar, textul se reproduce în transcrierea clasică. Pentru a înlesni exercițiile paleografice în Seminarii și spre a da filologilor posibilitatea de a verifica formele de limbă, se adaugă, la sfârșitul transcrierii, textul în facsimil, iar spre a se mijloci studiile comparative, se reproduce, la nevoie, și originalul strein. Importanța textului în cultura românească și legăturile lui cu izvoarele streine se arată într'un condensat studiu comparativ. Un indice de cuvinte și nume încheie fiecare volum.

Astfel înțelegea N. Cartojan să pună la îndemâna cercetătorilor și a studenților, prin contribuția științifică personală nu a unor colaboratori harnici — unii din ei ieșiți din școala sa — monumentele literare vechi în ediții critice impuse de exigențele științifice moderne și în consonanță cu dezideratul exprimat în cadrul celui de al doilea Congres al filologilor români ținut la Cluj în 1925. Intr'adevăr, în comparație cu încercările anterioare de reeditare de texte vechi — ne gândim la cea a lui I. Bianu, *Psaltirea scheiană* I, București, 1889, sau *Texte de limbă din sec. al XVI-lea* — scoase la lumină (tot prin grija lui I. Bianu) în facsimil, de Academia Română, sau la acele ale Comisiunii istorice a României cu ediții din scrisul cronicarilor, și la cele apărute în anii din urmă cu sprijinul material al Fundațiilor Regale — întreprinderea inițiată de Cartojan însemnează un mare progres științific, căci ea tinde să prezinte monumentul literar din toate punctele de vedere[1]).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1]) N. Cartojan a dat singur modelul unei asemenea prezentări de monumente literare vechi în *Cel mai vechiu zodiac românesc: Rudejnița* (sic!) *Popei Ioan Rumânul (1620)*, în „Dacoromania", V—1929, p 584—601.

* * *

D. Simionescu prezintă *Legenda lui Afroditian Persul*, al cărei text românesc se păstrează într'un codice manuscris al Academiei Române (Nr. 34) copiat de Toader Jora Moldoveanu, în 1756. După ce precizează că această legendă despre naşterea lui Hristos e un fragment apocrif în care elemente miraculoase şi păgâne s'au amestecat cu ceeace se ştia cu privire la adorarea magilor din evanghelia lui Matei, d. S. atrage atenţiunea asupra elementelor narative şi dogmatice care s'au adăugat fondului evanghelic (p. 4—8), discută problema autorului legendei şi se alătură opiniei celor care susţin că ea a fost pusă în circulaţie de Filip din Sida în sec. al IV-V-lea. Indică apoi legătura textului cu Scara lui Iacov (p. 9) şi cu Evanghelia lui Pseudo-Mateiu (p. 9—10), amintind ediţiile greceşti ale textului, în special pe cea a lui Migne şi mai ales pe a lui A. Vassiliev *(Anecdota graecobyzantina)* pe care o şi reproduce (p. 25—30). Versiunea românaească. interzisă în biserici (p. 14), aşa cum o cunoaştem din copia lui Toader Jora, făcută „după un izvod mai vechiu al arhimandritului Nicolaiu" e, după d. S., o traducere din greceşte, efectuată în Mun'enia în a doua jumătate a sec. XVII, după un text grecesc necunoscut, dar apropiat de versiunea din colecţia lui Vassiliev. Comparând versiunile greceşti cunoscute (Migne şi Vassiliev), d. S. a ajuns la concluzia că „textul românesc traduce cuvânt cu cuvânt pe cel grecesc, dar numai în partea narativă", încolo având şi unele adaose. Constatarea e uşor controlabilă: ordinea cuvintelor din versiunea românească oglindeşte topica grecească[1]); o mulţime de calcuri după greceşte se întâlnesc în textul nostru la tot pasul.

Ni se ofere (p. 13—14) un capitolaş, despre „limba şi originalul din care a fost tradus" textul românesc. L-am fi dorit mai cuprinzător, având în vedere mulţimea particularităţilor regionale şi arhaice pe care le atestă. In stadiul încă limitat al cunoştinţelor asupra limbii vechi şi mai ales asupra aspectelor ei dialectale, toate textele noastre vechi reprezentative ar trebui să fie prezentate într'o ediţie critică nu numai din punctul de vedere al istoriei literare, ci cu egală îndreptăţire şi din punct de vedere linguistic. Căci dacă pentru limba textelor din sec. XVI-lea avem la îndemână unele monografii complete sau aproape complete (prin osteneala lui O. Densusianu, Al. Rosetti, I. A. Candrea ş. a.), iar pentru cea din sec. al XVII-lea avem numai contribuţii parţiale (cf. studiile lui Gâdei, Drăganu, ş. a.), pentru sec. al XVIII-lea să nu avem aproape nimica. Intensitatea raporturilor cul-

[1]) Iată un exemplu luat la întâmplare: *Fântâna acmu Marie, care vifleemască este fiică* . . . 19/6 (=grec. ἡ γαρ πηγή Μαρίας τῆς Βηθλεεμίτιδός ἐστιν θυγάτηρ.

turale și filiația lor e ilustrată nu numai de fondul de idei pe care le cuprind scrierile vechi, ci și prin aspectul limbii în care sunt redate în românește produsele literare de origine streină. Analiza lingvistică amănunțită a textelor vechi se impune deci mai ales într'o ediție critică și în special când concluziunile acestei analize servesc posibilitatea de a localiza în timp și în spațiu textul editat.

Iată câteva observații de ordin filologic pe care le socotim necesare alături de acele remarcate de d. Simonescu. Dublete f o n e t i c e: *e/ă* după *s, z.*: *bisăricile* 16/11 și *biserică* 18/32, *spusăm* și *spusem* 23/8, *răspunsăm de zisem* 21/6, *ziset* 17/16 și *zisăt* 17/23, *vasă* 16/12, dar *înse* (=însă) 21/4, *răserind* 22/4, etc.; după grupul *mn, e* (în cuvântul *dumnezeu)* apare uneori ca *ă: dumnăzăiască* 19/1,28, *dumnăzău, dumnăzăi* 19/11, 12, 30, dar și *dumnezău* 17/19, *dumnezăiască* 17/21; după *ț, i* apare uneori trecut în *ă (<â): curțăle* 16/14, dar *cărțile* 16/19; — *e/i: beserică* 18/32 și *biserică* 16/22. Textul cuprinde numeroase forme de pronunțare moldovenească: diftongul *eă>è: grăe așe* 17/6, *nașstire* lui Hs. 16/3, *ce bună* 16/16, *încheet* 17/28, *să auze așe* 18/18, *găzduem* 22/34, *gre* 17/1, *desupra* 18/28, dar și *oarecarea* 22/5, etc.; — *e>i: faciri* 19/25, *facire* 18/7, (dăjdi) *lucrăreți* 20/4, *parti* (bună) 20/11, etc.; — *j/ ğ, ağuns* 17/4, *ğucând* 17/5, *ğos* 20/8; —*f(+i)>h(i): hi* 22/25, etc. Merită atenție apoi forme ca *aștaptă* 18/14, și fonetisme cunoscute textelor din sec. XVI, ca *sint* 16/11, *văzind* 20/26, *răspunzind* 21/24, *pemintesc* 19/3. Cuvintele de origine slavă, sau cele derivate pe teren românesc cu suf. *-nic,* apar în text terminate în *-nec: vălhovnecii* 20/11 *puternec* 19/14, *vrednec* 20/14, *logodnec* 22/1[1]).

Particularități m o r f o l o g i c e. Se întrebuințează regulat aoristul arhaic: *(tu) feceși* 18/22, (el, ea) *au învis* 17/2, 13, *să feci* 18/25, *(noi) începum* 19/28, *zisăm* 21/2, *răspunsăm* 21/6, *ne dusăm* 21/26, *văzum* 21/28, 23/8, *eșim* 22/34, 23/7, *sosim* 22/34, *auzim, păzim* 23/6, *spusăm* 23/8. Substantivul *căpetenie* întrebuințat în funcțiune adjectivală: *Cei mai căpetenii Jidovi* [ne întreba] 21/1.

Traducătorul a redat stângaciu textul grecesc în românește, atribuind unor cuvinte funcțiuni semantice și gramaticale neobicinuite sau puțin uzitate în românește[2]). In fraza: *Iacă prii mine dară, Ma-*

[1]) Forme ca: *nopte* 17/5, *vorove* 17/12, *să întorsără* 20/27, *Sore* 17/11 sunt particularități grafice, cum arată grafia *soarele* 22/4, etc.

[2]) Textul românesc este pe alocuri atât de confuz din această pricină, cât și din cauza topicei cu totul înstreinată, încât traducerea lui în limba curentă se impune neapărat. Iată un exemplu: *Impărate, dumnăzăiasca rădăcină și împărătesca* [sic!] *s'au plecat și cerescului împărat ș'a pemintescului purtând chip, deci dacă ți-i voe împărății tale, ascultă* ... 19/1—4.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

rie, numele ei 17/16 sensul şi funcţiunea cuvântului *a prii* este cu totul confuză. *A sosi* prezintă un sens transitiv decalcat după grec. φθανω = sosesc întâiul, întrec pe cineva, i-o iau înainte: *Cu scrisore sosit-au pre noi şi vom să fim... ca nişte mincinoşi înfruntaţi* 19/25—26, tot aşa cum, după grec. γράφειν = „a grava" şi „a scrie", rom. *a scrie* e întrebuinţat în sensul de „a zugrăvi, a picta, a desena (chipul cuiva)": *Şi având cu noi meşter zugrav, amânduror* [lui Hs. şi Mariei] *am scris chipul... şi s'au pus în biserică* 22/17. Merită să fie remarcate şi forme ca: *descoperemânt* 18/15, *înfrumuşază* 20/5—6, *măritu*ş 20/18, *umbrială* 20/26, *sămnătură* 20/30 ş. a. interesante şi ca înţeles şi ca derivaţie. Cuvântul *măestru* 18/29, ca substantiv, în sens de „înţelept; vraciu" (cf. p. 14), e cunoscut şi din alte texte vechi (cf. întâiul ex. din TDRG s. v.).

Câteva transcrieri şi emendări ce trebuesc îndreptate: *giucând* 17/5 pentru *ğucând* (cf. 64 r⁰), *de<a>cmu* 17/10 nu trebuia întregit, deoarece *e=ea,* cum arată *au iubit d-eu vrut 18/6; <l>a ce şezi* 19/25 deasemenea nu e nevoie să se întregească, fiindcă avem de a face cu prepoziţia *a* şi nu cu *la.*

* * *

Cunoaştem dintr'un foarte serios studiu al dlui Chiţimia[1]) părerile dsale în legătură cu cea mai veche cronică românească din câte se cunosc astăzi, încât ne dispensăm de a mai rezuma aci aceste păreri pe care şi le menţine în cea mai mare parte în Introducerea la frumoasa ediţie ce o dă acum acestei cronici în versiune germană (şi într'o nouă[2]) traducere românească). Ne mulţumim să atragem atenţiunea numai asupra unor constatări pe care le repetă sau asupra unor observaţii şi argumente nouă pe care le aduce spre a-şi susţine părerile asupra acestei cronici[3]).

Iată în linii mari aceste păreri: versiunea germană e o copie după o traducere făcută în Germania „poate" chiar de Hartmann Schedel, din latineşte. Textul latinesc, bazat pe letopiseţul original slavon dela Curte, a fost efectuat în Moldova sau în Polonia, de un

---

[1]) *Cronica lui Ştefan cel Mare,* în „Cercetări Literare", III—1939, p 219—287, cu un rezumat în limba franceză (p. 290—293).

[2]) Cea dintâi traducere românească ne-a dat-o Irmertrand Briebrecher, în „Revista Istorică Română" V-VI (1935—1936) p. 76—84.

[3]) G. Pascu (în *Letopiseţul cel Moldovenesc utilizat de Gligorie Ureche în legătură cu toate letopiseţele moldoveneşti în slavoneşte.* Iaşi, 1938, p. 20) şi apoi Al. Procopovici (în „Dacoromania", X p. 90) au propus ca această cronică să fie numită „moldo-germană", prin analogie cu cea „moldo-polonă".

Polon, şi a fost trimis la Nürnberg, la cererea lui Schedel, prin intermediari, pe drumul comercial: Suceava—Lwow—Cracovia—Breslau, etc.

Pentru a dovedi că autorul prototipului după care s'a făcut traducerea germană a cronicei a fost un Polon, d. Ch. repetă şi aci (p. 12—19) faptul că aceasta cuprinde informaţiuni necunoscute celorlalte izvoare istorice interne şi arată că toate aceste informaţiuni îşi au originea în izvoarele scrise şi în tradiţia istorică polonă. Această constatare şi faptul că din versiunea germană lipsesc unele ştiri defavorabile Polonilor, ştiri pe care le cuprindea însă letopiseţul oficial, sunt argumente hotărîtoare în privinţa identificării autorului prototipului latin cu un Polon.

D. Ch. susţine (p. 19—20, şi p. 36 nota) că versiunea germană „este o copie făcută de pe o traducere în concept, dictată în grabă şi pe care secretarul lui Schedel[1]) a trecut-o pe urmă, liniştit, pe curat, înscriind elocvent şi greşelile inerente conceptului". Nu toate argumentele pe care le aduce în sprijinul acestei afirmaţii sunt neîndoielnice. Autorul încearcă să dovedească existenţa unui „concept" cu traducerea „dictată în grabă" prin „dislocarea titlului dela primul capitol: „Primo. A creacionibus 6965" şi înglobarea lui, fără nici un rost în titlul general al cronicei" (p. 20). S'ar putea presupune însă că nu avem de a face propriu zis cu o „înglobare" a titlului acestui întâiu capitol în titlul general al cronicei, ci mai curând cu o „dislocare" a amândurora de textul propriu zis al cronicei. Copistul n'a avut intenţiunea de a trece pe o pagină întreagă, izolat de text, titlul latin, dar şi-a dat seama că scriindu-l a ocupat două treimi din pagină şi deci, de dragul formei, a preferat să înceapă transcrierea textului pe pagină nouă. De altfel indicaţia foarte utilă pentru cititor: „Walachyschy Zal" chiar în titlul general îşi are justificarea logică şi psihologică. O dovadă mai plausibilă despre existenţa unui concept dictat ar fi faptul că scribul „a perceput fals unele sunete în timpul dictării, scriind alternativ *Bassarab* şi *Wassarab*, *Weyssenburck* şi *Beyssenburck*, *Barlade* şi *Warlade*, *Basloy* pentru *Vaslui*, etc.". Intr'adevăr, dacă în cazul formelor *Weyssenburck* şi *Beyssenburch* nu putem admite o lectură greşită, datorată compilatorului polon în limba latină, a unei grafii chirilice, cu ѣ în loc de ѣ în toate celelalte cazuri acest lucru nu este exclus[2]). Un lucru pare a ieşi clar la lumină din aceste va-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1]) După d. G. Pascu (*l. cit.*, p. 21) copia a făcut-o chiar Schedel.

[2]) Având în vedere astfel de dublete grafice, sau cazuri sigure de confundare a slovelor ѣ cu ѣ d. P. P. Panaitescu (în „Revista Istorică Română", I—1931) a exprimat părerea că cronica e o traducere germană din slavoneşte. Totuşi confuzia între cele două semne a pu-

riante grafice: autorul prototipului versiunii de pe care s'a făcut traducerea textului german nu era un bun cunoscător al geografiei Moldovei, resp. al pronunţării numelor topice din Moldova[1]).

Nici interpretarea greşită a sistemului grafic de numerotare a capitolelor: 20, 30, 40 etc., în loc de 2^0, 3^0, 4^0, etc., nu dovedeşte indiscutabil existenţa unei ciorne „dictate", ci doar faptul că manuscrisul copiat nu prezenta o caligrafie prea îngrijită.

D. Chiţimia continuă să susţină, şi cu drept cuvânt, ipoteza unui intermediar latin al cronicei, datorit unui Polon. Titlul, urmele de limbă şi de grafie (polono-)latină strecurate în textul german sunt un puternic indiciu în această privinţă[2]).

Cu toată opoziţia autorului, nu trebue să ne îndoim că textul cronicei a ajuns în Germania altfel decât prin solia moldovenească, în fruntea căreia se găseau Ulrich şi Antonius, doi Saşi, şi care avea să solicite cercurilor oficiale germane un medic pentru Domnul moldovean. Oricât de departe ar fi ajuns faima lui Ştefan cel Mare peste hotare, o prezentare, în forma unei cronici, a vieţii şi personalităţii lui nu putea fi decât de mare ajutor solici amintite spre a-şi împlini repede şi favorabil misiunea în faţa cercurilor diriguitoare ale oraşului Nürnberg, solicitate în chestiunea trimiterii medicului curant pe seama Domnului moldovean şi de regele ungar, Vladislav Jagello[3]). Nu poate fi o simplă coincidenţă între data sosirii în marele oraş german a soliei moldovene şi între data prezenţei acolo a cronicei noastre. Schedel, proprietarul de odinioară al manuscrisului, era medic cu vază şi desigur a fost consultat în privinţa cererii soliei moldo-

tut-o face şi traducătorul în latineşte, iar din textul latin transcrierile duble au fost reproduse şi în versiunea germană. Se mai găsesc în aceasta din urmă şi alte confundări între semne apropiate ca aspect grafic, în special la transcrierea numelor proprii.

[1]) Un *v-* (=*bilabial w*)>*b-* nu este neobicinuit de altfel în graiul Saşilor dela Bistriţa, cum arată exemple ca: *buntsix* (=winzig), *bibi!* (<interj. mhd. w ê<w e h e!), cf. G. Kisch, *Die Bistritzer Mundart verglichen mit der Moselfränkischen*, Halle a S. 1893, p. 36. Adolf Schullerus, *Siebenbürgisch-Sächsisches Wörterbuch*, Strassburg i. E. 1908, s. v.

[2]) Dacă nu toate „latinismele" textului german înşirate de autor (p. 21—25, cf. şi „Cerc. Lit." III p. 238—241) pot fi socotite indiscutabile în favoarea unui intermediar latin, sunt totuşi concludente exemplele în care numele proprii româneşti apar în acest text german subt aspect gramatical latin.

[3]) Cf. răspunsul dat de Primăria oraşului Nürnberg regelui ungar şi scrisoarea aceleiaşi Primării către Ştefan cel Mare, la Iorga, *Acte şi Fragmente*, III p. 73—74.

vene. În calitatea aceasta de medic a ajuns dânsul în posesiunea textului cronicei care avea scopul de a face cunoscută și în cercurile medicale personalitatea Domnului moldovean suferind. Într'adevăr, din tot cuprinsul cronicei iese la iveală tendința unică de a înfățișa pe Ștefan ca pe un înfocat și statornic luptător al creștinătății numai împotriva Turcilor sau a aliaților acestora. Cronica prezintă deci caracterul unei lucrări propagandistice de circumstanță, alcătuită de un Polon chiar la Curte, pe baza izvoarelor amintite. Aici s'au făcut deci adaosurile și revizuirile relative la chestiunile polone. Iar dacă știrile nouă date de compilatorul polon în limba latină n'au fost trecute mai pe urmă și în izvodul oficial slavon, se datorește împrejurării că această compilație, având caracterul unui document de cancelarie menit streinilor, n'a ajuns în mâna celor însărcinați cu redactarea izvodului oficial slavon, sau dacă a ajuns nu l-au înțeles, sau nu au remarcat informațiunile cele nouă pe care le cuprindea.

Nu vedem de ce traducerea germană nu s'ar fi putut face și în regiunile noastre. Argumentele aduse de autor (p. 24—25 și 48—49 nota) împotriva acestei posibilități nu sunt convingătoare. Forma stâlcită supt care apar în versiunea germană numele proprii nu e un fapt neobicinuit în documente, mai ales când aceste nume sunt scrise de streini[1]). Versiunea germană a cronicei s'a realizat deci în Moldova, sau mai probabil încă în Transilvania de nord. De acord cu d. Chițimia, nu credem că această versiune este originală — cum susținea O. Gorka[2]), N. Iorga[3]), P. P. Panaitescu[4]), R. Husz[5]) și alții —,

---

[1]) Dacă în formele *Ketzo* (în loc de *Kretzon*=Crăciuna, cf. G. Pascu, *l. cit.* p. 85) și *Teyntul* (=Tăutul) avem de a face cu niște coruptele grafice, în *Nentz* (=Neamțu) 294 r⁰., *Braut* (=Prut) 298 r⁰. ne găsim în fața unor veritabile forme fonetice. Ultima, *Braut*, prezintă pe *p+r* (pol.)>*br* (cf. și *Brewssma*[*n*] 53/3=Prusieni) și pe *û*>*au* (cf. săs. *ao*), deci un aspect fonetic pe care un nume propriu nu-l putea lua în cazul unei traduceri făcute în Germania, chiar dacă ambele fonetisme erau cunoscute și acolo.

[2]) Ap. Chițimia, „Cerc. Lit.", III p. 221.

[3]) N. Iorga (în *Noua cronică germană a lui Ștefan cel Mare descoperită de Olgierd Górka*, „Bul. Com. Ist. a României", IX—1930, p. 187—195) a exprimat bănuiala că cronica ar fi opera unui Sas, „poate și unul dela Baia" (p. 195).

[4]) In „Revista Istorică Română", I—1931, p. 195.

[5]) Richard Husz, *Die deutsche Chronik eines Bistritzers aus dem Jahre 1499 (bzw. 1502) und die Bistritzer Kanzleisprache des 15/16 Jahrhunderts*, în „Siebenbürgische Vierteljahrschrift", LVI—1933, p. 128.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ci e o copie, făcută la Nürnberg, după o traducere[1]) din limba latină, a unui Sas[2]) dela Bistriţa[3]) sau dela Baia, „cetatea «Molde» a Bistriţenilor, care-şi poartă până târziu corespondenţa în nemţeşte"[4]).

E îndoielnic că autorul versiunii germane originale a fost Herman, pârcălabul dela Cetatea Albă al lui Ştefan cel Mare, căruia unii (ca O. Górka şi R. Husz) îi atribue o origine germană[5]). Erorile grosolane comise la redarea numelor proprii (s'ar putea atribui totuşi asemenea stângăcii şi copistului!) ne impun să socotim ca strein de Moldova pe autorul traducerii, un necunoscător intim al geografiei şi al marilor familii boiereşti moldovene, dar ştiutor al limbii latine, vreun cărturar — poate preot — sas dela Bistriţa.

Ceeace ne întăreşte convingerea că autorul traducerii germane este un Sas bistriţean, e mulţimea particularităţilor de limbă care se regăsesc până azi în graiul Saşilor din Nordul Transilvaniei. Cel care a atras atenţiunea asupra lor a fost R. Husz, în studiul amintit mai sus. Dânsul a remarcat un mare număr de particularităţi fonetice

---

[1]) După d. Chiţimia (p. 26) „Schedel... sau secretarii lui au pregătit o traducerea germană" a textului latin. Altădată dsa preciza („Cerc. Lit." III p. 235) că „autorul textului german este însuşi Hartmann Schedel", sau că „Hartmann Schedel poate fi şi autorul prim german şi copistul" (ib. 236). Acum nu mai crede că manuscriptul este autograful lui Schedel (p. 10).

[2]) D. Chiţimia (cf. „Cerc. Lit." III, p. 224), schiţând constatările făcute de răposatul profesor dela Debreţin în studiul citat, scrie textual (nota 1): „Richard Husz vrea să spună că Herman nu e *sas*, ... căci aceştia [Saşii] locuesc în jurul Sibiului, ci e *neamţ* din regiunea Bistriţei, limba cronicei având caracterul graiului germanilor de aici". (Sublinierea e a noastră). De fapt Husz nu făcea distincţia între „sas" şi „german", ştiut fiind că „Germanii" dela Bistriţa se chiamă „Saşi", iar între graiul Saşilor din Sudul şi al celor din Nordul Transilvaniei sunt numai deosebiri regionale.

[3]) Indicaţia cuprinsă în fraza: „Es blyben yr vil auff der Schotze, dy noch heyt do seyn" (293 v°) poate să se datoreze traducătorului bistriţean sau copistului dela Nürnberg şi nu faptului că compilaţia a fost făcută departe de Suceava şi de Moldova (cf. „Cerc. Lit." III p. 254).

[4]) N. Iorga, *Doc. româneşti din arhivele Bistriţei*, I p. I.

[5]) P. P. Panaitescu *(l. cit.* 158—159) face rezerve în privinţa originii germane a lui Herman, bazat pe faptul că şi după mamă şi după tată documentele îl arată a fi Român. — Indicaţii mai bogate asupra familiei lui Herman a dat d. M. Costăchescu, *Documentele româneşti dela Bogdan Voevod (1504—1517)*, Bucureşti, 1940, p. 153—164.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

care i s'au părut că înfăţişează nota caracteristică a limbii în care e scrisă cronica şi a constatat (p. 129—145 ale studiului citat) că cele mai multe — mai mult de 40! — se regăsesc, sau stau la baza unor desvoltări fonetice ulterioare, în graiul Saşilor bistriţeni şi mai ales, ceeace e de importanţă deosebită, ele se atestă aproape în întregime (cf. p. 145—158) şi în documentele germane scrise în regiune în sec. al XV-XVI-lea. Incât, dacă ar părea forţată comparaţia limbii cronicei cu graiul actual al Saşilor bistriţeni contemporani, comparaţia cu limba documentelor locale contemporane este de cel mai mare folos. Dacă în textul cronicei se remarcă unele aspecte vechi germane, neatestate de documentele contemporane (p. 159—162), ele se datorează copistului dela Nürnberg, care incidental a acomodat sistemului fonetic al graiului german de acolo sau limbii documentelor, unele din formele considerate de el prea „regionale" în textul pe care-l copia[1]). Se ştie doar că „multe greşeli şi schimbări de tot felul se nasc când un copist în loc să copieze textul întocmai, îl transpune în dialectul său, fie cu intenţie, fie inconştient, fiindcă cuvintele şi formele dialectului său matern îi revin sub condei fără voia lui"[2]).

Din toată mulţimea de particularităţi fonetice ale textului german, d. Ch. se referă[3]) numai la acele care ar putea să susţină ideea că Schedel, sau altcineva dela Nürnberg ar fi traducătorul în nemţeşte. Aproape în întregime însă ele se găsesc în documentele bistriţene ale vremii, sau şi azi în graiul Saşilor din Nordul Transilvaniei. Astfel, fenomenul *o>u, alternanţele grafice p—b, f—v, k—g, t—d*[4]) obicinuite în puţinul ce a rămas scris în limba germană de mâna lui Schedel (?) şi chiar unele din „greşelile" în redarea numelor proprii, se atestă fie în graiul de azi al Saşilor, fie în documentele bistriţene din sec. al XV-XVI-lea[5]). — A nu acorda credit valorii pe care o pre-

[1]) Ipoteza că autorul textului german ar fi Schedel însuşi nu se întemeiază pe nimic sigur, iar afirmaţia că „limba cronicii noastre se apropie mai mult de limba vorbită în regiunea Nürnbergului şi se depărtează simţitor de limba Nemţilor din Transilvania" (cf. „Cerc. Lit." III 236), ar avea, deasemenea, nevoe de probe.

[2]) D. Russo, *Studii istorice greco-romăne.* Opere Postume. Tomul II, Bucureşti, 1939, p. 563.

[3]) „Cerc. Lit." III 233—234.

[4]) După părerea dlui Ch. (ib. 234) „aceste alternanţe în textul german" sunt „foarte naturale într'o limbă neformată în de ajuns"; scriitorul german avea oarecum predilecţie pentru consoanele sonore".

[5]) Numele topic *Suceava* (derivat din rom. *soci,* cf. nt. *Soci,* cf. DR. I 212, nota 1. sau din rus. s u č e „teren despădurit", cf. G. Pascu, *l. cit.* 22) apare în cronică subt formele: *Soctze, Schotze,*

© Babeş-Bolyai University Library Cluj

zintă pentru stabilirea unor date — măcar aproximtaive — asupra textelor vechi cercetarea comparativă a elementelor linguistice, e o eroare. Stăpâniţi de o asemenea concepţie păgubitoare, ar însemna să renunţăm la cercetarea filologică a unui mare număr de texte româneşti vechi de aspect dialectal şi să negăm valoarea concluziunilor la care s'a ajuns pentru localizarea (dacă nu şi pentru datarea) celor dintâi traduceri de texte religioase şi populare tocmai prin cercetarea lor linguistică.

Ii suntem recunoscători dlui Chiţimia pentru bogata dsale contribuţie la lămurirea atâtor probleme legate de Cronica lui Ştefan cel Mare. Frumoasa ediţie — însoţită de foarte utile observaţii critice şi de bogate indicaţii bibliografice — va prilejui cu siguranţă cercetări viitoare care vor duce la elucidarea unor fapte rămase încă întunecate din istoricul textului[1]).

* * *

D. Al. Rosetti reproduce, cu mici modificări, preţioasa dsale ediţie critică a scrisorilor româneşti din arhivele oraşului Bistriţa pe care ne-a dat-o acum câţiva ani, cu un comentar în limba franceză[2]) şi adresată în special filologilor. Ediţia de faţă, destinată unui cerc mai larg de cercetători, prezintă comentarul şi explicaţiile în româneşte, cu suprimarea capitolului privitor la studiul asupra limbii textelor şi cu omisiunea din indice a unor cuvinte curente în limbă, al căror înţeles nu mai are nevoie de explicaţie[3]). Câteva note interpretative nouă completează lista diferenţelor dintre ediţia aceasta românească şi cea franceză amintită.

Schocze, Socza, alături de *Czotzawa, Czoczaw.* In documente: *Socza* („Cerc. Lit." III 246), *Czaczcze, Czocza* (cf. Husz, *l. cit.* 145), azi săs. *Sots* (ib. 136). — Şi forma *Koklabuga* (296 r⁰) pentru *Kotlabuga,* cu *tl>kl,* prezintă un fenomen cunoscut în regiunile noastre, cf. ung. *Bethlen>Beclean.*

[1]) Indicele de nume dela sfârşitul textului putea fi mai bogat şi mai exact. Pentru unele nume cititorul e trimis la textul românesc şi nu la cel german, ca de obiceiu. Uneori indicaţia paginei şi a rândului e greşită.

[2]) *Lettres roumaines de la fin du XVI-e et du début du XVII-e siècle tirées des Archives de Bistritza,* în „Grai şi Suflet", II (1926) p 187—254 şi III (—1927) p. 12—46 şi tiraj aparte, Bucureşti, Socec, 1926, pp. IX+114, cu 21 planşe afară din text.

[3]) Lista omisiunilor din indice putea fi şi mai bogată, având în vedere acest principiu (cf. de ex.: *ba, burduf, carte, comis, cot, domn, egumen,* etc.).

Spre regretul nostru, unele din reproducerile facsimilate sunt puţin clare, încât pentru a putea distinge mulţumitor şi a descifra textul original suntem nevoiţi a ne folosi de cele din ediţia anterioară. Evident, vina nu este a dlui Rosetti, ci a materialului (hârtie, cerneală, etc.) de calitate inferioară pe care orice tipografie e nevoită să-l folosească în împrejurările actuale[1]).

Dată fiind importanţa excepţională pe care o prezintă din punct de vedere linguistic şi istoric colecţia celor 50 de scrisori alese din Arhivele Bistriţei şi republicate în condiţiuni ştiinţifice excelente de către d. Rosetti, ediţia de faţă umple un remarcabil gol în rândul publicaţiilor noastre de specialitate. Ea va fi căutată în egală măsură de specialişti formaţi ca istorici, linguişti, paleografi, etc., ca şi de studenţii noştri, atât de lipsiţi de publicaţii ieftine de specialitate.

Iată câteva observaţii de amănunt pe care le socotim necesare:

p. 28: „de cându-i *ū*ricul sânt ъ 200 de ani" (1/17), în loc de *ani*, cum se vede clar în manuscript (cf. planşa, r. 12);

p. 31: „am ъ înţeles*ū* *că* aţi *ō*prit..." (4/10), în loc de „*ca* aţi oprit..." (planşa, r. 12);

p. 37: grafia *němişūli* (11/9) reprezintă o realitate fonetică locală, încât nu mai era nevoie de conjectura: *němişūl<u>i;*

p. 39: forma *nămai*, din fraza „Deč pohtim... să-i prindzi [pe tâlhari], că niče de un folos nu sănt.,ъ ce nămai fac rău *ō*menilor tuto<ro>ra" (13/11) reprezintă pe *nă mai* (=ne mai) şi nu adverbul *numai*. Atragem atenţiunea şi asupra faptului că şi *tutora*, conjectat de d. Rosetti, ar putea reda o rostire locală, pentru *tuturora*. Am auzit adesea această formă (accentul: *tutóra*, ca şi *altóra* după care s'a acomodat) din gura multor bătrâni din comuna Crişcior—Hunedoara. (*Tutóra* ca dativ, în graiul celor tineri din Crişcior, e înlocuit cu *la toţi*).

p. 43: forma *nămi* (18/11) în loc de *năimi*, ca eroare grafică, e cunoscută şi din alte texte vechi, chiar în cele tipărite;

p. 43: lectura propusă: „scriu înkirăčore şi moltă sărătate *domnului şoltuz* de Târgul Siretului, c'aţi trimăs carte la noi..." trebue modificată, în „...*domnule şoltuze...*";

p. 53: nu cumva forma *cum <u>-i ikes<ă>* (29/14—15) reproduce greşit în caractere latine grafia кѹм[ѹ]и=нкес[ъ]?

Era util ca indicele să înregistreze şi cuvinte ca: *a prep.* (16/21, cf p. 41), *cere* trans. (28/5, cf. p. 52), *sodăş* s. m. 34/4 cf. p. 58), etc.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ŞT. PAŞCA

---

[1]) Aproape cu neputinţă de descifrat sunt din această pricină planşele III, VII, VIII bis, X, XII, XIV şi XX.

GRECU VASILE, *Învăţăturile lui Neagoe Basarab Domnul Ţării Româneşti (1512—1521). Versiunea grecească editată şi însoţită de o introducere şi o traducere în româneşte.* Academia Română. Studii şi Cercetări, LX. Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1942; pp. 244+XVI planşe, in 8°; preţul lei 500.

In stadiul actual al posibilităţilor noastre de orientare în istoria atât de complexă şi încă nelămurită a vestitei opere parenetice atribuită piosului Domn muntean, contribuţia prezentă a bizantinologului nostru dela Universitatea din Bucureşti este de importanţă excepţională. O ediţie critică a versiunii greceşti a acestor Învăţături, păstrată în biblioteca mănăstirii Dionisiat dela Muntele Athos, în manuscriptul semnalat mai întâiu, cum se ştie, de Sp. Lambros[1]), o făgăduise regretatul D. Russo[2]), fără însă să o dea la lumină. Realizează acest lucru acum, d. Grecu, căruia îi datorăm şi alte contribuţii interesante în legătură cu aceleaşi Învăţături[3]).

Editarea versiunii greceşti dela Athos, însoţită de d. Grecu de o traducere românească liberă, are importanţă, căci uşurează posibilitatea de a se stabili, prin comparaţia diferitelor versiuni, un text cât mai apropiat de textul autentic original atât de mult adăugit sau mutilat în cursul vremii. Se ştie că textul dela Athos e o copie făcută în sec. al XVII-lea, în timp ce manuscrisele cunoscute care cuprind versiunea românească a Învăţăturilor datează, aproape toate, din sec. al XVIII-lea[4]).

---

[1]) Spyr. P. Lambros, *Catalogue of the greek manuscripts on Mount Athos*, I, Cambridge, 1895, p. 367.

[2]) „Voiu publica textul grec după Codex Athous nr. 3755". D. Russo, *Studii bizantino-române*, Bucureşti, 1907, p. 40.

[3]) Cf. *Manuscrisul din „1654" pretins pierdut al Învăţăturilor lui Neagoe Basarab*, în „Convorbiri Literare" LXXII—1939, p. 1851—1865 şi *Izvor sau prelucrare a uneia din învăţăturile lui Neagoe Basarab*, în „Omagiu lui Ioan Lupaş la împlinirea vârstei de 60 de ani, August 1940", Bucureşti, 1943, p. 295—316.

[4]) Tot dlui Grecu îi datorăm şi rectificarea datei de 1654 pe care B. P. Hasdeu (mai întâi în „Arhiva Istorică a României", I/2 (—1865), p. 112) o atribuise greşit celui mai vechiu text manuscris românesc cunoscut al Învăţăturilor, text fost odinioară proprietatea lui Ştefan Cantacuzino al Munteniei, apoi al spătarului Antonie Sion din Moldova, care l-a dăruit bibliotecii Colegiului Sf. Sava din Bucureşti; păstrat apoi, până la 1866, la Biblioteca Centrală din Bucureşti, dela 1879 i s'a pierdut urma. Azi este la Biblioteca Centrală din Blaj. Textul întreg a fost publicat, cu „îndreptări", de Dionisie Eclisiarhul curţii, la Bucureşti, în 1843. El datează dela sfârşitul sec. al XVII-lea

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Intr'o scurtă dar bogată Introducere (p. 1—21) autorul dă indicaţii sumare şi asupra izvoarelor care cuprind versiunile româneşti şi cea slavă a Învăţăturilor, insistând mai amănunţit (p. 11—16) asupra textului grecesc pe care-l înfăţişează. Dsa constată (p. 14—16) că textul dela Athos „nu cuprinde toate învăţăturile câte ni s'au păstrat în româneşte", că versiunea grecească respectivă „suprimă toate locurile care vorbesc rău de stăpânirea turcească" (p. 15) şi în sfârşit că „Învăţăturile în versiunea grecească nu ne sunt transmise în aceeaşi ordine ca şi în versiunea românească" (p. 16).

Autorul exprimă regretul că până astăzi cercetătorii nu au găsit încă prilejul de a da o ediţie critică a textului românesc — n'a fost editată în condiţiuni acceptabile nici versiunea din manuscrisul dela Blaj[1]) —, ci s'au mulţumit să discute îndelung asupra paternităţii sau nepaternităţii Învăţăturilor lui Neagoe. Cât de nefolositoare este o asemenea discuţie, pornindu-se dela un text „îndreptat", cum este acela din ediţia lui Dionisie Eclisiarhul, ne-o ilustrează d. Grecu acum. Dsa reproduce din manuscrisul dela Blaj câteva din fragmentele schimbate de Dionisie, cuprinzând, după ediţia acestuia, contraziceri care au determinat pe unii învăţaţi să tragă la îndoială că Neagoe ar fi autorul Învăţăturilor. Comparaţia textului din manuscrisul dela Blaj cu acela cuprins în ediţia din 1843 ne convinge dela prima aruncătură de ochi că ediţia dată de Dionisie Eclisiarhul este nepotrivită să servească ca punct de mânecare pentru deducţii asupra autenticităţii sau a autorului Învăţăturilor. Pe de altă parte, comparaţia versiunii româneşti dela Blaj cu cea grecească dela Athos ne dovedeşte a fi de cel mai mare folos pentru putinţa de a stabili cu oarecare aproximaţie textul original. Se impune deci în mod cu totul imperios alcătuirea unei ediţii critice a versiunii dela Blaj în comparaţie cu toate celelalte versiuni româneşti păstrate la Academia Română, tot aşa cum se impune — şi mai mult încă — editarea din nou a versiunii slavone a acestor Învăţături[2]). Numai când le vom

---

sau dela începutul celui de al XVIII-lea: „poate că a fost copiat anume pentru biblioteca domnească a lui Ştefan Vodă Cantacuzino [1714—1716], dacă nu a fost copiat cumva încă de mai înainte vreme, în epoca de intensivă mişcare culturală şi artistică din domnia lui Constantin Brâncoveanu (1688—1714)". Cf. „Conv. Lit.", LXXII p. 1863.

[1]) Ediţia lui N. Iorga (Vălenii-de-Munte, 1910) este o reproducere cu litere latine a ediţiei lui Dionisie Eclisiarhul, din 1843, deci prezintă şi ea un text alterat.

[2]) D. N. Cartojan (în *Ist. lit. rom. vechi,* I, p. 47) ne informează că d. E. Turdeanu pregăteşte un studiu critic asupra versiunii slavone. Ţinând seama de raritatea ediţiei lui A. Lavrov şi de faptul că

BCU Cluj / Central University Library Cluj

avea pe toate acestea vom fi în măsură să lămurim metoda de lucru, partea de creiaţie literară a Domnului muntean — sau, poate a lui Gavril Protul, autorul vestitei biografii a lui Nifon — şi contribuţia anonimă a atâtor copişti, interpolatori, compilatori şi traducători care au răspândit, au perfecţionat sau au mutilat această minunată operă literară.

„Figurile şi asemănările" culese de d. Grecu din versiunea grecească a Învăţăturilor (p. 236—238), precum şi felul cum a alcătuit Indicele de nume (p. 239—241) sânt de mare ajutor pentru orientarea cititorului.

ŞT. PAŞCA

CERCETĂRI LITERARE, V, publicate de *N. Cartojan*. Facultatea de Litere din Bucureşti. Seminarul de Istoria Literaturii Române (Epoca veche). Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1943, pp. X+281+27 de planşe in 8°, preţul 850 de lei.

Fundată în 1934, cu scopul de a da la lumină contribuţiunile originale la istoria culturii noastre vechi ale tinerilor licenţiaţi ai Facultăţii de Litere din capitală, publicaţia de care ne ocupăm se găseşte astfel în pragul împlinirii unui deceniu de bogată şi importantă realizare ştiinţifică. Intr'adevăr, un mare număr de probleme de amănunt, cercetări monografice, din domeniul culturii vechi româneşti şi-a găsit deslegarea în paginile Cercetărilor Literare prin munca pricepută şi rodnică a unor elevi distinşi ai lui Cartojan, sau prin contribuţia luminoasă a maestrului însuşi. Organul Seminarului de Istoria literaturii române vechi dela Universitatea din Bucureşti este singura publicaţie în materie dela noi şi prin valoarea contribuţiunilor ce ni le ofere împlineşte un rol de seamă în cultura noastră contemporană. Este îndreptăţită deci bucuria de a constata grija lui Cartojan nu numai de a continua apariţia în condiţiuni tehnice şi ştiinţifice din cele mai alese a unei asemenea publicaţii necesare, ci şi de a lărgi cadrele colaboratorilor ei prin contribuţia specialiştilor şi din celelalte centre universitare din ţară şi din streinătate. Inceputul se face char cu volumul pe care îl avem în faţă.

Seria articolelor o începe d. *C. Tagliavini*, profesor la Universitatea din Bologna, un pasionat şi cunoscut cercetător al limbii şi culturii noastre, cu *Contribuţiuni la bibliografia românească veche* (p. 1—8), în care semnalează existenţa în colecţia Todorescu dela Biblioteca Muzeului naţional unguresc din Budapesta, a trei tipărituri vechi

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

este cu totul inaccesibilă multor cercetători, d. Turdeanu ar face un mare serviciu dacă ar reedita textul dela Biblioteca Naţională din Sofia.

românești ieșite din teascurile tipografiei din Blaj pe la mijlocul sec. al XVIII-lea: *Floarea adevărului* din 1750, cea dintâi scriere religioasă românească originală tipărită și cea dintâi tipăritură blăjeană; *Strastnicul* din 1753, semnalat sumar, după un exemplar personal, și de N. Filimon, în DR. V p. 609—610, și în sfârșit un exemplar din *Învățătura creștinească* a cărei apariție în ediția întâi se lămurește acum, după exemplarul descris de dl T., la anul 1755. Articolul este însoțit de șapte facsimile reprezentând pagini din tipăriturile semnalate.

O contribuție importantă, prin bogăția materialului și prin ampioarea documentării, este aceea a dlui B. C a z a c u. *Influența latină asupra limbii și stilului lui Miron Costin* (p. 41—64). Autorul ne prezintă aci rezultatele migăloasei dar foarte folositoarei sale osteneli, de a ilustra cu exemple abundente spicuite din scrisul lui Miron Costin influența remarcabilă pe care a exercitat-o asupra marelui nostru cronicar limba latină pe care și-a însușit-o în timpul școlarității sale în Polonia. Această influență se resimte mai ales în unele fapte de sintaxă, în ordinea cuvintelor și a propozițiunilor, în coloritul latin al stilului său, în sfârșit în vocabularul întrebuințat în *Letopisețul Țării Moldovei* și în *De neamul Moldovenilor*. Dacă alți cercetători, ca A. V. Gâdei, G. Pescu, O. Densusianu, ș. a. au atras atențiunea asupra unei influențe latine în scrisul cronicarilor, au făcut acest lucru sumar, bazați pe o documentare unilaterală. Prin contribuțiunea dlui C. avem acum dovada relativă a măsurii acestei influențe, „indicele de influență latină" (p. 63). Este totuși interesant de remarcat faptul că deși cronicarul nostru își însușise „temeinic" limba latină în scris și în vorbit, ca unul care, în adolescență, se servise, ca elev al colegiului iezuit din Bar, de limba latină ca de o limbă de conversație (p. 42—43), prezența formelor de exprimare nepopulară se remarcă mai ales în pasagiile traduse sau utilizate după izvoarele latine pe care le-a folosit (Piasecius, Toppeltin). Ar fi fost necesar deci să se fi făcut o distincție mai netă între „latinismele" reproduse de cronicar subt influența directă a fragmentelor traduse sau utilizate din izvoarele latine și între elementele de același aspect strecurate în părțile originale ale scrisului lui Miron Costin. Dacă cele dintâi sunt amplu prezentate de d. C. (p. 44—51, ici colo și pe p 51—57), celor din urmă li s'a dat o atenție mai mică, considerate fiind de autor „îndoelnice și explicabile prin alte criterii" (p. 63). Totuși, o valoare reală pentru evoluția scrisului românesc până la sfârșitul sec. al XVII-lea și pentru istoria influenței latine asupra limbii noastre literare, au, după judecata noastră, numai elementele latine și calcurile sintactice, topice, etc., din partea originală a operei cronicarului, căci trebue să admitem că numai acestea erau oarecum uzuale, aveau într'o anumită măsură valoare circulatorie în limbajul unei categorii

din cărturărimea noastră ce avusese prilejul să cunoască mult puţin aspectul limbii latine. E interesant să constatăm că un neolgism ca *milă* (cf. lat. m i l l i a) intrat în scrisul cronicarilor din sec. al XVII-lea, Gr. Ureche şi M. Costin, prin filieră polonă, are în limba cărţilor noastre o vechime mult mai mare: în *Evangheliarul* lui Coresi (1561) găsim cuvântul în două locuri: la Ioan zač. 19 şi 39, iar alături de *pretorian* (din Costin, *De Neamul Moldovenilor*, p. 37), găsim tot la Coresi (ib.) *pretor*, Ev. lui Ioan, zač. 60.

Sarcina pe care şi-a luat-o d. C. nu este uşoară. Opera cronicarului nostru nu ni s'a păstrat decât în còpii, încât este greu, dacă nu imposibil, să se precizeze dacă o formă se datoreşte cronicarului, sau dacă ea aparţine copistului. Pornind dela această consideraţie d. C. nu ţine seama decât întâmplător de aspectul fonetic subt care se prezintă elementele de origine latină savantă în opera lui Miron Costin. E păcat, fiindcă examinarea formei acestor „latinisme" în scrisul cronicarului poate să ne servească drept indiciu asupra izvorului şi mediului cărturăresc care l-a determinat să întrebuinţeze pentru acelaşi cuvânt o formă sau alta. Cazul discutat şi de alţii, în legătură cu formele duble de rostire a lui *c+e, i* şi *g+e, i* din latină, ca *ţe, ţi* (după sistemul de rostire germano-polono-unguresc' sau *che, chi* (după rostirea grecească[1]) nu trebuia menţionat numai întâmplător, aşa cum face d. C., şi mai ales nu trebuiau scoase din discuţie numele proprii, care ilustrează şi ele „indicele de influenţă latină" în scrisul cronicarului. Astfel, pentru a ne limita la materialul cuprins în *De neamul Moldovenilor*, menţionăm câteva exemple în care lat. *c+e, i* apare redat, în citate latineşti, sau în forme românizate, cu *ţ: Daţia inferior* 38/20, „limba noastră *dăţască*" (=dacică) 50/10, *Greţia* 11/15, 12/12, etc., *Greţin* (=Graecinus) 17/5, 8, *Polaţii* 47/12, *Ţeltiverii* [şi în aparat: *Ţiltibăr* L, *Ţiltabăr* IG] 47/8; cu *che, chi (*după pronunţarea grecească): *Chesar* 16/19, etc., *Dachi* 8/6, etc., *Decheval* 26/9, etc. şi chiar cu *ce, ci: Dacia* 24/20, *principi* (Lat. II 62, cf. la p. 61). — Lat. *g+e, i* e reprodus, după pronunţarea greco-slavonă, prin *ghe, ghi: gheneral*, dar şi *generariu* (ap. C. p. 60). Lat. *t+i+cons.* apare redat de obiceiu ca în latină, atât în formele latineşti cât şi în cele românizate: *Curtius* 25/10, *Dioclitian* 26/21, *Domitian* 26/10 [în aparat: şi *Domichian*[2]) A], *Schit'ia* 25/3, etc., dar şi cu *ţ: Laţium* 12/20, *Veneţia*

[1]) „Dintr'aceştia Dahi — noi zicem şi Grecii Dachi, iară Latinii (=catolicii, între care în Moldova, erau mulţi Unguri) şi Leşii Daţi" M. Costin, *De neamul Moldovenilor*, 25, ap. Pascu, *Ist. lit. rom. din sec. XVII*, p. 12.

[2]) Forma *Domichian* notată de copist constitue o dovadă indubitabilă de coexistenţă la noi a celor două rostiri *k'* şi *ţ* pentru lat. *c+e, i.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

11/14, etc. — Grupul *sp* este redat, reproducând rostirea polonă (<germană), *şp: Hişpania* 12/6, *şpaniol* 26/18.

D. C. nu a socotit că e necesar să grupeze distinct formele latine citate de Miron Costin, faţă de „latinismele" acomodate limbii noastre: *colonia romana* 31/6, 33/20 trebuia considerat ca citat latin şi astfel interpretat deosebit faţă de *Colonie* din exemplele dela p. 33/21, 34/2 şi 37/14, în care cuvântul e acomodat sistemului nostru gramatical şi are valoare de neologism. De asemenea toate celelalte ce le întâlnim ca citate, şi adecă: *consilium* 22/13, *consules* 22/12, *cvartani* 37/6, *desenteria* 40/23, *dominus* 38/17, *falanx* 82/25, *imperator, imperatores* 22/19, *maligna* 36/17, *obsides* 36/17, *pretoriani* 37/4, *primani, secundani, terţiani* ib., *tirones* 36/19, *veterani* ib., nu-şi aveau locul în cuprinsul glosarului pe care-l dă d. C. (p. 58—62), chiar dacă dsa recunoaşte unora din ele caracterul de „latinisme". Ele sunt cuvinte latineşti pe care cronicarul însuşi n'a vrut să le încadreze în sistemul nostru gramatical şi trebuiau încadrate într'un grup cu numele topice citate în limba latină, ca: *mare Balticum* Let. I 446, *Avstria* 12/4, *Hesperia* 12/9, *Hetruria* 12/22—23, *Hişpania* 12/6, etc. şi cu nume personale ca: *Filipus* 29/2, *Cvintus Curtius* 25/10, *Flaccus* 17/12, etc. Uneori cronicarul românizează numele de persoană citate: *August Chesar* 16/19, 22/7, *Brut* 21/14, *tiran Neron* 26/21, etc. Fără să le neglijeze prezenţa în opera cronicarului, d. C. trebuia să trateze deci şi numele proprii, pe cele în forma latină în grupul „latinismelor" neacomodate sistemului gramatical, pe cele din urmă în grupul „neologismelor". Şi numele proprii contribue doar la stabilirea „indicelui de influenţă" streină în limbă.

I-am fi mulţumitori dlui C. dacă ar continua cercetările începute, lărgind investigaţia şi asupra operei celorlalţi cronicari de seamă din sec. XVII-XVIII şi chiar asupra unor scrieri religioase notorii *(Vieaţa sfinţilor* a lui Dosofteiu, etc.), cunoscute prin numărul mare de „latinisme" pe care le cuprind. Dsa, care se dovedeşte bine pregătit pentru o asemenea lucrare, ne-ar putea lămuri astfel istoria influenţei latine în evoluţia limbii literare până la epoca latinistă şi ar contribui astfel la cunoaşterea unui important capitol din istoria culturii noastre vechi, capitol prea neglijat până acum de cercetătorii români.

Cea mai de seamă contribuţie din cuprinsul volumului o datorăm dlui E. Turdeanu, *Manuscrise slave din timpul lui Ştefan cel Mare* (p. 101—240 +XIII facsimile). Este un studiu de importanţă fundamentală pentru istoria începutului slavonismului nostru literar. Pornind dela constatarea justă că în cea mai mare parte „epoca slavă a trecutului românesc a rămas... ca teren închiriat pe seama în-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

văţaţilor streini... ale căror rezultate de multe ori nici nu au fost examinate de aproape la noi", d. T. şi-a propus să cerceteze metodic şi să reconstitue „şirul de manuscrise din care s'a citit în bisericile noastre cuvântul scripturii înainte de întâia noastră tipăritură (1508) şi multă vreme după ea, până la stingerea influenţei slave în a doua jumătate a secolului al XVII-lea", fără să treacă cu vederea însă nici zbornicele, cuprinzând textele apocrife sau hagiografice copiate la noi. „Toată această muncă — subliniază pe dreptate autorul (p. 102) — ne aparţine, indiferent de haina în care ea s'a îmbrăcat şi fără cunoaşterea ei nu vom ajunge niciodată la o sinteză completă şi precisă a culturii noastre vechi". Este un mare curaj din partea dlui T. de a se fi încumetat să întreprindă o asemenea migăloasă şi îndelungată cercetare şi în acelaşi timp un mare merit de a ne fi arătat că dsa este azi la noi, prin puterea de muncă şi prin cunoştinţele temeinice în domeniul limbilor şi a literaturilor slave, singurul în măsură să realizeze în condiţii ştiinţifice optime o operă atât de necesară. Studiul de care ne ocupăm aci este un capitol — strălucit ca prezentare a materialului şi ca documenatre — din lucrarea care va cuprinde examinarea întregului produs literar de provenienţă românească[1]).

Metoda de expunere a materialului adoptată de d. T. nu este cea devenită acum tradiţională în studii de acest fel, descriptivă sau filologică, ci este o metodă „personală". Autorul consideră „fiecare manuscris ca o pietricică din mozaicul epocei sale" (p. 105) şi prin urmare îl examinează „în cadrul vieţii istorice a Moldovei şi în contact strâns cu celelalte creaţii culturale ale timpului" (p. 210); „metoda noastră, împrumutând toate elementele descriptive şi interpretând valoarea fiecărui amănunt, tinde *să ridice faptele la expresia lor culturală*, pentru ca astfel ele să-şi recapete aderenţele firesti cu ambianţa spirituală din care au ieşit"; în consecinţă „ceeace ne-a preocupat îndeosebi n'a fost simpla înregistrare a unui material atât de împrăştiat, ci închegarea lui în icoane vii, în care să renască, pe tărâmul nou al documentelor, crâmpee cât mai largi de vieaţă culturală a epocei lui Ştefan cel Mare" (p. 106).

Volumul se încheie cu *Bibliografia publicaţiilor privitoare la cultura românească veche* (p. 241—281) lucrată de studenţii Seminarului de Istoria Literaturii Române Vechi, sub conducerea pricepută a dlui

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1]) In curs de cinci ani de investigaţii în bibliotecile din Paris, Belgrad şi Sofia, autorul a izbutit să culeagă „informaţii precise pentru un număr de peste *şase sute* de manuscrise slave copiate în ţările române până în veacul al XVII-lea şi împrăştiate apoi peste hotare" (p. 104).

N. Georgescu-Tistu. Ea cuprinde lucrările apărute în 1939—1940. Prea sărac repertoriul privitor la limbă (p. 265—266).

E un mare păcat că o publicație de importanța „Cercetărilor Literare" e lipsită de un indice.

ȘT. PAȘCA

MALMBERG BERTIL, *Le système consonantique du français moderne*, Lund-Leipzig 1943, 73 p., table des matières, in-8^0 (étude de phonétique et de phonologie).

Lucrarea este, după cum mărturisește autorul în introducere, un studiu de fonetică în sensul obișnuit al cuvântului și de fenomene fonice în spiritul cercului linguistic dela Praga.

Studiul cuprinde, exceptând Introducerea și Bibliografia, două părți. Partea întâi are titlul *Sistemul calitativ al consoanelor franceze* cu subtitlurile: 1. *Inventarul fonemelor consonantice*, 2. *Sonoritatea în sistemul consonantic*, 3. *Semivocalele*, 4. *Inmuierea*, 5. *H zis aspirat*.

Partea a doua e întitulată: *Cantitatea consoanelor franceze* și are subtitlurile: 1. *Terminologie și noțiuni fonetice*, 2. *Consoane geminate*, 3. *Consoane lungi*.

Autorul s'a bazat în primul rând pe indicațiile diverselor manuale de pronunțare și de dicționare fonetice consacrate francezei moderne. De asemenea a utilizat notele proprii din timpul ședерii sale în Franța.

B. Malmberg, prezentând sistemul fonetic al francezei actuale, critică metoda aplicată până acum de fonologi studiului acestui sistem în care a fost neglijat aspectul așa zis savant. Dânsul înțelege prin acest termen influența conservatoare exercitată de toți factorii nefonetici, ca ortografia, tradiția și învățământul, factori care nu lasă câmp liber tendințelor naturale ale unei limbi. In urma acestor influențe va ieși un amestec de fenomene fonice disparate care nu fac parte dintr'un sistem unic.

Autorul constată că limba franceză e pe cale de a suferi transformări considerabile.

La prima vedere consoanele franceze prezintă puține fenomene remarcabile. Aspectul lor nu e așa de simplu dacă e privit subt raportul influențelor reciproce dintre ele. Ca și alte limbi romanice, limba franceză are ocluzive sonore, în opoziție cu echivalentele lor surde, orale în opoziție cu nazale și opozițiile labiale, apicale, velare. Se servește de schița lui G. Gougenheim, schimbând-o însă în ceea ce privește pe *n'* (*n* palatal) pe care-l trece la grupul velarelor. Faptul că nazala posterioară e realizată în franceză ca *n'* nu schimbă nimic din punct de vedere sistemologic.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Neocluzivele sunt grupate în fricative şi lichide. Şi aici se opun *f* lui *v*, *s* lui *z*, *š* (ş) lui *ž* (j). La fricative adaugă seria semi-vocalelor *w* (bilabio-velară), *ɥ* (bilabio-palatală) şi *i̯* (y) palatală, ne-labială.

Iată deci schema consonantismului francez după Malmberg:

Ocluzive

[(p:b) : m] — [(t:d) : n] — [(k:g) : n′]

Constrictive

[(f:v) — (s:z) — (*š*, *ž*) — (*i̯* : *ɥ* :w)]

Lichide

l

r

Malmberg nu admite că, din punct de vedere fonologic, opoziţia între consoanele franceze se face prin vibraţiile coardelor vocale. Se spune în genere că consoanele surde se opun celor sonore. Opoziţia aceasta se întâlneşte fie în poziţie iniţială, fie intervocalică, fie în finala unui cuvânt sau a silabei. De pildă *pas : bas, temps : dent, tu : du*, etc., intervocalic *dépit : débit, manchon : mangeons* etc., final *Alpe : Albe, vite : vide, bref : brève*, etc.

Importantă e remarca autorului asupra rolului morfologic considerabil pe care îl joacă această opoziţie în limbă. De ex. *ils sont : ils ont, grand ami* (pronunţat *grɑ̃tami*) : *grande amie* (*grɑ̃dami*).

(Aceeaşi opoziţie o întâlnim şi în limba română de ex. *tată : dată, fată : vată, pată : bată, unk′ : ung′, fac : fag*, etc. E de remarcat însă că această opoziţie nu joacă în limba română niciun rol morfologic.)

Autorul observă că consoanele surde se disting de cele sonore nu numai prin lipsa vibraţiilor coardelor vocale la primele, ci şi prin forţa cu care sunt articulate.

Se ştie că cele surde sunt *„fortes“*, iar cele sonore *„douces“*. După Malmberg, în franceză există şi consoane sonore „fortes“, precum şi consoane surde „douces“. Vorbind despre asimilarea consonantică autorul găseşte că e greşită transcrierea foneticienilor în cazuri ca: *tête de veau* (tɛddəvo), *bec de gaz* (bɛgdəga : z) *troupe de soldats* (trubdəsolda) etc. Malmberg susţine că, în *tête de veau*, *t* nu devine un *d*, cum am presupune după transcrierea fonetică, ci un *t* sonor, sau o *fortis* cu vibraţiile coardelor vocale. (Credem însă că lucrul acesta ar trebui dovedit experimental. Suntem de părere că consoana surdă finală influenţată de o consoană sonoră din cuvântul următor devenind sonoră, nu mai are nevoie de atâta forţă şi devine o *lenis*. Pentru limbile romanice notaţia nu ni se pare deloc greşită. Sonoritatea completă presupune pronunţarea ca *lenis* a consoanei. In timpul cât vibrează coardele vocale, din plămâni nu poate pătrunde mult aer în cavitatea gurii, prin urmare nici presiunea aerului în interiorul gurii nu poate fi aşa de mare ca la surde şi deci nici ten-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

siunea mușchilor limbii sau ai buzelor nu e nevoie să fie așa de mare la o sonoră ca pentru a forma o surdă. Pe când, la o surdă, corzile vocale sunt larg deschise și aerul intră liber în cavitatea gurii, producând presiune mai mare, ceea ce necesită și o tensiune mușchiulară mai mare. Acesta e mecanismul prin care se produc surdele *fortes* și sonorele *lenes* în limbile romanice

In limbile germanice și în alte limbi [armeană, etc.], sonorele *fortes* și surdele *lenes* se produc după un alt mecanism pe care nu e locul să-l descriem aici. E deci mai bine să rămânem la vechea părere că în franceză ca și în alte limbi romanice există opoziția fonologică, sonore: surde.

In cazul lui *vous l'achetez* [*vulašte*] și *vous la jetez* [*vulašte*] nu faptul că în expresia din urmă s'ar pronunța un *ž* surd [*lenis* surdă] deosebește cele două expresii, ci pur și simplu contextul. Lucrul acesta de altfel nu schimbă nimic în schema lui Malmberg).

E interesant capitolul despre semi-vocale. In franceză sunt trei: *i̯*, *ɥ* și *w* cu corespondentele lor surde. In mod normal realizarea fonetică a semi-vocalelor în franceza pariziană este consonantică.

Mi se pare totuși că semi-vocalele francoze prezintă un caracter consonantic numai dacă sunt precedate de consoane. La începutul unui cuvânt și după vocală ele sunt cu adevărat semi-vocale formând diftong cu vocala următoare. Astfel în cuvântul *pierre* avem un *p* urmat de o fricativă palatală surdă care ar putea fi scrisă fonetic *h'*, deci [*ph'er*]. In schimb în cuvântul *hier* avem în poziție inițială diftongul *i̯e*, deci [*i̯er*]. De asemenea după vocală: *payer* [*pei̯e*].

In ce privește înmuierea, Malmberg semnalează tendința populară de a pronunța pe *l* și *n* urmate de „semi-vocala" *i̯* ca *l* și *n* înmuiate. Acest *l* înmuiat are chiar tendința de a deveni *i̯*, ca *l* înmuiat mai vechiu: *baille* (pronunțat astăzi *bai̯*). Astfel *soulier*, *pilier* sunt pronunțate în popor [*sui̯e*, *pii̯e*]. La fel *panier*, *mennier* se rostesc [*pan'e*, *mön'e*]. In limba franceză înmuierea tinde să dispară ca fenomen fonologic.

Despre așa numitul „*h* aspiré", Malmberg observă că tendința, în graiul popular, de a trata toate vocalele inițiale la fel arată că în realitate „*h* aspiré" nu există, că „oprirea" înaintea unor cuvinte începând cu o vocală, oprire care împiedecă eliziunea unei vocale și așa numita „liaison", a fost învățată artificial și se datorește influenței gramaticienilor de a restabili pe „*h* aspiré" în graiul celor culți. Poporul zice însă *des harengs* [*dezarã*], *des haricots* [*dezariko*].

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Referitor la cantitatea consoanelor franceze autorul constată în franceză existența consoanelor geminate de origine recentă. Mai de mult sistemul consonantic francez nu cunoștea decât consoanele scurte. Geminatele latine au fost simplificate încă înaintea epocii prime-

lor monumente literare franceze, cu excepţia grupului *rr* care nu s'a simplificat decât foarte târziu. Cazurile de consoane geminate în franceza modernă se datoresc căderii unui *e* mut dintre două consoane identice, de ex. *désirerais* [*dezirre*]. La fel se se întâmplă şi în fonetica sintactică tot prin căderea lui *e* mut: *elle l'a dit* [*elladi*].

Geminarea are în unele cazuri o mare importanţă din punct de vedere funcţional. La verbe ca *mourir, courir,* pentru a se evita omonimiile, se rosteşte *r* geminat la viitor şi la condiţional *(mourrai, courrais,* etc.), iar la imperfectul indicativului forma corespunzătoare va fi cu *r* scurt *(mourais, courais* etc.).

Autorul remarcă lipsa de diferenţă între o geminată ca în *mourrai* şi alta rezultată în urma căderii unui *e* mut din *éclairera.* E o simplă diferenţă ortografică care nu schimbă nimic în sistemul şi în sentimentul linguistic.

Alte geminate, ca de ex. în *addition, illustrer, grammaire, hollandais* se datoresc influenţei ortografiei asupra pronunţării.

Se mai produc geminate în pronunţarea artificială, emfatică, de ex. în *nous croyions* [*kruajjõ*]. De altfel pronunţarea aceasta are şi o funcţie morfologică, căci prin ea se evită omonimia cu *nous croyons.*

In toate aceste cazuri suntem în prezenţa unui fenomen extrafonetic care împiedecă tendinţa naturală a limbii de a se realiza pe deplin. E interesantă părerea autorului că în franceză geminaţia are tendinţa de a se reintroduce în sistemul fonetic.

Franceza cunoaşte, afară de consoanele geminate, şi consoane explosive lungi, produse sub influenţa accentului numit de insistenţă. Lungirea aceasta a consoanelor are o valoare afectivă. De ex. *épouvantable,* cu *p* lung, *terrible,* cu *t* lung, etc. E o pronunţare care se aude numai atunci când vorbim cu emfază, în limbajul afectiv. Autorul numeşte aceste consoane *lungi* şi le deosebeşte de *geminate.* La geminate limita silabelor trece prin mijlocul consoanei, separând implozia de explozie, pe când la consoanele lungi, limita silabei trece sau pe dinaintea imploziei, sau pe după explozie, lăsând implozia şi explozia în aceeaşi silabă. Consoanele lungi franceze datorite accentului de insistenţă au limita silabei înaintea imploziei consoanei.

Aceste consoane lungi nu ocupă însă niciun loc în sistemul funcţional obişnuit al francezei. Ele au importanţă numai când trecem de pe planul intelectual pe plan afectiv. Lungirea consoanelor subt accentul de inistenţă e foarte instabilă şi e foarte greu să fie studiată experimental, căci unii subiecţi de experienţă le reproduc mai bine în faţa cilindrului inscriptor, pe când cei mai mulţi nu se pot pune în starea psihologică proprie realizării acestui accent.

Studiul lui Bertil Malmberg aduce o notă nouă în cunoaşterea consonantismului prin studierea consoanelor şi din punct de vedere

fonologic nu numai fonetic cum s'a procedat până acum. E o lucrare care poate servi de model pentru studierea consoanelor şi în alte limbi.

La sfârşitul volumului autorul dă o bogată şi foarte utilă bibliografie.

ŞTEFANIA LELESCU

IVAN ŠAROVOL'S'KYJ, *Rumuns'ki zapozyčeni slova v ukrajins'kij movi* (Imprumuturile româneşti în limba ucraineană). *Zbirnyk zachodoznavstva*, 1929. [Tom. I], p. 52—65. *(Vseukrajins'ka Akademija Nauk. Komisija Zachodo-j Amerikanoznavstva — Académie des Sciences d'Ukraine. Comission pour les études de l'Occident et de l'Amérique).*

Studiul Prof. I. Šarovol's'kyj ar fi fost pentru noi mult mai preţios dacă nu apărea cu trei ani mai de vreme lucrarea similară a lui D. Scheludko, *Rumänische Elemente im Ukrainischen (Balkan Arhiv* II, p. 113—146). Neutilizând această lucrare şi extrăgându-şi materialul cam din aceleaşi izvoare, I. Šarovol's'kyj repetă, în bună parte, elementele tratate de Scheludko.

Pe lângă aceasta, îi mai găsim lucrării de care ne ocupăm încă o scădere: autorul împarte cuvintele, pe categorii, după originea pe care ele o au în limba română: latine, greceşti, albaneze, etc. Ştiind că majoritatea cuvintelor ucrainene împrumutate dela Români o formează termenii pastorali, a căror origine e atât de mult discutată, găsim că împărţirea aceasta este uneori greşită[1]) şi, apoi, şi inutilă, întru cât autorul nu se foloseşte în niciun fel de ea.

Lista cuvintelor, atât cea alfabetică, cât şi cea după categoriile stabilite de autor, a fost întocmită de Damian P. Bogdan, în *Arhiva Românească* V (1940), p. 268—270. Originea românească a unora dintre ele este inadmisibilă[2]), iar a altora e discutabilă şi, de altfel, a fost destul de mult discutată până acum.

Studiul cuprinde şi un capitol intitulat *Chronologija* (p. 62—63) în care se stabileşte data la care sunt atestate cele mai vechi cuvinte de origine românească în documentele ucrainiene, anume sec. XVI-XVII[3]).

---

[1]) Semnalăm, ca exemplu, un caz: cuvântul rom. *brânză* nu poate fi în niciun caz trecut în grupa elementelor de origine maghiară, cum face autorul (p. 60), căci, mai probabil, Ungurii l-au luat dela noi.

[2]) De ex. etimologia, curioasă, propusă pentru ucr. *bovkun* „bou înjugat singur, fără pereche" (cf. D. P. Bogdan, *ibid.*, p. 268).

[3]) Cuvântul *bovkun* apare la 1470, însă originea lui românească, cum am spus, nu poate fi acceptată.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cu toate scăderile amintite, studiul profesorului I. Šarovol's'kyj are meritul de a fi pus încă odată în circulație chestiunea atât de desbătută, la noi și în străinătate, a influenții române asupra limbii ucrainiene.

I. PĂTRUȚ

M. V. SERGIEVSKIJ, *Materialy dlja izučenija živych moldavskich govorov na territorii SSSR* (Materialuri pentru studierea graiurilor vii moldovenești de pe teritoiul URSS). *Učenye zapiski,* Tom. I, 1927, p. 73—97 *(Rossijskaja Associacija naučno-issledovatel'skich institutov obščestvennych nauk. Intistut jazyka i literatury. Lingvističeskaja Sekcija).* — *Moldavskie etjudy* (Studii moldovenești), Moscova-Leningrad, 1936, Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, 79 p., in-8^0 *(Akademija Nauk Sojuza Sovetskich Socialističeskich Respublik. Trudy Instituta jazyka i myšlenija imeni N. Ja. Marra).*

Asupra limbii Moldovenilor de peste Nistru s'a scris până acum destul de puțin la noi. Cele câteva studii de felul acesta pe care le avem nu tratează problema în toată întinderea ei. De aceea socotim că este potrivit să ne ocupăm de cele două lucrări numite mai sus, care nu știm să fi fost discutate de filologii noștri. Autorul lor, profesor la Universitatea din Moscova, este un priceput și pasionat cercetător al problemelor românești și lui îi datorăm și alte studii privitoare la limba și trecutul nostru.

Cele două lucrări de care ne ocupăm aici sunt rezultatul anchetelor pe care autorul le-a întreprins în câteva localități din Republica Moldovenească de peste Nistru, între anii 1925—1930. Sergievskij nu ne spune planul după care s'a condus în anchete, dar, din cuvântul introductiv cu care își începe primul studiu, se pare că n'a avut un chestionar fix, ci a notat cuvinte izolate, texte și anumite forme gramaticale *(Uč. zap.*[1]), p. 73—75).

La sfârșitul ambelor lucrări sunt reproduse câteva texte, în transcriere fonetică, cu alfabetul latin *(Uč. zap.,* p. 95—96, 97, *Mold. et.*[2]), p. 68—75). Cu toate că atât în texte cât și în exemplele citate în corpul lucrărilor se constată multe greșeli, — unele de tipar (în deosebi în prima lucrare, din *Uč. zap.,* exemplele citate, reproduse cu litere latine, sunt foarte defectuos imprimate), altele de transcriere, cauzate de nesuficienta stăpânire a limbii române și, în mai rare cazuri, chiar a graiurilor anchetate, — totuși textele sunt utile, întru cât cele mai multe dintre greșeli sunt evidente și ușor de îndreptat.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1]) *Uč. zap.* e prescurtarea subt care vom cita primul studiu: *Materialy...* din *Učenye zapiski* I.

[2]) Prescurtarea studiului *Moldavskie etjudy.*

In primul studiu al său, din *Uč. zap.*, Sergievskij descrie graiul din Nordul Republicei Moldovenești, pe baza materialului cules în localitatea Ohvatinț (rus. Vychvatincy), de pe Nistru, în apropierea orășelului Râbnița, și în mod foarte sumar se ocupă și de graiul din Sud, despre care a cules informații și date din câteva localități nu departe de orășelul Ananiev. In partea consacrată foneticei autorul descrie aproape fiecare sunet în parte, comparându-l, când este cazul, cu sunetele asemănătoare dintr'alte limbi.

Deoarece lucrarea aceasta nu îmbrățișează limba vorbită în întreagă regiunea de peste Nistru locuită de Moldoveni și întru cât aproape toate fenomenele expuse aici sunt reluate și de astă dată mai amplu discutate de autor în a doua lucrare a sa *(Mold. et.)*, în care ne sunt prezentate trăsăturile caracteristice ale limbii din toate regiunile moldovenești dintre Nistru și Bug, ne vom ocupa mai amănunțit, în cele ce urmează, mai mult de aceasta din urmă, referindune numai când va fi necesar, și la cea dintâi[1]).

Sergievskij împarte teritoriul locuit de Moldovenii de dincolo de Nistru în două regiuni distincte din punct de vedere linguistic și, în același timp, justificate din punct de vedere istoric: regiunea de Nord care a făcut parte pe vremuri din Podolia, și regiunea de Sud, care a ținut de gubernia Chersonezului. Limita dintre ele o formează râurile Iagorlâc, afluentul Nistrului, și Codima, afluentul Bugului.

Trăsătura cea mai caracteristică și care totodată constitue criteriul de delimitare al celor două graiuri este rostirea labialelor *f*, *v* palatalizate și a africatelor *tš*, *dž*. In graiul nordic *f* și *tš* se rostesc *s (sl)*, iar *v* și *dž* (precum și *j* din cuvintele latinești sau autochtone) se rostesc *z (zl)*[2]) — de ex. *sier* „fier", *si* „ce", *zin* „vin", *zioc* „joc" —, pe când în cel sudic în loc de *f* și *tš* apare š' (*š'er* „fier", *š'i* „ce"),

---

[1]) Foarte util, pentru pronunțare mai ales, este articolul publicat de O. Kurylo, *Deščo do moldovans'koi dijalektolohii ta fol'kl'oristiki* (Ceva pentru dialectologia și folclorul moldovenesc), în *Zbirnyk zachodoznavstva* (revistă publicată de Vseykrajins'ka Akademija Nauk. Komisija Zachodo-j Amerikanoznavstva — Académie des Sciences d'Ukraine, Comission pour les études de l'Occident et de l'Amérique), vol. II, 1930, p. 215—222. Articolul conține bune indicații referitoare la rostirea Moldovenilor din localitatea Podoimița, așezată pe Nistru, lângă orășelul Camenca, și un text, cules de autoare din aceeași localitate, redat într'o amănunțită transcriere fonetică.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[2]) Notate de S. prin *s'*, *z'*, semne pe care le-am înlocuit cu cele de mai sus, pentru a nu fi confundate cu fricativele bănățene notate la fel *(s', z')* de cei mai mulți filologi. Referitor la această chestiune, cf. mai sus, p. 54.

iar în loc de *v*, *dž* (sau *j*) apare *ž'* (*ž'in* „vin", *ž'oc* „joc"), adică în tocmai ca în graiul moldovenesc de dincoace de Nistru[1]).

Isogloza rostirii celor două labiale (*f*, *v*) și africate (*tš*, *dž*) ca *s*, *z* în Nord, ori *š'*, *ž'* în Sud, nu coincide totdeauna cu vechea frontieră politică (formată de râurile Iagorlâc și Codima) dintre fostele gubernii Podolia și Chersonezul[1]). Astfel pe Valea Iagorlâcului sunt câteva sate deoparte și de alta a râului, față în față, purtând același nume, unul dintre ele fiind satul-matcă, iar celălalt satul-roiu, înființat de coloniștii originari din satul-matcă. De ex.: Doi Bani I și Doi Bani II, Dubău I și Dubău II, Costa I și II. Locuitorii, pentru a le deosebi, le numesc „Herson'sk" sau „Podol'sk", după numele guberniei căreia i-a aparținut, sau „cel Nou" și „cel Bătrân" sau „Bătrânesc", indicând astfel vechimea fiecăruia dintre ele. De sigur că în aceste colonii se vorbește graiul satului-matcă. Bunăoară, în Dubăul Podol'sk sau „cel Nou", dela Nord de Iagorlâc, se vorbește graiul sudic, căci e înființat de coloniști din Dubăul Bătrânesc, dela Sud de Iagorlâc[2]).

Probabil că tot prin colonizare se lămurește și cazul localităților mai îndepărtate de fosta frontieră politică și în care nu se vorbește graiul regiunii respective. Așa, de pildă, în satul Șiriaevo, aproape de Ananiev, există numai câteva familii de Moldoveni care însă rostesc *sinsʲ* „cinci", *dusʲ* „duci", *șir* „fir", *zin* „vin", *fuzʲ* „fugi", *zioi* „joi", *zimătate* „jumătate"[3]).

De asemenea, pentru ALR I au fost anchetați informatori din două localități ai regiunii nordice de peste Nistru: Stroești, cu numărul cartografic 454, și Jura, numărul cartografic 458, dar graiul ambelor sate nu prezintă pronunțarea *s*, *z*: *š'afă* „ceafă" (ALRM I, h. 51), *š'ere* „fiere" (*ibid.*, h. 70), *sînž'e* „sânge" (*ibid.*, h. 8), *ž'iu* „viu" (*ibid.*, vol. II, h. 391). De altfel sunt și alte localități, mai cu seamă pe lângă Nistru în care se rostește *š'*, *ž'* nu *s*, *z*, de ex. Podoimița (cf. O. Kurylo, *op. cit.*, p. 219—222), Butuceni (informație personală). Explicația pronunțării *š'*, *ž'* aici pare a fi apropierea de Basarabia cu care Moldovenii din stânga Nistrului au avut, de sigur, legături strânse și în trecut. Mai credem însă că unele sate de peste Nistru au fost întemeiate de coloniști veniți de dincoace, fapt care ar lămuri și aici numele comun a câte două sate de o parte și de alta

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1]) Semnele *tš*, *dž* precum și *š'*, *ž'*, întrebuințate de S., le menținem neschimbate și noi. Despre cele două din urmă, cf. mai sus, p. 53.

[2]) Cf. și *Mold. et.*, p. 11.

[3]) Informație personală.

a fluviului: Molovata, Dilacău, Speia, Cioburciu şi chiar Jura cel anchetat pentru ALR I[1]).

Lăsând la o parte această particularitate care diferenţiază vorbirea din Nord de cea din Sud, S. constată că ambele graiuri sunt foarte apropiate unul de altul. Prezentând un şir întreg de fenomene fonetice comune, ele alcătuesc — spune autorul — un tablou unitar pe care noi îl cunoaştem din graiurile de pe teritoriul vechii Moldove româneşti *(Mold. et.*, p. 12).

Trăsăturile fonetice înşirate de autor *(ibid.*, p. 12—13) sunt următoarele:

Din v o c a l i s m, cunoscute în toate localităţile anchetate:

1. Schimbarea lui *e* neaccentuat în *i (dinti, k'eptin* sau *t'eptin, su̯ari)*;

2. transformarea diftongului *ea* final în *ę: stę, mę;*

3. desvoltarea unui *u* semivocalic înaintea lui *o* iniţial: *ᵘordz ᵘopt ᵘosîja* „osia".

Mai puţin răspândite, dar totuşi cunoscute în ambele graiuri:

1. Tendinţa lui *ă* proton de a se preface în *a (sakară, karutsă,* etc.);

2. tendinţa spre dispariţie a lui *i* neaccentuat: *k'sᵢor (t'sᵢor, t'š'or)* „picior", *deš't* „deget";

3. puternica influenţă a consoanelor labiale asupra vocalelor neaccentuate: *fumeja, pomînt.*

Mai aminteşte un fenomen caracteristic localităţii Molochişul-Mare (la Nord de Râbniţa): dispariţia lui *ă* final neaccentuat *(kamęš* „cămaşă", *ald'in* „albină", etc.).

Din domeniul c o n s o n a n t i s m u l u i:

1. Palatalizarea labialelor înainte de i sau *i*: *p, b* în *k', g'* sau *t', d' (k'atră-t'atră, vrag'ii-vrad'ii; m* în *n' (n'ercur'); f, v* se schimbă cum am arătat mai sus (p. 267—8);

2. „întărirea" sunetelor *s, ş, ž (j), ţ, dz (frasîn, şăsî, ziţăl (ž'iţăl), dzîu̯ă),* după care *i* final neaccentuat dispare *(părţ, audz,* etc.)[2]).

---

[1]) Referitor la satul Jura, cf. I. I. Nistor, *Analele Acad. Rom., Mem. Secţ. Ist.*, Seria III, tom. XXV, Mem. 2, p. 15.

[2]) Deşi această particularitate a menţionat-o şi în *Uč. zap.* (v. p. 86), totuşi acolo găsim forme ca: *dziua, dzesi* „zece", *audzi, tsesi (ibid.), ši, želi (ibid.*, p. 95). Autorul a transcris, fără îndoială, greşit. Notarea *ši, želi*, în loc de *ši, žăli*, cum de fapt se pronunţă, ne-o explicăm uşor, ştiind că în limba rusă după *š, ž*, deşi sunt dure, nu se poate scrie *î* ci *i*, dar se citeşte *î*: scris *šit'* „a coase", *žit'* „a trăi", citit *şît', jît'*. Regula aceasta a intrat şi în ortografia limbii moldoveneşti care, într'o vreme, prevedea că după *ş, j* nu se poate scrie e

BCU Cluj / Central University Library Cluj

3 schimbarea lui *v* inițial în *h: hulpi* „vulpe", *horbă* „vorbă";

4. prefacerea africatelor *ĉ, ĝ* după cum am arătat mai sus (p. 267—8);

5. pierderea articolului hotărît *-l: ᵘomu.*

Examinând particularitățile acestea vedem că toate sunt cunoscute și graiului moldovenesc de dincoace de Nistru, însă unele dintre ele nu sunt nici peste Nistru și nici la Vest de el generale: astfel, influența consoanelor labiale asupra vocalelor neaccentuate următoare *(fumeja, pomânt,* etc.) nu este nicăiri o regulă fonetică. Și mai puțin răspândită este prefacerea lui *v-* în *h-* (cf. forma *horbă* în ALRM I, h. 41).

Dacă autorul a menționat unele trăsături fonetice atât de puțin importante ca diftongarea lui *o* inițial în *ᵘo*[1]) (și trebuia în cazul acesta să amintească și diftongarea paralelă a lui *e-* în *ʲe-*[2]) și pierderea articolului *-l*[3]), fenomene obișnuite în toate graiurile dacoromâne, n'a relevat două particularități fonetice mult mai importante și mai caracteristice graiurilor studiate, decât cele două de mai sus. Una ar fi închiderea lui *ă neaccentuat,* mai ales în poziție finală, spre *î*[4]), fenomen analog cu prefacerea lui *e* în *i,* amintită de S. Se știe că închiderea lui *ă* spre *î,* este general răspândită în graiul moldovenesc de dincoace de Nistru. Nu încape nicio îndoială că e proprie și graiurilor moldovenești transnistriene, căci apare regulat notată în tex-

---

întors (rus. *„e oborotnoe")* (care reprezenta pe *ă* sau *î*) și *i,* ci *e* și *i,* indiferent de rostirea moale (adică *śʲi, źʲi* ori „vârtoasă", adică *și, ji,* cf. I. Cioban, *Gramatica limbii moldovenești,* partea I, Tiraspol, 1959, p. 2—3 — scrisă cu alfabet rusesc). Notarea lui *i* și *e* după *dz, ts, s, z,* din exemplele citate mai sus, nu știm cum se explică. S'ar putea face, eventual, o apropiere de ortografia românească.

[1]) Observăm că în textele reproduse nu este decât arareori notată *(okol, or', oi, oft'adză, oftă. Mold. et.,* p. 69—70).

[2]) E explicabil de ce autorul semnalează numai diftongaera lui *o-,* iar pe a lui *e-* nu: fiindcă în limba rusă *o-* nu se diftonghează, pe când orice *e-* (exceptând cazurile când este scris cu *e* întors) se rostește *ie-,* ca în toate graiurile dacoromâne.

[3]) Era mai bine dacă sublinia păstrarea acestui artlcol la nume proprii, în unele localități anchetate, de ex.: *Bodiul, Krețul* (în Ohvatinț), *Vântul, Șerpul* (în Tocila) *(Uč. zap.,* p. 76), *Codrul, Orzul, Puiul, Sandul (Mold. et.,* p. 39) — și notate de mine: *Badiul, Șierbul* (din Zartaica), *Ursul, Dorul, Sârbul* (Corjovo). *Monul, Mițul* (Mălăești), *Banul, Huțul, Robul* (Martonoșa, peste Bug).

[4]) Notat în ALR prin *â,* ceea ce reprezintă un sunet intermediar între *ă* și *î.*

tul publicat de O. Kurylo[1]) şi în ale lui N. Smochină *(Anuarul Arhivei de Folklor* V, p. 14 sq.). S. însă nu a notat această particularitate, ci atât în texte cât şi în exemplele citate în decursul lucrărilor sale găsim pretutindenea pe *ă* păstrat[2]).

Cealaltă particularitate fonetică nesubliniată de S. este rostirea velară a lui *l*, notată de altfel în ambele sale lucrări, precum şi în textul publicat de O. Kurylo (cf. mai sus, p. 58).

Din morfologie S. relevă:

Păstrarea dezinenţei *-am* la persoana I plural a verbelor de conjugarea I-a *(Mold. et.*, p. 19): *kîntám, sămănám, pl'icám; dam (Uč. zap.*, p. 92). Sunt cunoscute şi formele în *-ăm (ibid.),* dar credem că cele dintâi sunt întrebuinţate pe o arie mai întinsă ale cărei ramificaţii se mai păstrează şi dincoace de Nistru, prin Bucovina (Al. Procopovici, în *Rev. Fil.* II, p. 362—63, L. Morariu, în *Codrul Cosminului* II, p. 362) şi în Estul Basarabiei (S. Pop, în *DR.* VIII, p. 165—166 şi în *Rev. Fund. Reg.*, VIII (1941), p. 433).

Mutarea accentului de pe tulpină pe terminaţie la verbele de conjugarea III *(fasiém, vindém. Uč. zap.*, p. 92) este, după cum observă şi S. *(Mold. et.*, p. 19), destul de cunoscută şi dincoace de Nistru (cf. ALRM I, h. 146: *spúnem* şi *spuném).*

---

[1]) Transcris ca un *î* obişnuit, prin semnul rusesc ы (cf. *loc. cit.*, p. 220—221).

[2]) Explicaţia menţinerii lui *-ă* în notarea lui S. credem că poate fi desprinsă din textele reproduse în *Uč. zap.* I, p. 95—97. Acolo se găsesc şi câteva cântece alcătuite de unul dintre informatorii anchetaţi, reproduse cu alfabetul rusesc în însăşi trancrierea subiectului. In ele *ă* final apare redat cu regularitate prin *î*, adică aşa cum simţea subiectul că şi rosteşte: *kulkî, usukî, skoalî,* etc. S. transcrie aceste texte, odată fonetic, cu litere latine, şi încă odată cu alfabetul rusesc întrebuinţat pe atunci pentru limba moldovenească *(ibid.).* In ambele cazuri *î* din scrierea informatorului este înlocuit prin *ă* (în limba moldovenească *ă* se nota printr'un *e* rusesc întors). Credem că S. a procedat astfel din cauza următoare: sunetul *ă* neaccentuat, mai ales în poziţie finală, din graiurile moldoveneşti, îşi pierde din sonoritate şi din durată, ceea ce face să nu fie perceput clar în privinţa timbrului (ceva asemănător se întâmplă şi în limba rusă: un *o* sau *a* neaccentuaţi, deci şi finali, se aud cam ca un *ă* final în vorbirea Moldovenilor), după cum însuşi mărturiseşte: „în vorbire câteodată nu e uşor, mai ales în silabele neaccentuate, să deosebeşti pe *î* de *ă*" *(Uč. zap.*, p. 83, notă). Şi fiindcă ortografia moldovenească, stabilită oarecum pe baze fonetice, nota uneori într'un singur fel pe *ă*, ori accentuat ori neaccentuat, a adoptat şi dânsul această normă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Un alt fenomen important relevat de S. *(Mold. et.*, p. 19) este întrebuințarea conjuncției *și* la formarea subjonctivului: *ši-l padzăsk* „să-l păzească", *š-o jeu* „s'o iau" *sini-š margă š(ă) ni sițească* „cine să meargă să ne citească" *(Uč. zap.*, p. 95, 96 — cf. O. Kurylo, *loc cit.*, p. 220—221), *și treacă* „să treacă" (S. Pop în *Rev. Fund. Reg.* VIII, p 435). Formele cu *și* în loc de *să* se întrebuințează și peste Bug, în Martonoșa (regiunea Kirovogradului și în Alexandrovka, lângă Voznesensk[1]).

In afară de aceste particularități subliniate de S. mai relevăm și noi câteva, spicuite fie din texte publicate fie din informații personale:

După modelul formelor *dau-dai, stau-stai,* verbe ca *a spune, a pune, a încuia* au persoana întâia a prez. indic. și conj. terminată în *u̯*: *încuu̯* (în Plopi, lângă Râbnița), *(să) spuu̯, (să) puu̯* (Coșnița și Izvorul-Mare, lângă Dubăsari, Șiriaevo, pe lângă Ananiev, și Martonoșa, în părțile Kirovogradului), *(și) spu* (Ghidirim, lângă Râbnița)[2]).

Prin analogie cu *să aibă* s'a ajuns la forme ca *și știbâ* (N. Smochină, în *Anuarul Arhivei de Folklor* V, p. 46), cunoscute și dincoace de Nistru[3]), și chiar la una mai puțin obișnuită: *să aib* (în Martonoșa, în regiunea Kirovogradului).

Credem că tot prin analogie după persoana III sg. se explică și *ă* din formele *dău* „dau" *(Mold. et.*, p. 69), *stău* (v. *An. Arh. Folk.* V, p. 41), *stăi* „stai" (Butuceni, lângă Râbnița — informație personală)[4]).

In textele culese de N. Smochină găsim și forma arhaică: *o'ngis (=o'nž'is)* „a înviat" *(An. Arh. Folk.*, V, p. 44)[5]).

In Corsun, cătun în apropiere de orașul Stalino, se păstrează accentul vechiu al verbului *uita: să nu uit*[6]).

Un fenomen răspândit în limba Moldovenilor de peste Nistru este și întrebuințarea pleonastică a pronumelui personal și reflexiv:

---

[1]) După cum știm, formarea subjonctivului cu *și* e obișnuită și prin Ardeal, în județele Bihor, Sălaj și Satu-Mare (v. ALR I, h. 83, ALR II, p. 12, h. 23; p. 35, h. 69, cf. G. Weigand, în *Jb.* IV, p. 301).

[2]) Cf. în ALR I, h. 107: *spuu̯*, în punctul 324, Leta Mare — Ungaria — și peste Nistru, în punctele 454, 458, cf. S. Pop, în *Rev. Fund. Reg.*, VIII, p. 435.

[3]) In Basarabia: *să știbă, să šibă* sau *fibă* „să fie" (D. Șandru, în *BL.* I, p. 95) și prin Bucovina: *să vibă* „să vie" (*DR.* V, p. 828).

[4]) Formele acestea le-am auzit și din Dubău (pe râul Iagorlâc) și din Martonoșa (peste Bug).

[5]) Cf. *u̯ō-ž'is* „au înviat" (în Basarabia), ALR II, h. 175/431.

[6]) Și în Nezavertailovca, în stânga Nistrului: *u̯iit, u̯iiț, u̯iită* (S. Pop, în *Rev. Fund. Reg.* VIII, p. 433).

ti-ai usca-ti (An. Arh. Folk., V, p. 17), *ni-o'ndreptati-ni (ibid.*, p. 48), *ni-i agiuta-ni (ibid.*, p. 47), *v'a duci-vî (ibid.*, p. 47), *li-om da-li (ibid.*, p. 48), *ł-o uš'isâ-łi, łi-am băutu-łie, ł-o-ngropatu-łie* „i-a îngropat (pe ei)", *m-am cułcatu-mă, s-o strînsu-să, s-o bitrîtî-să (ploaia)* „ploaia s'a potolit, a încetat", *s-o słobodzîtu-să,* (informaţii personale, din cătunul Corsun, în regiunea oraşului Stalino). Fenomenul, atestat şi în textele noastre vechi, este cunoscut şi dincoace de Nistru[1]), dar ni se pare că numai în Sudul Banatului şi la Românii dintre Timoc şi Morava apare pe o scară aşa de întinsă.

In continuare, S. se ocupă şi de problema lexicală a regiunilor moldoveneşti de peste Nistru, ajungând la constatarea că stocul de cuvinte al graiurilor studiate de dânsul este în mare măsură acelaşi cu cel din graiurile moldoveneşti dela Vest de Nistru. Mai relevă, în acelaşi timp, unele corespondenţe lexicale cu Transilvania.

Există însă un număr de cuvinte care se întrebuinţează numai peste Nistru. Dintre cele numite de S., observăm însă că unele sunt cunoscute şi dincoace de Nistru, de ex.: *stodoală, hrubă*[2]), *markotéts*[3]), *makahón, samovár, tšaínik, stakán*[4]), *spăteadză*[5]), *ostréts*[6]), *štilváhă* sau *štilvaụa*[7]).

Celelalte cuvinte, înşirate de S. ca fiind proprii numai graiurilor moldoveneşti transnistriene, nefigurând în dicţionarele noastre (ceea ce nu însemnează că unele dintre ele n'ar putea să fie cunoscute), le reproducem aici şi le arătăm şi originea celor mai multe dintre ele:

klun'a (=*stodoală*, v. mai sus) „magazie de cereale"<ucr. *klúnja* „id.".

połovnik sau *plévnik*[8]) „şură pentru pleavă", cf. ucr. *polóvnja*, „id".

kuriják „coteţ pentru găini"[9]), cf. ucr. *kurjátnyk* „id.".

goż'ineátsă „coteţ pentru porci".

---

[1]) Cf. Gr. Nandriş, în *BL.* V, p. 202.

[2]) Cf. A. Scriban, *Dicţionaru limbii romăneşti*, Iaşi, 1939, s. v.

[3]) *Ibid.*, s. v. *mărkoteţ.*

[4]) *Ibid.*, s. v.

[5]) *Ibid.*, s. v. *spătează.*

[6]) *Ibid.*, s. v. *ostreţ.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[7]) Cf. E. Petrovici, *Texte dialectale. Suplement la Atlasul Linguistic Român II*, Sibiu-Leipzig 1943. p.335: „*štilváha*" crucea carului, bucata de lemn care stă curmeziş peste osie" <rut. *štil'vaha* „id.".

[8]) Cf. *plévniţă*, la Scriban, *ibid.*

[9]) Cf. *curuíác*, la Scriban, *ibid.*

gánok sau *hánok* „pridvor, balcon" <ucr. *gánok* s. *hánok* „id." (<germ. *Gang*)[1]).

plátvă „grindă, bârnă"<ucr. *plátva* „id.".

hladón „oală de pământ".

slóic „borcan (de sticlă)".

rohátš „cleștele dela sobă"<ucr. *roháč* „id.".

drušlák „strecurătoare (de argilă sau metal)"<ucr. *drušlják*, cf. rus. *duršlág* „id." (<germ. *Durchschlag*).

tértkă „răzătoare" <ucr. *tértka* „id.".

bl'údutška „farfurioară", cf. ucr. *bljúdečko* „id.".

štibéi =*ostreț*, v. mai sus, p. 273.

rutšitsă „leucă"<ucr. *ruč'cja* „id.".

nasádă „grinda așezată pe osia dindărăt a carului", cf. ucr. *nasád* „id.".

snast' (=*nasadă*)<ucr. *snast'* „id.".

ta(ra)rînkă „bara de fier de pe osie".

snítsă „crac la trăsură"<ucr. *sny'cja* „id.".

podóimă „podhorniță" <vechiu ucr. *podójma* (>*pidójma*) „id."[2]).

Intr'un nou capitol al lucrării sale (*Mold. et.*, p. 56—65), S. examinează și din punct de vedere istoric structura graiurilor moldovenești.

Asemănarea mare dintre graiurile de dincolo și de dincoace de Nistru dânsul o explică prin aceea că majoritatea populației moldovenești de peste Nistru e venită din Basarabia și Bucovina. La acest fapt trebue să mai adăugăm și necontenitele legături care au existat între populațiile de pe cele două maluri ale Nistrului până la 1812 și au devenit și mai strânse după acea dată.

Trăsăturile specifice, proprii numai graiurilor moldovenești transnistriene, S. le explică prin influența limbii vecinilor înconjurători. Trecutul istoric diferit pe care l-au avut cele două regiuni de peste Nistru (adică regiunea dela Nord de Iagorlâc și Codima și cea dela

---

[1]) Cf. la Huțani: *gánoc* „pridvor" (ALR II, vol. I, harta 234 — punctul 366).

[2]) Nu înțelegem de ce S. crede că unii dintre termenii aceștia ar fi împrumutați din limba polonză, anume: *nasadă, ta(ra)rînkă, snitsă, podoimă, štilvahă, ortšik* (<polon. *nasad, trarynka, s'nica, podyma, sztelwaga, orczyk*). Pentru *ta(ra)rîncă* n'am găsit un corespondent în dicționarele ucrainene, (cu toate acestea cuvântul ar putea exista și în această limbă), dar celelalte sunt fără îndoială împrumuturi ucrainene (pentru *órtšic*, v. Scriban, *op. cit.*, s. v. *orcic*). De altfel *podoimă* (care nu poate fi explicat din polon. *podyma*) și mai ales *štilvaha* (cu trecerea lui *g* în *h*) arată o neîndoelnică origine ucraineană.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Sud) este cea mai însemnată cauză care a determinat naşterea celor două graiuri ce se menţin până astăzi în vechile lor graniţe istorice.

In regiunea nordică limba Moldovenilor a suferit, spune S., mai întâiu o influenţă poloneză, întru cât aici populaţia poloneză a fost în cea mai mare parte asimilată de Moldoveni. Credem că autorul exagerează importanţa influenţei poloneze asupra graiului nordic transnistrian. Am văzut, puţin mai sus, că dânsul socoteşte de origine poloneză un număr de cuvinte care se explică mai bine din ucraineană, şi tot influenţei poloneze îi atribue şi rostirea cu *s, z (sier* „fier", *zin* „vin"), fenomen de care ne-am ocupat mai sus şi am încercat să dovedim că este tot de provenienţă ucraineană[1]).

Puternică este influenţa ucraineană mai ales în domeniul lexical. Dată fiind lunga convieţuire a Moldovenilor cu Ucrainienii, precum şi identitatea ocupaţiilor lor, o mulţime de cuvinte ucrainiene din toate domeniile vieţii ţărăneşti au pătruns în vorbirea moldovenească. Influenţa ucraineană s'a produs şi se produce mai ales pe două căi: în regiunile în care predomină elementul moldovenesc, prin asimilarea Ucrainenilor, iar în regiunile cu majorităţi ucrainene: prin ucrainizarea lentă a Moldovenilor.

Asimilarea populaţiei ucrainene s'ar fi produs, spune S., mai ales în apropierea Nistrului, unde Moldovenii se bucurau de o situaţie economică privilegiată faţă de celelalte naţionalităţi. Pentru exemplificarea aecstui proces, S. aduce cazul unui sat de pe malul Nistrului, Podoimiţa, acum curat moldovenesc, dar în care pătura ucraineană şi poloneză era în vechime destul de puternică *(ibid.*, p. 57, cf. O. Kurylo, *loc cit.*, p. 215).

Cu totul altfel stau lucrurile în regiunile îndepărtate de Nistru,

---

[1]) Cf. mai sus articolul nostru *Raporturi fonetice ucraino-române*, p. 51—59. Acolo am căutat să dovedim că această rostire au împrumutat-o Moldovenii dela Ucraineni, care au redat sunetele moldoveneşti *ś'* şi *ź'* (căci aşa, credem, s'a rostit, mai demult, şi în Nordul regiunii de peste Nistru), neexistente în limba lor, prin *s* şi *z* palatali, aşa cum au făcut, atât ei, Ucrainenii, cât şi Ruşii, cu sunetele poloneze *s' (si), z' (zi),* aproape identice cu mold. *ś', ź'* (cf. p. 56). La exemplele poloneze citate acolo pot fi adăugate şi altele. Astfel în studiul cunoscutului filolog şi fonetician V. A. Bogorodickij, *Obščij kurs russkoj grammatiki*, Kazań, 1913, în „tabela comparativă a celor mai însemnate corespondenţe fonetice din limbile slave", dintre pag. 412 şi 413, găsim cuvintele poloneze *s'mierc'* „moarte", *s'wieca* „lumânare" şi *ziemia* „pământ" transcrise rusește, fonetic, aşa: с'мѣрц', с'Ф'ѣца, зем'а.

unde Moldovenii, înconjurați de majorități ucrainiene, au început să-și piardă obiceiurile, cântecele, și au împrumutat o mulțime de cuvinte ucrainiene și rusești care le împestrițează limba[1]).

In ordine cronologică, mai nouă decât influența ucraineană este cea rusească, consistând, în primul rând, dintr'un stoc de cuvinte pătrunse dela orașe, odată cu obiectele corespunzătoare de civilizație orășenească, de ex.: *sofkă* (<rus. *sofka)* „sofa", *kartúz* „șapcă"<rus. *kartúz* (cf. *Jb.* XXI-XXVI, p. 17), *botinš'* „ghete" (<rus *botinki,* cf. Scriban, *op. cit.,* s. v. *botinca), posapoš'* [?], *kofta* (<rus. *kofta* „partea de sus a costumului femeiesc"), *ș(o)norok* (<rus. *šnurok)* „șnur", *șpelka* (<rus. *špil'ka* „bold, agrafă").

Un alt strat de cuvinte rusești a pătruns în limba Moldovenilor odată cu radicalele schimbări sociale, economice și administrative produse de revoluția comunistă. Astfel: *kolhoz, kulak, komissar, politruk,* și formații nouă ca *a strahuí* „a asigura (de incendiu, etc.)" (cf. rus. *strachovat'* „id."), *a organizuí* (cf. rus. *organizovat'* „a organiza"), *a vîpisuí* (cf. rus. *vypisyvat'* „a exclude"), *a golosuí* (cf. rus. *golosovat'* „a vota").

După modelul termenilor rusești, rezultați din alăturarea a două sau mai multe cuvinte prescurtate[2]), s'au creat termeni asemănători și în vorbirea moldovenească: *sfat satułuí* (rus. *sel'sovet=sel'skij sovet* „id.") sau *korsat* „corespondentul satului" (rus *sel'kor=sel'skij korrespondent* „id.").

Lucrarea *Moldavskie etjudy* are și un capitol istoric, intitulat „Moldavskaja kolonizacija levoberežnogo Pridnetsrov'ija" (Colonizarea moldovenească a regiunii din stânga Nistrului) (p. 25—55), în care autorul caută să stabilească vechimea așezărilor moldovenești în părțile acelea. Utilizând un material istoric destul de bogat — în bună parte neaccesibil nouă —, S. conclude că nu poate fi susținută prezența unei însemnate populații moldovenești, în acele regiuni, înainte de sec. XVII, părere diferită deci de a istoricilor români (și autorul ia atitudine în special împotriva lui I. Nistor) — care pledează pentru o vechime mult mai mare. De sigur că și în discuția aceasta, neîncheiată încă, dovezile linguistice ar putea aduce o prețioasă contribuție. Insă materialul de care dispunem până acum este neîndestulător. Credem că acest gol va fi înlăturat mai ales prin urmărirea

---

[1]) Cei de pe lângă Nistru îi ironizează cu expresii ca: *zapreż japy, bery kapestru, ta vedy do fyntynu (Mold. et.,* p. 58) „înhamă iapa, ia-o de căpăstru și du-o la fântână".

[2]) Ca, de ex., cele amintite înainte și atât de cunoscute: *kolchoz,* prescurtat din *kollektivnoe chozjajstvo* „gospodărie colectivă", *politruk=političeskij rukovoditel'* „conducător politic", etc.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

raporturilor linguistice dintre Moldoveni şi celelalte naţiuni conlocuitoare.

I. PĂTRUŢ

AL. ROSETTI, *Istoria limbii române,* VI: Din secolul al XIII-lea până în secolul al XVII-lea. Bucureşti, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, 1946.

Apărut înaintea celui de al cincilea, volumul VI din *Istoria limbii române,* opera de sinteză a profesorului Rosetti, în curs de publicare, este consacrat celei dintâi epoci din evoluţia limbii noastre pentru care avem mărturii scrise.

Lucrarea se divide în două părţi. Cea dintâi (pp. 39—69) cuprinde expunerea asupra limbii române din secolul al XIII-lea, al XIV-lea şi al XV-lea, iar cea de a doua (pp. 71—269) se ocupă de limba română din secolul al XVI-lea. Câtă vreme partea a doua, mai extinsă, nu este decât retipărirea lucrării anterioare a autorului, *Limba română în secolul al XVI-lea,* Buc. [1932], cu modificări şi adăugiri, ceealaltă, din lipsă de izvoare documentare mai redusă, este inedită.

Mărginindu-se mai mult la o expunere descriptivă, autorul grupează materialul de limbă, după tradiţionalele împărţiri ale gramaticii, în fonetică, morfologie, sintaxă, stilistică şi vocabular. Pentrucă o studiere a tuturor particularităţilor de limbă din textele noastre vechi ar fi dus prea departe, atenţia acestuia nu s'a oprit decât asupra fenomenelor caracteristice limbii veacurilor trecute, dispărute astăzi sau cunoscute numai uzului dialectal. Ca o notă particulară a prezentei lucrări, ce se impune a fi scoasă în evidenţă, este permanenta preocupare de factorul geografic în repartizarea fenomenelor linguistice. Al. Rosetti reuşeşte astfel să ne dea un fel de atlas linguistic, foarte aproximativ ce e drept, al limbii române din secolul al XVI-lea.

Utilizând un material bogat, fără să-l epuizeze totuşi, autorul evită discuţiile în legătură cu atâtea probleme controversate încă. Divergenţele de păreri le menţionează totuşi în note, care sunt în felul acesta un practic îndreptar bibliografic pentru cercetător. Lucrarea, concisă, metodic orânduită şi obiectivă, câştigă astfel în claritate. Toate aceste calităţi, — ce nu ne surprind, pentrucă suntem obişnuiţi cu ele din lucrările anterioare ale autorului, — fac din acest volum un manual foarte util, în care se pot găsi toate informaţiile, ţinute la curent până la zi, privitoare la limba şi problemele literare ale secolului al XVI-lea şi ale celor precedente. Indicele de autori şi de cuvinte ce lipsea în lucrarea anterioară, republicată acum, face ca acest volum să se poată consulta cu uşurinţă, fiind deci cu atât mai preţios.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dela apariţia lucrării lui Al. Rosetti, ultimele studii ale lui Damian P. Bogdan *(Caracterul limbii textelor slavo-române,* Buc., 1946 şi, mai ales, *Glosarul cuvintelor româneşti din documentele slavo-române,* Buc., 1946) concentrează un bogat material lexicografic românesc, adunat din documente slavo-române publicate şi nepublicate. Pus la contribuţie, acest material completează lucrarea de faţă, cu deosebire prima parte a ei. Fiind foarte puţin cunoscută limba română dinainte de secolul al XVI-lea, săracă în atestări documentare, relevăm aci câteva fapte şi exemple nouă din această perioadă de evoluţie a limbii române.

Din **fonetică**: vocala *e*>*ă*, precedată de *s*, *în S*$_{k}$*cară*, tp., 1486, Moldova (Glos., 198); *i* se sincopează în *Căşčoarele,* tp., 1469, Moldova (Glos., 141); *o* neaccentuat >*u*: *Arbure*, n. pr., 1472, Moldova (Glos., 126), *Descupereşti,* tp., 1492, Ţara Românească (Glos., 153); *u*>*o*, prin asimilare, în *Booreanul,* n. pr., 1467, Moldova (Glos., 132); *-u* final e notat, fără să fie introdus din vechea slavă, unde avea o valoare morfologică (cf. p. 45), în următoarele exemple: *Fânaţeloru (na Potoţi Fânaţeloru*=la Părăul Fânaţeloru), tp., 1469, Moldova (Glos., 184), *Plăvăţeştiloru,* tp., în actele din timpul lui Ştefan cel Mare (Caract., 31), *Cutulu Hueţénii,* tp., 1468, Moldova (Glos., 50), *Ştefan Tunsulu,* n. pr., în actele lui Alexandru, fiul lui Iliaş (Caract., 18; cf. şi Glos., 208), *spataru* (neart.), 1484, Ţara Românească, (Glos., 102), *pârcalabu* (neart.), 1449, Moldova (Glos., 84), *vrajmaşu,* 1421, Ţara Românească (Glos., 119), *Sătcelu,* tp., 1480, Ţara Românească (Glos., 197); *a* pentru *ă* proton: *Matasă,* n. pr., 1428 (Glos., 176), *Tatarii,* tp., 1472 (Glos., 206), *pârcalabu,* 1449 (Glos., 84), *spatarula*=a spatarului, 1453 (Glos., 226), *Romanu spatarelu*=lui Roman spatarel, 1472 (Glos., 226), *Barbosul*$_{k}$, n. pr., 1424 (Glos., 129), *Turbateşti,* tp., 1428 (Glos., 208), *Ţiganeşti, Ivaneşti,* tp., în actele lui Alexandru cel Bun (Caract., 22), în M o l d o v a, *Cararea,* tp., 1392, 1436 (Glos., 139), *spataru,* 1484 (Glos., 102), *Calimaneşti, Ţaurari, Radeşti, Staneşti,* tp., în actele lui Radu, fiul lui Mircea cel Bătrân (Caract., 20), în M u n t e n i a; diftongul *ea,* după *r,* >*a,* în *Căcăradză,* n. pr., 1487, Moldova (Glos., 137); *ie (*<*ia)* apare redus la *e*, ca în graiul moldovenesc de astăzi: *Spăret (Selo Spăretulovo*=satul Spăretului), tp., 1429, Moldova (Glos., 241). — *t* se păstrează încă în *Sătcelu,* tp., 1480, Ţara Românească (Glos., 197) şi *Sătcele,* tp., 1482—1496, Ţara Românească (Glos., 197); *dz*>*dž* prin asimilare: *Urgičěnilor*$_{k}$, tp., 1491, Moldova (Glos., 212)[1]) (cf. *ğiče,* Rosetti,

[1]) *Urgičeni*=Urziceni *(*<*urzică),* pe aceeaşi pagină a Glosarului, cu cunoscutul fenomen *dz—č*>*ğ—č (dziče*>*ğiče).* D. P. Bogdan derivă acest cuvânt din *urgie!* Pe lângă o orânduire complicată a materialului abundent, cu dese trimiteri dela un capitol la altul (cf. *răpegiune* v. *răpejiune, răpejiune* v. *Răpejiune,* etc.) şi prescurtări ca-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ist. l. rom., VI, p. 153); la exemplele cu *-n->r*, date de Al. Rosetti, adăugăm pe *Căpăţâroasi*, tp., în actele din timpul lui Ştefan cel Mare (Caract., 29); în *Fântânele*, tp., 1426, Moldova (Glos., 156) şi *Jemineşti*, tp., 1447, Moldova (Glos., 168) rotacismul nu e notat; dispariţia lui *-l*, articol enclitic: alături de *Albul*, n. pr., 1422, Ţara Românească (Glos., 125), *Albul*ѣ, n. pr., 1436, Moldova (Glos., 125), *Tătarul*, n. pr., 1418, Ţara Românească (Glos., 206), *Barbul*, n. pr., 1451, Ţara Românească (Glos., 129), etc., apar *Albu*, n. pr., 1495, Ţara Românească (Glos., 125), *Frâncu*, n. pr., 1468, Moldova (cf. *Frâncul*, n. pr., 1505, Ţara Românească) (Glos., 158), *Roşu*, n. pr., cca 1477, Ţara Românească (Glos., 195), *Jude Uliu*, n. pr., 1448, Moldova (cf. *Milea Uliul*, n. pr., 1502, Moldova) (Glos.. 210), etc., cf. p. 48; *l'* (muiat) netrecut la *i:* (Şerban) *Liubitul*, n. pr., 1418, Ţara Românească (Glos., 254) (cf. Rosetti, *Ist. l. rom.*, VI, p. 165).

Din **morfologie** amintim pronumele demonstrativ *cest*, 1431, Moldova (Glos., 40) şi pluralul feminin *Strâmbătaţi*, tp., 1480, Ţara Românească (Glos., 202).

Notăm în continuare câteva observaţiuni:

La pag. 9 se dă transcrierea alfabetului cirilic cu litere latine, adoptată de slaviştii occidentali. Pentru textele româneşti Rosetti propune aceeaşi transcriere, cu anumite modificări (p. 10). Printre aceste modificări era necesar să se amintească ѫ = *h*, nu *x*, şi probabil şi ѡ = *y* şi ѹ, cum îl transcrie chiar Rosetti (cf. pp. 26 şi 49, 50).

Am văzut mai sus că, împotriva afirmaţiilor autorului (cf. pp. 45 şi 129), în unele cuvinte româneşti din documentele slavo-române din secolul al XV-lea găsim pe *-u* final notat în exemple sigure. Notarea sau nenotarea lui se poate explica fie prin aspectul diferit al fenomenului, fie datorită incapacităţii scriitorului străin de a reda exact timbrul de vocală mai mult sau mai puţin şoptită a lui *-u*. Dacă autorul dă câteodată atenţie graiului popular de astăzi, pentru a explica fapte linguistice din trecut (cf. de ex. pp. 131—132), când e vorba de *-u* final neglijează cu totul situaţia actuală a acestuia. Hărţile Atlasului linguistic ne arată că şi astăzi în unele regiuni, de alt-

---

pricioase, asemenea explicaţii năstrusnice şi greşeli elementare se găsesc, din păcate, destul de numeroase în această lucrare. Vom mai aminti aci, la repezeală, încă vreo câteva: *prost* (p. 93) nu are înţelesul de „fără familie", ci, după cum se ştie din textele vechi, ca şi în slavoneşte, de „simplu, de rând, din popor, dintr'o treaptă socială în ferioară"; *purcar* (p. 93) de bună seamă nu însemnează „văcar", ci evident „cel ce grijeşte porcii", fiind un derivat din *porc* cu sufixul *-ar; zpre* (=spre) (p. 121) nu derivă din lat. *supra*, ci din *super*, etc., etc.

Babeş-Bolyai University Library, Cluj

fel destul de întinse, se mai păstrează urme de *-u* final (cf. ALRM. I, vol. 2, H. 245, 254, 269, 302) şi nu numai la cuvintele în care apariţia lui ar fi îndreptăţită din punct de vedere etimologic (cf. *-u* final în *pleşug, pleş, ştirb,* ALR. I, vol. 1, H. 42, 69). Grafiile cu *-u* nu se pot socoti pur şi simplu ortografice, cum înclină a crede Al. Rosetti, ci ele au avut, dacă nu întotdeauna, în majoritatea cazurilor, o valoare fonetică. Constatarea autorului că „*-u* final amuţise chiar în secolul al XIII-lea" (p. 129) nu se mai poate susţine, nefiind argumentată.

La pag. 52 se discută alternanţa *ă/e,* după oclusivele labiale, în cuvinte ca *Jiumetate, Pedučelului.* Al. Rosetti crede că grafiile cu *e* pot nota o realitate fonetică şi conclude „că *e* nu trecuse încă la *ă* în Moldova", în secolul al XV-lea. Nu este imposibil; în unele regiuni, *e* după labiale, în poziţie tare, se păstrează şi astăzi. Dar nu trebue să se uite că în documentele slavo-române se mai găsesc cazuri, când, fie din cauza originii străine a grămăticului, fie din deprinderea anumitor maniere grafice, cuvintele româneşti primesc o înfăţişare grafică ciudată (cf. *Beleul*=Bălăul, 1562, Moldova (Glos., 130), *Belegoşi* =Bălegoşi, 1589, Ţara Românească (Glos., 231), *Ampuţita*=Împuţita, 1495, Moldova (Glos., 167), *Infundăturĕ*=la *Înfundătură,* 1428, Moldova (Glos., 236)). In secolul al XVI-lea nu găsim asemenea exemple. Dimpotrivă *e* neaccentuat, după labiale, apare trecut la *ă* (cf. p. 107).

La pag. 54 se vorbeşte de diftongul *uo,* care e redat prin *uo,* în exemple ca *Nuoreţu, Buoralul.* Credem că în aceste cuvinte nu avem de a face cu un diftong, ci cu vocalele *u* şi *o* în hiat. Altfel nu s'ar putea explica forma *Booreanul,* n. pr., 1467, Moldova (Glos., 132), în care hiatul *o-o* rezultă din *u-o.* De altfel Al. Rosetti se ocupă, la pag. 133, de formele *nuor* şi *noor,* atestate în secolul al XVI-lea, la „vocalele în hiat".

La pag. 131—132 autorul citează exemple în care *-eá* e notat cu ѣ (ex. *ave*=avea, *duče*=ducea, etc.), observând că „grafia cu *e* notează un fonetism curent şi în zilele noastre" în Maramureş, N. Ardealului, Bucovina şi Banat (un *-ę*). Mai mult chiar, crede că şi ѣ şi ѧ, în textele din aceste regiuni, are valoare de *-ę.* Tot ce se poate. Dar o altă explicaţie, care nu presupune numai decât o fină ureche de fonetician pentru scriitor sau copist, ne pare mult mai plausibilă. Atât ѣ cât şi ѣ se întrebuinţează pentru a nota sunetul *e* (cf. pp. 23, 105—106, 135). Din această identitate s'a ajuns ca ѣ să substitue pe ѣ şi acolo unde această slovă are valoare de *ea* (cf. grafiile *aserâ*= aseară, *dulčeţa*=dulceaţa, *vecu*=*veacu,* citate la p. 106).

Biblioteca Centrală Universitară Libraria Cluj

Forma de vocativ masculin singular *ome* (p. 141) nu e refăcută după analogia cu forma de nominativ-acuzativ *om;* ea trebue explicată ca o grafie pentru *oame,* în care ѡ sau ѡ are valoare de *ea* (cf.

exemplele *omeni, codă, fome,* etc., citate la p. 140; de asemenea vocativul *domne,* alături de *doamne,* p. 177).

Exemplele citate la pagina 264 pentru a arăta că, „în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, anumiți termeni din regiunea rotacizantă erau necunoscuți sau neobișnuiți în graiul din Țara Românească și din regiunea Brașovului", trebuesc revizuite: *lâ↑ngedzi* din Codicele Voronțean (4/8) se găsește și în Lucrul Apostolesc al Diaconului Coresi, *lânğezi* (89/9). O comparație între aceste două texte din punct de vedere lexical ne poate duce nu numai la concluzia lui Rosetti că „unii termeni din CV. sunt înlocuiți în CPr. cu termeni sinonimi", fiind necunoscuți în Muntenia și Sudul Transilvaniei. Dacă găsim următoarele corespondențe, luate mai mult la întâmplare: *deștinse* (CPr. 88/17) — *↑tră* (CV. 3/5); *contenimu-vă* (CPr. 89/16) — *blăstemămu-vă* (CV. 5/3—4); *se duse* (CPr. 86/15) — *↑tră* (CV. 2/8); *nevoi* (CPr. 89/11—12) — *lâ↑gori* (CV. 4/11); *neștine* (CPr. 89/3) — *oarecarele* (CV. 4/1); *čineva* (CPr. 93/9) — *nești↑re* (CV. 12/14), etc., înseamnă oare că diaconul tipograf nu a cunoscut cuvintele din Codicele Voronețean, unele din ele generale astăzi în dialectul dacoromân, fiind nevoit a le înlocui cu altele? Nu s'ar putea explica mai bine aceste deosebiri lexicale printr'o traducere deosebită, în regiuni diferite, — de aci diferențierile dialectale ale celor două texte — după vreun text slavon comun sau, poate, după versiuni înrudite între ele? Spre această ipoteză, care nu exclude totuși posibilitatea utilizării, în oarecare măsură, a textului rotacizant maramureșan de către Coresi și tovarășii săi, ne îndrumează și exemplele de „înlocuiri" ca acestea: *dĕlele* (CPr. 90/8) — *luclurele* (CV. 6/9); *dospiră* (CPr. 86/13) — *pristoi* (CV. 2/6—7); *menĕște* (CPr. 91/16 — *pomeniaște* (CV. 9/7—8): *năroadele* (CPr. 92/18) — *gloata* (CV. 11/12—13), etc. Asemenea exemple, precum și construcții frazeologice deosebite, destul de numeroase, ne fac să credem că Diaconul Coresi a avut în față și un text slav, pe care îl urma în deaproape. Și atunci afirmația lui Rosetti că Diaconul Coresi și ucenicii săi „au supus la o *serioasă* modificare limba manuscriselor maramureșene sau nord-ardelene pe care le-au avut la îndemână, *pentrucă limba acestor traduceri era diferită de limba vorbită în sudul Ardealului*"[1]) (p. 92) nu mai poate fi admisă decât cu rezerve. Cercetând numai raporturile lexicale dintre Lucrul Apostolesc și Codicele Voronețean, cu greu se va putea ajunge vreodată la rezultate sigure. Raportarea la textul original slav ne apare ca absolut necesară pentru clarificarea acestei dificile și importante probleme.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Atragem atențiunea și asupra câtorva greșeli de tipar, pentru a fi îndreptate la o eventuală reeditare a cărții: alternanța morfolo-

[1]) Sublinierea este a noastră.

gică dela pag. 185 este *om/omu*, nu *om/omul; Mand-/zaţi* (p. 56) greşit despărţit; o virgulă absolut necesară în ultimul rând de pe pag. 67, după *prima oară*, pentru a se evita posibilitatea altor interpretări ale frazei.

Inainte de a încheia ne exprimăm o nedumerire. Nu ştim şi nici nu putem bănui pricina pentru care pe coperta şi foaia de titlu a cărţii e vorba de limba română „din secolul al XIII-lea până în secolul al XVII-lea", în vreme ce ca titlu al părţii întâi e dat „Secolul al XII-lea, al XIII-lea, al XIV-lea şi al XV-lea, înţelegându-se, firesţe, că e vorba de limba română din aceste secole. In toată lucrarea nu am găsit citat nici măcar un singur fapt de limbă din secolul al XII-lea.

ROMULUS TODORAN

TACHE PAPAHAGI, *Din Dicţionarul dialectului aromân, general şi etimologic*. Bucureşti, Atelierele grafice Socec & Co., 1947, 22 p.

Studiat temeinic în masiva monografie a lui Th. Capidan, dialectul aromân nu are încă — bunăoară ca cel meglenit — un bun dicţionar etimologic. Încercările care s'au făcut până acum, deşi nu sunt cu totul zadarnice, n'au satisfăcut toate pretenţiile ştiinţifice şi practice. Un nou dicţionar al dialectului aromân împlineşte aşa dar o necesitate de mult simţită.

Sarcina de a compune o asemenea lucrare îi revine acum, după ce alţii şi-au asumat-o, fără să o poată duce la bun sfârşit, lui T. Papahagi. Însuşirile acestuia, Aromân din naştere, încercat şi harnic dialectolog, garantează o serioasă realizare a lucrării. Mostrele, pe care autorul le dă în broşura de faţă, ne dau convingerea că merituoasa sa lucrare, în curs de elaborare, va corespunde tuturor aşteptărilor, fiind o operă de căpătâiu pentru studiul dialectului aromân.

Concepând lucrarea pe un plan vast, autorul utilizează un material bogat, extras din textele dialectale cunoscute. Deosebit de utile sunt referinţele folklorice, etnografice şi sociale, care se inserează pe alocuri, — unde e cazul, — în cuprinsul articolelor. Pentru ca dicţionarul să poată fi utilizat şi de străini, înţelesul cuvintelor se dă în limba franceză, traducând însă în dialectul dacoromân toate exemplele citate.

Ne permitem a face şi câteva observaţiuni. Cuvântul AR^2 (pag 6) „au", pers. 3 pl. ind. prez. dela verbul *aveà*, o formă născută pe cale analogică, fără îndoială trebue desfiinţat. Va fi însă necesar să se amintească la AM, ca o formă „neregulată" a acestuia. Altfel, pentru a păstra consecvenţa, ar trebui să se dea toate formele analogice nominale şi verbale, ceea ce, firesţe, nu e de loc recomandabil şi credem că nu e nici în intenţia autorului. Tot pentru o înfăţişare

BCU Cluj / Central University Library Cluj

unitară a lucrării, remarcăm că, deşi în mod obişnuit înţelesurile cuvintelor sunt înşirate numai în franţuzeşte, câteodată sunt date totuşi şi în dacoromână (cf. ACARI). Apoi poate ar fi bine, dacă condiţiile tipografice permit, să se dea o mai mare atenţiune aspectului tehnic al lucrării (bunăoară sinonimele să fie tipărite spaţiat, informaţiile complimentare să se dea la sfârşitul articolelor în paranteze colţuroase, etc.). Dicţionarul Academiei în această privinţă e plin de sugestii.

Dorim ca autorul să poată duce la capăt, fără zăbavă, cu competinţa sa netăgăduită, această lucrare, atât de trudnică şi necesară. Ar umplea un gol în studiile dialectologice româneşti.

ROMULUS TODORAN

NICOLAE COMŞA, *Manuscrisele româneşti din Biblioteca Centrală dela Blaj*. Tipografia „Lumina", Miron Roşu, Blaj, 1944 (Bibliotheca Bibliologica. 18), 232 p.

In sfârşit avem astăzi descoperită o parte — cea mai importantă — din bogăţia nepreţuită a Bibliotecii Centrale dela Blaj, datorită hărniciei stăruitoare şi muncii neobosite de câţiva ani a regretatului profesor N. Comşa, fostul ei bibliotecar.

Multă vreme, din cauza lipsei de organizare a acestei biblioteci, cu trecut îndelungat, şi, în egală măsură, din lipsa unui om care să-şi pună activitatea şi priceperea în slujba orânduirii ei, manuscrisele din biblioteca arhidiecezană dela Blaj au rămas necunoscute şi inaccesibile cercetătorilor. De aceea stadiul studierii lor „se află încă aproape tot acolo, unde-l lăsase T. Cipariu şi apoi Ion Micu Moldovan" (p. 4).

O înşirare a acestor manuscrise a fost făcută nu prea de mult de Şt. Manciulea (în *Biblioteca Centrală din Blaj*, Blaj, 1939). Foarte sumară şi necompletă, ea nu dădea toate orientările necesare.

Din peste o mie de manuscrise, N. Comşa le înfăţişează numai pe cele româneşti, oprindu-se în special la cuprinsul şi forma lor exterioară (format, extensiune, scriere), la notele şi însemnările marginale, foarte preţioase adeseori, la prefeţe şi epiloguri. Numărul lor este de 320, care se repartizează după vechime astfel: 20 din sec. al XVII-lea, cca 150 din sec. al XVIII-lea, restul de 150 din sec. al XIX-lea şi mai nouă. Unele dintre ele sunt unicate (de ex. *Pravila lui Eustratie*, *Cartea de rugăciuni a lui Gheorghe Ştefan Voevod*, *Învăţăturile lui Neagoe*, etc.), suficient de cunoscute în istoria literaturii prin studiile ce s'au făcut asupra lor. Cele mai multe însă rămân ca de aici înainte să fie cercetate. Diferite cronici, compilaţii sau cópii din operele cronicarilor moldoveni şi munteni, texte de literatură populară şi religioasă, manuscrisele învăţaţilor blăjeni din Renaşterea

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ardeleană, etc. vor interesa deopotrivă istoria, istoria literară şi filologia.

Câteva observaţiuni. Pe alocuri unele manuscrise sunt considerate „nedatabile", deşi s'ar fi putut data totuşi cu oarecare aproximaţie, ca în atâtea alte cazuri. Citäm numai manuscrisul nr. 210, care, după cum e dat în indice, este din sec. al XVIII-lea (între 1750—1800). Apoi manuscrisul nr. 76, tot „nedatabil", a fost scris pe la 1860, aparţinând aceluiaşi Theodor Pop, autor al manuscriselor nr. 61, 63 (cf. p. 79). *Codicele Voroneţean,* în fotocopie, manuscrisul nr. 302, nu poate fi din cca 1860, deoarece acest renumit text a fost descoperit abia în 1871.

Scăpări din vedere sau greşeli de tipar: ca dată a manuscrisului nr. 303 se menţionează 1875, când în realitate este 1885, indicat de autor; textul 13 din manuscrisul nr. 9 se întinde pe paginile 213—221 şi nu 123—221; *verşu lu patimiloru* trebue citit *verşulu patimiloru* (p. 125), *întroiţă* pentru *în troiţă* (p. 23), *două file* pentru *două fascicole* (p. 163), etc. Remarcăm inconsecvenţa cu privire la abreviaţiuni: de cele mai multe ori sunt completate în paranteze colţuroase, dar nu totdeauna (cf. pp. 28, 42, 77, etc.); transcriere incorectă: *kanon* (p. 112), *ka* (p. 45) în loc de *canon, ca.*

Introducerea, în limba franceză, a cărţii, indicele cu vechimea manuscriselor şi un altul de nume de persoane şi titluri, încheie preţioasa lucrare a răposatului N. Comşa. Prin moartea neaşteptată a acestuia, priceput şi inimos bibliotecar, nădejdile celor ce aşteptau dela el să dea la iveală şi alte părţi din comoara bibliotecii blăjene, continuându-şi activitatea începută în această direcţie, au rămas — — cine ştie pentru câtă vreme — spulberate. Importanţa lucrării trebue căutată în primul rând, cum a relevat-o şi autorul, în serviciile pe care ea le va aduce cercetărilor ştiinţifice.

ROMULUS TODORAN

GH. ŞERBAN-CORNILĂ, *Un manuscris preţios din Bihorul înstreinat: Liturghierul popii Ion din Suiug,* cu 13 clişee facsimile. Retipărire din „Revista Teologcă" Nr. 1—2, 1941. Sibiu, 1941.

După cum se pare, nicio regiune a ţării nu abundă de manuscrise vechi ca Bihorul. In majoritatea lor, aceste manuscrise cuprind cărţi de rit. Sărăcia acestui ţinut şi depărtarea lui de centrele răspânditoare de cultură prin tipar au făcut ca aici să se ivească mai mulţi dieci ca aiurea (cf. Gh. Ciuhandu, *Vechi urme de cultură românească în Bihor,* în *Cele trei Crişuri,* I (1920), nr. 7, p. 27).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Unul din aceste manuscrise, care a servit pentru nevoile slujbei religioase în limba română, este şi *Liturghierul* pe care Gh. Ser-

ban-Cornilă, profesor la liceul din Făgăraș, îl prezintă sumar pe toate fețele lui.

Liturghierul despre care e vorba a fost scris de „popa Ion din sat anume din Suiug", în anul 1724. El cuprinde 476 pagini, de format 20×15, cu următorul conținut: liturghia lui Ioan Gură de Aur și a lui Vasilie, Arhiepiscopul Chesariei, molitve la diferite ocaziuni, „rânduiala la tipic" și, la sfârșit, câteva evanghelii. Este o copie de pe un alt manuscris mai vechiu.

Ne vom opri puțin asupra concluziilor pe care Gh. Ș.-C. le stabilește ca încheiere a studiului său.

Nu ne convinge — n'avem de ce să ne lăsăm convinși — că popa Ion din Suiug a fost „copist de meserie" (cf. și p. 8—9). Printr'o interpretare, nu numai forțată, dar falsă, a cuvântului *popori,* (din fraza „Scris-am eu mult păcătosul popa Ion din sat anume din Suiug, când *am poporît acolo*"), „tălmăcit" de Ș.-C. prin „a poposi, a sta vremelnic", „cum de altfel se întrebuințează în *unele locuri*" [?], autorul se crede îndreptățit, împotriva evidenței, a afirma că popa Ion n'a fost preot în Suiug, ci numai în trecere pe acolo a copiat manuscrisul. Dar *a popori* nu are și nu poate avea decât înțelesul de „a păstori". Autorul a inventat înțelesurile de mai sus ale acestui cuvânt, imposibil de explicat semantic, pentru a putea scoate cu tot dinadinsul o concluzie ce nu este absolut necesară[1]).

Nici faptul că se adresează „cinstiților preuți" să nu-l hulească pentru greșelile cărții nu dovedește că era copist de meserie. De sigur că Popa Ion din Suiug, când și-a copiat cartea, nu a făcut acest lucru numai pentru trebuințele lui personale, ci se va fi gândit și la preoții ce vor urma după el la biserica pe seama căreia a scris-o. Această formulă stereotipă i-a putut veni și din manuscrisul pe care l-a copiat, cunoscut fiind cât de la modă erau asemenea formule.

Urmărind raporturile dintre Liturghierul popii Petru din Tinod, copiat în anul tipăririi Liturghierului lui Dosoftei (1679) și Liturghierul popii Ion din Suiug, pe de o parte, și cu cel al Mitropolitului moldovean pe de altă parte, Gh. Ș.-C. stabilește că manuscrisul pe care îl studiază nu este identic cu niciunul din ele. Impărtășește însă părerea lui Ciuhandu *(op. cit.,* p. 21) că Dosofteiu a cunoscut, la tipărirea Liturghierului său, liturghierul din Bihor, de pe care și-a copiat popa Petru din Tinod manuscrisul lui. La temeiul acestei concluzii stă cuvântul *feredeu,* socotit drept provincialism din Bihor, întrebuințat și de Dosofteiu. *Feredeu* însă nu este un „ungurism" de ca-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1]) [Verbul *a popori,* în sensul de „a păstori" (despre preot) l-am auzit în multe localități — e adevărat, numai din gura unor preoți sau cantori — din Munții Apuseni. Șt. P.].

tegoria celor multe din Bihor. El e răspândit în Ardeal, Moldova şi Bucovina şi se găseşte şi la alţi scriitori moldoveni (Neculce, Cantemir, etc.) şi chiar anteriori lui Dosofteiu (cf. DA., s. v.).

Gh. Ş.-C. exagerează, extaziat în faţa manuscrisului, ori de câte ori vorbeşte despre limba liturghierului studiat. Bazat pe „arhaismele" textului, ajunge la concluzia că „originalul după care s'a făcut copierea acestui liturghier este un manuscris cel puţin din secolul al XVI-lea" sau că „avem de a face cu o carte al cărei original a fost scris cel puţin cu două secole mai înainte de data când a fost copiată" (p. 12). Examinând însă, chiar şi numai la suprafaţă, particularităţile de limbă ale manuscrisului, relevate de Gh. Ş.-C., niciuna din ele nu ne dă dreptul să coborîm în secolul al XVI-lea sau chiar şi mai departe de acesta. Sunetul *dz* în cuvinte latine ca *Dumnedzău, ge, gi* în cuvinte ca *giudeţ*, metafonia lui *e,* apoi forme ca *îmblaiu, mânule, direaptă* şi cuvinte ca *rost* „gură", *giudeţ* „judecată", *despoitoriu* „stăpân", etc., nu dovedesc o vechime coresiană textului liturghierului popii Ion din Suiug. O parte din aceste forme există, regional, până astăzi. In ansamblu, ele pot fi foarte bine explicate ca particularităţi de limbă dela sfârşitul secolului al XVII-lea sau începutul secolului al XVIII-lea.

Consideraţiunile asupra limbii sunt învălmăşite şi pe alocuri eronate, iar transcrierea fragmentelor publicate, cu totul nesatisfăcătoare.

Lipsit de o metodă ştiinţifică, cu repetări supărătoare şi o formă neîngrijită, studiul lui Gh. Ş.-C. are înainte de toate calitatea de a face cunoscut un nou manuscris bihorean, care sprijină şi mai mult ipoteza existenţei unui liturghier românesc în Transilvania, înaintea celui dintâi liturghier tipărit în limba română.

ROMULUS TODORAN

I. CRĂCIUN: *Catechismul românesc din 1544, urmat de celelalte catechisme româno-luterane Bârseanu, Sturdzan şi Marţian.* (Le catéchisme roumain de 1544, suivi des autres catéchismes roumano-luthériens: Bârseanu, Sturdzan et Marţian). Sibiu-Cluj, Cartea Românească, 1945—1946. (Institutul de Istorie Naţională din Cluj. Bibliotheca bibliologica. 19). 168 p. in -8°. (Extras din Anuarul Institutului de Istorie Naţională, Cluj, XI, 1946).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cercetare cu caracter comemorativ, — menită să apară la 400 de ani dela tipărirea primei incunabule în limba română, — lucrarea, mai mult bibliologică decât filologică sau exegetică, a dlui I. Crăciun, se deschide cu un studiu introductiv despre *Catechismul românesc din 1544* (p. 1—26).

Bazându-se pe mărturiile rămase despre acel mult discutat *Catchism* românesc din 1544, tipărit la Sibiu de Philippus Pictor, — cu o aparatură bogată de informaţii originale, care pe de o parte conturează atmosfera generală în care a apărut prima tipăritură românească despre care avem până acum cunoştinţă, iar pe de altă parte fixează poziţia ei în cadrul manifestărilor culturale româneşti, slavone, germane, săseşti şi maghiare ale vremii, autorul — punând la contribuţie toate teoriile create în jurul acestei cărţi şi toate ipotezele pe care le sugerează, dă la lumină un studiu unitar şi sistematizat, deşi în motivarea generală nu suficient de convingător, al relaţiilor dintre *Catehismul* din 1544 şi *Catehismul* lui Coresi, tipărit în 1559, la Braşov.

Astfel, la început, discutându-se teoriile privitoare la proveniența catehismului la Români şi analizându-se relaţiile posibile dintre catchismele existente şi *Catehismul* românesc din 1544, ni se pune problema autorului şi a titlului cărţii, a faptului dacă ea e o traducere sau nu, precum şi problema originalităţii ei. În acest sens autorul nostru susţine că redacţia din 1559 este ediţia a II-a „revăzută şi adăugită" a celei din 1544. Acest fapt îl face să încerce o reconstituire a *Catehismului* din 1544, nu „în limba veche a timpului", ci „în esenţa conţinutului" (p. 18). În această ordine de idei, *Catehismul* din 1544 „a trebuit să aibă" (p. 19), într'o formă „prescurtată", simbolul credinţei, decalogul şi Tatăl nostru „după formula-tip luterană a vremii" (p. 19). Coresi, în ediţia sa, a *„reîntrodus* Crezul niceo-constantinopolitan" (id. ib.). Încât, în concluzie, autorul susţine că „dacă adăugăm la *Crezul apostolic,* stabilit mai sus, la *Cele zece porunci,* sub forma prescurtată, şi la *Rugăciunea domnească,* după versiunea Evangheliştilui Luca, şi destul de confuza aluzie la *milcuitură,* atunci am precizat ajustările luterane, de cari s'a lepădat Coresi, minus milcuitura, la 1559. Restul materialului este, precum credem, vechiul text slavon, tradus de «neşte creştini buni» în limba românească, în veacul al XV-lea, sub influenţă husită" (p. 19—20).

În afară de textul propriu zis al catehismului, „Coresi a reprodus în ediţia sa şi prologul din 1544, făcând numai oarecari modificări de circumsatnţă, nu de fond" (p. 20).

După *Catehismul* din 1559, popa Grigorie din Măhaciu şi-a copiat catehismul său din 1607, catehism republicat cu chirilice în CDB II 1879, p. 91—114, şi cunoscut sub numele le *Catehismul Sturdzan.* O altă copie, care derivă, printr'un intermediar incomplet, tot din ediţia din 1559, însă care, afară de *Tatăl nostru* şi de *Crez,* e rotacizantă, este *Catehismul Marţian,* publicat, în transliteraţiune, în GS I 1924, p. 251—260.

Rând pe rând se analizează, apoi, sumarele date şi ipoteze în legătură cu conţinutul, anul, formatul şi foliaţia redacţiei din 1544. În

BCU Cluj / Central University Library Cluj

acest sens, d. I. Crăciun susţine că „judecând după catechismul din 1559, descris de Andrei Bârseanu ca având 11 foi, iar cu lipsurile presupuse un total de vreo 15—16 foi... in -8⁰, atunci, transformându-le in -12⁰" (p. 25), format conjectural provenind din informaţia lui T. Cipariu despre acel catehism vechi din Biblioteca Mitropoliei din Blaj, pe care nu l-a mai aflat pe urmă, „Catechismul dela Sibiu a putut avea cu aproximaţie 24 foi, adică 48 pagini mici" (id. ib.).

Afirmaţiile pe care le face d. Crăciun despre *Catehismul* din 1544 nu se bazează pe informaţii sigure, ci numai pe câteva vagi relatări, cum e bunăoară cea a lui Cipariu. Iar când e cazul să ne dea explicaţii, care ne-ar fi foarte utile, asupra aportului pe care-l aduce descoperirea, făcută în 1939, a celui de-al doilea exemplar din *Octoihul* slavon tipărit în 1510, al lui Macarie, în confirmarea spuselor lui Cipariu, care e posibil să se refere la *Catehismul* din 1544 (v. p. 3—4), autorul nostru le trece sub tăcere, încât suntem îndreptăţiţi să credem că acest aport e nul. (Vezi P. P. Panaitescu: *Octoihul lui Macarie (1510) şi originile tipografiei în Ţara-Românească.* În Biserica Ortodoxă Română. LVII (1939), pp. 525—550 (nr. 9—10: Sept.-Oct.). Cf. Bianu-Simonescu, *Bibliogr. român. veche,* IV, Bucureşti, Socec, 1944, 165—167).

Însăşi relaţiile pe care le stabileşte între *Catehismul* din 1559 şi *Catehismul* din 1544 sunt numai relaţii posibile, ipotetice. Până la urmă, deşi din studiu reiese clar convingerea autorului că acestea sunt reale, însuşi autorul recunoaşte caracterul lor ipotetic: „Dacă ea [tipăritura din 1544] s'ar fi păstrat, am fi avut de spus mai multe realităţi şi mai puţine ipoteze, cari vor fi confirmate, sau infirmate, cu certitudine numai odată cu aflarea originalului" (p. 26). Această mărturisire este totuşi bizară, pentrucă străduinţele autorului au fost tocmai să stabilească o filiaţie între cele două catehisme şi, din însăşi reconstituirea pe care o face, a Catehismului din 1544, vedem că dânsul e sigur de această filiaţie.

După acest studiu bibliologic urmează o *Predoslovie la cele patru catechisme* (p. 27—30), scrisă de dl Crăciun, în mod nejustificat, în limbă veche, în care ni se dau informaţii de ordin tehnic, privitoare la alcătuirea studiului. Pentrucă aceste informaţii ţin de studiul propriu zis, expresia, deşi cei versaţi în lectura vechilor texte româneşti o pot uşor înţelege, era bine să cadreze cu gândirea, care vrea să fie ştiinţifică şi modernă. Acest anacronism între expresie şi gândire scade din importanţa lucrării.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

După aceasta se dă, cu litere latine, textul catehismului tipărit în 1544 de Filip Maler la Sibiu, text reconstituit de dl Crăciun (p. 33—38).

Ca *Predoslovie* a catehismului pe care-l reconstituie, dl Crăciun reproduce fragmentul păstrat al prologului *Întrebării creştineşti* din

1559 a lui Coresi, introducând modificări în ce privește referințele la suveranul Țării *(cu știrea Crăiaseei*=Isabela, 1541—1551), fără să menționeze vreun Episcop, „fiindcă episcop al Transilvaniei și al «Țăraei-Ungurești» la 1544 nu se arată a fi fost cineva" (p. 33, nota 1), iar cu formula de închinare către Mitropolitul Efrem deasemenea schimbată (se reproduce, aici, formula din *Catehismul Marțian*). Această *Predoslovie,* susține d. Crăciun, „a fost scrisă *anume* pentru tipăritura sibiană" (p. 21).

Cât despre textul catehismului propriu zis, în reconstituirea dlui Crăciun, el reproduce aidoma textul lui Coresi. Menționăm, însă, că identitatea e *nu* cu textul tipărit de *Coresi*, ci cu *transcrierea* pe care i-o face d. Crăciun (p. 63—68), — deci se reproduc fonetismul și toate erorile lui Coresi, ca și cele ale editorului modern, pe care le vom expune mai departe. În treacăt dăm un exemplu de analiză greșită, introdus și aici: *făgăduit-a* (37/27; cf. C a t. B â r s. 67/21, deasemenea și C a t. M a r ț. 135/11!) pentru subst. *făgăduita*. Diferențe textuale totuși există, însă numai în *Decalog, Tatăl nostru* și *Simbolul credinței*, cum s'a indicat în studiul introductiv, și ele corespund unei concepții religioase deosebite de cea care a stat la baza tipăriturii din 1559. În reconstituirea acestor trei texte d. Crăciun s'a orientat după încercările anterioare. *Decalogul* și *Tatăl nostru* au fost reproduse după reconstituirea lui Nicolae Sulică din studiul *Catehismele românești din 1544 (Sibiu) și 1559 (Brașov)*. Precizări cu privire la izvoarele lor), în A n u a r u l l i c e u l u i d e b ă i e ț i „A l. P a p i u I l a r i a n" d i n T â r g u - M u r e ș, pe anii 1932—1935; Tg. Mureș, Ardeleana, 1936, p. 64. *Simbolul credinței* e refăcut tot după indicațiile lui N. Sulică, *op. cit.*, p. 65—66, adică e textul luteran, fără adausurile introduse de Coresi, reproducând în părțile comune, însă, cuvânt de cuvânt, textul lui Coresi.

Ca ideație, aceste două reconstituiri pot corespunde redacției originale din 1544. Ca limbă (fonetism, morfologie, lexic și sintaxă) însă, cu siguranță nu corespund, ele fiind absolut arbitrare sub acest raport. A afirma că Coresi reproduce limba *Catehismului* din Sibiu este o aberație care nu se poate susține în lumina studiilor de critică a textelor: dacă admitem că redacția din 1559 e o copie, și nu prelucrare, a celei din 1544, din cea mai puțin atentă cercetare a *còpiilor*, făcute în vechime, se poate vedea că vechii scriitori ai paginilor noastre de literatură introduceau în mss. sau în tipăriturile lor o mulțime de schimbări (omisiuni, repetări, transcrierea textului în dialect, modernizarea textului, etc.), care, alături de alternanțele fonetice interne ale textului și alături de erorile de grafie, imprimau deseori textului nou un aspect cu mult deosebit de aspectul textului original.

În continuare, sub titlul *Catechismul Bârseanu*, se reproduce, în facsimile (p. 41—62), *Întrebarea creștinească* din 1559, a lui Coresi,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

urmată (p. 63—68) de transcrierea cu litere latine a textului. În operaţia de reproducere în facsimile, d. Crăciun îndreaptă eroarea lui I. Bianu, din prima publicare în facsimile a acestei tipărituri a lui Coresi, de dispoziţie a clişeelor în ordinea paginaţiei şi reuşeşte să scoată, deasemenea, multe pete, proprii originalului, — eventual, unele mai mici, proprii chiar clişeelor, — care, prin faptul că, uneori, decolorau sau ştergeau cerneala tipografică, făceau aproape imposibilă descifrarea textului (cf. în special p. 12 din ed. I. Bianu şi p. 52 din ed. I. Crăciun).

Apoi se reproduce (p. 71—90), pentru prima oară în facsimile, după originalul ms. dela B. A. R., *Întrebarea creştinească* din 1607, a popii Grigorie din Măhaciu, cunoscută sub numele de *Catehismul Sturdzan* şi publicată mai întâiu în retipărire cu chirilice, însoţită de transliteraţiunea cu litere latine, de B. P. Hasdeu în 1879, în CDB II. În continuarea facsimilelor: transcrierea cu litere latine (p. 91—95).

Pe urmă se reproduce în facsimile (p. 99—129) *Catehismul Martian*, publicat înainte de Al. Rosetti în transliteraţiune ştiinţifică, în 1924, în GS I, 256—260, acum însă editat pentru prima oară în facsimile după ms. original din Biblioteca Universităţii din Cluj. Şi acesta e însoţit (p. 131—137) de transcrierea cu litere latine.

În partea finală a cărţii (p. 139—166) se dă traducerea în franţuzeşte a studiului introductiv.

În ce priveşte transcrierea cu litere latine a textelor reproduse în facsimile, menţionăm în primul rând că aceasta, deşi vrea să fie, în general, o transcriere *fonetică interpretativă*, nu e totdeauna consecventă şi, în plus, are o mulţime de analize şi de erori tehnice care nu cadrează nici cu o ediţie critică, nici cu o ediţie de popularizare şi *un studiu, fie el chiar şi numai bibliologic.*

Unele cuvinte sunt reproduse greşit în transcriere:

1⁰. цьржей. C a t. B â r s. 42/6, pe care-l considerăm o contaminare grafică a lui *ţară* cu *ţărei*, e redat, după o uzanţă mai veche, *Ţărâei*, i d. i b. 63/12 (cf. *noui=nou+noi);* transcrierea *Ţărâei*, pentru *Ţărei*, o credem mai verosimilă. 2⁰. *să vă se iarte păcateţe*. C a t. S t u r d z. 95/23—24, pentru *să vă...*; în original: Сѣ Вѣ...i d. i b. 90/3. Cf. *nă* din textele aceleeaşi epoci. 3⁰. днѧ C a t. M a r ţ. 127/12—13 e redat *diin* i d. i b. 137/nota 4, şi e interpretat ca o eroare de scriere. Ceeace se dă în text, e aspectul corectat al grafiei: *din* i d. i b. 137/11. E curios acest fapt, pentrucă în majoritatea cazurilor ѧ e cetit de d. Crăciun *n*. 4⁰. кѫндѫ i d. i b. 121/8 e redat *cându* i d. i b. 136/12, în timp ce în toate celelalte cazuri acest cuvânt îl găsim în lectura *cându*. 5⁰. În cuvintele slave вкрѣѫ C a t. M a r ţ. 125/14 (transcris de d. Crăciun *vĕaruia* i d. i b. 137/4!; la fel transcris şi în nota 1, aceeaşi pag.), прѣкстѣ i d. i b. 120/1, прѣкстѡлѫ C a t B â r s. 61/7—8, прѣкстѡлѫ C a t S t u r d z. 88/10

(transcrise *preastolŭ*: Cat. Marţ. 136/5, Cat. Bârs. 68/5, Cat. Sturdz. 61/7—8), şi în derivatul din sl. свѣнтѫ Cat. Marţ. 129/8 (transcris *sveantă*, id. ib. 137/nota 8; în text, aspectul corectat *sventă* id. ib. 137/19), scrierea cu ѣ este mai mult tradiţională. Valoarea semnului aproape sigur este *e*. Deasemenea trebuie cetit *e* şi ѣ din пѫкаѫтелѣ Cat. Marţ. 122/7—8, precum şi din грѣѧскѫ Cat. Sturdz. 100/3, *greiască* fiind mai aproape de un aspect fonetic real, existent şi astăzi, al vb. *a grăi*, decât *greaiască* id. ib. 131/6.

Autorul a scăpat din vedere următoarele omisiuni ale originalului: *de[s]pre* Cat. Marţ. 109/4 (vezi transcr. id. ib. 133/22), Cat. Bârs. 65/10 şi 67/17, Cat. Sturdz. 92/13 şi 94/24, şi *de[s]pri* Cat. Marţ. 114/12—13 (vezi transcr. id. ib. 135/5), cu toate că primul ex. din Cat. Marţ. a fost reconstituit de Rosetti, în ediţia critică a Cat. Marţ., GS. I 257/13[1]).

În schimb a completat în text o serie de litere, fără să le introducă în paranteze colţuroase, ca deobiceiu: Cat. Bârs.: *o[a]re* 63/19 (cf. 43/4), *dinio[a]ră* 66/12 (cf. 53/5), *glav[a]* 66/31 (cf. 56/1), *săţio[a]să* 67/1 (cf. 56/8); Cat. Sturdz.: *pror[o]cŭ* 91/24 (cf. 73/11), *dinio[a]ră* 93/16—17 (cf. 79/15), *săţio[a]să* 94/8 (cf. 83/8); Cat. Marţ.: *o[a]re* 131/3 (primul) (cf. 99/9), *pror[o]cŭ* 133/7 (cf. 105/11), *no[a]stre* 134/5 (cf. 110/10), *no[a]stră* 136/20 (cf. 124/1—2), 137/10 (cf. 127/8—9) şi 136/nota 11 (cf. 124/5), *fecio[a]ră* 137/12 (cf. 127/13), *dere[a]pta* 137/14 (cf. 128/8), *săţiosa* 124/2: *săţioasă* 136/21, şi *i* din *pu[r]înc[i]tele* 135/9 (cf. 115/8—9).

Analize greşite: lectura *făgăduit-a* Cat. Bârs. 67/21 şi Cat. Marţ. 135/11, trebuieşte înlocuită cu *făgăduita* (v. acest sbst. atestat pentru anul 1619 în CDB II 122; cf. DLR., *făgăduită*); deasemenea *să vie împărăţie-ta* Cat. Sturdz. 94/7, cu *să vie împărăţie ta* (cf. o eroare similară a originalului: *împărăţie* id. ib. 83/15, pentru *împărăţia)*, iar între cuvintele *Ev[an]gh[e]lie sa* id. ib. 93/3 şi Cat. Bârs. 65/penult. rând, nu e necesară linioara, pentru aceleaşi raţiuni.

Lectura *oce naş* e preferabilă celei adoptate de d. Crăciun *ocenaşi*, pentru ѡ҆́че на́шь (scrise separat) Cat. Bârs. 56/2, ѡ҆́ченашь Cat. Sturdz. 83/1 (textul este în general în *scriptio continua*); respectiv lecturei *ocinaş* Cat. Marţ. 136/18, pentru ѡ҃на (ч҃ ш҃) id. ib. 123/6 (şi aici textul e în general în *scriptio continua*), pentrucă, pe de o parte, compunerea aceasta cel puţin, cred că era cunoscută pe atunci la noi după atâtea veacuri de cultură bisericească slavonă, iar pe de altă parte ь final postconsonantic, din primele două cazuri, are aceeaşi valoare zero, ca în cuvintele româneşti în grafie chirilică românească, în po-

[1]) Al doilea caz din Cat. Marţ. e redat de Rosetti, id. ib. 258/13—14: *de pri*.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ziție similară. Cât despre lectura cu *i*, în *ocinaș*, e scuzabilă din cauza neclarității originalului.

Коборжсѫ Cat. Mart. 127/9—10 trebuie analizat *coborî-să* [=se coborî], cum îl analizează și Rosetti, GS I 260/3, nu *coborâsă* 137/11; dealtfel se acordă cu contextul: *coborî-să din cer și să împeliță din D[u]hul sv[ă]nt*.

Ca omisiuni de fond în transcriere menționăm pe *ce* din *cu ce veri*... Cat. Sturdz. 72/7 (cf. 91/14); primul *r* din *prentru* Cat. Sturdz. 75/16 (cf. 92/15); *va* din *se va vărsa* Cat. Mart. 122/4—5 (cf. 136/15)[1]; al 2-lea *ă* din *păcătele* (pentru: *păcatele*) Cat. Mart. 122/7—8 (cf. 136/16).

Lecturi greșite: 1°. Nu *omulă* Cat. Sturdz. 91/4, ci *omol* [pentru *omul*]. În același text, vezi un *o* chirilic asemănător în *Moisi* 73/10—11, *noao* 78/7—8, etc.; cf. *o* pentru *u*, în original: *Domnezeu* 71/10, 73/3 și 73/8, etc., *potem* 76/9—10, etc.). 2°. Ultimul cuvânt din Cat. Sturdz. 71/2—3 trebuie cetit *răspuns*. În grafia chirilică pare a se distinge **рѣспоүсѣ**. Semnului ү, care s'a șters, nu i-a rămas decât partea inferioară, iar *n* suprapus e încă vizibil. 3°. *în[t]r'a cărara* [pentru: *cărora*], nu *in[t]r'acarara* Cat. Mart. 131/4 (originalul 99/11—12). 4°. *Domnedzăului* id. ib. 106/10, cu *o*, nu cu *u* 133/12. 5°. *Intrabare* [pentru: *întrebare*] id. ib. 113/1, nu *Întrebare* 134/17. 6°. *vărsa* id. ib. 122/5, nu *varsă* 136/15. 7°. *inste* [pentru: *iaste*] id. ib. 122/2, nu *iaste* 136/15. 8°. *sățiosa* [pt. *sățioasă*] id. ib. 124/2, nu *sățioasă* 136/21. 9°. *astădzi* id. ib. 124/3, nu *astăzi* 136/21. 10°. *iartă* [pentru *iartă*] id. ib. 124/4, nu *iartă* 136/21. 11°. *sv[ă]ntă* id. ib. 127/12, nu *sv[â]ntu* 137/12.

În afară de aceste inadvertențe, sistemul de transcriere al dlui I. Crăciun nu corespunde totdeauna stadiului actual al studiilor lingvistice și filologice, chiar dacă autorul voește să facă o transcriere fonetică interpretativă. Transcrierea, arhaizantă în cazuri discutabile sau, uneori, pe nedrept, (*ea*, pentru **ѣ** în poziția metafoniei, sporadic și în alte poziții; *-ă*, pentru **-ъ** sau **-ѫ**), chiar dacă se bazează pe tradiție, trebuia pusă de acord cu studiile de paleografie și de lingvistică, care, bazându-se pe observația atentă și obiectivă a fenomenelor cercetate, au evoluat, din epoca primelor începuturi până astăzi, în mod considerabil. Pentrucă studiul de care vorbim se adresează în primul rând filologilor, lingviștilor și bibliofililor, și numai în mică măsură marelui public, trebuia adoptată, — dacă nu transliterațiunea, care pentru editarea științifică a textelor noastre vechi, când ele nu

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1]) Prin această omisiune, combinată cu lectura *varsă*, pentru *vărsa*, corectează, fără să menționeze în notă, o eroare de sens a copistului: în realitate acțiunea este de prezent, nu de viitor.

se publică în facsimile, e preferabilă oricăror altor sisteme de reproducere, — cel puţin o transcriere fonetică interpretativă mai obiectivă şi mai precisă.

Ca eroare de ordin tehnic relevăm faptul că autorul nu reproduce facsimilele ce cuprind molitva intercalată în *Cat. Marţ.* pe f. 13 r⁰ — 14 r⁰ (vezi p. 122—123), înafară de r. 1—6, f. 14 v⁰, care sunt reproduse pentrucă sunt pe aceeaşi pagină pe care începe *Tatăl nostru* (v. p. 123). În transcriere, însă, molitva este omisă în întregime (v. p. 123). Această molitvă e omisă şi în transliteraţiunea lui Rosetti, *op. cit.*, 259.

Deasemenea nu dă transcrierea rândurilor de molitvă din *Cat. Marţ.*, dinaintea Crezului (v. p. 136), de pe f. 15 v⁰/r. 2—14 (v. p. 125/2—14, care totuşi sunt reproduse în facsimile, fiind pe o pagină în care se află şi text din catehismul propriu zis. Aceste rânduri sunt omise şi de Rosetti.

Cred că e necesară, într'o ediţie critică a unor lucrări unitare, şi reproducerea textelor de altă natură care sunt intercalate în ele, pentrucă, prin grafia şi limba lor, pot furniza informaţii preţioase relativ la originalitatea, datarea şi provenienţa textului sau codicelui în general, iar prin conţinut ne arată predilecţia copiştilor pentru anumite texte, liturgice — în cazul nostru, şi indiferenţa lor în faţa faptului că amestecă textele, că nu le copiază într'o anumită ordine.

Erorile din ediţia critică a dlui Crăciun sunt grave, însă mai puţin numeroase decât cele strecurate în editarea *Catehismului Marţian* de către Rosetti în GS I[1]), şi ele se datoresc în special faptului că autorul nu e în aceeaşi măsură *filolog*, în care e *bibliolog*.

---

[1]) Am arătat aceasta în comunicarea despre ediţiile critice ale *Catehismului Marţian*, făcută în şedinţa din 11 II 1947 a Muzeului Limbii Române. Spicuim câteva exemple: ӑшаптѣ C a t. M a r ţ. (ed. Crăciun, 108/1—2) e redat *a şѫpte* (ed. Rosetti, 257/8); ѕече 111/4 e transcris *dzѣce* 257/20; роуг͡ѣчюне 115/5—6 apare în transliteraţiune *rugжciune* 258/16; nu sunt menţionate (256/35) omisiuni de litere ca în ꙟтреба 105/14 (pentru: *întrebare*); до^{м}зжѹ 127/2—3 e reconstituit arbitrar *dom-[n]жdzжu* 260/2, când cu o pagină înainte există aspectul доне^{м}зжѹ 126/2; greşala originalului ꙟк^{т}ропа 128/4 [=*îngropat*] e amplificată în transliteraţiune: ꙟ*coropat* 260/29—30; рѣс^{с}пѹ 103/1 e redat *răspu*[*ns*], 256/19; та͡^{л}пж 126/13—14 (pentru: *tatăl*) e transcris *tatжl* 260/1, fără menţionarea greşelii în aparatul critic; în mai multe cazuri ж este transliterat ѫ de ex.: роугжмѣ 115/13: *rugѫmѣ* 258/18; varianta fonetică

Totuşi, un studiu al catehismelor româneşti vechi, care pleacă dela transcrierea dlui Crăciun, sau, pentru *Cat. Marţ.*, dela transliteraţiunea lui Rosetti, va abunda totdeauna în greşeli, în exemple false, în teorii inutile. Acest studiu, până la apariţia unei ediţii critice judicioase, se poate face însă pornind dela facsimilele studiului dlui Crăciun, a căror publicare, fără îndoială, constituie cel mai mare merit al lucrării.

În concluzie, în studiul său, plecând dela descrierea, cu informaţii originale, a atmosferei culturale din Ardeal, din preajma anului 1544, şi dela posibilitatea unor relaţii între *Catehismul* din 1544, al cărui text nu-l cunoaştem astăzi, şi *Catehismul* din 1559, al lui Coresi, şi încercând, fără să se întemeieze pe argumente plauzibile, să reconstituie originalul *Catehismului* din 1544, reconstituire care, ca şi datele bibliologice despre acest catehism, este arbitrară, ipotetică, reproducând apoi, în continuare, în facsimile, catehismele Bârseanu, Sturdzan şi Marţian, fiecare urmate de transcrierea în litere latine, care e fonetică interpretativă şi abundă în interpretări subiective şi impreciziuni, — d. Crăciun reuşeşte să dea o rezolvare subiectivă unei probleme de filologie care s'a pus de multe ori în discuţie la noi, având

---

пакатєлⷬѡ 129/12 e trecută cu vederea *(păcatelor* 260/12); odată ne oferă un alt cuvânt decât în original: чєрє 119/8: *care* 259/1, etc., plus multe greşeli de ordin tehnic (în deosebi în indicarea limitelor între pagini).

Prin reeditarea recentă a studiului din GS I în p. 543—552 din volumul colectiv *Mélanges de linguistique et de philologie*, Copenhague-Bucureşti, 1947 (Société Roumaine de Linguistique. II. 5.), multe din erorile primei ediţii au fost îndreptate; unele însă au fost conservate, adăugându-li-se în schimb câteva erori care lipseau în GS.

În comparaţie cu Rosetti şi Crăciun, e demnă de relevat ediţia critică a *Catehismului Sturdzan*, pe care o dă Hasdeu în CDB II 99—107. În reproducerea cu chirilice, în afară de anumite restricţii de ordin tipografic (un singur semn pentru *t;* тⷬ, redat тр; lipsa semnelor diacritice, etc.), abea dacă se pot semnala câteva erori: în *creşti[nea]scă* (Cat. Sturdz., ed. Crăciun, 71/1) nu se indică lapsusul din original prin paranteze colţuroase; тъꙋ 75/4 e reprodus тълоу 101/8; єуⷢлїє 78/5 e redat єѵⷩгліа 102/12; кєр 82/9 e cetit кєр 104/3; şi alte câteva cazuri de aceeaşi importanţă). Încât Hasdeu, pe drept cuvânt, merită cuvintele de laudă pe care i le-a adus D. Russo în *Critica textelor şi tehnica ediţiilor* (v. *Studii istorice greco-române*, II, 1939, 616), pentru ediţiile sale critice.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

totuşi meritul de a fi publicat pentru prima dată originalele, în facsimile, ale *Catehismului Sturdzan* şi *Catehismului Marţian*, cunoscute până acum, primul numai din ediţia relativ îngrijită a lui Hasdeu, iar al doilea din ediţia cu multe inadvertenţe a lui Al. Rosetti.

LIVIU ONU

1. — NICOLAE COSTIN, *Letopiseţul Ţării Moldovei dela zidirea lumii până la 1601*. Ediţie cu o întroducere de IOAN ŞT. PETRE. Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă. Bucureşti, 1942, 661 p. + 4 facsimile.

2. — IOAN ŞT. PETRE, *Axintie Uricariul*. Studiu şi text. Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1944, 205 p.

3. — MIRON COSTIN, *Letopiseţul Ţărăi Moldovei*, Ediţie comentată cu întroducere, glosar şi indice de IOAN ŞT. PETRE, în „Scriitorii Clasici Români cu comentarii" — Cugetarea. Bucureşti, 1943, 307 p. + 2 facsimile.

1. — In anul 1939 a apărut în editura Tiparului Românesc studiul d-lui Ioan Şt. Petre: *Nicolae Costin — Vieaţa şi opera*. Este teza cu care D-sa şi-a trecut doctoratul.

Editarea Letopiseţului Ţării Moldovei de Nicolae Costin „apare ca o urmare a acestui studiu" şi, cum adaugă editorul (Prefaţă, p. 5), dintr'un îndoit motiv: „. . . întâiu ca să pun la dispoziţia istoricilor şi a altor cercetători un text cât mai apropiat de originalul operei acestui cronicar, întrucât cel publicat de M. Kogălniceanu este fragmentar şi cu greşeli şi deformări, unele datorite manuscrisului transcris, altele editorului; al doilea, ca să pun la îndemâna publicului cititor o carte veche, scrisă în graiul plăcut al bătrânilor, şi care conţine multe ştiri despre istoria Moldovei şi a popoarelor vecine".

Introducerea care precedă textul Letopiseţului, deşi mai scurtă decât studiul citat, este totuşi mai bogată în date şi mai clară, îndreptând unele greşeli.

Dela publicarea studiului, d-l I. Şt. Petre a mai cunoscut şi manuscrisele nr. 2591, 2601 şi 3039, din Biblioteca Academiei Române pe care le descrie în Introducere (pag. 16—17).

Clasificarea manuscriselor sufere modificări în bine faţă de cea din studiul amintit.

Vorbind despre N. Costin ca istoric, relevă meritele acestuia, fără a mai cădea în exagerări ca acelea din studiu, unde autorul spunea despre cronicar că este „Cromer al nostru, într'o formă mai puţin reuşită"[1]). Nu admite nici acuma caracterizarea pe care Iorga i-a

[1]) I. Şt. Petre, *Nicolae Costin, vieaţa şi opera*, p. 274.

BCU Cluj / Centrul de Universitate Library Cluj

făcut-o cronicarului cu mulți ani înainte[2]), dar nici nu o mai numește „sonoră" și „exagerată".

Amintește apoi edițiile anterioare și arată o parte din omisiunile, datele greșite și deformările de sens ce se găsesc în edițiile lui Kogălniceanu, unele datorite manuscrisului folosit pentru editare, altele datorite lui Kogălniceanu însuși. Menționează apoi faptul că Letopisețul se găsește în două redacțiuni: una mai scurtă — dela zidirea lumii până la 1595 — cu informații mai bogate pentru această perioadă de timp și cu o predoslovie adresată Domnului; a doua cu informații mai puține, dar care ne povestește evenimentele până la 1601 și are predoslovia adresată cititorilor.

Motivul pentru care N. Costin și-a scris Letopisețul în două redacțiuni este, după d-l I. Șt. Petre, următorul: „Costin fiind bolnav și ajungând cu letopisețul său către domn până la domnia lui Aron Vodă (1595), se va fi gândit că va rămâne opera neisprăvită, fiind concepută într'un plan vast... Înrăutățindu-i-se boala s'a hotărît să dea o redacțiune mai lungă în timp, însă cu știri mai puține, închinată cititorului, în care a adăugat și lipsurile din redacțiunea primă către domn. Dar și acest manuscris pare să fi rămas neterminat și nerevăzut"... (p. 25—26).

Explicația dată nu ni se pare plauzibilă. Dacă N. Costin era bolnav, ar fi încercat să refacă letopisețul dela început? Credem că mai curând ar fi continuat redacțiunea la care lucra, prezentând însă, de aci înainte, lucrurile mai concis. Mai probabil ni se pare că una dintre redacțiuni era o ciornă și, în timp ce o redacta pe aceasta, transcria a doua redacțiune, cea pentru Domn, și, pentru a fi pe placul acestuia, prefața, care în ciornă era adresată cititorilor, o adresează Domnului.

Că lucrarea se oprește la 1601 se poate explica — așa cum o face d-l G. Pascu[3]) — prin faptul că N. Costin a trebuit să suspende lucrul la letopiseț și să scrie istoria lui Nicolae Mavrocordat, cum îi ceruse acesta.

D-l I. Șt. Petre ne dă ambele redacțiuni pe aceeași pagină, putându-se urmări astfel lipsurile sau adăugirile unei redacțiuni față de cealaltă.

Pentru redacțiunea cu predoslovia către cititori a folosit ms. 238 care datează aproximativ din 1725—1735, iar pentru redacțiunea cu predoslovia adresată Domnului a folosit ms. 2715 care datează din 1723.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

[2]) N. Iorga, *Istoria literaturii române*, vol. II, ed. II, p. 108 și 118—119.

[3]) În *Istoria literaturii române*, sec. XVIII. *Cronicarii Moldoveni și Munteni*, p. 48.

In transcriere d. Ştefan Petre a ţinut seamă de sensul frazelor, aplicându-se o justă punctuaţie. Trebue totuşi să amintim câteva inadvertenţe de transcriere. Ele sunt extrase numai din paginile 47 şi 48, reproduse în facsimile, la sfârşitul cărţii. Astfel la pag. 47, rândul 21 transcrie cuvântul *iproci* cu *i* la sfârşit. In ms. (planşa II) e scris ипроч Cuvintele: *urmând* (p. 47/17), *Hiparh* (p. 48 r. 1), *mărturisesc* (p. 48 r. 7) în manuscris au -ь, pe care editorul, în transcriere, nu-l notează. In schimb adaugă pe *-ă* în cuvântul *fără* (48 r. 23) deşi în ms. este фър (planşa II). Se constată deci tendinţa de a moderniza textul. In indicaţiile pe care ni le dă (p. 32 şi 33), editorul ne spune că s'a condus în transcriere după pronunţarea de astăzi.

D-l I. Şt. Petre afirmă (Introducere p. 32) că redacţiunea către cititor „reproduce graiul moldovenesc al epocii", iar cea „către domn graiul muntenesc, apropiindu-se de limba literară din zilele noastre". Afirmaţia se datoreşte unor transcrieri arbitrare, cum e în cazul cuvântului ѳцьлепци transcris şi *înţelepţi* şi *înţălepţi*.. In ambele redacţiuni e scris cu ь în caractere latine redat cu *e* (în redacţiunea către Domn) şi cu *ă* (în cea către cititor). Tot aşa e cazul formelor: *primejdioasă* (p. 35 r. 11) — *primejdioase* (35—24), *ağutorindu-să* (35—10) *ağutorindu-se* (35—25) ş. a.

Nu putem să nu amintim forme ca *nime* (redacţiunea către cititori p. 35) şi *nimini* (redacţiunea către Domn p. 35), *streine* şi *striine* (p. 36). Dintre acestea, tocmai cuvintele din redacţiunea către Domn au o rostire mai moldovenească. Rostiri ca *vacul* — şi într'o redacţiune şi în cealaltă — nu o fac pe una mai muntenească decât pe ceealaltă. Este adevărat că întâlnim în redacţiunea către Domn cuvinte cu formă literară, ca de ex. *din* pentru *den*, *ar* pentru *ari*, că fraza se înţelege uşor, fiind o exprimare mai aproape de cea literară. Aceasta s'ar putea explica tot prin faptul că N. Costin avea o ciornă şi când a copiat-o în redacţia definitivă a îndrepat unele greşeli. Transcrierea fiind modernizată, ar fi o greşală să plecăm dela ea pentru un studiu de filologie, dar ea poate fi folosită de toţi cei care vreau să cunoască opera istorică a cronicarului nostru. Editorul ne-a făcut accesibil pe N. Costin într'o ediţie care se citeşte uşor şi e mult mai bună decât ediţiile anterioare, care sunt şi aşa de rare.

Utile sunt indicaţiile date la sfârşitul fiecărui capitol, fiindcă precizează lucrările din care a împrumutat N. Costin.

D-l I. Şt. Petre dă şi un glosar al cuvintelor rare, sau cu alt înţeles şi le precizează sensul ce l-au avut atunci, indicând cu grijă paginile unde se găsesc cuvintele. Ne-ar fi plăcut ca acest glosar să fie mai bogat. Dăm aici câteva cuvinte care nu ar fi trebuit să lipsească din glosar: *a adeveri* (=a afla, a făgădui, a promite, p. 253), *apreg* (=hrăpareţ, lacom, p. 355), *băibăràcă* (= haină, pe cât se poate, de culoare roşie, p. 217), *camene* (=unitate de măsură de greutate, 1/5

BCU Cluj / Central University Library Cluj

dintr'o majă, p. 217), *certă, certări* (=a pedepsi, pedepse, p. 55, *crucişer* (= cavaler cruciat, p. 203), *despre* (= spre, contra, p. 235), *a se griji* (= a se pregăti, p. 364), *întemeia* (= a confirma, p. 580), *ispisoc* (=act emanat dela un suveran, p. 374), *a limpi* (=a sorbi cu limba, p. 173), *năvarnic* (=cu violenţă, puternic, p. 69), *necătit* (=constant credincios, p. 213), *a oşti* (= a lupta, a se război, p. 288), *podoabă* (= cinste, p. 194), *povodnic* (= cal ţinut de căpăstru, p. 289), *a pripi* (= a surprinde, p. 382), *prividire* (= aprobare, p. 283), *rod, roadă* (= învăţătură, folos, p. 41), *a slei* (= a turna în bronz, p. 64), *svat* (= plan, intenţiune, gând, p. 287), *a se trage* (= a se sbate, a se strădui, p. 38), *trâmbaci* (=trompeţi, trâmbiţaşi, p. 598) *a urzi* (=a întemeia, p. 354), etc.

* * *

2. — Ştim că Nicolae Costin a întrerupt redactarea Letopiseţului dela zidirea lumii, pentru a scrie evenimentele din timpul domniei lui Nicolae Mavrocordat, căci aşa îi ceruse acesta. Noul Domn, om cult, voia să aibă scrisă cronica domniei sale, dar n'a rămas indiferent nici faţă de cronicile anterioare. El însărcină pe un uricar — scriitor de acte domneşti — să copieze cronicile anterioare. Uricarul era *Axinţie* care, la 1710, copiază letopiseţul lui Miron Constin. Tot el este cinstit de acelaşi Domn Mavrocordat, în a doua domnie, cu însărcinarea de a continua cronica începută de Nicolae Costin, dar neterminată din cauza morţii eruditului boier. Axintie Uricariul nu înşală încrederea Domnului, lăsându-ne o „istorie" bine informată şi cald scrisă.

D-l I. Şt. Petre, în lucrarea de care ne ocupăm acuma, ne dă un studiu asupra vieţii şi operei acestui cronicar, precum şi textul cronicei.

Este meritul d-lui I. Şt. Petre de a fi precizat data morţii lui Axinte Uricariul, fiindcă până acum se credea că a trăit până în 1766. Astfel d-l G. Pascu susţinea că A. U. şi-a scris cronica în etape, ultima în 1766. D-l I. Şt. Petre crede că A. U. şi-a scris cronica între 1714—1716. Din citirea cronicei, exceptând pasagiile interpolate la o dată târzie, se desprinde într'adevăr o atmosferă de prezent sau de un trecut foarte apropiat, ceea ce ne face să presupunem că data fixată e cea justă. Încă în 1716, sau în 1717, cronica a fost trimisă în Muntenia, unde fusese mutat Nicolae Mavrocordat. Aci a fost copiată din ordinul aceluiaşi Domn, la 1722, de către Stanciu Ierei. Interpolările în care se vorbeşte de moartea lui Carol al XII-lea şi a craiului Stanislav sunt târzii, de după 1770, şi au fost făcute de Ştefan Stârce la 1791.

Citind cronica lui A. U. rămâi, într'adevăr, surprins de bogăţia amănuntelor pe care le dă, bineînţeles toate în legătură cu Nicolae

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mavrocordat. Cu siguranţă că a folosit însemnările acestuia pentru timpul cât a fost mazil; a folosit apoi acte oficiale, scrisori personale ale Domnului, ordine date de Inalta Poartă, gazeturi şi avizii, iar evenimentele la care a luat parte autorul, ca spectator, sunt scrise din amintire. Faptul că foloseşte acte la redactarea cronicei îl face să-şi califice această lucrare ca *istorie* şi nu cronică.

D-l Şt. Petre discută şi problema paternităţii „Letopisetului anonim" dela 1661—1709. D-l G. Pascu[4]) afirmase că autor al acestui letopiseţ ar fi A. U. D-l I. Şt. Petre se îndoieşte că acesta ar fi autorul litopiseţului.

Observaţiile noastre referitoare la transcrierea cronicei vor fi puţine. Nu ni se dau în facsimil pagini din manuscrise pentru a putea verifica dacă transcrierea s'a făcut exact. Citirea textului ne-a lăsat impresia că avem şi de data aceasta o transcriere interpretativă, ba chiar modernizată. Totuşi, dacă ediţia nu ar putea fi utilizată de filolog, ea, aşa cum se prezintă, se citeşte uşor, putând fi cunoscută de marele public, ceea ce a urmărit editorul.

Menţionăm că glosarul care însoţeşte textul e aproape complet. Era bine totuşi să fi cuprins şi următoarele cuvinte: *fiteşticarili* (= fiecare, p. 93), *a se isprăvi* (= a se obţine, p. 157), *nepărăsit* (= necontenit, p. 90), *pentru* (= de, p. 82), *a petrece* (=a se întâmpla ceva rău, a păţi, p. 137), *a sili* (= a stărui, p. 100), *trăsură* (= impozit, bir, dare. p. 110), etc.

* * *

3. — D-l I. Şt. Petre s'a îngrijit şi de editarea *Letopiseţului Ţării Moldovei* al lui Miron Costin. Opera devenise puţin accesiblă marelui public şi de aceea dânsul a luat hotărîrea de a publica acest volum „atât de folositor (era mai bine spus *necesar)* elevilor, studenţilor, şi chiar marelui public intelectual, care se interesează de trecutul neamului nostru" (Prefaţă, p. 9).

Avem de a face deci cu „o ediţie comentată ce urmează a fi pusă la îndemâna marelui public" (Introducere, p. 53) .In acest scop ar „fi putut proceda ca ceilalţi predecesori, care au dat ediţiile comentate ale lui I. Neculce şi Gr. Ureche Vornicul — Simion Dascălul, în editura „Scrisul Românesc" (Introd., p. 53), adică să reproducă textul după Kogălniceanu, ca Al. Procopovici, sau după un alt text publicat, ca d-l C. C. Giurescu. Al. Procopovici a fost însă nevoit să publice textul cronicei lui Neculce după ediţia lui Kogălniceanu din 1852, deoarece originalul cronicei nu era în ţară. D. Şt. Ioan crede că a lucrat mai ştiinţi-

---

[4]) *Op. cit.*, p. 57 şi următoarele şi în *Axinte U.* şi *N. Costin*, în Arhiva (Iaşi), 1922, pp. 489—498.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

fic şi deci ediţia poate fi folosită şi de specialişti: „am ales manuscrisul cel mai vechiu cunoscut, Nr. 2601 al Academiei Române care datează din anul 1710.... şi l-am transcris în întregime literă cu literă". Afirmaţia este neîndreptăţită, deoarece a modernizat textul (ex.: scrie Vodă pentru Vod, Ţarigrad pentru Ţaregrad, zilăli pentru *dzile*li ş. a., p. 161).

In Introducere se mai găsesc şi greşeli de limbă ca: „...în 22 capitole", pentru „...în 22 *de* capitole"; sau o frază neclară ca aceasta: „Mai multe informaţii, memoriile le aflăm în letopiseţ, autorul menţionând mai la ficcare eveniment contimporan participarea sa..." (p. 50).

Cu folos se pot utiliza datele biografice referitoare la M. Costin şi, cu oare care atenţie, şi partea privitoare la operă. Textul letopiseţului poate fi folosit de marele public, dar nu de specialişti. Menţionăm explicaţia greşită, dată (sub nota 483 p. 177) cuvântului *cucinii* (= cuhnii, bucătării, odăi de slugi), când, aci, avem două cuvinte *cu cinii* (= cu ţigle de porţelan chinezesc), aşa cum a arătat V. Bogrea[1]).

Astăzi, când letopiseţul lui M. Costin a fost publicat şi de d-l P. P. Panaitescu, la Fundaţia pentru Literatură şi Artă, într'o ediţie critică şi una populară, care reproduce însă exact textul din cea critică, ediţia pe care ne-a dat-o d-l I. Şt. Petre nu mai poate avea importanţa pe care a avut-o la apariţia ei.

MIRCEA ZDRENGHEA

VARLAAM, Mitropolitul Moldovei, *Cazania, 1643,* (ed. îngrijită de J. BYCK[2]), Fundaţia pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1943.

N. Drăganu, discutând într'un articol[3]) problema transcrierii textelor scrise cu chirilice, după ce prezintă diferitele sisteme de transcriere, ajunge la concluzia că cea mai bună este „transcrierea fonetică interpretativă", dată alături de textul chirilic reprodus fotografic. Chiar şi în cazul când am fi nevoiţi, din cauze materiale, să dăm textul numai în transcriere cu caractere latine, consideră că „transcrierea fonetică interpretativă este preferabilă transliteraţiunii".

Sunt totuşi cazuri când transliteraţiunea se impune. Dacă un text vechiu pe care-l editäm este important pentru conţinutul lui,

---

[1]) In *Pasagii obscure din Miron Costin,* în Anuarul Institutului de Istorie Naţională din Cluj, an. I, 1921, pp. 310—317.

[2]) Motive de alt ordin decât ştiinţific au făcut ca lucrarea să apară fără numele d-lui J. Byck, căruia îi datorăm ediţia.

[3]) *Transcrierea textelor chirilice,* în Hrisovul, I, Buletinul Şcoalei de arhivistică, Bucureşti, 1941 (pp. 46—59).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

transcrierea fonetică interpretativă este cea indicată. Când însă textul interesează şi pentru limbă și este editat fără a se face un studiu asupra limbii, este mai bine să fie folosită transliteraţiunea.

Dela aceste considerente trebue să fi plecat J. Byck când ne-a dat *C a z a n i a din 1643 a Mitropolitului Varlaam* în transliterațiune.

Fără îndoială că predicile lui Varlaam sunt și astăzi interesante și pot fi utilizate încă de slujitorii altarelor. Dar nu e mai puțin interesantă limba acestor predici și o ediţie ca cea pe care ne-o dă J. Byck, şi care să reproducă exact textul din Cazanie, este binevenită. Ea poate fi utilizată ca izvor de seamă în studiile asupra limbii din secolul al XVII-lea.

Cărţii, din păcate, îi lipsește un studiu introductiv precum și un glosar pe care sperăm că editorul ni le va da.

Dată fiind această situaţie, ne mărginim la câteva oservaţii asupra transcrierii, care a fost făcută cu multă grijă. Am verificat aceasta la zece pagini (p. 25—34, ed. 1643). J. Byck a urmărit „transpunerea întocmai a grafiei chirilice în grafie latină, aşa încât din aceasta să putem reconstitui pe cea dintâiu". Şi a reușit. Unui semn chirilic îi corespunde unul latin. De ex.: ѻ=*ọ*, ѡ=*ō*, ъ=*ă* (lăsat totuși uneori netranscris), ѫ=*â* iar semnele ѱ, ѧ și ь le-a lăsat netranscrise; ˜ (pa-ioricul) este redat prin ʻ (apostrof întors) свє̃нцїєи= *sven'ţiei*. Când un cuvânt avea accentul pe altă silabă decât pe silaba pe care e accentul literar astăzi, se notează aceasta cu un punct subt vocala care purta accentul: *cărọra*, *čelọra*.

S'a spus[1]) că o greşală a acestei ediţii constă în faptul că nu a „respectat interpunctuaţiunea originalului". Neglijându-se vechea punctuaţie, ni se dă, în schimb, sensul exact al frazei, care, altfel, ar fi mai greu de desprins.

Prin retipărirea Cazanici la împlinirea a trei sute de ani dela apariția ei, s'a adus un frumos omagiu amintirii marelui mitropolit moldovean.

MIRCEA ZDRENGHEA

Revue des Langues Romanes, tome LXIX, n-os 1940—1945, 1946, 1947.

După o întrerupere de mai bine de cinci ani, din pricina războiului, *Revista Limbilor Romanice* dela Montpellier şi-a reluat apariţia, în 1945, cu administraţia reorganizată, dar pe aceeaşi tradiţională linie de până aci.

Intâiul din cele trei numere ale volumului LXIX începe cu o tablă recapitulativă a studiilor, articolelor, dărilor de seamă publicate în RLR între anii 1920 și 1939 (t. LX—LXVIII). Urmează un interesant

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1]) Fl. Mureşan, *Cazania lui Varlaam*, Cluj, 1944, p. 105.

articol al d-lui H. Guiter, *Etude sur la sonorisation du „k" initial dans les langues romanes*. Constatând în limbile iberice o tendință particulară de a sonoriza pe „k" inițial (cf. lat. *cattu*, span. *gato*, catal. *gat*, etc.), autorul încearcă să explice acest fenomen pe baza unei influențe de substrat. Anume, sonorizarea în chestiune s'ar datora unei populații litice, ocupând între Spania și Italia o arie continuă înainte de mijlocul celui de-al doilea mileniu a. Chr. In numărul următor al revistei autorul revine însă asupra problemei, pentru a constata că de fapt sonorizarea lui „k" are o arie mult mai întinsă (fenomenul se întâlnește și în limba greacă) și admite că chestiunea ce tratează e mai amplă decât socotea întâiu. Noi ne'ntrebăm dacă sonorizarea lui „k" inițial poate fi despărțită de sonorizarea altor consoane, inițiale sau nu, în limbile romanice și dacă nu cumva rezolvarea chestiunii de ansamblu va aduce în mod natural și pe cea a lui „k" inițial devenit „g".

In același număr, 1946, al revistei, d-l J. Bourciez publică un articol de sinteză: *Italien „non che" au sens de „non modo"*, în care arată, bazat pe texte din Decameron, pe de o parte cum a putut să se producă elipsa verbului „a crede" sau „a zice" dintr'o expresie ca *non (credo) che*+subj., iar pe de altă parte, cum a evoluat, din punct de vedere semantic particula *non che*+verbe, la sensul de *nu numai* (+ nume și apoi chiar și singur, în apodosă).

Din nou, dl Guiter semnează un studiu: *Le subjonctif synthetique en catalan*, în care arată transformările pe care, radical și desinențe ale subjonctivului latin, le-au suferit pe teritoriul catalan, și enumeră și întrebuințările pe care le are subjonctivul în limba catalană. Concluzia sa e că morfologia catalană a subjonctivului e în general aceea a celorlalte limbi iberice.

Un alt articol de lingvistică e cel al d-lui J. Ségui: *Deux gallicismes surprenants dans un texte de Cahors de 1468*. E vorba de cuvintele *poas* (= pois), care nu poate fi meridional, și de *voya* (= juive) ce de-asemenea a trebuit să fi venit din Nord.

In sfârșit un articol de literatură comparată: *Un problème d'influence, Marivaux et „El si de les ninas"*, în care autorul, dl P. Laborde, caută să stabilească asupra lui Moratin influența nu numai a „Comediei" lui Rojas și a dramei burgheze, dar și cea a lui Marivaux („L'école des Maris").

N-rul pe 1947 al revistei ne anunță moartea celor doi mari lingviști francezi: *Maurice Grammont* și *Edouard Bourciez* (v. mai departe necroloagele acestui buletin). Intr'un articol: *Le poil du loup (ou de l'ours) symbole de la perfidie*, dl A. Jeanroy caută originea expresiei în chestiune, în povestea „La chèvre et le loup" (rom. „Capra cu trei iezi"). Lupul se îmbracă într'o blană de capră, pentru a amăgi pe cei trei iezi. Câteva fire din părul său străbat însă prin blana de capră, ceeace

văzând unul din iezi strigă: „Attention! Il y a ici du poil de loup". De unde expresia ce a rămas (și care în românește s'ar putea traduce cu: „E ceva necurat la mijloc").

Al doilea studiu de linguistică poartă titlul de: *Un préfixe méconnu: bar-*. Autorul articolului, dl C. Camproux, încearcă să explice originea prefixului *bar-*, pe care îl vede într'o seamă de cuvinte romanice, nu din lat. *per*, cum făcea Mistral (Trésor dou Felibrige), ci pornind dela adjectivul: masc. *bar*, fem. *baro*, viu și azi în graiul gevodanez (Bas-Languedoc) și însemnând: „generos", iar în înțeles material: „abundent, bogat în . . .". Observăm că într'o întreagă serie de cuvinte explicația d-lui C. pare verosimilă.

In același număr al revistei se găsește un text dialectal bigurdan: *Per uă grulha.*

Incheind, menționăm că toate trei numerele tomului LXIX al RLR conțin un număr extrem de bogat (peste o sută treizeci) de dări de seamă despre lucrările de linguistică apărute în ultimii ani. Și nu sunt puține între ele lucrările românești recenzate (de d. Bourciez), ca unele din ale d-lor prof. G. Giuglea: („Uralte Schichten und Entwicklungstufen in der Struktur der dakorumaenischen Sprache" și „Coincidențe și concordanțe între română și alte limbi romanice"), Al. Rosetti („Istoria limbii române") și I. Iordan („Stilistica limbii române").

EUGEN TĂNASE

VIANU, TUDOR. *Arta prozatorilor români.* [București], Ed. Contemporană, 1941, 8°, 454 p.

Lucrarea d-lui T. Vianu privește în primul rând istoria literară, ocupându-se de procedeele de artă și de realizările stilistice ale scriitorilor. Nu este totuși o istorie literară, după cum se spune în introducere (p. 6—7), căci se prezintă revoluționară, ridicând pe întâiul plan al cercetării ceea ce în istoriile literare, în cel mai bun caz, constitue o „preocupare minoră". Lăsând deci de o parte tot ceea ce este biografie, isvor, influență, etc., elemente cu care lucrează istoria literară, nu reține dintre ele decât o parte din geneză: motivele și atitudinile. Dar și pe acestea numai întru cât luminează procedeele de artă și valorile de stil. Mai mult. Autorul face o selecție între scriitori și o alta între operele aceluiași scriitor, căci nici toți scriitorii și nici toate operele lor n'au ajuns la realizarea valorilor de stil. Fiind o „încercare de estetică literară evolutivă", selecția ei este mai „aprigă" decât a istoriei literare, aceasta din urmă fiind obligată să consemneze nu numai culmile de realizare, ci toate strădaniile.

Indicând metoda, autorul își precizează poziția față de stilistica tradițională, căreia îi acceptă „clasele generale de expresie așa numitele figuri de stil" (p. 8). Cercetarea modernă urmărește individualul

BCU Cluj / Central University Library Cluj

și ireductibilul în operă, dar scriitorul întrebuințează și forme generale de expresie. Unde vom surprinde creația proprie? Pe de o parte în frecvența unui tip general de expresie preferat, iar pe de alta în variațiile individuale în cadrul aceluiași tip. Chiar întrebuințând toate tipurile, succesiunea nu este indiferentă, ci proprie. Depinde de dozare, diferențiere și grupare pentru ca vechea stilistică să ne ofere elemente pentru caracterizarea scriitorilor.

Procedeele, consacrate ori nou acceptate, care conțin în ele însăși virtualități stilistice, sunt transformate în valori de stil abia de creația individuală a scriitorului.

Înainte de a intra în materie, ne întâmpină un capitol preambul intitulat: *Dubla intenție a limbajului și problema stilului.* „Cine vorbește, «comunică» și «se comunică»". Astfel limbajul este compus dintr'un element social și unul individual. „Considerat în dubla sa intenție, se poate spune că faptul linguistic este în aceeași vreme *(sic)* «reflexiv» și «transitiv»". (p. 15). Raportul în care se găsesc cele două intenții ale limbajului este invers proporțional. „Cu cât o manifestare linguistică este menită să atingă un cerc omenesc mai larg, cu cât crește valoarea ei «transitivă», cu atât scade valoarea ei «reflexivă», cu atât se împuținează și pălește reflexul vieții interioare care a produs-o". (p. 15—16). Formula chimică — spune d. Vianu — nu transpiră nimic din personalitatea savantului, dar are o putere enormă de comunicativitate, în timp ce un vers al unui poet este înțeles de un cerc restrâns, dar răsună în el intimitatea spirituală a poetului. Transivitatea este, în cazul poetului, mărginită, dar reflexivitatea infinită. Limba comună însă, ca și formula științifică ori legile, au reflexivitate redusă și comunicativitate mare. Limba literară poate să distrugă sau să reducă transivitatea prin tendința reflexivității totale sau excesive, ca spre ex. delirul unui nebun, sau tendința suprarealiștilor ce recurg la „dictarea subconștientului" care constitue fondul cel mai intim. De aci obscurantismul în literatură.

Expresia literară se situează între acești doi poli. Deosebit de cuprinzătoare este definiția stilistică a operei literare după d. Vianu. Astfel „opera literară reprezintă o grupare de fapte linguistice reflexive, prinse în pasta, și purtate de valul expresiilor transitive ale limbii" (p. 19). Se dă un exemplu din M. Sadoveanu, separându-se expresiile transitive de cele reflexive. În această separare însă apare arbitrarul, sau rămânerea la suprafața faptelor linguistico-stilistice. Alături de forme transitive pure și reflexive pure, în fraza poetului se amestecă, ori mai bine, întrepătrund, ambele moduri de exprimare. Poetul „se comunică" nu numai prin formele reflexiv pure, ci și, mai ales, prin formele reflexiv-transitive. Insistăm, pentrucă în arta scrisului, în proză sau în versuri, examinată linguistico-stilistic, importanța cade tocmai pe deosebirea între bun comun și bun expresiv. Astfel, în cazul lui M. Sa-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

doveanu, d. Vianu separă: *„Vremea era pe la toacă... căldura era în toiu... uliţa ridica ... clopote[le] începură a bate ... fetiţa se opri ..."*[1]) declarând că toate acestea „sunt comunicări a căror putere de transmitere este nelimitată, dar care nu ne spun nimic despre acel care le face" (p. 19). Faţă de aceste simple comunicări, există, umplând golurile, redate prin puncte, elemente reflexive. Ele constituesc „un adaos de comunicări, prin care pătrundem în straturi mai adânci ale conştiinţei celui care ni le transmite". D. Vianu nu le mai enumeră, dar le presupune uşor de deosebit la o lectură atentă care „ne face să simţim din moment în moment cum trecem dela simpla intenţie transitivă la intenţia reflexivă" (p. 20). Redăm pasajul întreg al lui Sadoveanu, subliniind elementele reflexive rămase, spre a se putea face identificările. „Vremea era pe la toacă, dar căldura era încă în toiu şi *juca rotind ca răsfrângerile unei ape tainice pe deasupra caselor adormite.* Uliţa ridica, *pustie şi singuratică, spre strălucirea asfinţitului.* Clopote începură a bate *dulce şi trist, dela bisericile târgului.* Fetiţa se opri *o vreme în loc, ascultând".* Nu putem discuta fiecare element în parte, dar chiar în aceste elemente reflexive, deduse după separarea d-lui Vianu, se amestecă impurităţi simplu-transitive. În orice caz, spre a scăpa de impresionism, trebue să raportăm totul la întregul operei, ori de câteori judecăm un element al ei, dela sunet la capitol sau parte. Dar referindu-ne la elementele deosebite ca pur transitive, la o examinare mai atentă ele ne apar în altă lumină. Fără a-şi pierde comunicativitatea, ele sunt expresive. În expresivitate se îngemăneză, după părerea noastră, cele două tendinţe: reflexivă şi transitivă. Niciodată într'un element de stil al unui adevărat scriitor nu vom găsi elemente cu pură reflexivitate, ori cu pură transivitate. În fiecare element de stil sunt satisfăcute ambele tendinţe ale limbii, dar poate avea preponderenţă unul sau altul, ancorând în obscuritate ori în convenţionalism. *Vremea era pe la toacă,* pur transitiv ar suna *era pe la apusul soarelui; căldura era în toiu* ar deveni *căldura era înăbuşitoare; uliţa ridica* ar da *uliţa suia* sau *ducea la deal;* dar mai ales *clopote începură a bate* şi nu *clopotele începură a bate* (cum se citează, articulat, între elementele transitive) ar fi fost *clopotele începură să sune,* etc. Câtă dreptate avea Edgar Poë proclamând intangibilitatea unei opere din punct de vedere formal se vede perfect din această din urmă propoziţiune: *Clopote începură a bate, dulce şi trist, dela bisericile târgului. Clopote* nearticulat înseamnă „câteve clopote", faţă de forma articulată *clopotele,* care ar fi însemnat „toate clopotele" şi atunci ele n'ar fi putut să bată *dulce şi trist* fiind „prea multe" şi nici nu s'ar mai fi potrivit finalul *dela bisericile târgului,* ci *la bisericile târgului,* căci prepoziţia *dela* cuprinde în ea, funcţional în acest con-

[1]) Sublinierile sunt ale noastre.

text, pe partitivul *de* și directiva *la*, care împerecheate sugerează nuanța „parte din biserici", angrenate de substantivul nearticulat *clopote*, de verbul *începură* și de calificativele *dulce și trist*. Așa dar limba poeziei trebue privită întâiu de toate în expresivitate. Dar în expresivitate separarea tendinței reflexive de tendința transitivă, în mod absolut, nu se face. Aci transivitatea se face prin elemente expresive, nu numai pentru scriitor, dar, cel puțin, și pentru cei de aceeași limbă cu el. Elementele expresive pur linguistice după Ch. Bally, valori de circulație disparate, le împerechează scriitorul „comunicându-se" în stilul personal.

Din punctul de vedere al împerecherii între expresivul linguistic și scrisul artist, întreg materialul oferit de proza literară română, dela Heliade-Rădulescu la Camil Petrescu, este grupat pe „curente stilistice" — uneori discutabile — și, în interiorul acestora, după „particularitatea stilistică individuală". Stilul unei epoci, al unei generații, sau al unei școli literare este un fenomen complex. Descifrarea lui impune un ansamblu de discipline spirituale, care converg, se întretaie sau își impun dominanta. În principiu componentele stilistice se reduc la patru și anume: *atitudinea estetică, motivele și temele de artă, procedeele de compoziție* și *valorile de stil*. Oricare dintre ele ar forma dominanta, îndreptățește a defini curentul și a cataloga la un loc pe scriitorii care îi acceptă preponderența, fără a renunța la a fi ei înșiși, cu stilul lor propriu în interiorul dominantei care-i unește, dar nu le interzice diferențierea. Sub acest unghiu grupările stilistice ale dlui Vianu pot fi înțelese mai ușor. Totuși, grupări ca: Prozatorii Junimei, Doi ctitori ai romanului nou, rămân discutabile, între altele.

În ansamblul ei cartea d-lui Vianu rezervă, cele mai adesceori, paritate componentelor mai sus amintite ale stilului. Pe terenul atitudinii estetice și al motivelor de artă, istoria literară oferă o bună parte din material. În direcția aceasta a colaborat și formația spirituală a cercetătorului, având ca rezultantă fresca prozei românești, văzută din punctul de vedere estetic. Domeniul mai puțin cercetat al procedeelor de compoziție și al valorilor de stil în care studiile de până azi au consacrat mai puține rezultate, oferă autorului prilej de serioase cuceriri. Alături de identificarea figurilor de stil, stabilite de arta veche a compoziției ca procedee generale, d-sa descifrează procedeele și valorile de stil proprii, pe care fiecare scriitor le realizează, turnând în tipare nouă materialul linguistic, atât prin însuflețirea lui cu viziuni nouă, cât și prin crearea, împerecherea și utilizarea nouă și, deci, originală a cuvintelor. Desigur în direcția aceasta nu se poate vorbi decât de contribuție de deschizător de drumuri. Pentru fiecare scriitor în parte s'ar cuveni o monografie care să cuprindă numai procedeele și valorile de stil. Autorul aici a făcut o selecție, nu numai din cauza unicei realizări deplin stilistice a unui scriitor, dar și pentru economia

BCU Cluj / Central University Library Cluj

cărții. Altfel, procedee de artă proprii și valori de stil bine cristalizate pot apare și în opere incomplet structurate ca întreg, și ele nu pot fi neglijate la stabilirea stilului unui scriitor. Ca deschizătoare de drumuri însă, contribuția d-lui Vianu nu poate fi îndeajuns de prețuită, chiar dacă rezultatele nu sunt întotdeauna definitive și lasă posibilitatea discuției.

Din punctul de vedere al procedeelor și valorilor de stil un singur scriitor ni se pare sacrificat cu desăvârșire, și anume: Grigore Alexandrescu. Este just că în proza artistică a scris puțin. Dar, fără a intra în amănunte, faptul că în *Memorial de călătorie* nu acordă sentimentului naturii cât au acordat alții, nu este un criteriu să i se subestimeze valoarea stilistică.

Dimpotrivă, scriitorului Ion Creangă i se examinează aproape exclusiv valorile de stil. Arta lui e orală, cu formele graiului viu, cu numeroase onomatopee, cu rime și cu asonanțe strecurate în povestire. Chiar mijloacele generale de expresie ca: imagini, metafore, comparații, sunt proverbe sau ziceri tipice ale poporului, din limba de obște. Acumulările verbale îl apropie de Rabelais, ajungând la „adevărate orgii de cuvinte" (p. 114). Paginile 115—116 sunt consacrate frumoasei cadențe a perioadei crengiste din „Amintiri", o nouă componentă a oralității stilului lui. Tot în „Amintiri", Creangă face uz de sfârșitul ritmat al frazei (clauzulă). Este deasemenea relevat simțul muzical în armonia perioadelor sale. Ni se vorbește în sfârșit de elipsa predicatului, care nu turbură întru nimic vioiciunea povestirii, ca de pildă în cunoscuta pățanie cu cireșele mătușei Mărioara.

Alți scriitori cercetați cu deosebire pe terenul valorilor de stil sunt: N. Bălcescu, I. L. Caragiale, Al. I. Odobescu, B. Șt. Delavrancea, M. Sadoveanu, H. Papadat-Bengescu, T. Arghezi, asupra cărora ne mulțumim deocamdată să atragem atenția cercetătorilor.

Studiul d-lui Vianu se încheie cu patru încercări despre stilistica verbului, publicate anterior în reviste și care ne sunt prezentate sub formă de *Anexe (contribuții la stilistica verbului*, p. 397—449). Este surprinzătoare incursiunea, pe latura stilistică, în domeniul lingvisticei, din partea unui estetician filosof. Faptul trebue îndeajuns subliniat, chiar dacă rezultatele au încă nevoie de a fi verificate cu un mai vast material documentar.

Întâiul eseu și cel mai amplu este *Problema stilistică a imperfectului* (p. 397—415). În partea întâia problema este privită comparatist, expunând contribuția unor scriitori sau istorici literari ca: Brunetière, Lanson, M. Proust, A. Thibaudet, sau a unor lingviști ca: E. Lorch, E. Lerch și E. Winkler. Pentru toți aceștia, cu mici deosebiri, imperfectul este *timpul durativ*. El prezintă lucrarea în decurs de desfășurare, pe care însuși autorul o trăește, redând-o astfel mai viu. De aci întrebuințarea lui frecventă la naturaliști ca procedeu pitoresc și

BCU Cluj / Central University Library Cluj

în stilul indirect liber, iar la adepţii esteticii simpatetice (Einfühlung), ca modalitate a însufleţirii prin transpunere. Comparând cele patru timpuri trecute, spre a defini poziţia imperfectului, diferite sunt valorile acordate perfectului simplu, care odată este pentru E. Lorch expresia unui pur act de gândire, obiectiv — verificat ca expresia unei acţiuni indiferente şi de I. Iordan (p. 403 şi nota), — iar altă dată este preferat mai-mult-ca-perfectului de L. Rebreanu, pentru scurtimea lui, dar şi pentru puterea lui evocativă superioară (p. 407). În partea a doua se examinează valoarea stilistică a imperfectului în proza română. Spre deosebire de perfectul compus sau mai-mult-ca-perfectul indicativului care încadrează în timp, imperfectul este timpul evocărilor concrete, este timpul amintirii, al scurgerii timpului, al duratei. Comparat cu prezentul, care deasemenea evocă concretul, din acesta lipseşte desfăşurarea în durată, proprie imperfectului, deoarece prezintă acţiunea „ca instantaneu fotografic" (p. 412), ori transpune contemporan cu faptul evocat (p. 414).

În eseul al doilea: *Mai-mult-ca-perfectul şi tehnica naraţiunii* (p. 416—432), d. Vianu reia problema acestui fel de trecut care se reduce la cadrul temporal introductiv mai ales în povestirile istorice. El poate apărea şi în cursul povestirii în combinaţie cu alte trecuturi, premergând sau succedând, accentuând succesiunea evenimentelor şi configurând astfel tehnica naraţiunii. Autorul urmăreşte apoi diminuarea întrebuinţării mai-mult-ca-perfectului pe măsura renunţării la tehnica introducerii prin amintirea evenimentelor anterioare povestirii şi înlocuirea ei cu „stilul prezentării directe" (p. 426). Dar scriitori mai noi, dacă renunţă la serviciul de cadru temporal al mai-mult-ca-perfectului, îi acordă o nouă întrebuinţare, neconsemnată de gramatică şi anume aceea de a servi drept cadru cauzal. Puţinele exemple date de autor sunt înadevăr ilustrative, adăogând tipului de mai-mult-ca-perfect al *anteriorităţii* pe acela al *cauzalităţii*.

Cu al treilea eseu: *Prezentul etern în naraţiunea istorică* (p. 433—442), se examinează funcţiunile stilistice ale acestui timp: *prezentul istoric, prezentul futuric, prezentul atemporal* sau *gnomic* al proverbelor, *prezentul tabular* al inscripţiilor şi *prezentul copulativ* al aderenţei. D-l Vianu îşi face rezervele şi precizează că prezentul gnomic şi cel copulativ, fără a fi atemporale, exprimă valabilitatea universală. Numai prezentul etern al povestirilor (mai cu seamă istorice) conţine reprezentarea timpului, introducând o reflecţie de ordin general, ce întrerupe relatarea faptelor care se făcea la un timp trecut şi dă astfel nota monumentalului prin valoarea simbolică pe care o proiectează asupra lor. Pe lângă prezentul etern al reflecţiunii generale, autorul mai deosebeşte un altul, al motivelor generale omeneşti. Se subliniază în special aceste două posibilităţi stilistice ale prezentului etern şi se exemplifică în proza română.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Din alternarea timpurilor în narațiunea istorică autorul ajunge la un fel de construcție stilistică pe planuri diferite în perspectiva timpului, problemă atacată și în cursul lucrării (Scriitorii retorici) și reluată acum în ultimul eseu: *Tehnica basoreliefului în proza lui N. Bălcescu* (p. 443—449). Prezentul aduce pe primul plan eroul sau acțiunile importante pentru autor, iar trecutul, cu diferitele lui grade, situează în anterioritate, organizând în basorelief stilistic.

Cartea valorilor de stil în proza românească constitue o nouă cucerire în descifrarea creației artistice între studiile date anterior de d. Vianu. Profesorul și cercetătorul, de factură esențial filosofică, se aplică, de astă dată, laturei mai puțin pătrunse a înfățișării operei literare cu existență obiectivă, și anume aceea a mijloacelor de expresie, care își încalcă hotarele cu linguistica. Trebue să subliniem că autorul este în spiritul științific al vremii și isvoarele mărturisite îi sunt o garanție puternică.

Fiind deschizătoare de drumuri, nu putea râvni completitudinea. Ea înfățișează totuși reliefurile stilistice ale prozei românești de artă. Scrisă și într'un stil limpede și curgător ea pasionează, purtând lectorul într'un zig-zag de citat expresiv, din scriitori, și reflecțiile autorului. Surprinzătoare este lipsa neologismului din ansamblul lexical al lucrării, dovedind virtualitatea limbii comune chiar și într'un studiu științific, unde terminologia impune adeseori cuvântul nou. Puținele greșeli de tipar ca și cele câteva desacorduri nu turbură ansamblul lucrării, care rămâne una dintre operele de serioasă informație în stilistica românească.

I. V. CONSTANTINESCU.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BIBLIOGRAFIA PUBLICAȚIILOR PRIVITOARE LA LIMBA ROMÂNĂ

(1942, 1943, 1944 și completări)

de ILIE V. CONSTANTINESCU[1])

Perioada sbuciumată a celui de al doilea război mondial a contribuit și de astă dată pentru ca *Bibliografia publicațiilor privitoare la limba română* să nu se prezinte completă și desăvârșit metodic întocmită. Ea prezintă totuși unele inovații de fond și de formă, ceea ce reprezintă un câștig față de lucrarea noastră din anii precedenți.

Astfel ca o inovație în completitudine, am reluat, în cea mai mare parte, scurtele considerații analitice ale lucrărilor bibliografiate, fapt care fusese întrerupt, din cauza războiului, în 1941. Nădăjduim că în lucrarea următoare să extindem considerațiile analitice la toate operele și articolele bibliografiate.

Din punct de vedere tehnic metodologic inovațiile sunt mai substanțiale. Astfel am împărțit, credem definitiv și în conformitate cu metoda stabilită de bibliografia internațională, perioada bibliografică în patru fraze bibliografice, și anume: fraza autorului, fraza titlului cu anexele lui: subtitlul, ediția și volumele, fraza referințelor bibliografice și fraza referințelor speciale suplementare despărțite între ele prin punct. În interiorul fiecărei fraze bibliografice intervin deasemenea caracteristice care vor fi ușor observate și pe care nu ne putem extinde în a le enumera, scurta noastră notă neurmărind a desbate pe larg problema metodologică a bibliografiei, deși ar fi necesar științific să se fixeze una unitară în stadiul actual, rămânând ca transformarea dialectică să o perfecționeze după legile progresului.

O altă inovație, sugerată de experiență, o constitue norma prescurtării titlurilor periodicelor. Părăsind obiceiul simplelor inițiale nesemnificative, am adoptat prescurtarea pregnantă și semnificativă, păstrând din titlu atât cât e necesar pentru ca cercetătorul, chiar dacă nu posedă limba respectivă, după una sau două identificări între pres-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

[1]) La despoierea materialului a dat prețios ajutor d-ra Zorica Lațicu, preparatoare, iar la transcrierea materialului și la corectură am fost ajutat de d-na Pia Gradea, bibliotecară șef.

curtare și titlul întreg, să poată recunoaște cu ușurință periodicul. Atunci când titlul periodicului constă dintr'un singur cuvânt, nu l-am mai prescurtat, deoarece tendința internațională se îndreaptă în direcția aceasta, considerând că este destul de scurtă menționarea, așa încât nici motivele de economie tipografică nu pot fi invocate.

Totuși recunoaștem încă destule scăderi ale lucrării, pricinuite de greutatea informării, din neputința de a avea la îndemână toate periodicele de specialitate din țară, dar mai ales din străinătate. Ca și altă dată, ne-am informat adeseori din a doua mână, preferând informația incompletă, lipsei totale de informație.

Prescurtări de publicații[2]): Acad. Rom. = Academia Română. — Anal. = Anale. — An. Arh. Folk. = Anuarul Arhivei de Folklor. — An. Inst. Ist. Naț. = Anuarul Institutului de Istorie Națională. — An. Inst. Stud. Clas. = Anuarul Institutului de Studii Clasice. — Arch. Europ. Centr. O. = Archivum Europae Centro-Orientalis. — Arch. glot. ital. = *Archivio glottologico italiano. — Arch. Philolog. = *Archivum Philologicum (Budapest). — Arch. Roman. = Archivum Romanicum. — Arch. Stud. n. Sprach. = Archiv für das Studium der neueren Sprachen. — Arh. Olt. = Arhivele Olteniei. — Bibl. Rer. Transsilv. = Bibliotheca Rerum Transsilvaniae. — Bis. Ort. Rom. = Biserica Ortodoxă Română. — B. Atlante Linguist. Ital. = *Bolletino dell' Atlante Linguistico Italiano. — B. Fil. Philippide = Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide". — B. Inst. Rom. Sofia = Buletinul Institutului Român din Sofia. — B. Ling. = Bulletin Linguistique. — B. Soc. Ling. Paris = Bulletin de la Société de Linguistique de Paris. — B. Soc. Rom. Geogr. = Buletinul Societății Române de Geografie. — Časop. Mod. Fil. = Časopis pro Moderni Filologii. — Cercet. Lit. = Cercetări Literare. — Conv. Lit. = Convorbiri Literare. — Cug. Mold. = Cuget Moldovenesc. — Deutsch. Forsch. Südost. = *Deutsche Forschung im Südosten. — Erd. Múz. = Erdélyi Múzeum. — Erd. Tudom. Füz. = Erdélyi Tudományos Füzetek. — Erd. Tudom. Intéz. = Erdélyi Tudományos Intézet. — Făt-Frum. = Făt-Frumos. — Le franç. mod. = *Le français moderne. — Fund. Lit. Art. = Fundația pentru Literatură și Artă. — Gazeta Transilv. = Gazeta Transilvaniei. — Geopol. Geoist. = Geopolitica și Geoistoria. — Inst. Ling. Rom. = Institutul de Linguistică Română. — Lang. et Lit. = Langue et Littérature. — Leipz. Viert. S.-O. Europ. = Leipziger Vierteljahresschrift für Süd-Ost Europa. — Lit. blatt. germ.-rom. Phil. = Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. — Magyar Nyelvtudom. Intéz. = Magyar Nyelvtudományi Intézet. — Magyar Történettudom. Intéz. = Magyar Történettudományi Intézet. — Mod. Lang. R. = *Modern Language Review. — Neam. Rom. = Neamul Românesc. — Preocup. Lit. = Preocupări Li-

[2]) S'au însemnat cu o steluță operele și articole scoase din periodicele necercetate direct.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

terare. — R. Arh. = Revista Arhivelor. — R. belg. Phil. Hist. = *Revue belge de Philologie et d'Histoire. — R. Étud. ind.-europ. = Revue des Études indo-européennes. — R. Étud. Slav. = Revue des Études Slaves. — R. fil. españ. = *Revista de filologia española. — R. Fund. = Revista Fundațiilor. — R. Geogr. Rom. = Revista Geografică Română. — R. Hist. S.-E. europ. = Revue Historique du Sud-Est européen. — R. Inst. Soc. Ban.-Criș. = *Revista Institutului Social Banat-Crișana. — R. Ist. = Revista Istorică. — R. Ist. Bis. = Revista de Istorie bisericească. — R. Ist. Rom. = Revista Istorică Română. — R. Lang. Rom. = Revue des Langues Romanes. — R. Soc. Tin. Rom. = Revista Societății Tinerimea Română. — R. Transylv. = Revue de Transylvanie. — Rom. Forsch. = Romanische Forschungen. — Soc. de Mâine. = Societatea de Mâine. — Soc. Rom. Ling. = Societatea Română de Linguistică. — Stud. Ital. = Studii Italiene. — Stud. Lit. = Studii Literare. — Südost-Forsch. = Südost Forschungen. — Ungar. Jahrb. = Ungarische Jahrbücher. — Viața Rom. = Viața Românească. — Volkst. Kult. Rom. = Volkstum und Kultur der Romanen. — Vox Rom. = Vox Romanica. — Z. Namenforsch. = Zeitschrift für Namenforschung. — Z. Rom. Phil. = Zeitschrift für romanische Philologie.

Alte prescurtări: alb. = albanez. — Bd. = Band. — dr. = dacoromân. — ed. = ediția. — Extr. = Extras. — Fasc. = fascicola. — h. = hartă s. hărți. — H. = Heft. — Impr. = Imprimeria, — Jg. = Jahrgang. — M. Of. = Monitorul Oficial. — Mem. = Memoriul s. memoriile. — Nr. = Numărul. — p. = pagina, paginile și pagini, când este pus după. — pl. = planșe. — Rec. = recensie, recensii. — s. = sau. — S. = Scite. — Sect. = Secția. — Ser. = Seria. — Soc. = Societate. — Tip. = Tipografia. — Tom. = Tomul. — vol. = volum s. volumul.

CHESTIUNI GENERALE LINGUISTICE

1. ANGHEL (Constantin). *Formarea limbii noastre literare* (*Apostolul*, 1940, VI, Nr. 1—2, p. 33-43).

2. *Anuarul Arhivei de Folklor.* Sub conducerea lui Ion Mușlea. București, 1939, V, 216 p. — Rec.: L. GÁLDI. (*Arch. Europ. Centr. O.*, 1943—44, IX—X, p. 576—578) [Vezi: *Dacoromania*, X_2, Nr. 1]. ∞, 1941—1942, VI, 426 p. — Rec.: L. GÁLDI, (*Arch. Europ. Centr. O.*, 1943—44, IX—X, p. 578—579).

3. *Balcania.* Director: Victor Papacostea. Bucarest, 1943. VI, 586 p. — Rec.: M. DAN. (*Transilvania*, 1944, 75, Nr. 6—7, p. 476—485); O. PAPADIMA. (*R. Fund.*, 1944, XI, Nr. 8, p. 462—463). ∞, 1944, VII_1, 302 p. ∞, 1944, VII_2, p. 303—552.

4. *BARTOLI (Matteo). *Ancora la norma dell'albanese e del greco e la questione delle velari ario-europee.* Milano, 1942. (Extr.: *Rivista d'Albania*, 1942, III, Fasc. I, 8 p.).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

5. BOITOȘ (Olimpiu). *Limbă și caracter național.* (*Luceafărul,* 1944, IV (Serie nouă), p. 42–44).

6. BREAZU (Ion). *Inițiative ardelene în cultura românească.* Despre studiul limbii române p. 545–547. Ardealul este vatra limbii române. În sec. XVIII, latiniștii o întrebuințează ca argument al originii și unității. Școlii ardelene se datoresc primele gramatici, Lexiconul Budan și primele studii asupra limbii române vechi. (*Transilvania,* 1943, 74, Nr. 7–8, p. 544–550).

7. *Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide".* Director: Iorgu Iordan. Iași, 1935, II, IV+318 p. — Rec.: A. DAUZAT. (*R. Lang. Rom.,* 1636, LXVII, Ser. VII, Tom. VII, p. 498–499). ∞, 1937, IV, IV+282 p. — Rec.: A. GRAUR. (*B. Soc. Ling. Paris,* 1938, XXXIX, p. 109–110). ∞, 1938, V, IV+398 p. — Rec.: A. GRAUR. (*B. Soc. Ling Paris,* 1939, XL, p. 101–102 ∞, 1940–1941, VII–VIII, IV+428 p. — Notă: V. B[ĂNĂȚEANU]. (*R. Étud. ind.-europ.,* 1943, III, Fasc. 1–2, p. 155). ∞, 1942, IX. V+248 p. — Note: [I. DIACONU]. (*Ethnos,* 1942–1943, II, Fasc. 1–2, p. 408); C. D. FORT[UNESCU]. (*Arh. Olt.,* 1943, XXII, Nr. 125–130, p. 419–420. ∞, 1943, X, II+248 p. [Vezi: *Dacoromania,* X_1, Nr. 13; ∞, X_2, Nr. 2].

8. *Bulletin Linguistique.* Publié par A. Rosetti. Paris-București, 1936, IV, 208 p. — Rec.: M. R[OQUES]. (*Romania,* 1940, LXVI, Nr. 261, p. 120–124). ∞, 1937, V, 271 p. — Rec.: G. GOUGENHEIM. (*B. Soc. Ling. Paris,* 1938, XXXIX, p. 107–108); M. R[OQUES]. (*Romania,* 1940, LXVI. Nr. 261. p. 124–126). ∞, 1938, VI, 273 p. — Rec.: EDUARD PREISIG. (*B. Soc. Ling. Paris,* 1939, XL, p. 100–101); M. R[OQUES]. (*Romania,* 1944, LXVIII, Nr. 269–270, p. 225–226) ∞, 1939, VII, 196+6 p. — Rec.: M. R[OQUES]. (*Romania,* 1944, LXVIII, Nr. 269–270, p. 226–227). ∞, Copenhague -București, 1941, IX, 124+20 p. — Rec.: V. B[ĂNĂȚEANU]. (*R. Étud. ind.-europ.,* 1943, III, Fasc. 1–2, p. 153); L. GÁLDI. (*Arch. Europ. Centr. O.,* 1942, VIII, p. 311–314). ∞, 1942, X, 218+16 p. — Rec.: V. B[ĂNĂȚEANU]. (*R. Étud. ind.-europ.,* 1943, III, Fasc. 1–2, p. 153). ∞, 1943, XI, 132+12 p. ∞, 1944, XII, 122 p, ∞, 1944, VIII_2, p. 185–244 (Deuxième livraison). [Vezi: *Dacoromania* X_1, Nr. 14; ∞, X_2, Nr. 3].

9. *Capidan (Th.). Le bilinguisme chez les Roumains.* — Rec.: A. PROCOPOVICI. (*Dacoromania,* 1943, X_2, p. 506–511). [Vezi: *Dacoromania,* X_2, Nr. 5].

10. CAPIDAN (TH.). *Limbă și cultură.* București, Fund. Lit. Artă, 1943, 8°, 442 p.+2 h. Cuprinde felurite articole despre chestiuni linguistice: legătura dintre limbă și spirit; limbă și națiune, tendințele limbii române actuale; problema neologismului; despre ALR. Există o unitate linguistică europeană bazată pe limba iudo-europeană și paleo-europeană Se discută raporturile noastre cu Albanezii, chestiunea romanității balcanice și despre influențele reciproce slavo-române. Combate originea nord-dunăreană a Românilor balcanici și susține că străromâna n'a fost unitară. — Rec.: N. BĂNESCU. (*R. Ist.* 1943, XXIX, Nr. 7–12, p. 289–292).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

11. CIANCIOLO (U.). *Giulio Bertoni și filologia romanică.* Sibiu, Tip. Cartea Românească din Cluj, 1944, 8°, 28 p.

12. CIANCIOLO (Umberto). *Per una traduzione di Eminescu in lingua italiana.* (*Stud. Lit.*, 1944, III, p. 223—244).

13. CIANCIOLO (U.). *Poesie scelte di Mihai Eminescu. Introduzione, versione col testo a fronte, note.* Modena, Società tipografica modenese, 1944, 4°, 145 p. + Indice. (*Instituto di Filologia Romanza della R. Università di Roma. Studi e testi*). — Rec.: ȘT. CUCIUREANU. (*Conv. Lit.*, 1943, LXXVI, Nr. 1, p. 71—74); G. GIUGLEA. (*Dacoromania*, 1943, X_2, p. 552—557); I. E. TOROUȚIU. *Problema traducerilor. G. Giuglea—Umberto Cianciolo.* (*Conv. Lit.*, 1943, LXXVI, Nr. 9—10, p. 694—698).

14. CUCIUREANU (ȘT.) *Giovanni Pascoli și limba română. O scrisoare inedită.* Arată interesul poetului pentru limba română și în special pentru poezia populară. (*Conv. Lit.*, 1942, LXXV, Nr. 1—2, p. 45—56).

15. *Dacoromania.* Buletinul „Muzeului Limbii Române". București, 1936—1938, IX, 696 p. — Notă: V. B[ĂNĂȚEANU]. (*R. Étud. ind.-europ.*, 1943, III, Fasc. 1—2, p. 154—155). ∞, 1939—1941, X_1, 232 p. — Notă: C. D. FORT[UNESCU]. (*Arh. Olt.*, 1942, XXI, Nr. 119—124, p. 421). — ∞, Sibiu, 1942—1943, X_2, p. 233—610. — Rec.: C. D. FORT[UNESCU]. (*Arh. Olt.*, 1943, XXII, Nr. 125—130, p. 417—418); R. TODORAN. (*Transilvania*, 1943, 74, Nr. 11—12, p. 937—942). [Vezi: *Dacoromania*, X_2, Nr. 10].

16. DENSUSIANU (Ovide). *Histoire de la langue roumaine.* II. *Index* par I. COTEANU. Copenhague, Munksgaard et Bucarest, Institut de linguistique roumaine, 1943, 8°, 71 p. (Société roumaine de linguistique, Série II, Etude 2). Conține tabla analitică a materiilor din volumul II, în ordine alfabetică, urmată de un indice de cuvinte daco-române, macedo-române, meglenoromâne, latine, provensale, slave-vechi, bulgare, serbo-croate, reto-romane. Cuvintele sunt înșirate în forma citată în studiu.

17. DENSUSIANU (O.). *Viața păstorească în poezia noastră populară.* București, Casa Școalelor, 1943, 8°, 253 p.

18. GÁLDI (László). *Ungarisch-rumänische Kulturbeziehungen.* Se ocupă de limbă la p. 59; 65—67; 75; 71—85. (*Ungar. Jahrb.*, 1941, XXI, p. 56—97).

19. *GALIȚA (M.). *Limba literară în Ardeal între anii 1779—1830.* (*Gazeta Cărților*, 1939, IX, Nr. 3—4, p. 2).

20. *GEIB (G.). *Germanische Sprachelemente im Rumänischen.* (*Europ. Wissenschafts Dinst*, 1941, Nr. 12).

21. *Grai și Suflet.* Revista „Institutului de Filologie și Folklor". Publicată de Ovid Densusianu. București, 1937, VII (nu VIII), 388 p. — Rec.: M. R[OQUES]. (*Romania*, LXVII, 1942, Nr. 265, p. 120—122).

22. GRAUR (A). *Mélanges linguistiques, II.* Copenhague, Einar Munksgaard, 1941, 8°, 43 p. — Rec.: I. IORDAN. (*B. Fil. Philippide*, 1942, IX, p. 218—219).

23. GRAUR (A.). *Quelques points de méthode touchant l'étude des lan-*

Biblioteca Centrală Universitară Timișoara

gues disparues. Se recomandă prudență în reconstruirea formelor dispărute din cele actuale și în aplicarea legilor fonetice, admițându-se totuși necesitatea unui studiu al limbilor dispărute. (*B. Ling.*, 1940 (1944), VIII$_2$, p. 190—204).

24. *GYÓNI. *Das angeblich älteste rumänische Sprachdenkmal.* (*Arch. Philolog.* 66, 1).

25. JESPERSEN (Otto). *Efficiency in Linguistic Change.* Copenhague, 1941. (*Académie des sciences danoise*). — Rec: P. GRIMM. (*Lang. et Lit.*, 1943, II, Nr. 1—2, p. 265—274).

26. JOKL (Norbert). *Albanologische Beiträge zur Kenntnis des Balkanlateins.* (*Vox Rom.*, 1941—1942, VI, p. 228—231).

27. KOVÁCS (László K.). *A kolozsvári hóstátiak temetkezése.* (Înmormântarea la locuitorii din Hostat-Cluj). Kolozsvár, Minerva, 1944, 8^0, 424 p. (*Erd. Tudom. Intéz.*).

28. *Langue et Littérature.* Bulletin de la Section littéraire. Rédigée par Th. Capidan et D. Caracostea. București, 1940—1941, I, 327 p. — Notă: V. B[ĂNĂȚEANU]. (*R. Étud. ind.-europ.*, 1943, III, Fasc. 1—2, p. 154). ∞, 1943, II, 308 p. — Rec.: V. B[ĂNĂȚEANU]. (*R. Étud. ind.-europ.*, 1943, III, Fasc. 1—2, p. 154); C. D. FORT[UNESCU]. (*Arh. Olt.*, 1943, XXII, Nr. 125—130, p. 417).

29. *Limba Română.* Buletinul Seminarului de limba și literatura română de pe lângă Institutul de limbi romanice al Facultății de Litere din Istambul, 1943, Nr. 1—5. — Rec.: VL. DRIMBA. (*Transilvania*, 1943, 74, Nr. 11—12, p. 960—963).

30. MIHĂESCU (H.). *Operă naturală sau convenție omenească.* (*B. Fil. Philippide*, 1942, IX, p. 1—19).

31. MIHĂESCU (H.). *Puncte de vedere asupra lingvisticii latine. I. Câteva principii.* Arată că savanții latiniști dau importanță punctului de vedere istoric și nu aplică limbii latine noile principii ale linguisticei sincronice. (*B. Fil. Philippide*, 1943, X, p. 91—101).

32. MIHĂESCU (Ion). *N. Densușianu și problema originii noastre.* (*Arh. Olt.*, 1942, XXI, Nr. 119—124, p. 77—86).

33. MUȘLEA (Ion). *„Pânea pruncilor" (Bălgrad, 1702). Din istoria unei cărți românești.* (În: Omagiu lui Ioan Lupaș. București, Impr. Națională, 1943, 8^0, p. 617—631). — Rec.: ȘT. PAȘCA. (*Dacoromania*, 1943, X$_2$, p. 319—329).

34. *Pașca (Ștefan). Cel mai vechiu ciaslov românesc.* — Rec.: A. GRAUR. (*B. Soc. Ling. Paris*, 1939, XL, p. 103).

35. PETROVICI (Emil), *Dovezile filologice ale continuității.* (În: *Problema continuității Românilor în Dacia*, în colab. cu C. Daicoviciu, I. Moga și R. Vuia. Sibiu, Astra, 1943, 8^0, p. 11—17). (Biblioteca „Astra", Nr. 27, 36 p.).

36. *Pușcariu (Sextil). Études de linguistique roumaine.* — Notă: M. GRAMMONT. (*R. Lang. Rom.* 1939, Tom. LXVIII, Ser. VII, Tom. VIII, p. 465—466). [Vezi: *Dacoromania*, X$_2$, Nr. 26].

BCU Cluj / Central University Library Cluj

37. *Pușcariu (Sextil). Limba română. Vol. I.* — Rec : V. B[ĂNĂȚEANU] (*R. Étud. ind.-europ.*, 1943, III, Fasc 1—2, p. 155—156); W. T. ELWERT. (*Arch. Stud. n. Sprach*, 1942, 97 Jg., 181 Bd., H. 3—4, S. 143—144); [N. IORGA]. (*R. Ist.* 1942, XXVIII, Nr. 1—12, p. 83—88); M. KREPINSKY. (*Časop. Mod. Fil.*, 1940, XXVII, Nr. 1, p. 92); ALF LOMBARD. (*Lit.-blatt germ. rom. Phil.*, 1942, LXIII, p. 226—229); D. MACREA. (*R. Transylv.*, 1944, X, Nr. 1—2, p. 137—142); GH. TOMA. (*B. Inst. Rom. Sofia*, 1941, I, Nr. 2, p. 601—603). [Vezi : *Dacoromania*, X_2, Nr. 28]. — Versiunea în limba germană a cărții : *Die rumänische Sprache. Ihr Wesen und ihre volkliche Prägung*, Bd I. Aus dem rumänischen übersetzt und bearbeitet von Heinrich Kuen. Leipzig, O. Harrassowitz, 1943, 8°, XXXII+612 S. + 37 Sprachkarten. — Rec.: D. MACREA. (*Luceafărul*, 1944, IV (Serie nouă), p. 252—253).

38. PUȘCARIU (Sextil). *Romanitatea noastră în lumina unor metode nouă de cercetare.* (În : Omagiu lui Ioan Lupaș. București, M. Of., Impr. Națională, 1943, 8°, p. 743—755).

39. RĂDULESCU-MOTRU (C.). *Criteriul adevărului în lumina limbajului.* (*R. Fund.*, 1942, IX, Nr. 11, p. 395—408).

40. RĂDULESCU-MOTRU (C.). *Etnicul românesc.* București, Casa Școalelor, 1942, 8°, 136 p. — Rec.: AL. PROCOPOVICI. (*Luceafărul*, 1943, III, Nr. 2, p. 75—76).

41. REBREANU (E. și R.). *Originea limbilor neolatine.* Brașov, 1943. — Notă : N. B[ĂNESCU]. (*R. Ist.*, 1944, XXX, Nr. 1—12, p. 160).

42. ROSETTI (AL.). *Geschichte der rumänischen Sprache. Allgemeine Begriffe.* Bukarest, M. Of., Impr. Națională, 1943, 8°, 118 p. Se dau noțiuni generale despre deosebirile fonetice, morfologice și sintactice care s'au produs între latina clasică și cea vulgară. Se dau apoi generalități despre romanizare, despre aria de formațiune a limbii române, despre influența germană și slavă, insistându-se asupra faptului că aceste influențe nu au putut schimba caracterul latin al limbii. Se enumără apoi elementele de altă natură (grecești, ungurești, sud-slave, turcești). Limba franceză exercită o puternică influență. Tratează dialectele limbii române cu caracteristicele lor, limba secolului XII—XV, sec. XVI și limba lui Coresi, apoi formarea limbii literare prin texte bisericești, cronicari, școala ardeleană și termină cu aspectul contemporan al limbii literare. — Rec.: V. B[ĂNĂȚEANU]. (*R. Étud. ind.-europ.*, 1943, III, Fasc. 1—2, p. 158); L. GÁLDI. (*Arch. Philolog.*, 67, III).

43. *Rosetti (Al.). Istoria limbii române.* Recensii pentru vol. I—IV. Vol. I. *Limba latină.* — Rec.: NINA FAÇON. (*Arch. Roman.*, 1940, XXIV, p. 152—153); M. R[OQUES] (*Romania*, 1940, LXVI, Nr. 262, p. 287). ∞, Ed. II. — Notă : V. B[ĂNĂȚEANU]. (*R. Étud. ind.-europ.*, 1943, III, Fasc. 1—2, p. 155—156). Vol. II. *Limbile balcanice.* — Rec.: NINA FAÇON (*Arch. Roman.*, 1940, XXIV, p. 153—154); M R[OQUES]. (*Romania*, 1940, LXVI, Nr. 262, p. 287). Vol. III. *Limbile slave meridionale.* — Rec.: V. B[ĂNĂȚEANU]. (*R. Étud. ind.-europ.*, 1943, III, Fasc. 1—2, p. 155—156); V. GR. CHELARU. (*B.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Inst. Rom. Sofia, 1941, I, Nr. 1, p. 296–298); L. GÁLDI. (*Arch. Philolog.*, 65, III). Vol. IV. *Română comună.* — Rec.: L. GÁLDI. (*Arch. Philolog.*, 66, III); G IVĂNESCU. (*B. Fil. Philippide,* 1943, X, p. 192–209); AL. PROCOPOVICI. (*Dacoromania,* 1943, X_2, p. 476–489). AL. ROSETTI. *Răspuns d-lui Alexe Procopovici.* (*R. Ist. Rom.*, 1944, XIV, Fasc. 1, p. 83–89). [Vezi: *Dacoromania,* X_2, Nr. 29].

44. ROSETTI. (AL.). *Istoria limbii române. Noțiuni generale.* București, Universul, 1942, 8°, 96 p.

45. *Rosetti (Al.). Limba română în sec. al XVI-lea.* — Rec.: M. R[OQUES]. (*Romania,* 1940, LXVI, Nr. 262, p. 287). [Vezi: *Dacoromania,* X_1, Nr. 111].

46. ROSETTI (AL.). *Le mot. Exquisse d'une théorie générale.* Copenhague — București, E. Munksgaard — Institutul de linguistică română, 1943, 8°, 51 p. (Société Roumaine de Linguistique, Sér. I, Mém. 3). Expune părerile lingviștilor despre legăturile dintre gândire și actul vorbirii, arătând existența cuvântului numai ca unitate fonologică și psihică, la baza vorbirii stând fraza. Explică apoi definiția dată cuvântului de A. Meillet. Tratează despre corpul fonic, despre caracterele morfologice ale cuvântului în cele trei tipuri de limbi (izolante, aglutinante, flexionare) și, în sfârșit, despre puterea cuvântului. — Notă: V. B[ĂNĂȚEANU]. (*R. Étud. ind.-europ.*, 1943, III, Fasc. 1—2, p. 157).

47. ROSETTI (AL.). *Sur la définition du „mot".* Pe lângă problemele discutate de autor în lucrarea sa *Le mot,* se mai pune problema definiției logice a cuvântului. (*B. Ling.*, 1944, XII, p. 14—16).

48. SEIDEL (Eugen). *Versuch einer allgemeinen Sprachtypologie.* (*B. Fil. Philippide,* 1942, IX, p. 60–71).

49. SEIDEL-SLOTTY (Ingeborg). *Bemerkungen zur Struktur der rumänischen Sprache.* (*B. Fil. Philippide,* 1942, IX, p. 81—86).

50. ȘIADBEI (I). *Problemele logice și limbajul.* Câteva observații cu ocazia studiilor de logică ale lui I. Petrovici, care se arată preocupat și de limbă. Pune problema categoriilor cu trecerea dintr'o categorie în alta și problema cuvintelor compuse. (*Preocup. Lit.*, 1942, VII, Nr. 6—7, p. 327—330).

51. ȘTEFAN (Ion). *Latinismul lui Ovid Densusianu.* În înțelesul de „coeziune spirituală cu popoarele romanice din apus", latinismul este atitudinea sufletească a lui O. Densusianu. (*Vremea,* 1942, XIV, Nr. 654, p. 6).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

52. *WAGNER (Max L.). *Historische Lautlehre des Sardischen.* (Beihefte zur Zeitschrift für romanische Philologie, Heft 93). Halle (Saale), 1941, 8°, XVI+344 p.+8 h. — Rec.: I. IORDAN. (*B. Fil. Philippide,* 1942, IX, p. 180—185).

DERIVAȚIE

53. *GAZDARU (D.). *Il sufisso onomastico „-escu" nei documenti riguardanti le popolazioni romaniche d'Istria, di Croazia e di Dalmazia.* (*Arch. Roman.*, 1941, XXV, Nr. 3—4).

54. IORDAN (Iorgu). *Verbe românești noui.* Sunt formate dela teme nominale, fie direct, fie prin sufixele -iza, -isa, -fica, -fia. Cele mai multe sunt factitive și aparțin limbajului cult și tehnic. Interesante sunt dubletele formate dela aceeași temă, însă cu aspecte diferite, cele simple aparținând limbii populare, cele cu sufixe, limbii culte. (*B. Fil. Philippide*, 1942, IX, p. 20—59).

55. *LOMBARD (A.). *Om rumänskans „iu".* (În: In memoriam Kr. Sandfeld, udg. for H. Fodsel, 1943).

56. PUȘCARIU (Sextil). *Das rumänische Präfix des-.* (*Z. Rom. Phil.*, 1943, LXIII, Nr. 1—2, p. 1—22).

DIALECTOLOGIE

57. *BARTOLI (Matteo). *La positione del dialetto nizzardo rispetto al provenzale, all'italiano e al francese.* Bordighera, 1941, 8°, 56 p. (Extr.: *Rivista Ingauna e Intemelia*, 1941, VII, Nr. 4).

58. BREAZU (Ion). *Timoteiu Ciparîu și Italia.* Se ocupă de filologie la p. 207—208, 211—212. (*Stud. Lit.*, 1943, II, p. 201—216).

59. *Petrovici (E.). Graiul românesc de pe Crișuri și Someș.* — Rec.: AL. PROCOPOVICI. (*Dacoromania*, 1943, X2, p. 471—472). (Vezi: *Dacoromania*, X2, Nr. 51).

60. PETROVICI (Emil). *Texte dialectale.* (Vezi: *Dacoromania*, XI, Nr. 167).

61. POPESCU (Ion N.). *O seamă de cuvinte dialectale din comuna Ștefănești—Vâlcea.* Sensul acestor cuvinte reiese mai mult din încadrarea lor în frază decât din explicațiile sumare. (*Arh. Olt.*, 1942, XXI, Nr. 119—124, p. 257—278).

62. TOMESCU (Mircea). *Graiul din județul Olt.* Începând prin considerațiuni geo- și etnografice, se stabilesc 4 straturi de populație. Se examinează pe larg particularitățile fonetice, morfologice și sintactice; se redau răspunsurile la un chestionar de 206 întrebări, o serie de onomastice și toponimice și se încheie cu texte. Se pot demarca două influențe: spre Nord cea transilvană, spre Sud cea turcească. (*Ethnos*, 1942—1943, II, Fasc. 1—2, p. 31—132+IV pl.).

63. TOMESCU (M.). *Migrațiunile din comuna Alunișu (jud. Olt) și influențele lor.* Comuna e veche, existând „Drumul Păcurarilor". Băștinașii au fost Românо-Slavi. Se poate stabili o mișcare spre Nord la venirea Turcilor și imigrații din Țara Oltului, care lasă urme în graiu și în port. Un caz special îl prezintă Marchidanii „negustori

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ambulanți". (*Arh. Olt.*, 1942, XXI, Nr. 119—124, p. 65—77 și Extr.: Craiova, Ramuri, 1942, 8°, 15 p.).

ETIMOLOGII

64. BAKÓ (Elemér). *Egy magyar szócsalád: hopp, hoporcs, hömpölygög, heredit.* (O familie de cuvinte ungurești: hopp, hoporcs hömpölygög, heredit). Se ocupă de cuvântul românesc *hop-hopuri* (p. 57—58). (*Magyar népnyelv*, 1942, IV, p. 51—70).

65. BALOTĂ (Anton). *Ler, Doamne — moștenire autohtonă.* Contrar părerii lui Al. Rosetti *(ler<aleluia)*, autorul arată că acest nume se găsește în opera poetului raguzan Gundulici, ca nume de zeu: *Leroi*, echivalent cu *Priap*. Cuvântul este susținut la noi de altele înrudite (*Lereștí, Lerescu*). (*Ethnos*, 1942—1943, II, Fasc. 1—2, p. 198—202).

66. CAPIDAN (Th.) *Un mot préroman en langue roumaine, „carâmb"*. Necunoscut celorlalte dialecte, cuvântul are în dialectul dacoromân o circulație destul de largă. El se reduce la cuvântul, de origine tracă, glosat de Hesychios: καράμβας „cârjă păstorească". (*Lang. et Lit.*, 1943, II, Nr. 1—2, p. 224—227).

67. CRUCERU (Nicolai). *Bella>bia (Etimologie).* (*Făt-Frum.*, 1944, XIX, p. 88).

68. GRAUR (A.). *Notes d'étymologie roumaine.* Dă etimologia sau numai indicații, despre următoarele cuvinte: *ciorile, cot, călcâi, cozonac, covertă, a fotografia, îmbucătăți, jolichi, jurat, a lua, mic, mișto, noră, soacră, nepoată, pampon, rătăci, ștat, tărnă, tiutiu, toc, vedea.* (*B. Ling.*, 1940 (1944), VIII2, p. 211—223).

69. IORDAN (Iorgu). *Etymologies populaires.* După generalități cu privire la acest fenomen, se discută un număr de exemple: *adapta-adopta; Albie-Albini; alineat-alienat; amenaja-menaja; apropria-apropia; astăprimăvară-aziprimăvară; Birnariu-Bernard; bonjournal-bonjour Vâne; cancerat-încarcerat; capuchehaie-capichehaie; Carlton-carton; cazematâ-casamată; căpuț-cobuz; chiseliță-piseliță; cooperativă-comparativă; conjectură-conjunctură; dimistrații-menstruație; dirija-erija; divid-individ; erupție-irupție; exploda-exploada; furnicar-funicular; Greotiș-Grohotiș; hemoftizie-hemoptizie; intitate-identitate; iscurtă-escortă; Jandarmé-Germandrée; locatar-localnic; milc-melc; pastilină-plastilină; profunzime-profuziune; prostație-prostrație; refugiat-răsfugit; revizită-revistă; săltat-exaltat; scos-sconcs; scrumbieră-scrumieră; seamăn-seamă; senatoriu-sanatoriu; spaghetă-sparghetă; tomovilă-automobil; trocar-trois quarts; umerii obrajilor-merele obrajilor; veteran-veterinar; zilnic-silnic.* Discută apoi instinctul etimologic la oamenii culți, care se manifestă sub forma jocurilor de cuvinte, cu intenția de a glumi și dă câteva exemple: *bolovan<*fr. *vol-au-vent; demiocru<mediocru; în bazma, Nineto<embrasse-moi, Ninette; lătrătură<literatură;*

Biblioteca Centrală Universitară Cluj

pisicologie<*psihologie; săndulie*<*descente du lit; tout-à-l'égout-goût; unsvais-Ausweis.* (*B. Ling.*, 1942, X, p. 35—47).

70. LASCARIS (M.). „*Tzintziloukis*", *un nom roumain?* (*B. Ling.*, 1943, XI, p. 112—113).

71. MÁRTON (Gyula). *Kisebb közlemények. Halombak.* Se dă etimologia cuvântului în comparație cu limba română p. 481. (*Erd. Múz.*, 1944, XLIX, Nr. 3—4, p. 476—499).

72. **МЛЪДЕНОВЪ (ПРОФ. Д-РЪ СТЕФАНЪ). ЕТИМОЛОГИЧЕСКИ И ПРАВОПИСЕНЪ РЕЧНИКЪ НА БЪЛГАРСКИЯ КНИЖОВЕНЪ ЕЗИКЪ** (Dicționar etimologic și ortografic al limbii literare bulgare). Sofia, Hristo G. Danov, 1941, 8°, XX+704 p. — Rec.: V. G. CHELARU (*B. Inst. Rom. Sofia*, 1941, I, Nr. 1, p. 293—296).

73. PAPAHAGI (Pericle). *Etimologii: întunecare; purintu*>*purintare și marsin*>*marsinare; nuținare; Vîrticușa; Amînčian; Lacă sf.; aruguescu; cățăl de-alu.* (*Conv. Lit.* 1942, LXXV, Nr. 7—8, p. 475—478).

74. PETROVICI (Emil). *Note slavo-române II. Împoița; Olt; Gurasada; Voreț; ir. sămăn', dr. bâlciu, panair, panagiur, nedeie, zbor; elemente românești în ucraineană; bleah; următori* „moștenitori"; *mur*< ucr. *mur; mană* „*mildiou*, roille des végétaux"<bulg. *maná* „idem". (*Dacoromania*, 1943, X2, p. 335—348 și p. 350—352).

75. PETROVICI (Emil). *Seserman.* E numele românesc *Săsărman*, scris cu ortografie străină, derivat din adjectivul de origine: *săsărman* adică din satul *Săsarm*, jud. Someș. (*Dacoromania*, 1943, X2, p. 354).

76. PETROVICI (Emile). *Vestiges des parlers slaves remplacés par le roumain I.* Se discută cuvintele: *gărînă* „taillis"; *guzina snopului*, le nom de lieu *Musca* (district d'Arad); *Dii*, le nom de la ville de *Vidin*; alb. *sodomi*=roum. *a sodomi*; roum. *cin* „canot, barque monoxile"; *Cinciș.* (*Balcania*, 1943, VI, p. 498—515). ∞ II. În continuare discută cuvintele: *Pojoga, painjină, zadie, pîșcău, Obreja, Osoiu, Parina, Rozavlea*, dintre care unele sunt de origine daco-slavă. (*Balcania*, 1944, VII2, p. 474—487).

77. PETROVICI (Emil). *Zo te custe.* Este salutul prescurtat, din cauza ritmului grăbit: *Dumńizđ t'i custi.* (*Dacoromania*, 1943, X2, p. 354—355).

78 POPESCU (Nicolae Pr.). *Dela priveghere la privighetoare.* București, 1943. — Rec.: N. BĂNESCU. (*R. Ist.*, 1943, XXIX, Nr. 7—12, p. 296).

79. PROCOPOVICI (AL.). *Înciocăla -de(s)ciocăla.* (*Dacoromania*, 1943, X2, p. 309—314).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

80. PRODAN (D.). *Despre „iliș" în Transilvania.* Cuvântul nu vine din tătărește (*ülüș*=parte), cum crede Giurescu, ci din ung. *élés.* Așa se numea darea în natură sau în bani, pe care o plăteau țăranii pentru aprovizionarea armatei sau a curții imperiale. Se mai numeau așa

și darurile ocazionale, date stăpânului moșiei. (*A. Inst. Ist. Naț.*, 1939—1942, VIII, p. 361—373).

81. PUȘCARIU (Sextil). *Biata cumătră e departe.* Plecând dela fraza citată, explică pe „biet" din lat. *beatus,* cu înțelesul de „mort". Insistă îndelung asupra cuvântului „cumătră"<lat. *comater,* iar „departe", în înțelesul de azi, s'a format în legătură cu viața pustnicilor, care trăiau „de(o)parte". (*Lang. et Lit.*, 1943, II, Nr. 1—2, p. 5—19).

82. PUȘCARIU (Sextil). *Etimologii și notițe etimologice: alerga; la, lângă, pringă, dângă; cacamiți; cută, scutesc, scutec; dalior; de-afetea; laț; lespede.* (*Dacoromania,* 1943, X$_2$, p. 285—297).

83. ROSETTI (A.). *Albano-Romanica II. Alb. zâna, zânë, dr. zînă „fee"; Alb. fshat, dr. sat „villagee".* (*B. Ling.*, 1942, X, p. 86—90).

84. ROSETTI (A.). *Slavo-Romanica, VIII. Roum. Crăciun „Noel".* „Creationе(m)" a dat în slava com. „kračun" și apoi a trecut în l. rom. Pt. analogie cf. *colindă.* (*B. Ling.*, 1943, XI, p. 56—63).

85. RUSSU (Ion I.). *Sarmisegetuza. Capitala Daco-Geților.* Se face analiza fonologică, morfologică, semantică și etimologică. (*R. Ist. Rom.*, 1944, XIV, Fasc. III, p. 376—400).

86. *SIGERUS (Emil). *Cibinium.* (*Deutsch. Forsch. Südost.*, 1943, II, H. 2, S. 356—358).

FONETICĂ ȘI FONOLOGIE

87. ALESSIO (Giovanni). *Sul rotacismo romeno-siciliano.* (*Stud. Ital.*, 1942, VIII, p. 15).

88. CAPIDAN (TH.) *Coup d'oeil sur les occlusives guturales de la langue thrace.* Autorul arată că nuanțele diferite, foarte numeroase, ale oclusivelor guturale în l. română, sunt urmările sunetelor asemănătoare din l. tracă. Sunt amănunțit studiate elemente din lexic, care dovedesc că l. tracă e de tipul *satem.* (*Lang. et Lit.*, 1943, II, Nr. 1—2, p. 87—115).

89. CARACOSTEA (D.). *Tipologia cuvintelor românești.* Se face o statistică a vocalelor accentuate, apoi urmărește felul cum e încadrată vocala *o* în cuvintele de origine latină, ținând să dovedească pe de o parte că fiecare fonem din sistemul fonologic al unei limbi e unealtă de opoziție între luminos-întunecos, iar pe de altă parte, că vocala *o* poate evoca, prin repetiție într'un cuvânt, o întindere spațială (*R. Fund.*, 1942, IX, Nr. 5, p. 243—275).

90. IORDAN (Iorgu). *O disciplină lingvistică nouă: Fonologia.* București, M. Of. Impr. Națională, 1942, 8^0, 26 p. (*Anal. Acad. Rom., Mem. Secț. Lit., Ser. III, Tom. XI, Mem. 7*). Se expune deosebirea între fonologie și fonetica descriptivă și istorică. Fonologia, ca disciplină lingvistică, se ocupă cu structura fonetică a unei anumite limbi în ceea ce are ea caracteristic, în sine, sau în comparație cu alte limbi.

91. IVĂNESCU (G.). *Constituirea unei fonetici care să nu fie fiziologie și acustică.* (*B. Fil. Philippide,* 1938, V, p. 55—139. — Rec.: V. B[ĂNĂȚEANU]. (*R. Étud. ind.-europ., 1943,* III, Fasc. 1—2, p. 158). [Vezi: *Dacoromania,* X2, Nr. 66].

92. *Lombard (Alf). La prononciation du roumain.* — Rec.: A. EWERT. (*Mod. Lang. R.,* 1938, XXXIII, p. 439—441); P. FOUCHÉ. (*R. Lang. Rom.,* 1936, LXVII, p. 527—529); N. IORGA (*R. Hist. S.-E. europ.,* 1936, XIII, p. 103); A. ROSETTI. (*B. Soc. Ling. Paris,* 1937, XXXVIII, No. 2, p. 102—104). [Vezi: *Dacoromania,* X2, Nr. 68].

93. *NAERT (Pierre). *Des mutations „ct, cs>pt, ps"; „gn>mn" et „mn>un" en roumain.* (*Acta Linguistica,* 1940—1941, II, p. 247 sq.).

94. PAPAHAGI (Tache). *Manual de fonetică romanică, română, italiană, franceză și spaniolă. București,* Casa Școalelor, 1943, 8°, 194 p. Într'un număr de 242 paragrafe, tratează paralel în cele patru limbi reprezentative ale Romaniei întreagă fonologia romanică. Se dă precădere limbii române, citându-se și forme aromâne.

95 PĂTRUȚ (Ion). *Velarele, labialele și dentalele palatalizate.* Pe baza materialului din ALR., se pot stabili arii de răspândire a diferitelor stadii de palatalizare și după stadii se poate stabili vechimea împrumuturilor din l. maghiară. (*Dacoromania,* 1943, X2, p. 298—308 cu 3 h. în text).

96. PETROVICI (E.). *Note slavo-române II. Tratamentul grupurilor consonantice inițiale în elementele slave ale limbii române.* Grupul velară+nazală, în poziție inițială n'a existat înainte de influența slavă în l. română. Pentru a evita greutatea rostirii se intercalează o vocală între velară și nazală: *gnoji>gunoiu.* În alte grupuri, greutatea rostirii se evită prin metateză: *dlato>daltă.* (*Dacoromania,* 1943, X2, p. 348—350).

97. PETROVICI (Emil). *Simbioza româno-slavă în Transilvania.* (*Transilvania,* 1942, 73, Nr. 2—3, p. 149—156 cu 1 h. în text). — Rec.: A. PROCOPOVICI. (*Dacoromania,* 1943, X2, p. 472—475).

98. PUȘCARIU (Sextil). *Disimilarea, diferențierea, despicarea, disocierea și înmugurirea sonantelor. — Un capitol de fonetică românească.* Disimilarea vocalică e mai rară ca cea consonantică. Pentru a opri asimilarea, sunetele se diferențiază. Despicarea unei vocale în 2 sau mai multe elemente dă naștere la diftongi și poliftongi Se poate despica și o consonantă simplă. Disocierea se constată în cazul lui iot epentetic *(oichi, ureichi).* Sonantele au proprietatea de a înmuguri, emițând vocale pentru a ușura pronunția. Sunt cazuri de epenteză a unei vocale. La pronumele personale, la dativ și acuzativ, sonantele au înmugurit dând forme ca: *îmi, îți, îi, îl.* (*Dacoromania,* 1943, X2, p. 374—403).

99. ROSETTI(A). *Slavo-Romanica. VII. Sur la palatalisation des occlusives dentales dans les parlers roumains de Transylvanie.* Palataliza-

rea dentalelor este datorită influenței slave în l. română, dar este organică limbii maghiare. Prin acest fenomen linguistic identic, limbile slave actuale, limba română și limba maghiară, deși diferite altfel, se grupează într'o uniune linguistică. (*B. Ling.*, 1942, X, p. 122—125).

100. *Rosetti (A.). Sur la théorie de la syllabe.* — Rec.: M. GRAMMONT. (*R. Lang. Rom.*, 1939, Tom. LXVIII, Ser. VII, Tom. VIII, p. 469—473). [Vezi: *Dacoromania*, IX, Nr. 247].

101. ROSETTI (A). *Sur le traitement des groupes lat. „ct" et „cs" en roumain.* Respinge părerea lui P. Naert, după care *kt>ut>Φt>pt*. Pronunțarea *ut* nu era nici latină, nici autohtonă. (*B. Ling.*, 1943, XI, p. 124—126).

102. SEIDEL (Eugen). *Fonologia și problemele ei actuale.* București, Inst. Ling. Rom., 1942, 8°, 76 p. *(Soc. Rom. Ling., Ser. I, Mem. 2).* După un istoric sumar al linguisticii și al fonologiei, se tratează pe larg despre fonem, ca obiect al fonologiei, arătându-se importanța lui funcțională ca unitate a opoziției fonologice. Prin analiza fonologică a limbilor s'ar putea ajunge la stabilirea unei tipologii. Metoda fonologiei este sincronică, chiar dacă se ocupă de stadii mai vechi. Fonologia stabilește legile generale ale limbilor. De mare interes este concepția structurală în orice ramură a linguisticii. Discută părerile lui Trubetzkoy. — Rec.: V. B[ĂNĂȚEANU]. (*R. Étud. ind.-europ.*, 1943, III, Fasc. 1—2, p. 157—158). — Lucrarea apărută și în limba germană: *Das Wesen der Phonologie.* Bukarest—Kopenhagen, Inst. Ling. Rom. — Einar Munksgaard, 1943, 8°, 83 p. *(Soc. Rom. Ling. Ser. I, Mem. 2 A).*

103. ȘIADBEI (I.). *L'origine et l'évolution des mi-occlusives roumaines.* Aduce în discuție consonantele oclusive, care înmoaie sub influența semi-vocalei y, arătând că fenomenul e — pentru elementul latin — din epoca străromână. (*B. Ling.*, 1944, XII, p. 71—84).

104. ȘIADBEI (I.). *Sur la syncope de la voyelle pénultième.* Este vorba de vocala silabei postonice în cuvintele proparoxitone, care uneori apare sincopată: *mușchi<musculus*, iar alteori nu: *mascur<masculus*. În lat. vulg. formele există paralel și au coexistat până în sec. VI, când oclusivele surde s'au sonorizat. (*B. Ling.*, 1942, X, p.65—75).

105. SOKOLNICKA — IZDEBSKA (Sophie). *Étude expérimentale des consonnes nasales en polonais.* Leopol, Drukarnia urzędnicza, 1939, 8°, 118 p.+8 pl. h. texte,+table de matières+errata. — Rec.: ȘTEFANIA L LESCU. (*Dacoromania*, 1943, X2, p. 547—551).

106. SPITZER (Leo). *Quelques nouveaux exemples de ks>ps.*

Admițând teoria substratului la baza trecerii grupului lat. *ks* în *ps* în limba română, se dau exemple din alte limbi balcanice: elină și dialectul beoțian. Stadiul intermediar ar fi fost χs, χt. (*B. Ling.*, 1940 (1944), VIII2, p. 236—237).

107. STRAKA (G.). *Notes sur la vocalisation de l' „l".* Începând din latina secolelor IV și V, *l* primește un timbru velar. Cauza este o slă-

bire în articulație și nu asimilarea cu sunetele vecine. Trecerea l>ł>u are explicații deosebite în fiecare limbă în parte. (*B. Ling.*, 1942, X, p. 5—34).

108. VASILIU (Alex.). *O seamă de rostiri săteşti.* (*Făt-Frum.*, 1944, XIX, p. 42—43).

GRAMATICĂ

109. *BUDIȘ (Lt. Col. AL.) și HAGI PETROV (Stella A.). *Gramatica și limba bulgară.* Sofia, 1941, 8°, VIII+223 p. — Rec.: E. TURDEANU. (*B. Inst. Rom. Sofia*, 1941, I, Nr. 1, p. 300—302).

110. CAMARIANO (Nestor). *Influența greacă asupra prefeții gramaticii lui Ioan Eliade Rădulescu.* (*R. Ist. Rom.*, 1944, XIV, Fasc. IV, p. 483—495).

111. GÁLDI (Ladislaus). *Simeon Magyar, ein rumänischer Pionier der josephinischen Schulreform.* Plecând dela 2 mss. românești, conținând un abecedar și o gramatică germană, arată că ele sunt ale lui Simion Magyar și sunt traduse după versiunea ungară a manualelor alcătuite de Pater Felbiger la cererea Mariei Theresia. Ele sunt începuturile gramaticii românești. (*Arch. Europ. Centr. O.*, 1941, VII, p. 489—526).

112. IORDAN (Iorgu). *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor".* Iași, Inst. de arte grafice A. A. Terek, 1943, 8°, 557 p. Se ocupă de influența limbii populare și familiare asupra limbii culte, scrise. Analizează cu amănunte și cu bogată exemplificare importanța fenomenelor stilistice în tendințele limbii. Se semnalează în derivație frecvența sufixelor de origine franceză și construcțiile neromânești, în toate capitolele. Schimbările fonetice mai toate își au începutul în limbajul popular. În morfologie se observă schimbări de gen, de conjugare și de categorie gramaticală. O mare importanță se dă sintaxei, ca fiind mai proprie schimbărilor. În genere se constată o mare slăbire a simțului gramatical. Sunt curente forme cu totul neromânești, dar care nu ni se par străine, pentru că posedăm limba din care am împrumutat. Lexicul se prezintă cu aspecte variate din pricina așa numitelor limbaje speciale. În concluzie, schimbările acestea se consideră ca o dovadă de mare vitalitate a limbii române. — Rec.: G. ISTRATE. (*Transilvania*, 1944, 75, Nr. 1, p. 71—76); V. T[EMPEANU]. (*Preocup. Lit.*, 1944, IX, Nr. 1—2, p. 34—35).

113. L[IVESCU] (J.). *Elemente germane în românește.* (*Ethos*, 1944, I, p. 141—146). [Considerații pe marginea cărții: *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor"*, de IORGU IORDAN].

114. *Lange-Kowal. Langenscheidts Reise-Dolmetscher. Rumänisch.* — Rec.: M. L. WAGNER. (*Volkst. Kult. Rom.*, 1941, XIV, H. 3—4, S. 336). [Vezi: *Dacoromania*, X1, Nr. 212].

BCU Cluj / Central University Library Cluj

115. LANGE—KOWAL (Ernst-Erwin). *30 Stunden Rumänisch für Anfänger.* Berlin-Schöneberg, Langenscheidt, 1941, 8°, XVIII+144 S. Este o gramatică practică, scrisă în limba germană. Din textele alcătuite ad-hoc se desprind regulele de limbă și elemente de vocabular. Verbele sunt tratate pe larg. Cartea conține multe greșeli. — Rec.: W. TH. ELWERT. (*Arch. Stud. n. Sprach.*, 1942, 97 Jg., 181 Bd., H. 3—4, S. 143); M. KUEN. (*Volkst. Kult. Rom.*, 1942, XV, H. 1—2, S. 214—218).

116. ROSETTI (AL.). *Gramatica limbii române.* București, Universul, 1943, 8°, 246 p. Expunere scurtă a sistemului fonetic, morfologic, sintactic al limbii române. Este o gramatică descriptivă. La capitolul despre fonetică se relevă valoarea funcțională (de opoziție) a sunetelor, din care sunt alcătuite cuvintele. La morfologie se cercetează părțile de cuvânt, cu declinarea și conjugarea, iar articolul este înglobat în declinarea substantivului. La conjugare se relevă alternanța fonetică regulată. Semnalează și forme din graiuri sau forme familiare. La sintaxă se relevă unele aspecte ale limbii actuale. Stilistica cercetează exemplele de vorbire organizată (stil oral, romantic, retoric, expozitiv).

117. *Tagliavini (Karl). Rumänische Konversations-Grammatik.* —Rec.: M. KUEN. (*Volkst. Kult. Rom.*, 1942, XV, H. 1—2, S. 206—214). [Vezi: *Dacoromania*, X1, Nr. 216].

ÎNTRE ISTORIE ȘI FILOLOGIE

118. BABINGER (Franz). *Histria (Istros) au XVI-e siècle.* (*R. Hist. S.-E. europ.*, 1941, XVIII, p. 137—139). ∞ *au XVII-e siècle.* (*R. Hist. S.-E. europ.*, 1942, XIX2, p. 449—450).

119. BERCIU (D.). *Repertoriu arheologic de stațiuni și descoperiri preistorice în România. Material pentru un dicționar de geografie istorică, II.* (*R. Arh.*, 1942, V1, p. 22—68). [Vezi: *Dacoromania*, X2, Nr. 77].

120. BEZDECHI (ȘT.). *Cronica inedită dela Blaj a protosinghelului Naum Râmniceanu. Partea I. Text însoțit de un studiu introductiv.* Sibiu, Tip. Cartea Românească, 1944, 8°, 108 p.

121. BEZDECHI (ȘT.). *Protosinghelul Naum Râmniceanu despre originea neamului și limbii noastre.* Se redau părerile unui cronicar dela 1800, care arată că și Dacii iau o parte activă la formarea limbii și poporului român. Poziția cronicarului este de compromis. (*Transilvania*, 1943, 74, Nr. 3—4, p. 231—237).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

122. BIANU (Ion)—SIMONESCU (Dan). *Bibliografia românească veche, 1508—1830, IV: Adăogiri și îndreptări.* București, Socec, 1944, 4°, XV+376 p. (Ed. Acad. Rom.) — Rec.: ARIANE CAMARIANO. (*Balcania*, 1944, VII1, p. 199—201).

123. BOITOȘ (Olimpiu). *Le progrès culturel en Transylvanie de*

1918 à 1940. Se ocupă de Muzeul Limbii Române în cap. III: *La création culturelle. Philologie* (p. 159—160). (*R. Transylv.*, 1941—1943, VII-IX, p. 113—209).

124. BOLDUR (A.). *„Cu privire la originea Românilor"*. (*Geopol. Geoist.*, 1942, II, p. 96—99).

125. BREAZU (Ion). *Succesul sistemului etimologic în Transilvania*. (*Stud. Lit.*, 1944, III, p. 197—222).

126. BUGARIU (Grigore). *Un document interesant din secolul al XVIII-lea privitor la limba română din Banat*. (*Dacia*, 1943, V, Nr. 140, p. 2).

127. CIUREA (D.). *Problema originii și sensului Io din intitulația și subscripția documentelor românești*. București, M. Of. Impr. Națională, 1943, 8°, 22 p.+1 pl. (*Anal. Acad. Rom., Mem. Secț. Ist., Ser. III, Tom. XXVI, Mem. 4*). — Rec.: N. BĂNESCU. (*R. Ist.*, 1944, XXX, Nr. 1—12, p. 145).

128. CIUREANU (Petre). *Un prieten al României: Oscar Randi*. Ocupându-se cu istoria Adriaticei și Balcanilor, combate pretenția Croaților că Dalmația a fost exclusiv slavă, cu două argumente: 1. persistența dealungul secolelor a unui element latin și italian în orașele de pe coasta Adriaticei. 2. venirea, cu începere din sec. XV, a Morlachilor în câmpiile de pe malul mării. (*Rev. Soc. Tin. Rom.*, 1941, LIX, No. 5—8, p. 122—128).

129. COMAN (J.). *Quelques traits indo-européens des Scythes selon Hérodote*. (*R. Étud. ind.-europ.*, 1943, III. Fasc. 1—2, p. 95—117).

130. *Daicovici (C.). Problema continuității în Dacia. Câteva observații de ordin istorico-arheologic*. — Rec.: M. L. (*An. Inst. Ist. Nat.*, 1939—1942, VIII, p. 432—434). [Vezi: *Dacoromania*, X2, Nr. 87].

131. ELEKES (Ludwig). *Die Anfänge der rumänischen Gesellschaft*. Versuch einer rumänischen Entwicklungsgeschichte im XIII-XVI Jahrhundert. (*Arch. Europ. Centr. O.*, 1941, VII, p. 361—488).

132. GAMILLSCHEG (E.). *Westliche und östliche Romanität*. Susține că populația slavo-română din evul mediu avea ca limbă populară (Heimsprache) slavona, iar ca limbă de legătură (Verkehrsprache) latina (bilinguism). Limba de legătură era unitară, având la bază sermo-quotidianus. Centrul romanității răsăritene, care a împiedecat diferențierea în dialecte a limbii de legătură, erau provinciile Illyricum și Dalmația. (*R. Hist. S.-E. europ.*, 1943, XX, p. 31—45).

133. *Gamillscheg (Ernst). Zur Herkunftsfrage der Rumänen*. — Rec.: TH. CAPIDAN. (*Lang. et Lit.*, 1943, II, Nr. 1—2, p. 284—287). [Vezi: *Dacoromania*, X2, Nr. 94].

BCU Cluj / Central University Library Cluj

134. GOLIMAS (Aurel H.). *Brodina sau Brudina un izvor însemnat de venit. Brodina* sau *brudina*, taxă în bani și *măjerit*, taxă în natură, la transportarea cu bacul peste o apă. (*R. Ist. Rom.*, 1944, XIV, Fasc. 4, p. 512—513).

135. GOLIMAS (Aurel H.). *Un epitet mai puțin cunoscut al lui Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare.* ‚Bun'=cel vechiu, bunicul, strămoșul. (*R. Ist. Rom.*, 1944, XIV, Fasc. 4, p. 512).

136. GRECU (Vasile). *Izvorul principal bizantin pentru Carte cu învățătură a diaconului Coresi din 1581.* București, M. Of. Imprimeria Națională, 1939, 8°, 167 p.+VI pl. (*Acad. Rom., Stud. și Cercet., XXXI*). — Cronică: N. IORGA. (*R. Hist. S.-E. europ.*, 1940, XVII, Nr. 1—3, p. 91).

137. IONNIȚIU (Nicolae TH.). *Istoria editurii românești.* București, Cartea Românească, 1943, 8°, 256 p.+1 pl. și multe ilustrații. Face istoricul cărții românești începând cu epoca manuscriselor și a tipăriturilor bisericești. Arată desvoltarea tiparului la noi și avântul pe care-l ia la începutul sec. XIX. Abia în a 2-a jumătate a acestui secol autorul are prilejul să vorbească despre adevărate și mari case de editură, dintre care cele mai multe există și azi, precum Socec și Cartea Românească, fostă a lui Ioanid. Interes deosebit prezintă Cataloagele librăriilor, reproduse de autor, precum și statisticile cărților pe secole. Cuprinde multe greșeli!

138. KLEIN (Karl Kurt). *Die „Nösner Germanistenschule". Ihre Entstehung, Wirksamkeit, Leistung.* Bistritz, Gustav Zikeli, 1943, 8°, VI+223 p.

139. LASCU (N.). *Dacia Felix.* În cadrul unei foarte documentate discuții semantice, bazat și pe împrejurări istorice, autorul arată că accepțiunea epitetului „fericită", care apare în monete și inscripții din Dacia, se referă la luptele pentru apărarea provinciei. (*An. Inst. Stud. Clas.*, 1941—1943, IV, p. 51—72).

140. MAIOR (Gheorghe). *De când se întrebuințează limba română în biserică.* E de părerea lui Andrei Șaguna, pe care îl citează, că încă din timpuri vechi (sec. XII), Românii au avut cărți bisericești în limba lor. (*Soc. de Mâine*, 1943, XX, Nr. 6, p. 108).

141. MARIN (D. ȘT.) *Părăsirea Daciei Traiane în izvoarele literare antice.* Discută termenii „amissa" pe care scriitorii, mai cu seamă Eutropius, îl aplică la Dacia și „provinciales", prin care Vopiscus denumește pe funcționarii provinciei. (*B. Fil. Philippide*, 1943, IX, p. 163—187).

142. MIHĂESCU (Ion). *N. Densușianu și problema originii noastre.* Expune părerea lui N. Densușianu cu privire la preistoria Daciei și arată că de multe ori argumentele sale sunt valabile în explicarea unor nume proprii și toponimice. Examinează și părerea lui N. D. despre rotacism. (*Arh. Olt.*, 1942, XXI, Nr. 119—124, p. 77—86).

143. MIHĂILESCU (Vintilă). *La „Balcania" centrale.* (*Balcania*, 1943, VI, p. 1—13).

144. MOGA (Ion). *Les Roumains de Transylvanie au moyen-âge.* Sibiu, Centrul de Studii și Cercetări privitoare la Transilvania, 1944, 8°, 150 p. (*Bibl. Rer. Transsilv., VI*). Caută să stabilească, pe bază de

BCU Cluj / Central University Library Cluj

toponimie, caracterul vieții pastorale românești (p. 33—35). Împotriva unei imigrări a Românilor vorbește tot toponimia (p. 40—41) și terminologia agricolă (p. 44). Pentru prioritatea Românilor argumentul toponimic e de mare valoare. Se examinează în amănunt toponimia maghiară (p. 50—71) și numirile de sate cu „Olah", care arată de cele mai multe ori că satul românesc e cel mai vechiu (p. 102—107). Discută apoi numirile etnice cu care sunt numiți Românii în documente (p. 118—128). Numirile de sate, răspândite pe întreg teritoriul Transilvaniei, dovedesc prezența populației autohtone române (p. 138—139).

145. MUREȘANU (Florea). *Cazania lui Varlaam 1643—1943. Prezentare în imagini.* Kolozsvár (Cluj), Tip. Națională, 1944, 8°, XIV+247 p.

146. NAGIU (Iosif E.). *Limba română în colegiile teologice din Roma.* (*Stud. Ital.*, 1943, X, p. 259—260).

147. PANAITESCU (P. P.). *Începuturile literaturii în limba română.* Traducerile ardelene sunt izolate și locale. Nu ele determină traducerile din sec. XVII din Principate. Manuscrisele maramureșene și tipăriturile brașovene sunt aproape contimporane. Susține prioritatea literaturii istorice în limba română, față de literatura religioasă. Introducerea limbii române în literatură este de origine istorico-socială, nu religioasă. Se poate vorbi chiar de influența literaturii istorice asupra celei religioase. (*R. Fund.*, 1943, X, Nr. 9, p. 601—625).

148. PANAITESCU (P. P.). *„Perioada slavonă" la Români și ruperea de cultura Apusului.* (*R. Fund.*, 1944, XI, Nr. 1, p. 126—151).

149. PANAITESCU (P. P.). *Rumänische Geschichtsschreibung.* (*Südost. Forsch.*, 1943, VIII, H. 1—2, S. 69—109).

150. PETROVICI (E.) *Dovezile filologice ale continuității.* Trece rapid în revistă numirile de râuri și termenii agricoli pe care i-am luat din simbioza româno-slavă, arătând rezumativ tot procesul de formațiune al poporului și limbii române. (*Transilvania*, 1943, 74, Nr. 1, p. 7—13). —Rec.: A. IORDĂNESCU. (*R. Ist. Rom.*, 1944, XIV, Fasc. 1, p. 125).

151. *Petrovici (E.). Românii veniți recent în Transilvaina? Ce ne spune linguistica?* — Rec.: A. PROCOPOVICI. (*Dacoromania*, 1943, X2, p. 464—467). [Vezi: *Dacoromania*, X2, Nr. 106].

152. *Petrovici (E.). Transilvania vatră linguistică a românismului nord-dunărean.* — Rec.: A. PROCOPOVICI. (*Dacoromania*, 1943, X2, p. 467—471). [Vezi: *Dacoromania*, X2, Nr. 107].

153. POPA—LISSEANU (G.). *Originea Secuilor și secuizarea Românilor.* București, Soc. Transilvania, 1941, 8°, 160 p. — Rec.: M. L. (*An. Inst. Ist. Nat.*, 1939—1942, VIII, p. 436—437).

154. *Popa-Lisseanu (G.). Românii în izvoarele istorice medievale.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

— Rec.: I. CRĂCIUN. (*An. Inst. Ist. Naț.*, 1939—1942, VIII, p. 476—478). [Vezi: *Dacoromania*, X2, Nr. 110].

155. ROSETTI (AL.). *Cele mai vechi traduceri românești de cărți religioase. Considerații asupra datării și localizării lor în lumina cercetărilor nouă.* (*R. Ist. Rom.*, 1944, XIV, Fasc. I, p. 1—14).

156. RUFFINI (Mario). *Il problema della romanità nella Dacia Traiana.* Roma, Angelo-Signorelli, 1941, 8°, 123 p. (*Picola Biblioteca Romena*). — Rec.: C. DAICOVICI. (*Transilvania*, 1942, 73, Nr. 2—3, p. 234); C. D. FORT[UNESCU]. (*Arh. Olt.*, 1942, XXI, Nr. 119—124, p. 401).

157. *Ruffini (M.). La scuola latinista Romena 1780—1871.* — Rec.: ȘT. PASCU. (*An. Inst. Ist. Naț.*, 1943—1944, IX, p. 554—558). [Vezi: *Dacoromania*, X2, Nr. 31].

158. SCHIAFFINI (Alfredo). *Latinità e italienità nell'Europa di Sud-Est.* Roma, 1942, 8°, 22 p. (Extr.: *Annuario della R. Academia d'Italia, vol. XIV*). — Rec.: G. I. B[RĂTIANU] (*R. Hist. S.-E. europ.*, 1944, XXI, p. 242—244). Tradusă în românește: *Latinitatea și italienitatea în Europa sud-estică.* (*R. Fund.* 1943, X, Nr. 3, p. 483—499).

159. ȘIADBEI (I.). *Cercetări asupra cronicelor moldovene. Eustratie Logofătul, Grigore Ureche, Simion Dascălul, Ion Neculce.* Iași, 1939. — Rec.: C. A. STOIDE. (*R. Ist. Rom.*, 1941—1942, XI-XII, p. 412—418).

160. SIRUNI (H. DJ.). *Haşmetlu. Pe marginea titulaturii Domnilor români în cancelaria otomană.* Pentru a defini poziția Țărilor Române față de imperiul turcesc, autorul face interesante precizări asupra cuvintelor din titulatura oficială a Domnilor români și a țărilor lor. (*Hrisovul*, 1942, II, 139—202). — Rec.: V. MIHORDEA (*R. Ist.*, 1943, XXIX, Nr. 7—12, p. 303—304).

161. SULICĂ (N.). *Cronica protopopului Vasilie din Brașov.* Autorul arată că această cronică s'a scris între anii 1628—1633 și este de o valoare excepțională, mai cu seamă că este prima carte care consemnează realități românești în limba românească literară. (*An. Inst. Ist. Naț.*, 1943—1944, IX, p. 331—343).

162. TAMÁS (Lajos). *Fogarasi István kättéja. Fejezet a bánsági és hunyadmegyei ruménség művelődés-történetéből.* (Catehismul lui Ștefan Fogarași, un capitol din istoria culturală a românimii din Banat și județul Hunedoara). Kolozsvár, Minerva, 1942, 8°, 139 p. (*Erd. Tudom. Intéz.*).

163. TÓTH (Zoltán). *Jorga Miklós és a székelyek román származásának tana.* (N. Iorga și probelma originii românești a Secuilor). (*Erd. Múz.*, 1941, XLVI, Nr. 3—4, p. 262—281).

164. TÓTH (Zoltán). *A román történettudomány és a székelyföldi románság kérdése.* (Istoriografia română și problema românimii din Secuime). (*Erd. Múz.*, 1942, XLVII, Nr. 4, p. 530—558).

165. TURDEANU (Émile). *L'oeuvre inconnue de Georges Branko-*

Babeș-Bolyai University Central University Library Cluj

vich. (*R. Étud. Slav.*, [1939], XIX, Nr. 1—2). — Cronică: N. IORGA. (*R. Hist. S.-E. europ.*, 1940, XVII, Nr. 4—6, p. 198).

166. WEBER (W.). *Das Daco-Getische Volk.* (*R. Hist. S.-E. europ.*, 1942, XIX, Nr. 1, p. 3—41+6 pl. hors-texte).

LEXICOGRAFIE. LEXICOLOGIE. GEOGRAFIE LINGUISTICA

167. *Atlasul Linguistic Român.* ALR. I. vol. I. de S. POP — Rec.: A. GRAUR. (*B. Soc. Ling. Paris.*, 1938, XXXIX, p. 110—111); VIDOSSI. (*Arch. glot. ital.*, 1938, 30). *Micul Atlas Linguistic Român.* ALRM. I. vol. I. — Rec.: C. D. FORT[UNESCU]. (*Arh. Olt.*, 1943, XXII, Nr. 125—130, p. 381); A. GRAUR. (*B. Soc. Ling. Paris*, 1939, XL, p. 102—103). *Atlasul Linguistic Român.* ALR. I. vol. II: *Familia, nașterea, botezul, copilăria, nunta, moartea.* Sibiu, Muzeul Limbii Române, 1942, 2 p.+152 h. — Rec.: V. B[ĂNĂȚEANU] (*R. Étud. ind.-europ.*, 1943, III, Fasc. 1—2, p. 157); C. D. FORT[UNESCU]. (*Arh. Olt.*, 1943, XXII, Nr. 125—130, p. 381); I. IORDAN. (*B. Fil. Philippide*, 1942, IX, p. 191—205); R. TODORAN. (*Transilvania*, 1942, 73, Nr. 9, p. 717—727). *Micul Atlas Linguistic Român.* ALRM. I. vol. II, cu același material și titlu, loc, editură și an. 8 p.+216 h. — Rec.: I. IORDAN. (*B. Fil. Philippide.* 1942, IX, p. 205—206). *Atlasul Linguistic Român.* ALR. II. de E. PETROVICI *Suplement. Termenii considerați obsceni.* Sibiu, Muzeul Limbii Române, 1942, 2 p +20 h. — Rec.: C. D. FORT[UNESCU]. (*Arh. Olt.*, 1943, XXII, Nr. 125—130, p. 381); I. IORDAN. (*B. Fil. Philippide*, 1942, IX, p. 206). *Atlasul Linguistic Român.* ALRT. II. de E. PETROVICI. *Suplement. Texte dialectale.* Sibiu-Leipzig, Muzeul Limbii Române, 1943, 8°, XVI+372 p. Textele cuprinse în acest volum constitue — pe lângă prezentarea oarecum sinoptică, pe regiuni, a unor fapte de ordin folkloric — o prețioasă completare a materialului obținut din fiecare localitate anchetată. Dacă pe hărțile linguistice ale Atlasului nostru e fixată imaginea, să zicem „fotografia" instantanee, nemișcată a graiului din fiecare punct cartografic, atunci prin aceste texte am dat și un scurt „film" cu imagini mișcătoare pe care putem urmări aceleași graiuri în mers, fiecare cu ritmul și mlădierile sale proprii. — Rec.: C. D. FORT[UNESCU]. (*Arh. Olt.*, 1943, XXII, Nr. 125—130, p. 381); G. ISTRATE. (*B. Fil. Philippide*, 1943, X, p. 209—214); R. TODORAN. (*Transilvania*, 1944, 75, Nr. 4—5, p. 371—372). [Vezi: *Dacoromania*, X2, Nr. 115].

168. BĂCESCU (Mihai). *Năpârca. Ce animale înțelege poporul prin acest cuvânt.* (*Natura*, 1941, Nr. 3). — Notă: V. TUFESCU. (*B. Soc. Rom. Geogr.*, 1942, LXI, p. 382).

169. BALOGH (Ödön). *Néprajzi jegyzetek a csügési magyarokról.* (Note etnografice dela Ungurii din Ciugheș). Kolozsvár, Minerva, 1942, 8°, 38 p. (*Erd. Tudom. Füz.*, Nr. 136).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

170. **BĂNĂȚEANU** (Vlad). *Noten zur griechischen Terminologie des Wagens.* (*R. Étud. ind.-europ.*, 1943, III, Fasc. 1—2, p. 132—150).

171. **BARTOLI** (Matteo). *Figure similari e norme spaziali.* Torino, 1942. (Extr.: *B. Atlante Linguist. Ital.*, 1942, III, p. 1—22).

172. **BATTISTI** (Carlo). *Reflexe lexicale italiene în vocabularul european.* Se indică vremea (sec. XVI și XVII) și felul în care se introduc în neogreacă, franceză, germană, engleză, etc. cuvinte de origine italiană. Domeniile din care fac parte aceste cuvinte sunt: cultural, comercial și militar. Uneori sunt cuvinte orientale prin filieră italiană. În l. română au pătruns în special termeni culturali, mai ales muzicali. (*R. Fund.*, 1943, X, Nr. 4, p. 81—103).

173. **BEKE** (Ödön). *A moldvai északi csángó szótárhoz.* (Contribuții la lexicul Ciangăilor din Moldova de Nord). (*Erd. Múz.*, 1942, XLVII, Nr. 1, p. 182).

174. **BOCANCEA** (O.) **și ZAPOLANSKI** (I.). *Dicționar tehnic universal român-german.* Craiova, Scrisul Românesc [1940], 8°, XXXII+354 p. Cuprinde peste 22.000 termeni tehnici întrebuințați în știință, tehnică, industrii și meserii.

175. **BOGÁTS** (Dénes Cs.). *Háromszéki Oklevél-Szójegyzék.* (Un glosar al documentelor din Trei-Scaune). Kolozsvár, Minerva, 1943, 8°, 181 p. (*Erd. Tudom. Füz.*, Nr. 163).

176. **BORZA (AL.).** *Corelația dintre flora României și poporul român. O sinteză etno-botanică.* Timișoara, Tip. G. Matheiu, 1943, 8°, 32 p. (Extr.: *R. Inst. Soc. Ban.-Criș.*, 1943, XI). Din numirile populare ale plantelor de cultură, de leac și de nutreț, se pot trage concluzii asupra latinității și continuității noastre. Numai o populație stabilă păstrează numirile pomilor fructiferi, căci numai ea îi poate cultiva. Se citează câteva interesante numiri populare recente de plante de podoabă.

177. **BORZA (AL.).** *Die siebenbürgische „Heide".* Sibiu, Centrul de Studii și Cercetări privitoare la Transilvania, 1944, 8°, 39 p. + 1 h. (*Bibl. Rer. Transsilv., V*). Dă câteva considerațiuni pentru lămurirea termenului „câmpie" (p. 7—9).

178. **CĂLINESCU** (Raul). *Alte plante scăpate din cultură și considerații bio-geografice asupra acestei categorii de plante.* Se citează, în ordine alfabetică, 60 numiri de astfel de plante, cu numirea științifică alături de cea populară. (*B. Soc. Rom. Geogr.*, 1942, LXI, p. 113—122).

179. **CANDREA** (I. Aurel). *Folklorul medical român comparat.* Privire generală. Medicina magică. București, Casa Școalelor, 1944, 8°, XXX+478 p. Cartea prezintă un deosebit interes lexicologic atât ca numiri ale boalelor cât și a cauzelor lor în concepția populară. Menționăm mai ales paragrafele: 82, *Dracul sau diavolul*, p. 112—115; 83, *Demoni cu numele boalei*, p. 115—117; 84, *Trebue cunoscut numele du-*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

lului necurat, p. 117; 86, *Epitetele demonilor boalelor*, p. 118; 98, *Nume eufemistice*, p. 137; 142, *Cum exprimă poporul o stare patologică*, p. 218—219; 143, *Numele boalelor*, p. 219—225; 157, *Interdicția numelui boalei*, p. 257—260; 158, *Alte interdicții*, p. 260—266; 181, *Limba descântecelor*, p. 329—334; *Indice*, p. 435—471.

180. CAZACU (B.). *Notes de lexicographie et de morphologie roumaines: amîndoisprezece; apalet; saldat; hopai-Mitică; lampă; paș!; pilă; sifon; tralala.* (*B. Ling.*, 1944, XII, p. 56—68).

181. CHELCEA (I.). *Rudarii. Contribuție la o enigmă etnografică.* București, Casa Școalelor, 1944, 8°, 214 p. — Rec.: P. CARAMAN. (*Balcania*, 1944, VII1, p. 219—234).

182. CONEA (I.). *Plaiul și muntele în istoria Olteniei.* Precizează înțelesul cuvântului „plaiu", care, în gura Oltenilor, arată tot muntele cu pădure de sus până jos, ceea ce explică și titlul Mitropoliților: „exarh al plaiurilor". (În: *Oltenia*, Craiova, Ramuri, 1943, 8°, p. 75—87).

183. CONSTANTINESCU (N. P.). *Enciclopedia invențiunilor tehnice.* București, Fund. Lit. Artă, 1939, 8°, 497 p.

184. COTEANU (I.). *Prima listă a numelor românești de plante.* București, Inst. Ling. Rom., 1942, 8°. 37 p. — Rec.: L. GÁLDI. (*Arch. Europ. Centr. O.*, 1942, VIII, p. 307—310).

185. DRAGOȘ (George-Mihail). *Note de argot românesc.* (*B. Fil. Philippide*, 1942, IX, p. 87—115).

186. DUMITRAȘCU (N. I.). *Datini, credințe și povestiri din Oltenia.* Sunt redate fragmente de descântece în graiul local și unele numiri de boli. Interesante sunt numirile unor sărbători populare. (*Arh. Olt.*, 1943, XXII. Nr. 125—130, p. 245—261).

187. *Enciclopedia Universul. Index de cuvinte.* Vol. I, A. București, Universul, 1943, 8°, 124 p.

188. FORTUNESCU (C. D.). *Documente privitoare la Crețești și Brădești.* Se publică documente, începând dela anul 1580, dintre care unele ar putea servi ca bază pentru studii lexicografice. (*Arh. Olt.*, 1943, XXII, Nr. 125—130, p. 77—124).

189. FURTUNĂ (D). *„Peciurile" de cununie.* Mold. „peciu" = munt. „răvaș" = transilv. „țidulă". (*R. Ist. Bis.*, 1943, I, p. 92—93).

190. GAMILLSCHEG (E.). *Randbemerkungen zum rumänischen Sprachatlas.* Berlin, Walter de Gruyter. 1941, 8°, 28 S. — Notă: G. R[OHLFS]. (*Arch. Stud. n. Sprach.*, 1942, 97 Jg., 181 Bd., H. 3—4, S. 142); G. ST. (*Leipz. Viert. S. O. Europ.*, 1942, 6 Bd., H. 1—3, S. 165—166).

191. GIUGLEA (G.). *Uralte Schichten und Entwicklungsstufen in der Struktur der dakorumänischen Sprache.* Sibiu, Centrul de Studii și Cercetări privitoare la Transilvania, 1944, 8°, 152 p. (*Bibl. Rer. Transsilv., VII*). Autorul analizează pe larg substratul autohton, dovedind că așa numitul împrumut din limba albaneză este în realitate o asemănare datorită aceluiași substrat iliro-trac. Susține mai departe

că adstratul, format din elementele vechi grecești aduse de coloniștii romani din Magna Graecia, e foarte vechiu în limba română și nu se găsește la Aromâni. Tot ca o parte din adstrat se analizează elementele vechi germane, prezența lor explicându-se prin contactul cu Goții. Enumeră apoi cele 400 de elemente daco-române, de origine latină, care lipsesc în aromână și care ar constitui o dovadă a vechimii și a continuității Românilor în Dacia. — Rec.: M. P. DAN. (*R. Transylv.* 1944, X, Nr. 1—2, p. 150—151).

192. GRAUR (A.). *Schimbări intenționate.* Discută valoarea semantică pe care o primesc unele cuvinte în gura fasciștilor și a hitleriștilor: „naționalist", „colaborator", „Europa", „noua ordine europeană". (*Viața Rom.*, 1944, XXXVI, Nov., p. 93—94).

193. GRIMM (Petre). *Glosarul lui Creangă.* Considerându-l ca o „compromitere a numelui lui Creangă", autorul îi neagă autenticitatea, deoarece prea multe explicații sunt date greșit, iar altele lipsesc cu totul. (*Dacoromania,* 1943, X2, p. 330—334). — Rec.: I. MORARIU. (*Făt-Frum.*, 1943, XVIII, p. 202). [Vezi: *Dacoromania,* XI, Nr. 215, 229].

194. HAIDUC (Gheorghe V.). *Originea cuvântului „Ban".* (*Soc. de Mâine,* 1943, XX, Nr. 3, p. 47—48).

195. IORDAN (Iorgu). *Note de lexicologie română. harbuz; hatie; hazmodie; hăis!-cea!; hălălăială; hălămog; hăpău; hărup!; hîrșum; hîrțălog; hleampăt; hoîzăr; holeră; holoviță; hondrăni; hotri; hraspă; hrăpi; hrămui; hrisov; iaiacă; iapă; iarbă; iavașa; icioglon; iepaș; intra; iordănitor; iper; ipsosar; iridocă; iscodaciu; iureș; iuruc; iușniță; izăltat; izbi; izbuc; izgoană; izi; izimi; izmui; îmbeti; îmblăciug; împăia; împărți; împicli; împrumută; împungit; impupăza; inciocăla; incontreală; încrișlit; îndelaolaltă; înflori; infunda; îngerie; ingreuia* și *îngreuna; însuliță; înșulări; intîiu; înțepat; înțifna; învioșa; jagardea; jambîrboc; janchiță; jap; jălalnic; jilip; jivalanie; jivur; jiviniță; jumătate; junic; jupîn; labă; lainic; laiu; lapoș; lapte de bou; larg; laur; lămurat; lăsa; lătra; legat; legăna; legătoare; leit; lele* și *leliță; lemn; lemnărie; lepăda; lesoiu; leșiu; lichelie; limbă; limbric; lingăcios; linguș; lipit pămîntului; litruică; livezi; loc; lopăți; lot; lotcaș; lozâ; lozi; lubeniță; lucra; lumină; lumînare; lup; lupan; luțăndră.* (*B. Fil. Philippide,* 1942, IX, p. 116—160).

196. IORDAN (Iorgu). *Vlăduțu' Mamei.* (*B. Ling.*, 1943, XI, p. 30—46).

197. IORGA (N.). *A scrie ...* (*R. Ist.*, 1942, XXVIII, Nr. 1—12, p. 47—48)

198. IORGA (N.). *Hi! și may în Gasconia.* (Mémoires de baron Haussmann, I, 1890, p. 279). (*R. Ist.*, 1942, XXVIII, Nr. 1—12, p. 156).

199. *Jaberg (Karl). Der rumänische Sprachatlas und die Struktur des dacorumänischen Sprachgebietes.* — Rec.: G. ST (*Leipz. Viert. S.-O. Europ.*, 1942, Bd. 6, H. 1—3, S. 165). [Vezi: *Dacoromania,* X2, Nr. 123].

BCU Cluj / Central University Library Cluj

200. KLEIN (Samuel). *Dictionarium Valachico-Latinum.* Publicat, cu un studiu introductiv, de GÁLDI LÁSZLÓ. Budapest, Tip. Király Magyar Egyetemi, 1944, 8°, 496 p.+6 pl.

201. KRAUSS (Friedrich). *Nösnerländische Pflanzennamen.* Beszterce—Bistritz, Tip. Carl Csallner, 1943, 8°, XVI+768 p. (*Erd. Tudom. Intéz.*)

202. LAMMERT (Emmerich). *Mundartenwandlungen in der Banater Mundartlandschaft.* Se tratează influențele lexicale române asupra dialectului șvab din Banat. (*Deutsch. Forsch. Südöst.*, 1943, II, Nr. 3, S. 483—506).

203. *LANGE—KOWAL (Ernst-Ervin). *Rumänisch amurg und murg.* Zwei Zeugen des illyrothrako-dakoromanischen Nebeneinanderlebens. (*Sprachkunde*, 1941, Nr. 6).

204. *Lombard (Alf). Une classe spéciale de termes indéfinis dans les langues romanes.* — Rec.: W. J. ENTWISTLE. (*Mod. Lang. R.*, 1940, XXXV, p. 132); J. GONZÁLEZ MUELA. (*R. fil. espan.*, 1942, XXVI, p. 362—363); G. GOUGENHEIM. (*B. Soc. Ling. Paris*, 1939, XL, Nr. 2, p. 72); E. LERCH. (*Rom. Forsch.*, 1941, LV, p. 140—141); B. MIGLIORINI. (*Lingua nostra*, 1939, I, p. 46); E. PICHON. (*Le franç. mod.*, 1940, VIII, p. 180—181); G. ROHLFS. (*Arch. Stud. n. Sprach.*, 1939, CLXXV, S. 130); M. ROQUES. (*Romania*, 1940—1941, LXVI, p. 116); A. G. STINO. (*Neam. Rom.*, 1939, Febr. 27, p. 1); K. TIZ. (*Časop. Mod. Fil.*, 1938—1939, XXV, p. 393—394). [Vezi: *Dacoromania*, X1, Nr. 337].

205. LONGINESCU (George D.). *„Feria"*. Bazat pe un bogat material documentar, autorul stabilește forma cuvântului și originea lui. Respinge ipoteza că *ferie*<turc. *vere*=garanție. Cuvântul apare în Moldova, departe de influența turcă. Nici neogrecesc nu poate fi cuvântul, cum îi părea lui Tiktin. Nici formație rom. dela *fer*+suf.*-ue*, nu este. Iorga susținea că e același cuvânt cu *„feria"*=măsură de capacitate. Nici această părere nu e valabilă, precum nici cea a lui Drăganu că la bază e un cuvânt maghiar. Bogrea dă adevărata etimologie a cuvântului, din polon. *feraje*<ferować=prononcer la sentence, instituția *feriei* fiind exclusiv moldovenească. În limba polonă cuvântul e din lat. *ferro*. Se ocupă apoi pe larg de durata cuvântului și de aria lui de răspândire. Analizează și cuprinsul semantic al *feriei* și ajunge la concluzia că ea însemnează: taxă judecătorească taxă domnească, taxă profesională, amendă judiciară. (*Balcania*, 1939—1940, II—III, p. 199—318).

206. LONGINESCU (G. G.). *Erezii anti-linguistice.* (*Ethnos*. 1942—1943, II, Fasc. 1—2, p. 402—404).

207. LYER (St.). *Struktura dakorumunského jazykového území.* (Structura teritoriului linguistic dacoromân). (*Časop. Mod. Fil.*, 1942, XXVIII, Nr. 3, p. 348). [Vezi: *Dacoromania*, X2, Nr. 123].

208. MACREA (D.). *Circulația cuvintelor în limba română.* Si-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

biu, Tip. Dacia Traiană, 1942, 8°, 24 p. (Publ. Laborat. de Fonetică experim., 7. Apărut și în rev. *Transilvania*, 1942, Nr. 4, p. 268—288). Face un istoric al problemei (Cihac, Hașdeu) și expune o amănunțită statistică a cuvintelor din dicționarul lui Candrea. Stabilește apoi frecvența cuvintelor la Eminescu și comparativ la Verlaine, arătând și locul pe care-l ocupă, în circulație, fiecare grup de elemente în parte. Foarte sugestive sunt cele 4 reprezentări grafice. La sfârșit dă un rezumat în franțuzește. — Rec.: G. ROHLFS. (*Arch. Stud. n. Sprach.*, 1944, 99 Jg., 184 Bd., H. 3—4, S. 144).

209. MACREA. (Dimitrie). *Fizionomia lexicală a limbii române.* Pe baza unor minuțioase statistici arată rolul pe care îl are în dicționar și în circulație fiecare din grupurile care alcătuesc lexicul românesc, care e tot atât de latin ca și cel francez. (*Dacoromania*, 1943, X2, p. 362—373).

210. MARCU (AL.). *Vicino-vecin.* (*Stud. Ital.*, 1942, IX, p. 191).

211. MARINO (Adrian). *Dl Iorgu Iordan și neologismul.* (*R. Fund.*, 1944, XI, Nr. 12, p. 716—717).

212. MÁRTON (Gyula). *A rumén nyelvatlasz elsö három kötetének magyar eredetü anyaga.* (Materialul de origine ungurească din primele trei volume ale ALR). Kolozsvár, Minerva, 1942, 8°, 42 p.

213. MÁRTON (Gyula). *A rumén nyelvatlasz-munkálatok története és módszere.* (Istoria elaborării și metodele Atlasului Linguistic Român). (*Magyar népnyelv*, 1942, IV, p. 233—267).

214. MENARINI (Alberto). *I gerghi bolognesi.* Modena, 1942, 4°, 164 p. (*Inst. di Fil. Romanza della R. Università di Roma: Studi e Testi*). În capitolul despre argotul răufăcătorilor autorul dă paralele cu limba română. — Rec.: I. IORDAN. (*B. Fil. Philippide*, 1942, IX, p. 185—191).

215. MORARIU (Leca). *Crengene.* Cernăuți, 1944, 16°, 31 p. Considerațiuni în legătură cu *Glosarul lui Creangă*, publicat de G. T. Kirileanu, ca fiind autentic. [Vezi: *Dacoromania*, XI, Nr. 193, 229].

216. NIMIGEANU (E.). *Numărul persoanelor care vorbeau limba română în Europa la 1926.* După A. Demangeon, numărul era de 13.739.474, adică printre cele 120 de limbi europene limba română se clasifica a 9-a. (*B. Soc. Rom. Geogr.*, 1942, LXI, p. 364).

217. PAPADIMA (Ovidiu). *Die Dämonie der Natur.* Se dă explicarea interpretărilor folklorice ale forțelor naturii prin personificările: Muma Pădurii, Sfarmă Piatră, Strâmbă Lemne, Zorilă, etc. (*Zalmoxis*, 1940—1942, III, p. 49—69).

218. PAȘCA (ȘT.). *În legătură cu rom. „mereu".* (*Dacoromania*, 1943, X2, p. 315—318).

219. PĂTRUȚ (Ion). *„A curta" în graiul bănățean.* (*Dacoromania*, 1943, X2, p. 361).

220. PATRUȚ (Ion). *Folklor dela Românii din Sârbia.* Se ocupă

Babeș-Bolyai University Library, Cluj

de graiul lor la p. 331—333 și dă un glosar p. 379—384. (*An. Arh. Folk.* 1942, VI, p. 329—384).

221. PESCARIU (Viorica). *Un prospect al dicționarului lui Vaillant.* (*Stud. Lit.*, 1943, II, p. 235—238).

222. PETROVICI (E.). *Curătură. cursură.* (*Dacoromania*, 1943, X2, p. 353—354).

223. PETROVICI (E.). *Geografie linguistică și geografie muzicală.* (*Transilvania*, 1942, 73, Nr. 8, p. 636—638).

224. PETROVICI (Emil). *Note de folklor dela Românii din Valea Mlavei (Sârbia).* Este rezultatul unei anchete. Tratează despre portul și felul de viață, starea lor culturală și expune particularitățile graiului care se aseamănă mult cu cel din Valea Almăjului și sudul Bănatului. Despre graiu, p. 56—57; glosar, p. 71—75. (*An. Arh. Folk.*, 1942, VI, p. 43—75+1 h. hors texte).

225. PETROVICI (E.). *Omonimia: brâncă „main; érysipèle".* (*Dacoromania*, 1943, X2, p. 356—360 cu 2 h. în text).

226. PETROVICI (E.). *Târg de țară.* (*Dacoromania*, 1943, X2, p. 356).

227. POP (Sever). *Pământ și limbă. Cuvântul „plaiu".* Dă etimologia din lat. *plagium.* Apoi se dau răspunsurile la un chestionar cu privire la precizarea înțelesului și se fac considerații asupra ariei de răspândire, având în vedere legătura lui cu topografia locurilor. (*Geopol. Geoist.*, 1942, II, p. 54—61).

228. *Pop (Sever). Problèmes de géographie linguistique.* — Rec.: N. AL. RĂDULESCU. (*B. Soc. Rom. Geogr.*, 1942, LXI, p. 391—392). [Vezi: *Dacoromania*, X1, Nr. 363].

229. PREDESCU (Nicolae). *„Glosarul lui Creangă".* (*R. Fund.*, 1944, XI, Nr. 4, p. 225—226). [Vezi: *Dacoromania*, XI, Nr. 193, 215].

230. PUȘCARIU (Sextil). *Romanitatea noastră în lumina unor nouă metode de cercetare.* (În: Omagiu lui Ioan Lupaș. București. M. Of. Impr. Națională, 1943, 8°, p. 734—756 cu 7 hărți în text). Metodele de cercetare: structurală și spațială, dovedesc latinitatea limbii române. Frecvența elementelor latine este covârșitoare. Numirile părților corpului omenesc sunt 92% latine. Hărțile ALR dovedesc că elementele latine au ariile cele mai întinse, iar cuvintele împrumutate din alte limbi nu prezintă decât arii marginale.

231. RÂMNEANȚU (Petru). *Cunoașterea limbii române în Transilvania.* (*Transilvania*, 1942, 73, Nr. 9, p. 680—694 cu 4 h. în text).

232. *Reichenkron (G.). Die Bedeutung der rumänischen Sprachatlas für die ungarische und türkische Philologie.* — Rec.: G. ȘT. (*Leipz. Viert. S.-O. Europ.*, 1942, Bd. 6, H. 1—3, S. 166). [Vezi: *Dacoromania*, X2, Nr. 127].

233. *Reichenkron (G.). Der rumänische Sprachatlas und seine*

Reg. Cluj / Central University Library Cluj

Bedeutung für die Slavistik. — Rec.: A. PROCOPOVICI. (*Dacoromania*, 1943, X2, p. 511—513); G. ST. (*Leipz. Viert. S.-O. Europ.*, 1942, Bd. 6, H. 1—3, S. 166). [Vezi: *Dacoromania*, X2, Nr. 128]

234. ROSETTI (A.). *Sur la méthode de la géographie linguistique.* Susține că nu putem trage concluzii generale pe baza consultării numai a unora din hărțile ALR, cum fac d-nii Pușcariu și Gamillscheg. (*B. Ling.*, 1944, XII, p. 106—112).

235. SACERDOȚEANU (Aurelian). *„Regest" și „rezumat".* Se cercetează originea și sensurile lor, mai ales în diplomatică și arhivistică. (*Hrisovul*, 1944, IV, p. 100—111).

236. SÂN-GIORGIU (I.). *Lexiconul românesc-nemțesc al lui Ion Budai-Deleanu.* (*R. Fund.*, 1944, XI, Nr. 2, p. 391—412).

237. SCURTU (Vasile). *Cercetări folklorice în Ugocea românească* (*jud. Satu-Mare*). Tratează despre graiu, p. 153—156 și conține și un glosar, p. 293—300 (*An. Arh. Folk.*, 1942, VI, p. 123—300+3 pl. și 1 h. în text).

238. SEIDEL (Eugen). *Mélanges. Semantisches zu a-și bate joc.* E de părere că sensul lui *joc* nu e acela de „spectacle", ci acela de „jeu". (*B. Ling.*, 1944, XII, p. 85—88).

239. SEIDEL-SLOTTY (Ingeborg). *„Na denn nicht, liebe Tante".* Cu exemple din mai multe limbi se arată că numirile gradelor de rudenie ajung simple apelative, care se pot adresa oricui, uneori cu nuanță ironică. (*B. Ling.*, 1944, XII, p. 33—44).

240. SEIDEL-SLOTTY (Ingeborg). *Über die Sprache der Höflichkeit. Eine vergleichende Studie.* (*B. Ling.*, 1942, X, p. 48—66).

241. SPITZER (Leo). *A face calendare „dodeliner de la tête, sommeiller".* Expresia se apropie de ital. *almanaccare*, și la început a însemnat „a visa". (*B. Ling.*, 1940 (1944), VIII2, p. 228—229).

242. SPITZER (Leo). *A sta (lăsa, se ținea) locului „rester sur place".* Dativul cu sens local este considerat de origine latină. (*B. Ling.*, 1940 (1944), VIII2, p. 224—226).

243. SPITZER (Leo). *Inima cu dor cu tot — (capul) cu tot cu trup.* Tipul e cunoscut în latina posterioară și în limba română veche. Formula a doua se pare a fi mai nouă. (*B. Ling.*, 1940 (1944), VIII2, p. 226—228).

244. TAMÁS (Lajos). *A magyar eredetű rumén kölcsönszavak művelődéstörténeti értékelése.* (Semnificația istoric-culturală a cuvintelor românești împrumutate din limba maghiară). Kolozsvár, Minerva, 1942, 8°, 48 p.

245. TÁRKÁNY-SZŰCS (Ernő). *A juhtartás népi jogszabályai Bálványosváralján.* (Obiceiuri juridice la creșcătorii de oi din Unguraș). Kolozsvár, Minerva, 1944, 8°, 14 p. (*Erd. Tudom. Füz.*, Nr. 189).

246. TODORAN (Romulus). *Moașă „sage femme".* Arată că înțelesul a fost acela de „femeie bătrână, bunică" (cf. *moș*). Acest înțeles

Babeș-Bolyai Central University Library Cluj

care se mai păstrează în Banat, și în alte puncte din ALR, a fost înlocuit de înțelesul curent, în analogie și cu slav. *baba*. (*Dacoromania*. 1943, X2, p. 278—284 cu 2 h. în text).

247. TOMESCU (Mircea). *Glosar din județul Olt*. Se dau câteva cuvinte rare, cu explicațiile lor ca: *a acira* „a spera și a cere de pomană"; *bomb* „zarzăr"; *caciur* „pătat"; *dăpusă* (vită) „gata să fete"; etc. (*Arh. Olt.*, 1943, XXII, Nr. 125—130, p. 264—288).

248. WAGNER (M. L.). *Zu einigen rumänischen Wörtern, in Band IX des „Buletinul"*. Se ocupă de studiile lexicologice ale d-lor G. Mihail Dragoș și Iorgu Iordan, publicate în Buletinul filologic „Al. Philippide" IX, face apropieri cu alte limbi și aduce precizări în explicarea unor cuvinte de argot: *mloc, luminare, gozar, legat, leit, iapă, ciuriu, clift, mola!*. (*B. Fil. Philippide*, 1943, X, p. 153—162). [Vezi: *Dacoromania*, XI, Nr. 185, 195].

MORFOLOGIE

249. BRÎNZEU (F.). *Ce este vocativul? În căutarea unei definiții*. Lugoj, Tip. Corvin, 1942, 8°, 23 p. (Extr.: *Anuarul Lic. „Coriolan Brediceanu"*, VI).

250. BUBEN (Vladimir). *Vokativ v rumunštině*. (Vocativul în românește). (*Časop. Mod. Fil.*, 1942, XXVIII, Nr. 3, p. 307—314).

251. CAPIDAN (TH.). *Le vocatif* mr. *„Dumnidzale"*. (*Lang. et Lit.*, 1943, II, Nr. 1—2, p. 244—248).

252. CAZACU (B.). *Ca+pronom personnel*. În limba rom. acuzativul ia locul nominativului după *ca: mare ca tine*. În limba veche „ca eu" e o traducere din limba slavă veche prin redarea v. sl. *jako(že)* prin rom. *ca*. (*R. Ling.*, 1944, XII, p. 68—70).

253. DRAGOMIRESCU (G. N.). *Contribution à une analyse sémantique et morphologique du vocatif en roumain*. Nominativul, genetivul, dativul și acuzativul sunt cazuri enunciative cu sens de pers III. Vocativul e apelativ cu sens de pers. II. Discută îndelung terminația în *-le* a voc. masculin, susținând că părerile lui Weigand și Meyer-Lübke nu sunt exacte. Vocativul în *-le* e nou și nu se deosebește de voc. în *-e*. Există diferențe stilistice între cele două forme. Stabilește o analogie morfologică între apelativele epitete și numele proprii de persoană. Cu valoare de voc. se întrebuințează și nominativul articulat. Sunt unele substantive care au voc. și nu au nom. și altele care au nom. și nu au voc. Urmează clasificarea vocativelor. (*Lang. et Lit.*, 1943, II, Nr. 1—2, p. 169—223).

254. GRAUR (A.). *Adaptation roumaine des noms français à terminaison vocalique*. Substantivele românești masculine sau neutre, împrumutate dela formele franceze terminate în vocală, adaugă de obi-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ceiu *w, n, t, z,* după modelul altor cuvinte care au și în original această finală. (*B. Ling.*, 1940 (1944), VIII2, p. 209—210).

255. GRAUR (A.). *La 2-e pers. du plur. au passé simple.* Crede că formele vechi *cântat, văzut, zîset, venit* au la bază un **cantavitus,* format prin analogie cu *cantavimus.* (*B. Ling.*, 1940 (1944), VIII2, p. 208—209).

256. GRAUR (A.). *Désinences redoublées.* Se semnalează unele cuvinte (*ouălelor, zerorurile*) care prezintă cumul de dezinențe, datorită analogiei. (*B. Ling.*, 1940 (1944), VIII2, p. 207—208).

257. GRAUR (A.). *Incorporation des dérivés dans le système verbal.* Se discută unele verbe care au la bază derivate franceze, substantive sau adjective, dela verbe al căror înțeles poate să difere de al verbului românesc. (*B. Ling.*, 1940 (1944), VIII2, p. 205—206).

258. JACQUIER (Henri). *Chiasme morphologique.* Constată și exemplifică spiritul de economie existent în sistemul morphologic al limbii ebraice, care, cu mijloace reduse, atinge un randament funcțional maxim. Îndeamnă la cercetări de același gen în alte limbi (*B. Ling.*, 1943, XI, p. 18—22).

259. *Seidel (E.). O funkcích členu.* (Despre funcțiunile articolului). — Rec.: J. KURZ. (*Časop. Mod. Fil.*, 1942, XXVIII, Nr. 3, p. 335). [Vezi: *Dacoromania,* X1, Nr. 436].

260. *ȘIADBEI (I.). *Sur les effets de l'anologie dans le système verbal du roumain commun.* (*R. Étud. ind.-europ.*, 1943, III, Fasc. 1—2).

261. ȘIADBEI (I.). *Sur l'histoire de l'imparfait de l'indicatif en roumain.* (*B. Ling.*, 1943, XI, p. 47—55).

NECROLOAGE. COMEMORĂRI. OMAGII

Bertoni Giulio

262. Necrolog și Omagii: H. BOSSHARD. (*Vox Rom.*, 1941—1942, VI, p. 397—400); TH. CAPIDAN. (*R. Fund.*, 1942, IX, Nr. 8, p. 436—437); Idem. (*Lang. et Lit.*, 1943, II, Nr. 1—2, p. 291—292); U. CIANCIOLO. (*Transilvania,* 1942, 73, Nr. 6, p. 459—464); P. CONSTANTINESCU. (*Luceafărul,* 1943, III serie nouă, p. 299—301); L. DICULESCU. (*Dacoromania,* 1943, X2, p. 574—576); I. IORDAN. (*B. Fil. Philippide,* 1942, IX, p. 224—226); A. JEANROY. (*Romania,* 1942—1943. LXVII, Nr. 267, p. 412—413).

Bröndal Viggo

263. Necrolog: A. R[OSETTI]. (*B. Ling.*, 1942, X, p. 128—130).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Densusianu Ovid

264. D[IACONU] (I.). *Ovid Densusianu.* (*Ethnos,* 1942—1943, II, Fasc. 1—2, p. 396—399).

265. Necroloage: M. BARTOLI. (*Arch. glot. ital.*, 1938, 30); M. R[OQUES]. (*Romania*, 1939, LXV, Nr. 259, p. 426).

Drăganu Nicolae

266. IORDAN (I.). *Nicolae Drăganu 1884—1939.* București, Inst. Ling. Rom., 1942, 8°, 16 p. (*Soc. Rom. Ling., Ser. I, Mem. 1*).— Rec.: G. ISTRATE. (*B. Fil. Philippide*, 1942, IX, p. 220—221); R. TODORAN. (*Transilvania*, 1942, 73, Nr. 12, p. 973—974). [Vezi: *Dacoromania*, X2, Nr. 141].

Geagea Christea

267. Necrolog: TH. CAPIDAN. (*R. Fund.*, 1944, XI, Nr. 3, p. 520—521); L. M[ORARIU]. (*Făt-Frum.*, 1943, XVIII, p. 203—204).

Iorga Nicolae

268. Necrolog: I. CRĂCIUN. (*R. Transylv.*, 1941—1944, VII—IX, p. 400—415). Sub titlul *Nicolas Iorga et la Revue historique du Sud-Est Européen*, comemorare în *R. Hist. S.-E. Europ.*, 1941, XVIII, p. 3—9.

Iorgovici Paul

269. DIMITRIE-SUCIU (Ioan). *Știri privitoare la părinții lui Paul Iorgovici.* (*R. Ist. Rom.*, 1941—1942, XI—XII, p. 380—381).

Lombard Alf

270. PETROVICI (E.). *Alf Lombard.* (*Transilvania*, 1942, 73, Nr. 9, p. 731—732).

Papahagi Pericle

271. Necroloage: TH. CAPIDAN. (*Lang. et Lit.*, 1943, II, Nr. 1—2, p. 294—295); G. IVĂNESCU. (*B. Fil. Philippide*, 1943, X, p. 228—229); I. ȘIADBEI. (*B. Ling.*, 1944, XII, p. 113—114).

Sandfeld Kristian

272. Necroloage: TH. CAPIDAN. (*Lang. et Lit.*, 1943, II, Nr. 1—2, p. 292—293); I. IORDAN. (*B. Fil. Philippide*, 1942, IX, p. 227); J. J[UD.]. (*Vox Rom.*, 1941—1942, VI, p. 400—401); A. R[OSETTI]. (*B. Ling.*, 1942, X, p. 126—128).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ONOMASTICĂ ȘI TOPONIMIE

273. ADY (László). *Magyarkapus helynevei.* (Numirile de loc din Căpușul Unguresc). (*Erd. Múz.*, 1941, XLVI, Nr. 1—2, p. 80—98).

274. ÁRVAY (József). *A. Barcasági Hétfalu helynevei.* (Numele topice din Săcelele Țării Bârsei). Kolozsvár, Minerva, 1943, 8°, 247 p. +1 h.

275. ÁRVAY (József). *A térszíni formák nevei Kalotaszegen.* (Numele formelor de teren din regiunea Călățele). (*Magyar népnyelv,* 1942, IV, p. 1—50).

276. CAPIDAN (Th.). *Noms de localités connus des Roumains de la Péninsule Balkanique.* Românii erau altă dată mult mai numeroși în Peninsula Balcanică. Ei au lăsat urme în toponimie. O parte din numele de loc. sunt de origine română, altele sunt grecești și câteva bulgărești. La sfârșit se înșiră numele de loc. cu etimologia lor (numai cele care încep cu inițialele a, b și c). (*Lang. et Lit.,* 1943, II, Nr. 1—2, p. 249—264).

277. CARAMAN (P.). *Les bases mystiques de l'anthroponymie. Prolégomènes à l'étude des noms personnels roumains.* Considerat de primitivi ca esență a personalității individului, numele e supus superstițiilor. E identificat cu sufletul și când dăm copilului numele străbunilor morți, el oglindește ideea de reîncarnare. Se exprimă prin nume și urările de bine care se fac noului născut. Se arată legătura dintre nume și urare la popoarele balcanice (la Români: *Trăilă),* analizând numele din punct de vedere morfologic și sintactic. (*Balcania,* 1943, VI, p. 464—497).

278. CEREDAREC (N.). *O precizare toponimică: Ocop-Lențești. Ocop* ucrain. *okónu* pl. subst. *okin* = ridicătură de pământ, șanț cu val; după confruntările cu cronicarii (Ureche mai ales) ar corespunde pe hartă cu satul Lențești, care are asemenea *ocopuri* pe hotar, făcute de Leși pentru apărare. (*Hrisovul,* 1944, IV, p. 121—123).

279. DECEI (Aurel). *„Canesii" călugărului Rogerius.* (În: Omagiu lui Ioan Lupaș. București, M. Of. Impr. Națională, 1943, 8°, p. 211—220).

280. DONAT (Ion). *Revelații toponimice pentru istoria neștiută a Românilor.* (*Arh. Olt.,* 1941, XX, Nr. 113—118, p. 279—286).

281. DRĂGANU (N.). *Ancienneté et expansion des Roumains d'après la toponymie, l'onomastique et la langue.* Constată, pe bază de toponimie și onomastică, prezența în sec. XI—XII a Românilor pe un teritoriu vast, cu centrul de expansiune în cele 2 Moesii, cu ramuri de expansiune în Pannonia și Moravia, în Carpații răsăriteni și nordici. Infirmă teoria lui Rössler, arătând că știrile despre Români nu lipsesc cercetătorului imparțial. (*Balcania,* 1943, VI, p. 423—463).

282. GERGELY (Béla). *Kalotaszeg névutós helynevei.* (Nume topice cu postpoziție din Călățele). Kolozsvár, Minerva, 1943, 8°, 27 p. (*Magyar Nyelvtudom. Intéz.,* Nr. 11).

283. GERGELY (B.). *Kisbács helynevei.* (Numele topice din comuna Baciu). (*Magyar népnyelv,* 1941, III, p. 86—101).

284. GIUGLEA (G.). *Cheie pentru înțelegerea continuității noastre*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

în Dacia prin limbă și toponimie. București, Impr. Inst. Statistic, 1944, 8°, 53 p. — Rec.: N. BĂNESCU. (*R. Ist.*, 1944, XXX, Nr. 1—12, p. 152—153).

285. HANTOS (Gyula). *Kétvízközi majorok. Egy térképmelléklettel.* (Fermele dintre cele două ape. Cu o hartă). Kolozsvár, Minerva, 1943, 8°, 62 p.+1 h. (*Erd. Tudom. Intéz.*).

286. HOREDT (K.). *Contribuție la istoricul epocii prenatale a voevodatului transilvan.* Interesează discuția prin care autorul identifică numirea din documente „Nogolahfolu" cu cetatea dela Săsciori. (*An. Inst. Ist. Naț.*, 1943—1944, IX, p. 430—448).

287. HOREDT (K.). *Zur siebenbürgischen Burgenforschung.* Se discută mai întâiu sensul cuvântului „Burg"=castrum. Arată apoi că e vorba de Alba-Iulia și împreujurimi, între Olt și Mureș, numind și cele șapte Burguri [Der Name „Siebenbürgen", p. 604—606]. (*Südost Forsch.*, 1941, VI, H. 3—4, S. 576—614).

288. IMREH (Barna). *Küküllő-, Maros- és Nyárádvidéki helynevek a XVI-XIX. századból.* (Nume topice din regiunile Târnavelor, Mureșului și Niraj din sec. XVI-XIX). Kolozsvár, Minerva, 1943, 8°, 19 p. (*Magyar Nyelvtudom. Intéz.*, Nr. 10).

289. IMREH (Barna). *Mezőbánd helynevei.* (Nume topice din Band (Mureș)). Kolozsvár, Minerva, 1942, 8°, 39 p.+2 h. (*Erd. Tudom. Füz.*, Nr. 138).

290. IORDAN (Iorgu). *Toponimia românească.* Articolul este o introducere la un studiu mai lung, în pregătire. Arată punctul de vedere al istoricului, geografului, etnologului în studierea numelor de loc față de cel al lingvistului, susținând prioritatea studiului lingvistic al numelor topice. Se dă și o completare a bibliografiei toponimice românești. (*B. Fil. Philippide*, 1943, X, p. 35—58).

291. *Iorga (N.). Revelații toponimice pentru istoria neștiută a Românilor. I. Teleormanul.* — Rec.: G. IVĂNESCU. (*B. Fil. Philippide*, 1942. IX, p. 206—212). [Vezi: *Dacoromania*, X2, Nr. 148].

292. KARADJA (Constantin I.). *Karadja — nume peceneg în toponimia românească.* (*R. Ist.*, 1943, XXIX, Nr. 1—6, p. 87—92).

293. KNIEZSA (István). *Az Ecsedi-láp környékének szláv eredetű helynevei.* (Numele topice de origine slavă din regiunea mlăștinoasă a Ecsed-ului). (*Magyar népnyelv*, 1942, IV, p. 196—232).

294. KNIEZSA (István). *Erdély víznevei.* (Numele de ape din Ardeal). Kolozsvár, Minerva, 1942, 8°, 49 p.+2 h. (*Erd. Tudom. Intéz.*).

295. KNIEZSA (ST.). *Randbemerkungen zum rumänischen Sammelwerk, „Siebenbürgen". Ortsnamenforschung.* (*Arch. Europ. Centr. O.*, 1943—1944, IX—X, p. 440—450).

296. *Kniezsa (István). Ungarns Völkerschaften im XI Jahrhundert.* — Rec.: E. PETROVICI. (*Dacoromania*, 1943, X2, p. 517—546). [Vezi: *Dacoromania*, X1, Nr. 481].

Biblioteca Centrală Universitară Iași

297. MANCIULEA (Ștefan). *Așezările românești din Ungaria și Transilvania în secolele XIV—XV.* Blaj, Tip. Seminarului, 1941, 8°, 211 p.

298. MÁRTON (Gyula). *Ordöngösfüzes helynevei.* (Numirile de loc din Fizeșul Gherlei). (*Erd. Múz.*, 1944, XLIX, Nr. 1—2, p. 218—254).

299. MĂTASĂ (C. preot). *Câmpul lui Dragoș. Toponimie veche și actuală din județul Neamț.* București, Casa Școalelor, 1943, 8°, 68 p.+ 4 h. Strânge toate vechile *nume de hotar* folositoare pentru cunoașterea trecutului limbii. — Notă A. S[ACERDOȚEANU]. (*Hrisovul*, 1943, III, p. 140).

300. MOGA (Ion). *Contribuții la istoria colonizărilor din Transilvania. I. Numirile satului Cristian (jud. Sibiu) și semnificația lor istorică.* Plecând dela numirea latină a satului Cristian din județul Sibiu (Insula Christiani), autorul arată că atât această denumire, cât și cele ungurești și săsești traduc numele vechiu românesc al satului („Cârstian"). (*An. Inst. Ist. Nat.*, 1943—1944, IX, p. 448—476). [Apărut și în extras].

301. MORARIU (T.). *Die Maramureș.* București, Dacia Bücher, 1942, 8°, 196 p.+6 h. — Rec.: AL. FILIPAȘCU. (*R. Transylv.*, 1941—1943, VII—IX, p. 387—394).

302. NEȚEA (Vasile). *Țara Oașului.* București, Socec, 1940, 8°, 39 p. (*Cunoștințe folositoare, Ser. C., Nr. 109*). — Notă: V. TUFESCU. (*B. Soc. Rom. Geogr.*, 1941, LX, p. 425).

303. OPRESCU (Anton). *Observări asupra toponimiei populare.* (*Geopol. Geoist.*, 1942, II, p. 80—88).

304. PASCU (Giorge). *La route Iași-Galați-Bazargic-Provadiia-Constantinople et Iași-Hotin au XVIIIe siècle. Étude de toponymie roumaine.* (*Z. Namenforsch.*, 1942, XVIII, H. 3, S. 200—216).

305. PETROVICI (E.). *Continuitatea Daco-Romană și Slavii.* Păstrarea toponimicelor românești de origine slavă în Transilvania e o dovadă peremptorie că Românii au venit aici în atingere cu Slavii, înainte de venirea Ungurilor. Din aspectul fonetic al toponimicelor se pot trage indicații cronologice. (*Transilvania*, 1942, 73, Nr. 11, p. 864—878). Apărut și în extras. — Rec.: G. ISTRATE. (*B. Fil. Philippide*, 1942, IX, p. 221—224).

306. PETROVICI (E.). *La population de la Transylvanie au XI siècle.* Pe bază de toponimie trage concluzia că numele topice ungurești nu arată o populație ungurească numeroasă, ci denotă o organizație feudală. (*R. Transylv.*, 1944, X, Nr. 1—2, p. 71—98 + 1 h.).

307. PETROVICI (E.). *Les Slaves en Grèce et en Dacie.* După toponimie se stabilește existența, începând cu secolul al VIII-lea, a unei simbioze româno-slave și se face o paralelă cu Grecia. (*Balcania*, 1944, VII2, p. 465—473).

308. *Petrovici (Emil). Note slavo-române* II. [Vezi: *Dacoromania*, X2, Nr. 58 și XI, Nr. 74].

309 PETROVICI (E.). *Toponimie ungurească în Transilvania medievală.* Numirile de sate ungurești nu sunt concludente în privința prioității elementului unguresc, dacă sunt incadrate de numiri topice românești. Toponomastica ungurească din tot cursul evului mediu nu face decât să traducă numirile vechi române sau slave, care s'au păstrat în decursul veacurilor în gura populației românești. Argumentația se bazează pe numeroase și foarte interesante exemple. (*Transilvania*, 1943, 74, Nr. 2, p. 113—130).

310. *Petrovici (Emil). Vestiges des parlers slaves, remplacés par le roumain.* [Vezi: *Dacoromania*, XI, Nr. 77].

311. POPP (Maria N.). *Ungurenii.* Așa se numesc Românii ardeleni așezați în satele de peste munți. Interesantă e lista comunelor dublate de-a-lungul Carpaților și numirile comunelor de Ungureni în Moldova și Muntenia. (*B. Soc. Rom. Geogr.*, 1942, LXI, p. 181—202).

312. PUȘCARIU (Sextil). *Toponimice românești pe vârful muntelui Olimp.* (*Dacoromania*, 1943, X2, p. 297).

313. RACOVIȚĂ (C.). *Migrațiuni din Ardeal peste Carpați în lumina toponimiei.* (*Geopol. Geoist.*, 1942, II, p. 69—73).

314. ROTARU (Petre V.) — OPRESCU (George A.). *Lexicon toponimic.* București, 1943, 8°, 80 p. Se dau 2500 numiri topice apelative. Lucrarea destinată „numai folosinții operatorilor Institutului Geografic Militar", cu scopul de a înlesni acestora „o ușoară și rațională culegere a numirilor topice pe teren", interesează toată lumea geografică. Se preocupă în special cu găsirea termenilor geografici cei mai potriviți. Interesantă explicarea lui: *plai.* — Notă: N. AL. RĂDULESCU. (*R. Geogr. Rom.*, 1943, VI, Fasc. 1—2, p. 75—77).

315. RUSSU (Ion I.). *Onomasticon Daciae. Numele de persoane în inscripțiile provinciei.* Începând printr'o critică a tezei de doctorat, cu același subiect, a lui Andrei Kereny, se înșiră pe grupe cele 116 nume, ilirice, 67 traco-dace, cu multe considerații asupra celorlalte grupe (romane, orientale, grecești) și alte nume. (*An. Inst. Stud. Clas.*, 1941—1943, IV, p. 186—233).

316. SACERDOȚEANU (A.). *Encore un nom de lieu latin en Chalcidique. Lungiani.* (*Balcania*, 1943, VI, p. 516—517).

317. SACERDOȚEANU (A.). *Problema toponimelor noastre.* (*Hrisovul*, 1942, II, p. 219—224).

318. ȘOTROPA (Valeriu). *Unitatea poporului românesc privită din punct de vedere al toponimiei.* Consideră unitatea toponimică un pendant al celei linguistice. Dă numai numirile specifice românești, în special cele latine și prelatine. Arată prin expunerea alfabetică a toponimicelor că aceleași toponimice se întrebuințează pe întreg pământul românesc. Numirile sunt grupate oarecum pe familii. Termină cu

Biblioteca Centrală Universitară Library Cluj

litera L inclusiv. (*R. Inst. Soc. Ban.-Criș.*, 1943, XI, Nr. Mai-Iunie, p. 296—311 și Nr. Sept.-Oct., p. 389—418).

319. SZABÓ (T. Attila). *A kalotaszegi helynévanyag vízrajzi szókincse.* (Tezaurul hidronimelor din regiunea Călățele). Kolozsvár, Minerva, 1942, 8°, 32 p. (*Erd. Tudom. Intéz.*).

320. SZABÓ (T. Attila). *A magyar helynévkutatás a XIX. században.* (Cercetări toponimice la Unguri în sec. XIX). Kolozsvár, Minerva, 1944, 8°, 85 p. (*Erd. Tudom. Intéz. Évkönyve*, 1943, I.).

321. SZABÓ (T. Attila). *Dés települése és lakossága.* (Așezările și locuitorii din Dej). Kolozsvár, Minerva, 1942. (*Erd. Tudom. Füz.*, Nr. 147).

322. SZABÓ (T. Attila). *Kalotaszeg helynevei. I. Adatok.* (Nume topice din Călățele. I. Date). Indice toponimic de Árvay József și Tomai László. Kolozsvár, Minerva, 1942, 8°, XVIII+501 p.+2 h.

323. SZTA [SZABÓ T.A.]. *Budunus; Halambók-Halambak; Kortoris-Kurturis; Valkut; Vinitis-Vingyityis; Virvigyeszka.* (*Erd. Múz.*, 1944, XLIX, Nr. 1—2. p. 136—144).

324. SZTA [SZABÓ T. A.]. *A „vörös ficfa" — és a „vörös almafá"-hoz.* (Cu privire la „salcia roșie" și la „mărul roșu"). (*Erd Múz.*, 1943, XLVIII, Nr. 3—4, p. 490).

325. SZTA [SZABÓ T. A.]. *Az Imola helynév eredetéhez: Csaranci-Csarabok; Demberke* (p. 487—488); *Falfaliga, Falfariga, Fafaliga* (p. 490—491); *Kűllik, Kürlik, Kulik; Zamborus; Zanda* (p. 494—498). (*Erd Múz.*, 1944, XLIX, Nr. 3—4, p. 476—499).

326. SZABÓ (Attila), GÁLFFY (Mózes) și MÁRTON (Gyula). *Huszonöt lap „Kolozsvár és vidéke népnyelvi térképé"-ből.* (Douăzeci și cinci pagini din „Harta graiului popular din Cluj și regiunea Cluj"). Kolozsvár, Erdélyi Múzeum, 1944, 8°, 42 p.+25 h. Se ocupă de corespondențe de nume toponimice între l. maghiară și l. română.

327. TOMAI (László) și HORVÁTH (István). *Az alsófehérmegyei Magyarózd helynevei. 1. Történeti adatok. 2. A jelenkori helynévanyag.* (Numirile de loc ale localității Oza din Alba de jos. 1. Date istorice. 2. Materialul de numiri de loc. din prezent). (*Erd. Múz.*, 1944, XLIX, Nr. 1—2, p. 202—217).

328. TAMÁS (Lajos). *Ugocsai magyar-rumén kapcsolatok.* (Legături maghiaro-române din Ugocea). Kolozsvár, Minerva, 1944, 8°, 48 p.

329. TUFESCU (V.). *O mărunță populație balcanică în Banat: Crașovenii.* Se ocupă de toponimie și onomastică la p. 517—519. (*Balcania*, 1941, IV, p. 503—529).

Babeș-Bolyai Central University Library Cluj

330. TULESCU (Vasile). *Românii din Banat și raporturile lor cu populația alogenă.* Aduce în discuție numele „Banat" pe care îl derivă din *Bathanat*, conform noilor cercetări. (*B. Soc. Rom. Geogr.*, 1941, LX, p. 145—147).

331. VULPE (Radu). *Gerania, Cranea, Ecrenè.* Plecând dela un ci-

tat din Pliniu cel Bătrân, în care se pomenește Gerania, numele unui „oppidum" scit, îl identifică cu „Cranea" din actele Patriarhatului din Constantinopol și cu Ecrenè de astăzi. (*Balcania*, 1943, VI, p. 14—29).

332. VULPE (Radu). *Toponimia antică a pământului moldovenesc.* Arată sub ce forme apar în textele greco-romane toponimice vechi de origine getică, din Moldova. Numește cetățile grecești și romane de pe Siret și câteva seminții getice. Adaugă numiri celtice și susține că toponimicele cu finala *-dava* sunt getice. (*Cetatea Moldovei*, 1943, IV. vol. X, Nr. 8—9, p. 213—220).

ORTOGRAFIE. GRAFIE

333. BĂRBULESCU (Ilie). *Influențe ale cirilicei catolice asupra cirilicei ortodoxe dela Români.* Iași, 1941, 8°, 32 p. — Rec.: L. GÁLDI. (*Arch. Europ. Centr. O.*, 1942, VII, p. 544—546).

334. BOIA (Aurel). *Exercitarea funcțiunii de expert grafic. — Constatări și propuneri.* București, 1943, 8°, 24 p. Propuneri pentru organizarea corpului experților grafici la instanțele judiciare. — Notă: A. S[ACERDOȚEANU]. (*Hrisovul*, 1943, III, p. 137).

335. BOIA (Aurel). *Scrisul orbilor. Contribuțiuni de expertiză grafică.* București, 1943, 71 p. „În scrierea *cursivă* a celor care au văzut și scris cândva se observă greutăți mari. Deosebit de interesante sunt cazurile orbilor care n'au apucat să învețe scrisul și totuși, cu scrisul în *căsuțe*, au făcut liceul: doi sunt în anul III de Facultate. Din studiul probelor se trag și concluzii de expertiză grafică sigură". — Notă: A. S[ACERDOȚEANU]. (*Hrisovul*, 1943, III, p. 137—138).

336. *Ciobanu (Șt.). Începuturile scrisului în limba românească.* — Rec.: I. C. CHIȚIMIA. (*R. Fund.*, 1942, IX, Nr. 8, p. 475—477); ȚR. IONESCU-NIȘCOV. (*B. Inst. Rom. Sofia*, 1941, I, Nr. 2, p. 603—605); AL. PROCOPOVICI. (*Dacoromania*, 1943, X2, p. 489—506). [Vezi: *Dacoromania*, X2, Nr. 81].

337. PAPADOPOL (Paul I.). *Din trecutul tiparului românesc. Câțiva tipografi mănuitori de condeiu.* București, 1940, 8°, 59 p. — Rec.: D. ST. P. (*Bis. Ort. Rom.*, 1942, LX, Nr. 5—6, p. 227).

338. SIMONESCU (Dan) și MURACADE (Emil). *Tipar românesc pentru Arabi în secolul al XVIII-lea.* (Extr.: *Cercet. Lit.*, 1939. III, 8°, 32 p.). — Rec.: G. T. M. (*Bis. Ort. Rom.*, 1942, LX, Nr. 1—4, p. 114—115).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

RAPORTURI ȘI APROPIERI CU ALTE LIMBI

339. BLÉDY (Geza). *Influența limbii române asupra limbii maghiare.* Sibiu, Dacia Traiană, 1941, 8°, 165 p. (Publ. Seminarului de Filologie romanică). Este o teză de doctorat. Se ocupă de felul cum sunt

tratate din punct de vedere fonetic și morfologic elementele împrumuturilor lexicale. Se dă întreg materialul lexical, cu indicațiile locurilor unde a fost auzit fiecare element. Cuvintele sunt grupate după cum aparțin limbii comune, transilvane, Săcuilor, regionale și locale, apoi se face gruparea și după înțeles. Interesante sunt elementele recente la care nu sunt aplicate încă legile fonetice ale limbii maghiare. Textele sunt extrase din presa zilnică și prezintă un bogat material. — Rec.: C. D. FORT[UNESCU]. (*Arh. Olt.*, 1943, XXII, Nr. 125—130, p. 383); E. PETROVICI. (*Transilvania*, 1942, 73, Nr. 10, p. 806—808); W. SCHEINER. (*Deutsch. Forsch. Südost.*, 1943, II, H. 2, S. 373—375).

340. CAPIDAN (TH.). *Darstellung der ethnologischen Lage am Balkan mit besonderer Berücksichtigung der Mazedorumänen. (Aromunen).* Pe baza relicvelor de limbă și a mărturiilor istoricilor vechi, autorul încearcă să prezinte etnologic Peninsula Balcanică. Se ocupă în primul rând de seminții illyro-trace care au locuit-o în antichitate și apoi de invazia slavă, arătând dislocările provocate de ea în populația romanizată a peninsulei. În ultimul capitol dă câteva generalități despre Aromâni. (*Südost. Forsch.*, 1942, VII, H. 3—4, S. 497—545).

341. *Capidan (Th.). Les éléments des langues slaves du sud en roumain et les éléments roumains dans les langues slaves méridionales.* — Rec.: A. PROCOPOVICI. (*Dacoromania*, 1943, X2, p. 506—511). [Vezi: *Dacoromania*, X2, Nr. 157].

342. CAPIDAN (TH.). *Simbioza albano-română și continuitatea Românilor în Dacia.* Studiul este răspuns la lucrarea profesorului Stadtmüller: *Forschungen zur albanischen Frühgeschichte* și susține că vatra Albanezilor nu e valea Mati, ci nordul Albaniei. Admite simbioza albano-română, fiindcă Românii locuiau ambele maluri ale Dunării. Combate pe rând argumentele originii sud-dunărene a Românilor. (*R. Fund.*, 1943, X, Nr. 5, p. 243—270). — Rec.: R. TODORAN. (*Transilvania*, 1943, 74, Nr. 5, p. 402—405). [Vezi: *Dacoromania*, X2, Nr. 113].

343. CHELARU (Valentin Gr.). *Influențe literare românești în opera dramaturgului bulgar Dobri P. Voinikov.* Se ocupă de elementele lexicale românești în comedia lui D. Voinikov la p. 165—177, constatând că sunt neologisme care au pătruns din limba română, cu fonetism românesc. (*B. Inst. Rom. Sofia*, 1941, I, Nr. 1, p. 107—177). — Rec.: PIRIN BOIANJIEV. (*Balcania*, 1944, VII, Nr. 1, p. 211—215).

344. GÁLDI (L.). *Contributo alla storia degli italianismi della lingua romena.* Torino, 1939, 8°, 18 p. (Extr.: *Arch. glot. ital.*, 1939, XXXI, 2). — Rec.: G. PASCU. (*Südost. Forsch.*, 1942, VII, H. 1—2, S. 334—335).

345. *Gáldi (Ladislas). Les mots d'origine néo-grecque en roumain à l'époque des Phanariotes.* — Rec.: DRAGNET. (*R. belg. Phil.-Hist.*, XX, Nr. 3—4); N. IORGA. (*R. Hist. S.-E. Europ.*, 1940, XVII, Nr. 1—3, p. 66—70); D. MACREA. (*Vox Rom.*, 1941—1942, VI, p. 347—449); M. L. WAGNER.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(*Volkst. Kult. Rom.*, 1941, XIV, H. 3—4, S. 336—338). [Vezi: *Dacoromania*, X2, Nr. 118].

346. *Giuglea (G.). Coïncidences et concordances entre le roumain et d'autres langues romanes.* — Notă: AL. PROCOPOVICI. (*Dacoromania*, 1943, X2, p. 515); G. R[OHLFS]. (*Arch. Stud. n. Sprach.*, 1943, 98 Jg., 183 Bd., H. 1—2, S. 57). — Idem. *Același titlu*, III. Analizează din punct de vedere al apropierii cu celelalte limbi romanice cuvintele: *argint viu, îmblăciu, scorbură, boarnă, creț, sgrăpța, fânaț, adiia, infiripa, aciua; mură, noiță, săin-ă, a soi, soios, suvulca*, pe care le consideră de origine latină, sprijinindu-se pe bogate analogii din celelalte limbi romanice. Se ocupă pe larg de sufixul cu funcțiune toponimică și onomastică *-arius*, în limba română, spaniolă, portugheză și sardă. (*Lang. et Lit.*, 1943, II, Nr. 1—2, p. 20—66). [Vezi: *Dacoromania*, X2, Nr. 160, 161].

347. *Giuglea (G.). Éléments préromanes en rhétoroman et en roumain.* — Notă: AL. PROCOPOVICI. (*Dacoromania*, 1943, X2, p. 515). [Vezi: *Dacoromania*, X2, Nr. 162].

348. GIUGLEA (G.). *Elemente vechi grecești în limba română. Afin, afină; aprig; argea; arin,-ă, anin,-ă; armig; boscoană, a bosconi; călmoiu; colărezi; luger; mălcez, măltidza, mălțează; nițel, nițică; plaiu; prunc, -ă; staur; stup; streche, streacl'e; viespre, z'estre; (teacă), teci „păstăi"; teafăr; tragăn; tulpină; urdă; zestre.* După ce dă explicarea acestor cuvinte, se ocupă și de semnificația elementelor v. grec. din dacoromână, care nu se găsesc în aromână. Asemenea elemente se datoresc păstorilor greci din Magna-Graecia, veniți în Dacia în căutare de pășuni bogate. Argumentarea se bazează pe concordanța cu idiomurile din Sudul Italiei, în ce privește păstrarea termenilor v. grecești. (*Dacoromania*, X2, p. 404—462). — Rec.: C. DAICOVICI. (*An. Inst. Stud. Clas.*, 1941—1943, IV, p. 312—315); G. R[OHLFS]. (*Arch. Stud. n. Sprach.*, 1944, 99 Jg., 184 Bd., H. 3—4, S. 143).

349. GUNDA (Béla). *Balkanische Zusammenhänge des rumänischen Volkskultur der Südkarpaten.* (*Arch. Europ. Centr.* O., 1942, VIII, p. 262—270).

350. KOPECZY (Béla). *Zur Frage der rumänischen Lehnwörter im Ungarischen.* (*Arch. Europ. Centr. O.*, 1942, VIII, p. 513—525).

351. MÁRTON (Gyula). *Román szavak a magyar egyetemi hallgatók nyelvében.* (Cuvinte românești în limba studenților maghiari). (*Erd. Múz.*, 1941, XLVI, Nr. 3—4, p. 381—384).

352. PAPACOSTEA (Victor). *Avant-propos. La Péninsule Balkanique et le problème des études comparées.* (*Balcania*, 1943, VI, p. III—XXI).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

353. *Petrovici (Emil) Continuitatea Daco-Română și Slavii.* [Vezi: *Dacoromania*, XI, Nr. 305].

354. PETROVICI (E.). *Daco-Slava.* Pornind dela studiul lui Vasmer despre Slavii din Grecia, autorul compară toponimia slavă din Tran-

silvania cu cea din Grecia. Analizând fonetismul toponimicelor românești, stabilește în linii mari caracteristicele idiomului slav vorbit de Slavii din Transilvania, care pe urmă au fost desnaționalizați de Români. Daco-Slava avea caractere fonetice bulgărești și se poate afirma că simbioza româno-slavă e anterioară venirii Ungurilor. (*Dacoromania,* 1943, X2, p. 233—277).

355. *Petrovici (Emil). Note slavo-române II.* [Vezi: *Dacoromania,* X2, Nr. 58 și XI, Nr. 74].

356. *Petrovici (E.). Simbioza româno-slavă în Transilvania.* [Vezi: *Dacoromania,* XI, Nr. 97].

357. ROSETTI (A.) *Albano-Romanica. I. De l'influence du grec et du slave méridional sur l'albanais et le roumain.* Influențele s'au exercitat separat asupra fiecărei limbi în parte. Teritoriile celor două popoare atingându-se periferic, asemănările nu sunt împrumuturi. (*B. Ling.,* 1942, X, p. 76—86).

358. ROSSETI (A). *Slavo-romanica, IX. De l'influence du slave méridional sur le néo-grec et le roumain.* Fonetismul elementelor slave din română și neo-greacă au o nuanță bulgară. Din felul cum sunt tratate elementele, rezultă că cele din neo-greacă sunt mai arhaice. (*B. Ling.,* 1943, XI. p. 64—72).

359. SPITZER (Leo). *Note sur le bilinguisme impliqué par les noms propres.* Când rostim unele nume proprii străine, continuăm să vorbim în acea limbă, iar uneori când adresantul înțelege o limbă străină, traducem expresia din acea limbă. (*B. Ling.,* 1940 (1944), VIII2, p. 229—234).

360. *VASMER (Max). *Die Slaven im Griechenland.* Berlin, Akademie der Wissenschaften, 1941, 8°, VIII + 350 p. (*Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenschaften,* Jg. 1941, *Phil.-Hist. Klasse,* 2, 12). — Rec.: TH. CAPIDAN. (*Lang. et Lit.,* 1943, II, Nr. 1—2, p. 274—284).

ROMÂNII DE PESTE HOTARE

361. CAPIDAN (TH.). *Macedoromânii.* București, M. Of. Impr. Națională, 1942, 8°, 274 p. + 5 h. + 2 pl. hors texte. (Fund. Lit. și Artă, Biblioteca enciclopedică). Se ocupă de Meglenoromâni și Aromâni, începând cu numele etnic și cu răspândirea lor în Peninsula Balcanică. Despre numărul lor nu știm nimic precis. În trecut erau mai mulți. Rizos Rangabe, la 1856, îi cifrează la 600.000. Capidan crede că sunt 350.000 Aromâni și 16.000 Megleniți. Se ocupă apoi de așezările lor, de viața socială și familiară, relevând curățenia lor, religiozitatea (hagialâcuri) și vicața lor morală. Dă date onomastice și cu privire la starea socială și date folklorice: obiceiuri și superstiții. Din punct de vedere economic păstoritul este pe larg studiat. Carateristice sunt transportu-

rile cu chervanele. Tratează despre negoț și dintre meserii: lucrarea argintului (filigran), fierului și aramei. Între istoricii, care cred că Macedoromânii au origine sudică, și filologii, care îi așează în preajma Dacoromânilor, autorul ia poziție de mijloc. Din documente și istorii bizantine rezultă că locuințele primare ale Românilor balcanici au fost în nordul peninsulei și în munții Pindului. Limba e studiată pe scurt, accentuându-se asemănarea cu dacoromâna. În restul lucrării se vorbește despre starea culturală a Macedoromânilor în diferitele țări în care au trăit și trăesc și astăzi. — Rec.: I. D. D[IACONU]. (*Ethnos*, 1942—1943, II, Fasc. 1—2, p. 372—373); C. D. FORT[UNESCU]. (*Arh. Olt.*, 1942, XXI, Nr. 119—124, p. 419); V. MIHORDEA. (*R. Ist.*, 1943, XXIX, Nr. 1—6, p. 175—176); P. STROE. (*R. Fund.*, 1942, IX, Nr. 11, p. 481—482). — Apărută și în l. germană: *Die Mazedo-Rumänen*. Bukarest, Dacia-Bücher, 1941, 8^0, 152 p. + 2 h. + 2 pl. — Rec.: V. BUESCU. (*R. Fund.*, 1942, IX, Nr. 3, p. 701—702); F. V[ALJAVEC]. (*Südost. Forsch.*, 1942, VII, H. 1—2, S. 332); și în l. franceză: *Les Macédo-Roumains*. București, 1943, 8^0, 186 p.

362. *Capidan (Th.). Les parlers roumains transdanubiens et leur importance historique.* — Rec.: A. PROCOPOVICI. (*Dacoromania*, 1943, X_2, p. 506—511 și 513—515). [Vezi: *Dacoromania*, X_2, Nr. 168].

363. CHRISTU (Vasile). *Aromânii din Giumaia de sus.* (*B. Inst. Rom. Sofia*, 1941, I, Nr. 1, p. 182—202).

364. CONSTANTINESCU (N. A.). *Chestiunea Timoceană*. București, Tip. Bucovina, 1941, 8^0, 88 p. — Rec.: T. N. TRÂPCA. (*An. Inst. Ist. Naț.*, 1943—1944, IX, p. 601—604).

365. IVĂNESCU (G.). *Colonii meglenoromîne în sudul Transilvaniei, Oltenia și Muntenia. Graiul Romînilor din Imperiul Rominobulgar.* Arată că particularitățile constatate în graiul din Șcheii Brașovului, Săcele și alte comune din Oltenia și Muntenia, se reduc la resturi ale dialectului megleno-român, tipul Țârnareca. Prezența acestor particularități se explică prin migrarea la nordul Dunării a Românilor din imperiul româno-bulgar, la venirea Turcilor. (*B. Fil. Philippide*, 1942, IX, p. 161—174).

366. IVĂNESCU (G.). *Originea Fărșeroților.* Pe baza particularităților linguistice: imperf. dela *a fi* cu *-eam, ă>e,* vocativul în *-le*, etc., susține că Fărșeroții sunt Meglenoromâni migrați spre vest în sec. XIII și XIV. (*B. Fil. Philippide*, 1942, IX, p. 175—179).

367. LANGE-KOWAL (Ernst-Erwin). *Das Aromunische, ein rumänischer Dialekt der Balkanhalbinsel.* Berlin, 1941. Tratează cu metodă acest dialect d. p. d. v. geografic, istoric și linguistic. Dă apoi numărul și hotarele. Susține continuitatea romanismului nord balcanic. Dunărea n'a fost hotar sau obstacol în romanitatea medievală. Se ocupă în sfârșit de particularitățile graiului. — Rec.: D. SIMONESCU. (*R. Soc. Tin. Rom.*, 1941, LIX, Nr. 9—10, p. 189—190).

Biblioteca Centrală Universitară „Carol I" Cluj

368. *Petrovici (E.). Românii dintre Timoc și Morava.* — Rec.: A. PROCOPOVICI. (*Dacoromania*, 1943, X2, p. 463—464). [Vezi: *Dacoromania*, X2, Nr. 178].

369. SKOK (P.). *Considérations générales sur le plus ancien istroroman.* (În: *Sache, Ort u. Wort*, Jakob Jud zum sechzigsten Geburtstag, 12 Ianuar 1942, Genève, Droz et Zürich, Rentsch, 1943, p. 472—485). (*Romania Helvetica*, vol. 20). — Rec.: M. R[OQUES]. (*Romania*, 1942—1943, LXVII, Nr. 268, p. 535 + 1 h.).

370. VAIDOMIR (N. P.). *Contribuțiuni la istoria Românilor sud-dunăreni. Originea tracă a Macedoromânilor preromani.* Mediaș, Tip. Carol Feder, 1943, 8°, 167 p. + 2 h. (Apare sub auspiciile ziarului „Macedonia").

SINTAXĂ

371. DRĂGANU (N.). *Morfemele românești ale complementului în acuzativ și vechimea lor.* Un capitol de sintaxă românească. Lucrare postumă. București, Inst. Ling. Rom., 1943, 8°, 183 p. (*Soc. Rom. Ling., Ser. II, Stud. 3*). Plecând dela limba gesturilor și a copiilor, filologul român încearcă să explice nașterea funcțiunii sintactice a complementului în acuzativ și locul complementului în frază în genere. În limba latină topica complementului era liberă dar nu indiferentă. În limba română veche funcțiunea acuzativului se arăta prin topică în textele traduse din slavonă și influențate de slavonă. Când influența slavonă nu se manifestă atunci apar morfemele. În dialectele sudice lipsește în mare parte morfemul. În limbile romanice este foarte frecventă întrebuințarea pron. pers. înainte sau după acuzativ. Acuz. cu pron. se găsește încă în primele texte, dar frecvența lui variază dela text la text. Se întrebuințează pron. anaforic și proleptic. Se găsește și forma cu *pre* la Aromâni, lucru care dovedește că fenomenul e străromân. Secolul al XVI este secolul de luptă între forma populară a acuz. cu *pe* și forma fără *pe* din textele cu influență slavă. Făcând istoricul construcției acuzativului cu *pe*, susține că originea ei se află în cazul când lat. *per*+acuz., a putut fi interpretat ca obiect direct. În apus. *ad*+acuz. s'a cristalizat, dar la noi, *a* avea alte rosturi sintactice. Și alte prepoziții: *la, spre* se întrebuințează cu acuzativul. Urmează bogate exemple din toate formele de acuzativ în limba română. Lucrarea a rămas neterminată.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

372. EBELING (Georg). *Zur rumänischen Syntax.* (*Arch. Stud. n. Sprach.*, 1944, 99 Jg., 184 Bd., H. 1—2. S. 54—63).

373. GÁLDI (Ladislaus). *Zum Einfluss der ungarischen Syntax auf das altrumänische.* Construcția temporală ungurească cu condiționalul, ea însăși o influență a lat. *cum*+conj. mai mult ca perf., se găsește

redată întocmai în Palia dela Orăștie. (*Arch. Europ. Centr. O.*, 1940, VI, p. 325—339).

374. GRAUR (A.). *L'accusatif de direction.* Se tratează despre expresia din mediul ceferist: *trenu ăsta nu merge Pașcani*, sau: *merg Mărășești.* (*B. Ling.*, 1940 (1944), VIII2, p. 206—207).

375. ISTRATE (G.). *„Lui" cu funcțiune feminină.* Exemplele, mai toate recente, se grupează astfel: cu nume proprii, în majoritate diminutive, când aplicarea regulei formează o imposibilitate fonetică: *lui Margot,* sau și cu alte substantive ca o influență a vorbitorilor de limbă română, Unguri și Evrei: *lu baba.* (*B. Fil. Philippide,* 1942, IX, p. 72—80).

376. JACQUIER (Henri). *Discours direct lié.* Se analizează cazul, rar și popular, în care, după prepoziția *„că"* sunt redate cuvintele cuiva în stil direct. Este cazul opus stilului indirect liber, întrebuințat mai ales de romancierii naturaliști. (*B. Ling.*, 1944, XII, p. 7—13).

377. KREPINSKY (M.). *O vyjadrování lat. genetivu qualitatis v románskych jazycích* (Despre redarea genetivului calității din latinește în limbile romanice). (*Časop. Mod. Fil.*, 1942, XXVIII, Nr. 4, p. 385—396).

378. KREPINSKY (M.). *Příspěvek k dějinám infinitivních vazeb v rumunštině.* (Contribuție la istoricul construcțiilor infinitivale în limba română). (*Časop. Mod. Fil.*, 1940, XXVII, Nr. 1, p. 60—69). [Vezi: *Dacoromania*, X2, Nr. 184].

379. *OLSEN (Hedvig). *Am bekraeftende og benaegtende svar i rumaensk uden anvendelse af „da" og „nu".* (In memoriam Kr. Sandfeld udg. for H. Fodsel, 1943).

380. *Sandfeld (Kr.) et Olsen (Hedvig). Syntaxe roumaine.* — Rec.: C. D. FORT[UNESCU]. (*Arh. Olt.* 1943, XXII, Nr. 125—130, p. 373—374). [Vezi: *Dacoromania*, X1, Nr. 572].

381. SEIDEL-SLOTTY(Ingeborg). *Syntax und Semantik.* Dela analiza unor adjective, care nu se pot întrebuința cu nume de persoane, trage concluzia că anumite sintagme capătă anumite înțelesuri. Înțelesul este important, nu forma în care se exprimă. Dar semantica nu poate fi studiată fără sintaxă întru cât expresia se face în sintagmă. (*B. Ling.*, 1943, XI, p. 23—32).

382. SPITZER (Leo). *Place de l'adjectif en roumain.* Afară de câteva cazuri speciale, în vorbirea poporului, adj. stă după subst. Chiar în limbajul afectiv este mai rară prepunerea adjectivului și are loc în mod normal la vocativ unde se simte mai mult valoarea afectivă. Adjectivul de obiceiu urmează substantivului care primește accentul de intonație. (*B. Ling.*, 1940 (1944), VIII2, p. 236—240).

383. SPITZER (Leo). *Le pronom possessif devant un hypocoristique.* Se ocupă între altele și de pronumele posesive enclitice în l. română, devenite aproape sufixe hipocoristice. (*R. Étud. ind.-europ.*, 1939, II, Fasc. 2—4, p. 5—17).

384. SPITZER (Leo). *Sur les prépositions accentuées.* Cu exemple din

mai multe limbi, se arată că prepoziția poate primi un accent emfatic, grupul prep. + subst. fiind considerat drept un singur cuvânt. (*B. Ling.*, 1940 (1944), VIII2, p. 234—236).

STILISTICĂ

385. BARBU (N.). *Remarques sur le style de la syntaxe poétique de M. Eminescu.* Prin întrebuințarea juxtapunerii și a interjecției, Eminescu se apropie de poezia populară. La fel prin construcția condițională cu *de*. El însă dă rosturi stilistice variate juxtapunerii și interjecției. Propoziținea temporală subordonată are și ea rol stilistic. (*Lang. et Lit.*, 1943 ,II, Nr. 1—2. p. 125—168).

386. BRÎNZEU (F.). *Estetica limbii vorbite.* Contribuția d-lui D. Caracostea. Lugoj, Tip. Națională Const. Danciu, 1942, 8°, 30 p. — Rec.: ELENA ISACU. (*R. Fund.* 1943, X, Nr. 6, p. 681—682).

387. CARACOSTEA (D.). *Creativitatea eminesciană.* București, Fund. Lit. Artă, 1943, 8°, 303 p. Interesează în special cap. XVII, *Cum plăsmuia Eminescu*, p. 150—195.

388. CARACOSTEA (D.) *Cuvântul microcosm de artă românească.* (*R. Fund.*, 1942, IX. Nr. 10, p. 145—162).

389. CARACOSTEA (D.). *Dela metaforă la simbol.* (*R. Fund.*, 1942, IX, Nr. 11, p. 411—419).

390. CARACOSTEA (D.) *Expresivitatea limbii române. — Atmosferizare —.* (*R. Fund.*, 1942, IX, Nr. 1, p. 3—28). Idem. ∾ II. *ibidem*, Nr. 2, p. 376—396).

391. CARACOSTEA (D.). *Expresivitatea limbii române.* București, Fund. Lit. Artă, 1942, 8°, 421 p. (Biblioteca enciclopedică). Conține o serie de 14 studii care privesc limba d. p. d. v. al valorii artistice, al expresivității. Vorbește de estemele limbii. arătând că sunetele înseși, nu numai ca simboluri, pot avea valoare expresivă. Consideră limba ca o plăsmuire poetică, care e condusă de un principiu plăsmuitor. După felul alcătuirii lor formale stabilește tipuri de cuvinte. Arată că și cuvintele separate au un ritm, care e factor organizator. Stabilește și tipuri ritmice de cuvinte. Se ocupă apoi de geografia linguistică a estemelor analizând cazul „Luceafărului", care, ca simbol, nu s'ar fi putut naște în altă limbă. Susține că unele elemente lexicale împrumutate, care în limba de origine au o valoare estetică redusă, la noi devin metafore și simboluri. Comparându-l cu *e* mut francez, *i* scurt român poate avea diferite rosturi expresive în versificație. Arată că *i* asilabic e, ca valoare expresivă, specific român. Vorbește apoi despre o fizionomie estetică a limbii române. Au o importanță mare hărțile ALR. în studiul expresivității. Din punct de vedere sintactic limba are bogate resurse expresive în dualitatea subjonctiv-infinitiv. O atenție deosebită se acordă chestiunii neologismului, pe care o rezolvă în chip

BCU Cluj / Central University Library Cluj

favorabil, arătând că icoana completă a expresivității limbii este o sinteză între tradiție și modernism. — Rec.: I. D. D[IACONU]. (*Ethnos*, 1942—1944, II, Fasc. 1—2, p. 301—303); P. P. IONESCU. (*Gândirea*, 1943, XXII, p. 48—51); E. SEIDEL. (*B. Ling.*, 1942, X, p. 131—135).

392. CARACOSTEA (D.). *Ut poesis verbum.* (*R. Fund.*, 1942, IX, Nr. 9, p. 632—664).

393. CAZACU (B.). *Influența latină asupra limbii și stilului lui Miron Costin.* Ea se exercită mai ales asupra sintaxei. Citează exemple ca: dat.+esse, construcții participiale, întrebuințarea pron. relativ la începutul frazei, omiterea lui *nu* înainte de *nici*, nume de popoare cu *la*, etc. Topica e sub influența l. latine, ca și vocabularul. Se enumeră cuvintele latinești, pe care le întrebuințează cronicarul ca neologisme. (*Cercet. Lit.*, 1943, V, p. 41—64).

394. CIOCAN (R.). *La génèse du psautier de Dosithée.* Influența lui Kochanovschi se simte mai ales în ritmică, dar se pare că și textul, după care ambii traduc, este același. (*Balcania*, 1944, VII2, p. 428—446).

395. *Dragomirescu (G. N.). Essai d'une classification stylistique des phrases adversatives roumaines.* — Rec.: A. PROCOPOVICI. (*Dacoromania*, 1943, X2, p. 516). [Vezi: *Dacoromania*, X2, Nr. 182].

396. IORDAN (Iorgu). *Stilistica limbii române.* București, Inst. Ling. Rom., 1944, 8°, 399 p. (*Soc. Rom. Ling., Ser. II, Stud.* 4). Definește poziția stilisticei linguistice față de cea estetică, arătând că prima e studiul mijloacelor de exprimare a stărilor afective și o numește „sintaxă afectivă". Sub imperiul afectului (spaimă, ironie, amenințare) subiectul vorbitor modifică sunetele, dând aspecte noi fonetismului. Din aceleași motive, unele sunete dispar, alteori intervin schimbări în accentuare, în ritmul vorbirii, ajungând chiar la un „simbolism fonetic". Tot din pricina afectului, subiectul vorbitor inovează în materie de morfologie și derivație, schimbând, pentru a da relief stărilor sale sufletești, numărul, genul, persoana, sau substituie un mod altuia. Fiind vorba de limba vorbită, intonația joacă rol hotărîtor. Dar domeniul cel mai potrivit pentru schimbările afective îl oferă sintaxa, în care topica, pauza, repetiția, elipsa, și însfârșit izolarea unor cuvinte, sunt tot atâtea prelejuri de observații interesante. În partea ultimă „fenomene lexicale", autorul analizează aspectele stilistice ale lexicului, arătând că preferința pentru anume cuvinte se datorește tot afectului. — Rec.: B. CAZACU. (*B. Ling.*, 1944, XII, p. 115—120).

397. JACQUIER (Henri). *Réflexions sur le domaine de la stylistique.* Plecând dela cele două lucrări recente ale lui Iordan: *Gramatica greșelilor* și *Stilistica*, al căror conținut îl rezumă, autorul analizează geneza fenomenului stilistic, arătând o trecere dela expresivitatea pură la stil. Relevă 4 tipuri de expresie afectivă, care constitue tot atâtea anomalii, privite d. p. d. v. al limbii obișnuite. Arată că în stilistică

BCU Cluj / Central University Library Cluj

efectul nu poate fi despărțit de procedeu și că orice fenomen de expresivitate trebuie înglobat în stilistică. (*B. Ling.* 1944, XII, p. 89—106).

398. *Lombard (Alf). L'infinitif de narration dans les langues romanes.* — Rec.: O. DENSUSIANU. (*Grai și suflet*, 1937, VII, p. 346—347); H. MIHĂESCU. (*Arhiva*, 1938, XLV, p. 335—337). [Vezi: *Dacoromania*, X1, Nr. 592].

399. LOVINESCU (E.). *N. Iorga stilist.* Critică fraza prolixă și încâlcită a lui N. Iorga, arătând dublul aspect al structurii lui sufletești: o erudiție neasemuită dar fără putere de discernământ critic și de sintetizare, alături de un portretist care sintetizează în câteva rânduri. (*Procup. Lit.*, 1943, VIII, Nr. 1, p. 1—5).

400. MIHĂESCU (H.). *Puncte de vedere asupra linguisticii latine. III. Diminutive.* Autorul arată deosebirea între diminutivele logice și cele stilistice, și relevă că la Cicero diminutivele stilistice sunt în majoritate. Indică nuanțele de afect pe care le exprimă ele, dând paralele din limba română. (*B. Fil. Philippide*, 1943, X, p. 144—152).

401. MORARIU (Leca). *Contra-pentru* (stilistică). (*Gazeta Transilv.*, 1944, 107, Iunie 25, p. 2).

402. MORARIU (Leca). *Dreptate dublului în limbă.* (*Unirea Poporului*, 1941, XXIV, Nr. 28, p. 2). Idem. ∾. (*Viața Școalei*, 1944, XXI, Nr. 1).

403. *Morariu (Leca). Graiul viu, corectiv stilistic.* — Rec.: L. GÁLDI. (*Arch. Europ. Centr. O.*, 1942, VII, p. 355—356). [Vezi: *Dacoromania*, X2, Nr. 191].

404. MORARIU (Leca). *Stilistică românească.* (*Făt-Frum.*, 1944, XIX, p. 94—95).

405. PASĂRE (Ion). *Limba lui Brătescu-Voinești. Considerații stilistice.* Studiază aspectele stilistice ale limbii lui B. V., ajungând la concluzia că limba lui este „vorbită", populară și familiară. (*B. Fil. Philippide*, 1943, X, p. 59—90).

406. RUFFINI (Mario). *Note pentru un studiu asupra limbii lui Cosbuc.* În românește de Liviu Onu. (*Transilvania*, 1942, 73, Nr. 1, p. 18—20).

407. *RAMBAUD (P. P.). *Traité de prédication.* Lyon, Emmanuel Vitte, 1941, 4°, 438 p. — Rec.: Arhim. I. SCRIBAN. (*Bis. Ort. Rom.*, 1942, LX, Nr. 5—6, p. 209—212).

408. ROSETTI (AL.). *Despre expresivitatea sunetelor vorbite sau dilema d-lui D. Caracostea.* București, Tip. „Universul", 1941, 8°, 8 p. [Vezi: *Dacoromania*, X2, Nr. 188].

409. SCORPAN (GR.). *Moldovenismele lui Caragiale.* Din felul cum alternează pronumele „mata" și „dumneata" în unele pasaje din „Conu Leonida față cu reacțiunea", Caragiale dovedește că este ușor influențat de atmosfera Moldovei. Impresia se confirmă prin pasaje din scrisori și prin nuanța sentimentală a umorului său. (*Cug. Mold.*, 1943, XII, Nr. 1—2, p. 103—111).

410. SCRIBAN (Arhim. Iuliu). *Vorbirea bisericească.* (*Bis. Ort. Rom.*, 1942, LX, Nr. 5—6, p. 204—208).

411. *Vianu (T.). Arta prozatorilor români.* — Rec.: V. IANCU. (*Transilvania*, 1942, 73, Nr. 2—3, p. 199—209). [Vezi: *Dacoromania*, X2, Nr. 194].

412. VIANU (Tudor). *Structure des temps et flexion verbale.* Definește noțiunea de perspectivă temporală, arătând că flexiunea verbală exprimă perspectiva preteritală prezentică sau futurică a prezentului, a trecutului și a viitorului, și ajunge la aceleași concluzii la care ajunsese și Gustave Guillaume, că există o interferență continuă între formele flexionare ale verbului, în fiecare timp existând perspectiva tuturor celor 3 timpuri. (*B. Ling.*, 1943, XI, p. 5—17).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

NECROLOAGE

Ilie Bărbulescu

(1873—1945)

In 5 Iunie 1945 a încetat din viață Ilie Bărbulescu, titularul catedrei de slavistică dela Universitatea din Iași. Ajuns profesor de tânăr, după studii făcute în țară și în străinătate, I. Bărbulescu s'a dedicat științei care era atât de puțin desvoltată și răspândită la noi în timpurile acelea. Rod al muncii sale de peste patruzeci de ani în domeniul slavisticii sunt operele voluminoase și mulțimea de studii, note, recensii, apărute în țară și străinătate. Dintre ele amintim: *Fonetica alfabetului cirilic în textele române din veacul XVI și XVII, în legătură cu monumentele paleo-, sârbo-, bulgaro-, ruso, și româno-slave,* Buc., 1904 (este traducerea lucrării sale de doctorat, scrisă în limba sârbo-croată), *Când au început să intre în limba română cele mai vechi elemente slave* (studiu scris în sârbo-croată și tipărit în *Jagić-Festschrift,* Berlin, 1908), *Curentele literare la Români în perioada slavonismului cultural* (Buc., 1928), *Individualitatea limbii române și elementele slave vechi* (Buc., 1929), *Istoria literaturii și Gramatica limbii bulgare vechi* (Iași, 1930). Majoritatea studiilor mai mărunte și le-a publicat în revista „Arhiva" (Organul Societății istorico-filologice din Iași) al cărei director a fost din anul 1921.

Prin lucrările sale, I. Bărbulescu căuta să lămurească unele capitole din complexa și dificila problemă a relațiilor slavo-române, prin stabilirea urmelor lăsate de Slavi, pe o lungă întindere în timp, în limba și cultura românească. Tendința însă de a căuta și găsi drumuri noua, insuficienta verificare a elementelor de lucru, întrebuințarea unei metode discutabile de cercetare l-au dus la rezultate care îl situează nu odată pe poziții singulare.

Totuși, pentru deslegările acceptabile aduse unora dintre faptele studiate, precum și datorită atâtor discuții provocate, în țară și străinătate, de numeroasele-i studii pe care și le apăra cu multă dârzenie, numele lui Ilie Bărbulescu se cuvine a fi pomenit în rândul celor care au muncit cu râvnă la descifrarea trecutului nostru.

I. PATRUȚ

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Edouard Bourciez
(1854—1946)

Romanistica a pierdut iarăşi pe unul din cei mai mari reprezentanţi ai ei. Edouard Bourciez, profesor de limbi şi literaturi ale Franţei Sud-Vestice, a încetat din viaţă în ziua de 6 Oct. 1946, în vârstă de 92 de ani.

Timp de 60 de ani acest savant renumit a putut contribui la clădirea edificiului ştiinţei filologice şi mai toate operele lui îşi păstrează valoarea, atât astăzi, cât şi pentru generaţiile viitoare ale cercetătorilor. Această afirmaţie e valabilă chiar pentru teza sa din 1886, *Les moeurs polies et la littérature de cour sous Henri II,* dar mai ales pentru teza sa latină: *De praepositione AD casuali in latinitate aevi Merovingici.* Lucrarea aceasta despre latinitatea medievală înseamnă un început într'un domeniu linguistic atât de însemnat şi, încă şi astăzi, prea necunoscut.

Prestigiul cel mai înalt al savantului decedat după o vieaţă de lungă şi rodnică muncă se leagă de: *Éléments de linguistique romane,* titlu prea modest pentru o operă de cea mai mare valoare şi care se compară în mod favorabil cu gramatica voluminoasă a lui Meyer-Lübke, întrecând-o chiar, prin faptul că a fost cu grijă revăzută şi mereu modernizată de autor, încât e şi astăzi o operă modernă şi — ceeace este mai mult — a rămas un manual, nu s'a deformat într'un compendiu greu de citit.

Nu dispunem de loc ca să amintim aci toate operele savantului francez. Menţionăm totuşi preţiosul *Précis historique de phonétique française* şi numeroasele articole publicate în „Revue critique d'histoire et de littérature".

Linguistica romanistică nu va uita pe distinsul ei promovator, care pentru generaţii întregi de savanţi a fost un dascăl venerat şi iubit.

EUGEN SEIDEL

Viggo Bröndal
(1887—1942)

In 14 Decembrie 1942, s'a stins, la vârsta abia de 55 de ani, unul din cei mai de seamă linguişti moderni, prieten al ţării şi limbii noastre, linguistul danez Viggo Bröndal.

Elev, la Copenhaga, al lui Vilhelm Thomsen, Kr. Nyrop, Otto Jespersen şi Kr. Sandfeld, şi apoi la Paris, elev al lui A. Meillet, J. Gilliéron, J. Vendryès, J. Bédier şi Mario Roques, în 1917 el îşi trece, la Copenhaga, doctoratul cu o teză tratând una din cele mai grele probleme ale linguisticei, p r o b l e m a s u b s t r a t u l u i, teză ale cărei concluzii sunt şi azi, după mai bine de 30 de ani dela susţinerea şi apariţia ei, la fel de actuale şi de nouă. Apărută în daneză, limbă puţin accesibilă majorităţii învăţaţilor, ea a fost tradusă abia de curând în franceză, şi anume la îndemnul Profesorului A. Rosetti, prin a cărui grijă de prieten lucrarea a ieşit chiar în zilele acestea de sub tipar, la Bucureşti, în colecţia Societăţii Române de Linguistică: *Substrat*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

et emprunt en roman et en germanique. Étude sur l'histoire des sons et des mots (București—Copenhague, 1948).

Intre 1925 și 1928, Bröndal e lector de daneză la Sorbona. In 1928 este numit profesor de limbi romanice la una din cele două catedre de romanistică ale Universității din Copenhaga, succedând maiestrului său Kr. Nyrop.

Romanist și germanist în același timp, spirit enciclopedic, de o vastă cultură filosofică și literară, Bröndal va ști să desprindă în toate lucrările sale, din cel mai mic amănunt, întotdeauna, ideea generală cea mai firească.

Deși moartea l-a răpit creației așa de timpuriu, lucrările lui Bröndal sunt totuși și numeroase și variate, tratând probleme dintre cele mai grele din toate ramurile linguisticei: limbă și gândire (*Langage et logique,* în „Encyclopédie française", Paris 1937), limbă și abstracție (*Le français, langue abstraite,* Copenhague 1936; studiul a apărut și în românește în „Revista Fundațiilor", nr-ul din Iulie 1936), probleme de gramatică generală (*Le système de la grammaire,* în „Miscellany offered to Otto Jespersen" Copenhague 1930), probleme de vocabular (*Mots „scythe" en nordique primitif,* în „Acta philologica scandinavica" 1928, *Omnis et totus: analyse et étymologie,* în „Mélanges Pedersen", Copenhague 1937), probleme de morfologie generală (*Structure et variabilité des systèmes morphologiques,* în „Scientia" nr-ul de pe August 1935), probleme de sintaxă (*L'autonomie de la syntaxe,* în „Journal de psychologie normale et pathologique", nr-ul pe Ianuarie—April 1933, *Le problème de l'hipotaxe. Réflexions sur la théorie des propositions,* în „Mélanges Belić", Beograd, 1937), probleme de linguistică structurală (împreună cu Louis Hielmslev a fondat în 1939 cea mai importantă revistă de linguistică structurală: „Acta linguistica"), probleme de fonologie (*Sound and Phoneme,* Cambridge 1936, *La structure des systèmes vocaliques,* în „Travaux du Cercle linguistique de Prague", VI, 1936, *Les oppositions linguistiques,* în „Journal de psychologie normale et pathologique", nr-ul pe Iulie 1938), problema substratului linguistic ș. a.

Prin moartea lui Viggo Bröndal, linguistica romanică, germanică și generală pierde pe unul din cei mai străluciți reprezentanți, iar țara noastră, pe care ne-a vizitat-o în 1936, un mare prieten.

DIMITRIE MACREA

Nicolae Cartojan
(1883—1944)

In plină maturitate științifică, atunci când desăvârșea minuțioasele cercetări în domeniul literaturii române vechi și se apropia de terminarea ultimei părți a acesteia, legând-o astfel de începuturile literaturii române moderne, s'a stins din viață, la 20 Dec. 1944, profesorul Nicolae Cartojan, titularul catedrei de Istoria literaturii române vechi dela Universitatea din București și membru al Academiei Române.

Cu toată arhicunoscuta modestie, bogata personalitate a prof. N. Cartojan s'a impus prin activitatea sa profund didactică și monumental științifică.

Născut la 4 Dec. 1883, în satul Călugăreni-Uzunu din județul Vlașca, și-a făcut studiile liceale la Sf. Sava (1902). Își ia licența la Facultatea de Litere și Filosofie din București (1906), ocupă mai întâiu catedre în învățământul secundar, iar în 1921 își trece examenul de docență și este numit conferențiar (1923) și apoi profesor titular în 1930. In toată cariera sa, N. Cartojan ni se înfățișează ca un pasionat dascăl și cercetător, plin de înțelegere și răbdare față de elevii și colaboratorii săi, călăuzindu-i cu metodă în cele mai dificile probleme ale disciplinei, pe care a consolidat-o științific. Datorită acestei activități didactice remarcabile, el a fost chemat de Minist. Educației Naționale ca membru în diferite comisii pentru cercetarea manualelor didactice, iar în 1941 a devenit președinte al Consiliului permanent al Ministerului.

Din opera sa științifică bogată (v. Dan Simonescu, Bibliografia operelor, *Revista Istorică Română*, 1945, XV, p. 206—215), prin grija pe care o atribuia Cartojan cercetării științifice dusă până la ultima treaptă a definitivării, se disting în mod deosebit *Cărțile populare în literatura românească I—II* și *Istoria literaturii române vechi I—III.*

După studiile speciale, publicate anterior, consacrate diferitelor probleme de literatură populară, în *Cărțile populare* dă sinteza lor, cercetând peste 1000 de manuscrise, față de 61 studiate de precedesorii săi în acest domeniu (B. P. Hasdeu și M. Gaster) și stabilește prototipurile orientale (grecești, armenești, siriane, neogrecești), sau occidentale (latinești ori în limbi moderne), precum și intermediarele și circulația lor; restrânge influența bogomilismului în literatura noastră veche și demonstrează ecoul apocrifelor asupra literaturii culte și legătura lor cu folklorul; împarte textele după limba și cultura din care provin la noi, urmărindu-le cronologia și afinitatea de motive și elucidează adânca întrepătrundere între textul popular și pictura religioasă. Relevă astfel importanța studiului *cărților populare* pentru spiritul epocii, incomplet pus în lumină de istoriografi și de istoricii noștri literari.

Cu aceeași migăloasă răbdare informativă și documentară în *Istoria literaturii române vechi* cercetează izvoare încă nepuse la contribuție de cercetătorii anteriori și, încadrând în romanitate începuturile literaturii noastre, ne prezintă atmosfera timpului: Orientul bizantino-slav, cu amestecul vechii culturi elenice, cu culturile vechi ale Orientului (ebraică, egipteană, siriană, armeană, turco-arabă, persană) și cu infiltrarea elementelor din Occident (prin cruciadele împotriva invaziei musulmane), ce constitue mozaicul de fapte și idei în mijlocul căruia clericul cărturar dela noi a văzut primele modele, a dibuit primele lumini și a făcut primii pași. O bibliografie bogată pentru fiecare problemă, dă cercetătorului posibilitate de verificare.

N. Cartojan acordă importanța cuvenită capitolului de limbă pentru fiecare epocă cercetată, în cele două opere pomenite, uneori însă prin considerații prea sumare. Astfel, de exemplu, ar fi fost ilustrativ un subcapitol consacrat studiului comparativ al limbii tipăriturilor coresiene și al textelor populare

imediat post-coresiene și N. Cartojan, care cunoștea ca nimeni altul limba textelor populare, ar fi fost cel mai în măsură să-l facă, după ce afirmase (*Cărțile populare*, II, p. 389) că „Eminescu, cu geniala lui intuiție, în căutarea formelor de „limbă veche și înțeleaptă", a simțit că în aceste texte de literatură poporană trebuește căutată limba literară a secolului al XVIII-lea", și care, adăugăm noi, va constitui „aticismul limbii" lui Eminescu, el fiind un pasionat colecționar al munuscriselor și textelor vechi populare.

Tot atât de demne de remarcat sunt alte două manifestări ale profesorului savant N. Cartojan și anume: Buletinul seminarului său: *Cercetări Literare* I—V, care ni-l arată ca pe un îndrumător ales în lucrul științific și un înzestrat cu darul de a-și crea colaboratori și elevi ce vor duce mai departe suflul de înaltă știință al inițiatorului, și bogata colecție *„Clasicii români comentați"*, apărută, din 1930, la *Scrisul Românesc* din Craiova, colecție alcătuită pe temeiuri științifice, punând astfel la îndemâna oricui și mai cu seamă la îndemâna tineretului școlăresc ediții întocmite pe baza ultimului text al autorilor și luminate de ample studii introductive.

Pentru activitatea sa atât de variată și cu toată modestia sa proverbială, a fost distins în țară cu calitatea de membru corespondent al Academiei Române în 1929, ales apoi membru activ al ei în 1941; iar în străinătate a fost ales membru în *Comission internationale d'Histoire littéraire moderne* din Paris, în 1934 și a fost numit *doctor honoris causa* al Universității din Padova, în 1942.

Fără maeștri în disciplină în strictul sens al cuvântului, N. Cartojan poate fi considerat întemeietor în multe domenii din specialitatea sa și, în orice caz, un deschizător de largi orizonturi în cercetările cărora și-a dedicat firava-i vieață. Prin moartea sa prematură, știința și învățământul românesc au pierdut un adevărat stâlp.

I. V. CONSTANTINESCU

Maurice Grammont
(1866—1946)

Deslănțuită fără gând de oprire parcă, moartea a secerat în anii din urmă vieți numeroase și de preț, nu numai pe câmpurile de luptă fratricidă, ci și înapoia frontului, pe ogorul muncii creatoare.

Dela Montpellier ne vine vestea morții marelui linguist Maurice Grammont, întâmplată la 17 Oct. 1946. Este o mare pierdere pe care o încearcă nu numai linguistica franceză, ci întreaga știință linguistică, mai ales că, deși la o vârstă înaintată, autorul binecunoscutului „Tratat de fonetică", se afla în plină activitate.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Maurice Grammont s'a născut la 15 Aprilie 1866 la Damprichard (Franche-Comté). De copil încă, el este, prin forța împrejurărilor, bilingv. Intr'adevăr, cunoscând din familie doar „patois"-ul local, el învață limba franceză, la școala satului său, ca pe o limbă străină. E faptul căruia îi datorează în

mare măsură, preocupările sale linguistice de mai târziu, după propria sa mărturisire.

Își face studiile universitare la Paris, la „Collège de France" și la „École des Hautes Études", și e elevul și apoi discipolul lui M. Bréal, G. Paris și al lui F. de Saussure. Se specializează în gramatica limbilor indo-europene. La 1895 își trece doctoratul, cu teza *La dissimilation consonantique dans les langues indo-européennes et les langues romanes*, lucrare pe care membrii juriului nu o știu aprecia la justa ei valoare, dar pe care, ca o răsplată binemeritată, o va consacra vremea. (Teza complimentară: *De liquidis sonantibus indagationes aliquot).*

Indată după aceasta, M. Grammont e numit conferențiar de Gramatică comparată la Facultatea de Litere din Montpellier; pentruca șase ani mai târziu, în 1901, să devină profesor plin. Din acest an din urmă datează și a doua lucrare de seamă a sa, asupra graiului locului de naștere, și anume: *Le patois de la Franche-Montagne et en particulier de Damprichard.*

La Montpellier, oraș de adopțiune, dar unde se fixează pentru toată viața, își va desfășura M. Grammont întreaga sa activitate științifică. In 1904 obține crearea unui „Laborator de Fonetică" căruia i se dedică cu trup și suflet, și al cărui rodnic fruct va fi opera, de o importanță capitală pentru studiile de fonetică linguistică, *Traité de Phonétique* (1933).

Cu ani mai înainte (1904) publicase o altă lucrare de seamă: *Le vers français,* în care studia elementele de bază ce constituie armonia versului francez.

In sfârșit, mai amintim lucrarea scrisă pentru rosturi practice, dar care nu e mai puțin lipsită de vederi originale: *Traité pratique de prononciation française.*

In afara îndeletnicirilor științifice, oarecum personale, M. Grammont a consacrat o mare parte din activitatea sa *Revistei Limbilor Romanice,* la direcția căreia urmează îndată după retragerea lui Chabaneau. A dat acestei reviste un număr impresionant de studii, articole, dări de seamă (peste 400 numai acestea) tratând cele mai variate probleme de linguistică.

Se cuvin spuse aci două cuvinte și despre M. Grammont — omul. Am avut fericirea de a-l cunoaște personal. M'a impresionat, nu prin vreo atitudine olimpiană, la care meritele sale i-ar fi dat dreptul, ci dimpotrivă, prin marea simplitate, prin volubilitatea sa meridională, prin prietenia, aproape, pe care ne-a arătat-o. Ne-a fost dat să constatăm și că nutrea pentru țara noastră sentimente cu adevărat frățești. Un motiv mai mult pentru noi de a regreta marea pierdere a celui ce a fost savantul Maurice Grammont.

EUGEN TANASE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Petre Grimm
(1881—1944)

In ziua de 3 Decemvrie 1944 părăsea lumea aceasta profesorul Petre

Grimm. O moarte bruscă îl secerase, lăsând în urma lui un gol deopotrivă de simțit în disciplina căreia i se consacrase, în rândurile colegilor și în sufletele prietenilor.

Grimm s'a născut în București la 10 Februarie 1881. Studiile secundare și universitare le-a făcut în orașul natal, unde își ia licența în Litere în 1904. Cum pe vremea aceea Universitatea din București nu avea o catedră de limba engleză, el continuă studiile de specializare la Paris, la Londra și Oxford, la Freiburg, Heidelberg și Viena, unde capătă o temeinică pregătire în domeniul filologiei și literaturilor engleză și germană.

Cariera didactică și-a început-o ca profesor secundar (Târgu-Jiu, Turnu-Severin, Târgoviște). La organizarea Universității române din Cluj i se încredințează, în Septemvrie 1919, lectoratul de limba engleză. Doi ani mai târziu era însărcinat cu suplinirea catedrei de engleză, pe care avea s'o ocupe definitiv în 1925.

Dacă strălucirea unei cariere didactice este determinată de devotamentul pentru disciplina în care cineva lucrează și pentru elevi, Grimm a fost un profesor strălucit. Lecțiile sale, informate și atractive, erau mărturia unui spirit deopotrivă de curios și de prudent față de noutatea intelectuală. Și rar a existat un profesor care să urmărească mai deaproape preocupările studenților săi, dela începători până la cei care se consacrau studiilor de specializare.

Același devotament neprecupețit l-a arătat și față de numeroșii săi prieteni. Mai presus de orice, Grimm a fost înzestrat cu darul divin al prieteniei. Firea lui deschisă și disprețul lui proverbial față de etichetă se asociau cu o inteligență vie, care știa să fie spirituală fără să fie răutăcioasă, și făceau dintr'însul exemplarul cel mai desăvârșit și mai căutat al boemei universitare române.

Activitatea lui științifică a fost variată și bogată, dar ca s'a consumat în cea mai mare parte oral. Coborîtor din tată german și mamă franceză, Grimm a fost un Român desăvârșit. Dar mai mult decât Român el a fost Bucureștean; cunoscător adânc al limbii române, el era un neîntrecut cunoscător al graiului bucureștean. Aceste însușiri au făcut din el un prețios colaborator al Muzeului Limbii Române, ale cărui ședințe ordinare sau festive aveau într'însul unul dintre participanții cei mai activi.

Intr'o țară, în care bibliotecile publice și particulare sânt amputate periodic de calamitățile războiului, cercetările întâmpină mari dificultăți. Ele devin și mai mari atunci când se aplică literaturii engleze. Faptul acesta, precum și disprețul pe care Grimm îl simțea pentru compilații, explică volumul relativ restrâns al publicațiilor sale. Se pot aminti unele articole de pedagogie și de critică literară, precum și câteva medalioane literare (Shakespeare, Shelley, Keats), apărute în *Revista Învățământului*, *Noua Revistă Română*, *Convorbiri Literare*, *Ideea Europeană*, *Transilvania*. Genurile acestea minore nu l-au reținut îndelung. De o importanță excepțională este însă studiul lui întitulat *Traduceri și imitațiuni românești după literatura engleză*, publicat în volumul al III-lea al *Dacoromaniei*. Studiul nu este complet — nu se urmă-

reşte într'însul decât capitolul referitor la poezie —, dar aşa cum este el deschide drumuri noi în ştiinţa românească. Până la data aceea avusesem cercetări închinate raporturilor literare franco-române, italo-române sau germano-române, dar legăturile cu literatura engleză îşi aşteptau încă specialistul. Cum aceste legături erau mijlocite adesea de literatura germană şi mai ales de cea franceză, cercetătorul trebuia să fie un cunoscător desăvârşit nu numai al limbii engleze şi române, ci şi al limbilor mijlocitoare. Grimm răspundea acestei cerinţe într'o măsură în care, până astăzi, niciun alt cercetător român n'a răspuns. Studiul său, care este una dintre cele dintâi cercetări de literatură comparată din ştiinţa românească, este un studiu de largi orizonturi. Cercetări ulterioare au putut explora unele regiuni dincolo de limitele fixate de el, dar fără el toate aceste cercetări ar fi fost greu de realizat. Pe Grimm nu l-au preocupat numai traducerile din limba engleză în româneşte, ci şi traducerile englezeşti făcute din româneşte. Problema aceasta o tratează el în articolul *Cele dintâi traduceri englezeşti din literatura românească*, publicat în volumul al II-lea al revistei *Studii Literare*, în care sânt urmărite traducerile făcute de Grenville Murray şi Henri Stanley.

Un capitol important din activitatea sa îl formează traducerile din englezeşte în româneşte şi din româneşte în englezeşte. Din Charles şi Mary Lamb traduce *Poveşti după Shakespeare;* din Byron, *Cain;* din Burns, mai multe poezii publicate împreună cu biografia poetului, în 1925. Preocuparea lui statornică a fost însă o traducere completă a operei lui Shakespeare. Din tot ce a lucrat în această ordine n'a publicat decât comedia *Cum vă place* (As you like it), dar în manuscris avea şi alte traduceri. Îl preocupa de asemenea revizuirea traducerilor făcute de Şt. O. Iosif din Shakespeare şi studiul acestor traduceri. Stabilise textele intermediare după care se condusese Iosif şi rezultatul cercetărilor urma să fie comunicat într'un articol, pe care moartea l-a împiedicat să-l ducă la capăt. Cu poezii izolate, traduse din diferiţi poeţi englezi şi publicate în parte în diverse reviste, intenţiona să alcătuiască o *Antologie a literaturii engleze,* care ar fi fost în acelaşi timp şi un succint tratat de literatură engleză. Avea de asemenea în manuscris traducerea românească a lucrării lui Seton Watson, *History of the Rumanians.* În englezeşte a tradus şi publicat o parte din poeziile lui Eminescu *(Poems,* Cluj, 1938); altele, printre care şi *Luceafărul,* aşteptau o ultimă revizuire. Sub titlul *Short Stories* avea concentrate şi gata de tipar câteva din scrierile lui Brătescu-Voineşti.

Greutăţile cu care a avut de luptat Universitatea Clujului în timpul războiului au hotărît şi soarta celei mai mari părţi din opera sa, rămasă până azi sub formă de manuscris. Care va fi soarta ei mâne? D. POPOVICI

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mieczyslaw Malecki
(1903—1946)

Prin moartea lui M. Malecki, profesorul de limbi slave meridionale dela Universitatea Jagiellonă din Cracovia, filologia slavă pierde un distins repre-

zentant al ei: un eminent profesor, un strălucit și pasionat cercetător științific, un priceput și neobosit organizator.

Lucrările pe care le-a putut termina, numeroase pentru o vieață atât de scurtă, se încadrează, aproape toate, în domeniul dialectologiei poloneze și, mai ales, slave meridionale. Materialul brut de studiu și l-a adunat personal, în numeroasele anchete pe teren, începute încă din anii studenției.

Ajuns la Belgrad, pentru studii de specializare, pasiunea anchetelor lingvistice îl poartă în lungul și latul Peninsulei Balcanice. Pe materialul cules și-a clădit seria de studii prețioase, consacrate diferitelor graiuri sau probleme de dialectologie. Profund cunoscător al graiurilor slave meridionale, orientat în limbile neslave înconjurătoare, M. Malecki ar fi putut, ca puțini alții, să continue clarificarea multora din problemele comune limbilor balcanice.

M. Malecki este totodată și un renumit geograf linguist. Împreună cu profesorul său, K. Nitsch, a alcătuit și publicat în 1934, *Atlas językowy polskiego Podkarpacia* (Atlasul linguistic al Poloniei subcarpatice). Pentru noi Românii acest atlas prezintă o importanță deosebită, întru cât în hărțile lui se află înregistrați o mulțime de termeni de origine românească, urme lăsate de păstorii români care au colindat prin acele locuri.

In anul 1938, când a vizitat Muzeul Limbii Române, s'a interesat amănunțit de lucrările Atlasului Linguistic Român, fiindcă îl preocupa gândul întocmirii unui atlas al întregii Polonii. Războiul, izbucnit curând după aceea, a amânat înfăptuirea acestei măreție opere, pe care M. Malecki, cu priceperea și rara putere de muncă pe care le poseda, ar fi putut cu succes să o realizeze.

I. PĂTRUȚ

Pericle Papahagi
(1872—1943)

In 20 Ianuarie 1943 a trecut dincolo de marginile vieții, în vârstă de 71 ani, profesorul Pericle Papahagi.

Născut în Macedonia, în 1872, în fruntașa comună Avdela, Papahagi a fost profesor la liceele din Salonic, Bitolia, Giurgiu și, în cele din urmă, la Silistra, unde, ca director, a condus mai mulți ani liceul de acolo.

Originar din Sudul Dunării, Aromânul P. Papahagi și-a dedicat aproape în întregime activitatea sa științifică graiului, vieții și trecutului fraților săi, insuficient și superficial cunoscuți pe atunci. Începând prin publicare de texte dialectale, care servesc în egală măsură și folklorul (v. Jb. II (1895), pp. 147—192, *Din literatura poporană a Aromânilor*, Buc. 1900, cf. și *Grae aromâne*, în An. Ac. Rom., s. II, t. XXVII, pp. 95—259), ne-a dat cea mai bună colecție de texte aromânești, singura ce se poate consulta cu încredere, *Basme aromâne* (Buc. 1905), care, prin glosarul său precis și amănunțit întocmit, pentru filologi, este un instrument de lucru indispensabil. Papahagi s'a făcut cunoscut și apreciat și prin etimologiile sale *(Rumänische Etymologien*, în Jb.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

XII (1905), pp. 101—104 și *Notițe etimologice*, în An. Ac .Rom., s. II, t. XXIX). Dacă unele din ele sunt nesigure, altele nu numai că sunt demne de luat în considerare, dar dovedesc perspicacitate și oarecare ingeniozitate. Pericle Papahagi este și cel dintâiu care s'a ocupat, în mod serios, de Meglenoromâni, cărora le dedică un „studiu etnografico-filologic'' (*Megleno-Românii*, partea I—II, în An. Ac. Rom., s. II, t. XXV, Buc. 1902), după ce mai înainte publicase *Românii din Meglenia* (texte și glosar), Buc. 1900. Lucrările *Parallele Ausdrücke und Redensarten im Rumänischen, Albanischen, Neugriechischen und Bulgarischen* (în Jb. XIV (1907), pp. 113—170) și *Quelques influences byzantines sur le dialecte aroumain* (în „Revue historique du Sud-Est Européen'', 1925, pp. 183—193) ni-l arată pe Papahagi preocupat de probleme de linguistică balcanică. De sigur, această succintă prezentare a activității sale nu se rotunjește decât dacă îi adăugăm reeditarea *Gramaticii lui Boiagi* (Buc. 1915), *Scriitori aromâni în secolul al XVIII* (Buc. 1909) și articolele și notele filologice, publicate în revista „Dunărea'', condusă de el, și în alte reviste contemporane. Numele lui a fost prezent în toate publicațiile care desbat problema Aromânilor.

Filolog din vechea generație de filologi români, de după 1900, care au pus adevăratele baze ale linguisticei românești, cu o activitate științifică meritorie, Pericle Papahagi rămâne întâiu de toate ceea ce a vrut să fie: un dialectolog harnic și priceput.

ROMULUS TODORAN

Alexe Procopovici
(1884—1946)

Încă unul din cărturarii dedicați studiului limbii și trecutului nostru cultural ne-a părăsit. În ultimii ani profesor de limba română și dialectele ei la Universitatea din Cluj, Alexe Procopovici a fost unul din reprezentanții mișcării linguistice dela noi din ultimul sfert de veac. Moartea care, la 22 Iunie 1946, l-a secerat pe neașteptate și încă în deplinătatea puterii de creație științifică, a deschis un gol simțit în rândurile și așa prea puțin numeroase ale cercetătorilor limbii române. Muzeul nostru, al cărui zelos și devotat director a fost — și încă în împrejurări grele — timp de șase ani, Dacoromania, la care a colaborat neîncetat dela cel dintâiu volum al ei și din al cărei comitet de direcție a făcut parte dela 1939 încoace, depun omagiul lor de respect față de amintirea lui Alexe Procopovici.

Născut la Cernăuți în 14 Martie 1884, și-a făcut toate studiile în orașul natal: cele secundare la Liceul „Aron Pumnul'', cele universitare la Facultatea de Litere, ca elev al profesorului S. Pușcariu, specializându-se în limba română și în filologia clasică.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Intrat în învățământul secundar, a fost profesor suplinitor (1906—1909) la Cernăuți, apoi titular, la Sirete (1909—1910) și în sfârșit profesor titular (1910—1919) la Liceul de Stat nr. 3 din Cernăuți. În 5. VI. 1919 a obținut

titlul de doctor în litere, fiind ales, în aceeași zi, și membru corespondent al Academiei. În Noemvrie al aceluiași an i s'a încredințat catedra de limba și literatura română dela Universitatea din Cernăuți, pe care a servit-o, întâiu ca agregat stagiar (până la 1921), apoi ca agregat (1921—1922) și la urmă ca titular. În 1938 a fost transferat la catedra de Linguistică dela Facultatea de Litere din Cluj, trecând apoi, după desființarea acestei catedre, la aceea de limba română și dialectele ei, alături de prof. S. Pușcariu.

Bun organizator, a avut adesea misiuni de conducere în învățământul secundar și în cel universitar. A îndeplinit astfel (în 1922—1923) funcțiunea de director general regional al învățământului secundar și, în repetite rânduri, pe aceea de decan și prodecan al Facultății de Litere. Pentru scurt timp a deținut, la începutul refugiului dela Sibiu, și demnitatea de prorector al Universității clujene.

Procopovici a desvoltat o activitate științifică bogată. Preocupările sale au fost îndreptate în special asupra limbii române, fără să neglijeze însă nici domeniul mai vast al linguisticei generale. S'a interesat deasemenea, în mod constant, de probleme în legătură cu trecutul vieții spirituale a poporului român. Din tot ce a realizat pe teren științific în cei aproape patruzeci de ani de activitate neîntreruptă, se vede o necontenită atențiune față de metodele nouă de cercetare, ceeace i-a îngăduit ca în multe din chestiunile de care s'a ocupat să aibă puncte de vedere originale și să ajungă la formularea unor convingeri personale și a unor teorii originale.

In filologia română a debutat cu un studiu *Despre nazalizare și rotacism* (apărut în An. Ac. Rom., S. Lit., XXX—1908), urmat, după câțiva ani, de o excelentă ediție critică, publicată în colaborare cu S. Pușcariu, *Diaconul Coresi, Carte cu învățătură (1581)*, vol. I. Textul (Comisiunea Istorică a României, București, 1914).

Din opera sa de linguist e necesar să atragem în mod deosebit atențiunea asupra unor lucrări în care a desbătut și a lămurit unele din problemele fundamentale ale istoriei limbii române. Asemenea lucrări sunt: *Din istoria raporturilor noastre interdialectale* (în „Dacoromania", IV), *Din istoria pronumelui în limba românească* (în „Revista Filologică", I/2), *Din morfologia și sintaxa verbului românesc* (ibid. II), *Pronumele personal în funcțiune morfologică verbală* (în „Biblioteca Dacoromaniei", nr. 6, Cluj, 1933), *Pe drumurile Dicționarului* (în „Dacoromania", XI), *Die Rumänenfrage* (în „Bibliotheca Rerum Transsilvaniae", III, Sibiu, 1944), etc.

Procopovici a fost pasionat de probleme de fonetică. Fruct al preocupărilor sale în acest domeniu sunt câteva studii, ca de pildă *Despre ă și î. Probleme de fonetică și fonologie. Chestiuni principiare* (în „Dacoromania", IX), precum și numeroase recensii apărute în special în buletinul nostru.

Din studiile de linguistică generală pe care le-a dat la lumină, amintim aci *Principiul sonorității în economia limbii* (în „Dacoromania", IV) și *Mic tratat de linguistică generală* (Cernăuți, 1930), premiat de Academia Română cu o parte a premiului „Eliade Rădulescu".

In domeniul lexicografiei și sintaxei române, Procopovici a dat de asemenea câteva contribuțiuni remarcabile. *„Eccum"* (în „Dacoromania", I), *Doară* (ibid., III), *Mărar, proor, șir și familiile lor* (ibid., V), *Adecă* (în „Omagiu lui I. Nistor", 1937), *Articol și vocativ* (în „Dacoromania", X/1), *Limbă și viață: limba ca instrument de gândire, tesaur cultural și național* (Cluj, 1939) sunt rezultatul unei fine intuiții de linguist și al unei îndelungate experiențe de cercetător metodic.

Fondator și director al *Revistei Filologice* (apărută în două volume), a reprezentat și a introdus, la Universitatea din Cernăuți, spiritul școalei filologice inaugurate prin Dacoromania la Muzeul limbii române.

Ca profesor de literatura română (veche) la Universitate, a cercetat cu aceeași pasiune, și adesea dintr'un punct de vedere personal, trecutul nostru cultural. După o *Introducere în studiul literaturii vechi* (Cernăuți, 1922) și după o justă caracterizare a epocei *Dela Coresi Diaconul la Teofil, mitropolitul lui Matei Basarab* (în „Omagiu lui I. Bianu", Buc. 1927), Procopovici, partizan convins al teoriei husitismului ca factor determinant al începuturilor literaturii noastre bisericești în limba română, a publicat studiul: *Arhetipul husit al catehismelor noastre luterane* (în „Făt Frumos", II, 1927; cf. și „Dacoromania", X/2, p. 489 ș. u.). Deși argumentarea și concluziunile autorului în această problemă pot fi discutate, lucrarea are meritul de a fi mijlocit multe clarificări în privința rolului mișcării husite și a efectului ei în istoria scrisului românesc. O contribuție originală de deosebită valoare pentru justa înțelegere a influențelor streine în cultura trecutului nostru este *Limpeziri (Grecism, fanariotism, slavonism, romanism. Întâietăți regionale)* (București, 1941). Lui Procopovici îi mai datorăm și îngrijita edițiune critică: *Cronica lui I. Neculce*, vol. I—II (ed. I. Craiova, 1932, ed. II 1936).

Devotat al școalei, pe care a servit-o cu iubire, a scris de asemenea numeroase studii și articole despre organizarea învățământului, în „Arhiva pentru știința și reforma socială", în „Revista pedagogică", în „Ideea liberală", etc.

Moartea l-a surprins în plină și rodnică activitate de colaborator și pentru foarte scurt timp de conducător al lucrărilor de redactare a Dicționarului Academiei Române. Prin moartea lui Procopovici, această operă de căpetenie pentru cultura noastră a pierdut un prețios și zelos muncitor.

ȘT. PAȘCA

Kristian Sandfeld
(1873—1942)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In 22 Octombrie 1942, a murit în vila sa cu numele românesc „Vatra", la Holte, lângă Copenhaga, Kristian Sandfeld.

Dintre toți linguiștii străini, Kristian Sandfeld a fost fără îndoială acela care ne-a cunoscut și ne-a iubit mai mult limba. O scria și o vorbea cu o rară distincție.

Născut în Jutlanda, la Vejle, în 1873, el este elevul, la Copenhaga, al lui Vilhelm Thomsen, Holgar Pedersen, Kr. Nyrop și Otto Jespersen, apoi la Leipzig, al indoeuropenistului K. Brugmann, al slavistului A. Leskien și al lui Gustav Weigand pentru limba română.

În 1905 este numit profesor de romanistică la Universitatea din Copenhaga, alături de fostul său maiestru Kr. Nyrop.

Ca romanist, Kristian Sandfeld și-a făcut din limba română principala sa preocupare.

Comparatist prin excelență, ceea ce l-a interesat pe el în primul rând, în studiile sale privitoare la limba română, au fost în special deosebirile pe care limba noastră le prezintă față de limbile romanice din Occident.

Chiar în întâia sa lucrare, teza sa de doctorat, ocupându-se de înlocuirea infinitivului în română prin propoziții subordonate, Sandfeld arată că avem de a face cu un fapt caracteristic pentru toate limbile balcanice și că el își are, în limbile balcanice, explicarea (*Der Schwund des Infinitivs im Rumänischen und den Balkansprachen,* în „Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache" din Leipzig al lui G. Weigand, tomul IX, 1902, pp. 75—131).

În special, interferențele și concordanțele limbii noastre cu limbile balcanice, albaneza, bulgara, greaca și sârbo-croată, au fost preocuparea principală de savant a lui Sandfeld, reușind să arate și să explice o sumedenie de fapte care sunt comune limbii române cu aceste limbi, fapte care, fără Sandfeld, ar fi trebuit, de sigur, să aștepte încă multă vreme pentru ca să poată fi puse de linguiștii localnici, români, bulgari, greci sau sârbo-croați, în adevărata lor lumină, să aștepte anume momentul debarasării acestora de orice umbră de șovinism. Lucrarea pe care ne-a dat-o Sandfeld în această privință, apărută mai întâiu în limba daneză (*Balkanfilologien,* 1926) și apoi în franceză (*Linguistique balkanique. Problèmes et résultats,* 1930) este un adevărat monument de documentare, pătrundere și obiectivitate.

Un domeniu al limbii române aproape cu desăvârșire văduvit de studii este cel al sintaxei.

O lucrare de mari proporții a lui Sandfeld asupra sintaxei românești a rămas, prin moartea lui, la întâiul ei volum (*Syntaxe roumaine. Emploi des mots à flexion,* 1936).

Linguistica românească pierde, cu moartea lui Sandfeld, pe unul din cei mai pătrunzători, mai bine documentați și mai obiectivi reprezentanți, dintre străini, ai ei.

DIMITRIE MACREA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

RAPORT

Din cauza evenimentelor războiului Dacoromania vol. XI apare cu mare întârziere. Mutat vremelnic la Sibiu, după hotărîrea arbitrară dela Viena din 23 August 1940, Muzeul Limbii Române s'a întors la Cluj în August 1945, în urma revenirii Ardealului de Nord României, consecință a actului istoric dela 23 August 1944. Reinstalat în localul în care luase naștere în 1920, cu întreg materialul lui științific, lexicografic și linguistic, și-a reluat neîntârziat activitatea științifică.

Și de astădată trebue menționat zelul și devotamentul întregului personal al Muzeului în munca de transportare și așezare a mobilierului, a bibliotecii și a vastului material lexicografic al Dicționarului Limbii Române și al Atlasului Linguistic Român. Actualmente, cele două localuri din str. E. Racoviță (fostă Elisabeta) nr. 19—21 adăpostesc, pe lângă Muzeul Limbii Române, cu biblioteca și toate secțiile sale (Lexicografia, Atlasul linguistic și Bibliografia) și Laboratorul de fonetică experimentală, precum și Seminarul de slavistică.

Ședințele Muzeului s'au ținut regulat, atât la Sibiu cât și la Cluj, în fiecare zi de Marți, între orele 5—7½ d. m. Prezidate la Sibiu de G. Giuglea, apoi de Al. Procopovici până la moartea sa, întâmplată la 22 Iunie 1946, în prezent aceste ședințe sunt conduse de prof. Emil Petrovici, Rectorul Universității.

La ședințe au participat: V. Băjenică, T. Bănățeanu, G. Blédy, D. Braharu, V. Butură, U. Cianciòlo, I. V. Constantinescu, Aurelia Dărămuș, S. Dragomir, Vl. Drimba, M. Gálffy, G. Giuglea, Pia Gradea, H. Jacquier, Ștefania Lelescu, D. Macrea, D. Maniu, L. Onu, Șt. Pașca, I. Pătruț, Maria Pervain, I. Pervain, E. Petrovici, D. Popovici, Al. Procopovici, I. I. Russu, E. Seidel, T. Tănase, R. Todoran, M. Zdrenghea.

Au făcut comunicări: G. Blédy, D. Braharu, V. Butură, U. Cianciòlo, S. Dragomir, Vl. Drimba, G. Giuglea, H. Jacquier, D. Macrea, D. Maniu, L. Onu, Șt. Pașca, I. Pătruț, E. Petrovici, Al. Procopovici, I. I. Russu, E. Seidel, E. Tănase R. Todoran și M. Zdrenghea.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Legăturile cu străinătatea: Din cauza războiului și a greutăților de după război, legăturile cu străinătatea s'au împuținat și continuă să stagneze încă. Vizitele cercetătorilor străini la noi și ale cercetătorilor români în străinănate fiind anevoioase, Muzeul a putut păstra un timp oarecare legături — firave și ele — doar prin schimbul de publicații. In primăvara anului 1942 Muzeul

a fost vizitat de prof. C. Battisti, ținând și o comunicare. In iarna anului 1947 dl Alf Lombard, profesor la Universitatea din Lund, a vizitat Muzeul nostru și a participat la o ședință, unde a ținut o conferință. Un fapt îmbucurător, nou în relațiunile de până aci ale Muzeului Limbii Române cu străinătatea, a fost vizita făcută în primăvara anului 1946 de dl E. Petrovici în URSS. Dl Petrovici a cercetat institutele de linguistică din Moscova, Leningrad și Kiev, mijlocind crearea unor legături de schimb de publicații cu institutele sovietice de specialitate.

Biblioteca a sporit dela 1 Iulie 1941 la 1 Ianuarie 1948 cu 842 opere în 1292 volume, precum și cu 44 hărți. Ea cuprinde astăzi 8533 opere în 13.055 volume. Donații am primit dela: Academia Română, Arhivele Statului 6 vol., Astra—Sibiu 14 vol., Y. Auger 1 vol., E. Bernard 1 vol., Biblioteka Studium Slowiańskiego U. J. 1 vol., Biblioteca Teatrului Național 11 vol., V. Bologa 54 vol., R. Boilă 1 vol., Tr. Brăileanu 1 vol., I. Breazu 3 vol., Casa Școalelor 83 vol., Centrul de Studii și Cercetări privitoare la Transilvania 16 vol., U. Cianciolo 2 vol., V. Gr. Chelaru 1 vol., G. F. Ciaușanu 1 vol., L. Costin 3 vol., I. Crăciun 1 vol., Gh. Dăncuș 1 vol., Al. Dobrescu, Gr. Florescu 1 vol., C. Gerota 1 vol., G. Giuglea 1 vol., P. Gradea 2 vol., P. Grimm 2 vol., I. Hașeganu 1 vol., G. Henegariu 1 vol., I. Iordan 3 vol., Cl. Isopescu 1 vol., T. Kirileanu 1 vol., C. Lacea 1 vol., Al. Lapedatu 20 vol., Zorica Laticu 2 vol., I. Lupaș 2 vol., Ana Marcu 1 vol., V. Marian 3 vol., Păr. Mârza—Arad 3 vol., Șt. Metes 2 vol., Aneta Chr. Milian 1 vol., Ministerul Informațiilor 39 vol., Leca Morariu 7 vol., N. Motoc-Epureanu, d-na Paraschiva Motronea 2 vol., C. C. Mușlea 6 vol., I. Mușlea 23 vol., V. Netea 2 vol., T. Papahagi 3 vol., I. Papp 2 vol., Șt. Pascu 2 vol., C. Petranu 1 vol., d-na Ana Pop 1 vol., Al. Pop și Al. Nana 1 vol., D. Popovici 2 vol., Al. Procopovici 12 vol., d-na Veronica Procopovici 23 vol., S. Pușcariu 3 vol., D. D. Roșca 3 vol., Al. Rosetti 4 vol., I. I. Russu 4 vol., D. Șandru 3 vol., d-na Ecaterina Săndulescu 1 vol., Școala de Arhivistică 2 vol., V. Scurtu 1 vol., Gh. Șerban-Cornilă, E. Speranția, N. Sulică, M. Tomescu câte 1 vol., N. Teaciuc-Albu 3 vol., Universitatea maghiară Bolyai 23 vol.

Dacoromania X_{1-2} s'a trimis în schimb la 58 publicații din țară și la 47 publicații din străinătate.

Fonduri. Din 1944, după înființarea, prin bugetul Ministerului Educației Naționale, a unui Institut de Linguistică în cadrul Muzeului, resursele financiare ale acestuia din urmă au fost dublate față de trecut. Muzeul și Institutul au o administrație comună. Cheltuielile de întreținere, de înzestrare a bibliotecii și cele de tipar pentru publicațiuni, făcute dela dela 1 Ian. 1942 până la 1 Ianuarie 1948, au fost acoperite din următoarele încasări:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

a) Dela Ministerul Educației Naționale (subvenții):

1942	
1943	9.921
1944	722.500

1945	1.320.000
1946	11.551.227
1947	52.002.000
1947 stab.	21.804

b) Dela Universitatea „V. Babeș'' (din taxele de studii):

1942	87.245
1943	314.365
1944	155.459
1945	55.962
1946	16.000.000
1947	11.500.000

c) Din vânzarea publicațiilor:

1942	172.065
1943	66.831
1944	301.220
1945	308.443
1946	1.785.204
1947	6.100.000

d) Din vânzarea fructelor din grădina Muzeului:

Dela 1 Iulie până la 15 August 1947 ...	25.494.050
Dela stabilizarea din 15 August 1947 ...	3.045

Mulțumim pe această cale Onor. Minister al Educației Naționale, precum și Universității „Dr. V. Babeș'' pentru subvențiile acordate.

Personalul Muzeului: Director: Al. Procopovici (până la 22 Iunie 1946), Șt. Pașca (delegat dela 22 Iunie 1946, iar dela 1 Martie 1947 ca titular).

Șef de lucrări: Ion Breazu (până la 1 Februarie 1943), D. Macrea (dela 1 Aprilie 1943 până la 4 Martie 1947, când a fost numit conferențiar. Din cauza economiilor bugetare postul de șef de lucrări nu a mai putut fi întregit).

Asistent: Ilie V. Constantinescu (având administrația Muzeului în sarcina sa dela revenirea la Cluj, August 1945 și până la 1 Ianuarie 1948).

Preparator: Zorica Lațicu (dela 1 Ian. 1943).

Bibliotecar șef: Pia Gradea (până la 1 Aprilie 1943 preparatoare; dela 1 Aprilie 1943 postul a fost transformat în post de subbibliotecar, cu salar de asistent; dela 1 Aprilie 1944 bibliotecar principal; dela 1 Sept. 1946 bibliotecar-șef în Invățământul superior).

Bibliotecar: Vasile Băjănică (secretar-bibliotecar până la 1 Aprilie 1943, bibliotecar-ajutor până la 1 Aprlie 1946; dela 1 Sept. 1946 bibliotecar în Invățământul superior).

Dactilografă: Maria Pervain (dela 12 Aprilie 1946 până la 15 Sept. 1947, când postul a fost comprimat temporar din buget).

Cartograf: Șt. Poenaru (dela 1 Sept. 1946 operator verificator cartograf). Al doilea post de cartograf nu a putut fi întregit până acum din pricina eco-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

nomiilor bugetare.

Magazioner: Pavel Podoabă.

Curier: M. Becsa (dela 15 Sept. 1947 postul a fost comprimat temporar din buget).

Secțiile: Prin înființarea în cadrul Muzeului a Institutului de linguistică, d-nii E. Petrovici și Șt. Pașca au intrat, ca profesori referenți, în direcțiunea Muzeului: cel dintâiu la secția Atlasului Linguistic, cel de al doilea la secția lexicografică.

a) *Secția lexicografică.* In afară de operațiunea de îmbogățire, prin scoatere de fișe, și de coordonare de material lexical românesc, secția lexicografică a lucrat, până în vara anului 1946 subt conducerea lui Al. Procopovici, la elaborarea în primă redacție a manuscrisului pentru Dicționarul Academiei Române, cuprinzând următorul material: (o parte din) D, apoi E, M, N, (o parte din) O și (o parte din) P. Dela 1 Sept. 1946, conducerea echipei clujene de lucru la Dicționar fiind încredințată prof. Șt. Pașca, dânsul a revizuit, pregătind pentru tipar, până la data de 1 Febr. 1948, manuscriusl cuprinzând ultimele două treimi din litera D și întreg manuscrisul cu E al Dicționarului. Astfel Academia Română este astăzi în măsură de a întregi, prin publicarea acestui manuscris, partea apărută până acum din Dicționar, punând la dispoziția studioșilor și a oamenilor de cultură, repertoriul tesaurului nostru lexical, dela litera A până la L(ESPEDE). Din echipa clujeană a Dicționarului mai fac parte d-na Lia Manoilescu și d-l Const. Lacea. Inainte de 1946 d-na Manoilescu a elaborat în primă redacție material lexical din litera E, iar dela 1 Sept. 1946 încoace a revizuit și întregit pentru tipar manuscrise de primă redacție din litera M. D-l C. Lacea, între 1942—1 Sept. 1946 a redactat părți din D, din M și din P, iar dela 1 Sept. 1946 până azi a revizuit manuscrise din M. D-l Șt. Pașca, înainte de 1 Sept. 1946 a redactat părți din D, M și din O. Alți colaboratori la Dicționar între 1942—1948 au fost (unii pentru scurt timp): d-na Silvia Bălan, d-l Ion Breazu, d-șoara Zorica Laticu, d-l D. Macrea, d-l I. Pătruț, d-na V. Procopovici, d-l I. Tarnavschi și Al. Vasiliu. Ca ajutoare la Dicționar au mai lucrat Vl. Drimba, Ana Iepure, Maria Pervain și Eleonora Țurcan.

Secția dialectologică. Prof. Emil Petrovici a terminat de redactat și a început tipărirea vol. II din *Atlasul Linguistic Român II (ALR II$_2$)*, și vol. II din *Micul Atlas Linguistic Român II (ALRM II$_2$)*. Un incendiu la Institutul cartografic „Unirea" din Brașov, din 9 August 1946, a distrus toate plăcile de zinc pe care era înscris materialul. N'a ars însă manuscrisul, astfel încât a reînceput înscrierea materialului pe hărțile ce vor fi apoi imprimate. D-l prof. Sever Pop tipărise de asemenea 64 de hărți din vol. III al *Micului Atlas Linguistic Român I (ALRM I$_3$)*. Același incendiu a distrus și hărțile tipărite de d-l Pop și plăcile respective care așteaptă să fie refăcute.

In *Secția bibliografică*, condusă de asistentul I. V. Constantinescu, s'a lucrat *Bibliografia privitoare la limba română (1942—1944)*. Se publică în acest volum al Dacoromaniei, cu reluarea în cea mai mare parte, a scurtelor

referate analitice. Incepând cu volumul următor întreaga bibliografie va fi analitică, în măsura în care vom avea la îndemnână publicațiile.

Arhiva de folklor a Academiei Române, atașată Muzeului și condusă de Ion Mușlea, a continuat anchetele prin chestionare și culegerea de material folcloric pe teren. A publicat *Anuarul Arhivei de Folklor VI*, București, M. Of. Impr. Națională, 1941—1942 și VII, Sibiu, Tip. Progresul, 1945. Din lipsă de spațiu, materialul Arhivei de Folklor nu se mai găsește în localul Muzeului, ci la d-l Mușlea acasă, în Str. Bolintineanu, nr. 21.

In timpul din urmă vechea echipă a Muzeului Limbii Române s'a descompletat prin plecarea dintre noi a încă doi membri valoroși. La 3 Dec. 1944, o moarte neașteptată a curmat zilele profesorului Petre Grimm, titularul catedrei de Limba și literatura engleză.

In 22 Iunie 1946 s'a stins din viață Alexe Procopovici, titularul catedrei de Limba română și dialectele ei și director al Muzeului Limbii Române. După moartea prof. Al. Procopovici, la catedra de Limba română și dialectele ei dela Facultatea noastră de litere a fost transferat, dela catedra de Istoria literaturii române vechi, prof. Șt. Pașca. Potrivit statutului Muzeului, prof. Șt. Pașca îndeplinește în calitatea sa de azi și funcțiunea de director al acestui institut.

In ultimul moment primim vestea morții prof. Sextil Pușcariu, fondatorul Muzeului Limbii Române și al Buletinului „Dacoromania".

ȘT. P.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

INDICE*)

a) MATERII

acumulare (verbală) 307
acuzativ (prepoziţional; ~ pentru dativ în limba ciuvaşă) 203, (cu *pre, pe, la, spre;* ~ cu pron. pers.) 351
adjectiv substantivat 92
adstrat (vechiu în limba română) 333
adverb 6, (comparativ) 21, 29, (temporal) 20, 33, ~ *ca* 16, ~ *de* 5
aferesa (grupului *c(o)a-*) 166
alternanţă (morfologică) 281, *(ă-e)* 280, *(-u—-ă-)* 226
alternare (a timpurilor) 309
ambianţă (topică) 100
anacolut 31
analiză (greşită) 291, (semantică) 178
analogie 78, 138, 173, (în conjugarea verbului auxiliar *a fi)* 194, (între toponimice şi apelative topice) 67, (la derivate cu sufixe) 78, 82
antroponomastică 90
apelativ 61, (epitet) 338, (topic, derivat colectiv local) 67
apocrif (fragment) 244
apodoză 35, 302
aorist (arhaic) 245
arie (de formaţiune a limbii române) 316, *(-//-u)* 191
armonie (a perioadelor) 307
artă (a scrisului bun comun, bun expresiv, în proză, în versuri) 304, (orală) 307
articol (*-l* dispărut) 270, 279, (păstrat la nume proprii, mold.) 270
asimilare 180, *dz* > *dž* 278, *dz -č* > *ğ-č* 278, (vocalică) 37, 223, *(e-e* < *e-u)* 154, *(o-u* > *oo)* 278, *(u* > *o)* 278
asonanţă 137, 138, 307
aspect (fonetic) 258, (stilistic al numelor topice) 90
atlas linguistic 277

Babeş-Bolyai University Library Cluj

*) Intocmit de dna *Pia Gradea,* bibliotecară şef, ajutată de *I. V. Constantinescu,* asistent univ., iar la transcris de *V. Băjănică,* bibliotecar la Muzeu.

atribut adjectival (înaintea subst., după construcţii turceşti) 208
autohton (element) 106, (fond lexical) 149
bilinguism 208
calc 6, 244, (din paleoslavă) 29
caz (enunciativ) 338
circulaţia cuvintelor 113
clauzulă (sfârşitul ritmat al frazei) 307
colonizare (ucr. în Transilvania) 57
complement (direct) 25, (funcţiunea sintactică a ~ în acuzativ; locul ~ în frază) 351
complinire predicativă 11
compoziţie (procedeu de ~) 306
comunicativitate (mare a formulei chimice, a formulei ştiinţifice, a limbii comune, a legilor) 304
concordanţe sintactice 204
configuraţia funcţională (a conj. şi prep. *de)* 13
conjuncţie 1, (în fraze negative) 47, *ca* 16—18, (afinitate funcţională între *ca* şi *cum)* 17, *ca* (cauzal) 28, 31, 32, 34, (condiţional) 22, 27, 28, 30—33, 36, 41, 44, (final) 23, (modal) 32, (temporal) 22, 28, 31—33, 41, 44, (temporal-condiţional) 20, 32, *ca, că* (cu funcţiune temporală cu nuanţă cauzală) 29, 30, *ca să* (+ conjunctiv) 18; *dacă* 42, 47, (cauzal) 47, (condiţional) 4, 47, (temporal) 47; *de* 4—6, 20, 39, 40, (atributiv) 5, (a înlocuit pe *ca)* 4, (cauzal) 4, 7, (condiţional) 4, 14, (concesiv) 4, (consecutiv) 3, 5, (final) 3, 5, 8, (înaintea lui *care, ce)* 11, (modal) 7, (relativ) 5, (temporal) 4, 5, 15, (cu funcţiune coordonatoare) 4, 8, (cu funcţiune de adverb temporal) 20, (cu funcţiune de interjecţie) 35, 36, 47, *(de* în propoziţiuni secundare), 8—10, *de+ca* 16, *deca* (cu funcţ. temporală) 42, *dece* 12; *să* (condiţional) 4, 13; *se* (arhaic) 39; *şi* 4, 5
conjunctiv (prezent analogic mold.) 272
consoană (cantitatea consoanelor franc. 263, (explozivă lungă) 264, (geminată franc.) 263, 264, (înmuierea ~) 263, *(h* „aspiré") 263, (oclusivă guturală tracă) 321, (opoziţia ~ sonoră: surdă, orală: nazală) 261. 262, (sonoră, surdă) 262
consonantism, *-b-* (căderea în elem. lat.) 224, *bh* (indo-europ.) > *b*, *gh* 179, *-br-* (în elem. de împrumut) 228; *č* (maram. < ucr.) 59, *c+e*, i (lat. savant) > *ţe, ţi*, s. *che, chi* 258, *cs* > *ps* 322, *-ct-* (lat.) > *-pt-* > *t* 220, *ct* > *pt* 322; *d'* > *z* 51, *dz* 286, *dž* > *z* (mold.) 267, *dž* > *ž* (mold.) 268, *dž* (*j*) > *z* (mold.) 53; *f* > *fh'* > *h'* > *s'* > *s* 52, — *f* > — *h* (contaminare de orig. savantă) 192, *f* > *s* 51, *f* > *s* (mold.) 53, 54, 267, *f* > *š'* (mold.) 267; *g* > — 179, *g* > *c* 172, *g* (indo-europ.) > *g* 179, *g/v* (schimb) 101, *ge, gi* 286, *g+e, i* (lat. savant) > *ghe, ghi* 258, *gj* (s. cr.) > *dž* s. *d'* 187, *-gl-* > *-gl'-* > *-ghi-* (*g'*) 169, *ğ* (maram.) < (ucr.) 59, *gn* > *mn* 322, *g*^{u} (pierderea elem. labial) 172; *-h* (slav.) > *-c*, *-g* (rom.) 191, *-h* (slav.) > *f, v* sau *u* (rom.) 190, *-h* (slav.) > *-f* (în dial. bulgare) 191; *j* : *z* (mold.) 267,

ʒ : *ž* (mold.) 268; *-l-* (lat.) > *-r-* 222, *l* (rom.) < (ucr.) 58; *mn* > *un* 322, *n* > — 223, *-n-* > *-m-* (asimilare) 180, *-n-* > *-i-* (în elem. lat. și slave) 231, *-ń-* > *-i-* (în elem. ung.) 234; *-r-* 170, *r* (metateză 224, *-rv-* > *-rb-* 223; *s* < *š'* 53, *s* (mold.) < **š'* 57, *s* (maram.) < **š'* 58, *ś* (băn.) 55, 56, *ś* (mold.) 267, *ś* (polon) 55, *ś* (polon): *ś* (rus) 275, *ś* (polon) > *s* (rus., ucr.) 56, *š* (mold.) 57, *š* : *ĉ*, *f* 51, *š'* > *s* (mold.) 275, *-sp-* : *-şp-* 259, *st* (săs.) > *şt* 195; *t* (păstrat) 278, *-tk-* (ung.) > *-nk-* 193, *tš* > *s* (mold.) 53, 267, *tš* > *š'* (mold.) 267, *ţ* > *č* 200; *-v-* > *-g-* (substituire) 101, *v* > *G* > *γ* > *ž* > *z* 52, *v* > *g'* 51, *v-* > *h-* (mold.) 270, *v* (srb.-cr.) > *u* 186, *v* > *z* 51, *v* > *z* (mold.) 53, 267, *v* > *ž'* (mold.) 268, *v* > *y* 51, v_{y}^{dj} > *vdj* > *dj* > *ȷ* > $\overset{z}{j}$ > *z* 52; *z* < *dz* 53, *ž'* : *ĝ*, *j* 51, *z* > *j* 72, *z* > *ž'* 53, *z* > *v* 54, *z* (mold., maram.) *ž'* 57, *ź* (băn.) 55, 56, *ź* (mold.) 267, *ź* (polon.) 55, *ź* (polon.) > *z* (rus., ucr.) 56, *ź* (polon.): *ź* (rus.) 275, *ž'* (mold.) 57, *ž'* > *z* (mold.) 275

consonanță (întâmplătoare) 164

construcțiune (condițională cu *de*) 353, (prepozițională cu *de*) 5, 7, 10

contact (româno-maghiar) 189

contaminare 140, 163, 166, 192

conviețuire (româno-slavo-maghiară) 189

còpii 289

corespondent (autohton) 169

corp fonic (al cuvântului) 317

creațiune (expresivă) 123, (lingvistică și estetică) 107

cronograf 241

cuvânt (apropiere formală) 131, (asociație formală) 138, (compus) 16, 99, 132, (comun cu albaneza) 148, (definiția logică) 317, (prescurtat) 276, (străromân) 226, (unitate fonologică și psihică) 317, (vechiu germanic în limba română) 225, (caracterul morfologic al ∾) 317, (joc de ∾) 319, (puterea ∾) 317, (tipuri de ∾) 353, (valoarea funcțională a ∾) 1, 2

decalc (lingvistic) 184, 185, (după slav.) 18—19, (după slav. și alb.) 160

degradare (fonetică) 214

depresiune (a vocii) 34

derivare (coincidență de ∾ în l. rom. și l. fr. veche) 215

derivat (cu sufix colectiv) 61, (cu sufix colectiv s. local) 74, (prin schimb de sufix) 68, (dela verbe) 173

derivație 354

desinență (*-am*, pers. I plur. mold.) 271

determinare (atributivă și temporală cu conj. *de*) 13

dialect (al limbii române) 316, (șvab) 334

BCU Cluj / Central University Library Cluj

diftongare e 37, *e-* > (mold.) *ie-* 270, *ea* > *a* 37, *ęa* > *a* 278, *ea* > (mold.) *ę* 269, *ie* (< *ia*) > *ę* 278.
diminutiv (stilistic) 355
disimilare 193, *r—r* > *— -r* 69
dispariție (consonantică) 69, (de cuvinte în v. fr.) 213, (a funcțiunii de conj.) 37
dublet (fonetic) 245, (formal) 64
ediții de texte 292
element (albanez în limba română) 149 ș. u., (autohton) 148, (de stil) 305, (grecesc, unguresc, sud-slav, turcesc) 316, (latin savant) 258, (maghiar) 189, (radical) 179, (reflexiv) 305, (rom. din ucr.) 265, (străvechiu) 226, (transitiv) 305
elipsă 26, 354, (a predicatului) 307, (a verbului) 302
estem (al limbii) 353
estetică (a limbii române) 107
etimologie 1, (populară) 165, 193, 221, 223, 319
evoluție semantică 130, 135, 136
exclamație (de admirație, de bucurie, de groază) 36
expresie (adverbială de mod) 12, (clase generale de ∾) 303, (forme generale de ∾) 304, (ideală) 107, (literară) 304
expresivitate 305, 306, (pură) 354
facsimile 294
factor (geografic în repartizarea fenomenelor linguistice) 277
fenomen (de expresivitate) 355, (lexical) 354, (sintactic turcesc) 205, (stilistic) 354
filologie și bibliologie 293
fonetică 278, (sintactică) 69
fonetism 354
fonologie 321
formă (a graiului viu) 307, (analogică) 137, 282, (arhaică mold.: *o'nž'is*) 272, (dublă de rostire) 258, (ung. reprimită dela Români) 230
formație (romanică orientală) 223
frază 317, (construită condițional) 35, (prolixă) 355
funcțiune (deictică a conj. *dacă*) 19, (sintactică a conj. *de, dacă*) 35
geografie linguistică 188, 213
gerundiu 14
grafie (valoarea lui ѣ) 290—291, (ъ final postconsonantic) 291, (*ă* pentru *-ъ s. ъ*) 292. (ea pentru ѣ, în poziția metafoniei) 292
graiu (al Ciangăilor) 196, (dalmat) 19, (nou) 104, (pauperizare a ∾) 63
gramatică 308
haplologie 72
hiperurbanism 72, 187
husitism 368

CJU City Central University Library Cluj

imperfect (poziția ~) 308, (timp durativ) 307, (valoarea stilistică a ~) 308

imprumut (din albaneză) 332, (din graiul arnăut) 149, (din română) 154, (din slavona bisericească) 191, (pecenег sau cuman) 101, (slav) 191

indicativ (prezent analogic mold.: *dău — dă*) 272

influență (a consoanelor labiale asupra vocalelor neaccentuate mold.) 270, (a l. franceze asupra l. române) 316, (husită) 287, (indice de ~ latină) 267, (poloneză în limba mold. de peste Nistru) 55, 274, 275, (reciprocă slavo-română) 313, (română în limbile balcanice) 197. (rom. în neogreacă) 199, (rom. în l. slave) 19, (rom. în turcă) 197, (rusă în l. moldov. de peste Nistru) 276, (ucraineană în l. moldov. de peste Nistru) 57, 275, (ucraineană în Maramureș) 57, (ungurească în română) 65, 67

interjecție 1, 25, 353, *ca* 22, 24; *că* 24; *dec* 35, 45

intonație 354

izoglosă 191

juxtapunere 353

latinism 267

lexic (al regiunilor moldovenești de peste Nistru) 237, (aspect stilistic al lexicului) 354

limbă 313, (a gesturilor, a copiilor) 351, (aglutinantă) 317, (a lui Coresi și a secolului XII—XVI) 316, (de legătură) 326, (flexionară, izolantă) 317, (literară) 314, (literară a sec. al XVIII-lea) 361, (literară, aspect contemporan) 316, (obișnuită) 354, (română, caracterul latin) 316, (română, fizionomia estetică) 353, (română, vatra) 313, (română veche) 45, (română, vitalitatea) 324, (textelor populare) 361, (vorbită) 354

limbaj (element individual, social) 304, (nuanțat) 120, (popular; special) 324, (dubla intenție a limbajului și problema stilului) 304

linguistic (fapt ~ reflexiv și transitiv) 304, (fapt ~-stilistic) 304

locuțiune adverbială 5

mai-mult-ca-perfect 308

metafonia (lui *e*) 37, 38, 286

metamorfoză gramaticală 6

metateză 181, 187, (a lui yod) 234

morfem 351

morfologie 279, 354

narațiune (istorică) 308, (tehnica narațiunii) 308

negațiune 26

neologism 353

nume (de persoană) 100, (personal injurios la origine) 101

numire populară (a plantelor) 331

omisiune (de fond în transcriere) 292, (în copierea textelor) 289

omofonie 214, 216

omonim 161

BCU Cluj / Central University Library Cluj

omonimie 6, 186, (supărătoare) 186, 187
onomatopee 307
opoziție (cu rol morfologic) 262
optativ (osman) 203
palatalizare (a dentalelor *n'd'*) 69, (a labialelor) 51, 269
paralele sintactice și frazeologice (turco-române) 202
participiu trecut (în funcțiune adjectivală) 87
particulă (turcă *da*) 203
pauză 354, (de ezitare) 34
perfect compus 308
perioadă (crengistă) 307
perspectivă temporală (la verbe) 356
pleonasm 25
pleonastic (*că* ∾) 49, (întrebuințarea lui *ca* ∾) 26
populație (slavă) 189, (slavo-română) 189
poreclă 89
predicat (la plural pentru subiect la sing.) 203
prefix des- 318; (fr.) *em-* 216, (verbal slav) *u-* 187; *vă-*186
prepoziție 176, 353, (categoria funcțională a ∾) 13, (+ substantiv) 353; *dacă* (cu funcțiune de conjuncție) 47; *de* 4—6, 16, 20, (cu funcțiune de conjuncție) 12, 13, 15, *de* + *că* 16, *dela* 39; *în* 174; *la* 204, *la* (partitiv) 203
prezent (atemporal, copulativ, etern, futuric, gnomic, istoric, tabular) 308
pronume (anaforic și proleptic) 351, (demonstrativ) 279, (interogativ) 12, (relativ) 11, 12
pronunțare (moldovenească) 245
propoziție (atributivă) 13, (finală) 23, (ipotetică cu conj. *de*) 14, (secundară) 11, (secundară subt regimul lui *de*) 7, (temporală subordonată) 353
protază 35
rădăcină 2
raport linguistic (al Românilor cu popoarele vecine și conlocuitoare) 196
reconstituire de texte 289
reflexiv (forme pure, forme ∾ — transitive) 304
reflexivitate (infinită, redusă, totală) 304
regim (al adverb. cu conj. *de*) 14, (al conjuncției) 13, (al conj. *ca*) 17, (prepozițional al adjectivului) 15
relații (slavo-române) 357
repetare (în copierea textelor) 289
repetiție 354
ritm (al vorbirii) 354
romanitate balcanică 313

Babeș-Bolyai University Library Cluj

romanizare 316
rotacism 321
satem (limba tracă) 321
schimbare (analogică) 140, (de înțeles) 131, (de sens în v. franc.) 213
scriptio continua 291
semantică 1, (valoare ~) 2
semantism (latin vulgar) 215
semivocală (franceză) 263
sens (colectiv-local) 61, (concret) 106, (figurat) 106, (intim) 176
simbioză (albano-română) 149, (româno-maghiară) 236, (slavo-română) 237
simbolism (fonetic) 354
simț gramatical 324
sincopă 174
sincopare 173, 728
sinonim 130, 169
sintagmă 5
sintaxă 1, (afectivă) 354
slavonism literar (începutul) 259
sonorizare (a consoanelor inițiale) 302, (a lui *-c* final) 152, (a lui *k*) 302, (*k* > *g* inițial în limbile romanice) 302
spiritualizare (a cuvântului) 106
stil 354, (al prezentării directe) 308, (al unei epoci, generații, școli literare) 306, (figuri de ~) 308, (indirect liber) 308, (procedeu de ~) 307, (propriu) 306, (valori de ~) 303, 304, 306, 307
stilistică 304, 354, 355, (a imperfectului, a verbului) 307, (lingvistică) 354, (tradițională) 303, (veche) 304, (componentă ~) 306, (particularitate ~ individuală) 306, (realizare ~) 303, 306, (relief stilistic) 309, (rol stilistic) 353, (valoare ~) 307, (virtualitate ~) 304
strat lexical 175
străromână 313
subjonctiv (dualitate ~ -infinitiv) 353, (în catalană) 302, (mold. cu *și*) 272
substrat (autohton iliro-trac) 322, (moșteniri din fondul arhaic al substratului) 149, (problema ~) 358
sufix (circulația) 68, (colectiv-local) 63, 64, 69, 74, 76, 78, (contaminare) 76, (cu funcțiune locală) 78, (cu valoare funcțională egală) 73, (factitiv) 318, (frecvența ~ de origine franceză) 324, (hipocoristic) 352, (prevalent colectiv) 78, (schimb) 68, (sinonim) 73, (substituire de ~) 73; *-ac(iu)* 227, *-aciu* 224, (adjectival) *-ag* 101; (turc.) *-agi* 197; (colectiv) *-ame* 81; *-an* 170, 171, 180, *-ăn* 180, 181; *-ar* 279, *-ar(iu)* 75—77, *-ariu* 67, 75, (lat.) *-arium* 75; *-ărie* 69, 76—78, (prin analogie) *-ăriște* 83; (compus) *-ăștină* 81; *-at, -ată* 84, 156, (adjectival) 95, (adjectival denominativ) 87, (cu funcțiune adjectivală posesivă) 93; (slav) *-atŭ* 86; (lat.)

-atum 95; (lat.) *-atus* 86; (adjectival) *-av* 101, 228; (adjectival slav.) *-av* 101; (analogic) *-d* 228; *-ean* 180; (colectiv) *-(e)ată* 94, 165, *-eată>ată* 95; *-eaţă* 78, 165; (adjectival) *-ed* 228; *-éiu* 80; (onom.) *-escu* 318; (lat.) *-ester* 173—175; (lat.) *-estris* 179; *-et* 67, 69, 73, 74, 78—82, (prin analogie) *-et>-ăt* 70, *-ét* 78, (plural colectiv) *-eta* 94; *-fia, -fica* 318; (lat.) *-icis* 224; *-ie* 76, *-ie* 80; (germ.) *-ieren* 190; (slav.) *-ije* 80; *-ime* 66, (colectiv) 81; (colectiv local arom.) *-ină* 81, (meglr.) *-ină* 81; *-isa* 318; (srb. cr.) *-isati* 190; *-iş* 67, 73, 78, 79, 81, 82; *-işte* 67, 69, 73, 79, 81, *-işte(-işte)* 82, (sens colectiv) 83, (slav. cu funcţiune locală) *-işte* 83, (compus) *-iştină* 81; *-it, -ită (-ît, -ită)* 85; *-iza* 318; *-nec* 245; *-oasă, -oş* 66; *-og* 102; (ung.) *-ovati* 188; (adjectival ung.) *-s* 65, 66; (ung.) *-ság* 65, 66; (ung.) *-ség* 65, 66; *-stru* 175; *-ui* (la verbe de origine maghiară) 188—190; *-uş* 156; (ung.) *-zat* 65, 66; (ung.) *-zet* 65, 66; (pseudosufix) *-aniş, -ăriş, -iniş* 82

sunet (valoarea expresivă a ∾) 353

supranume 89, (colectiv) 90, (personal derivat topic) 92, (personal injurios la origine) 101

tendinţă (a limbii române actuale) 313

termen (agricol latin) 105, (străin) 110, (topic colectiv-local) 63, (topic exprim. o colectivitate de plante) 62

terminologia agricolă 126

terminaţiune -ăjdia 229; *-ni* (a infinitiv. ung.) 189

text (apocrif) 244, (modernizare a ∾) 289

topic (calificativ) 87, 89, 91

topică, 354, (a complementului în latină) 351, (a limbii turceşti) 205

transcriere (a alfabetului chirilic cu litere latine) 279, 294, (a cuvintelor) 243, (fonetică interpretativă) 290, 292—294, (în dialect a textului) 289, (a textelor turceşti) 198

transitiv (forme pure) 304

transivitate (mărginită, redusă) 304

transliteraţiune 290, 292

unitate (a limbii latine vulgare) 217, (fonetică) 12, (linguistică europeană) 313, (sintactică în funcţiune de determinare cauzală) 11

verbum finitum (sub regimul unei conjuncţii) 13

vocalism a (neacc.)>*a* 77, *a* (aton)>*ă* 37, *a: ă* (proton) 278, *-ă* (mold. dispare) 269, *ă>a* (mold.) 269, *ă* (proton)>*a* 32, 68, *ă>*(mold.) *î* 270; *e* (după labiale în poziţie tare) 280, *e-* (lat.)>*a-* (rom.) 222, *e* (neacc. după labiale)>*ă* 280, *e* (mut fr.) 353, *e* (precedat de *s*)>*ă* 278, *e* (neacc.>*i* (mold.) 269, *-e->-ei-* (ung.) 182; *i* (asilabic) 353, *i* (protetic) 199, *-i* (mold. dispare 269, *i* (neacc. mold. dispare) 269 *i* (scurt rom.) 353, *iot* (bulgar dispare înaintea lui *d*) 187; *o>a* (indo-europ.) 172, *o->a-* (preroman) 153, *o* neacc.>*u* 278, *o* (lat.)>*u* 45, *o : u* 292 *o->uo-* (mold.) 269; *u* (protetic) 200, *-u* (final) 278—280, *-u* (amuţeşte) 46,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

-u>ă 45, *u>â* (parțial) 226, *u—o>o—o* (în hiat) 280, *u—o* (în hiat) 280
vocativ (în *-e*, *-le*, clasificare) 338

b) AUTORII ȘI OPERE

Ady, L. 340; Alecsandri, V. 110, 242; Alessio, G. 321; Alexandrescu, Gr. 307; Alexi 172; Anghel, C. 312; Arghezi, T. 307; *Arta prozatorilor români* 303; Árvay, J. 341; *Atlasul Linguistic Român* 330.

Babinger, F. 325; Băcescu, M. 330; Bacinschi, I. 32, 33; Bakó, E. 319; *Balcania* 312; Bălcescu, N. 242, 307; Balogh, Ö. 330; Balotă, A. 319; Bănățeanu, V. 313—317, 322, 323, 330, 331; Bănescu, N. 313, 316, 326, 342; Barbu, N. 353; Bărbulescu, I. 346, 357; Barić 154; Barcianu 172; Baronzi, G. 142, 146; Bârseanu, A. 288; Bartoli, M. 312, 318, 331, 340; Battisti, C. 331; Bédier, J. 358; Beke, Ö. 331; Berciu, D. 325; Berneker, E. 19, 101; Bertoni, G. 213, 314, 339; Bezdechi, Șt. 198, 325; Bianchi, T. X. 209; Bianu, I. 243, 288, 290, 325, 368; *Biblia din 1688* 37; Bîrlea, I. 126; Blédy, G. 170, 346; Bocancea, O. 331; Boceanu 168; Bogdan, D. P. 265, 278; Bogdan, I. 43; Bogáts, D. Cs. 331; Bogorodickij, V. A. 275; Bogrea, V. 101, 172, 196, 223; Boia, A. 346; Boiagi 366; Boianjiev, Pirin 347; Boitoș, O. 313, 325; Boldur, A. 326; Bologa, V. 134; Borza, Al. 331; Bosshard, H. 339; Bourciez, Ed. 302, 358; Bourciez, J. 302; Brancovici, Gh. 330; Brătescu-Voinești 355, 364; Brătianu, G. I. 329; Bréal, M. 362; Breazul, G. 113; Breazu, I. 313, 318; Brenndörfer 172, 224; Briebrecher, I. 246; Brînzeu, F. 338, 353; Bröndal, Viggo 339, 358, 359; Brugmann, K. 159, 369; Bruneticre 307; Buben, Vl. 338; Bud(u), Tit 126; Budiș, A. 324; Budmani, P. 19; Buescu, V. 350; Bugariu, Gr. 326; *Bulletin Linguistique* 313; Burada 191; Burns 364; Byhan 218; Byron 364.

Călinescu, R. 331; Camariano, Ariane 325; Camariano, N. 324; Candrea, I.-A. 37, 51, 52, 126, 129, 133, 138, 154, 155, 158, 160, 163, 165, 166, 168, 170, 173—175, 180, 182, 194, 219—221, 223—226, 244, 331; Candrea-Adamescu 185; Candrea-Densusianu 172; Cantacuzino, Stolnicul 241; Cantemir, Dimitrie 241; Capidan, Th. 24, 29, 30, 32, 41, 80, 81, 166, 194, 199, 224, 282, 313, 315, 319, 321, 326, 338—341, 347, 349, 350; Caracostea, D. 315, 321, 353, 354, 355; Caragiale, I. L. 307, 355; Caraman, P. 332, 341; Cartojan, N. 241, 242, 243, 255, 256, 359, 360, 361; *Catehismul Bârseanu* 289; *Catehismul lui Coresi 1559* 286 ș. u.; *Catehismul Marțian* 286 ș. u., 289, 290; *Catehismul românesc din 1544* 286 ș. u.; *Catehismul Sturdzan* 286—290; Cazacu, B. 257, 332, 338, 354, 355; *Cazania din 1564* 26; Ceredarec, N. 341; Chelaru, V. Gr. 316, 320, 347; Chelcea, I. 332; Chițimia, C. 242, 246—252, 346; Christu, V. 350; Canciòlo, U. 314, 339; Ciaușianu-Fira-Popescu 170, Cihac 16, 19, 151, 154, 157, 159, 163, 170, 172, 173, 182, 218, 220, 222, 224, 228, 229; Cioban, I. 270; Ciobanu, Șt. 346; Ciocan, R. 354; Cipariu, T. 283, 288, 318;

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ciuhandu, Gh. 284; Ciurea, D. 326; Ciureanu, P. 143, 326; *Codicele Voroneţean* 17, 18, 281, 284; Coman, J. 326; Comşa, N. 283—284; Conea, I. 332; Constantinescu, I. V. 309, 361; Constantinescu, N. A. 350; Constantinescu, N. P. 332; Constantinescu, P. 339; Coresi 18, 26, 258, 289, 367, 368; Coşbuc 355; Costăchescu, M. 250; Costin, Miron 241, 257, 258; Costin, Nicolae 241; Coteanu, I. 314, 332; Crăciun, I. 286, 290, 329, 340; Creangă, I. 307, 333, 335, 336; Creţu, Gr. 16, 159; Cruceru, N. 319; Csánki, D. 97; Csüry, Balint 196; Cuciureanu, Şt. 314; *Cuvinte din Bătrâni* 16.

Dacoromania 314; Daicovici, C. 315, 326, 329, 348; Dalametra 224; Danic' 172, 192; Damian, V. 241; Dan, M. 312, 333; Daničic' 155; Dauzat, A. 313; Decei, A. 341; Delavrancea, B. Şt. 307; Demangeon, A. 335; Densuşianu, N. 327; Densusianu, O. 37, 58, 107, 126, 151, 157, 165, 171, 219, 222, 244, 257, 314, 317, 339, 355; Diaconu, I. 313, 339, 350, 354; *Dicţionarul Academiei Române* 1; Diculescu 151, 154, 156, 157, 160, 170, 226, 339; Diez 157; Dimand, B. 17, 18, 23, 36; Dionisie Eclisiarhul 254, 255; Domanschke, W. 126, 160, 163, 219; Donat 341; Dosofteiu, Mitrop. 239—240, 259, 354; Drăganu, N. 1, 3—5, 16, 19—21, 29—31, 33, 36, 37, 41, 42, 97, 102, 151, 182, 204, 229, 244, 340, 341, 351; Dragnet 347; Dragomirescu, G. N. 338, 354; Dragoş, G.-M. 332; Dubău, Vasile 241; Dumitraşcu, N. I. 332; Dumitrescu, I. 201, 202.

Ebeling, G. 351; Elekes, L. 326; Elwert, W. T. 316, 325; Eminescu, M. 242, 314, 353, 361, 364; *Enciclopedia Universul* 332; Entwistle, W. J. 334; *Eustratie Logofătul* 239; *Evangheliarul* (1561) 258; Ewert, A. 322.

Façon, Nina 316; Filimon, N. 257; Filip Maler (Philippus Pictor) 287, 288; Filipaşcu, Al. 343; Filip din Sida 244; Filipescu, C. 176; *Floarea adevărului 1750* 257; Flueraş, Gh. 116; Fogaraşi, Ştefan 329; Fortunescu, C. D. 313—315, 329, 330, 332, 347, 350, 352; Fouché, P. 322; Frâncu 194; Furtună, D. 332.

Gâdei, A. V. 244, 257; Gáldi, L. 199, 312—314, 316, 317, 324, 332, 334, 346, 347, 351, 355; Gálffy, M. 345; Galiţa, M. 314; Gamillscheg, E. 68, 226, 326, 332, 337; Gartner, Th. 55; Gaster, M. 32, 204, 360; Gavril Protul 256; Găzdaru, D. 318; Geagea, Chr. 340; Geheeb 218; Geib, G. 314; Georgescu-Tistu, N. 261; Gergely, B. 341; Gilliéron, J. 358; Giuglea, G. 75, 78, 92, 102, 151, 152, 163, 165, 171, 173—175, 180, 182, 219, 222, 224—226, 228, 314, 332, 341, 348; Giuglea-Vâlsan 43; Giurescu, C. C. 241, 242; Golescu, Iord. 166; Golimas, A. H. 326, 327; Gombocz, Z. 99; Gonzalez Muela, J. 334; Górka, Olgierd 249. 250; Gougenheim, G. 261, 313, 334; Gradea, Pia 310; *Grai şi Suflet* 314; Grammont, M. 302, 315, 361, 362; Graur, Al. 76, 151, 154, 158, 160, 174, 190, 219, 223, 313—315, 319, 330, 333, 338, 339, 352; Greceanu, Radu 241; Grecu, V. 254, 255, 256, 327; Grigorie din Măhaciu 287, 290; Grimm, P. 315, 333, 362—364; Grönbech, K. 203; Guillaume, G. 356; Guiter, H. 302; Gunda, B. 348; Gyoni 315.

Haeser, H. 136; Hagi Petrov, Stella 324; Haiduc, Gh. V. 333; Halici,

Babeş-Bolyai Central University Library Cluj

M. 239—240; Hantos, G. 342; Hasdeu, B. P. 16, 113, 151, 218, 220, 254, 290, 294, 295, 360; Heliade Rădulescu, I. 146, 306, 367; Herman 250; Hodoș, N. 142; Horedt, K. 342; Horváth, I. 345; Hovorka, D. v. 136; Husz, R. 248, 250.

Iancu, V. 356; Iczkovits, G. 97, 100; Igna, Avram 134; Imreh, B. 342; *Învățătură creștinească 1755* 257; *Învățăturile lui Neagoe Basarab*... 254; Ionescu, P. P. 354; Ionescu-Nișcov, Tr. 346; Ionnițiu, N. Th. 327; Iordan, I. 68, 76, 79, 82—85, 87, 90, 92, 96, 102, 142, 173, 175, 204, 308, 313, 314, 317—319, 321, 324, 330, 333, 335, 339. 340, 342, 354; Iordănescu, A. 328; Iorga, N. 248, 249, 250, 255, 316, 322, 327, 330, 333, 340, 342, 347, 355; Iorgovici, P. 340; Isacu, Elena 353; Istrate, G. 324, 330, 340, 343, 352; Ivănescu, G. 317, 322, 340, 350.

Jaberg, K. 333; Jacquier, H. 339, 352, 354; Jarnik 3; Jeanroy, A. 339; Jespersen, O. 315, 358, 369; Jokl, N. 315; Jora Moldoveanu, Toader 244; Jud, J. 340.

Kannisto, Arthuri 196; Karadja, C. I. 342; Keats 363; Kirileanu, G. P. 335; Kisch, G. 99, 100, 171, 248; Klein, K. K. 327; Klein Samuel 334; Kniezsa, I. 342; Kochanovschi 354; Kogălniceanu, M. 242; Kopeczy, B. 348; Körting 151, 157, 159, 222; Kovács, L. K. 315; Krauss, F. 334; Krepinsky, M. 316, 352; Kronfeld, A. 136; Kuen, H. 316; Kuen, M. 325; Kurz, J. 339; Kurylo, O. 271, 275.

Laborde, P. 302; Lacea 225; Lamb, Ch. și Mary 364; Lambros, Sp. 254; Lammert, E. 334; Lange-Kowal, E. E. 324, 325, 334, 350; *Langue et Littérature* 315; Lanson 307; Lasacris, M. 320; Lascu, N. 327; Laţicu, Zorica 310; Laurian-Massim 151, 154, 157, 159, 163, 170, 173, 174, 181, 218, 222, 224, 228; Lavrov, A. 55; Lelescu, Ștefania 323; Lerch, E. 307, 334; Leskien, A. 101, 369; *Lexiconul de Buda* 16; *Limba Română* 204, 210, 211, 315; Livescu, J. 324; Lombard, A. 316, 318, 322, 334, 340, 355; Longinescu, G. G. 43, 334; Longinescu, G. D. 334; Lope de Vega 116, 117; Lorch, E. 307, 308; Lovinescu, E. 355; Ludescu, Stoica 241; Lupaș, I. 242, 254; Lyer, St. 334.

Macrea, D. 51, 53, 58, 105, 133, 316, 334, 335, 347, 359, 369; Maior, Petru 130, 220, 224; Malecki, M. 364, 365; Manciulea, Șt. 283, 343; Marcu, Al. 335; Maria Theresia 324; Marian, A. 335; Marian, S. Fl. 126, 133, 137; Marin, D. Șt. 327; Márton, G. 320, 335, 343, 345, 348; Mătasă, C. 343; Meillet, A. 317, 358; Meisinger, O. 105; Melich, I. 99; Menarini, A. 335; Meyer, G. 197, 199, 200, 222; Meyer-Lübke, W. 16, 17, 25, 37, 75, 141, 151, 154, 157, 160, 163, 171—173, 175, 183, 219, 221, 223—225, 227, 358; Micu Moldovan, I. 283; Migliorini, B. 334; Migne 244; Mihăescu, H. 315, 355; Mihăescu, I. 315, 327; Mihăilescu, V. 327; Mihordea, V. 329, 350; Miklosich, Fr. 19, 32, 101, 172, 185, 186, 197, 222, 224, 225; Milescu, N. 239—240; Minea, I. 241; Mladenov, Șt. 320; Moga, I. 315, 327, 343; Molnar-Piuariu 133; Montestinos, José F. 117; Morariu, L. 333, 335,

Babeș-Bolyai University, Cluj-Napoca

340, 355; Morariu, T. 133—135, 167, 343; Movilă, Petru 239—240; Moxa, M. 239; Munteanu, N. 134; Muracade, E. 346; Mureşanu, Florea 328; Murnu, G. 199; Murray, Genville 363; Muşlea, I. 126, 312, 315; *Muzeul Limbii Române* 326.

Naert, P. 322; Naghiu, I. E. 328; Neculce, I. 241, 242, 329, 368; Negruzzi, C. 242; Netea, V. 343; Nimigeanu, E. 335; Nitsch, K. 365; *Noul Testament 1648* 240; Nyrop, Kr. 358, 359, 369.

Octoihul lui Macarie (1510) 288; Odobescu, Al. I. 146, 242, 307; Olsen, Hedwig 352; Oprescu, A. 343; Oprescu, G. A. 344; Orăşanu, N. T. 142.

Păcală 170; *Palia dela Orăştie* 352; Pamfile, T. 116, 117, 126; Panaitescu, P. P. 241, 247, 249, 250, 288, 328; *Pânea pruncilor* 315; Pann, A. 172, 204, 205; Panţu, Z. C. 136; Papacostea, V. 348; Papadat-Bengescu, H. 307; Papadima, O. 312, 335; Papadopol, P. I. 346; Papahagi, P. 18, 24, 31, 32, 208—210, 320, 340, 365, 366; Papahagi, T. 52, 126, 194, 282, 322; Paris, G. 362; Pasăre, I. 355; Paşca, Şt. 134, 137, 168, 195, 315, 368; Pascoli, G. 314; Pascu, G. 73, 77, 81, 82, 83, 94, 158, 160, 165, 166, 171, 173, 197, 199, 200, 219, 224, 228, 246,247, 251, 257, 343, 347; Pater Felbiger 324; Pătruţ, I. 322, 335, 357, 365; Patsch, C. 109; Pedersen, H. 369; Pellico, S. 145; Pescariu, Viorica 336; Petersson 172; Petrescu, Camil 306; Petrovici, E. 86, 315, 318, 320, 322,328, 330, 340, 342—344, 347, 349, 351; Philippide, Al. 4, 16, 33, 152, 170, 208, 218, 219, 222, 224; Piasecius 262; Pichon, E. 334; Pop, S. 58, 336; Popa Ioan Rumânul 243; Popa-Lisseanu, G. 328; Popescu, I. N. 318; Popescu, N. Pr. 320; Popescu, Radu 241; Popescu-Telega, Al. 116; Popovici, D. 364; Popovici, I. 219; Popp, Maria N. 344; *Pravila lui Matei Basarab* 114; *Pravila lui Vasile Lupu* 14; Precup 167; Predescu, N. 336; Preisig 313; Procopovici, Al. 160, 242, 246, 313, 316, 317, 320, 322, 328, 337, 346—348, 350, 351, 354, 366—368; Prodan, D. 320; Proust, M. 307; *Psaltirea Scheiană* 18, 23—24, 243; Pumnul, A. 366; Puşcariu, S. 18, 68, 82, 105, 113, 126, 137, 141, 151, 154, 155, 157—160, 163, 171—175, 196, 219,221, 222, 224, 225, 315, 316, 318, 321, 322, 336, 337, 344, 367.

Racoviţă, C. 344; Rădulescu-Motru, C. 316; Rădulescu, N. Al. 336, 344; Rambaud, P. P. 355; Râmneanţu, P. 336; Randi, Oscar 326; Rangabe, Rizos 349; Rebreanu, E. 316; Rebreanu, L. 308; Rebreanu, R. 316; *Recensământul general al României din 29 Decemvrie 1930* 98; Reichenkron, G. 189, 336; *Revue de Transylvanie* 189; Roesler 222; Rohlfs, G. 225, 332, 335, 348; Roques, M. 5, 313, 316, 317, 334, 340, 351, 358; Rosetti, A. 52, 58, 80, 151, 174, 175, 178, 203, 208, 242, 244, 252.253, 277—282, 290 ş. u., 313, 316, 317, 321—323, 325, 329, 337, 339, 340, 349, 355, 358; Rotaru, P. V. 344; Ruffini, M. 329, 355; Russo, D. 251, 254, 294; Russu, I. I. 321, 344.

— Sacerdoţeanu, A. 337, 343—345; Sadi-Ionescu, Al. 142; Sadoveanu, M. 307; Şăineanu, L. 142, 151, 154, 158, 160, 163, 171, 172, 174,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

180, 182, 218, 219, 222, 225; Sandfeld, Kr. 160, 161, 197, 198, 209, 340, 352, 358, 368, 369; Sandfeld-Jensen 18, 159; Şandru, D. 102; Sân-Giorgiu, I. 337; Šarovol'śkyj, I. 265; Saussure, F. de 362; Schedel, Hartmann 246—248, 250, 251; Scheiner, W. 96—99, 101, 347; Scheludko, D. 265; Schiaffini, A. 329; Schuchardt 159, 160; Schullerus, A. 248; Scorpan, Gr. 355; Scriban 151, 154, 157, 160, 163, 166, 171, 174, 180, 182, 219, 222, 223, 225, 228; Scriban, Arhim. 355, 356; Scurtu, V. 337; Ségui, J. 302; Seidel, E. 317, 323, 337, 339, 354, 358; Seidel-Slotty, Ingeborg 317, 337, 352; Şerban-Cornilă, Gh. 284—286; Serghievskij. M. V. 53—56; Shakespeare 363, 364; Shelley 363; Şiadbei, I. 317, 323, 329, 339, 340; Sigerus E. 321; Simion Dascălul 241, 242, 329; Simonescu, D. 242, 243, 245, 288, 325, 346, 350, 360; Siruni, H. Dj. 196, 206, 207, 209, 329; Skok, P. 19, 20, 160, 173, 189, 192, 351; Sokolnicka-Izdebska, Sophie 323; Şotropa, V. 344; Speranţia 126; Spitzer, L. 171, 173, 174, 202, 204, 323, 337, 349. 352; Stanley, H. 364; Ştefan cel Mare 259; Ştefan, I. 317; Stino, A. G. 334; Stoica, Şt. 145; Stoide, C. A. 329; Straka, G. 323; *Strastnicul 1753* 257; Stroe, P. 350; Suciu, D. I. 340; Sulică, N. 289, 329; Szabó, T. A. 345; Szinnyei, I. 99, 193.

Tagliavini, C. 171, 256, 325; Tamás, L. 329, 337, 345; Tănase, E. 362; Tárkány-Szücs, E. 337; Tempeanu, V. T. 324; Teodorescu, G. D. 112, 126; Thibaudet, A. 307; Thomsen, W. 358, 369; Tiktin, H. 16, 151, 154, 157, 160, 161, 163, 171—173, 180, 182, 190—192, 218—220, 222, 225; Titz, C. 334; Tocilescu, Gr. G. 126, 147; Todoran, R. 314, 330, 337, 340, 347, 366; Toma, Gh. 316; Tomai, L. 345; Tomescu, M. 318, 338; Toppeltin 262; Torouţiu, I. E. 314; Tóth, Z. 329; Trâpca, T. N. 350; Treimer, C. 149; Tufescu, V. 330, 343, 345; Turdeanu, E. 255, 256, 259, 329; Tuttle 157.

Udriște Năsturel 239; Ureche, Gr. 241, 242, 246, 258, 329.

Vaidomir, N. P. 351; Vaillant 336; Valjavec, F. 350; Varlaam 239; Vasiliu, Al. 142, 324; Vasiliu, D. A. 134; Vasmer 348, 349; Vassiliev, A. 244; Vendryès, J. 358; Vianu, T. 303, 356; Vidossi 330; Voinikov, Dobri P. 347; Vuia, R. 97, 315; Vulpe, R. 345, 346.

Wagner, M. L. 317, 324, 338, 347; Watson, Seton 364; Wieber, W. 330; Weigand, G. 3, 5, 20, 51, 52, 54—56, 102, 141, 158, 160, 170, 171, 191, 218, 219, 221, 228, 369; Wichmanns, Iryö 196; Winkler, E. 307.

Zapolanski, I. 331; Zi*ł*yn'ski, J. 59

Youssouf, R. 205, 210.

c) CUVINTE

albaneze

BCU Cluj / Central University Library Cluj

bal'tɛ 199, ðɛ 4, ð, dhe 4, ede 4, edɛ 4, eðe ð, eðɛ ð, edhe 4, kromĕ 164, kruán 164, zâna, zânĕ 321.

alte limbi

persan kulkum 222.

germane

Barlade 247, Basloy 247, Bassarab 247, Beyssenburck 247, bibi! săs. 248, Braut (= Prut) 249, Brewsma[n] 249, buntsix, săs. 248, chochar, germ. 223, Czaczecze 252, Czocza 252, Czoczaw 252, Czotzawa 252, insailjan, got. 182, jarlänk, săs. 171, kerlân, săs. 170, Ketzo 249, Koklabuga 252, Kotlabuga 252, krätze 164, kratzen 164, Mangərsch 233, Maniersch 233, Manyersch 231, Menger 233, Mengerbach 232, Nentz 249, Nussbach 281, rank 224, roden 227, runkatsch, săs. ard. 224, Schocze 252, Schotze 251, Soctze 251, Socza 252, Sots 252, Teyntul 249, Wassarab 247, Weyssenburck 247.

greceşti

ἄπλερος, gr. vulg. 151, ἄπληρος 151, ἅρπας 151, βάλτα, βαλτη, βάλτος, ngr. 199, βόρνιχος, ngr. 199, βρέφος 172, γράφειν 246, καράμβας 319, κούκουρον 223, μάρμαρος 181, μυσία, ngr. 199, ῥέθος, v. gr. 219, ῥυκάνη 227, σκαμνί, ngr. 197, στόλνικος ngr. 200, ταβλα ngr. 197, φάραγξ 155, φάρυγξ 155, φθανω 246, φεύγειν 179, ὠλένη 106.

latine

abesse 44, *accaptare 215, adesse 44, adest 49, (∾ eccum) 44, 45, 47, *adratare 219, 221, *adrectare 219, adreiterare 219, *adreputare 219, ad-rèputo 219, aduncus 226, afrĭcus 151, agger, -eris 124, aggerere 124, aggestus 124, *alatare 221, *allentare 106, amblare 173, *amblester 173, ambo(pedes) extra 173, ambulare 173, 175, *ambulester 173, ambulum 174, ante 5, 6, apprĕndĕre 215, apprex-icem 151, aprecar 151, apricus 151, arcus-combibu[lus] 223, ardere 213, *arpege(m) 151, ar-ratare 219, *arrectare 218, 219, arrectus 219, arrepto 218, arreta 219, arrèto, lat. vulg. 219, *arretrare 219, axungia 226.

barba 86, barbatus 86, boja 173, *bojester 173, 175, *bovestris 173, bucina 214, bucĭnum 214.

caballanus 170, Caesar 197, capo, capus 226, caput 106, *carbuncia 163, *carbunciola 163, *carbunciolus 163, *carbuncla 163, carbunculus 163, carnalis 171, casata (terra) 95, castro,-are 226, clamare 214, cogitare 106, commendare 214, comparare 215, *concurvus,-eus 222, 223, corona 86, coronatus 86, currendo 14, curvus 222, 223.

de 5, de ad quod 16, de est(eccum) 44, 49, (∾ locus) 48, *directiare 219, *disfabicare 124, *doleosus 106, dolus 106.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

eccum 44, *elatare 219, 221, elatus 221, *eratare 221, *erectare 219, erectus 219, *ereltare 219, et 5, ex 15, extergĕre 217, *extra-coagulata 166, *extraglata 165, 166.

fabricare 114, factura 216, *fenĭcium 78, ferro 334, frangĕre 216, fuga 179.

granaceus 78, *granĭcia 78, *granĭcium 78, *granuceum 122.

harpax 151, hora 5, hospes,-itis 131, hospitare 131, hospitium 129.

ille 2, impingĕre 215, intellectus 107, intelligere 107, *invitiare 106, ipse 3, iterare 219.

lenis 106, longum 45.

mĕrus 216.

oblitare 162.

palea 121, pallium 121, percipere 107, pĕs, pĕdis 106, *pilla 121, *plupea 157, *pluppea 157, post 5, 6, postquam 16, pungĕre 216, pupula 157.

qualem 11, qualis, 11, quam 16, 17, 20—22, 29, 33, quare 11, 12, quassatum 122, quia 17, 21, 22, 33, quid 12, 16, quod 16, 22, 33, quomodo 17, 20.

ramex 224—226, ramica 225, ramicosus 224, ramus 225, rancus 225, rapĭdus 141, ratus 219, reiterare 219, renes 225, *renica 224, *renicus 224, 226, renicus 225, rostrum 184, rumpo 227, *runcax 226, 227, runcina 227, runco 227, rupes 227.

scabies 164, scamnum 197, stabula 197, stragula 165, 166, stragulatus 165, stragulus 165, stratum 122, stropha 197, *subellare 182, subĭgere 123, *subbrevidus 228, *sub-vitreus 228, super 279, supplex 151, supplico 151, supra 279.

tergĕre 217, testa 106, tramittere 217, tuitare 159.

ulna 106.

vĕrsus 108, veruca 154, *verucata 154, 155, vitium 106.

romanice

acereta, it. 95, ambiare, it. 173, amblar, prov. 173, amble, fr. 173, ambler, fr. 173, arcobevando, ladin. 222, arcumbè, ven. 222, ardoir, v. fr. 213, ardre, v. fr. 213, arredrar, port. 219.

baile, span. 116, buiguiese, vgl. 173, buisine, v. fr. 214.

castagnoleta, it. 95, che it. 18, clamer, v. fr. 214, commander, v. fr. 214, comparer v. fr. 215.

dacchè, it. 16, de 5, dedesuz, v. fr. 215, de voya (=juive), fr. merid. 302, destriero, it. 174, dresser, fr. 219.

empeindre, v. fr. 215, esprendre, v. fr. 215.

faggeta, it. 95, faiture, v. fr. 216, felceta, it. 95, freindre, v. fr. 216, freiner, fr. 216.

Hi! gasc. 333.

matin, fr. 6, may, gasc. 333, mémoire, fr. 6, mier, v. fr. 216.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

palpa, it. 157, palpebra, it. 157, peindre, fr. 216, pensare, it. 106, poas (=pois), fr. merid. 302, poindre, v. fr. 216.

que, gasc. 25.

rancher, fr. 225, rancolho, port. 224, redrar, port. 219, rendrá, friul. 219, rengo, sp. 224, reptar, sp., port., prov. 218, retar, sp. 218, reter, v. fr. 219, rognons, fr. 224.

saudade, port. 106.

terdre, v. fr.217, tête, fr. 106, tramettre, v. fr. 217.

vec, v. prov. 44, vecchelo, arct. 44, vecco, it., vegl., tosc. 44, villancicos, sp. 116, villano, sp. 116.

românești

a 15, 253, a (munte) 45, acasă 45, acață 64, acățărie 77, acăță 65, acățărie 65, acú, megl. 42, adânc 226, Adâncata 85, 91. Adâncățeaua 91, Adâncatul 85, 91, ade 49, adéca 46, adecă 17, 26, 44, 45, 49, (la ∾) 47, (la o ∾) 46, adiacă 49, aduna (a) 124, Adunați 84, 89, aeroplan 202, Afânata 88, afară 45, afină 61, afiniș 62, Afiniș 81, Afumați 84, 89, Afundata 88, Afurisiți 84, 89, agest 124, ăguns 245, Albinata 84, 95, albișori și albituri 143, alegând (=afară de, cu excepția lui) 14, 15, alege (a) 124, Aleși 89, alină (se) 106, alinta (a) 106, Alțatul 88, aluat 124, alun(i) 61, (pădure de ∾) 63, 64, 68, alunami, arom. 81, alunar 68, 76, (—tufe) 65, alunat 94, alunet 68, 80, aluniș 62, 64, 65, 67, 68, 81, (—tufiș) 65, Aluniș 67, aluniște 65, 67, 68, 83, (—tufari) 65, ancă, megl. 5, anin 68, anina (a) 124, aninărie 68, 77, Aninoasa 66, anticar 161, apreg 150, 151, aprege 151, apric 150, 152, aprig 150 ș. u., aprigime 151, aprijiune 151, aprinde 215, apuca (a) 124, ara (a) 124, arat, 124, arăt, arom. 218, arăta 218 ș. u., arătăcios, arătanie, arătare, arătat, arătătos, arătătură, arătos 218, aratę aratęt, arętu, istr. 218, arde (a) 231, arie 124, arin (i) 61, 64, 68, (pădure de ∾) 63, 68, arinari(u) 68, Arinari 67, arinărie 68, 77, arinet 65, 67, 68, 80, ariniș 64, 65, 67, 68, 81, ariniște 62, 67, 68, 83, Arsa 87, Arsele 87, Arsul 87, arunca 227, arungaciu, arom. 224, așa 12, Ascuțita 85—87, Ascuțitul 87, așe 245, așeza (a) 124, astădzi 292, aștaptă 245, asu 144, Atârnați 89, atât 12, ață 124, atuncine 121, auze (să) 245, auzim (=auzirăm) 245.

ba 252, babă 201, bacsâma 132, Bălata 87, balegă 124, bălegar 75, baltă 198, Bălțata 85, 90, 92, Bălțatu(l) 90, 91, Bălțați 91, băltină 199, bântui 188, bănui 188, baraboiște 65, 69, 83, baraboiștină 65, 69, 81, barabuliște 69, 83, baston (desfundat) 146, (∾ suspendat) 144, bate (a) 124, Beclean 252, bei, megl. 222, belciug 101, Belciugata 92, Belciugatele 92, belciuv 101, belegată 154, berăgată 154, berc 75, bercăr(iu) 75, bere 222, beregăna (a) 154, beregată 154 ș. u., beregheată 154, bereguș 154, berigată 154, beserică 245, bia 319, bidiviu 143, biricuętă, istr. 154, birighiată 154, bisăricile 245, biserică 245, blidariu 75, boiastră 172, bo-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

iestreşte 172, boii (dela roate, ∾ dinainte, dinapoi) 124, Bojorîta 85, 93, bordei 124, botejune 121, bou 124, boulean 171, bourei 124, brad 61, 68, (pădure de ∾) 68, bradaniş 67, 68, 70, 82, brădet 62, 64, 65, 67, 68, 79, 80, bradiş 68, 70, brădiş 65, 68, 82, brădişte 67, 68, 83, Brăditul 85, 93, Bradul 64, brânză 265, brâu 149, brazi (pădure de ∾) 63, 68, Brazi 64, bre! 26, brobinţă 163, broscar 75, brotăcar 75, Brusturata 84, 93, 95, Brusturoasa 66, bucate 124, bucin 214, bucium 124, 214, Bucşata 95, bucura 149, buged 173, buiac 172, 173, buiastru 172, buiecie 172, buiestrà (a) 172, buiestraş 172, buiestrat 172, buiestrie 172, buiestru 172 ş. u., buiestruş 172, buimac 173, bujesti 173, Bulbucata 95, Bumbata 93, 95, burduf 252, *busc 95, Busca 95, Buscatul 95, busuioc 143, buţi 124, butuc 124, buzat 86, Buzaţi 92.

ca 1, 17, 20—25, 29, 30, 33, 41, ca, istr. 32, ca, megl. 29, 32, (∾ adoar (ă) 23, (∾ doar (ă) 22, 23, 41, (∾ să) 17, 18, 21, (∾ se) 18, (∾ si) 18, (pentru ∾) 17, că 1, 19, 22—25, 30, 32, 33, 41, 49, (∾adoar(ă)) 22, 23, 41, (∾ doară) 23, (∾ să) 19, 23, 24, (∾ se) 18, căce 27, cacamiţi 321, Căcata 88, Căciulata 85, 91, Căciulaţi 91, Căciulatul 85, 91, Căiata 85, cal învăţat 124, călare 124, Călata 87, călcâiu 124, câmp (∾ curat, ∾ negru) 124, câmpie 331, candriu 143, cândŭ 290, cânechişte 69, cânepă 61, 124, (loc s. ogor de ∾) 69, cânepărie 65, 72, cânepiş 69, cânepişte 65, 67, 69, 83, Cânepişte 67, cânepişti 64, 67, 69, cânepiştină 69, 81, cânichişte 69, cânipă 143, cânipărie 65, 69, cânipişte 69, cântă 124, cap 102, capăt 124, căpătâiu 124, capete 124, căpetenie 245, căprit 85, capu pământului 124, căpută 149, car 124, cara, arom., megl. 32, căra (a) 124, carabangie 143, cârâitor 143, carâmb 319, carantan 143, cărăueşte 143, cărbune 163, care 11, 12, 32, cari (carĭ), arom., megl. 32, Cârjiţi 92, cârlăior 170, cârlan 170—172, 180, cârlănar 170, cârlănaş 170, cârlăni (a se) 170, cârlăniţă 170, cârlănuţ 170, cârlău 170, Cârligata 88, 91, Cârligaţi 91, 92, *cârnal 171, *cârnar(e) 171, caro 144, Carpănul 64, cărpenet 80, cărpeniş 62, 81, cărpinet 67, 80, carpini 64, Carpini 64, carpiniş 81, cărpiniş 81, Cărpinoasa 66, carte 252, cărţile 245, cartof 69, cartofărie 69, 77, cartofi 61, Căsata 84, 95, castrat 226, castru, megl. 197, cât 12, căuş 124, ce 11, 12, ce (=cea) 245, cer 61, cerăşi 70, Cerăt 80, Ceratoaia 80, Ceratul 84, 85, 95, Cercelatu 85, cere 143, 253, ceret 80, cereteiu 80, ceretie 80, Cernat 86, Cernata 85, 87, 91, Cernaţi 87, 91, Cernatul 85, 87, 91, cerne (a) 124, cerneală 143, Cernitul 85, 87, cest 279, cetină (pădure de ∾) 63, cetiniş 76, cheltui 188, chema 214, chezaş 143, chişa-cânelui 89, Chişata 89, Chişca 89, Chiscovata 87, ci 24, cicoare 121, cireci 144, cireş 69, cireşar 70, 76, cireşărie 70, 77, Cireşata 94, cireşet 70, cireşi 61, 64, 70, (ogradă de ∾) 69, Cireşi 64, cireşie 70, 80, cireşişte 70, 83, Cireşu 70, Cireşul 64, cirişte 70, 83, ciucălăişte 83, Ciumaţi 89, ciur 124, ciurui 124, ciurupueşte 143, Clădita (—mare), (∾ mică) 87, clocoticiu 72, clocotiş 72, clompirişte 83, clompişte 83, clompişti 67, 69, cmo că, megl. 29, coace 124, coada 124, coardă 124, coarne

BCU Cluj / Central University Library Cluj

124, cobelci 223, coborî-să 292, cocoană 143, cocobelci 223, cocor 222, Cocorata 84, 93, 94, codălbei 124, colb 124, Colibata 94, colompişte 69, comânda 121, 214, comis 200, 252, compirişte 67, 69, concurbeu 222, Conduratu(l) 83, 96, condur(ul)-Doamnei 96, Copăciş 81, copileată 94, copilet 94, copt 124, corn 61, Corneata 84, 94, cornet 62, Cornet 63, 79, 80, Cornete 80, Corni 64, Cornitul 85, 93, Cornul 64, cot 252, crăcani 143, Cremănariu 76, creşte (a) 124, creştinească 294, crină 68, cromirişte 83, cromiriştі 69, cruciş-curmeziş 124, crud 124, crumpă 69, crumpărie 65, 69, 77, crumpe 69, crumpeişte 69, crumpenişte 69, 83, crumperişte 83, crumpinişte 83, crumpiri 63, crumpirişte 69, Cucuiata 91, Cucuieţi 91, Cucuietu 88, cuculbău 222, cucurudză 71, cucuruz 61, cucuruză 64, cucuruzaştină 72, 81, cucuruzişte 63, 67, 71, 83, cugeta (a) 106, cuibar 75, cuiu 124, culege (a) 124, cum (ă) 12, 17, 20, (∾ să) 18, 21, cumpăra 121, 215, cunună 124, cuptor 124, curând 14, curat 124, curăţa (a) 124, curcubău 222, curcubeái, megl. 222, curcubéi, megl. 222, curcubeiu,-él, -eu 222, curcubiţă 222, curcu-boului 222, curechişte 67, 83, curechiştină 81, curge (a) 124, curpanărie 70, 77, curpen 70, curpenari(u) 67, 70, curpenet 70, 80, curpeni 61, 64, 70, (pădure de ∾) 63, 70, Curpeni 67, curpeniş 65, 70, 81, curpenişte 67, 70, 83, curpiniş 70, curţăle 245, curtea 124, curţi 124, cuşăiesc 57, cută 321, cutreilera 121.

da (a) 124, (∾ spice) 124, dă 20, daca 17, 30, 37, 43, dacă 1, 4, 7, 13, 16, 17, 19—21, 28, 30, 31, 33—35, 37, 41—43, 47, 49, dăcă 41, 43, dâcă 41, 43, dakъ19, dălior 321, dama 144, dângă 321, dar 106, 190, daraveră 196, dărui 190, de 1, 4, 7, 8, 10, 12—14, 39—41, 49, de acum 20, (∾ (a) cumu) 246, (∾ boală) 10, 11, (∾ bolnav), 10, (∾ bolnav ce este) 11, (∾ care) 11, (∾ ce) 12, (∾ groasă) 10, (∾ îndată ce) 20, (∾ loc) 48, 49, (∾ mic) 15, (∾ pe când) 20, (∾ să) 11, (∾ se) 41, 42, (∾ se, ar. şi megl.) 40, (∾ supărată) 10, de-abaşca 46, de-a-buşilea 46, de-afetea 321, de-a ficea 46, deaca 17, 22, 37, 43, deacă 16, 17, 20, 37, 41, 43, 50, deaci 22, deadeca 46, 47, deala 38, dealâ 39, deasă 124, dec 1, 35, deca 16, 17, 20, 37, 38, 43, (∾doar(ă)) 41, decă 37, 39, 41, (∾adoar(ă)) 41, deci 5, dedesupt 215, degeaba 46, Degeraţi 90, dejuga (a) 124, dela 38, 39, Deochiaţi 90, dereapta 291, derep'ce 27, (∾că) 27, dereptъ să 17, descoperemânt 246, desfăca (a) 122, 124, desghioca 122, desmierda (a) 106, despica 124, despoitoriu 286, despre 291, despri 291, destul 12, desupra 245, Detunata 85, 88, Dezrobiţi 90, dicara, ar. 32, dinioară 291, Diocheţi 90, direaptă 286, doar 41, doară 21, 22, Dobra 96, doctor 201, doi ochi 144, domn 252, domneata 94, domnet 94, Domnedzăului 292, Domnezeu 292, Dosu Corneţilor 80, „Drumul Păcurarilor" 318, duc 191, dud 61, duf 191, duh 191, dujerie 77, duji 77, dulap 2, dumnăzăi 245, dumnăzăiască 245, dumnăzău 245, dumnezăiască 245, dumnezău 245, după ce 22, dura (a) 124, durat 124, dusăm (ne) 245, dzece 293.

egumen 252, eşim (=eşirăm) 245.

face (a) 245, facire 245, faciri 245, fag 61, 70, (pădure de ∾) 63—65,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

70, făgăduita 291, faganiș 67, 70, 82, făgar 65, 70, făgărie 65, 70, 77, făgăriș 70, 82, făgăt 70, 71, 80, făget 62, 64, 67, 70, 79, 80, Făget 67, făgete 70, Fagi 64, făgină 65, 70, 81, făgiș 70, 82, fagiște 70, făgiște 67, 70, 83, Fagul 64, făină curată 124, falce 124, fân 124, fânaț 78, 124, fâneață 78, fâneț 78, Fântâna-împuțită 88, 93, fapt 136, făptură 216, fără (numai) 14, 15, (~ iară numai) 14, fărâma (a) 124, fărămătură 124, față (de arie) 124, (~ de copt) 124, fățar 124, fățare 124, Fățata 91, fățui (a) 124, faur 124, feceși 245, feci (să) 245, fecioară 291, fereca (a) 114, (~ fiarele) 124, feredeu 285, feregar 75, Feria 334, Ferica 64, Fericele 64, Fermecatul 89, fiarele plugului 124, ficiu 40, fierar 124, fisat, arom. 197, foc viu 132—136, fochiu 133, fod'iu 132, foghiu 133, fracsâne (pădure de ~) 70, frăgar 61, fraged 228, fraget 152, frământa (a) 124, frânge 216, frăpsânet 64, 67, 70, 80, frăpsinami, arom. 81, frăpțânet 70, 80,frasân (i) (pădure de ~) 70, frăsânet 64, 70, frasaniș 70, frăsăniș 70, frăsânișteș 70, frăsănișteș 70, frasin 70, frasinărie 70, frăsinărie 70, 77, frăsinet 65, 70, 80, frasini 61, (pădure de ~) 63, 64, 70, Frasini 64, 70, frasiniș 70, frăsiniș 65, 70, 82, frăsinișteș 67, 70, 83, Frasinul 64, frasnic(i) (pădure de ~) 70, fratimiule 132, frati-ńońo 132, frău 124, fraxinet 70, freca (a) 124, frigurică 136, Fripți 89, frunțile 124, fsat 197, Fundata 85, 88, Fundoaia 88, funia 124, furcă(i) 124, furnigi, megl. 197, fusat, arom., megl. 197.

gagică 143, gagiu 143, găină 143, găinaț 121, Galata 87, gălbinare 136, gard 149, gâscă 109, găzduem (=găzduim) 245, geamăt 121, gher(e)beată 154, Ghimpați 91, ğicĕ 278, gingaș 229, ginge 140, gingeà 136—140, gingeie 137, 139, gingeiu 137, 139, gingel 136—140, gingen 140, gingeu 137, 139, gingĭ 140, gingiană 137, 140, gingie 136—140, gingin 140, gingină 137, gireadă 124, giucând 246, giudeț 286, Glâmbo(a)ca 86, Glâmbocata 85, 86, glava 291, Gorânul 64, gorgan 180, Gornitul 85, 93, goronet 64, 67, 71, 80, goroniș 71, goroniște 67, 71, 83, gorun 71, (pădure de ~) 71, goruniș 65, 71, 82, ğos 245, grăe 245, grânar 71, Grânar 76, grânărie 71, 77, grânaț 78, grânațe 71, 78, grâne 64, 71, grâneață 78, grânet 71, 80, grânețe 71, 78, grâniște 71, 83, grăpa (a) 124, grâu 61, 124, (loc s. ogor s. holdă cu ~ s. de ~) 71, grâuleț 124, grăunț 122, 124, grăunțari 122, grâușor 124, gre 245, greiască 290, grieșteș 71, groapă 124, grohot 75, grohotar 75, grubă 143, grumaz (i) 149, 124, grumbă 69, grumbiște 69, 83, gruniște 83, ğucând 245, Gurguiata 85, 88, Gurguiatul 85, 88, Gușați 90.

hada (de pruni) 64, halângă 76, halângari 70, hălbădic 75, hălbădicariu 75, hamal 226, harbuzărie 70, 77, harnică 109, Horoiata 95, Hovrâiata 95, Hovrăleata 95, huci(u) 63, 68, 73, (~ de tufă s. de arini) 63, Hun'edin 231, Hunedoara 232, Huruiata 95.

iarbă grasă 124, iartă 292, iată 25, 26, iese 124, iesc(ŭ), (ei ~), ieșteș, ieștem, ieșteți, iesc(ŭ) 194—196, iliș 320, îmblăciu 114, îmblaiu 286, *îmblestru 174, (îm)boiestru 172, îmbuiecesc 173, îmbuiestra (a) 172, îm-

Babeș-Bolyai University Library Cluj

buiestraş 172, îmbuiestru 172, împănată 124, 125, împinge 215, Impuţita 88, Impuţitul 88, in 61, (loc cu ∾ s. ogor de ∾) 71, inărie 69, 71, 77, inării 71, inaţ 78, Inaţă 78, inaţe 78, Inaţelor (Păr.) 71, 78, inaţie 71, 78, încăleca (a) 124, încălţa 121, încălţamă 121, încălţare 121, încălţie 121, încărca 124, încârligăţele 124, începum 245, încheet 245, inchişte 71, 83, încropat (=îngropat) 293, îndemna (a) 124, ineaţă 78, inet 69, 71, 80, ineţ 71, înflori (a) 124, 189, înfrumuşază 246, îngălbeni (a) 124, inierişte 71, inişte 62, 71, 83, iniţă 71, 78, iniţe 71, înjuga (a) 124, înjugători 125, înnota (a) 125, însăela 181, *însăia 182, însăila 181, înse 245, înseila 181 ş. u., înseilui 181, însela 181, înşela 160, 161, înselui 181, Inşiratele 89, înste (=iaste) 292, însufleţire 106, însura (a să ∾ cu văduva) 145, înţăpoşa (a) 125, înţelegător 107, înţelege (a) 107, înţelepciune 107, înţelept 107, înţeles 107, înţepuşa (a) 125, întoarce (a) 125, întoarsă 125, întrabare 292, Intunecăţei 90, inulişte 71, 83, Invăluitele 90, înverzi (a) 125, învis (au ∾) 245.

jubră 229, jubred 228, 229, jug 125, jugan 125, 171, jugănit 125, jugui 125, juncan 171, juncănaş 125, jupân 125, jupi 125.

ka 32, ke 32, (∾ se) istr. 18.

labe 143, lâncet 152, lângă 45, lângezi 281, lăptucă 125, Lăpuşata 84, 94, laţe 321, leancă 192—193, lega (a) 125, legătură 125, Ler Doamne 319, Lerescu 319, Lereşti 319, Leroi 319, lerunuşele 125, lespede 321, letcă 193, leurdă 61, 76, Leurdariu 76, Leurdiş 63, linte 125, loc curat 125, Locul Trestiiatul 96, logodnec 245, logofăt 199, lovele 143, lucra (a) 125, lucrăreţi 245, lucrul 125, lujărişte 83, Lunca-Frumoasă 93, lung 45, lungiş 125, lumânare 143, Luminata 89, Lupatul 85.

măcina (a) 125, măcinar 125, măestru 246, Măgheruş 231, 233, Magiaruş 233, măi! 26, Măierău 230, Măieruş 231, mălai 125, mălăină 62, 71, 81, mălăiş 71, mălăişte 72, 83, mălăişti 64, 67, mălăiştină 71, 81, mămaria 132, mâna (a) 125, Mănărade 235, mângăia 106, Mânerău 232, Măniărău 232, mânule 286, mănunchiu 125, Mânzaţi 92, Mânzatului (Păr. ∾) 92, Mărăjdia 232, mărcav 224, mârcav 229, mârced 228, 229, Marchidani 318, mardeală 143, mărituş 245, Măriuş 232, mârlan 171, mârlesc 224, mărunt, -el, -ele 125, masa 187, măşcat 125, măsele 125, măsura (a) 125, mătasă 125, mă-ta ta 132, mătura (a) 125, măzărar 76, Măzărar 76, Măzărarul 76, măzărat 125, Măzărat 96, mazăre 125, măzărişte 76, măzăriştină 76, meiu 125, merge (a) 125, mesteacăn 61, Mesteacăn 64, mestecăniş 62, 82, mier 216, milui 189, Miluiţi 90, Mincinoasa 145, miriştină 81, moară 125, mocan 202, Mohorîţi 90, moia (a) 125, mol 143, molete 143, Molovata 87, Monora 235, Monoroştia 235, Monorou 231, morar 125, morăriţă 125, morişcă 125, moriţă 125, morman 171, 180 ş. u., mormoloc 202, moş 149, 199, moşie 69, 199, muced 228, muche 121, Muerău 231, mugure 149, mulăceag 131, Muma Pădurii 335, murăraş 125, murariu 65, 72, murgan 171, muriş 72, 82, *murnean 180, *murunean 180, Muşata 85.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nădăştia 230, năduf 190, năduh 191, Năduşita 89, năduv 190, naimi 253, nămi 253, năpastă 190, năpăstui 190, năsbutie 173, naştire 245, neagră 125, negelariţă 136, neghină 125, negrăpat 125, Negrita 85, 88, negru(ă) 125, nĕmişuli 253, Neştiuta 88, netezi (a) 125, nevastă 109, nici 26, nigel 138, ningel 137, 140, noao 292, noastră 291, noian 180, noiu 180, nouă 144, nuc 71, 125, nucărie 71, 77, nucăt 71, 80, nucet 71, 80, Nucet 67, nuci 61, 64, 71, nucime 67, 71, 81, nucişte 71, 83, numai 36, nuntă 129.

oale 125, oară 5, oare 291, oarecarea 245, oaspăt 131, oaspe 128—132, oaspete 128, obidi 159, ochi (∾ de vulpe) 143, ochişori 143, ome 280, omol 292, Opăriţi 90, opt 144, Oradea 232, Orăştia 230, Orăştie 230, orbalţ 136, orz 61, 125, orzişte 83, osânză 226, Osebiţi 89, 90, ospăţ 128—132, ospăta 125, 131, Ostra 86, Ostratul 85, 86, osundză 226, ovăz 61.

păcaătele 292, pacatelor 294, pădure 125, pâine 125, paiu 121, 125, paltin (i) 61, 71, (pădure de ∾) 63, 64, 71, păltinărie 65, 71, 77, Păltinata 84, 85, 93, 95, paltinet 79, păltinet 64, 65, 67, 71, 79, 80, paltiniş 71, păltiniş 62, 65, 67, 71, 82, Păltiniş 67, păltinişte 71, 83, pământ 125, pamintesc 245, pânză 125, papură 61, păpuşoi 125, păpuşoişte 72, 83, Pârlita 85, 88, 91, Pârliţi 91, Pârlitul 88, 91, parti (=parte) 245, parul 125, părul purcelii 143, păsat 122, păscut 125, Păstăiata 95, păstrag 102, păstrav 102, patru 144, păzim (=păzirăm) 245, peciu 332, pemintesc 245, perjărie 72, 77, piatră 125, pica (a) 125, picior (de porc) 144, piciocărie 69, 77, piciocărişte 69, 83, Picuiata 85, piepturile 125, pieri (a) 125, pilit (a) 144, piţigoi 143, Pitulaţi 90, piua 121, plaiu 125, 332, 336, plăiuţ 125, plehup 157, 158, plehupă 157, pleoapă 157 ş. u., pleopă 157, pleşug 102, pleşuv 102, plop 71, plopă 157, plopărie 65, 71, 77, plopăriş 64, 71, 82, plopărişte 65, 71, 83, plopăt 67, 71, 80, plop-et 65, 71, plopi 61, (zăvoiu s. pădure de ∾) 71, plopiş 64, 65, 71, 82, plopişte 71, 83, Plopişti 67, 71, Plopoasa 66, pluh- 157, Podobitul 89, Pojărîta 88, Pojorîta 85, 88, pomărişte 83, pomăt 80, pontoarcă 146, popâşoişte 72, 83, poporî 285, popşoişte(i) 72, 83, poptoarcă 144, porcoaie 125, porumb 61, 71, porumbişte 62, 69, 72, 83, *poscá 16, potem 292, pradă 121, praf 190, praftoriţă 144, prah 191, prangă 144, prânz 125, prânzi (a) 125, prau 190, 191, prav 190, 191, preduf 190, prelucă 158, prii (a) 246, prilej 158, prilosti 158, prinde (a) 125, pringă 321, produc 192, prodúf 190, produh 192, produv 190, proroc ŭ 291, prost 279, prun 72, prunami, arom. 81, prunărie 65, 72, 77, prunet 65, 67, 72, 80, pruni 61, (hadă s. livadă s. ogradă de ∾) 72, pruninişte 72, 83, pruniş 72, 82, prunişte 64, 67, 72, 83, Prunişte 67, puf 190, purcar 279, purcea 144, purîncitele 291, Pustieta 92, puternec 245.

Răcăşdia 229, Răcăştia 230, Rachiş 230, răchişte 72, 83, răchită (pădure de ∾ s. răchiţi) 63, 72, Răchita 64, răchitar(i), 72, răchitariu 67, 72, răchitărie 65, 72, 77, răchiţi 61, 64, 72, răchitici 72, răchitiş 62, 65, 72, 82, răchiţiş 82, răchitişte 72, 83, Răchitoasa 66, Răchitosul 66,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

răciţăş 72, Răgozul 64, Râioasa 102, Râioşi 102, Râiosul 102, Râmata 89, Râmeşti 89, rână 106, rânc 224, râncă 224, 225, răncač, megl. 224, râncáci ŭ 223, râncaciu 224—226, râncălău 224, râncaş 224, râncău 224, rânce 225, rângač, megl. 224, rânză 149, rapăd 140—141, rapăn 163, răpănos 163, rară 125, răsări (a) 125, răserind 245, răsfira (a) 125, Răsfiraţi 90, răşină pă cale 145, răspuns 292, răspunsăm 245, răspunzind 245, răsturna (a) 125, Rătăcitul 89, Rătezatu 89, răvan 172, răvărsa (a) 125, răvaş 332, regile 144, repede 141, revărsa (a) 125, ridica (a) 125, rinichiu 226, Risipiţi 90, roata (morii) 125, roate 125, rogogişte 72, rogojină 144, rogoz 61, 72, Rogoază 67, rogoaze 64, 72, rogozărie 72, 77, rogozaştină 72, 81, rogoziş 64, 72, rogozişte 72, 83, rost 184, 286, rotat 125, rug 72, 125, rugăciune 293, rugărie 72, 77, rugăriş 72, 82, Rugari (La ∾) 72, rugari(u) 62, 65, 67, 72, ruget 65, 67, 72, 79, 80, Ruget 67, rugi 61, 72, rugime 72, 81, rugină 72, 81, ruginiş 65, 72, 82, rugiş 72, 82, rugişte 67, 72, 83, rumega 125, runc 227, runcátš, megl. 224.

să 4, 7, 11, 13, 39, 40, sac 125, săcărişte 67, 83, săgeată'mpenită 125, sălcar 72, sălcari 72, Sălcari 67, salcarie 78, salcărie 72, sălcărie 72, 77, sălcariu 67, sălcet 62, 72, 80, salcie 72, sălci(i) 61, 64, 72, (pădure de ∾) 63, 72, sălcierie 72, 77, salci(i)şte 72, 83, sălciişte 67, 83, sălciniş 82, salcinişte 72, sălcinişte 67, 83, sălciş 72, salci(i)ş 72, şal de richiţi 145, sămăna (a) 125, sămănătură 125, sămânţă 125, sâmbure 149, sămnătură 246, sânte 194—196, sapă 125, săpa (a) 125, Săpata 89, şapte 144, Sărata 85, 89, Săsarm 320, săsărman 320, şase 144, săţioasă 291, săţiosă 291, scamn, megl. 197, scări 125, scoate 125, Scobita 85, 88, scopit 226, scrie (a) 245, scutura (a se) 125, se 39, 41, şeaptea (a) 293, secară 61, 125, secera (a) 125, secerăţele 125, secerător 125, secerele 125, secerică 125, secernică 125, şelele 125, şerb 125, şes 125, Sfarmă Piatră 335, sfat 190, sfătui 190, şi 5, 8, sgăbârdă 163, sgaibă 164, *sgărbunţă 164, sgardă 149, sgâria 164, sgrăbunţ 162, sgrăbunţă 162 ş. u. sgrăbunţaş 163, sgrăbunţică 163, sgrăbunţos 163, sgrâma 164, slăbănog 101, slobonov 101—102, smeuriş 82, smidariu 76, smulge (a) 125, smulţi 89, soage (a) 120—123, socet 80, Socet 67, 80, soci 251, Soci 251, sodăş 253, sogătoare 123, şoltuz 253, sorb 61, sor-mia-mia 132, sosi (a) 245, sosim (=sosirăm) 245, sovâlta 120, Şovârlighiu 101, Şovârlov 101, spală varză 144, Sperieţi 90, Spărietul 89, spătar 199, spic (aurit) 125, spicuşoare 125, spin(i) 125, splină 125, Sprincenatu 92, Spurcaţi 90, spusăm 245, spusem 245, stăjărie 73, 80, stâjăriş 73, 82, stânjeret 73, 80, staulă, megl. 197, şteag 195, stejar 61, 73, (păd. de ∾) 64, stejarâşte 73, stejăret 73, stejărie 73, 80, stejărime 73, 81, stejariş 67, stejăriş 64, 73, 82, stejărişte 73, 83, stejeret 65, 73, stejeri 73, stejeriş 62, 73, 82, ştele 194, st(e)reghiată 165, st(e)reghiaţă 165, şterge 217, sticlete 144, stirighiaţă 165, stolnic 200, strădiaţă 165, străgeţa (a) 165, strâgetar 165, straghiată 165 ş. u., străghiaţă 165, străg'iată 165, străg'iaţă 165, străgleţi (a) 165, Strâmbă Lemne 335, strămurare 125, strânge (a) 125, (∾ grâul) 125, (a

BCU Cluj / Central University Library Cluj

se ∾ funia la par) 125, strat 122, străyată 165, strediaţă 165, streghiat 165, strigl'at(ă) 165, strîgl'ată, arom. 165, *stropă, megl. 197, stuhărie 77, stuhăriş 82, stuhăt 73, (∾ de tufă) 63, şubrav 228, şubred 228, şubrezenie 228, şubrezi (a se) 228, Suceava 251, suflecate 125, suflet (bun, duios, rău) 106, Şugag 96, 101, Şugau 101, Şugav 101, *şupled 228, şură 109, Surpatele 89, Surupatelle 91, Surupaţi 91, suţată, arom. 94, suvulca 120, 122, svântu 292.

tăciune 125, Tăcuta 87, Ţărăei 290, ţârcava 144, ţârfă 76, Ţârfariu 76, târşariu 76, tău, 99, *ţeasare 197, teaşcă 144, Teioasa 66, teşcar 144, ticfă 188, ţidulă 332, tigvă 188, topardos 144, topol 102, Topologul 102, *Topolovul 102, trafoişte 83, trage (a) 125, traistă 144, trânji 136, tras 125, Trăsnita 88, trăsură 125, trei 144, treiera (a) 125, trestărie 62, 73, 77, tresti(i)aş 66, 73, trestie 61, 64, 73, tresti(i)ş 64, 73, 82, trestişe 73, trimite 217, troian 125, tšelnicată, arom. 94, tufă, -e 73, (pădure de ∾) 63, 73, tufarie 73, tufărie 77, tufariu 67, tufăt 64, 65, 67, 73, 80, tufet 73, 80, tufiş 72, 73, 82, (pădure de ∾) 73, tuleişte 83, tulpina 125, Tunata 85, 88, Tupilaţi 90, Turbata 89, Turbatu 89, (Măn. ∾) 89, turna 125, tutora (=tuturora) 253, „Tzintziloukis" 320.

udi (a) 185 ş. u., uidi (a) 185, uit (să nu) 272, uita 162, uità 159 ş. u., uitat, uitare, uitător 159, ulmet 62, umbla (a) 125, umbrială 246, umed 121, unge (a) 126, Ungureţi 90, Unguriţi 90, ura (a) 126, urechiat 86, ursa (a) 84, *ursat 84, Ursăţei 84, 90, Ursaţi 84, 90, ursi 84, Ursita 84, 89, ursiţi 84, Urzicari 76, usândză, arom. 226, usca (a se), uscat 126, Uscaţi 90, uspăţ 128, uspătaşi 132, uspătoi 132, uspători 132, uspecioi 132.

vaci 126, vadul 126, Valea (-Arsă) 93, (∾ -Frasinului) 70, (∾ -Lungă) 93, (∾ -Seacă) 93, valet 144, vălhovnecii 245, vână de trestie 63, 73, vântura 126, vărat 126, Vârciorogul 101, Vârciorova 101, Vărgata 92, vărguţă 126, vărsa (se va) 292, vărsat 126, vasă 245, văşmânt 144, vătămătoare 136, vatră 126, 149, văzduc 191, văzduf 190, văzdug 191, văzduh 191, 192, văzduv 190, văzind 245, văzum 245, veri 294, verigată 154, veselie 130, vestiar 200, vie 61, viezure 149, Viforîta 85, 88, vîrh 191, viţă 126, vornic 199, vraf 190, vrăjaşte 144, Vrâstatul 92, vrau 190, vrav 190, vrednec 245.

zăduf 190, zăduh 191, zăduv 190, *Zălaf 191, zapciu 144, zău 25, zăuita (a se) 159, zăvoiu 68, (∾ de sălci) 72, zdroboneţ 163, zece 144, zeciuială 126, zgaibă 163, zgâria (a) 163, zgrăbunţă 162, zgrebunţă 162, zgrobinţos 163, zgrunţ 163, zisăm, zisăt 245, Zorilă 335, z'oz'et, istr. 221, zpre 279.

slave

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ako, bulg. 20, baltina, bulg. 199, *bantovati, sl. 188, bantuja,, ucr. 188 *bantuje, sl. 188, bantuvam, bulg. 188, baritovati, srb. 188, berikat,srb. 154, borje, sl. 80, bovkun, ucr. 265, brijeśće, sl. 81, buĭ, sl. 172, buiakъ, sl. 172,

174, car, bulg. 197, cěsarjĭ, v. bulg. 197, česotka, ceh. 164, črŭnat, bulg. 86, da, bulg. 4, dac, malorus 19, dak, sl. 19, † dak, dake, däkle, srb.-cr. 19, dake nsl., srb. 16, ∾ sl. 19, dakle, sl. 19, daklě, dáklěm, bulg, 19, daklem, sl. 19, ∾ srb. 16, däko, sl. 19, darovati, sl. 190, дѣлѣ, sl. bis. 39, дѣлꙗ, sl. bis. 39, dělja, psl. 39, dojda, bulg. 187, duxŭ, sl. 190, feruje, pol. 334, Glǫbka, sl. 86, ꙗкоже, sl. 27, ѥгдаже, sl. 27, iti, sl. 186, izbeći, srb.-cr. 186, jako(že), psl. 29, kamenje, sl. 81, kračun. sl. 321, krasta, bulg. 101, 102, kràsta, srb. 101, krd, srb. 171, letka, bulg., ceh, sl. 193, lëtka, srb.-cr. 193, lijenka, sr.-crt. 192, lotka, pol. 193, mrъkati, sl. 224, 225, mošíja, bulg. 199, naduxŭ, sl. 190, napastovati, sl. 190, ob-ići, cr. 159, oče naṣь 291, pohlupka, bulg. 157, 158, prěduxŭ, sl. 190, *prehlopa, sl. 158, *prehlupa, sl. 157, 158, produxŭ, sl. 190, puxŭ, sl, 190, ringač, ucr. 224, (h)rnkaš, srb. 224, skopíti, sl. 226, šiti, vsl. 182, šlupь, sl. 228, sluplĭ v. sl. 228, šoja, srb. 101, strъgleata, bulg. 165, strigl'ata, 165, štupli, v. sl. 228 suče, rus. 251, šuga, sl. srb. 101, šupliv, bulg. 228, sŭvětovati, sl. 190, svrabinŭ, sl. 163, svrabŭ, v. sl. 163, svrebŭ, rus. 163, svrŭbŭ, sl. 163, świerzb, pol. 163, topolov, srb. 102, topolovŭ, bulg. 102, topolŭ, psl. 102, uběgvam, bulg. 187, uideši, protosl. 186, uidǫ, protosl. 186, uiti, sl., protosl. 186, *ujda, bulg. 187, ujíti, ceh. 186, ujść, pol. 186, *ujti, srb. 186, ujtí, rus. 186, umaći, srb.-cr. 186, uprcati, srb.-cr. 186, uteći, srb.-cr. 186, utekvam, bulg. 187, vŭzduxŭ, sl. 190, vlazjam, bulg. 187, vlězvam, bulg. 187, vlizam, bulg. 187, vrŭxŭ, sl. 190, *vŭidǫ, bulg. 187, vŭiti, bulg. 187, Vukatić, srb. 87, zabravjam se, bulg. 160, zaduxŭ, sl. 190. žrěbę, v. sl. 172.

turceşti

alyşveriş 196, babî, tăt. 201, balta 198, 199, bilek 222, boyar 196, dalavere 196, de 4, doctor 201, furunǧu 197, German, tăt. 201, iskemle 197, iskemni 197, ispatar 199, îstorpa 197, istropa 197, kalaraş 196, karo 171, kasr 197, komis 200, kyrla 171, loǧofet 199, mamaliga 196, Mocan, tăt. 202, mosafir 131, moşiye 199, mukan 196, nani, tăt. 202, saià 182, tavla 197, ustolnik 200, vestiar 199—200, vornik 199.

ungureşti

ág 99, [Bánffy]hunyad 231, bántani 188, Bethlen 252, bükkfaerdő 66, bükkfás 66, cseresznyés 66, diófa-erdő 66, diófás 66, égerfaerdő 66, élés 320, fenyűerdő 66, fenyves 66, füzes 66, gyengés 229, Halambak 320, *Hunyad[in] 231, Hunyadvára 232, jánka 193, jegenyés 66, kápolna 97, kenderföld 66, kellán 170, kerlán 170, kerlány 170, killán 170, kirlán 170, kolompér 69, komper 69, köriserdő 66, leányka 192, 193, lejánka 192, lenföld 66, *lenka 193, lijánka 192, lilánka 192, magyaró 230, Magyaró 230, Magyarókereke 231, Magyarós 231, Magyaróság 231 manyaró 230, Manyaró 230, mogyoró 231, Mogyorós 232, Monoródi 235

BCU Cluj / Central University Library Cluj

monyaró 230, Monyaró 230, Monyarossag 231, monyoró 230, Monyoró 230, 232, 233, Monyorokerek 231, *Monyorós 231, 232, 233, 235, *Mo(a)nyo(a)-rósdi 232, nádas 66, Nádasd 230, Nádastia 230, nyárfaerdő 66, nyárfás 66, pisztrang 102, platánerdő 66, Rakasdia 230, Rákos 230, Rákosd 230, *Rákosdi 232, sebes 100, sug 99, Sugág 99, sugatag 98, 99, Sugópatak 99, Sugóviz 99, szál 182, Szászmagyarós 231, 233, Szászváros 230, szél 182, szélel- 182, szilvás 66, szilváskert 66, tengeriföld 66, tó 98, *Várasd 230, Városd 230, zsébre 229.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ERRATA

Pagina	*rândul*	*în loc de*	*se corectează*
18	30	a făcut o	a făcut-o
28	30	crezat	crezut
34	3	pe mică de ceas	pe mică pe ceas
46	18	nemica	nimica
54	25 (nota 10)	українськнн	український
54	25 (nota 10)	*ukrains'kyj*	*ukrajins'kyj*
60	11	repreziută	reprezintă
69	37 (nota 23)	etimonulu	etimonului
70	24 (nota 25)	hoplologie	haplologie
72	26	săl i	sălci
73	2	394[46]	394
73	3	329	329[46]
73	19	făsinet	frăsinet
74	7	obicinuită	obişnuită
77	31 (nota 61)	derîvat	derivat
78	18	prezinţă	prezintă
80	32 (nota 76)	Meglaniţi	Megleniţi
81	9	caşi	ca şi
81	20 (nota 78)	dar	der
81	33 (nota 86)	tecerea	trecerea
81	37 (nota 88)	carpen	curpen
82	21	us	uz
82	35 (nota 92)	p. 10 nota 2	p. 70 nota 29
84	4	su	cu
86	20	Crunat	Črunat
90	20	singul r	singular
91	23	prezenta	prezenţa
95	9	Di ţ.	Dicţ.
100	rândul ultim	în altă parte a acestui volum	volumul următor al acestui buletin
101	31	Sugavica	Šugavica
102	rândul penultim	broeştei	broaştei
107	7	sagasse	sagesse
129	32	uşor zis	uşor de zis
130	6	înţăles	înţeles
133	17	ultimă	ultima
133	20	car	caz
135	11	de iască	cu iască
137	11	sau	s'au
138	4	„gingii“	„gingiei“
139	3	pl. ningi	pl. ningei

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pagina	*rândul*	*în loc de*	*se corectează*
149	29—30	semantice	semantice)
151	8	cum a	dum de
156	20	frmen (ufrug-	frûmen (*frûg-
159	26	cine unanehmbare	eine unannehmbare
162	rândul ultim	(à la peau)“	(à la peau)“)
165	rândul ultim	străghiată	străghiață
172	rândul penultim	sl. buiakъ	sl. bujakъ
174	7	sl. buiac	sl. bujakъ
190	23	văzduxu	vŭzduxŭ
197	25	cesari	cĕsarjĕ
228	8	suplĭ	šuplĭ
228	9	štupli	štuplĭ
228	9	šupliv	šjupliv
235	7	*Monodi	*Monorodi
238	25	Literetere	Litere
242	36	unei	unui
257	19	G. Pescu	G. Pascu
266	7	teritoiul	teritoriul
268	3	isogloza	izoglosa
268	6	nota [1]	nota [2]
268	10	Costa	Cosia
268	17	nota [2]	nota [3]
268	25	ai regiunii	ale regiunii
270	14	ie	*ie*
270	35	artlcol	articol
270	37	Codrul, Orzul	**Codruł, Orzuł**
271	18	fasiém	**fasiém**
275	24	aecstui	acestui
287	35	circumsatnță	circumstanță
287	38	numele le	numele de
288	39	scade din	diminuiază
294	32	T	T
305	38	câteve	câteva
312	29	*literare*	*literare*.
314	12	ȘT.)	(ȘT.).
314	41	(A).	(A.).
315	38	(Emil)	(Emil).
316	1	Rec	Rec.
316	1	B[ĂNĂȚEANU]	B[ĂNĂȚEANU].
316	37	R[OQUES]	R[OQUES].
318	22	(Vezi	[Vezi
318	23	51)	51]
318	24	(Vezi	[Vezi
318	25	167)	167]
319	13	(TH)	(TH.).
321	12	villagee	village
321	22	(TH.)	(TH.).
323	8	(A).	(A.).
325	29	(ȘT).	(ȘT.).
327	30	(D. ȘT.)	(D. ȘT.).
328	14	NAGIU	NAGHIU
329	25	MIHORDEA	MIHORDEA.
330	6	POP	POP.
330	13	B[ĂNĂTEANU]	B[ĂNĂȚEANU].
330	19	PETROVICI	PETROVICI

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pagina	*rândul*	*în loc de*	*se corectează*
331	15	(O)	(O.)
333	42	ST	ST.
335	42	curta	custa
339	22	anologie	analogie
349	11	(A.)	(A.).
349	16	ROSSETI (A).	ROSETTI (A.).
353	17	(D.)	(D.).
353	21	(D.)	(D.).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CUPRINSUL:

Pag.

TDII:

I. *Al. Procopovici:* Pe drumurile Dicţionarului. Probleme de sintaxă: conjuncţiile şi interjecţiile *de, ca* şi *că, dacă* şi *dec* ... ... 1— 50

II. *Ion Pătruţ:* Raporturi fonetice ucraino-române ... ... 51— 59

III. *Şt. Paşca:* Contribuţii toponomastice. 1. Apelative topice derivate cu sufixe colective locale dela nume de plante. 2. Ceva despre sufixul -at, -ată în toponomastica noastră. 3. Şugag ... ... 60—102

IV. *Gh. Giuglea:* Valori latine în expresie românească. 1. Limba şi omul ca fizic şi suflet. 2. Agricultura reflectată în daco-română ... ... 103—127

V. *Romulus Todoran:* Contribuţii semantice şi lexicale. 1. Ospăţ „nuntă", oaspe „nuntaş". 2. „Fod' iu", foc viu „numire pentru anumite boli de piele". 3. Gingel, gingea, gingeu, gingeiu, gingeie, etc. 4. Rapăd ... ... 128—141

VI. *I. Verbină:* Contribuţii la studiul argot-ului românesc ... 142—147

VII. *I. I. Russu:* Cuvinte autohtone în limba română ... ... 148—183

VIII. *E. Petrovici:* Note slavo-române III. Pe de rost (de rost, de-a rostul, pe de-a rostul). A udi, a uidi „a rămânea". Sufixul -ui al verbelor de origine maghiară. H final în elementele slave. Leancă „alergătoare" ... ... 184—193

ARTICOLE MĂRUNTE:

I. *Mircea Zdrenghea:* Analogii în conjugarea verbului auxiliar *a fi* ... ... 194—196

II. *Vladimir Drimba:* Elemente româneşti în limba turcă ... 196—202

III. *Vladimir Drimba:* Paralele sintactice şi frazeologice turco-române ... ... 202—212

IV. *D. Maniu:* Notiţe lexicale româno-romanice ... ... 212—217

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pag.

ETIMOLOGII:

I. *I. I. Russu:* 1. Arăta. 2. Curcubeu. 3. Râncaciu. 4. Șubred 218—229

II. *E. Petrovici:* Nt. Mărăjdia, Măierău, Muierău, Mănerău, Măieruș, Măriuș, Măgheruș, Monoroștia, Mănărade ... ... 229—237

CARȚI ȘI REVISTE, RECENSII ȘI DĂRI DE SEAMĂ:

I. *Cartojan, N.,* Istoria literaturii române vechi. Vol. II și III; *Simonescu Dan,* Legenda lui Afrodițian; *Constantin Chițimia,* Cronica lui Ștefan cel Mare; *Al. Rosetti,* Scrisori românești din Arhivele Bistriței (1592—1638); *Vasile Grecu,* Învățăturile lui Neagoe Basarab Domnul Țării Românești (1512—1521). Versiunea grecească editată și însoțită de o introducere și o traducere în românește; *Cercetări Literare* V publicate de *N. Cartojan* (Ș t. P a ș c a) 238—261

II. *Malmberg Bertil,* Le système consonantique du français moderne (Ș t e f a n i a L e l e s c u) ... ... 261—265

III. *Ivan Sarowol's'kyj,* Rumuns'ki zapozyčeni slova v ukrajins'kij movi (Imprumuturile românești în limba ucraineană); *M. V. Sergievskij,* Materialy dlja izučenija zivych moldavskich govorov na territorii SSSR (Materialuri pentru studierea graiurilor vii moldovenești de pe teritoriul URSS). — Moldavskie etjudy (Studii moldovenești). (I. P ă t r u ț) ... ... 265—277

Al. Rosetti, Istoria limbii române, VI; *Tache Papahagi,* Din Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic; *Nicolae Comșa,* Manuscrisele românești din Biblioteca Centrală dela Blaj; *Gh. Șerban-Cornilă,* Un manuscris prețios din Bihorul înstreinat: Liturghierul popii Ion din Suiug; (R o m u l u s T o d o r a n) ... ... 277—286

I. Crăciun, Catehismul românesc din 1544, urmat de celelalte catehisme româno-luterane: Bârseanu, Sturdzan și Marțian (L i v i u O n u) ... ... 286—295

Nicolae Costin, Letopisețul Țării Moldovei dela zidirea lumii până la 1601; *Ioan Șt. Petre,* Axintie Uricariul; *Miron Costin,* Letopisețul Țării Moldovei, *Varlaam,* Mitropolitul Moldovei, Cazania, 1643 (M i r c e a Z d r e n g h e a) ... 295—301

Revue des Langues Romanes, tome LXIX, 1940—1947 (E u g e n T ă n a s e) ... ... 301—303

Tudor Vianu, Arta prozatorilor români (I. V. C o n s t a n t i n e s c u) ... ... 303—309

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pag.

BIBLIOGRAFIA PUBLICAȚIILOR PRIVITOARE LA LIMBA ROMÂNĂ (1942, 1943, 1944 și completări) de *Ilie V. Constantinescu* ... ... 309—356

Chestiuni generale linguistice 312
Derivație 318
Dialectologie 318
Etimologii 319
Fonetică și fonologie 321
Gramatică 324
Intre istorie și filologie 325
Lexicologie, Lexicografie, Geografie linguistică 330
Morfologie 338
Necroloage. Comemorări. Omagii 339
Onomastică și toponimie 340
Ortografie. Grafie 346
Raporturi și apropieri cu alte limbi 346
Românii de peste hotare ... ...
Sintaxă ... ...
Stilistică ... ...

NECROLOAGE:

I. Pătruț: Ilie Bărbulescu 35
Eugen Seidel: Edouard Bourciez 35
Dimitrie Macrea: Viggo Bröndal ... ... 358—359
I. V. Constantinescu: Nicolae Cartojan 359
Eugen Tănase: Maurice Grammont ... ... ?
D. Popovici: Petre Grimm ... ...
I. Pătruț: Mieczyslaw Malecki ... ...
Romulus Todoran: Pericle Papahagi ... ...
Șt. Pașca: Alexe Procopovici ... ...
Dimitrie Macrea: Kristian Sandfeld ... ...

RAPORT ... ...
INDICE ... ...
ERRATA ... ...
CUPRINSUL ... ...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Lui

Constantin Daicoviciu

cu prilejul împlinirii
vârstei de 50 ani.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Prof. CONSTANTIN DAICOVICIU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CASA ÎNVĂȚ
CLUJ

D A C O R O M A N I A
BULETINUL MUZEULUI LIMBII ROMÂNE
REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: CLUJ, STR. EMIL RACOVIȚĂ Nr. 21

DIRECTORI:
ȘT. PAȘCA ȘI E. PETROVICI.

ATLASUL LINGUISTIC ROMÂN, publicat de Muzeul Limbii Române Cluj.

Au apărut până acum:

PARTEA I. (ALR I). Vol. I: *Părțile corpului omenesc și boalele lui,* cu *Micul Atlas Linguistic Român,* (ALRM I), de SEVER POP. (Epuizat).

PARTEA II (ALR II). Vol. I: *A) Corpul omenesc, boale (și termeni înrudiți); B) Familia, nașterea, copilăria, nunta, moartea, viața religioasă, sărbători; C) Casa, acareturile, curtea, focul, mobilierul, vase,* cu *Micul Atlas Linguistic Român,* (ALRM II), de EMIL PETROVICI. Prețul ambelor volume: lei 15000. Micul Atlas se vinde și separat cu lei 5000.

PARTEA II (ALR II). Vol. I SUPLEMENT: *Termeni considerați obsceni,* de EMIL PETROVICI. Prețul lei 700.

PARTEA I (ALR I). Vol. II: *Familia, naşterea, botezul, copilăria, nunta, moartea,* cu *Micul Atlas Linguistic Român* (ALRM I), de SEVER POP. Prețul ambelor volume: lei 15000. Micul Atlas se vinde și separat cu lei 5000.

TEXTE DIALECTALE culese de EMIL PETROVICI. Suplement la ATLASUL LINGUISTIC ROMÂN II (ALRT II). Prețul lei 1500.

Volumele se pot comanda dela: *Muzeul Limbii Române,* Cluj, Str. E. Racoviță Nr. 21.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DIN BIBLIOTECA „DACOROMANIEI"

AU APĂRUT:

I. GH. BOGDAN-DUICĂ, *Istoria literaturii române moderne*, Cluj, Tip. Ardealul, 1923 (epuizat) ... ... —

II. AUG. BENA, *Limba română la Saşii din Ardeal*, Cluj, Tip. Ardealul, 1925, p. 41 (epuizat) ... ... —

III. Dr. EMIL PRECUP, *Păstoritul în Munţii Rodnei*, Cluj, Tip. Ardealul, 1925, p. 56 75

IV. G. D. SERRA, *Contributo toponomastico alla teoria della Continuità nel medioevo delle comunità rurali romane e preromane dell'Italia superiore*, Cluj, Tip. Cartea Românească, 1931, p. 325 . 450

V. ŞTEFAN BINDER, *Kind, Knabe, Mädchen im dakorumänischen. Ein Beitrag zur Onomasiologie, Teil I. din nördlichen Dialekte, Abschnitt 1. Kind*, Cluj-Bucureşti, Tip. „Presa", 1932, p. 40 60

VI. ALECU PROCOPOVICI, *Pronumele personal în funcţiune morfologică verbală*, Cluj, 1933, Tip. Cartea Românească, Bucureşti, 1933, p. 16 45

VII. NICOLAE DRĂGANU, *Numele proprii cu sufixul -şa*. Cluj, 1933, Tip. Cartea Românească, Bucureşti, p. 37 60

VIII. EMIL PETROVICI, *Graiul Caraşovenilor. Studiu de dialectologie slavă meridională*, Bucureşti, 1935, Imprimeria Naţională, XXI+270 pag. 450

XI. ION BREAZU, *Michelet şi Românii. Studiu de literatură comparată*, Cluj 1935, Tip. Cartea Românească, IX+162 pag. ... 190

DACOROMANIA

Buletinul Muzeului Limbii Române, vol.:

I. (1920—1921), VI + 608 p. (epuizat) ... ... —

II. (1921—1922), VIII + 940 p. (epuizat) ... ... —

III. (1922—1923), X + 1158 p. 1200

IV. (1924—1926), partea I, IV + 640 p.; partea II, XV + 1000 p. 1800

V. (1927—1928) VIII + 943 p. 1050

VI. (1929—1930), VIII + 694 p. 975

VII. (1931—1933), IX + 698 p. 975

VIII. (1934—1935), XII + 531 p. 825

IX. (1936—1938), XII + 696 p. 975

X. (1938—1943) partea I, VII+229 p. (epuizat); partea II, VI+379 600

XI. (1944—1948), VI+408 p. 1000